

9. ULUSLARARASI PALANDÖKEN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR KONGRESİ

21-22 EYLÜL 2024
ERZURUM

EDİTÖRLER:
Doç.Dr.Güllü KIRAT
Dr. Serkan GÜN

KONGRE KİTABI

İKSAD
Publishing House

INDEX

CONGRES ID		II-IV
PROGRAM		V-XIX
GALLERY		XX-XXIV
ACADEMIC INCENTIVE		XXV
NOTIFICATIONS		XXVI-XXXII

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

9. INTERNATIONAL PALANDOKEN SCIENTIFIC STUDIES CONGRESS

DATE AND PLACE

21-22 SEPTEMBER 2024, ERZURUM ONLINE PRESENTATIONS

ORGANIZATION

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

GENERAL COORDINATOR

Uzm. Yasemin AĞAOĞLU

EDITOR

Assoc Prof. Dr. Güllü KIRAT
Assist. Prof. Dr. Serkan GÜN

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Cenk YAVUZ
Prof. Dr. Mahire HÜSEYNOVA
Prof. Dr. İbrahim BAYRAMOV
Doç. Dr. Abdulkerim DİLER
Doç. Dr. Ahmet AKKÖSE
Doç. Dr. Elif Feyza TOPDAŞ
Doç.Dr. Gönül HASANOVA
Doç. Dr. Gönül SAMEDOVA
Doç. Dr. Malik YILMAZ
Doç. Dr. Neslihan ŞAHİN
Doç. Dr. Nursen IŞIK
Doç. Dr. Özlem ÜLGER DANACI
Doç. Dr. Sahure YARİŞ
Doç. Dr. Sancar BULUT
Doç. Dr.Tamer TURGUT
Doç. Dr. Volkan ŞENAY
Doç. Dr. Zamıg TEHMEZOV
Dr. Aykan ÇOŞKUN
Dr. Burcu AYDEMİR ŞENAY
Dr. Elvan CAFEROV
Dr. Nazlı KARAMAN
Dr. Nevim TÜZÜN

ISBN: ' 978-625-367-864-7 '

SCIENCE AND ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Anwar Ali Shah G. SYED
University Of Sindh Jamshoro
Prof. Dr. Aparna SRIVASTA
Noida International University
Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER
Bandırma Onyedi Eylül University
Prof. Dr. Cengiz SARIKÜRKCÜ
Afyonkarahisar University
Prof. Dr. Cenk YAVUZ
Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR
Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof. Dr. Faiz Muhammad SHAİKH
Sindh Agriculture University Tando Jam
Prof. Dr. Haluk ÖZPARLAK
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hazim Abd Mohammed ALJEWAREE
Alkıtab University
Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK
Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ivan PAVLOVİC
Scientific Institute of Veterinary Medicine of Serbia
Prof. Dr. İbrahim BAYRAMOV
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Jain SADHNA
University Of Delhi
Prof. Dr. Manole COJOCARU
Titu Maiorescu University
Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN
Siirt Üniversitesi
Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth LEBAKA
University Of Zululand
Prof. Dr. Mukadder MOLLAOĞLU
Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Onur ALADAĞ
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Nurdan KALAYCI
Gazi University
Prof. Dr. Mustafa METE
Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan ZEYBEK
Balıkesir University
Prof. Dr. Selahattin YAVUZ
Erzincan Binali Yıldırım University
Prof. Dr. Sevi ÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Songül ÇAKMAKÇI
Atatürk University
Prof. Dr. Zharkynbıke SULEIMENOVA
Kazakh Natıonal Women's Pedagogıcal Unıversıty
Doç. Dr. Ahmet AKKÖSE
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulkerim DİLER
Atatürk University
Doç. Dr. Adil AKINCI
Bilecik Şeyh Edebali University
Doç. Dr. Armel MBON
Marien Ngouabi University
Doç. Dr. Azimbaeva GULBAYRA
Kazakh National Women's Pedagogical University
Doç. Dr. Betül GÜZELDİR
Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Elif Feyza TOPDAŞ
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Fariz AHMADOV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk KALAY
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Gönül SAMEDOVA
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan TELLİ
Mersin University
Doç. Dr. İkramettin DAŞDEMİR
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İsa YILDIRIM
Atatürk University
Doç. Dr. Kalsoom TARIQ
Khyber Girls Medical Collage
Doç. Dr. Naseem AKHTER
Shaheed Benazir Bhutto Women University
Doç. Dr. Neslihan ŞAHİN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Nursen IŞIK
Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Oqtay QULİYEV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Faruk RENÇBER
Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem KAYA
Uşak University
Doç. Dr. Reyhan DADAŞOVA
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Doç. Dr. Rozina KHATTAK
Shaheed Benazir Bhutto Women University
Doç. Dr. Tamer TURGUT
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Sahure YARİŞ
Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Salman Bashir MEMON
Shah Abdul Latif University
Doç. Dr. Sancar BULUT
Kayseri University

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Victoria POSTOLACHE
Alecu Russo Balti State University
Doç. Dr. Syed Ali Raza NAQVI
Government College University Faisalabad
Doç. Dr. Volkan ŞENAY
Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Zamıg TEHMEZOV
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Dr. Ali ARSHAD
University Utara
Dr. Ajay B. GADİCHA
Sant Gadge Baba Amravati University
Dr. Amira TANDİROVİC GURSEL
Adana Alparslan Türkeş University of Science and Technology
Dr. Aqil MEMMEDOV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Dr. Babak SAFAEI
Tsinghua University
Dr. Bhavtosh AWASTHİ
Jecrc University India
Dr. Chems Eddine BOUKHEDIMI
University of Tizi Ouzou
Dr. Elşen MEMMEDLİ
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Dr. Faisal SULTAN
Hazara University
Dr. Ghanshyam BARMAN
Uka Tarsadia University
Dr. Gülnar MİRZEYEVA
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Dr. Gülşen MEHERREMOVA
Azerbaycan Diller University
Dr. Hassan ZARIOUH
Mohammed First University
Dr. Iram Liaqat AWAN
Government College University
Dr. Irina-Ana DROBOT
Technical University of Civil Engineering Bucharest,Romania
Dr. Joanna HERNİK
West Pomeranian University of Technology
Dr. Muhammad IMRAN
Government College University Faisalabad
Dr. Moses Adeolu AGOI
Lagos State University of Education, Lagos-Nigeria
Dr. Nurhoca AKBULAYEV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Dr. Rida ZULFİQAR
University of Szeged
Dr. Taha Yasin ÖLMEZTOPRAK
Adıyaman University
Dr. Tatia DOLİDZE
European University
Dr. Yaşar SUBAŞI
Van Yüzüncü Yıl University

ISARC

9.INTERNATIONAL PALANDOKEN SCIENTIFIC STUDIES CONGRESS

21-22 SEPTEMBER 2024

ERZURUM

CONGRESS PROGRAM

JOIN ZOOM MEETING:

MEETING ID: 835 8448 6895

PASSCODE: 303449

JOIN ZOOM MEETING

https://us02web.zoom.us/j/83584486895?pwd=TFG3pMNQi0HqLp0W5EO35aI8zbViaS.1

PARTICIPATING COUNTRIES

ALBANIA/ALGERIA/AZERBAIJAN/CANADA/FAS/INDIA/INDONESIA/IRAN/ITALY/MALAYSIA/NIGERIA/ PAKISTAN/ROMANIA/UKRAINE/UZBEKISTAN/WEST AFRICA

ÖNEMLI, DIKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join**sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID orPersonal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmalarıgerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

DIKKATEDILMESIGEREKENLER- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join**site, enter ID "Meeting IDor Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

POINTS TO TAKE INTO CONSIDERATION - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congressprogram.

ÖNEMLİ NOT: SUNUMLARINIZI HEM TÜRKÇE HEM İNGİLİZCE HAZIRLAMANIZI RİCA EDERİZ

21.09.2024

SATURDAY / 10:00-12:00

SESSION-1 HALL-1

MODERATOR: Orhan ALKAN

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Şafak CEYLAN Orhan ALKAN	Van Yüzüncü Yıl University, Atatürk University	The Role Of Sitting Nights In Keeping Traditional Music Alive: The Example Of Van Province
Orhan ALKAN Şafak CEYLAN	Atatürk University, Van Yüzüncü Yıl University	Modal Structure Of Hoyrats In Turkish Folk Music: The Example Of Elazığ Province
Irina-Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest, Romania	An Analysıs Of The Chınese Cı Poem I *Clımb The Western Tower In Sılence* By Lı Yu
Assoc. Prof. Dr. Yasemin DERİNGÖL Beyza Nur BAHADIR ÇETİNKAYA Rojda SAK	Istanbul University-Cerrahpasa	Misconceptions Of Elementary School Students, Teachers And Prospective Teachers In Geometry Learning Domain
Assoc. Prof. Dr. Yasemin DERİNGÖL Rojda SAK	Istanbul University-Cerrahpasa	An Investigation Of Mathematics Self-Efficacy Perceptions And Attitudes Towards Mathematics Activities Of Elementary School 4th Grade Students With And Without Preschool Education
Iosefina BLAZSANI-BATTO, Ph.D.	Babes-Bolyai University, Romania	Exploring Erasmus+ Collaborations: Case Studies Of Academic Partnerships Between Azerbaijan And Romania
Büşra Ayşe KURT Assoc. Prof. Dr. Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN	Istanbul University-Cerrahpaşa	Classroom Teachers' Opinions On The Limitations Of The Visual Arts Course Curriculum
Şeyma GÖRÜNÜŞ Assoc. Prof. Dr. Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN	Istanbul University-Cerrahpaşa	Examination Of Teacher And Student Opinions On The Implementation Of The Greece Environmental Studies Course In Turkey
Elif Şevval GÜR Bahar UYAR DÜLDÜL	Yıldız Technical University	Examination Of Gifted Students' Abstraction Processes About Circle And Disc Using The RBC+C Model

21.09.2024

SATURDAY / 10:00-12:30

SESSION-1 HALL-2

MODERATOR: Prof. Dr. Sefa ALTIKAT

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ahmet ÇAT	Siirt University	A Bibliometric Analysis Of Global Research On Common Bunt Disease In Wheat
Assist. Prof. Dr. Sefa GÖZCÜ Zeynep AKŞİT	Erzincan Binali Yıldırım University	Essential Oil Of *Betonica Orientalis* L.: Constituents And Antibacterial Activity
Müdahhara KARACA Assist. Prof. Dr. Mustafa CİCEK Assoc. Prof. Dr. Aytac KOCABAS	Karamanoglu Mehmetbey Univer	Determination Of Antiproliferative Effect Of Artichoke Stalk Extract
Usama YASEEN Muhammad Saad ZİA Muhammad USMAN Bilal AHMAD Zeeshan AHMAD	Padjadjaran University, Indonesia, University of Agriculture Faisalabad	Exploring Innovative Approaches for Carbon Sequestration: A Comprehensive Review of Current Strategies and Prospects
Farhan AHMAD, Kusumiyati KUSUMİYATİ, Mochamad Arief SOLEH, Muhammad Rabnawaz KHAN,Ristina Siti SUNDARİ	Universitas Padjadjaran, Indonesia/ University of Agriculture Faisalabad	Effects of Water Stress on Agronomic and Physiological Parameters in Chili Crops
Dr. Ebrar Nur ÖZKAN Assist. Prof. Dr. Sertan AYTAÇ Assoc. Prof. Dr. Özlem GÜNDOĞDU AYTAÇ	Ahi Evran University	Synthesis, Molecular Docking And Dft Studies Of Schiff Base Compounds
Seyed Mehdi TALEBI Masoud SHEIDAI Shiva Shariatzadeh BAMI	Shahid Beheshti University, Tehran, Islamic Azad University, Iran	Morphological investigation of the genus *Linum* L. in Iran
Sibel DABAK Assist. Prof. Dr. Mustafa CİCEK Assoc. Prof. Dr. Aytac KOCABAS	Karamanoglu Mehmetbey Univer	Evaluation Of The Antimicrobial And Dpph Activities Of Wormwood Collected From Karaman Region
Halil GÜNEK	Kırşehir Ahi Evran University	Mountaın Clımate And Clımate Change: The Palandöken Case
Alperay ALTIKAT Mehmet Hakkı ALMA	Iğdır University	An Analytical Overview Of The Energy Efficiency Of Pellet Stoves
Alperay ALTIKAT Mehmet Hakkı ALMA	Iğdır University	Innovatıons And Future Trends In Pellet Productıon Technologıes
Prof. Dr. Sefa ALTIKAT	Iğdır University	Hydroponic Farming Systems
Prof. Dr. Sefa ALTIKAT	Iğdır University	Importance And Use Of Light Spectra In Hydroponic Agriculture

21.09.2024

SATURDAY / 11:00-13:00

SESSION-2 HALL-3

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ayhan AKSAKALLI

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ayhan AKSAKALLI	Bayburt University	The Effects Of Teachıng Schrödınger Equatıon Wıth Mathematıcal Models On Student Achıevement
Canan ÇİTİL AKYOL	Sivas Cumhuriyet University	EMDR Use In A Case Wıth Mıld Mental Retardatıon
Assist. Prof. Dr. Ece ACAR Eylem Tütün YÜMİN	Karabuk University, Bolu Abant Izzet Baysal University	Parental Mındfulness Of Orthopedıc Problems That May Be Observed In Chıldren
Habibe GÜNDOĞDU	Ataturk University	Investigation Of The Histological And Pathological Effects Of Umbilical Cord Cordoniosis On Mitochondrial Functions In Infants Of Diabetic Mothers
Major Gheorghe GIURGIU Prof. dr. med. Manole COJOCARU	Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine/ Titu Maiorescu University Romania	A link between gut microbiota and Alzheimer's disease: Impact of Neuropolen
Alanur ÇİFTÇİ ŞİŞMAN, DDS Zeliha Betül ÖZSAĞIR, DDS Kamile Esra ÜNALLI GONZALEZ, Dt. Ecem GEDIK, Dt.	University of Health Sciences/ Istanbul Medeniyet University	Perıımplant Dıseases: A Multıcenter Survey Of Turkısh General Practıtıoners And Specıalısts
Nazım Ozan ÇELEBİOĞLU Ayşe Nur AKSOY Nurcan YÖRÜK	University of Health Sciences	Primigravid Bir Hastada Serviko-İstmik Gebelik: Bir Olgu Sunumu
Ayşe Nur AKSOY Nurcan YÖRÜK Berrin Göktuğ KADIOĞLU İbrahim KARABULUT	University of Health Sciences	Total Abdominal Histerektomi Yapılan Hastada Preoperatif Double J Stent Yerleştirilmesinin Neden Olduğu Postoperatif Hidronefroz: Olgu Sunumu
Ahmad ALHOMSI Tuğba DEMİRİZ YÜCER	Karabuk University	Mıcrobıota And Dısease

21.09.2024

SATURDAY / 11:00-13:00

SESSION-2 HALL-4

MODERATOR: Prof. Dr. Ali OKATAN

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Emine ALTINKAYA	Manisa Celal Bayar University	Sılver Nanopartıcles: Green Synthesıs, Characterızatıon, And Usıng Areas
Emine ALTINKAYA	Manisa Celal Bayar University	Synthesıs Of Carbon Quantum Dots Usıng Capparıs Spınosa
Hüseyin GEZER Assoc. Prof. Dr. Cihan KABOĞLU İsmail Hakkı SANVER Orhan HOCAOĞLU	Bursa Technical University, Sanver Mühendislik	Desıgn And Analysıs Of A Hıgh-Precısıon Assembly Machıne For Automotıve Outlet Measurıng Valves Wıth A Comprehensıve Mechanıcal And Computatıonal Study
Dr. Eser YARAR	Kocaeli University	Influence Of Bearıng Stıffness On Rotor Crıtıcal Speeds In A Fınıte Element Analysıs Usıng Ansys
Prof. Dr. Ali OKATAN	İstanbul Aydın University	Yapay Zeka Yardımı İle Cilt Kanseri Tanısı
Sezer ERDEM	Malatya Turgut Özal University	-, - And -Duals Of The Novel Catalan Double Sequence Space
Mehmet GÜL	Şırnak University	Obtaıned Hıgh Performance For Dıagnosıs Of Braın Cancer Usıng Step-Lbp And Machıne Learnıng Methods
Mehmet GÜL	Şırnak University	Dıagnosıs Of Braın Cancer Wıth Developed Hybrıd Method: Local Bınary Patterns And Long Short-Term Memory
Resc. Assist. Günay Burak KOÇER Resc. Assist. Ezgi UÇAR Assoc. Prof. Dr. Mustafa Hilmi PEKALP	Ankara University	Modelıng The Interarrıval Tımes Between Cırcuıt Breakers Usıng Geometrıc And Non-Homogeneous Poısson Processes: An Applıcatıon To Borsa Istanbul
Resc. Assist. Ezgi UÇAR Resc. Assist. Günay Burak KOÇER Assoc. Prof. Dr. Mustafa Hilmi PEKALP	Ankara University	Modelıng The Interarrıval Tımes Between Cırcuıt Breakers Usıng Homogeneous Poısson And Renewal Processes: An Applıcatıon To Borsa Istanbul

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL-5

MODERATOR: Dr. Seda Hatice GÖKLER

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Güllü KIRAT Özlem ERDEM Muhammed Sami US	Yozgat Bozok University, Munzur University	Dıstrıbutıon Of Rare Earth Elements (REE) In Soıl Samples Of Dıfferent Fractıons In Malatya - Kuluncak Regıon
Mehmet Hazar BABA Güllü KIRAT Özlem BALBALOĞLU	Yozgat Bozok University	Investıgatıon Of Tomato Plants Grown In Florıte Deposıts Of Yeniyapan Vıllage (Akçakent - Kırşehir) In Terms Of Indıcator Plants
Lect. Dr. Burçin Burcu DOĞMUŞÖZ	İzmir Katip Çelebi University	Observatıon Of Vısıtors' Preferences In An Urban Park Through Behavıoral Mappıng
Sefa UZUN	Kütahya Dumlupınar University	Implementatıon Of The Domaın Reductıon Method In Opensees
Sefa UZUN	Kütahya Dumlupınar University	Recıprocal Infınıte Element For The Modellıng Of Unbounded Domaıns
Selcem BAYIR AYDIN F. Ceyda GÜNEY YÜKSEL Füsun SEÇER KARİPTAŞ Sertaç ERDİ AYDIN	Haliç University	The Impact Of Photography On Archıtecture: How Are Structures Perceıved?
Dr. Seda Hatice GÖKLER	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	Optımum Solar Power Plant Sıte Selectıon: Seca Method Applıcatıon

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL-6

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Abdülazim İBRAHİM

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Murat BAYRAKTAR	Istanbul Esenyurt University	Global Health Tourism And Turkiye
Assist. Prof. Dr. Abdülazim İBRAHİM	Karabük University	An Analytical and Comparative Examination of Constitutional Amendments
Assist. Prof. Dr. Ayşe Aslı YILMAZ	Atılım University	Trends In The Use Of Chaos And Complexity Theory In Airport Master Planning: A Trend Analysis
Dr. Süleyman Azad TUNÇER Assist. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR	Van YYU	Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Ve Fosil Yakıtlar Bağlamında Enerji Bağımlılığı
Aytac Rüstəmli Elçin qızı	Azerbaijan Technical University	What Is Malware ?
Assist. Prof. Dr. Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU	Haliç University	A Powerful But Limited Tool To Defend Human Rights: Individual Application To The Constitutional Court
Ph.D Nazila RAGIMOVA graduate student ALMAMMADOVA Mehriban graduate student KAMENIEVA Nina graduate student BIBIKOV Mykyta	Azerbaijan State Oil and Industry University/Ukrainian State University/	Study Of The Synthesis Of Simulation And Physical Modeling Of An Automated Process Control System
Bando David CHRISTOPHER Jesse Shingu POLLY Odiba Emmanuel OGU Okonofua Eghe PATRICIA Blessing Smart AIGBOGUN Adamu Tutuwa NASHUKA Haruna Gambo PEACE	Bioresources Development Centre, Nigeria.	An Investigation Of The Effect Of Wet And Dry Season On Minerals And Phytochemicals Composition Of Cymbopogon Citratus And Moringa Oleifera Leaves

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION- 3 HALL -7

MODERATOR: Prof. Dr. Tolga ULUSOY

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Aslı KAYA Prof. Dr. Tolga ULUSOY	Kastamonu University	The Perception And Opinions Of People Living In Kastamonu Central And Its Districts On Interest, Inflation, And Interest- Free Banking
Fatma Buse GÖRGÜLÜ Prof. Dr. Tolga ULUSOY	Kastamonu University	Analysis Of The Awareness Levels And Perceptions Of Students Enrolled At Kastamonu University And Their Parents Regarding Sustainable Finance, Carbon Emıssions, Waste Management, And The Economic Impacts Of Climate Change
Assoc. Prof. Dr. Yaşar ÖZ	Bartın University	Capitalization And Accounting Of Cryptocurrencies In Companies
Assist. Prof. Dr. Ishwar MITTAL Assist. Prof. Dr. Rosy DHALL Research Scholar, MIKUL	Maharshi Dayanand University, Gandhinagar University,India	Leveraging Brand Equity to Drive Purchase Intentions: Insights from the Indian Hotel Sector
Yunus SAVAŞ Assoc. Prof. Dr. Murat AYGÜN	Bitlis Eren University, Ardahan University	The Economic Benefits And Drawbacks Of Mega Sports Events: An Economic Analysis Perspective
Assoc. Prof. Dr. Murat AYGÜN	Ardahan University	A Comprehensive Review Of The Winter Olympics: From Past To Present
Assist. Prof. Dr. Serkan GÜN	Siirt University	Yiyecek İçecek Sektörünün Önemi: 11. Kalkınma Planı Değerlendirmesi

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL-8

MODERATOR: Prof. Dr. J. Ajith KINGS

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
GUERBOUB Lynda SOUFI Ouahiba OULDSAADI Linda SIMOUD Yasmine Lina	Université de Bejaia, Algeria	Valorization of Olive Pomace: Bioactive Potential and Sustainable Applications
Lecturer & Research Scholar S. SANTHOSH KUMAR Prof. Dr. J. Ajith KINGS	St. Joseph University in Tanzania, St. Xaviers Catholic College of Engineering Nagercoil, India	Prediction Of Engine-Out Responses From A Biodiesel-Fueled Compression Ignition Engine Using Artificial Neural Networks
AISSI Jean-Roitinos,ACCALOGOUN Coffi Joel, SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON Rémi,HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, MONTCHO Bruno,ABDOULAYE Djafarou	University of Abomey-Calavi	Improvıng Benın's Tourısm Offerıng Through Crenotherapy
AISSI Jean-Roitinos, SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON Rémi,HOUESSIONON Karel, ACCALOGOUN Coffi Joel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba,MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	University of Abomey-Calavi	Creatıon Of A Banana Flour Productıon And Marketıng Unıt In The Lokossa Commune (Benın)
AISSI Jean-Roitinos ,SODJI Jean, AKOGBETO Nadine,TAMEGNON Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus, SEHOUBO Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland,MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	University of Abomey-Calavi	Performance Audıt Of An Integrated Management System: The Case Of Dıgıtal Group
AISSI Jean-Roitinos , SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON,Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba,GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus, SEHOUBO,Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland,MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	University of Abomey-Calavi	Hygiene, Safety And Environment Management System: Contributing To Gesd Group'S Performance
Youssef ADNAN, Brahim EL IBRAHIMI, Nada Kheira SEBBAR, Hassan OUACHTAK, Abdelaziz AIT ADDI	Ibn Zohr University, Mohammed V University, Morocco	Electrochemıcal And Adsorptıon Studıes Of C4-Shop A Heterocyclıc Organıc Compound Inhıbıtor Agaınst Corrosıon Of Carbon Steel In 1 M HCl
Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	Mirzə Fətəli Axundov Satiranı Ədəbi Cərəyan Səviyyəsinə Qaldıran Sənətkar Kimi
Nermin MERDAN QIZI ALİYEVA	Baku State University	Keys To Good Behavior
Prof. Dr. Laila AFIA Prof. Dr. Rachid SALGHI	Ibn Zohr University, Morocco	Valorızıng The Potentıal Of Saffron Petals Extract For Alumınıum Corrosıon Control

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL -9

MODERATOR: Efegbere, Henry AKPOJUBARO

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Efegbere, Henry AKPOJUBARO; Olufunke ONAADEPO; Okeke Ifeyinwa MAUREEN; Madubueze Ugochukwu CHINYEM; Odo B. CHIMAOBI; Akaninyene M.; Essien Ubong BERNARD; Pelesai FOSTINA; Akpan Liberty EUGENE; Subulade Adetumi ADETUNJI; Dean IMEFON	Edo State University Uzairue, International College, Global Community Health Foundation, International Centre of Inter-professional Team Building, Cherish Specialist Hospital, University of Abuja, Alex Ekwueme Federal University, Meridian Hospital,Ministry of Health, Nigeria	Upscaling United Nations Sustainable Development Goals Number Eleven, Thirtheen And Ffifteen Through Environmental And Occupational Health Sustainability By Revision Of Building And Town Planning Laws In Nigeria
Inyang, J. O., Uzoigwe, A. E., Njoku-Onu, K. A. Assam, N. R.	National Biotechnology Research and Development Agency, Nigeria	Analysis of Information and Communication Technologies (ICT) use among cassava farmers in Cross River state, Nigeria
AHMADU, Onyinoyi. Martha ADEBOYE, Seyi Ebun ADESHINA, Dolapo Adetokunbo	National Biotechnology Research Development Agency, Nigeria	Effect of Pretreatment Methods on Nutritional Enhancement and Antinutrient Reduction in Indigofera arrecta Seeds
Yakubu A., Garga, M. A.. Idris M., Daniyan M. A., Hassan, N. M., Salisu B., Muhammad Y. A., Muhammed B. A., Yahaya. I.	National Biotechnology Research Development Agency, Nigeria	Preservation Of Tiger Nut Milk (Kunun Aya) With Different Preservatives (Cloves And White Pepper) For Extending The Shelf Life And Nutritional Quality
Khaoula El Hamsas ELYOUBI Mohamed El BASRI Hasnaa HARMOUZI Khalil El-HAMi	Mohammed V University, Moulay Ismail University, Morocco	Artificial Intelligence Water Exploration Of Middel Moulouya Basin, (Est Of Morocco)
Khaoula El Hamsas ELYOUBI Mohamed El BASRI Hasnaa HARMOUZI Khalil El-HAMi	Mohammed V University, Moulay Ismail University, Morocco	Extraction And Analysis Of Lineament In The Middle Moulouya Watershed Using Remote Sensing Software
Idris M, GARGA M.A, DANIYAN M.A, BAWA Y.M, YAKUBU A, Mohammed B.A	Bio resources Development Centre Katsina, Nigeria	Detection Of Physiochemical Parameters And Heavy Metals In Sediments Of Ajiwa Reservoir
Fahima NABI, Sadji Ait Kaci HAMIDA, CHAKER-HADDADJ Assia; Meriem CHEBAANI	Université Dr Yahia Farès de Médéa, University of Sciences and Technology,Algérie	Morpho-Physiological Responses Of *Vigna Unguiculta* L. To Salt Stress
Aremu, O.A., Makinde, O.S., Oyinkanola L.O.A., Mufutau, J. A., Anie, N. O.	The Polytechnic, Ibadan. Nigeria/School of Surveying, Nigeria	Design and Simulation of Rectangular Microstrip Patch Antenna for Satellite Communications and IoT Devices using FR-4 Substrate

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL -10

MODERATOR: Prof. Dr. Faiz Muhammad SHAIKH

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Marijan DENKOVSKI, Aneta MIJOSKA, Vesna TRPEVSKA, Angela NAUMOVA, Borjan NAUMOVSKI	……..	Virtual Articulators – New Reality In Digital Prosthodontics
BY GWAM, UGO C. F.	National Biotechnology Development Agency Nigeria	Reduction Of Ammonia And Nitrite Accumulation In African Catfish (Clarias gariepinus) Ponds Using Photosynthetic Microalgae
Inyang, J. O., Uzoigwe, A. E., Njoku-Onu, K. A. Assam, N. R.	National Biotechnology Research and Development Agency, Nigeria	Effect Of Farmers' Selected Socio-Economic Factors On Information And Communication Technologies Utilization For Cassava Production In Cross River State, Nigeria
Nusaiba M. SODANGI	National Biotechnology Research and Development Agency, Nigeria	Phytochemical Screening Of The Leaves Of Citronella (*Cymbopogon nardus*), Pignut (*Hyptis suaveolens*) And African Basil (*Ocimum gratissimum*)
Haruna Abubakar DANYAYA Hafsat I. K. USMAN Ismaila ABDULLAHI	Hussaini Adamu Federal polytechnic Kazaure, Agriculture Binyaminu Usman Polytechnic Hadejia	Determination Of Proximate And Minerals Composition Of *Diospyros Mespiliformis*
Prof. Dr. Faiz Muhammad SHAIKH Rasool Bux JUNEJO Syed Mehtab Ali SHAIKH Progressive GROWER Saleh PAT Muhammad Zafar WASSAN Syed Mujeeb Hyder SHAH	University of Larkano, Consultant, Toronto, Canada	Women Entrepreneurship and honour killing of Women in SMEs business: A Case Study of Saleh Pat Sukkur
Muluneh FETENE	……..	Academic Grit On Academic Achievement: Mediating Role Of Psychological Capital: The Case Of Injibara College Of Teacher's Education In
ARRAJI Maryem CHAHBOUNE Mohamed	Hassan First University	Translation, cultural adaptation and validation of the General Medication Adherence Scale (GMAS) in moroccan patients with type-2 diabetes
Durga Devi SUPPIAH Wan Mohd Ashri WAN DAUD Mohd Rafie JOHAN	Universiti Malaya,	Synergistic effect of Incorporation method on Fe-Co based Catalyst for CO_2 Valorization

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL -11

MODERATOR: Prof. Assoc. Dr. Enkeleida LLESHI

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Assoc. Dr. Enkeleida LLESHI PhDc. Blerina MEMA	University of Tirana, Albania	15 Minutes Of Training With 13-14 Year Old Girls Volleyball Players
Aware Balasaheb PARASRAM Dr. Ashok Nivrutti BHAVALE	Modern College of Arts, India	Counting Of Lattices On Elements Containing Comparable Reducible Elements And Having Nullity
Asst. Director Dr. Prasanna B. K. Research Scholar, Manjunatha E.	Mangalore University/ Kuvempu University,India	Mood Profile in Male Participants During Sports Competition: A Study on Players of Selected Universities in Karnataka
Research Scholar, Bhushan CHAVAN Prof. Dr. Manish POKHARNA Assoc. Prof. Dr. Sameer NANIVADEKAR Assist. Prof. Dr. Amol SHINDE	Pacific Academy of Higher Education and Research University, A. P. Shah Institute of Technology, India	Digital Twin Technology in Battery Management Systems: A Comprehensive Review of Recent Advances and Future Prospects
Deepak BANSAL	Indian Institute of Finance, India	Design And Development Of Novel Apporach For File Sharing For Security Using Blockchain Technology:Literature Review
Sana SAEED Abdul WAHAB Fawad ALİ	Kohat University, Pakistan	Assesment Of Short-Term And Long-Term Adverse Drug Reactions Of Different Types Of Covid-19 Vaccines In Population Of District Kohat, Khyber Pakhtunkhwa
Mohammed El AAMERİ , Miloud CHAKİT, Nadia MESKİNİ, Imane JAGHROR Youness TABOZ	Ibn Tofail University, Morocco	Anxiety and depression assessment on type 2 diabetes Moroccan patients
K. M. NİRANJAN Mariswamy M. Assist. Prof. Santosh S. PATİL	VSK University,India	Integration Of Geographic Information System (Gis) With Artificial Intelligence (Ai) For Crop Recommendation System
Sania ARİF Hafeez ANWER	University of Agriculture, Pakistan	Enhanced photocatalytic degradation of Rh B dye using CuO/g-C_3N_4/$ZnFe_2O_4$ nanocomposite under UV-Visible light irradiation
Assist. Prof. Sunidhi S. DESAİ Guruprasad	Assisted Reproductive Technology and Research Center, Mysore,India	A Sustainable Method Of Pest Prevention In Cotton Plant (Gossypium Herbaceum) By Using Biochemical Repellents
Pratibha SHARMA, Abhishek SHARMA, Ritu SHARMA, Kalpna SHARMA	Gautam Group Of Colleges, Hamirpur H.P. India	The Crucial, yet Complex Role of Pesticides in Agriculture

21.09.2024

SATURDAY / 12:00-14:00

SESSION-3 HALL -12

MODERATOR: Mansourou ABOUBACAR YACOUBA

Albania/Algeria/Azerbaijan/Canada/Fas/India/Indonesia/Iran/Italy/Malaysia/Nigeria/Pakistan/Romania/Ukraine/Uzbekistan/ West Africa

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Harsharani KOTE	VIT AP university	Integrated Sustainable Agriculture System Using Organic Fertilizers and IoT-Enhanced Crop Management
Harsharani KOTE	VIT AP university	Sustainable Agroecosystem Management Through Organic Fertilization And Intelligent Crop Protection
Harsharani KOTE	VIT AP university	Integration Of Biochar-Infused Organic Fertilizer Delivery And Iot-Based Crop Management For Precision Agriculture
MARIAM, S. G. SHUAEEB, A. I. BABAGANA, M.	Federal University of Technology, Nigeria	Assessment Of 21 St Century Entrepreneurial Skills Among Pre-Service Science Teachers In Federal University Of Tecnology, Minna, Niger State
Zafarjon JABBAROV Shokhrukh ABDULLAEV	Islamic University of Niger	Changes In The Ecologıcal Condıtıon Of The Drıed Bottom Of The Aral Sea Due To Clımate Change, The Formatıon Of Soıl And Ground Layers, And Theır Effectıve Utılızatıon Through Improvement Of Theır Properties
Ikram DOUİNİ Mohamed MOUNİR El Mostafa BENKA Mohamed DAKKİ	Sultan Moulay Slimane University/ University of Mohammed V	Bird Ecology Along The Urban-Rural Gradient In Beni Mellal: Evidence From Morocco (Northwest Africa)
C. VIJAI Mr. M. ELAYARAJA	St.Peter's Institute of Higher Education and Research	Health, Climate Change, And Sustainability- A Systematic Review
Gupta Swati SANJAYKUMAR Rishabha MALVIYA	Galgotias University	Role of Artificial Intelligence in Neurological Disorders
Intan Athiyatul Maula Dian Nofitasari Karina Atha Nabila Muhammad Sultan Mubarok	UIN K.H. Abdurrahman Wahid	The Role Of Zakat In Islamic Economic Axiology
K. DHANUSHA M. K. VİJAYALAKSHMİ R. SRİNİVASAN	Bharath Institute of Higher Education and Research	A Comprehensive Overview Of Intellectual Property Rights (IPR) And Drug Regulatory Affairs
Abdoul Aziz KAROUNA MOUSSA Mansourou ABOUBACAR YACOUBA	Islamic University of Niger,	Navigating the Intersect of IoT Device Maintenance and Security: Strategies for a Connected World
Mansourou ABOUBACAR YACOUBA Mansourou ABOUBACAR YACOUBA	Islamic University of Niger,	Advancing Sustainable Practices in Electronic Maintenance: Towards a Greener Future

PHOTO GALERY

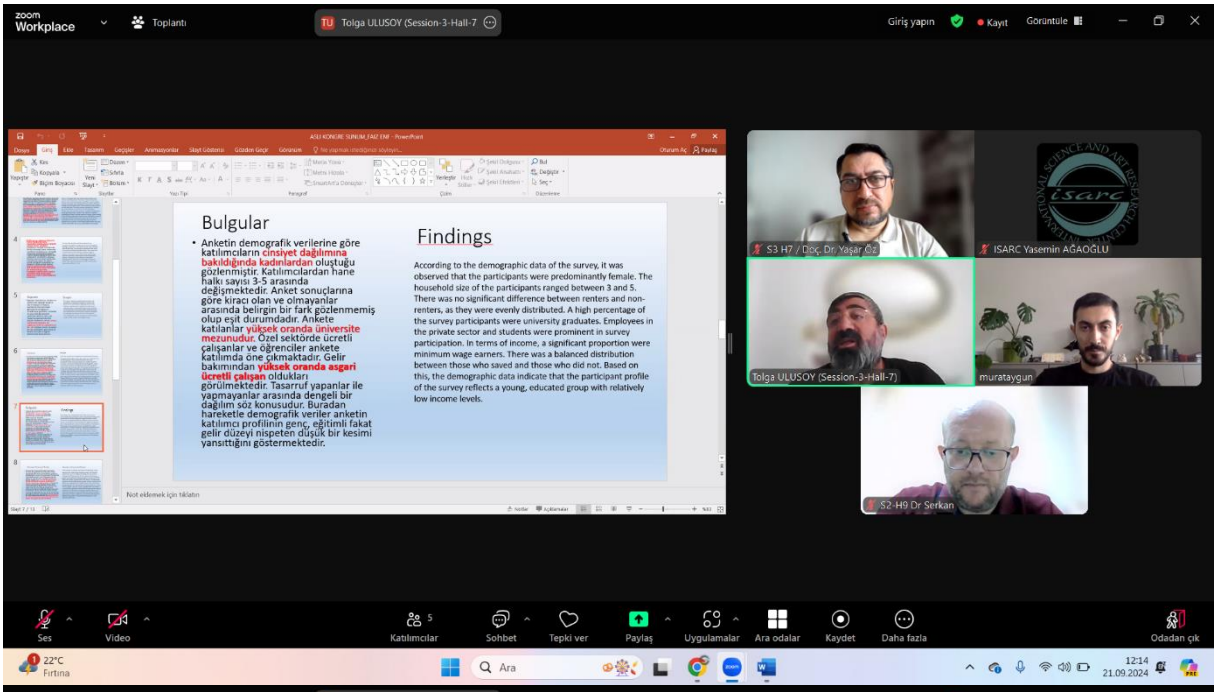

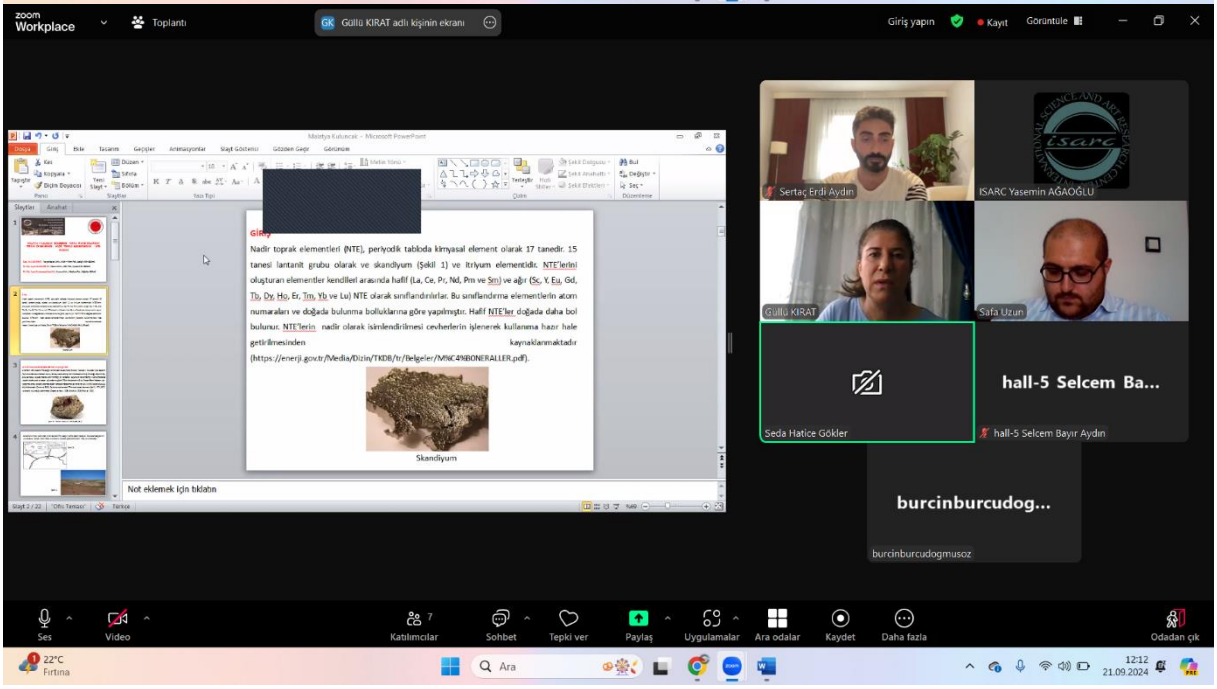

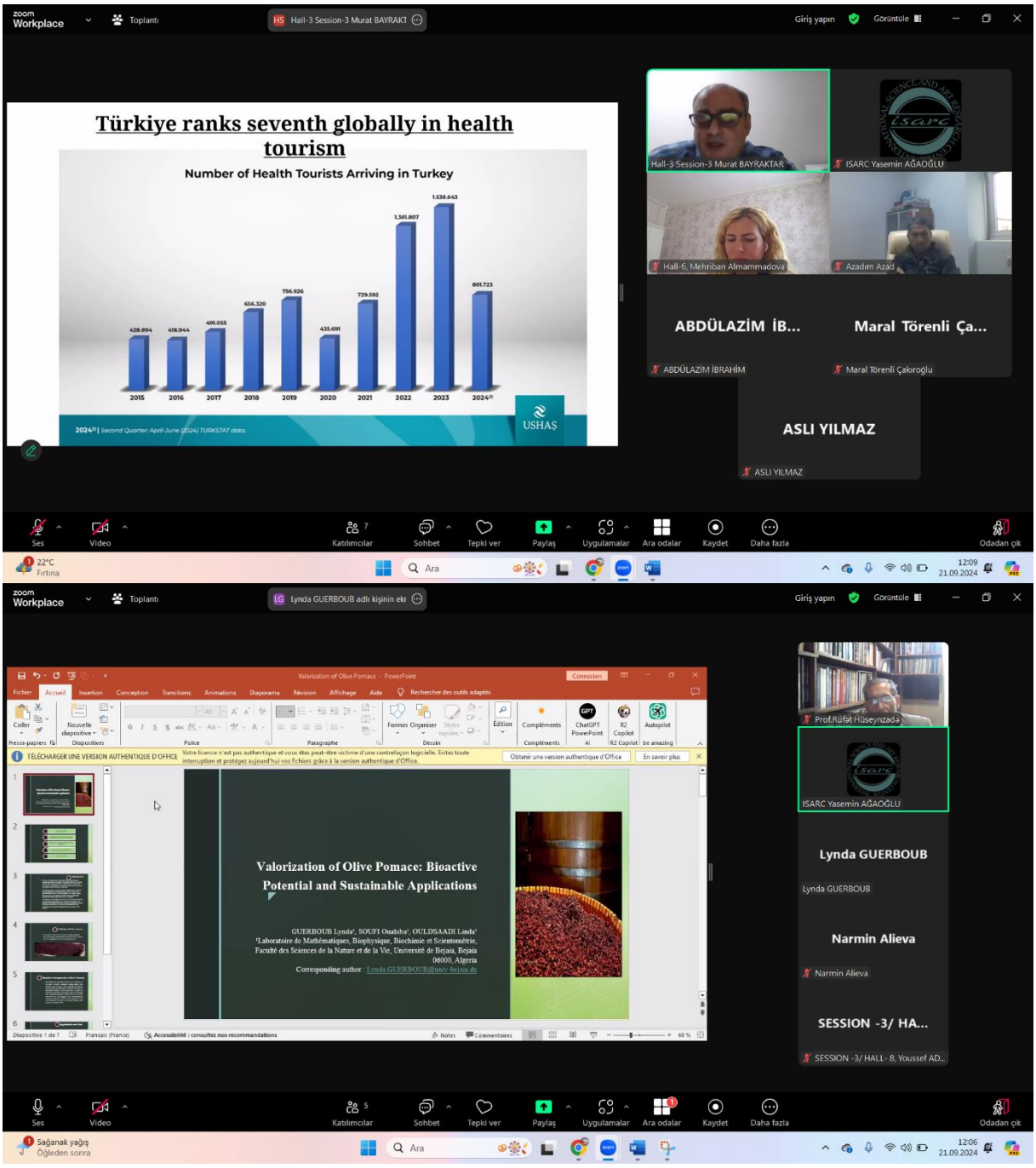
Türkiye ranks seventh globally in health tourism
Number of Health Tourists Arriving in Turkey
428.894
418.944
491.055
656.320
756.926
435.691
729.592
1.381.807
1.538.643
801.723
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
USHAŞ
Hall-3 Session-3 Murat BAYRAKTAR
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
Hall-6, Mehriban Almammadova
Azadım Azad
ABDÜLAZİM İB...
ABDÜLAZİM İBRAHİM
Maral Törenli Ça...
Maral Törenli Çakıroğlu
ASLI YILMAZ
ASLI YILMAZ
Valorization of Olive Pomace: Bioactive Potential and Sustainable Applications
Prof.Rüfat Hüseynzada
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
Lynda GUERBOUB
Lynda GUERBOUB
Narmin Alieva
Narmin Alieva
SESSION -3/ HA...
SESSION -3/ HALL- 8, Youssef AD...

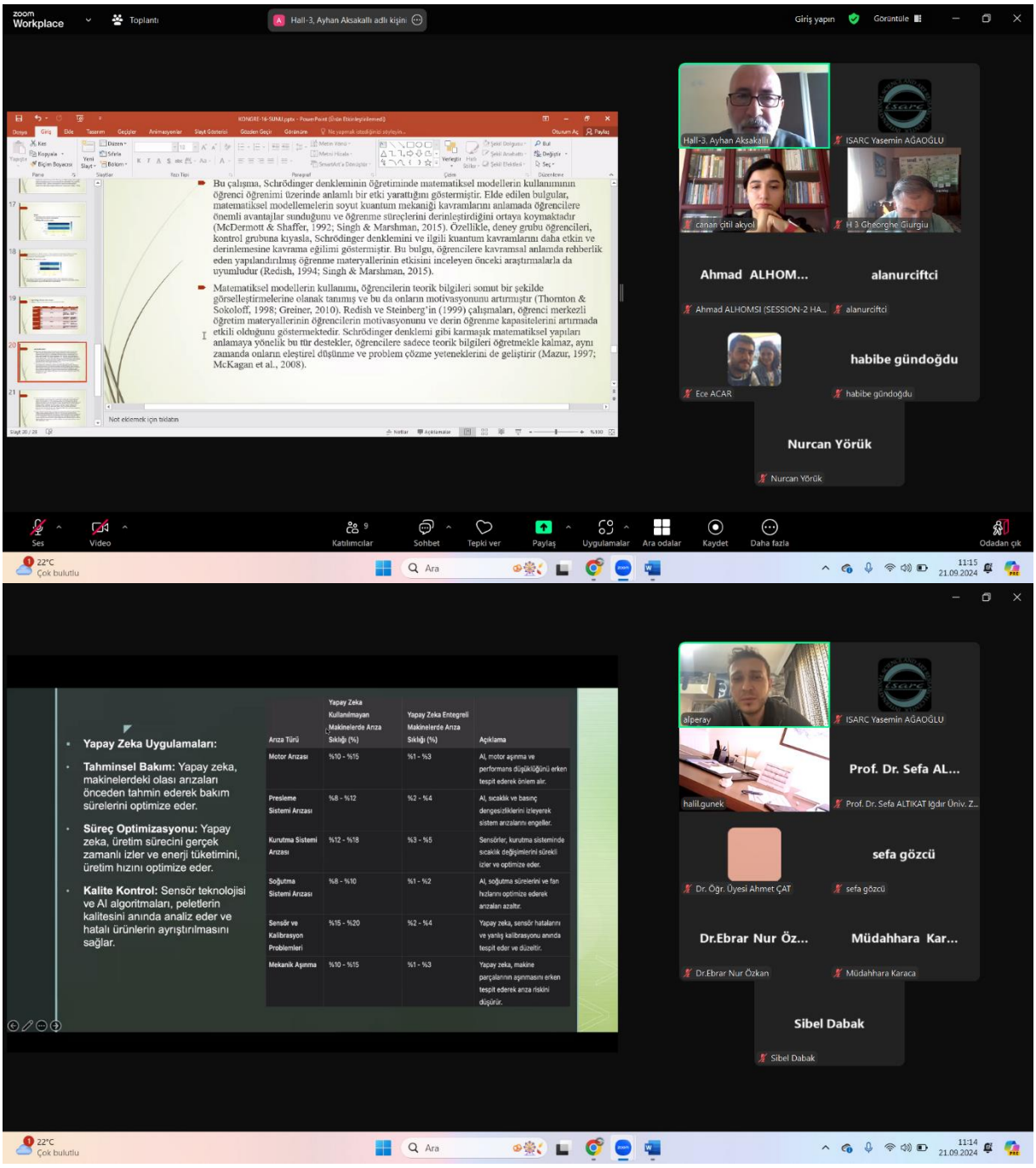
zoom Workplace
Toplantı
Hall-3, Ayhan Aksakallı adlı kişini
Giriş yapın
Görüntüle
Bu çalışma, Schrödinger denkleminin öğretiminde matematiksel modellerin kullanımının öğrenci öğrenimi üzerinde anlamlı bir etki yarattığını göstermiştir. Elde edilen bulgular, matematiksel modellemelerin soyut kuantum mekaniği kavramlarını anlamada öğrencilere önemli avantajlar sunduğunu ve öğrenme süreçlerini derinleştirdiğini ortaya koymaktadır (McDermott & Shaffer, 1992; Singh & Marshman, 2015). Özellikle, deney grubu öğrencileri, kontrol grubuna kıyasla, Schrödinger denklemini ve ilgili kuantum kavramlarını daha etkin ve derinlemesine kavrama eğilimi göstermiştir. Bu bulgu, öğrencilere kavramsal anlamda rehberlik eden yapılandırılmış öğrenme materyallerinin etkisini inceleyen önceki araştırmalarla da uyumludur (Redish, 1994; Singh & Marshman, 2015).
Matematiksel modellerin kullanımı, öğrencilerin teorik bilgileri somut bir şekilde görselleştirmelerine olanak tanımış ve bu da onların motivasyonunu artırmıştır (Thornton & Sokoloff, 1998; Greiner, 2010). Redish ve Steinberg'in (1999) çalışmaları, öğrenci merkezli öğretim materyallerinin öğrencilerin motivasyonunu ve derin öğrenme kapasitelerini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Schrödinger denklemi gibi karmaşık matematiksel yapıları anlamaya yönelik bu tür destekler, öğrencilere sadece teorik bilgileri öğretmekle kalmaz, aynı zamanda onların eleştirel düşünme ve problem çözme yeteneklerini de geliştirir (Mazur, 1997; McKagan et al., 2008).
Not eklemek için tıklatın
Hall-3, Ayhan Aksakallı
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
canan çitil akyol
H.Ş.Gheorghe Giurgiu
Ahmad ALHOM...
alanurciftci
Ahmad ALHOMSI (SESSION-2 HA...
alanurciftci
habibe gündoğdu
Ece ACAR
habibe gündoğdu
Nurcan Yörük
Nurcan Yörük
Ses
Video
Katılımcılar
Sohbet
Tepki ver
Paylaş
Uygulamalar
Ara odalar
Kaydet
Daha fazla
Odadan çık
22°C
Çok bulutlu
Ara
11:15
21.09.2024

Yapay Zeka Uygulamaları:
Tahminsel Bakım: Yapay zeka, makinelerdeki olası arızaları önceden tahmin ederek bakım sürelerini optimize eder.
Süreç Optimizasyonu: Yapay zeka, üretim sürecini gerçek zamanlı izler ve enerji tüketimini, üretim hızını optimize eder.
Kalite Kontrol: Sensör teknolojisi ve AI algoritmaları, peletlerin kalitesini anında analiz eder ve hatalı ürünlerin ayrıştırılmasını sağlar.
Arıza Türü
Yapay Zeka Kullanılmayan Makinelerde Arıza Sıklığı (%)
Yapay Zeka Entegreli Makinelerde Arıza Sıklığı (%)
Açıklama
Motor Arızası
%10 - %15
%1 - %3
AI, motor aşınma ve performans düşüklüğünü erken tespit ederek önlem alır.
Presleme Sistemi Arızası
%8 - %12
%2 - %4
AI, sıcaklık ve basınç dengesizliklerini izleyerek sistem arızalarını engeller.
Kurutma Sistemi Arızası
%12 - %18
%3 - %5
Sensörler, kurutma sisteminde sıcaklık değişimlerini sürekli izler ve optimize eder.
Soğutma Sistemi Arızası
%8 - %10
%1 - %2
AI, soğutma sürelerini ve fan hızlarını optimize ederek arızaları azaltır.
Sensör ve Kalibrasyon Problemleri
%15 - %20
%2 - %4
Yapay zeka, sensör hatalarını ve yanlış kalibrasyonu anında tespit eder ve düzeltir.
Mekanik Aşınma
%10 - %15
%1 - %3
Yapay zeka, makine parçalarının aşınmasını erken tespit ederek arıza riskini düşürür.
alperay
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
halil.gunek
Prof. Dr. Sefa AL...
Prof. Dr. Sefa ALTIKAT Iğdır Üniv. Z...
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAT
sefa gözcü
sefa gözcü
Dr.Ebrar Nur Öz...
Müdahhara Kar...
Dr.Ebrar Nur Özkan
Müdahhara Karaca
Sibel Dabak
Sibel Dabak
22°C
Çok bulutlu
Ara
11:14
21.09.2024

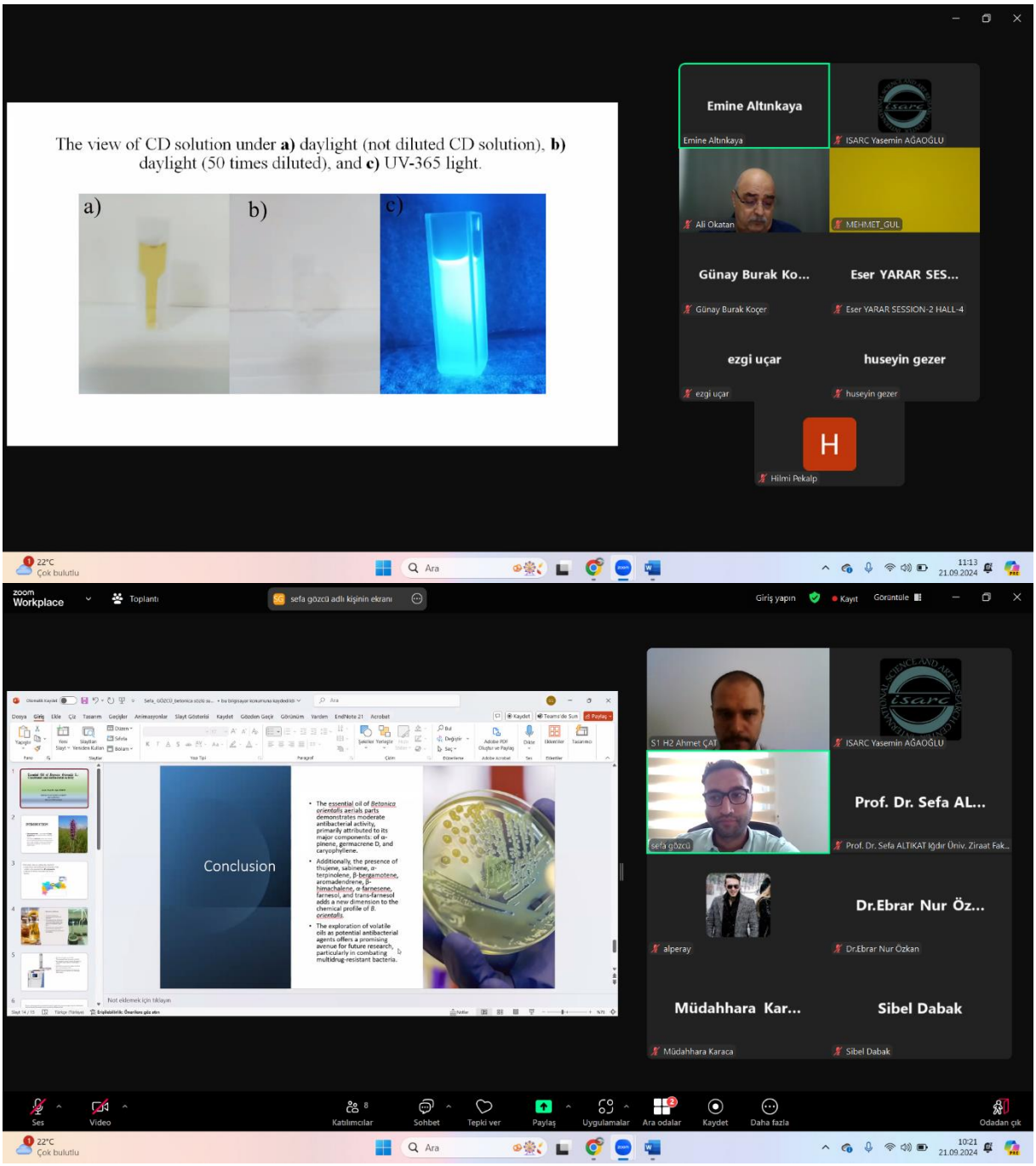
The view of CD solution under a) daylight (not diluted CD solution), b) daylight (50 times diluted), and c) UV-365 light.
a)
b)
c)
Emine Altınkaya
Emine Altınkaya
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
Ali Okatan
MEHMET_GUL
Günay Burak Ko...
Günay Burak Koçer
Eser YARAR SES...
Eser YARAR SESSION-2 HALL-4
ezgi uçar
ezgi uçar
huseyin gezer
huseyin gezer
H
Hilmi Pekalp
22°C
Çok bulutlu
Ara
11:13
21.09.2024
zoom Workplace
Toplantı
sefa gözcü adlı kişinin ekranı
Giriş yapın
Kayıt
Görüntüle
Conclusion
The essential oil of Betonica orientalis aerials parts demonstrates moderate antibacterial activity, primarily attributed to its major components: of α-pinene, germacrene D, and caryophyllene.
Additionally, the presence of thujene, sabinene, α-terpinolene, β-bergamotene, aromadendrene, β-himachalene, α-farnesene, farnesol, and trans-farnesol adds a new dimension to the chemical profile of B. orientalis.
The exploration of volatile oils as potential antibacterial agents offers a promising avenue for future research, particularly in combating multidrug-resistant bacteria.
Not eklemek için tıklayın
S1 H2 Ahmet ÇAT
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
sefa gözcü
Prof. Dr. Sefa AL...
Prof. Dr. Sefa ALTIKAT Iğdır Üniv. Ziraat Fak...
alperay
Dr.Ebrar Nur Öz...
Dr.Ebrar Nur Özkan
Müdahhara Kar...
Müdahhara Karaca
Sibel Dabak
Sibel Dabak
Ses
Video
Katılımcılar
Sohbet
Tepki ver
Paylaş
Uygulamalar
Ara odalar
Kaydet
Daha fazla
Odadan çık
22°C
Çok bulutlu
Ara
10:21
21.09.2024

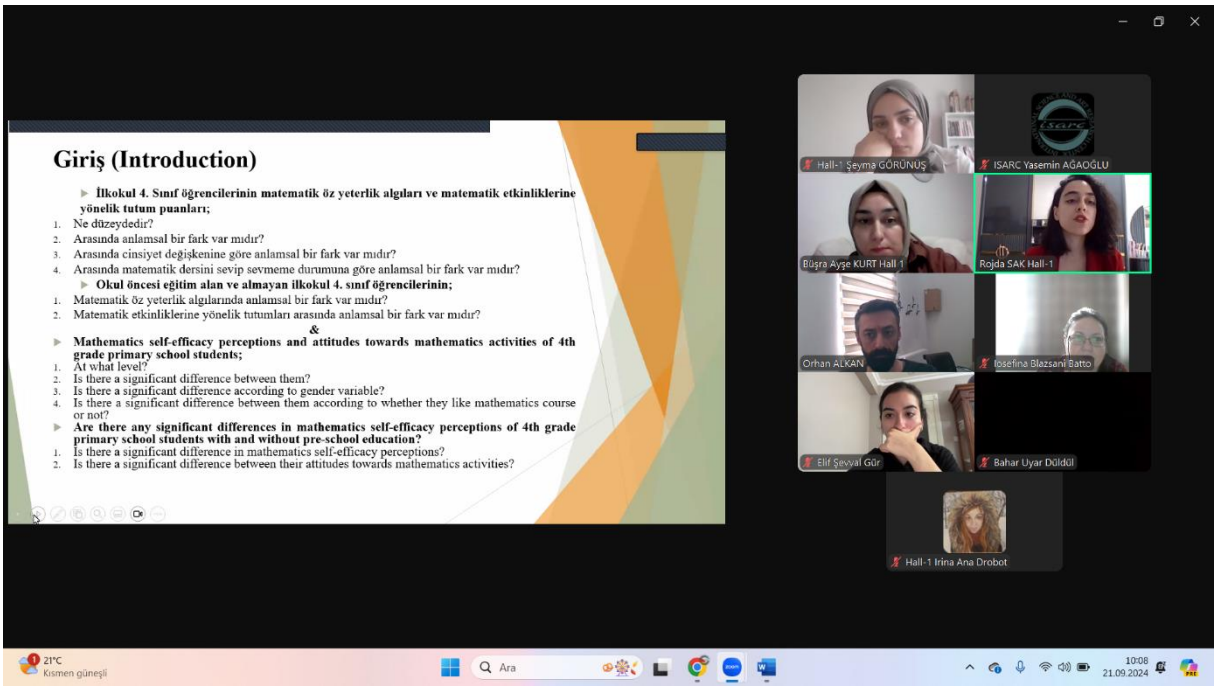
Giriş (Introduction)
İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ve matematik etkinliklerine yönelik tutum puanları;
1. Ne düzeydedir?
2. Arasında anlamsal bir fark var mıdır?
3. Arasında cinsiyet değişkenine göre anlamsal bir fark var mıdır?
4. Arasında matematik dersini sevip sevmeme durumuna göre anlamsal bir fark var mıdır?
Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin;
1. Matematik öz yeterlik algılarında anlamsal bir fark var mıdır?
2. Matematik etkinliklerine yönelik tutumları arasında anlamsal bir fark var mıdır?
&
Mathematics self-efficacy perceptions and attitudes towards mathematics activities of 4th grade primary school students;
1. At what level?
2. Is there a significant difference between them?
3. Is there a significant difference according to gender variable?
4. Is there a significant difference between them according to whether they like mathematics course or not?
Are there any significant differences in mathematics self-efficacy perceptions of 4th grade primary school students with and without pre-school education?
1. Is there a significant difference in mathematics self-efficacy perceptions?
2. Is there a significant difference between their attitudes towards mathematics activities?
Hall-1 Şeyma GÖRÜNÜŞ
ISARC Yasemin AĞAOĞLU
Büşra Ayşe KURT Hall 1
Rojda SAK Hall-1
Orhan ALKAN
Iosefina Blazsani Batto
Elif Şevval Gür
Bahar Uyar Düldül
Hall-1 Irina Ana Drobot
21°C
Kısmen güneşli
Ara
10:08
21.09.2024

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

REF: AKADEMİK TEŞVİK **10.09.2024**

İLGİLİ MAKAMA

9.ULUSLARARASI PALANDÖKEN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR KONGRESİ 21-22 EYLÜL 2024 tarihleri arasında ERZURUM ‘da ve online olarak 16 farklı ülkeden (Türkiye:53 ve diğer Ülkeler:61; Toplam:114) akademisyen/araştırmacıların katılımı ile gerçekleşmiştir. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen ‘’ Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurtdışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışından en az 5 ülkeden farklı tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır. ‘’ değişikliğine uygun düzenlenmiştir. Bilgilerinize arz edilir.

Saygılarımla

Sefa Salih BİLDİRİCİ
HEAD OF İSARC

NOTIFICATIONS

AUTHORS	TITLE	NO
Şafak CEYLAN Orhan ALKAN	The Role Of Sitting Nights In Keeping Traditional Music Alive: The Example Of Van Province	1-2
Orhan ALKAN Şafak CEYLAN	Modal Structure Of Hoyrats In Turkish Folk Music: The Example Of Elazığ Province	3-4
Irina-Ana DROBOT	An Analysıs Of The Chınese Cı Poem I *Clımb The Western Tower In Sılence* By Lı Yu	5-10
Yasemin DERİNGÖL Beyza Nur BAHADIR ÇETİNKAYA Rojda SAK	Misconceptions Of Elementary School Students, Teachers And Prospective Teachers In Geometry Learning Domain	11-31
Yasemin DERİNGÖL Rojda SAK	An Investigation Of Mathematics Self-Efficacy Perceptions And Attitudes Towards Mathematics Activities Of Elementary School 4th Grade Students With And Without Preschool Education	32-49
Iosefina BLAZSANI-BATTO	Exploring Erasmus+ Collaborations: Case Studies Of Academic Partnerships Between Azerbaijan And Romania	50
Büşra Ayşe KURT Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN	Classroom Teachers' Opinions On The Limitations Of The Visual Arts Course Curriculum	51-63
Şeyma GÖRÜNÜŞ Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN	Examination Of Teacher And Student Opinions On The Implementation Of The Greece Environmental Studies Course In Turkey	64-76
Elif Şevval GÜR Bahar UYAR DÜLDÜL	Examination Of Gifted Students' Abstraction Processes About Circle And Disc Using The RBC+C Model	77-78
Ahmet ÇAT	A Bibliometric Analysis Of Global Research On Common Bunt Disease In Wheat	79-80
Sefa GÖZCÜ Zeynep AKŞİT	Essential Oil Of *Betonica Orientalis* L.: Constituents And Antibacterial Activity	81-88
Müdahhara KARACA Mustafa CİCEK Aytac KOCABAS	Determination Of Antiproliferative Effect Of Artichoke Stalk Extract	89-95
Usama YASEEN Muhammad Saad ZİA Muhammad USMAN Bilal AHMAD Zeeshan AHMAD	Exploring Innovative Approaches for Carbon Sequestration: A Comprehensive Review of Current Strategies and Prospects	96
Farhan AHMAD, Kusumiyati KUSUMİYATİ, Mochamad Arief SOLEH, Muhammad Rabnawaz KHAN, Ristina Siti SUNDARİ	Effects of Water Stress on Agronomic and Physiological Parameters in Chili Crops	97
Ebrar Nur ÖZKAN Sertan AYTAÇ Özlem GÜNDOĞDU AYTAÇ	Synthesis, Molecular Docking And Dft Studies Of Schiff Base Compounds	98
Seyed Mehdi TALEBI Masoud SHEIDAI Shiva Shariatzadeh BAMI	Morphological investigation of the genus *Linum* L. in Iran	99
Sibel DABAK Mustafa CİCEK Aytac KOCABAS	Evaluation Of The Antimicrobial And Dpph Activities Of Wormwood Collected From Karaman Region	100-110
Halil GÜNEK	Mountaın Clımate And Clımate Change: The Palandöken Case	111

AUTHORS	TITLE	NO
Alperay ALTIKAT	Energy Efficiency Of Pellet Stoves	112-119
Alperay ALTIKAT	Innovatıons And Future Trends In Pellet Productıon Technologıes	120-126
Sefa ALTIKAT	Hydroponic Farming Systems	127-137
Sefa ALTIKAT	Importance And Use Of Light Spectra In Hydroponic Agriculture	138-148
Ayhan AKSAKALLI	The Effects Of Teachıng Schrödınger Equatıon Wıth Mathematıcal Models On Student Achıevement	149-166
Canan ÇİTİL AKYOL	EMDR Use In A Case Wıth Mıld Mental Retardatıon	167-168
Ece ACAR Eylem Tütün YÜMİN	Parental Mındfulness Of Orthopedıc Problems That May Be Observed In Chıldren	169-178
Habibe GÜNDOĞDU	Investigation Of The Histological And Pathological Effects Of Umbilical Cord Cordoniosis On Mitochondrial Functions In Infants Of Diabetic Mothers	179-190
Gheorghe GIURGIU Manole COJOCARU	A link between gut microbiota and Alzheimer's disease: Impact of Neuropolen	191
Alanur ÇİFTÇİ ŞİŞMAN Zeliha Betül ÖZSAĞIR Kamile Esra ÜNALLI GONZALEZ Ecem GEDIK	Perımplant Dıseases: A Multıcenter Survey Of Turkısh General Practıtıoners And Specıalısts	192-193
Nazım Ozan ÇELEBİOĞLU Ayşe Nur AKSOY Nurcan YÖRÜK	Primigravid Bir Hastada Serviko-İstmik Gebelik: Bir Olgu Sunumu	194-197
Ayşe Nur AKSOY Nurcan YÖRÜK Berrin Göktuğ KADIOĞLU İbrahim KARABULUT	Total Abdominal Histerektomi Yapılan Hastada Preoperatif Double J Stent Yerleştirilmesinin Neden Olduğu Postoperatif Hidronefroz: Olgu Sunumu	198-203
Ahmad ALHOMSI Tuğba DEMİRİZ YÜCER	Mıcrobıota And Dısease	204-216
Emine ALTINKAYA	Sılver Nanopartıcles: Green Synthesıs, Characterızatıon, And Usıng Areas	217-223
Emine ALTINKAYA	Synthesıs Of Carbon Quantum Dots Usıng *Capparıs Spınosa*	224-230
Hüseyin GEZER Cihan KABOĞLU İsmail Hakkı SANVER Orhan HOCAOĞLU	Desıgn And Analysıs Of A Hıgh-Precısıon Assembly Machıne For Automotıve Outlet Measurıng Valves Wıth A Comprehensıve Mechanıcal And Computatıonal Study	231-233
Eser YARAR	Influence Of Bearıng Stıffness On Rotor Crıtıcal Speeds In A Fınıte Element Analysıs Usıng Ansys	234-245

AUTHORS	TITLE	NO
Ali OKATAN	Yapay Zeka Yardımı İle Cilt Kanseri Tanısı	246-261
Sezer ERDEM	-, - And -Duals Of The Novel Catalan Double Sequence Space	262
Mehmet GÜL	Obtaıned Hıgh Performance For Dıagnosıs Of Braın Cancer Usıng Step-Lbp And Machıne Learnıng Methods	263-273
Mehmet GÜL	Dıagnosıs Of Braın Cancer Wıth Developed Hybrıd Method: Local Bınary Patterns And Long Short-Term Memory	274-286
Günay Burak KOÇER Ezgi UÇAR Mustafa Hilmi PEKALP	Modelıng The Interarrıval Tımes Between Cırcuıt Breakers Usıng Geometrıc And Non-Homogeneous Poısson Processes: An Applıcatıon To Borsa Istanbul	287-299
Ezgi UÇAR Günay Burak KOÇER Mustafa Hilmi PEKALP	Modelıng The Interarrıval Tımes Between Cırcuıt Breakers Usıng Homogeneous Poısson And Renewal Processes: An Applıcatıon To Borsa Istanbul	300-309
Güllü KIRAT Özlem ERDEM Muhammed Sami US	Dıstrıbutıon Of Rare Earth Elements (REE) In Soıl Samples Of Dıfferent Fractıons In Malatya - Kuluncak Regıon	310-326
Mehmet Hazar BABA Güllü KIRAT Özlem BALBALOĞLU	Investıgatıon Of Tomato Plants Grown In Florıte Deposıts Of Yeniyapan Vıllage (Akçakent - Kırşehir) In Terms Of Indıcator Plants	327-340
Burçin Burcu DOĞMUŞÖZ	Observatıon Of Vısıtors' Preferences In An Urban Park Through Behavıoral Mappıng	341
Sefa UZUN	Implementatıon Of The Domaın Reductıon Method In Opensees	342
Sefa UZUN	Recıprocal Infınıte Element For The Modellıng Of Unbounded Domaıns	343
Selcem BAYIR AYDIN F. Ceyda GÜNEY YÜKSEL Füsun SEÇER KARİPTAŞ Sertaç ERDİ AYDIN	The Impact Of Photography On Archıtecture: How Are Structures Perceıved?	344-355
Seda Hatice GÖKLER	Optımum Solar Power Plant Sıte Selectıon: Seca Method Applıcatıon	356-366
Murat BAYRAKTAR	Global Health Tourism And Turkiye	367
Abdülazim İBRAHİM	An Analytical and Comparative Examination of Constitutional Amendments	368-382

AUTHORS	TITLE	NO
Ayşe Aslı YILMAZ	Trends In The Use Of Chaos And Complexity Theory In Airport Master Planning: A Trend Analysis	383-391
Süleyman Azad TUNÇER İbrahim YILDIRIMÇAKAR	Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Ve Fosil Yakıtlar Bağlamında Enerji Bağımlılığı	392-410
Aytac Rüstəmli Elçin qızı	What Is Malware ?	411-414
Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU	A Powerful But Limited Tool To Defend Human Rights: Individual Application To The Constitutional Court	415-423
Nazila RAGIMOVA graduate student ALMAMMADOVA Mehriban graduate student KAMENIEVA Nina graduate student BIBIKOV Mykyta	Study Of The Synthesis Of Simulation And Physical Modeling Of An Automated Process Control System	424-433
Bando David CHRISTOPHER Jesse Shingu POLLY Odiba Emmanuel OGU Okonofua Eghe PATRICIA Blessing Smart AIGBOGUN Adamu Tutuwa NASHUKA Haruna Gambo PEACE	An Investigation Of The Effect Of Wet And Dry Season On Minerals And Phytochemicals Composition Of Cymbopogon Citratus And Moringa Oleifera Leaves	434
Aslı KAYA Tolga ULUSOY	The Perception And Opinions Of People Living In Kastamonu Central And Its Districts On Interest, Inflation, And Interest- Free Banking	435-446
Fatma Buse GÖRGÜLÜ Tolga ULUSOY	Analysis Of The Awareness Levels And Perceptions Of Students Enrolled At Kastamonu University And Their Parents Regarding Sustainable Finance, Carbon Emıssions, Waste Management, And The Economic Impacts Of Climate Change	447-462
Yaşar ÖZ	Capitalization And Accounting Of Cryptocurrencies In Companies	463-464
Ishwar MITTAL Rosy DHALL MIKUL	Leveraging Brand Equity to Drive Purchase Intentions: Insights from the Indian Hotel Sector	465
Yunus SAVAŞ Murat AYGÜN	The Economic Benefits And Drawbacks Of Mega Sports Events: An Economic Analysis Perspective	466-473
Murat AYGÜN	A Comprehensive Review Of The Winter Olympics: From Past To Present	474-479
Serkan GÜN	Yiyecek İçecek Sektörünün Önemi: 11. Kalkınma Planı Değerlendirmesi	480-503
GUERBOUB Lynda SOUFI Ouahiba OULDSAADI Linda SIMOUD Yasmine Lina	Valorization of Olive Pomace: Bioactive Potential and Sustainable Applications	504
S. SANTHOSH KUMAR J. Ajith KINGS	Prediction Of Engine-Out Responses From A Biodiesel-Fueled Compression Ignition Engine Using Artificial Neural Networks	505
AISSI Jean-Roitinos,ACCALOGOUN Coffi Joel, SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, MONTCHO Bruno,ABDOULAYE Djafarou	Improvıng Benın's Tourısm Offerıng Through Crenotherapy	506
AISSI Jean-Roitinos, SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON Rémi,HOUESSIONON Karel, ACCALOGOUN Coffi Joel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	Creatıon Of A Banana Flour Productıon And Marketıng Unıt In The Lokossa Commune (Benın)	507

AUTHORS	TITLE	NO
AISSI Jean-Roitinos ,SODJI Jean, AKOGBETO Nadine,TAMEGNON Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus, SEHOUBO Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland,MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	Performance Audıt Of An Integrated Management System: The Case Of Dıgıtal Group	508
AISSI Jean-Roitinos , SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON,Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba,GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus, SEHOUBO,Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland,MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou	Hygiene, Safety And Environment Management System: Contributing To Gesd Group'S Performance	509
Youssef ADNAN, Brahim EL IBRAHIMI, Nada Kheira SEBBAR, Hassan OUACHTAK, Abdelaziz AIT ADDI	Electrochemıcal And Adsorptıon Studıes Of C4-Shop A Heterocyclıc Organıc Compound Inhıbıtor Agaınst Corrosıon Of Carbon Steel In 1 M HCl	510
Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA	Mirzə Fətəli Axundov Satiranı Ədəbi Cərəyan Səviyyəsinə Qaldıran Sənətkar Kimi	511-515
Nermin MERDAN QIZI ALİYEVA	Keys To Good Behavior	516-518
Laila AFIA Rachid SALGHI	Valorızıng The Potentıal Of Saffron Petals Extract For Alumınıum Corrosıon Control	519
Efegbere, Henry AKPOJUBARO; Olufunke ONAADEPO; Okeke Ifeyinwa MAUREEN; Madubueze Ugochukwu CHINYEM; Odo B. CHIMAOBI; Akaninyene M.; Essien Ubong BERNARD; Pelesai FOSTINA; Akpan Liberty EUGENE; Subulade Adetumi ADETUNJI; Dean IMEFON	Upscaling United Nations Sustainable Development Goals Number Eleven, Thirtheen And Ffifteen Through Environmental And Occupational Health Sustainability By Revision Of Building And Town Planning Laws In Nigeria	520-521
Inyang, J. O., Uzoigwe, A. E., Njoku-Onu, K. A. Assam, N. R.	Analysis of Information and Communication Technologies (ICT) use among cassava farmers in Cross River state, Nigeria	522
AHMADU, Onyinoyi. Martha ADEBOYE, Seyi Ebun ADESHINA, Dolapo Adetokunbo	Effect of Pretreatment Methods on Nutritional Enhancement and Antinutrient Reduction in Indigofera arrecta Seeds	523
Yakubu A., Garga, M. A.. Idris M., Daniyan M. A., Hassan, N. M., Salisu B., Muhammad Y. A., Muhammed B. A., Yahaya. I.	Preservation Of Tiger Nut Milk (Kunun Aya) With Different Preservatives (Cloves And White Pepper) For Extending The Shelf Life And Nutritional Quality	524-525
Khaoula El Hamsas ELYOUBI Mohamed El BASRI Hasnaa HARMOUZI Khalil El-HAMi	Artificial Intelligence Water Exploration Of Middel Moulouya Basin, (Est Of Morocco)	526
Khaoula El Hamsas ELYOUBI Mohamed El BASRI Hasnaa HARMOUZI Khalil El-HAMi	Extraction And Analysis Of Lineament In The Middle Moulouya Watershed Using Remote Sensing Software	527
Idris M, GARGA M.A, DANIYAN M.A, BAWA Y.M, YAKUBU A, Mohammed B.A	Detection Of Physiochemical Parameters And Heavy Metals In Sediments Of Ajiwa Reservoir	528

AUTHORS	TITLE	NO
Aremu, O.A., Makinde, O.S., Oyinkanola L.O.A., Mufutau, J. A., Anie, N. O.	Design and Simulation of Rectangular Microstrip Patch Antenna for Satellite Communications and IoT Devices using FR-4 Substrate	529
Marijan DENKOVSKI, Aneta MIJOSKA, Vesna TRPEVSKA, Angela NAUMOVA, Borjan NAUMOVSKI	Virtual Articulators – New Reality In Digital Prosthodontics	530
GWAM, UGO C. F.	Reduction Of Ammonia And Nitrite Accumulation In African Catfish (Clarias gariepinus) Ponds Using Photosynthetic Microalgae	531
Inyang, J. O., Uzoigwe, A. E., Njoku-Onu, K. A. Assam, N. R.	Effect Of Farmers' Selected Socio-Economic Factors On Information And Communication Technologies Utilization For Cassava Production In Cross River State, Nigeria	532
Nusaiba M. SODANGI	Phytochemical Screening Of The Leaves Of Citronella (*Cymbopogon nardus*), Pignut (*Hyptis suaveolens*) And African Basil (*Ocimum gratissimum*)	533
Haruna Abubakar DANYAYA Hafsat I. K. USMAN Ismaila ABDULLAHI	Determination Of Proximate And Minerals Composition Of *Diospyros Mespiliformis*	534-544
Faiz Muhammad SHAIKH Rasool Bux JUNEJO Syed Mehtab Ali SHAIKH Progressive GROWER Saleh PAT Muhammad Zafar WASSAN Syed Mujeeb Hyder SHAH	Women Entrepreneurship and honour killing of Women in SMEs business: A Case Study of Saleh Pat Sukkur	545
Muluneh FETENE	Academic Grit On Academic Achievement: Mediating Role Of Psychological Capital: The Case Of Injibara College Of Teacher's Education In	546
ARRAJI Maryem CHAHBOUNE Mohamed	Translation, cultural adaptation and validation of the General Medication Adherence Scale (GMAS) in moroccan patients with type-2 diabetes	547
Durga Devi SUPPIAH Wan Mohd Ashri WAN DAUD Mohd Rafie JOHAN	Synergistic effect of Incorporation method on Fe-Co based Catalyst for CO_2 Valorization	548
Enkeleida LLESHI Blerina MEMA	15 Minutes Of Training With 13-14 Year Old Girls Volleyball Players	549-557
Aware Balasaheb PARASRAM Ashok Nivrutti BHAVALE	Counting Of Lattices On Elements Containing Comparable Reducible Elements And Having Nullity	558
Prasanna B. K. Manjunatha E.	Mood Profile in Male Participants During Sports Competition: A Study on Players of Selected Universities in Karnataka	559-567
Bhushan CHAVAN,Manish POKHARNA Sameer NANIVADEKAR Amol SHINDE	Digital Twin Technology in Battery Management Systems: A Comprehensive Review of Recent Advances and Future Prospects	568-573

AUTHORS	TITLE	NO
Deepak BANSAL	Design And Development Of Novel Apporach For File Sharing For Security Using Blockchain Technology:Literature Review	574-581
Sana SAEED Abdul WAHAB Fawad ALİ	Assesment Of Short-Term And Long-Term Adverse Drug Reactions Of Different Types Of Covid-19 Vaccines In Population Of District Kohat, Khyber Pakhtunkhwa	582
Mohammed El AAMERİ , Miloud CHAKİT, Nadia MESKİNİ, Imane JAGHROR ,Youness TABOZ	Anxiety and depression assessment on type 2 diabetes Moroccan patients	583
K. M. NİRANJAN Mariswamy M. Santosh S. PATİL	Integration Of Geographic Information System (Gis) With Artificial Intelligence (Ai) For Crop Recommendation System	584
Sania ARİF Hafeez ANWER	Enhanced photocatalytic degradation of Rh B dye using CuO/g-C_3N_4/$ZnFe_2O_4$ nanocomposite under UV-Visible light irradiation	585
Sunidhi S. DESAİ GURUPRASAD	A Sustainable Method Of Pest Prevention In Cotton Plant (Gossypium Herbaceum) By Using Biochemical Repellents	586
Pratibha SHARMA, Abhishek SHARMA, Ritu SHARMA, Kalpna SHARMA	The Crucial, yet Complex Role of Pesticides in Agriculture	587
Harsharani KOTE	Integrated Sustainable Agriculture System Using Organic Fertilizers and IoT-Enhanced Crop Management	588
Harsharani KOTE	Sustaınable Agroecosystem Management Through Organıc Fertılızatıon And Intellıgent Crop Protectıon	589
Harsharani KOTE	Integratıon Of Bıochar-Infused Organıc Fertılızer Delıvery And Iot-Based Crop Management For Precısıon Agrıculture	590
MARIAM, S. G. SHUAEEB, A. I. BABAGANA, M.	Assessment Of 21 St Century Entrepreneurial Skills Among Pre-Service Science Teachers In Federal University Of Tecnology, Minna, Niger State	591
Zafarjon JABBAROV Shokhrukh ABDULLAEV	Changes In The Ecologıcal Condıtıon Of The Drıed Bottom Of The Aral Sea Due To Clımate Change, The Formatıon Of Soıl And Ground Layers, And Theır Effectıve Utılızatıon Through Improvement Of Theır Propertıes	592-593
Ikram DOUİNİ Mohamed MOUNİR El Mostafa BENKA Mohamed DAKKİ	Bird Ecology Along The Urban-Rural Gradient In Beni Mellal: Evidence From Morocco (Northwest Africa)	594
C. VIJAI Mr. M. ELAYARAJA	Health, Climate Change, And Sustainability- A Systematic Review	595-601
Gupta Swati SANJAYKUMAR Rishabha MALVIYA	Role of Artificial Intelligence in Neurological Disorders	602
Intan Athiyatul Maula Dian Nofitasari Karina Atha Nabila Muhammad Sultan Mubarok	The Role Of Zakat In Islamic Economic Axiology	603
K. DHANUSHA M. K. VİJAYALAKSHMİ R. SRİNİVASAN	A Comprehensive Overview Of Intellectual Property Rights (IPR) And Drug Regulatory Affairs	604
Abdoul Aziz KAROUNA MOUSSA Mansourou ABOUBACAR YACOUBA	Navigating the Intersect of IoT Device Maintenance and Security: Strategies for a Connected World	605-606
Mansourou ABOUBACAR YACOUBA Abdoul Aziz KAROUNA MOUSSA	Advancing Sustainable Practices in Electronic Maintenance: Towards a Greener Future	607-608

GELENEKSEL MÜZİĞİN YAŞATILMASINDA OTURMA GECELERİNİN ROLÜ: VAN İLİ ÖRNEĞİ

Şafak CEYLAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education
ORCID ID: 0000-0001-7333-1482
Orhan ALKAN
Atatürk University, Turkish Music State Conservatory, Basic Sciences Department
ORCID ID: 0000-0002-4393-1847

ÖZET

Anadolu Türk kültürünün devamlılığı ve muhafaza edilmesi konusunda geleneksel Türk müziğinin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu müzik türü, yalnızca sazlarla icra edilen melodiler ve söylenen türkülerden ibaret olmayıp, derin bir kültürel mirası da içinde barındırır. Geleneksel Türk müziği, bir yandan geçmişin izlerini taşırken, diğer yandan da kültürel kimliğin bir nesilden diğerine aktarılmasında güçlü bir araçtır. Sadece müzikal icranın ötesinde, toplumsal hafızayı diri tutar, ritüel ve törenlerde yaşatılır ve toplumsal değerlerin, örf ve adetlerin nesiller boyu aktarılmasına aracılık eder. Bu bağlamda, geleneksel müzik, kültürel devamlılığın sağlanmasında vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkar; zira toplumun tarihini, inançlarını ve yaşam biçimini müzikal formlar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarma görevini üstlenir. Bu müzik, sadece bir sanat dalı değil, aynı zamanda toplumun kimliğini ve kültürel mirasını koruma ve gelecek nesillere taşıma sorumluluğunu da taşır. Gelenek içerisinde oturma gecelerinin de önemli bir yeri vardır. Oturma geceleri Anadolu müzik geleneğinin hem korunması hem de yaşatılması ve aktarılması için büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma Anadolu müzik kültürünün yaşatılması ve aktarılması konusunda önemli bir yere sahip olan oturma gecelerinin Van ili örnekleminde geçmişte ve günümüzdeki durumunun genel bir bakış açısıyla değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Araştırmada Van ilinde oturma gecelerinin çok eski tarihlerden beri varlığını sürdürdüğü mekanlar tespit edilmiş, oturma geceleri konusunda yörede yaşamını sürdüren ve geleneği devam ettiren müzisyenlerle kişisel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada, oturma gecelerinin kültürün korunması ve devamlılığı açısından çok önemli bir yere sahip olduğu, geçmiş dönemlerde daha fazla olan bu geleneğin günümüzde unutulmaya yüz tuttuğu, geçmişten günümüze kadar kişisel gayretlerle az da olsa varlığını sürdürmeye çalıştığı, Anadolu müzik kültüründe önemli yeri olan bu oturma gecelerinin kurumsal veya sosyal destekli olarak varlığını korumasının gerekliliği, oturma gecelerinin genç nesile tanıtılmasının kültür aktarımı ve sürekliliği açısından önemli olduğu gibi sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oturma Geceleri, Geleneksel Türk Müziği, Kültürel Süreklilik, Van İli, Müzik Kültürü

THE ROLE OF SITTING NIGHTS IN KEEPING TRADITIONAL MUSIC ALIVE: THE EXAMPLE OF VAN PROVINCE

ABSTRACT

It is known that traditional Turkish music has an important place in the continuity and preservation of Anatolian Turkish culture. This type of music is not just about melodies performed with instruments and folk songs, but also contains a deep cultural heritage. Traditional Turkish music, while carrying the traces of the past, is also a powerful tool in transferring cultural identity from one generation to another. Beyond just musical performance, it keeps social memory alive, is kept alive in rituals and ceremonies, and mediates the transmission of social values, customs and traditions across generations. In this context, traditional music appears as an indispensable element in ensuring cultural continuity; because it undertakes the task of transferring the history, beliefs and lifestyle of the society to future generations through musical forms. This music is not only a form of art, but also carries the responsibility of preserving the identity and cultural heritage of the society and passing it on to future generations. Sitting nights also have an important place in the tradition. Sitting nights are of great importance for the preservation, preservation and transmission of the Anatolian musical tradition. This research focuses on evaluating the past and present situation of sitting nights, which have an important place in keeping and transmitting Anatolian music culture, in the sample of Van province, from a general perspective. In the research, places in Van province where sit-in nights have existed since ancient times were identified, and personal interviews were held with musicians who live in the region and continue the tradition about sit-in nights. In the research, it is revealed that sitting nights have a very important place in terms of the preservation and continuity of culture, that this tradition, which was more prevalent in the past periods, is about to be forgotten today, that it has tried to maintain its existence, even to a small extent, with personal efforts from past to present, and that these sitting nights, which have an important place in Anatolian music culture, have an institutional role. Conclusions and suggestions have been reached, such as the necessity of maintaining its existence with social support, and the importance of introducing sit-down nights to the younger generation in terms of cultural transfer and continuity.

Keywords: Sitting Nights, Traditional Turkish Music, Cultural Continuity, Van Province, Music Culture

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE HOYRATLARIN MAKAMSAL YAPISI: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ

Orhan ALKAN
Atatürk University, Turkish Music State Conservatory, Basic Sciences Department
ORCID ID: 0000-0002-4393-1847
Şafak CEYLAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education
ORCID ID: 0000-0001-7333-1482

ÖZET

Bu çalışma, Türk halk müziğinin zengin repertuarında önemli bir yere sahip olan Elazığ yöresine ait Hoyrat uzun havalarının makamsal yapısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Hoyrat, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğun olarak icra edilen, derin kültürel köklere sahip bir müzik türüdür. Araştırmada, Elazığ iline özgü Hoyrat türlerinin hem müzikal hem de kültürel bağlamda ayrıntılı bir şekilde tanımlanarak Türk halk müziği içerisindeki yerinin belirlenmesi ve bu türlerin özgün yapılarının ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu çalışmada, özellikle Elazığ iline ait Hoyrat uzun havalarının TRT Repertuarına kaydedilmiş olanlarına odaklanılmıştır. TRT repertuarını merkeze almanın temel nedeni, halk müziği icralarında doğaçlamanın yaygın olması ve icracının şahsına özgü tavrı dolayısıyla performansların farklılık göstermesidir. Bu durum, eserlerin standart bir formda kaydedilmesini ve daha güvenilir bir analiz yapılmasını sağlar. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Elazığ iline ait 10 adet Hoyrat uzun havası tespit edilmiştir. Bu havalar arasından, çalışmada "olasılık temelli olmayan örnekleme" yöntemlerinden biri olan kota örnekleme yöntemi kullanılarak 5 tanesi seçilmiştir. Kota örnekleme yöntemi, özellikle nitel araştırmalarda daha ayrıntılı ve derinlemesine bilgi edinmeyi sağlayan bir yöntem olup, küçük örneklem gruplarıyla çalışmayı mümkün kılar. Seçilen 5 Hoyrat uzun havası, müzikal yapıları ve makamsal dizileri açısından incelenmiş ve bu eserlerin makamsal analizleri gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde, müzik malzemesi, makamsal özellikler, makamın seyri, geçkileri ve durak yerleri gibi unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu sayede eserlerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılarak belirli bir sınıflandırma yapılması mümkün olmuştur. Araştırmanın sonucunda, bu Hoyratlarda belirli özel çeşnilerin kullanıldığı, büyük çoğunluğunun uşşak makamında olduğu ve bu makamın eserlerin seyrinde baskın bir rol oynadığı görülmüştür. Bu çalışma, söz konusu Hoyratların yazılı repertuarlar üzerinde sınıflandırılmasına yönelik yapılacak diğer araştırmalara önemli katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hoyrat Uzun Havaları, Elazığ, Makamsal Analiz, TRT Repertuarı, Uşşak Makamı

MODAL STRUCTURE OF HOYRATS IN TURKISH FOLK MUSIC: THE EXAMPLE OF ELAZIĞ PROVINCE

ABSTRACT

This study aims to analyze the modal structure of Hoyrat long havas from the Elazığ region, which has an important place in the rich repertoire of Turkish folk music. Hoyrat is a type of music with deep cultural roots, performed especially in the Eastern and Southeastern Anatolia regions. In the research, it was aimed to define the Hoyrat genres specific to Elazığ province in detail in both musical and cultural contexts, to determine their place in Turkish folk music and to reveal the original structures of these genres. In this study, we focused especially on the Hoyrat long havas from Elazığ province that were recorded in the TRT Repertoire. The main reason for focusing on the TRT repertoire is that improvisation is common in folk music performances and performances vary due to the performer's unique attitude. This allows artifacts to be recorded in a standard form and allows for a more reliable analysis. In line with the findings, 10 Hoyrat long airs belonging to Elazığ province were identified. Among these weathers, 5 were selected in the study using the quota sampling method, which is one of the "non-probability-based sampling" methods. The quota sampling method is a method that provides more detailed and in-depth information, especially in qualitative research, and makes it possible to work with small sample groups. The 5 selected Hoyrat songs were examined in terms of their long moods, musical structures and modal scales, and modal analyzes of these works were carried out. During the analysis process, elements such as musical material, maqam features, maqam course, transitions and stopping places were taken into consideration. In this way, it was possible to make a certain classification by revealing the similarities and differences of the works. As a result of the research, it was seen that certain special flavors were used in these Hoyrats, the majority of them were in the uşşak maqam and this maqam played a dominant role in the course of the works. It is anticipated that this study will make significant contributions to other research on the classification of these Hoyrats in written repertoires.

Keywords: Hoyrat Uzun Havas, Elazığ, Maqam Analysis, TRT Repertoire, Uşşak Maqam

AN ANALYSIS OF THE CHINESE CI POEM *I CLIMB THE WESTERN TOWER IN SILENCE* BY LI YU

Irina-Ana DROBOT
Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, 020396 Bucharest, Romania
ORCID ID: 0000-0002-2556-6233

ABSTRACT

The purpose of this paper is to analyse a Chinese poem from the time of the Tang dynasty, *I Climb the Western Tower in Silence* by emperor Li Yu. The poem belongs to *ci* sung poetry, which is considered one of the Chinese equivalents to the Japanese haiku, next to *shi* poetry. Li Yu deals in his poem with a moment of contemplation, suggested by the Western Tower. The poetic persona has lost the loved person, yet the emotional connection, in spite of their physical separation, still continues. The elements of nature support the ideas and emotions in the poem, through the free associations these can bring to the meaning of the poem. The poetic persona expresses his feelings in a restrained way, which is why the visual elements work together with words coming like clues about the emotional mood. Communication is partly indirect, just like in haiku poems, as well as visual and reserved, also like in haiku poems. Autumn is associated across cultures with loss, parting, change, and sadness, as well as with moments when we stop to reflect and analyse. The lonely tree is used to express the loneliness of the poetic persona in the absence of the loved one. Reader-response criticism is the approach through which the poem is analysed, together with cultural analysis. Haiku poems can be understood as shortened, more concise and concentrate versions of ci poetry.

Keywords: Visuality, reader-response criticism, free associations, allusions

1. INTRODUCTION

While Asian cultures have similar cultural products due to their interaction and mutual sharing, there is also at least one such cultural product where they differ. Japanese culture was strongly influenced by Chinese culture, starting from the writing system, and continuing with practices, rituals and traditions such as calligraphy, sumi-e painting, the cherry blossoms, which started from the Chinese prune blossoms, and others. The Japanese have, however, added specific features to the cultural products and made them their own, not leaving them as such, as they had taken them over.

One cultural product which is original is the Japanese haiku, whose promotion in China was met with hesitation, especially after the issues encountered during the war, due to the tense relationships between the two countries.

The promotion of haiku in China (Green, 2018) led to the creation of the short poetry movement in the 1920s, which grouped some writers. In the 1930s, there was no more trace of this poetry genre. It was only later on, in the 1980s, when there was renewed interest for haiku and the Chinese haiku started to be practiced again, called *Han pai*.

At about the time when the Japanese practised haiku poems, during the age of the Tang dynasty, the Chinese wrote *shi* and *ci* poetry, which are considered to be the equivalent of the Japanese haiku poem (Li, 1997). The difference between the two types of poetry is that *ci* can be seen as a song, while *shi* poems can have some underlying melody, but the poem is not dependent on it. Over 800 tune patterns existed. The problem is that most melodies to these poems have been lost.

The present paper will analyse a *ci*, therefore sung, poem, called *I Climb the Western Tower in Silence* writer by Li Yu, who was also an emperor.

2. MATERIAL AND METHODS

2.1. Data selection

The analysis of the poem, relying on literary studies and, especially, on reader-response criticism, will start from the text of the poem *I Climb the Western Tower in Silence*, by Li Yu, which is quoted below:

> I climb the western tower in silence, the moon like a sickle.
>
> Clear autumn is locked in the deep courtyard, where a wutong tree stands lonely.
>
> Sorrowful parting has cut, but not severed our ties; my mind is still wild.
>
> Separation is just like a taste in head and heart. (Yu, 2024)

Part of the analysis will include a comparison with the Japanese haiku of the poem by Li Yu.

2.2. Analysis technique

The perspective of reader-response criticism will be used, according to which readers have a reaction to any text (Mart, 2019). They react emotionally, feeling that they can relate with the text or they can draw parallels with situations from their own personal experience. In addition, they can also interpret based on their cultural and educational background certain texts, by

comparing them with others, or by including them in a certain historical context they are very much aware of due to their background knowledge.

The perspective of reader-response criticism used to analyse this poem is that of the author of the present paper. The author of the present paper is knowledgeable about Japanese haiku poems and about Asian cultures. Based on this knowledge, the author of the present paper can notice similar features with haiku poems.

The poem by Li Yu is very brief, perhaps in a way which is hard to believe for Western culture members, who expect at least one more stanza to this poem. However, these four lines are all there is to Li Yu's poem. The haiku poem is even shorter, its length being, traditionally, three lines and 5-7-5 syllables. Other variants of haiku poems include even fewer syllables, especially when written by Western culture members in the English language, and even fewer lines, as few as two or even just one line.

There is, traditionally, a seasonal reference, called *kigo*, in a haiku poem, which mentions directly the season, a Month of the year, or a clue related to the season about which the haiku poem is about. The clue may include certain plants flourishing or giving fruit, the presence of snow, certain activities human beings engage in which are specific to certain times of year, certain holidays, clothes human beings wear, temperatures, the presence of certain stars, and so on. The poem by Li Yu mentions "clear autumn" as the season, together with another clue to the time of day, due to the presence of the moon. The time of day is also part of the *kigo* of a haiku poem, which can be used instead of a seasonal reference. Further on, "the moon like a sickle" is a comparison which, by the use of the two words, makes readers picture a portion of the moon which looks like a sickle. Further on, readers may wonder, why a sickle of all of other comparisons? The sickle is not just a tool used for preparing crops and harvests. It is associated with a phase in human life, death. The personification of death includes a sickle, which cuts our ties with life. This is a universal association, regardless of the culture someone belongs to.

The interpretation of the sickle as symbolizing death can be triggered by free associations (Gabbard, 2004), a method used in psychoanalytic psychotherapy, where the analyst asks the patient to say whatever comes to their mind based on a certain image or action from a dream they have had, so that the analyst can help them interpret it, or based on a person, life situation, word, or simply as they move on from one thing to another when talking freely without censoring, at least as far as possible, their train of thought. Free associations, however, are at work in literary works as well, due to the way in which these works are build, based on their power of allusions.

The sickle, which is associated with the life stage of death, together with the season of autumn, suggests the ending of a certain phase in life. Human life follows, after all, the cycle of the seasons. Spring is a symbol of the rebirth of nature, summer of maturity, autumn is a season of passage, while winter is the final stage, associated with the old age of human beings, when the whiteness of snow reminds of the whiteness of human hair.

The following words, "sorrowful parting," and "separation" show a moment of endings of a stage in life in the poem, followed by deep contemplation and reflection. Words and images have, attached to them, various allusions and symbols. In haiku poems, visual images and words are chosen based on their power to generate allusions, or other layers of meaning, beyond the concrete meaning.

The Western Tower can suggest a moment of reflection, or of contemplation of reality. The tree that "stands lonely" can allude to the poetic persona, stopping to reflect and also being alone, without the physical presence of the loved person. Readers understand that the poetic persona has separated, at least physically, from the loved person, and the parting was not a willing one on either side. Readers can be led to believe that two lovers have been separated by external circumstances beyond their control and regardless of their own personal will. The separation does not stop, however, the poetic persona from still having feelings for the loved person. The way the autumn "is locked in the deep courtyard" can suggest the experience of isolation from the others of the poetic persona, who is feeling trapped in their own life circumstances.

The poetic persona deals with a moment of personal crisis, which prompts reflections.

The language of the poem is predominantly visual, by making references to the season of autumn and to the state of nature during this time of the year. The ending suggested by autumn is paired with the ending suggested by the parting of the lovers.

Autumn in general, across cultures, is a season of melancholy and sadness. The tree that is lonely can suggest the isolation of the poetic persona while taking the time to reflect.

The poetic persona, although physically separated from the person they love, still cares for their loved one, and emotionally the bond between them persists.

In haiku poems, the emotions are not expressed directly, but, instead, by allusions and free associations with concrete, visual imagery. Abstract notions such as sorrow and separation are suggested through visual images. Yet, in the poem by Li Yu, these are present at an abstract level. Still, the abstract notions are present through just one word, and not further developed in philosophical, abstract thinking, showing a sign of minimalism and selection of one word based on its power of suggestion.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Indirect communication: Culture, Conciseness, Allusions and Visual Images

One of the main differences between Western and Asian cultures lies in the type of communication. Western cultures use direct communication, saying, more or less, what they mean directly, although in polite language indirect requests are present. Yet, they do not depend so much on the language of gestures and background knowledge to be understood and decoded as in Asian cultures (Park & Kim, 2008). In Asian cultures, the exact meaning of what someone says is interpreted like in a literary work, based on hesitations and various clues as to what they truly mean. They do not say directly what they mean as they do not want to offend their interlocutor, and as they want to maintain the harmony of the relationship. This is why allusions are frequently used, in both real life and in literary works. Visual images are also present in both. Conciseness in the Asian poems is a common feature, as knowledgeable readers notice in the poem by Li Yu and in haiku poems, which imply more than they actually say. They allow readers to continue their reflections and to move on to the figurative layer of meaning.

3.2. Soft Power: the Appeal of Certain Cultures' Products for other Cultures

Soft power (Nye, 2021) refers to the appeal of a country's cultural products over other countries' members. The haiku poem has been, for instance, well received by Western culture members, who have started writing haiku poems themselves. The *ci* poem by Li Yun is interpreted with reference to haiku, as it is believed Chinese *ci* poetry is the equivalent of Japanese haiku poetry.

Asian cultures can, therefore, be distinguished by their soft power cultural products, since they have made a visible effort to individualize themselves.

CONCLUSIONS

The present paper has shown how Asian culture poems, such as Japanese and Chinese have in common the use of visuality and allusions, which are the basis for indirect communication cultures. The readers can use the awareness of the way in which they interpret the poem by Li Yun to better understand and gain some insight into the way in which everyday life communication in Asian countries differs from that in Western cultures.

REFERENCES

Gabbard, G. O. (2004). Sigmund Freud, 1856–1939. *American Journal of Psychiatry*, *161*(2), 232-232.

Green, F. H. (2018). Rooted in Tradition, Embracing Modernity: Zhou Zuoren's Interest in Modern Japanese Haiku and Tanka and His Promotion of Short Verse in China. *Frontiers of Literary Studies in China*, *12*(3), 424-448.

Li, D. (1997). *Writing in crisis: Translation, genre, and identity in modern Chinese poetry*. University of Michigan.
Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, *56*(2), 78-87.
Nye, J. S. (2021). Soft power: the evolution of a concept. In *Essays on Evolutions in the Study of Political Power* (pp. 196-208). Routledge.
Park, Y. S., & Kim, B. S. (2008). Asian and European American cultural values and communication styles among Asian American and European American college students. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, *14*(1), 47.
Yu, Li. (2024). *I Climb the Western Tower in Silence*. All Poetry. https://allpoetry.com/I-Climb-the-Western-Tower-In-Silence

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN, ÖĞRETMEN VE ÖĞRETMEN ADAYLARININ GEOMETRİ ÖĞRENME ALANINDAKİ KAVRAM YANILGILARI

Assoc. Prof. Dr. Yasemin DERİNGÖL
Department of Primary Education, Istanbul University-Cerrahpasa, Istanbul, Turkey
ORCID ID: 0000-0003-3030-7049
Beyza Nur BAHADIR ÇETİNKAYA
Department of Primary Education, Graduate Student, Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Istanbul, Turkey
ORCID ID: 0009-0000-7657-2943
Rojda SAK
Department of Primary Education, Graduate Student, Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Istanbul, Turkey
ORCID ID: 0009-0005-3261-2639

ÖZET

Araştırmanın amacı; "ilköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını içeren çalışmaları" incelemektir. Çalışma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın örneklemi Türkiye'de Türkçe yayınlanmış, ilköğretim geometri kavram yanılgılarını inceleyen tez ve makalelerden oluşan toplam 22 çalışmadan oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama yöntemi "doküman incelemesi"dir. Veriler betimsel analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleri kullanılarak tablolar yardımıyla sunulmuştur. Araştırmada en fazla; yüksek lisans tezi türünde, geometrinin temel kavramları konusunda, 7. sınıf düzeyinde, araştırma yöntemi olarak nicel yöntemler, veri toplama aracı olarak başarı testleri, veri analiz yöntemi olarak yüzde ve frekans tabloları tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İlköğretim öğrencilerinin en çok geometrik kavramlarda, geometrik şekillerin görüntüsü etkisi altında kaldıkları, açıları belirlemede zorlandıkları, çevre ve alan hesaplamalarını karıştırdıkları tespit edilmiştir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının ise geometri terimleri tanımlama ve örneklendirme kavram yanılgıları olduğu ve öğrencilere böyle aktardıkları tespit edilmiştir. Çalışma sonunda araştırmacılara ve uygulayıcılara geometrideki kavram yanılgıları dışında matematiğin diğer öğrenme alanlarındaki kavram yanılgılarını tespit etme, bu kavram yanılgılarına çözüm önerileri sunma, sunulan çözümler uygulama yapılarak alana katkı yapma, ders kitapları geometri öğrenme alanında sebep olacak kavram yanılgılarını önleyici ve giderici şekilde yeniden düzenleme, öğrencilerde oluşabilecek geometri kavram yanılgılarını konu alan öğretmen seminerleri düzenleme gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: matematik, geometri, ilköğretim, kavram yanılgıları.

MISCONCEPTIONS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS, TEACHERS AND PROSPECTIVE TEACHERS IN GEOMETRY LEARNING DOMAIN

ABSTRACT

The aim of the study is to examine “studies involving misconceptions of elementary school students, teachers and prospective teachers in the field of geometry learning”. The study is a qualitative research. The sample of the study consists of a total of 22 studies published in Turkish in Turkey, consisting of theses and articles examining elementary school geometry misconceptions. The data collection method of the research is “document analysis”. The data were subjected to descriptive analysis. The data obtained were presented in tables using frequency (f) and percentage (%) values. It was concluded that the most preferred research method in the study was master's thesis type, on the subject of basic concepts of geometry, at the 7th grade level, quantitative methods as research method, achievement tests as data collection tool, percentage and frequency tables as data analysis method. It was found that elementary school students were mostly influenced by the appearance of geometric figures, had difficulty in determining angles, and confused perimeter and area calculations in geometric concepts. It was also found that teachers and pre-service teachers had misconceptions in defining and exemplifying geometric terms and conveyed these misconceptions to their students. At the end of the study, suggestions were made to researchers and practitioners such as identifying misconceptions in other learning areas of mathematics other than misconceptions in geometry, offering solutions to these misconceptions, contributing to the field by implementing the solutions offered, reorganizing textbooks in a way that prevents and eliminates misconceptions in geometry learning area, and organizing teacher seminars on geometry misconceptions that may occur in students.

Keywords: mathematics, geometry, primary education, misconceptions.

GİRİŞ

Matematiğin ne olduğuna yönelik birçok cevap verilmiş ancak hemfikir olunan bir matematik tanımı geliştirilememiştir. Sebebi olarak matematiğe bakış açılarının farklılığı ve zaman içerisinde değişimlere uğradığı gösterilmiştir (Nasibov ve Kaçar, 2005). Matematiğin ne olduğu üzerine düşünüldüğünde matematiğin mutlak bilgiler bütünü, evreni açıklamada bir araç, bir sanat dalı yahut soyut bir bilim olduğuna dair görüşlerin olduğu görülmüştür (Baydar ve Bulut, 2002; Nasibov ve Kaçar, 2005).

Matematik öğretimi, öğretim programları aracılığıyla yapılmaktadır. İlköğretim matematik dersi öğretim programında matematiksel yetkinliğe temel yetkinlik olarak yer verilmiştir. Matematik Dersi Öğretim Programında özel amaçlar olarak matematik okuryazarlık becerisi kazanma, matematiksel kavramları anlayabilme ve günlük yaşamda kullanabilme, matematiksel terminolojiyi ve dili doğru kullanabilme gibi beceriler yer almaktadır (MEB, 2018; Yenilmez ve Yaşa, 2008).

Öğrencilerin matematikte yaşadığı zorlukların kaynağını bilmek bu kaynağa giden yolda bağlantıları kurabilmek önemli bir başlangıçtır (Yetkin, 2003). Çünkü matematikte herhangi bir konuda zorluk çeken öğrencinin ilerleyen diğer konularda da zorluk yaşaması yüksektir (Tatar ve Dikici, 2008). Öğrenciler, matematikte en çok derse karşı olan motivasyonlarını yakalamakta ve dersin soyut olmasından dolayı zorlandıklarını dile getirmektedirler. Ayrıca bir önceki eğitim kademelerinde matematik dersinin ihmal edilmesinden dolayı konuların eksik ilerlediğini belirtmektedirler (Durmuş, 2004). Bunun yanında sınıf düzeyi arttıkça dersin karmaşık hâle gelmesi işi daha zorlaştırmaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi için eğitimin ilk senesinde sağlam bir matematik temeli kurulmalıdır (Fırat ve Erdem, 2020). İlkokul öğrencilerinin matematik dersinde güçlük yaşamalarının temel sebebinin aritmetik beceriler (Filiz, 2021) ve basit sayma işlemleri (Sasanguie ve diğerleri, 2012) olduğu görülmektedir. Birinci sınıf öğrencileri sayı bilgisinde zorlanırken dördüncü sınıf öğrencileri problem çözmede zorlanmaktadır. Bunun yanında ilkokul öğrencilerinin geometrik kavramları anlamada genel olarak tüm sınıf seviyelerinde zorlandıkları görülmüştür (Çiftçi ve İşleyen, 2022). Ayrıca sınıf düzeyi arttıkça işlerin daha da karmaşıklaştığını ve ilerleyen yıllarda güçlüğün devam ettiği görülmektedir (Fırat ve Erdem, 2020). Bu güçlükler ilkokulun sonunda anca tespit edildiği için öğrenciler yaşıtlarının gerisinde kalmaktadır (Hornung ve diğerleri, 2014). İlkokul ikinci sınıf matematik dersinde başarılı olan öğrencilerin yarısından çoğunun ilerleyen yıllarda da başarılı olduğunu görmekle beraber güçlük yaşayanların da güçlük yaşamaya devam ettiğini görmekteyiz (Jordan ve diğerleri, 2010; Locuniak ve Jordan, 2008). Üniversite öğrencilerinin matematik dersinde genel olarak zorlandıkları noktaları ise üç başlıkta toplamamız gerekirse bunların; kavramları anlama, ispatlama ve matematiksel dili kullanma olduğu görmekteyiz (Moore, 1994). Matematik öğretmeni ve adaylarının karşılaştığı güçlükler ise mevcut konuya doğru örnekler üretmede yaşadıkları sıkıntılar ve bazı konularda kavram yanılgılarının olmasıdır (Zaslavsky ve Peled, 1996).

Tüm bu güçlüklerin altında yatan temel sebebin kavram yanılgıları olduğu görülmektedir. Kavramlar, en temel zihinsel oluşumlardır (Sever, 2021). Kavram, TDK' ye göre "Bir nesnenin

veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı" ["Güncel Türkçe Sözlük" (Erişim: 29 Mart 2024)] iken Tokcan' a göre (2015), "birey, nesne ve fikirleri belirleme ve gruplama çevresinde yoğunlaşmak" tır. Kavram, düşüncelerin birimidir. Kavramlar arası ilişkiler sonucunda bilgi ağları ortaya çıkmaktadır (Gödek, Polat ve Kaya, 2019).

Kavram yanılgıları, öğrencilerin deneyimleri sonucunda oluşan bilim camiası tarafından kabul edilen kavramlara başka yönden tanımlamalar getirmesidir (Tekkaya, Yeşim ve Yılmaz, 2000). Bir başka ifade ile öğrencilerin kavramlara kendine has oluşturdukları yorumlardır (Bahar, 2003). Değişime dirençli, doğru bilinenden farklıdır (Gödek, Polat ve Kaya, 2019). Araştırmacılar kavram yanılgılarını ikiye ayırmaktadır. Birincisi öğrencinin kendi yaşantısı yoluyla oluşan, ikincisi okuldaki öğretim sonucu oluşan kavram yanılgılarıdır (Aydoğan, Güneş, Gülçiçek, 2003; Selvi ve Yakışan, 2004). Bu kavram yanılgılarını değiştirmek ve düzeltmek ne öğrenci ne de öğretmen için kolaydır. Çünkü kişiler kendince yanlış kavramı bir şekilde açıklıyordur (Yenilmez ve Yaşa, 2008). Dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de her hata, yanlış ve bilgi eksikliği kavram yanılgısı değildir. Buradaki hata ve bilgi eksikliği ayrımı iyi yapılmalıdır (Gödek, Polat ve Kaya, 2019).

Matematik dersinde de söz konusu kavram yanılgılarını görmekteyiz. Matematikte yer alan konuların ardışık ilerlemesi ön öğrenmelerin doğru ve yeterli düzeyde olması önemlidir. Bu nedenle öğrencilerin ön öğrenmelerdeki eksiklikler, matematik kavram yanılgılarına sebep olan etmenlerden biridir (Yenilmez ve Yılmaz, 2008; Önal ve Aydın, 2018). Kavram yanılgılarının yaşanmasıyla matematik öğrenmekte ve matematik yapmakta yaşanan zorluklar öğrencilerin matematik dersinden soğumalarına sebep olmaktadır (MEB, 2018; Yenilmez ve Yaşa, 2008).

Öğrencilerin matematikte en çok kavram yanılgısına düştüğü alan dört işlemdir. Bunlar gruplama ve sayma hataları, basamakları hatalı yere yerleştirme, eldeleri işlem sonuna ekleme, fazladan onluk bozma, sayıları rakam olarak değerlendirme, işlem yönünü karıştırma, büyük sayıdan küçük sayıyı çıkartma, işlemde verilmeyeni bulma, 0 ve 1 kavramlarını karıştırma, sembolleri karıştırma gibi yanlışlıklardır (Önal ve Aydın, 2018).

Araştırmalar matematikte öğrencilerin kavram yanılgılarına düştüğü öğrenme alanlarından biri de geometri olduğu ortaya konulmuştur. Geometrik kavramlarda oluşan yanılgılar tüm öğrenme alanına etki etmektedir (Akkaya, 2018). Kavram yanılgısı olan öğrenciler, dikdörtgeni tanımlarken karşılıklı kenarların aynı uzunlukta olduğunu ifade etmişlerdir. Kendilerine paralelkenarın dikdörtgen olup olmadığını sorduğumuzda dikdörtgen olarak ifade ederken kareleri dikdörtgen olarak saymadıklarını söylemişlerdir. Sebebinin karelerinin kenar uzunluklarının eşit olmasıdır (Wilson, 1990). Öğrencilerin çokgenlerde köşegenleri kenar

olarak karıştırdıkları, köşegen sayılarını belirleyemedikleri, yamuk ve eşkenar dörtgende paralelliği göremedikleri; kare, dikdörtgen ve yamuğun aynı zamanda birer paralelkenar olduğunu göremedikleri, geometrik şekillerin yüksekliklerini bulmada yanıldıkları, içbükey çokgenlerin tüm köşegenlerinin şeklinde iç kısmında olması gerektiği, yamuğun tüm açı ve kenarlarının ölçüsünün farklı olmak zorunda olduğunu düşünmeleri, karenin düzgün çokgen olmadığı, yamuğun hiçbir kenarının paralel olmayacağını düşündükleri, özel isimli şekillerin çokgen olamayacağı, ilk öğrendikleri şekil isimleri ile devam etmeleri, örneğin küp şekline kare dedikleri görülmüştür (Akuysal, 2007; Ay, 2014; Özkan, 2015).

Öğrencilerin temel geometride yaşadıkları yanılgıları ise noktayı çarpma işleminin sembolü veya bir noktalama işareti olarak tanımladıkları, noktaya boyut kazandırdıkları, doğruyu sonsuza gitmeyen sınırlı bir şekil olarak gördükleri, doğru parçasını doğru kavramının diğer yarısı görmelerinin yanında bir cisim gibi algıladıkları, doğru ile ışını karıştırdıkları, düzlemi sınırlı bir alan olarak algıladıkları, açıya uzunluk kavramı katarak tanımladıkları görülmüştür (Başkurt, 2011; Doyuran, 2014). Öğrencilerin çevre, hacim ve alan konularında yaşadıkları yanılgılar ise çevre ve alanı birbirine karıştırdıkları, uzunluk birimlerini birbirine dönüştürmede yanılgılarının olduğu görülmüştür (Dağlı, 2010).

Kaygısı yüksek ve Türkçe başarısı düşük öğrencilerin kavram hatalarına daha fazla düştüğü, geometriye ilgi duyanların, farklı kaynaklardan yararlanarak geometri çalışanların daha az yanılgıya düştüğü görülmektedir (Yenilmez ve Yaşa, 2008). Geometrinin soyut konulardan oluşması, öğrencilerin şekilleri zihinlerinde canlandıramamaları, görüşlerinin dar kapsamlı olması kavram yanılgılarının nedenleri arasındadır (Baran, 2011).

Uluslararası literatür incelendiğinde ilkokul düzeyinde geometri kavram yanılgıları konusunda; Gunčaga ve Žilková'nın (2017) dördüncü sınıf ve dokuzuncu sınıf öğrencilerinin seçilmiş geometrik kavramları (diktörtgen ve kare) anlamaları; Nadzeri ve diğerlerinin (2022) ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin geometri konusunu öğrenmedeki zayıflıklarının analizi, Doudin, Tenku, ve Hew' in (2022) dördüncü sınıf öğrencileriyle geometri kavram yanılgılarını gidermek için eğitici 3D videoların etkililiği gibi çalışmalara ulaşılmıştır. Geometri kavram yanılgıları üzerine yoğun olarak ortaokul ve lise öğrencileriyle yürütülmüş çalışmalar bulunmaktadır. Ortaokul düzeyinde; Ningrum ve diğerlerinin (2018) öğrencilerin dikdörtgenlerin özelliklerine ilişkin kavram yanılgılarını incelediği, Rakes ve Ronau'nun (2019) cebir, geometri, rasyonel sayı, olasılık konularındaki sistematik hataları incelemesi , Cesaria ve Herman' ın (2019) geometride öğrenme engelleri, Chiphambo ve Feza'nın (2020) geometri öğrenirken öğrencilerin alternatif kavramları ve yanlış anlamaları, Sukoriyanto ve

Anggraini'nin (2023) geometri problemi temelindeki kavram yanılgıları doğrular ve açılar konusu üzerinden incelenmesi gibi çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Uluslararası literatürde geometri kavram yanılgıları öğretmen ve öğretmen adaylarına yapılan yönelik yapılan Krajcevski ve Sears'ın (2019) öğretmen adaylarının kavram yanılgılarına kaynak olarak yaygın görsel gösterimleri yani yükseklik ve kenarortay üzerine çalışması, Rahaju, Iriyani ve Artiono' nun (2019) ilkokul öğretmenlerinin matematik öğrenimindeki kavram yanılgılarının tespiti ve incelenme çalışmasında koni ve silindir üzerine araştırması, Nurlaelah ve diğerlerinin (2019) Sınıf öğretmeni öğrencilerinin kesir kavramı konusundaki anlayışlarının incelenmesi çalışması, Baranović' in (2019) ilköğretim öğretmeni adaylarının dörtgenler arasındaki ilişkilere ilişkin bilgilerinin incelemesi, Mbusi ve Luneta' nın (2021) öğretmen adaylarının geometrik çevirilerdeki hatalı akıl yürütmelerinin Van Hiele aşama temelli öğretim tasarımıyla eşleştirilmesi, Bistari ve diğerlerinin (2023) Bilgi teknolojisi dönüşümü açısından değerlendirilen öğretmenin ilkokul geometrisine yönelik kavram yanılgısı ve bilimsel tutumu çalışması, arasında Rahaju ve diğerlerinin (2023) ilköğretim öğretmenlerinin iki boyutlu ve üç boyutlu şekillere ilişkin öğrenci yanılgılarını azaltmaya yönelik tasarlanmış öğretim ekleri çalışması gibi çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Mishra'nın (2020) yaptığı ilköğretimde aritmetiğin öğretilmesinde kavram ve kavram yanlışlığı çalışmasında hem öğretmen adayları hem de öğrenciler ile çalışmıştır.

Ulusal literatür çalışmaları incelendiğinde, yedinci sınıf öğrencilerinin doğru ve açı konusunda (Aktaş ve Aktaş, 2011; Yılmaz, 2012), altıncı sınıf öğrencilerinin; geometri ünitesinde (Ayyıldız, 2010), "nokta, doğru, doğru parçası, ışın ve düzlem" (Kiriş, 2008), açılar (Erbay, 2008), geometrinin temel kavramları (Demir ve Küçük, 2009; Dereli ve Şengül, 2009; Türnüklü ve diğerleri, 2013) açısından incelendiği beşinci sınıf öğrencilerinin çokgen ve dörtgen konusunda (Başışık, 2010), on ikinci sınıf öğrencilerinin uzay konusunda (Doğan, 2013), on ve on birinci sınıf öğrencilerinin; geometride kavram yanılgıları (Ubuz, 1999), temel geometrideki hataları (Ubuz, 1999), dörtgenler konusundaki (Aktaş ve Aktaş, 2012; Kemankaşlı ve Gür, 2005) kavram yanılgıları çalışmalarına rastlanırken sınıf öğretmenleri ile yapılan çalışmalarda geometri bilgileri (Çetin ve Dane, 2004), geometrik cisimleri ve dörtgenleri tanımaları (Erşen ve Karakuş, 2013; Küçükaydın ve Gökbulut, 2013) yönelik düştükleri kavram yanılgıları çalışmaları yapılmıştır. Rastlanılan bu araştırmalar dışında, ilköğretim olmak üzere diğer öğretim düzeylerinde de birçok geometri kavram yanılgıları çalışmalarına rastlanmıştır. İlköğretim araştırmalarının daha çok geometrinin bir konusuna odaklandığı, geometri alanının tamamını ele alan çalışmalara az rastlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı "ilköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını içeren çalışmaları" incelemektir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma problemlerine cevap aranmıştır:

Geometri alanında yapılan çalışmalar;

1. Hangi türdür?
2. Hangi konular üzerinde çalışılmıştır?
3. Hangi örneklem grubu üzerinde çalışılmıştır?
4. Hangi araştırma yöntemi seçilmiştir?
5. Hangi veri toplama aracı kullanılmıştır?
6. Hangi veri analiz yöntemi kullanılmıştır?

Geometri alanında;

7. Öğrencilerin ne tür kavram yanılgıları vardır?
8. Öğretmenlerin ne tür kavram yanılgıları vardır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

"İlköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını içeren çalışmaları"n ele alındığı nitel bir araştırmadır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemi Türkiye'de Türkçe yayınlanmış, ilköğretim geometri kavram yanılgılarını inceleyen tez ve makalelerden oluşan toplam 22 çalışmadan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama yöntemi "doküman incelemesi" dir. Doküman inceleme "araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini" kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmada analiz edilecek çalışmaları belirlemek için Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) ve Google Akademik çevrim içi veri tabanında alanyazın taraması yapılmıştır. Tarama, "geometri, kavram yanılgıları, ilköğretim" anahtar kelimeleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ilköğretim seviyesinde olmayan, konu alanı dışında çalışılmış çalışmalar eklenmeyerek sınırlandırma yapılmıştır. Örneğin geometri çalışılmış fakat kavram yanılgıları çalışılmamış ise içerik olarak uygun bulunmayarak araştırmaya dahil edilmemiştir. Sonuç olarak çalışmanın verileri 22 çalışmadan elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmaya dâhil edilen her bir çalışma; tür, öğrenme alanı, örneklem grubu, araştırma yöntemi, veri toplama aracı, veri analiz yöntemi, öğrencilerin ve öğretmenlerin kavram

yanılgılarına yani bulgulara göre incelenerek betimsel analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleri kullanılarak tablolar yardımıyla sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın amacı; "ilköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını içeren çalışmaları" incelemektir. Araştırma problemlerine dair çıkan bulgular sırasıyla aşağıda verilmiştir.

Birinci alt probleme ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaların Türüne Göre Dağılımı

Araştırma Türü	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Yüksek Lisans Tezi	11	50
Makale	10	45,45
Doktora Tezi	1	04,54
Toplam	**22**	**100**

Tablo 1' de geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını inceleyen çalışmaların tür dağılımı verilmiştir. Çalışmaların 11'i (%50) yüksek lisans tezi, 10'u (%45,45) makale, 1'i (%04,54) doktora tezi türünde olduğu görülmektedir. Bu konudaki çalışmaların daha çok yüksek lisans tezi türünde çalışıldığı tespit edilmiştir.

İkinci alt probleme ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışmaların Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Konu Alanı	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Açı, Düzlem, Doğru, Doğru Parçası, Işın, Nokta	7	31,81
Geometrik Kavramlar	6	27,27
Üçgen, Çokgen, Özel Dörtgen	4	18,18
Çevre, Alan, Hacim	2	09,09
Yamuk	1	04,54
Yükseklik, Diklik	1	04,54
Çember	1	04,54
Toplam	**22**	**100**

Tablo 2' de geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını hangi konu alanında dağılım gösterdiği verilmiştir. Çalışmaların 7'si (%31,81) açı, düzlem, doğru, doğru parçası, ışın, nokta; 6'sı (%27,27) geometrik kavramlar; 4'ü (%18,18) üçgen, çokgen, özel dörtgen; 2'si (%09,09) çevre, alan, hacim; 1'i (04,54) yamuk; 1'i (04,54) yükseklik, diklik; 1'i (04,54) çember alanındaki kavram yanılgıları olduğu görülmektedir. Konu alanın daha çok açı, düzlem, doğru, doğru parçası, ışın, noktayı ele alan geometride temel kavramlar alanına yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Üçüncü alt probleme ait bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışmaların Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
4.Sınıf	3	9,37
5.Sınıf	4	12,5
6.Sınıf	7	21,87
7.Sınıf	8	25
8.Sınıf	5	15,62
Öğretmen	3	9,37
Öğretmen Adayı	2	6,25
Toplam	32	**100**

Tablo 3'te geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını inceleyen çalışmaların örneklem gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde çalışmaların 3'ü (%9,27) 4.sınıf düzeyinde, 4'ü (%12,5) 5.sınıf düzeyinde, 7'si (%21,87) 6.sınıf düzeyinde, 8'i (%25) 7.sınıf düzeyinde, 5'i (%15,62) 8.sınıf düzeyinde yapıldığı görülmektedir. Öğretmenler ile yapılan çalışmaların sayısının 3 (%9,37) ve öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmaların sayısının 2 (%6,25) olduğu görülmektedir.

Bu konudaki çalışmaların örneklem grubunun daha çok 7.sınıf öğrencileriyle ve en az öğretmen adayları üzerinde yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Toplam 22 çalışma vardır ama çalışmalarda örneklem gruplarının birden fazla olmasından ötürü örneklem gruplarının sayısının toplam 32 olduğu görülmektedir.

Dördüncü alt probleme ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Çalışmaların Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Nicel	8	36,36
Nitel	7	31,82
Karma	7	31,82
Toplam	**22**	**100**

Tablo 4'te geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını inceleyen çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde; çalışmalarda 8'i nicel (%36,36), 7'si (%31,81) nitel ve 7'si (31,81) karma araştırma yöntemi kullanıldığı görülmektedir.

Beşinci alt probleme ait bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçları	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Başarı Testi	13	36,11
Görüşme	7	19,44
Teşhis Testi	7	19,44
Bilgi ve Görüş Formu	3	08,33
Gözlem	2	05,55
Ölçek	2	05,55
Anket	1	02,77
Kavram Karikatürleri	1	02,77
Toplam	**36**	**100**

Tablo 5' te geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarında hangi veri toplama araçlarının kullanıldığı gösterilmiştir. Çalışmaların 13'ünde (%36,11) başarı testi; 7'sinde (%19,44) görüşme; 7'sinde (%19,44) teşhis testi; 3'ünde (%09,33) bilgi ve görüş formu; 2'sinde (05,55) gözlem; 2'sinde (05,55) ölçek; 1'inde (02,77) anket; 1'inde (02,77) kavram karikatürleri kullanıldığı görülmektedir. En çok kullanılan veri toplama aracı başarı testleri iken en az kullanılan veri toplama aracı anket ve kavram karikatürleridir. Araştırmada 22 tane çalışma incelenmiş olmasına rağmen bir çalışmada birden çok veri toplama aracı kullanıldığından frekans değeri tabloda 36 tane görülmektedir.

Altıncı alt probleme ait bulgular Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Çalışmaların Veri Analizine Göre Dağılımları

Veri Analizi	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Yüzde ve Frekans	10	21,27
İçerik Analizi	9	19,14
Betimsel Analiz	8	17,02
T Testi	5	10,63
Frekans Dağılımı Tabloları	3	6,38
İstatistiksel Analiz	2	4,25
Anova	2	4,25
Wilcoxon	2	4,25
Mann-Whitney U Testi	1	2,12
Varyans Analizi	1	2,12
Kruskall-Wallsis H Testi	1	2,12
Betimsel Tarama	1	2,12
Cohen's Kappa	1	2,12
Kovaryans(Ancova)	1	2,12
Toplam	47	**100**

Tablo 6'da geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını inceleyen çalışmaların veri analizi yöntemlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde 10 (%21,27) çalışma ile en fazla yüzde ve frekans içerikli tabloların, birer çalışma ile en az Mann-Whitney U testi, varyans analizi, Kruskall-Wallsis H testi, betimsel tarama, Cohen's Kappa, Kovaryans(Ancova) testlerinin tercih edildiği görülmektedir. Toplam 22 çalışma olmasına rağmen bir çalışmada birçok veri analizi yöntemi kullanılmasından dolayı tabloda 47 adet veri analizi yöntemi vardır.

Yedinci alt probleme ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen yirmi iki makalenin on sekizinin öğrencilerdeki kavram yanılgılarına odaklandığı görülmektedir. Bu alt problemde çalışma sonucunda ortaya çıkan, öğrencilerin geometri kavram yanılgıları açıklanacaktır.

Akkaya (2018) çalışmasını dördüncü sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin üçgenin yönü değiştiğinde artık üçgen özelliğini göstermediği, kapalı şekil olmamasına rağmen üçgen olduğunu düşünme, karenin aynı zamanda bir dikdörtgen olduğunu anlayamama, dikdörtgenin kenarları yer değiştirdiğinde özelliğini kaybettiğini düşünme, dikdörtgenin köşelerinin iki doğrunun kesiştiği nokta olduğunu kavrayamama, çemberin çevresinden ele alınan herhangi bir noktanın merkeze olan uzaklığının aynı olduğunu kavrayamama, dikdörtgenin aynı zamanda bir paralelkenar olduğunu bilmeme, dört kenarı dört köşesi olan her şeklin kare olduğunu düşünme konusunda yanıldıklarını tespit etmiştir.

İçgili (2022) çalışmasını dördüncü sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; açının kolunda bulunan noktayı köşe noktasından önce gelecek şekilde ifade etme neticesinde ışınların gösterimi konusunda öğrencilerin yanılgıya düştüğünü tespit etmiştir. Işınının gösterimi, açının köşe noktasını açının kollarında arama, açıölçer kullanımı, ışınların başlangıç noktalarının ortak olduğunu bilmeme, doğru açı ile tam açının karıştırılması, düzlemin boyutu ile ilgili kavram yanılgılarının olduğunu görmüştür. Çalışmada, öğrencilerin düzlemi iki veya üç boyutlu algılamaları dikkat çeken bir diğer noktadır.

Divrik ve Pilten (2021) çalışmasını dördüncü sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; çevre ve alan hesaplamalarını birbirine karıştırma, geometrik şekillerin özelliklerini karıştırdıkları veya bilmedikleri için çevreyi hesaplarken sadece iki kenarı toplamaları, birim kare çizme hataları, belirli bir geometrik şekil çizememe, matematiksel işlemi sözlü olarak ifade etmekte zorlanma, alan hesaplamalarında yarım kareleri hesaplarken yanılgıya düştüklerini tespit etmiştir.

Dağlı (2010) çalışmasını beşinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin çevresi verilen şeklin kenar uzunluğunu bulma, çevre ile alan hesaplamayı

birbirine karıştırma, paralel kenar çevre hesaplama, çevre ve alan problemlerinde aynı problemde farklı iki şekil kullanıldığında kavram yanılgısına düşme, alan ölçü birimlerini karıştırma, noktalı kağıt kullanmada ve cisimlerde kaç küp kullanıldığını bulmada yanılgılar yaşadıklarını tespit etmiştir.

Sancar (2019) çalışmasını beşinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin tam kapalı olmayan şekillerin çokgen olduğu, üçgenin çokgen olmadığını, çokgenin en az dört kenarı olduğunu düşünmeleri, özel isimleri olan şekillerin çokgen olmadığını, eşkenar üçgeni çokgen sayıp diğer üçgen şekillerini çokgen saymamaları, açıların her zaman şeklin tabanında yer alması gerektiğini düşünmeleri, şekillerin tek tiplerinin olduğunu düşünmeleri, eşkenar dörtgen ile karenin aynı şekil olduklarını düşünmeleri, yamuk şeklinde paralelkenarın olamayacağını düşünmeleri gibi kavram yanılgılarına sahip olduğunu tespit etmiştir.

Çekiç (2018) çalışmasını beşinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin noktanın boyutlu olduğunu düşünmeleri, doğrunun oluşumu ve adlandırması, ışın ile doğru parçasını karıştırma, doğru parçasını doğrunun yarısı olarak görme, soyut matematiksel terimleri somutlaştırırken yanlış algılamalara yol açma, sembollerin yanlış okunması, doğru parçalarının paralel göstermek için illa alt alta ve aynı uzunlukta olması gerektiğini düşünmeleri, açı kolları uzadıkça açı ölçüsünün değiştiğini düşünmeleri gibi kavram yanılgıları olduğunu tespit etmiştir.

Erbay (2016) çalışmasını altıncı sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin ışının bir ucunun sonsuz olduğunu düşünmemeleri, şekle bakarak açıları büyükten küçüğe sıralayamadıkları, komşu, tümler ve bütünler açıları adlandırırken yanıldıkları tespit edilmiştir.

Yenilmez ve Yaşa (2008) çalışmasını altıncı sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; kavram yanılgısına düşme konusunda cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığını, başarılı olan ve geometriye ilgi duyan öğrencilerin daha az kavram yanılgısına düştüğü, Türkçe dersinden başarılı olanların ve geometri çalışırken çeşitli kaynaklar kullananların daha az kavram yanılgısına düştüğü, kaygı düzeyi yüksek olanların daha fazla yanılgıya düştüklerini tespit etmiştir.

Kiriş (2008) çalışmasını altıncı sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin ışının ve doğrunun sınırlı olduğunu, noktanın boyutsuz olup ölçülebileceğini, noktanın yükseklik ve uzunluğu olduğu, düzlemin boyunun olduğu, doğrular alt alta ise paralel olduğunu düşünme gibi durumlarda yanılgıya düştüğünü tespit etmiştir.

Ay ve Başbay (2017) çalışmasını yedinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; öğrencilerin aşırı genelleme yaptıkları, çokgenlerin alanını ve çevresini hesaplarken kavramsal ilişki kuramadıkları, dışbükeylerin bir köşegeninin mutlaka dışarda olmaları gerektiği, yamuğun hiçbir iki açısının aynı olamayacağını, dikdörtgenin paralel olmadığını düşünmeleri, ikizkenar üçgenlerin eşit açılarının her zaman tabanda yer aldığını düşünmeleri, kenarlar eşitse düzgün çokgen olduğunu düşünmeleri açının önemi olmadığını söylemeleri, eğik tüm şekilleri yamuk olarak adlandırdıklarını tespit etmiştir.

Özkan (2015) çalışmasını yedinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin içbükey ve dışbükey kavramlarında, köşegen ve köşegen sayısında, iç ve dış açı hesaplama, çoğunlukla prototip şekillerin çizildiği, kare ve yamuğun paralelkenar olduğunu düşünmeme, eşkenar dörtgene ait alan hesabı, yükseklik gösterme, başarı arttıkça yanılgının azalması, kenar sayısı arttıkça ve geometrik şeklin ismine çok takıldıkça yanılgıya düşmenin arttığını tespit etmiştir.

Akuysal (2007) çalışmasını yedinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin komşu açıları ters açı olarak düşündüklerini, iç ters açı konusunda yanıldıkları, geometride büyüklük kavramının yanlış algılandığı, kavram değil formül odaklı düşündükleri, özel isimli geometrik şekillerin çokgen olmadığını tespit etmiştir.

Yılmaz (2011) çalışmasını yedinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin, temel geometri eksikliklerinin, düzlem üzerindeki doğruları ayırt edemedikleri, yöndeş ve ters açıları bilmedikleri, birbirinin eşi ve bütünleri olan açılarını kavrayamadıklarını görmüştür.

Baran (2011) çalışmasını altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin üçgenin komşu açılarını karıştırdıkları, prizmanın köşegenleri ve adlandırması, üçgen ve piramitlerin isimlendirmesinde sorun yaşadıkları ve yanılgıya düştüklerini tespit etmiştir.

Başkurt (2011) çalışmasını altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin noktayı Türkçe dersine ilişkin bir kavram olarak açıkladıklarını, düzlemi bölge olarak ifade ettiklerini, doğruyu yanlış ifade ettiklerini, doğru parçasını doğrunun yarısı olarak gördükleri, ışını ışık olarak ifade ettikleri, açıyı köşegen olarak gördükleri, düzlemi yüzey olarak gördüklerini tespit etmiştir.

Doyuran (2014) çalışmasını beş, altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı; öğrencilerin noktayı boyutsuz düşünmedikleri ve noktalama işareti olarak düşündükleri, doğruyu sınırlı düşünmenin yanında sonsuz olduğunu söyleyip ölçülebilir

olduğunu düşünme, doğru parçasını kapalı şekil olarak görme, ışını uzunluk ile ilişkilendirdikleri, düzlemi düzlükle ilişkilendirme ve sonsuz olduğunu kavrayamadıklarını tespit etmiştir.

Doğan ve diğerleri (2012) çalışmasını altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; öğrencilerin yamuk şeklinin düz olamayacağını, geometrik şekillerin görüntüsü altında kaldıklarını tespit etmişlerdir.

Gerez Cantimer ve Şengül (2017) çalışmasını yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; öğrencilerin çember ve daireyi karıştırdıkları çember tanımı yapmadıkları, çap kavramında yanıldıklarını tespit etmiştir.

Sekizinci alt probleme ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını inceleyen yirmi iki makalenin ikisinin matematik öğretmenlerindeki, birinin matematik öğretmeni adaylarındaki ve ikisin de sınıf öğretmeni adaylarındaki kavram yanılgılarına odaklandığı görülmektedir. Bu alt problemde çalışma sonucunda ortaya çıkan, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri kavram yanılgıları açıklanacaktır.

Bütüner ve Filiz (2018) çalışmasını ortaokul matematik öğretmenleri ile yapmışlardır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; öğretmenlerin açının tanımlarında statik tanımına göre örnekler verebilirken dinamik tanımını yapmama, öğretmenlerin öğrencilerde var olan açı kavram yanılgılarını belirlemede zorluk yaşama, yanılgılarını tespit etmişlerdir.

Altıntaş ve İlgün (2017) çalışmasını ortaokul matematik öğretmenleri ile yapmışlardır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; geniş açılı üçgen çiziminin hatalı çizilme, yükseklik çiziminde geniş açılı üçgene dar açılı üçgen yüksekliği çizme, üçgende yüksekliğin yanlış çizme, üçgenin ağırlık merkezi ile yükseklik merkezi terimlerini karıştırılma, dik kenarın aynı zamanda üçgende yüksekliği gösterebileceğini düşünememe, yüksekliği dik açılı köşeden çizilebileceğini bilememe ve üçgende yükseklikle Öklid bağlantısını arasında ilişki kuramama yanılgılarını tespit etmişlerdir.

Küçükaydın ve Gökbulut (2013) çalışmasını sınıf öğretmeni adayları ile yapmışlardır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; verilen geometrik cisimlerin (prizma, piramit, koni, silindir, küp, koni) açılımının tamamını doğru bulamama, geometrik cisimlerin farklı açılımlarına ait örnekler çizememe, geometrik cisimlere günlük yaşamdan örnekler verememe yanılgılarını tespit etmişlerdir.

Kılıç, Temel ve Şenol (2015) çalışmasını sınıf ve matematik öğretmeni adayları ile yapmışlardır. Çalışma sonucunda araştırmacılar; açı kavramını bilememe ve bir açının iç

bölgesini belirleyememe, nokta, doğru, doğru parçası, ışın, yarı doğru, düzlem ve açı kavramalarının boyutları ve tanımlarıyla ilgili kavram yanılgılarına sahip olma, düzlemi sadece geometrik şekillerden oluştuğunu düşünme, doğrunun ölçülebilir ve sınırlı olduğunu düşünme yanılgılarını tespit etmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

İlköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını içeren çalışmaların incelendiği bu araştırmada ilk bulgu, araştırmaların en çok yüksek lisans tezi olarak yapıldığı görülmektedir. Mutlu ve Söylemez (2018), Köprücü' nün (2020) çalışmalarında da aynı sonuç görülmektedir.

Araştırmadan çıkan ikinci bulgu ise geometri kavram yanılgılarının en çok "açı, düzlem, doğru, doğru parçası, ışın, nokta" konularında yani geometrinin temel kavramlarına yönelik çalışıldığı tespit edilmiştir. Alan yazınında ise daha çok çokgenler konusunun çalışıldığı tespit edilmiştir (Ar, 2021; Köprücü, 2020).

Araştırmadan çıkan üçüncü bulguya göre örneklem grubu olarak en çok 7.sınıflarla çalışma yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Araştırmadan çıkan dördüncü bulguya göre en çok tercih edilen araştırma yöntemi nicel araştırma yöntemidir.

Araştırmadan çıkan beşinci bulguya göre çalışmalarda veri toplama yöntemi olarak en çok başarı testlerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Alan yazını incelendiğinde yapılan araştırma ile aynı sonuca ulaşan çalışmalar mevcuttur (Ar, 2021). Farklı sonuca ulaşıp görüşme ve teşhis testlerinin daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Köprücü, 2020).

Araştırmadan çıkan altıncı bulguya göre veri analiz yöntemi olarak en çok yüzde ve frekans tabloları tercih edildiği tespit edilmiştir. Türkdoğan, Güler, Bülbül ve Danişman (2015), yaptığı çalışmada geometri konu alanında çalışılan dokuz çalışmaya ulaşmıştır. Bu çalışmaların altı tanesi ortaokul öğrencileri ile yürütülmüştür ve bu çalışmaların beşinde betimsel analiz yöntemi dördünde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmadan çıkan yedinci bulguya göre ilköğretim öğrencilerinin geometride kavram yanılgılarına düştükleri konular; geometrik şekillerin sabit bir şeklinin olduğunu düşünmeleri sonucu şeklin yönü değiştiği için özelliğini kaybettiğini düşünmeleri, karenin dikdörtgen özelliği göstermediği yanılgısı, doğru parçasının doğrunun yarısı olduğunu düşünmeleri, noktanın matematik terimi değil de Türkçeye dair bir terim olduğunu ve boyutlu olduğunu düşünmeleri, düzlemin belli bir alanı kapladığı yanılgısı, doğrunun ve ışının sonsuza kadar gittiğini düşünmelerine rağmen ölçülebilir olduğunu düşünmeleri, yamuğun düz bir şekil

olamayacağını, çevre ve alanı karıştırma, çember ve daireyi karıştırma, çemberin çevresinden alınan herhangi bir noktanın merkeze uzaklığının aynı olduğunu kavrayamama, eşkenar dörtgen ile karenin aynı şekil olduğu yanılgısına sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmadan çıkan son bulguya göre öğretmenlerde ve öğretmen adaylarında geometri terimleri tanımlama ve örneklendirme kavram yanılgıları olduğu tespit edilmiştir bu sonuç Türkdoğan, Güler, Bülbül ve Danişman (2015) çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

İlköğretim öğrencilerinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgıları çalışmalarının incelendiği bu araştırmada en fazla; yüksek lisans tezi türünde, geometrinin temel kavramları konusunda, 7. sınıf düzeyinde, araştırma yöntemi olarak nicel yöntemler, veri toplama aracı olarak başarı testleri, veri analiz yöntemi olarak yüzde ve frekans tabloları tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İlköğretim öğrencilerinin en çok geometrik kavramlarda, geometrik şekillerin görüntüsü etkisi altında kaldıkları tespit edilirken, öğretmen ve öğretmen adaylarının geometri terimleri tanımlama ve örneklendirme kavram yanılgıları olduğu tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Araştırmacılar geometrideki kavram yanılgıları dışında matematiğin diğer öğrenme alanlarındaki kavram yanılgılarını tespit edebilirler. Bu kavram yanılgılarına çözüm önerileri sunulabilir, sunulan çözümler uygulama yapılarak alana katkı yapılabilir. Ortaöğretim öğrencilerinin matematik kavram yanılgıları tespit edilebilir. Geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarını tespit etme çalışmalarına ek olarak bu kavram yanılgılarının sebeplerini bulmaya yönelik çalışmalara yer verilebilir. Geometri öğrenme alanındaki kavram yanılgılarının giderilmesine yönelik ders içerikleri düzenlenebilir. Ders kitapları geometri öğrenme alanında sebep olacak kavram yanılgılarını önleyici ve giderici şekilde yeniden düzenlenebilir. Öğrencilerde oluşabilecek geometri kavram yanılgılarını konu alan öğretmen seminerleri düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Akkaya, S. (2018). İlkokul dördüncü sınıf matematik dersinde geometri alt öğrenme alanlarına ilişkin kavram yanılgılarının giderilmesinde oyun temelli öğretimin etkisi. (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Aktaş, M.C., Aktaş, D.Y. (2011) İlköğretim 7. sınıf matematik öğretim programı, ders ve öğrenci çalışma kitaplarında dörtgenler arasındaki ilişkilerin anlatımının incelenmesi. E-Journal Of New World Sciences Academy. 7(2), 848-858.

Aktaş, M.C., Aktaş, D.Y. (2012). Öğrencilerin dörtgenleri anlamaları: Paralelkenar örneği. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. 1(2), 319-329.

Akuysal, N. (2007). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf ünitelerindeki geometrik kavramlardaki yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Altıntaş, E., İlgün, Ş. (2017). Ortaokul matematik öğretmenlerinin geometride "yükseklik" ve "diklik merkezi" kavramına ilişkin kavram yanılgıları. Turkish Studies (Elektronik), 12(29), 73-86.

Anna, C., Tatang, H. (2019). Learning obstacle in geometry. Journal of engineering science and technology, 14(3), 1271-1280.

Ar, T. (2021). 2012-2020 yılları arasında geometri ve ölçme öğrenme alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Aydoğan, S., Güneş, B., Gülçiçek, Ç. (2003). Isı ve sıcaklık konusunda kavram yanılgıları. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2).

Ay, Y., Başbay, A. (2017). Çokgenlerle İlgili Kavram Yanılgıları ve Olası Nedenler. Ege Eğitim Dergisi, 18(1), 83-104.

Ayyıldız, N. (2010). 6. sınıf matematik dersi geometriye merhaba ünitesine ilişkin kavram yanılgılarının giderilmesinde öğrenme günlüklerinin etkisinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Baran, S. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin üçgenler ve geometrik cisimler konusundaki kavram yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Baranović, N. (2019). Pre-service primary education teachers' knowledge of relationships among quadrilaterals. Research in Mathematics Education, 112-127.

Bahar, M. (2003). Misconceptions in biology education and conceptual change strategies. Educational Sciences: Theory & Practice, 3(1), 55-64.

Başışık, H. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin çokgenler ve dörtgenler konularındaki kavram yanılgılarının belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Başkurt, H. (2011). İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin nokta, doğru,- ve düzlem kavramlarını algılama düzeyleri ve kavram yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Baydar, S. C., Bulut, S. (2002). Öğretmenlerin matematiğin doğası ve öğretimi ile ilgili inançlarının matematik eğitimindeki önemi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(23), 62-66.

Bistari, B., Mumtazah, N. W., Fitriawan, D., Zubaidah, R., Hamdani, H. (2023). Misconception and scientific attitude of teacher towards elementary school geometry assessed from information technology transformation. Al-Jabar: Jurnal Pendidikan Matematika, 14(1), 25-36.

Bütüner, S. Ö., Filiz, M. (2018). İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Açılar Konusundaki Öğrenci Kavram Yanılgılarının Farkındalıklarının Belirlenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(35), 123-144.

Cantimer, G., Şengül, S. (2017). Ortaokul 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin çember konusundaki kavram yanılgıları ve hataları. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1), 17-27.

Chiphambo, S. M., Feza, N. N. (2020). Students' alternative conceptions and misunderstandings when learning geometry: A South African Perspective. In Edulearn 20 Proceedings. pp. 75-85.

Çekiç, E. (2018). Ortaokul 5. Sınıf öğrencilerinin temel geometrik kavramlar ve çizimler alt öğrenme alanına yönelik kavram yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Çetin, Ö. F., Dane, A. (2004). Sınıf öğretmenliği III. sınıf öğrencilerinin geometrik bilgilere erişi düzeyleri üzerine. Kastamonu Eğitim Dergisi, 12(2), 427–436.

Çiftçi, O., İşleyen, T. (2022). Üçgenin açıortayları ve kenarortayları konusunda öğrencilerin karşılaştıkları öğrenme güçlükleri. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(Özel Sayı), 509-560.

Dağlı, H. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin çevre, alan ve hacim konularına ilişkin kavram yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Divrik, R., Pilten, P. (2021). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin çevre ve alan konularında yaptıkları hataların analizi. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(1), 333-356Doğan, A., Özkan, K., Çakır, N. K., Baysal, D., Gün, P. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yamuk Kavramına Ait Yanılgıları ve Bu Yanılgıların Sınıf Seviyelerine Göre Değişimi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 103-115.

Doğan, F. S. (2013). Geometri dersi uzay konusunda 12. sınıf öğrencilerinin hata ve kavram yanılgılarının belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Doudin, M., Tenku, T. N., Hew, S. H. (2022). The Effectiveness of Instructional 3D Videos to address Geometry Students' Misconceptions in primary Schools.

Doyuran, G. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin temel geometri konularında sahip oldukları kavram yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Durmuş, S. (2004) Matematikte öğrenme güçlüklerinin saptanması üzerine bir çalışma. Kastamonu Eğitim Dergisi, 12(1), 125–128.

Erbay, H. N. (2008). 6. Sınıf öğrencilerinin açılar konusundaki kavram bilgilerinin incelenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (36), s. 704-718.

Erşen, Z.B., Karakuş, F. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının dörtgenlere yönelik kavram imajlarının değerlendirilmesi. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 4(2), 124-146.

Fırat, T., Erdem, E. (2020). Matematik öğrenmede güçlük yaşayan ilkokul öğrencilerinin 1. ve 4. sınıftaki süreçlerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 66-86.

Filiz, T. (2021). Matematik öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere yönelik öğretimsel müdahalelerin öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 22(4), 1025-1055.

Gödek, Y., Polat, D., Kaya, V. H. (2019). Fen bilgisi öğretiminde kavram yanılgıları. Ankara: Pegem Akademi.

Guncaga, J., Tkacik, Š., Žilková, K. (2017). Understanding of Selected Geometric Concepts by Pupils of Pre-Primary and Primary Level Education. European Journal of Contemporary Education, 6(3), 497-515.

Hornung, C., Schiltz, C., Brunner, M., Martin, R. (2014). Predicting first-grade mathematics achievement: The contributions of domain-general cognitive abilities, nonverbal number sense, and early number competence. Frontiers in Psychology, 5(272), 1–18.

İçgili, B. (2022). İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Açı ve Düzlem Konularındaki Kavram Yanılgıları. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Jordan, N. C., Glutting, J., Ramineni, C., Watkins, M. W. (2010). Validating a number sense screening tool for use in kindergarten and first grade: Prediction of mathematics proficiency in third grade. School Psychology Review, 39(2), 181-195.

Kemankaşlı, N., Gür, H. (2005). Ortaöğretim öğrencilerinin geometri dersinde dörtgenler konusundaki hata analizi. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli.

Kılıç, A. S., Temel, H., Şenol, A. (2015). Öğretmen adaylarının "nokta, doğru, düzlem ve açı" kavramaları hakkında bilgi düzeyleri ve kavram yanılgılarının incelenmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi(26), 205-229.

Kiriş, B. (2008). İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin 'nokta, doğru, doğru parçası, ışın ve düzlem' konularında sahip oldukları kavram yanılgıları ve bu yanılgı nedenlerinin belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Köprücü, M. (2020). Ortaokul düzeyinde geometri kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin betimsel içerik analizi. In International Marmara Social Sciences Congress. 447-453.

Krajcevski, M., Sears, R. (2019). Common visual representations as a source for misconceptions of preservice teachers in a geometry connection course. International Journal for Mathematics Teaching and Learning, 20(1), 85-105.

Küçük, A., Demir, B. (2009). İlköğretim 6–8. sınıflarda matematik öğretiminde karşılaşılan bazı kavram yanılgıları üzerine bir çalışma. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (13), 97-112.

Küçükaydın, M.A., Gökbulut, Y. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının geometrik cisimleri tanımlamasında ve açılımına ilişkin kavram yanılgıları. Cumhuriyet International Journal of Education. 2(1), 2013: 102-117.

Locuniak, M. N., Jordan, N. C. (2008). Using kindergarten number sense to predict calculation fluency in second grade. Journal of Learning Disabilities, 41(5), 451-459.

MEB. (2018). İlkokul ve ortaokul matematik dersi öğretim programı. mufredat.meb.gov.tr.

Mbusi, N. P., Luneta, K. (2021). Mapping pre-service teachers' faulty reasoning in geometric translations to the design of Van Hiele phase-based instruction. South African Journal of Childhood Education, 11(1), 1-11.

Mishra, L. (2020). Conception and misconception in teaching arithmetic at primary level. Journal of Critical Reviews, 7(5), 936-939.

Moore, R. C. (1994) Making the transition to formal proof. Educational Studies in Mathematics, 27, 249-266.

Mutlu, Y., Söylemez, İ.(2018). Matematiksel kavram yanılgıları konusunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. Başkent University journal Of Education, 5(2),187-197.

Nadzeri, M. B. (2022). Analysis of Weaknesses Among Second-Grade Primary School Pupils on Learning Geometry Topic. Online Journal for TVET Practitioners, 7(2), 44-52.

Nasibov, F., Kaçar, A. (2005). Matematik ve matematik eğitimi hakkında. Kastamonu Eğitim Dergisi, 339.

Ningrum, R. W., Yulianti, M., Helingo, D. D. Z., Budiarto, M. T. (2018). Students' misconceptions on properties of rectangles. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 947, No. 1, p. 012018). IOP Publishing.

Nurlaelah, E., Herman, T., Anaguna, N. (2019). Exploration of primary school teacher students' understanding in fraction concept. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1211, No. 1, p. 012060). IOP Publishing.

Önal, H. ve Aydın, O. (2018). İlkokul Matematik Dersinde Kavram Yanılgıları ve Hata Örnekleri. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi 2018, 4 (2), 1-9.

Özkan, M. (2015). 7. Sınıf öğrencilerinin çokgenlerde ve özel dörtgenlerde yaptıkları kavram yanılgılarının incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Rahaju, E. B., Iriyani, D., Kohar, A. W. (2023). Features of teaching supplements designed to help primary teachers reduce student misconceptions in mathematics. Jurnal Elemen, 9(2), 403-423.

Rahaju, E. B., Iriyani, D., Artiono, R. (2019). Identification and Exploration of Elementary School Teacher Misconception in Mathematical Learning. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1417, No. 1, p. 012052). IOP Publishing.

Rakes, C. R., Ronau, R. N. (2019). Rethinking Mathematics Misconceptions: Using Knowledge Structures to Explain Systematic Errors within and across Content Domains. International Journal of Research in Education and Science, 5(1), 1-21.

Sancar, M. (2019). Ortaokul öğrencilerinin üçgenler ve dörtgenler konusundaki kavram yanılgılarının giderilmesinde ve matematiğe yönelik tutumlarında kavram karikatürlerinin etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Sasanguie, D., Van den Bussche, E., Reynvoet, B. (2012). Predictors for mathematics achievement? Evidence from a longitudinal study. Mind, Brain, and Education, 6(3), 119- 128.

Selvi, M., Yakışan, M. (2004). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin enzimler konusu ile ilgili kavram yanılgıları. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(2).

Sever, R. (2021). Temel kavramlar. R. Sever (Ed.), Sosyal bilgiler eğitiminde kavram öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Sukoriyanto, S., Anggraini, V. H. (2023). Mathematical misconceptions of 7th grade students on geometry problem using three-tier diagnostic test. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2569, No. 1). AIP Publishing.

Şengül, S., Dereli, M. (2009). Geometrinin temel kavramları hakkında ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin kavram görüntüleri. In The First International Congress of Educational Research. ss 1-3.

Tatar, E., Dikici, R. (2008). Matematik eğitiminde öğrenme güçlükleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9), 183-193.

TDK, Türk Dil Kurumu. “Güncel Türkçe Sözlük”. Erişim 29 Mart 2024. https://sozluk.gov.tr/

Tekkaya, C., Yeşim, Ç., Yılmaz, Ö. (2000). Biyoloji öğretmen adaylarının genel biyoloji konularındaki kavram yanılgıları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(18).

Tokcan, H. (2015). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Türkoğlu, A., Güler, M., Bülbül, B., Danişman, Ş. (2015). Türkiye’de matematik eğitiminde kavram yanılgılarıyla ilgili çalışmalar: Tematik bir inceleme. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(2).

Türnüklü, E., Gündoğdu-Alaylı, F., Akkaş, E. N. (2013). Investigation of prospective primary mathematics teachers’ perceptions and images for quadrilaterals. Educational Sciences: Theory & Practice, 13(2), 1225-1232.

Ubuz, B. (1999). 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin geometride kavram yanılgıları ve cinsiyet farklılıkları. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi. Özel 11, 179–184.

Ubuz, B. (1999). 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin temel geometri konularındaki hataları ve kavram yanılgıları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16-17, 95-104.

Wilson, P. S. (1990). Inconsistent ideas related to definitions and examples. Focus on Learning Problems in Mathematics, 12(3/4), 31–47.

Yenilmez, K. ve Yılmaz, S. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin problem çözmedeki kavram hataları. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15, 75-97.

Yenilmez, K., Yaşa, E. (2008). İlköğretim öğrencilerinin geometrideki kavram yanılgıları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2), 461-483.

Yetkin, E. (2003) Student Difficulties in Learning Elementary Mathematics. ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics and Environmental Education, Columbus.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Yöntemleri. (12. Baskı). s.37-189, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, S. (2011). 7. Sınıf öğrencilerinin 'Doğrular ve Açılar' konusundaki hata ve kavram yanılgılarının Van Hiele geometri anlama düzeyleri açısından analizi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Zaslavsky, O., Peled, I. (1996) Inhibiting factors in generating examples by mathematics teachers and student teachers: the case of binary operation. Journal for Research in Mathematics Education, 27, 67–78.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ALAN VE ALMAYAN İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ YETERLİK ALGILARININ VE MATEMATİK ETKİNLİKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Assoc. Prof. Dr. Yasemin DERİNGÖL
Department of Primary Education, Istanbul University-Cerrahpasa, Istanbul, Turkey
ORCID ID: 0000-0003-3030-7049
Rojda SAK
Department of Primary Education, Graduate Student, Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Istanbul, Turkey
ORCID ID: 0009-0005-3261-2639

ÖZET

Araştırmanın amacı; "okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının" farklı değişkenlere göre araştırılmasıdır. Araştırmanın örneklemini, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki 4 ilkokulda okuyan ve basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 479 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak; 'Öğrenci Bilgi Formu', 'İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği' ve '4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Öz-yeterlik Algısı Ölçeği' kullanılmıştır. Çalışmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin 'matematik öz yeterlik' ve 'matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının' yüksek düzeyde çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu iki ölçeğin toplam puanları arasındaki ilişki incelendiğinde ise yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre öğrencinin matematik öz yeterliği arttıkça matematik etkinliklerine yönelik tutumları da olumlu yönde arttığı düşünülmektedir. Cinsiyet ve okul öncesi eğitim alıp almama değişkenlerine göre anlamsal bir farklılık bulunmazken matematik dersini sevip sevememe durumuna göre matematik dersini sevme lehine anlamsal bir farklılık bulunmuştur. Çalışma sonunda araştırmacılara ve uygulayıcılara; araştırmacıların değişkenleri artırarak ve farklı düzeyde sınıfları da ele alarak alana katkı sağlama, matematik dersini seven öğrencilerin öz yeterliklerin ve tutumlarının neden yüksek çıktığı üzerine araştırmalar yapma, öğretmenler bu iki değişkenin birbirini etkilendiği göz önünde bulundurarak, ilkokul öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumlarını arttırıcı çalışmalar yaparak öğrencilerinin öz yeterliklerini de arttırma önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi, ilkokul, matematik öz yeterlik, matematik etkinlikleri.

AN INVESTIGATION OF MATHEMATICS SELF-EFFICACY PERCEPTIONS AND ATTITUDES TOWARDS MATHEMATICS ACTIVITIES OF ELEMENTARY SCHOOL 4TH GRADE STUDENTS WITH AND WITHOUT PRESCHOOL EDUCATION

ABSTRACT

The aim of the study is to investigate “mathematics self-efficacy perceptions and attitudes towards mathematics activities of primary school 4th grade students with and without preschool education” according to different variables. The sample of the study consists of a total of 479 primary school fourth grade students studying in 4 primary schools in Istanbul in the 2023-2024 academic year and selected by simple random sampling method. ‘Student Information Form’, ‘Attitude Scale of 4th and 5th Grade Primary School Students towards Mathematics Activities’ and ‘Scale of 4th Grade Students' Self-Efficacy Perception towards Mathematics Course’ were used as data collection tools. In the study, it was concluded that the ‘mathematics self-efficacy’ and ‘attitudes towards mathematics activities’ of fourth grade primary school students were at a high level. When the relationship between the total scores of these two scales was analyzed, it was concluded that there was a high, positive and significant relationship. Accordingly, it is thought that as students' mathematics self-efficacy increases, their attitudes towards mathematics activities also increase positively. While no significant difference was found according to gender and pre-school education or not, a significant difference was found in favor of liking mathematics course according to liking or not liking mathematics course. At the end of the study, researchers and practitioners were advised to contribute to the field by increasing the variables and addressing different levels of classes, to conduct research on why the self-efficacy and attitudes of students who like mathematics course are high, and to increase the self-efficacy of their students by conducting studies to increase the attitudes of primary school students towards mathematics course, taking into account that these two variables affect each other.

Keywords: preschool, primary school, mathematics self-efficacy, mathematics activities.

GİRİŞ

Evrende bir birey olarak var olduğunu göstermenin ve bir iz bırakmanın yolu kendini geliştirmekten geçer. Kendini geliştirmenin temelinde ise eğitimin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Eğitim, kişilerin belli hedeflere göre yetiştirilmesi ve yolun sonunda kişilerde pozitif değişimler bırakmasıdır (Güven, 2017). Başka bir ifade ile eğitim, kişileri uygun hâllere getirmeyi hedefleyen bir mekanizmadır (Baykul ve Turgut, 2019).

Çocuğun eğitim hayatında ilk evrede aile etkiliyken sonraki yıllarda ailenin ve çevrenin yetersiz kaldığı görülmektedir (Güzel ve Özyurt, 2018). Eğitimde ilk soluk, eğitimin ilk basamağı olan okul öncesinde verilir. Hayatımızdaki ilkler her zaman önemlidir. Çocuğun da eğitim yaşamındaki bu ilk süreç oldukça kıymetlidir (Beşeren, 2023). Çünkü merakın en üst düzeyde olduğu, kişilik özelliklerin ilk adımlarının atıldığı, bu kişilik özelliklerinin yetişkinlik evresine önemli etkilerinin olduğu kritik bir süreçtir (Akçay, 2016; Dinç, 2013). Bu kritik süreç, planlanmış bir okul öncesi eğitimle atlatılabilir (Dere Çiftçi ve Poyraz, 2011).

Okul öncesi eğitim; doğum ile altı yaş aralığındaki çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal duygusal, dil gelişimlerini çok yönlü geliştiren, bireysel özelliklerine uygun ortam sağlayan, çeşitli uyaranlar ile donatılmış, yaratıcılığını destekleyen, yeteneklerini ve ilgilerini ortaya koymasını sağlayan, bunun yanında toplumsal değerler ile iç içe olan, ilk öğrenmelerin yeşerdiği, çocuğu ilkokula sistemli bir şekilde hazırlayan eğitim kademesidir (Aral ve Yaşar, 2010; Beşeren, 2023; Dere Çiftçi ve Poyraz, 2011; Güral, 2017; Kılıç, 2008; Sapsağlam, 2018). Okul öncesi kavramı TDK'ye göre ise "Çocuğun okul çağına girmesinden önceki çağ" dır [Türk Dil Kurumu (TDK), "Güncel Türkçe Sözlük" (Erişim: 29 Kasım 2023)].

Okul öncesi eğitimin hedefleri arasında; çocukların zihin, motor, duygu, beden, öz bakım ve dil gelişimlerine rehber olmak, iyi edinimler kazanmalarını sağlamak, bir sonraki öğretim basamağı olan ilkokula hazırlamak, ana dilini doğru ve güzel konuşmak, tüm çocuklar için eşit bir yetiştirme ortamı yaratmak vardır (Atan, Çiftçi, Çoban, Özdemir, Polat ve Saka, 2023; Dinç, 2013; MEB, 2013). Görüldüğü üzere çocuğu ilkokula hazır hâle getirmek, ilkokulda başarı ve hızlı uyum göstermesi için gereken temel becerileri sağlaması adına önemli bir amaçtır (Beşeren, 2023). Bu yüzden okul öncesi eğitim ve ilköğretim programları birbirinden kopuk değil, iş birliği ve uyum içinde, birbirinin devamı niteliğinde olması önemli bir ön koşuldur (Oktay, 2018).

Okul öncesi eğitim bu kadar kritik ve önemli iken bu eğitimi alan ve almayan çocuklar arasındaki fark, kaçınılmaz oluyor. Yapılan araştırmalarda bu farkın eğitimi alan çocukların lehine olduğunu görüyoruz. Okul öncesi eğitim alan çocukların ilkokula hazır bulunuşlukları, zihinsel kapasiteleri, birinci sınıfa uyumları, öz güvenleri, sosyal becerileri, iletişimleri, etkileşimleri, iş birlikleri, başarıları, kavram gelişimleri, dil becerileri, bilişsel gelişimleri, psikososyal ve psikomotor gelişimleri, yaşam becerileri, cinsiyet rollerini kavramaları, yaratıcı düşünme becerilerinin daha iyi olduğu kanıtlanmıştır (Akman ve Üstün, 2003; Akçay, 2016; Akduman, Atmaca ve Sarıbaş, 2020; Aral ve Yaşar, 2010; Bay, Kök ve Tuğluk, 2005; Beşeren, 2023; Kol, 2011; Polat, 2019; Sapsağlam, 2018; Taşcı, 2016; Tanış ve Yoleri, 2014). Çocuk

her ne kadar olumsuz şartlarda büyümüş olsa da okul öncesi eğitim alarak yaşıtları ile bu farkı kapatabilir fakat bu şansı kaçırırsa, ilkokulda takıldığı yerler ilerleyen yıllarda yaşıtları arasındaki farkı daha çok açarak olumsuz yönde etkileyecektir (Siva, 2008).

Okul öncesi eğitim alan çocukların bilişsel gelişimde önde oldukları araştırmalarda belirtilmiştir. Bilişsel gelişimin en büyük dilimini matematik oluşturur. Çocukların oyun oynadıklarında ve günlük yaşamlarında birçok matematiksel kavram edindikleri küçük bir gözlemle fark edilebilir (Buldu, 2019). Örnek vermek gerekirse; boyları, kiloları, saat dilimleri, yaşları, masadaki bardakların içindeki sütün miktarı, oyuncak sayıları hakkında bilinçli veya bilinçsiz konuşmaları matematik ile iç içe olduklarını gösterir (Ergün, 2003; Karakuş, 2020). Erken yaşlarda matematik öğrenmenin kıymetli olmasının nedeni okul öncesi çocuklarının matematiğe olan merak ve ilgisidir (Bilgener ve Özel, 2019). Erken yaşlarda bu ilgi ve merak değerlendirilir ise çocuklar ileriki dönemlerde matematikte daha başarılı olurlar (Karakuş, 2020).

Okul öncesi matematik eğitimi çocukların çevresinde yer alan araçlardan, yaşantılarından, somut deneyimlerinden, oyun ve projelerden yararlanılarak verilmelidir (Dağlıoğlu, 2020; Kandır ve Uyanık, 2010; Yazar, 2013). Okul öncesi eğitim programında yer alan eşleştirme, sıralama, sayılar, toplama ve çıkarma işlemleri ilkokul matematiğine temel oluşturacak niteliktedir (Yazar, 2013). Programda matematiğe temel oluşturacak kazanımları verirken matematiksel düşünme becerisini atlamamız gerekir. Matematiksel düşünmeyi öğrenmek "varsayımlar üretmeyi, haklı çıkarmayı ve yorumlamayı öğrenmek" anlamına gelmektedir (Dağlıoğlu, 2020, s.9). Somut yaşantılarla matematiksel düşünmeyi vermenin yanında çocukları düşünme ve analiz yapmaya teşvik ederek soyut kavramları da geliştirmeliyiz (Bilgener ve Özel, 2019). İlkokula bu beceriyi edinerek giden öğrencilerin matematikte daha iyi oldukları sanılmaktadır (Unutkan, 2007).

Erken çocukluk döneminde çocuğa kazandırılan akademik beceriler sonraki akademik becerilerin kazanımında büyük rol oynamaktadır (Kandır ve Uyanık, 2010). Bu dönemde kazandırılan matematik hem gelecekte matematiği günlük yaşantısında kullanabilen bireyler meydana getirmekte hem de ilkokul matematiğine dair akademik başarısını olumlu yönde etkilemektedir (Akman, 2002; Erden ve Tonga, 2020). İlkokul matematiğine bir başka katkısı ise öğrencilerin matematik etkinlikleri sırasında ifade ettikleri farklı ve özgün çözümler, akıl yürütme ve ilişkilendirme becerisinin kazandırılmasıdır (Altun, 2018; Olkun ve Toluk Uçar, 2018).

Matematik dersinde yapılan etkinlikler çocukların derse karşı tutumlarını etkilemektedir. Bu yüzden etkinlikler derse karşı ön yargı oluşturmayacak şekilde verilmelidir. Matematik etkinlikleri; öğrencinin tüm duyu organlarına hitap eden, seviyesine uygun, zengin, keyifli, bireyi aktif kılan, kavramları somutlaştıran, merak duygusu uyandıran, zihinsel yetenekleri uyaran nitelikte olmalıdır (Aktaş Arnas, 2018; Baş ve Şahin, 2023; Çöl, 2020; Dönmez ve Ocak, 2010).

Matematik dersine karşı öğrenci tutumlarını etkileyen bir başka faktörün, öz yeterlik olduğu düşünülmektedir. Öz yeterlik terimini ilk olarak "Bandura" kullanmıştır. Ona göre (Bandura, 1982) öz yeterlik kişinin meydana gelebilecek olaylar ile başa çıkmak için gerekenleri ne kadar iyi uygulayabileceğine ilişkin yargılardır. Başka bir ifade ile öz yeterlik; sahip olunan beceriler ile farklı şartlarda neler yapılabildiği, kişinin neyde yeterli olduğunu bilmesi, kişinin bir işi başarabileceğine inanması, zor şartlarla baş edebilmesi ve gösterdiği çabanın niteliği, hedef eylemi organize etme yeteneği ve amaca olan inancı olarak tanımlanır (Azar, 2010; Bayrı, 2023; Coşanay ve Karalı, 2022; Çelik, 2012; Çetin, 2023; İpek, 2019; Sakız, 2013). Kişinin bu inanca sahip olma veya olmama durumuna göre görevi yerine getirme durumu değişiklik gösterir (Demir, 2017). Öz yeterlik kişilerin motivelerini, yaşam kalitelerini ve kişinin performansını, sorunla yüz yüze kalabilme kapasitesini olumlu yönde etkiler (Bandura, 2002; Kurt, 2012; Medikoğlu, 2020). Fakat ilgili konuda bireyin kendine ilişkin yargıları olumsuz ise ve çabalamayı bırakıp kendini zayıflatırsa başarısızlık kaygısı duyacaktır (Bandura, 1977; Morgil, Seçken ve Yücel, 2004). Öz yeterliğin gelişimi için öğrencilerin kendi seviyelerine uygun akranları ile çalışılmalı, çalışmalarına geri bildirimler yapılmalı, süreç izlenmeli ve kişide öz düzenlemeler yapılmalıdır (Arseven, 2016).

Matematiğe yönelik öz yeterlik ise bireyin matematiğe karşı tutumu ve matematiğe dair görevleri başarıyla tamamlayabilmesi, kendi matematik yeteneğine güvenmesi ve problemleri çözebileceğine inanması ve öz güveni olarak tanımlanmıştır (Adal ve Yavuz, 2017; Argün, Umay ve Ural, 2008; İpek, 2019; Pajares, 1996; Sevgi ve Yakışıklı, 2020). Matematik öz yeterlik, matematik başarısında belirleyici rol oynamaktadır (Kurtuluş ve Öztürk, 2017).

Ulusal literatür çalışmaları incelendiğinde, ilkokul öğrencilerinin matematik etkinliklerine karşı; tutumları, bilimsel süreç becerileri ile ilişkisi, kaygıları, öz yeterlik algıları, (Altuntaş ve Deringöl, 2023; Baş ve Şahin, 2023; Duran, Sidekli ve Yorulmaz, 2018), ortaokul öğrencilerinin; matematik etkinliklerine yönelik görüşleri, tutumları, öz yeterlik algıları, sayı hissi ve matematik öz yeterlikleri, matematiksel düşünme aşamaları ve matematik öz yeterlikleri (Cantimer, 2018; Cihangir ve Tüzün, 2020; Çöl, 2020; Gülbağcı ve Şengül, 2019;

Kırlar ve Sevgi, 2021), lise öğrencilerinin matematik bazlı inançları ve matematik öz yeterlikleri iken (Çelebi ve Su, 2022), öğretmenler üzerinde yapılan matematik etkinlikleri ile ilgili çalışmalar ise; görüşlerinin alınması, kaygıları, oyun bazlı matematik, öz yeterlikleri, ders dışı matematik, geri bildirim verilmesi, tutum ve başarıyla ilişkilendirilmiştir (Akduman ve Can, 2022; Aytaç ve Ünal, 2022; Çil ve Sefer, 2021; Eraz, 2014). Rastlanılan bu araştırmalara bakıldığında, "ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin okul öncesi eğitim alma ve almama" durumlarını gözeterek "matematik öz yeterlik algılarını ve matematik etkinliklerine" yönelik tutumlarını bir arada inceleyen çalışmaya henüz ulaşılamamıştır. Literatürdeki eksiklik giderilerek alana katkı yapacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı "okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının" farklı değişkenlere göre araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma problemlerine yanıt aranmıştır:

İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ve matematik etkinliklerine yönelik tutum puanları;

1. Ne düzeydedir?
2. Arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark var mıdır?
4. Arasında matematik dersini sevip sevmeme durumuna göre anlamlı bir fark var mıdır?

Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin;

5. Matematik öz yeterlik algılarında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Matematik etkinliklerine yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, "okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının" farklı değişkenlere göre karşılaştırılmasına yönelik tarama modelinde ele alınan nicel bir araştırmadır. Tarama modeli "geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan bir model" olarak açıklanmaktadır (Karasar, 2018, s.109).

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemi 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki 4 ilkokulda okuyan ve basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 479 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrenci dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kız	235	49.1
Erkek	244	50.9
Toplam	479	100.0

Örneklem; 235'i (% 49.1) kız, 244'ü (% 50.9) erkek olmak üzere toplam 479 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan "Öğrenci Bilgi Formu" ile "İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Öz-yeterlik Algısı Ölçeği" kullanılmıştır.

Öğrenci Bilgi Formu: Bu form, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formda öğrencilere ilişkin cinsiyet, anaokuluna gidip gitmeme ve matematik dersini sevip sevmeme durumlarına dair sorular yer almıştır.

İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği: Bu ölçek, Ocak ve Dönmez (2010) tarafından ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik etkinliklerini uygulamaya yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçek "Güven", "İlgi" ve "Bağımsızlık" isimli üç faktörden ve 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan ifadelerde ise "Kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2) ve kesinlikle katılmıyorum (1)" şeklinde olmak üzere 5'li likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 300'dür. Ölçeğin güvenirliği .91 iken bu araştırmada .87 olarak bulunmuştur.

4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Öz-yeterlik Algısı Ölçeği: Bu ölçek, Karalı ve Coşanay (2022) tarafından dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin öz-yeterlik düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçek "Tutum", "Uygulama" ve "Motivasyon" isimli üç faktörden ve 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler ise "Evet (3), bazen (2) ve hayır (1)" şeklinde olmak üzere 3'lü likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirliği .84 iken bu araştırmada da .84 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 25.0 programı ile yapılmıştır. Veri dağılımlarının normallik gösterip göstermediğine Kolmogorov-Smirnov normalite testi sonuçlarına bakılarak karar verilmiştir. Kolmogorov-Smirnov normallik testi analiz sonuçlarına göre, anlamlılık değerinin .05 ten küçük çıktığı, ayrıca çarpıklık basıklık katsayısının George ve Mallery'e (2016) göre +2.0 ile -2.0 arasında olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Bu sonuçlara dayanarak araştırmada parametrik testler kullanılmıştır. Buna göre verilerin analizinde; Bağımsız Örneklem t Testi kullanılırken bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulması için ise Pearson Çarpım Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

BULGULAR

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ve matematik etkinliklerine yönelik tutumları, öğrenci bilgi formundaki değişkenlere ve okul öncesi eğitim alıp almama durumlarına göre incelenmiştir. Araştırma problemlerine dair çıkan bulgular sırasıyla aşağıda verilmiştir.

Birinci alt probleme ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Örneklemin Ölçeklerden Aldığı Puan Ortalamaları

Ölçek	N	Ortalama	Ss
Matematik Öz Yeterlik Ölçeği	479	2.43	.37
Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği	479	3.92	.68

"Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" nden alınan puan Tablo 2'deki gibidir. Aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde; (Dizi genişliği: En Yüksek Değer-En Düşük Değer = 3– 1= 2), (Dizi Aralığı = Dizi genişliği / Yapılacak grup sayısı = 2/3 = 0.66) formülü kullanılmıştır (Öztürk, 2003). Buna göre ölçeğin aritmetik ortalama aralıkları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Dizi Aralığı Veri Tablosu

Verilen Ağırlık	Nitelik Grupları	Sınırı
3	Yüksek	2.34-3.00
2	Orta	1.67-2.33
1	Düşük	1.00-1.66

Buna göre alınan puanlara bakıldığında, öğrencilerin matematik öz yeterliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

"Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" nden alınan puan Tablo 2'deki gibidir. Aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde; (Dizi genişliği: En Yüksek Değer-En Düşük Değer = 5–

1= 4), (Dizi Aralığı = Dizi genişliği / Yapılacak grup sayısı = 4/5 = 0.80) formülü kullanılmıştır (Öztürk, 2003). Buna göre ölçeğin aritmetik ortalama aralıkları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Dizi Aralığı Veri Tablosu

Verilen Ağırlık	Nitelik Grupları	Sınırı
5	Çok Yüksek	4.20-5.00
4	Yüksek	3.40-4.19
3	Orta	2.60-3.39
2	Düşük	1.80-2.59
1	Çok Düşük	1.00-1.79

Buna göre alınan puanlara bakıldığında, öğrencilerin matematik etkinlikleri tutumları yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci alt probleme ait bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Matematik Öz Yeterlik Puanları ile Matematik Etkinliklerine Yönelik Tutum Puanlarının Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	N	r	p
Matematik Öz Yeterlik Ölçeği Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği	479	.791	.000

İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin "Matematik Öz yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puanları arasında (r =.791, p< .01) yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü alt probleme ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Örneklemin Cinsiyet Değişkenine Göre "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" Puanlarının Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ort.	S	sd	t	p
Matematik Öz Yeterlik Ölçeği	Kız	235	31.79	4.95	477	.68	.49
	Erkek	244	31.48	4.90			
Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği	Kız	235	75.69	12.56	477	1.77	.07
	Erkek	244	73.59	13.22			

Öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamalarının 'Cinsiyet' değişkenine göre anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda; örneklemin cinsiyetleri ile "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" (t=.68, p> .05) ve "Matematik Etkinlikleri

Tutum Ölçeği" (t=1.77, p> .05) puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Dördüncü alt probleme ait bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Örneklemin Matematik Dersini Sevme Durumlarına Göre "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" Puanlarının Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek	Sevme	N	Ort.	S	Sd	t	p
Matematik Öz Yeterlik Ölçeği	Evet	415	32.63	4.26	477	13.16	.000
	Hayır	64	25.17	3.89			
Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği	Evet	415	76.90	11.57	477	10.96	.000
	Hayır	64	59.85	11.57			

Öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamalarının 'Matematiği Sevme' durumlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda; örneklemin matematiği sevme durumları ile "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" (t=13.16, p< .05) ve "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" (t=10.96, p< .05) puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Aldıkları puanlara göre incelemeler yapıldığında ise, matematiği seven öğrencilerin matematik öz yeterlik ve matematik etkinlikleri tutum puanlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

Beşinci alt probleme ait bulgular Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Örneklemin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumlarına Göre "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" Puanlarının Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek	Alma	N	Ort.	S	Sd	t	p
Matematik Öz Yeterlik Ölçeği	Evet	247	31.72	4.90	477	.41	.68
	Hayır	232	31.54	4.95			

Öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" toplam puan ortalamalarının 'Okul Öncesi Eğitim Alma' durumlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda; örneklemin okul öncesi eğitim alma durumları ile "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" (t=.41, p> .05) puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Altıncı alt probleme ait bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Örneklemin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumlarına Göre "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" Puanlarının Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek	Alma	N	Ort.	S	Sd	t	p
Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği	Evet	247	74.93	12.34	477	.53	.59
	Hayır	232	74.29	13.55			

Öğrencilerin "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamalarının 'Okul Öncesi Eğitim Alma' durumlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda; örneklemin okul öncesi eğitim alma durumları ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" ($t=.53$, $p> .05$) puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik algılılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının incelendiği bu araştırmada ilk sonuç, öğrencilerin matematik öz yeterlik algılılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının yüksek olduğudur. İlkokul öğrencilerinin öz yeterlik algılarının yüksek olması konuların çok basit düzeyde ve müfredatın çok sade olmasının yanı sıra matematiği yapabilme potansiyelinin fazla olmasına bağlı olarak yüksek çıktığı tahmin edilmektedir. Matematik etkinliklerine yönelik tutumun yüksek çıkmasının nedeni matematiği yapabiliyor olmanın verdiği zevki tatmış olmalarından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Çünkü insan yapabildiği şeylerin peşinden giderken yapamadıkları şeyleri mücadele etmek yerine çoğu zaman bırakmayı tercih eder. Alan yazınında yapılan diğer araştırma bulgularında da öğrencilerin öz yeterlik algılarının ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının bu araştırma sonucunda olduğu gibi yüksek çıktığını görmekteyiz. Türkmenoğlu ve Yurtal'ın (2020) ve Özkan'ın (2019) araştırmasında ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin öz yeterlik algılarının yüksek, Çavdar ve Şahan'ın (2019) araştırmasında hem öz yeterlik hem de matematik etkinlikleri yönelik tutumlarının yüksek çıktığı görülmektedir. Bunlar dışındaki pek çok araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır (Chen ve Zimmerman, 2007; Duran, Sidekli ve Yorulmaz, 2018; İflazoğlu, 1999; Su, 2022).

İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin "Matematik Öz yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puanları arasındaki ilişki incelendiğinde ise yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre öğrencinin matematik öz yeterliği arttıkça matematik etkinliklerine yönelik tutumları da olumlu yönde arttığı düşünülmektedir. Alan yazınında yapılan diğer araştırma bulgularında da matematik öz yeterlik puanlarının ve

matematik etkinliklerine yönelik tutum puanlarında anlamsal bir ilişki olduğu görülmektedir. Barış ve Doğan'ın (2010), Yılmaz 'ın (2011) araştırmalarında da söz konusu ilişkinin anlamlı çıktığı görülmektedir. Bunlar dışındaki pek çok araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır (Ergin, 2022; Sevgi ve Kırlar (2021).

Öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamaları arasında 'Cinsiyet' değişkenine göre anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu çalışmaya göre cinsiyetin, matematik öz yeterlik ve matematik etkinlikleri tutumunda bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Alan yazınında bu sonucu destekleyen çalışmalar olduğu gibi farklı sonuca ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Cooper ve Robinson (1991), Çağırgan Gülten ve Soytürk (2013), Işıksal ve Aşkar (2003), Gündoğdu (2013) ve Türkmenoğlu ve Yurtal'ın (2022) çalışmalarında mevcut çalışma gibi cinsiyetin; matematik öz yeterlik ve matematik etkinlikleri tutumunda bir etkisinin olmadığı sonucu çıkmıştır. Bu sonuçtan farklı olarak Demirtaş ve diğerlerinin (2011) , Taşdemir'in (2012) çalışmalarında erkek öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarının, kız öğrencilerin algılarından daha iyi düzeyde olduğu tespit edilirken Abalı Öztürk ve Şahin'in (2015), Yılmaz ve diğerlerinin (2012) yaptığı çalışmalarda ise kız öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarının erkeklere göre daha iyi seviyede olduğu sonucu çıkmıştır.

Öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ile "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamalarının arasında 'Matematiği Sevme' durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre matematiği seven öğrencilerin matematik öz yeterlik ve matematik etkinlikleri tutum puanlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu duruma motive ve istekli olarak mevcut derse gelen öğrencinin gösterdiği performans etkili olabilir. Tuncer ve Yılmaz'ın (2016) çalışması bu araştırma ile aynı sonuçlara ulaşırken Tekin ve diğerlerinin (2023) matematik dersini orta düzeyde seven öğrencilerin ölçeğin çalışma boyutunda az ve çok düzeyde sevenlerden anlamlı ve daha yüksek düzeyde ölçüldüğü tespit edilmiştir.

Araştırmanın son iki alt problemin sonucuna bütüncül olarak baktığımızda ise öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Ölçeği" ve "Matematik Etkinlikleri Tutum Ölçeği" toplam puan ortalamaları arasında 'Okul Öncesi Eğitim Alma' durumlarına göre anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Araştırmaya başlanmadan araştırmacının beklentisi anlamlı bir farklılığa ulaşmaktır. Çünkü eğitimde önemli bir basamak olan okul öncesi eğitimini alan öğrenciler matematik ile erken tanışır. Buna bağlı olarak öz yeterlik ve tutumları bu derse karşı olumlu gelişeceği tahmin edilmiştir. Fakat araştırma anlamsal bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bunun temel sebebinin altında ilkokulun dört sene içerisinde okul öncesi eğitimin farkını

rahatlıkla kapatması, öğrencilerin matematiğe karşı yargıları olmadığı için tutumlarını olumlu veya olumsuz yönde geliştirmenin daha kolay olması ve öz yeterliklerin de buna bağlı olarak geliştirilebileceği yatmakta olduğu düşünülmektedir. Alan yazınına baktığımızda doğrudan okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin matematik öz yeterliklerine ve matematik etkinliklerine yönelik tutumlarına bakılmadığı görülmektedir. Okul öncesi bazından çalışılan konularına baktığımızda ise Turan'ın (2013) matematik yeteneği ve sosyal becerileri, Erbay'ın (2008) birinci sınıf öğrencilerinin sahip olduğu sosyal becerileri, Erkan ve Kırca'nın (2010) birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluklarını, Dağlı' nın ise (2007) Türkçe ve matematik akademik başarılarını incelediği görülmektedir.

ÖNERİLER

"Matematik etkinliklerine yönelik tutum ve öz yeterliklerin" okul öncesi eğitim alıp almama durumuna göre incelendiği araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmacıların değişkenleri artırarak ve farklı düzeyde sınıfları da ele alarak alana katkı sağlayabilirler. Matematik dersini seven öğrencilerin öz yeterliklerin ve tutumlarının neden yüksek çıktığı üzerine araştırmalar yapılabilir. Öğretmenler bu iki değişkenin birbirini etkilendiği göz önünde bulundurarak, ilkokul öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumlarını arttırıcı çalışmalar yaparak öğrencilerinin öz yeterliklerini de artırabilir.

KAYNAKÇA

Abalı Öztürk Y., Şahin Ç. (2015). Matematiğe ilişkin akademik başarı-özyeterlilik ve tutum arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. The Journal of Academic Social Science Studies, 31, 343-366.

Adal, A. A., Yavuz, İ. (2017). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. International Journal of Field Education, 3(1), 20-41.

Akçay, A. (2016). Okulöncesi eğitimi almanın öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine etkisi. Electronic Turkish Studies, 11(3), 15-28.

Akman, B. (2002). Okul öncesi dönemde matematik. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(23), 244-248.

Aktaş Arnas, Y. (2018). Okul Öncesi Dönemde Matematik Eğitimi. (4. Baskı). s.8. Ankara: Vize Yayıncılık.

Altun, M. (2018). İlkokullarda Matematik Öğretimi. (21. Baskı). s. 74-75. Bursa: Aktüel Yayınları.

Altuntaş, Z. ve Deringöl, Y. (2023). İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin matematik kaygısı ve matematik öz yeterlik algılarının incelenmesi. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 14(Special Issue), 26-44.

Arseven, A. (2016). Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi. Electronic Turkish Studies, 11(19), 63-80.

Atmaca, R. N., Akduman, G. G., Sarıbaş, M. Ş. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik özelliklere göre incelenmesi. Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(2), 157-173.

Aytaç, Y., Ünal, M. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik kaygılarının matematik öz yeterliklerine olan etkisinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (46), 49-61.

Azar, A. (2010). Ortaöğretim fen bilimleri ve matematik öğretmeni adaylarının öz yeterlilik inançları. Zonguldak Karaelmas University Journal of Social Sciences, 6(12), 235–252.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. American psychologist, 37(2), 122.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, *84*(2), 191.

Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. Applied psychology, 51(2), 269-290.

Baş, T. D., Şahin, Ç. (2023). 4. Sınıf öğrencilerinin matematik etkinliklerine yönelik tutumları ile bilimsel süreç becerileri arasındaki ilişki. Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 6(1), 39-59.

Bayrı, H. (2023). Duygu odaklı terapi yönelimli psiko-eğitim programının özel (üstün) yetenekli öğrencilerin öz-yeterlikleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Beşeren, H. (2023). Okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin okuma yazma, davranışsal uyum ve becerilerinin incelenmesi (Yüksek Lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Bilgener, G., Özel, Ö. (2019). Matematiğin tanımı, önemi ve matematik eğitiminde ilke ve standartlar. Durmaz, B. (Ed.), Erken çocuklukta matematik eğitimi içinde. s. 2-6. Ankara: Pegem Akademi.

Buldu, M. (2019). Erken çocukluk döneminde matematiksel kavram gelişimi. Akman, B. (Ed.), Erken çocuklukta matematik eğitimi içinde. (9. Baskı). s.27. Ankara: Pegem Akademi.

Can, S., Akduman, G. G. (2022). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Matematik Etkinliklerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. Turkish Studies-Educational Sciences, 17(2), 233-252.

Cantimer, G. G. (2018). Öğrencilerin matematiksel içerik ve matematik etkinliklerine yönelik görüşleri. Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3(2), 166-186.

Chen, P., Zimmerman, B. (2007). A Cross-national comparison study on the accuracy of self-efficacy beliefs of middle-school mathematics students. The Journal of Experimental Education, 75(3), 221-244.

Cooper, S. E., Robinson, D. A. (1991). The relationship of mathematics self-efficacy beliefs to mathematics anxiety and performance. Measurement and Evaluation in Counseling and Development, *24*(1), 4–11.

Çağırgan Gülten, D., Soytürk, İ. (2013). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin geometri öz-yeterliklerinin akademik başarı not ortalamaları ile ilişkisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(25), 55-70.

Çavdar, D., Şahan, H. H. (2019). Matematik dersinde akademik başarı, öz yeterlik ve matematik dersine yönelik tutum arasındaki ilişkinin incelenmesi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 13(2), 979-999.

Çelebi, M., Su, S. (2022). Lise öğrencilerinin matematik odaklı epistemolojik inançları, matematik öz yeterlik algıları ve matematik kaygıları arasındaki ilişki. Sciences (Joshas Journal), 8(59), 2080-2089.

Çelik, E. (2012). Matematik problemi çözme başarısı ile üstbilişsel öz düzenleme, matematik özyeterlik ve özdeğerlendirme kararlarının doğruluğu arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Çetin, D. (2023). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarına yönelik öz yeterlik algıları ile mesleki öz yeterlik algılarının incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Çil, O., Sefer, F. (2021). Sınıf öğretmenlerinin oyun temelli matematik etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesi. Trakya Eğitim Dergisi, 11 (3), 1366-1385.

Çöl, Z. E. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematik etkinliklerine yönelik tutumları ile matematik özyeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Sandıklı / Afyonkarahisar örneklemi). (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr adresinden erişilmiştir.

Dağlı, A. (2007). Okul öncesi eğitimi alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin Türkçe ve matematik derslerindeki akademik başarılarının karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr adresinden erişilmiştir.

Dağlıoğlu, H.E. (2020). Matematik ve matematiksel düşünme. Dağlıoğlu, H.E. (Ed.), Erken çocukluk döneminde matematik eğitimi içinde. s.4-9. Ankara: Anı Yayıncılık.

Demir, G. (2017). Gerçekçi matematik eğitimi yaklaşımının meslek lisesi öğrencilerinin matematik kaygısına, matematik özyeterlik algısına ve başarısına etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Demirtaş, H., Cömert, M., Özer, N. (2011). Öğretmen Adaylarının Özyeterlik İnançları ve Mesleğe Yönelik Tutumları. Eğitim ve Bilim, 159, 96-111.

Dinç, B. (2013). Okul öncesi eğitimden ilköğretime geçiş ve okul olgunluğu. Alisinanoğlu, F. (Ed.), İlköğretime hazırlık ve ilköğretim programları (2. baskı) içinde s. 90-91. Ankara: Pegem Akademi.

Doğan, N., Barış, F. (2010). Tutum, değer ve özyeterlik değişkenlerinin TIMSS-1999 ve TIMSS-2007 sınavlarında öğrencilerin matematik başarılarını yordama düzeyleri. Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, Yaz 2010, 1(1), 44-50.

Duran, C., Sidekli, S., Yorulmaz, A. (2018). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi. International Primary Education Research Journal, 2(1), 17-26.

Eraz, G. (2014). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin ders dışı matematik etkinliklerine ilişkin uyguladıkları geribildirimlerin akademik başarı ve tutuma etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr adresinden erişilmiştir.

Erbay, E. (2008). Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin sosyal becerilere sahip olma düzeyleri. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr adresinden erişilmiştir.

Erden, F. T., Tonga, F. E. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik eğitimine ilişkin görüşleri: Matematik öğretimi, cinsiyet farklılıkları, öğretmenin rolü. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(44), 845-862.

Erkan, S., Kırca, A. (2010). Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluklarına etkisinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(38), 94-106.

Ergin, G. (2022). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik, kaygı, tutum ve algılanan öz düzenlemeler arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Ergün, S. (2003). Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin matematik yetenek ve başarılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

George, D., Mallery, M. (2016). IBM SPSS Statistics 23 Step by Step A Simple Guide and Reference. p. 114. New York: Routledge.

Gündoğdu, S. (2013). 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sahip olduğu matematiksel güç ile matematik özyeterliği arasındaki ilişki. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Güral, M. (2017). Okul öncesi eğitimi anlamak. Seçer, Z. (Ed.), Okul öncesi eğitime giriş içinde. s. 3. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Güven, B. (2017). Öğretim ilke ve yöntemleriyle ilgili temel kavramlar. Tan, Ş. (Ed.), Öğretim ilke ve yöntemleri (14. Baskı) içinde s.2. Ankara: Pegem Akademi.

İflazoğlu, A. (1999). Küme destekli bireyselleştirme tekniğinin temel eğitim beşinci sınıf öğrencilerinin matematik başarısı ve matematiğe ilişkin tutumları üzerindeki etkisi. (Yüksek Lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Işıksal, M., Aşkar, P. (2003). İlköğretim öğrencileri için matematik ve bilgisayar öz-yeterlik algısı ölçekleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25, 109-118.

İpek, H. (2019). Ortaokul öğrencilerinin matematik kaygılarının matematik öz yeterlik inançlarının ve matematik dersine yönelik öz düzenleme becerilerinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Karakuş, H. (2020). Okul öncesi matematik programının çocukların matematik becerilerine etkisi. (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Karalı, Y., Coşanay, G. (2022). Matematik öz-yeterlik algısı ölçeği geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Turkish Studies, 17(4), 827-842.

Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler. (33. Baskı). s.109. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kılıç, Z. (2008). İlköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin gelişim becerilerinin karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(21), 1-21.

Kök, M., Tuğluk, M. N., Bay, E. (2005). Okul öncesi eğitimin öğrencilerin gelişim özellikleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (11), 294-303.

Kurt, T. (2012). Öğretmenlerin öz yeterlik ve kolektif yeterlik algıları. Journal of Turkish Educational Sciences, 10(2), 195-227.

Kurtuluş, A., Öztürk, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyi ile matematik öz yeterlik algısının matematik başarısına etkisi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (31), 762-778.

MEB. (2013). Okul öncesi eğitim programı. www.meb.gov.tr

Medikoğlu, O. (2020). İlkokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik kaynakları ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 6(1), 35-52.

Morgil, İ., Seçken, N., Yücel, A. S. (2004). Kimya öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(1), 62-72.

Ocak, G., Dönmez, S. (2010). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik etkinliklerine yönelik tutum ölçeği geliştirme. Kuramsal Eğitimbilim, 3 (2), 69-82.

Oktay, A. (Ed.). (2018). İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim Programları içinde ön söz (3. Baskı.) Ankara: Pegem Yayınları.

Olkun, S., Toluk Uçar, Z. (2018). İlköğretimde Etkinlik Temelli Matematik Öğretimi. (7. Baskı). s.30-31. Ankara: Genç Kalemler Yayıncılık.

Özkan, G. (2019). İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi. (Yüksek Lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Öztürk, C. (2003). Ortaöğretim Coğrafya Öğretmenlerinin Öğretim Yapma Yeterlilikleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özyurt, M., Güzel, N. (2018). Okul öncesi eğitimi alan çocukların okul olgunluğu düzeylerinin ve okul olgunluğuna ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(3), 1250-1267.

Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs in academic settings. Review of Educational Research, 66(4), 543-578.

Polat, İ. H., Çiftçi, B., Çoban, A., Saka, Ö., Avcı Özdemir, H., Atan, S. (2023). Okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin ilkokula uyum sürecinin, öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (3), 425-443.

Polat, Ö. (Ed.). (2019). Okula Uyum ve Erken Yazarlık Eğitimi içinde ön söz. Ankara: Anı Yayıncılık.

Poyraz, H., Dere Çiftçi, H. (2011). Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri. (4. baskı). s. 15-19. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(1), 185-210.

Sapsağlam, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), 1122-1135.

Şengül, S., Gülbağcı, H. (2019). 7. ve 8. Sınıf öğrencilerin sayı hissi ile matematik öz yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(6 Issue 4), 1049-1060.

Sevgi, S., Kırlar, H. R. (2021). Ortaokul öğrencilerinin matematiğe yönelik tutumlarının ve öz yeterlik algı düzeylerinin incelenmesi. On dokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 40(1), 387-402.

Sevgi, S., Yakışıklı, Z. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz-yeterlik algılarının ve matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(2), 394-416.

Siva, L. (2008). Okul öncesi eğitimin ilkokul başarısına etkisi ve bir uygulama (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Su, S. (2022). Lise öğrencilerinin matematik odaklı epistemolojik inançları, matematik öz yeterlik algıları ve matematik kaygıları arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Taşcı, N. (2016). Okul öncesi eğitimin ilköğretim başarısına etkisi (Yozgat ili Akdağmadeni ilçesi örneği). (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Taşdemir, C. (2012). Lise son sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Bitlis ili örneği). Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 2(6), 39-50.

Tekin, E., Ölmez, Ö., Karakaya, R., Kurban, Y., Şafak, S., Nalbantoğlu, K. (2023). 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Tutumları. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 10(101), 3240-3252.

TDK, Türk Dil Kurumu. "Güncel Türkçe Sözlük". Erişim 29 Kasım 2023. https://sozluk.gov.tr/

Tuncer, M., Yılmaz, Ö. (2016). Ortaokul öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutum ve kaygılarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2).

Turan, S. B. (2013). 60-77 aylar arasındaki okul öncesi eğitim alan ve almayan çocukların matematik yeteneği ile sosyal becerilerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Turgut, M.F., Baykul, Y. (2019). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Türkmenoğlu, M., Yurtal, F. (2020). İlkokul öğrencilerinin matematiğe karşı kaygı düzeyleri ve öz-yeterlik algılarının incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 49(2), 628-650.

Tüzün, M., Cihangir, A. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematiksel düşünme aşamaları ile matematik öz yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(2), 210-228.

Unutkan, Ö. P. (2007). Okul öncesi dönem çocuklarının matematik becerileri açısından ilköğretime hazır bulunuşluğunun incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(32), 243-254.

Ural, A., Umay, A., Argün, Z. (2008). Öğrenci takımları başarı bölümleri tekniği temelli eğitimin matematikte akademik başarı ve özyeterliğe etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(35), 307-318.

Uyanık, Ö., Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 3(2), 118-134.

Üstün, E., Akman, B. (2003). Üç yaş grubu çocuklarda kavram gelişimi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(24), 137-141.

Yaşar, M. C., Aral, N. (2010). Yaratıcı düşünme becerilerinde okul öncesi eğitimin etkisi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 3(2), 201-209.

Yazar, A. (2013). Okul öncesi eğitim programının ilkokula hazırlık açısından etkililiğinin incelenmesi. (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Yılmaz, Ç. (2011). 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin matematik güdüsü, kaygısı, öz yeterlik inancı ve öz kavramı ile matematik dersine yönelik tutumları arasındaki ilişkiler: Şereflikoçhisar örneği (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Yılmaz, E., Yiğit, R., Kaşarcı, İ. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin öz-yeterlik düzeylerinin akademik başarı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 371-388.

Yoleri, S., Tanış, H. M. (2014). İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum düzeylerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), 130-141.

EXPLORING ERASMUS+ COLLABORATIONS: CASE STUDIES OF ACADEMIC PARTNERSHIPS BETWEEN AZERBAIJAN AND ROMANIA

Iosefina BLAZSANI-BATTO, Ph.D.
Babes-Bolyai University, Faculty of European Studies, Cluj-Napoca, Romania/ Teachers' Training Center of Sibiu, Romania
ORCID ID: 0000-0002-7975-3800

ABSTRACT

This paper explores the role of Erasmus+ academic exchanges between Azerbaijan and Romania as a mechanism for fostering cross-cultural understanding and enhancing higher education collaboration. Focusing on the partnerships between the Azerbaijan University of Languages (AUL) and Romanian institutions, including the University of Pitești and Lucian Blaga University of Sibiu, the paper provides an analysis of the impact of these mobilities on students, faculty, and broader institutional networks. Since Azerbaijan's inclusion in Erasmus+ in 2014, these exchanges have facilitated joint research initiatives, curriculum development, and intercultural academic dialogues, particularly in the fields of linguistics, translation studies, and cultural education.

The study draws upon both quantitative and qualitative data, including the number of student and staff mobilities, feedback from participants, and case studies of joint conferences and seminars. Key achievements discussed include the ***2019 Joint Conference on Language and Identity*** and collaborative research projects in cultural linguistics and multilingual education. The paper also highlights the administrative challenges encountered, such as financial barriers and language differences, and offers recommendations to optimize future exchanges, including enhanced virtual mobility options and expanded language support.

By examining these exchanges, the paper argues that the Erasmus+ program plays a critical role in advancing internationalization in higher education, particularly in non-EU partner countries like Azerbaijan. The collaborative framework fostered by these academic partnerships not only contributes to academic development but also promotes European values of cooperation, mutual respect, and intercultural dialogue. The findings presented provide insights into how such programs can be leveraged to strengthen academic cooperation between European and non-EU institutions, particularly in the fields of humanities and social sciences.

Keywords: Erasmus+, academic mobility, cross-cultural exchange, Azerbaijan, Romania, internationalization, higher education.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL SANATLAR DERSİ MÜFREDATININ SINIRLILIKLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Büşra Ayşe KURT
Istanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Basic Education, Büyükçekmece Campus
ORCID ID: 0009-0005-6844-1675
Assoc. Prof. Dr. Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN
Istanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Primary Education, Büyükçekmece Campus
ORCID ID: 0000-0003-2062-5430

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersi müfredatını uygulamada karşılaştıkları zorluklara yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile gerçekleşmiştir. Araştırmanın katılımcıları ilkokul düzeyinde derse giren 15 sınıf öğretmenidir. Araştırmada Görsel Sanatlar dersi müfredatını uygularken yaşanan sorunları öğrenmek için beş sorudan oluşan tamamı açık uçlu bir görüşme formu kullanılmıştır. Veriler içerik analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Verilerin kodlanması ve analizi yapılırken MAXQDA (24.1.0) programı kullanılmıştır. Analizler sonucunda 3 başlık altında 5 tema tespit edilmiştir. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıkları dersin önemi ve kullanılan yöntemler temaların altında incelenmiş, dersin önemine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu görülürken uygulama kısmında kullanılan yöntemlerde bu farkındalıklarını çok göstermedikleri düşünülmüştür. Görsel Sanatlar dersinde karşılaşılan problemlerin neler olduğu öğretim programının içeriği ve ders saatlerinin yetersizliği temaları altında incelenmiştir. Karşılaştıkları en büyük problemin dersin zamanının az olması ve müfredattaki konuların bu zaman dilimde işlenmesinin mümkün olamaması olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin görüşlerine başvurularak bu problemlerin çözümüne yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, Görsel Sanatlar, sınıf öğretmenleri

CLASSROOM TEACHERS' OPINIONS ON THE LIMITATIONS OF THE VISUAL ARTS COURSE CURRICULUM

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the views of classroom teachers on the difficulties they face in implementing the visual arts curriculum. The research was carried out with case study design, which is one of the qualitative research methods. The participants of the study are 15 classroom teachers who teach at the primary school level. In the study, an open-ended interview form consisting of five questions was used to learn about the problems experienced while

implementing the Visual Arts course curriculum. The data were analyzed with the help of content analysis. MAXQDA (24.1.0) program was used while coding and analyzing the data. As a result of the analysis, 5 themes were determined under 3 headings. Teachers' awareness of the Visual Arts course was examined under the themes of the importance of the course and the methods used, and it was seen that their awareness of the importance of the course was high, while it was thought that they did not show this awareness much in the methods used in the application part. The problems encountered in the Visual Arts course were examined under the themes of the content of the curriculum and the inadequacy of the course hours. It has been observed that the biggest problem they face is that the time of the course is low and it is not possible to cover the subjects in the curriculum in this time period. By consulting the opinions of the teachers, some suggestions were made for the solution of these problems.

Keywords: Primary School, Visual Arts, classroom teachers

Giriş

İlköğretim, eğitim sistemi içinde öncelikli bir yere sahip olarak, sanat eğitiminin temellerini atan ve bireylerin hayatları boyunca kullanacağı önemli kazanımlar sağlayan bir aşamadır. Türkiye'de, ilköğretim zorunlu olan, 6-14 yaş aralığındaki tüm kız ve erkek vatandaşların eğitim aldığı bir basamaktır. Bu zorunluluk, ilköğretimin, toplumda eğitimin yaygınlaşmasında en önemli basamaklardan biri haline gelmesini sağlamaktadır. İlköğretim, estetik duygusu gelişmiş, sanata önem veren ve yaratıcı düşünebilen bireylerin oluşumuna da önemli katkı sağlar. Sanat öğrenimi, mümkün olan en küçük yaşlarda başlamalıdır ve gerçek anlamda okulda öğrenim görmelidir. Sanat dersleri, geniş ve kapsamlı bir öğrenim alanıdır. İçerisinde, Estetik değerleri içeren, başarılı anlatımsal ve teknik yetenekleri sergileyen ürünler yaratmak, çevremizde ve sanat yapıtlarında kalite farklılıklarını anlayabilmek, sanat tarihini ve estetiği öğrenmek gibi öğeler bu konunun özelliklerini oluşturmaktadır (KırıŞoğlu, 2002).

İlköğretim, çocukların sanatsal gelişimlerinde önemli bir dönemi kapsar ve sanat eğitiminin amaçlarını benimsemeleri için kritik bir fırsattır. Özellikle ilköğretimin ilk basamağı, bireyin toplumsal statüsünün gelişmesinde kendini ifade edebilmesi ve yaratıcılığının artması için büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde, çocukların kendilerini ifade edebilmeleri için fırsatlar sunulması ve yaratıcı düşüncelerinin desteklenmesi gerekmektedir (Türkkan, 2008, s.7).

Sanatın eğitimdeki rolü, çocukların kendilerine özgü özelliklerini keşfetmelerine yardımcı olmak ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanımaktır. Her çocuğun içsel hareketleri değerli kabul edilir ve onların ifade etmek istedikleri, uygun materyallerle, yeterli keşif süresiyle ve uygun yönlendirmelerle, şekillendirilmelidir. Bu sayede, sanat aracılığıyla kendileriyle bağlantı

kurma fırsatı bulan çocuklar, kendi kendilerine özgü bir ifade tarzı geliştirirler (UlutaŞ ve Ömeroğlu, 2002).

Çocuklar, sanatsal çalışmalar yapmaya hazır oldukları için her zaman ilgi çekicidirler. Resim, müzik, tiyatro, drama, dans gibi sanat dalları, çocuğun hayatında çoğunlukla oyun şeklinde kendilerini gösterir. Sanat, çocuğun hayatında her zaman önemli bir yer işgal ettiği için oyunun bir parçası veya kendisi olarak görülebilir. Özellikle küçük çocuklar, duygusal olarak açgözlü olduklarından biçimler ve ayrıntılar tarafından etkilenirler. Yere yürüyen bir böcek veya eriyen buz damlaları gibi durumların detayına şaşıran çocuklar büyük heyecan yaşarlar ve bu tür deneyimlerde yetişkinlerin destekleyici bir rolü olmalıdır. Yetişkinler, çocukların ayrıntıları fark etmelerine, objelerin zenginliği hakkında fikir oluşturmalarına ve tüm duyularının kullanımına yardımcı olarak çocukların gelişimine katkıda bulunabilirler. Çocuklar, bu tür deneyimlerden yola çıkarak sanat eserleri oluşturabilirler (Çakır İlhan, 2007a).

Bireylerin yeteneklerini ve yaratıcılık güçlerini geliştirmeleri için erken yaşlardan itibaren sanat eğitimi almaları faydalı olabilir. Çocuklar doğal olarak kendilerini ifade etmek için yaratıcı etkinliklere gereksinim duyarlar ve bu etkinlikler estetik düzeylerini yükseltebilir. Toplumsal yaşamda insan ve sanat arasındaki yaratıcı, estetik ve eleştirel ilişki son derece önemlidir ve çocukların da bu ilişkiyi erken yaşlarda öğrenmeleri gerekmektedir. Çünkü çocuklar, dış gerçekliğin katı ve mantık kurallarıyla sınırlanmayan bir zihin yapısına sahiptirler ve sanatçıların ihtiyaç duyduğu yaratıcı güce sahiptirler (Gürtuna, 2003).

Sanat eğitimi ilköğretimde farklı uygulamalarla yer almaktadır. Bunlardan biri Görsel Sanatlar dersidir. Görsel Sanatlar dersi, öğrencinin algı ve duygusal gelişiminde büyük bir rol oynar. Öğrencilere çeşitli araçları kullanarak ifade etme ve yaratıcılıklarını geliştirme fırsatı tanır. Estetik bilincin geliştirilmesine de katkısı büyüktür (Adıgüzel ve Taşdemir, 1997).

Görsel Sanatlar dersi, çocukların güzel sanatlarla ilgili bilgi edinmeleri, sanatsal yaratıcılıklarını geliştirmeleri, sanat yoluyla kendilerini ifade etmeleri ve çevrelerini estetik olarak zenginleştirmeleri için amaçlanmaktadır. Bu ders sayesinde çocuklar, sanatı her alana aktarabilecekleri ve estetik bir kişilik kazanabilecekleri fırsatlar elde edeceklerdir (Türkkan, 1999). Görsel Sanatlar dersi, çocuklara sanat eserleri hakkında fikir yürütebilme ve analiz yapabilme yetenekleri kazandırarak, düşünsel, algısal ve duygusal gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Görsel Sanatlar dersi, sanatın farkında olan ve estetik duyarlılığı gelişmiş bir nesil yetiştirmeyi hedefleyen bir öğrenimdir. Bu hedef doğrultusunda, 2006 yılında yeni ilköğretim programı kapsamında ilkokul düzeyinde uygulanmaktadır. Görsel Sanatlar dersi, öğrencilere

temel anlayış ve beceriler kazandırmak amaçlanmaktadır; böylece ileride sanat alanında faaliyet gösterecekleri zaman daha bilinçli ve donanımlı bireyler olmaları sağlanacaktır Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, yapılandırmacı yaklaşımın temel prensipleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Bu programda öğrenciler, esneklik ve öğrenci merkezli bir yaklaşım sayesinde zengin öğrenme deneyimleri yaşarlar. Programın hedefi, estetik bilinci kazandırmak, algı birikimini artırmak ve el-göz ve zihin birlikteliğini sağlayarak çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak bilinçli bir eğitim sağlamaktır. Program görsel sanatların çoklu uyarıcılarına göre şekillendirilmiştir, böylece öğrencilerin ilgi alanlarına ve ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde yapılandırılmıştır. Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin çok yönlü düşünmelerini ve daha etkin olmalarını teşvik eden bir yaklaşımı benimsemektedir (Türkkan, 2008).

Görsel Sanatlar dersi öğretim programı üç temel öğrenme alanına uygun kazanımlara ve becerilere göre hazırlanmıştır. İlkokul düzeyindeki öğrencilerde duygu, düşüncelerini sanat ile ifade edebilen, sanat eserlerinin değerli bulan, kendi kültüründen esinlenerek farklı fikirler üretebilen ve bu fikirlerini sanat malzeme ve tekniklerini kullanarak yapabilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2018). Görsel Sanatlar müfredatının uygulanabilirlik bakımında incelendiği bir araştırmada kazanımların öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı ve uygulanabilirliğin düşük olduğu belirtilmiştir (Yurdakal, 2019). İlkokul düzeyinde Görsel Sanatlar dersini müfredata göre uygulamanın sınırlılıklarını inceleyen çalışmaların az olduğu görülmüştür. Nitekim bu araştırmada da bu sınırlıkların neler olduğu incelenmektedir.

Araştırma kapsamında şu alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıkları nelerdir?
2. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar öğretim programını takip ederken yaşadıkları problemler nelerdir?
3. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar öğretim programının uygulanması için önerileri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma sınıf öğretmenlerinin Görsel Sanatlar öğretim programını uygulamada karşılaşılan sınırlılıkları incelediğinden nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile yapılandırılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının gerçek hayatta karşılaşılabilen, güncel bir durumu derinliğine incelemesini sağlayan bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2016). Bu nedenle araştırmaya en uygun desen olduğu düşünülmüş ve durum çalışması araştırması kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Esenyurt ilçesine bağlı bir devlet okulunda görev yapan 15 sınıf (12 kadın, 3 erkek) öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılacak öğretmenler beş yılını doldurmamış öğretmenlerden seçilmiştir. Öğretmenlikte yeni olan öğretmenlerimizin Görsel Sanatlar dersinin işlenmesindeki problemleri nasıl gördüklerini saptamak ve bu bağlamda problemlerin çözümlerine yenilikçi bakış açıları bulunmasına ön ayak oluşturabilmektir. Sınıf öğretmenlerinin meslekte geçirdikleri yıllar Tablo 1 'deki gibidir.

Tablo 1.Öğretmenlerin mesleki çalışma yılları

Çalışma yılı	Sayı (f)
0-2	14
3-5	1

Tablo 1 incelediğinde çalışmaya katılan 14 öğretmenin (0-2) yıldır öğretmenlik yaptığı, 1 öğretmenin ise (3-5) yıldır öğretmenlik yaptığını görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada Görsel Sanatlar dersi müfredatını uygularken yaşanan sorunları öğrenmek için beş sorudan oluşan tamamı açık uçlu bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların geçerliliğini hesaplamak için konu ile ilgili 1 öğretim elemanı ve 5 sınıf öğretmeninden görüş alınmıştır. Görüşme sorularının kapsam geçerlilik indekslerini hesaplamak için Lawshe (1975) tekniği kullanılmıştır (akt. Akdağ, 2011). Kapsam geçerlilik indeksleri 0.84 çıktığından maddelerin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Veri Analizi

Veriler içerik analizi yardımıyla analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerimizdeki temel tutarlılıkları ve anlamları belirleyerek ve kavram ve ilişkiler kurarak verilerin anlamlandırılması şeklinde ifade edilir (Patton, 2018). Öğretmenlerin isimleri kullanılmamış, Ö1, Ö2 şeklinde kodlamalar yapılmıştır. Verilerin kodlanması ve analizi yapılırken MAXQDA (24.1.0) programı kullanılmıştır.

Bulgular

Analizler sonucunda 3 başlık altında 5 tema tespit edilmiştir. Öğretmenler ile yapılan görüşmelerde elde edilen başlıklar şu şekildedir:

Görsel Sanatlar öğretim programının uygulama sınırlılıkları;

1. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıkları
2. Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersi ile ilgili yaşadıkları problemler
3. Öğretmenlerin karşılaştıkları problemlere yönelik çözümleri

Çalışmadan elde edilen veriler tablolar halinde gösterilmiştir ve temalara ilişkin frekans sonuçları da tablolarda belirtilmiştir.

Çalışmanın birinci alt problemi olan öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıkları nelerdir sorusuna ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıkları

Ana temalar	Alt temalar	Sayı(f)
Dersin Önemi	Düşünceleri ifade etme	11
	Sanat ve estetik algı	8
	Soyut kavramları somutlaştırma	6
	Yaratıcılık	4
	Yetenekleri keşfetme	2
	Meslek	1
Toplam		32
Kullanılan Yöntemler	Gösterip yaptırma	8
	Anlatım	6
	Beyin fırtına	3
	Soru cevap	2
	Bakarak çizme	2
	Baskı yapma	2
	Tartışma	2
	Örnek olay	1
	Boyama teknikleri	1
Toplam		27

Tablo 2 'ye göre öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik farkındalıklarının neler olduğu iki tema altında incelenmiştir. Bu temalar öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersini ne kadar önemli gördükleri 'dersin önemi' ve Görsel Sanatlar dersinde kullandıkları öğretim yöntemleri 'kullanılan yöntemler' olarak tespit edilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde dersin önemine yönelik toplam 32 görüşün 11 tanesi Görsel Sanatlar dersinin "düşünceleri ifade etme" olduğunu, 8'inin "sanat ve estetik algı" , 6'sının "soyut kavramları somutlaştırma", 4'ünün "yaratıcılık", 2'sinin "yetenekleri keşfetme", 1'inin de "meslek bilgisi" olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

"Düşünceleri ifade etme" temasına yönelik görüş bildiren öğretmen Ö11, "Çocuğun kendini ifade edebileceği en rahat ortamlardan biri. Çünkü kelimelere dökemediği şeyleri çocuklar

resme ve şekle dökerler." diyerek görüşünü ifade etmiştir. "Sanat ve estetik aldı" temasıyla ilgili Ö3, "Çocuklara estetik zevk kazandırıyor. Çocuk, görsel olarak güzel olanı biliyor ve görüyor." diye belirtmiştir. "Soyut kavramları somutlaştırma" teması için Ö3, "Örneğin sevgi gibi soyut bir kavramı resmet dediğimizde çocuk bir aile resmi, arkadaş resmi veya hayvan resmi çizerek soyut bir şeyi somut bir ürüne dönüştürüyor." şeklinde düşüncesini söylemiştir. "Yaratıcılık" temasında Ö13, "Bence çocuğun yaratıcılığını gösterebilmesi için çok önemlidir." diyerek görüşünü belirtmiştir. " Yetenekleri keşfetme" teması için Ö4, "Doğuştan gelen bu yönde bir yetenekleri varsa bunun keşfedilmesi, açığa çıkarılması için önemlidir." şeklinde fikrini belirtmiştir. "Meslek " ile ilgili olarak ise Ö5, "Alanla ilgili meslek dallarını öğrenmeleri, yapılan aktiviteler ilerde sanatla ilgili bir alana yönelmelerini destekleyebilir." diyerek görüşünü belirtmiştir.

Ana temaların bir diğeri olan "kullanılan yöntemler" ile ilgili toplam 27 görüşten 8'i "gösterip yaptırma", 6'sı "anlatım" şeklindeyken 3'ü "beyin fırtınası", 2'şer görüş "soru-cevap", "bakarak çizme", "baskı yapma", "tartışma" yalnızca 1'er görüş ise "örnek olay" ve " boyama teknikleri" şeklinde ifade edilmiştir.

" Gösterip yaptırma" ile ilgili Ö9, "Ben genel olarak gösterip yaptırma yöntemini kullanıyorum. Öğrencilerim ikinci sınıf olduğu için el kas becerileri çok gelişmiş değil onlara bir şey göstermeden herhangi bir şey yapmalarını istediğimde çok zorlanmaktalar." diye belirtmektedir. "Anlatım" temasına yönelik Ö8, "Çoğu konunun ilk olarak öğrenciye bilgisel olarak aktarılması gerekmektedir. Bu yüzden derse anlatım yöntemi ile başlıyorum." diye ifade etmiştir. " Beyin fırtınası" teması için Ö14, "Soyut bir konuysa örneğin, bir sanat eserini yorumlama gibi beyin fırtınası öğrencilerin düşüncelerini ortaya çıkarabilecek iyi bir yöntem oluyor." şeklinde ifade etmiştir. " Soru- cevap" teması ile ilgili Ö15, " Yeni bir şey öğrenilecekse soru cevap tekniğini kullanıyorum." şeklinde söylemiştir. "Bakarak çizme" teması ile ilgili Ö12, "Başlangıç seviyesinde öğrencilerden verilen bir resmi kopyalayarak çizmelerini isterim. Görsel algılarını resmetmekte ne kadar gerçekliğe yakın olduklarını görmek için bu yöntemi fazlaca kullanıyorum." şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer tema olan "baskı yapma" teması için Ö3, "…..fırça, patates veya farklı sebzelerle yapılabilecek baskılar, ip, yaprak, farklı materyallerle farklı baskı teknikleri…." şeklinde görüşünü bildirmiştir. " Tartışma" teması için Ö11, " Tartışma yöntemini kullanıyorum." diye ifade etmiştir. " Örnek olay" teması ile ilgili Ö11, "Örnek olay incelemesi de uyguluyorum. Örnek olaylar üzerinden konuşarak veya örnek olayı çocukların kendilerinin tasarlayarak çalışmalarını sağlıyorum." diye belirtmiştir. " Boyama teknikleri" ile ilgili ise Ö3, "Kuru boya her kademede bu tekniği

kullanıyoruz, pastel boyanın nasıl kullanılması gerektiğini ya da pastel boya ile boyama yöntemlerini boyadığında nasıl etkisi olacağını, renkleri nasıl kullanabileceğini; sulu boya tekniği kullanıyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde Görsel Sanat dersine yönelik öğretmenlerin farkındalığının yüksek olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin bu dersi boş bir ders olarak görmediği ve bu dersin öğrenciler için gerekli ve önemli olduğu ile ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. Fakat dersin işlenişinde kullanılan yöntemleri incelediğimizde öğretmenlerin “ gösterip yaptırma” yöntemini çok sık kullandıklarını görmekteyiz. Çocukların düşüncelerini ifade etmelerinde önemli olduğu düşünülen Görsel Sanatlar dersinde bu yöntemin sık kullanılıyor olması dersin öneminde bahsedilen “yaratıcılık” şeklinde verilen yanıtlara zıt bir durumdur. Örnek olay, beyin fırtınası gibi öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilecekleri, somutlaştırabilecekleri yöntemlerde kullanıldığı az sayıda görüşler de vardır. Bu düşüncelerden hareketle öğretmenlerin dersin önemine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu görülürken uygulama kısmında kullanılan yöntemlerde bu farkındalıklarını çok göstermedikleri düşünülmüştür.

Çalışmanın ikinci alt problemi olan öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersi ile ilgili yaşadıkları problemlerle ilgili görüşleri Tablo 3’de belirtilmiştir.

Tablo 3.Öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersinde yaşadıkları problemler

Ana temalar	**Alt temalar**	**Sayı(f)**
Öğretim programının İçeriği	Öğrenci düzeyi	5
	Nitelikli ders	3
	Esneklik	3
	Yüzeysel	2
	Yoğun program	1
Toplam		14
Ders saatinin yetersizliği	Süre-içerik	10
	Resim çizme isteği	3
	Yarım kalma	3
	Beceriler	1
	Ürün sergileme ve özgünlük	2
	Okul motivasyonu	1
Toplam		20

Tablo 3’de öğretmenlerin derste karşılaşılan problemlere yönelikleri yanıtlar iki tema altında incelenmiştir. “Öğretim programının içeriği” teması altında 14 görüş belirtilmiştir. Bu görüşlerden 5’i “öğrenci düzeyi”, 3’ü “nitelikli ders” ve “ esneklik”, 2’si “ yüzeysel”, yalnız 1’i ise “ yoğun program” olduğunu belirtmiştir. Bir diğer tema olan “ders saatinin yetersizliği” ile ilgili ise 20 görüş belirtilmiş bunların 10’u “ süre- içerik”, 3 ‘ü “resim çizme isteği” ve “yarım

kalma", 2'si "ürün sergileme ve özgünlük" , 1'er görüş de "beceriler", "okul motivasyonu" olarak ifade edilmiştir.

Öğretim programının içeriği temasının altında bulunan "öğrenci düzeyi" ile ilgili alt temada Ö8, "Çoğu kazanımın bu düzeydeki öğrencilerin seviyesine uygun olduğunu düşünmüyorum." şeklinde fikrini belirtmiştir. "Nitelikli ders" temasına yönelik Ö1, "Ders sayısı az geldiği için nitelikli bir şekilde verilmiyor, havada kalıyor." diye belirtmiştir. "Esneklik" teması için Ö3, "Uygun şeklide dersi işleyebilmek için programın esnek olması gerektiğini düşünüyorum. " diye görüşünü ifade etmiştir. " Yüzeysel" teması ile ilgili Ö4, "Bence öğretim programındaki kazanımlar biraz yüzeysel kalıyor." Şeklinde ifade etmiştir. " Yoğun program" teması için ise Ö2, "Öğretim programında yer alan kazanımların ve becerilerin çok yoğun olduğunu düşünüyorum." düşündüğünü söylemiştir.

Ders saatlerinin yetersizliği temasının altında bulunan "süre-içerik" teması için Ö4, "Ders saati, programın uygulanması için yani belirlenen kazanımların kazandırılması için bence uygun değil. Çünkü her kazanıma bir hafta veriliyor ve haftada bir ders saati Görsel Sanatlar dersi var. Uygulamanın kolay olduğu söylenemez." Şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ayrıca bu temayla ilgili Ö14, "Programı incelediğimizde de içeriğinin yoğun olduğunu görüyoruz. Bu yoğunluktaki bir programı tek ders saat içinde işlemek mümkün olmuyor." diye belirtmiştir. " Resim çizme isteği" teması için Ö7, "Görsel Sanatlar dersinin ders saati artırılırsa çocuklar daha fazla resim çizebilirler. Diğer derslerde bile gelip "Öğretmenim bunu resim çizerek anlatabilir miyim?" , " Resim çizebilir miyim?" şeklinde sorular soruyorlar. Bir betimleme yapmalarını istediğimde bile sözel olarak değil de resimle anlatmayı tercih ediyorlar." şeklinde ifade etmiştir. "Yarım kalma" teması ile ilgili Ö4, "Etkinlik tamamlanamadığında tamamlayabilmek için bir sonra ki haftayı beklememiz gerekiyor bu da kazanımın oturması ve geliştirilmesinde sıkıntı yaratıyor ve iyi olmuyor." Şeklinde görüşünü belirtmiştir. "Beceriler" temasında Ö8, "Görsel Sanatlar dersi öğrencilerin becerilerini geliştirmeleri açısından da önemli bir ders fakat bu becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikleri uyguladığımızda öğrencilerin verilen ders saati içinde istenen becerileri sergileyemediğini görüyoruz." diye düşündüğünü ifade etmiştir. "Ürün sergileme ve özgünlük" teması ile ilgili Ö13, " Öğrenciler yaptıkları ürünleri bana ve arkadaşlarına göstermekten keyif alıyorlar fakat ders saati az olduğu için ürünlerini sergileyebilecekleri bir zaman çok olmuyor." şeklinde görüşünü belirtmiştir. Ayrıca bununla ilgili Ö9, "Çocukların daha özgün ürünler çıkarmaları ve bunları paylaşmaları için ders saati yeterli olmuyor." diyerek görüşünü ifade etmiştir. Son olarak "okul motivasyonu" teması ile ilgili Ö11, "Renkli içerikler, farklı etkinlikler çocuğun ilgi odağındadır. Bunlardan zevk alan

çocukların okul motivasyonu artıyor. Bu derse yeterli vakit ayıramamak motivasyonlarını azaltıyor.” diye düşüncesini belirtmiştir.

Öğretmen görüşlerine bakıldığında Görsel Sanatlar dersin karşılaştıkları en büyük problemin dersin zamanının az olması ve müfredattaki konuların bu zaman dilimde işlenmesinin mümkün olamamasıdır. Ayrıca öğretmenler müfredat programının içeriğinin öğrenci düzeyinin üstünde olduğunu da belirtmişlerdir.

Çalışmanın üçüncü alt problemi olan öğretmenlerin problemlere yönelik çözümleri ile ilgili bulgular Tablo 4’de belirtilmiştir.

Tablo 4.Öğretmenlerin çözüm önerileri

Ana tema	Alt temalar	Sayı(f)
Öneriler	Planlama	6
	Eğitim fakülteleri	5
	Malzeme ve Atölye	6
	Ders saati	2
	Disiplinler arası	2
	Platform	2
	Etkinlik	1
	Ürün sergileme	1
Toplam		25

Tablo 4 incelendiğinde Görsel Sanatlar dersinde karşılaşılan sorunlar yönelik öğretmenlerin çözüm önerileri tek bir tema altında toplanmıştır. Bu tema ile ilgili 25 görüşün 6’sı “planlama”, 5’i “ eğitim fakülteleri”, 6”sı “ malzeme ve atölye”, 2’si “ders saati” , “disiplinler arası” ve “platform”, 1’er görüş ise “ etkinlik” ve “ ürün sergileme” olduğu görülmüştür.

“Planlama” ile ilgili Ö5, “ Zaman yönetimini iyi yapabilme için mutlaka iyi bir plan yapılmalıdır.” demektedir. “Eğitim fakülteleri” teması ile ilgili Ö14, “Üniversitede alınan sanat dersleri uygulamada yeterli olmuyor. Sanat eğitiminin eğitim fakültelerinde daha detaylı bir şekilde verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” şeklinde ifade etmiştir. “Malzeme ve atölye” teması için Ö1, “ Görsel Sanatlar dersi için farklı malzemelere ihtiyaç olunmaktadır. Fakat genel olarak malzemeler pahalıdır. Bu malzemeler okullarda öğretmenlere ücretsiz şekilde sağlanmalıdır.” Şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca bu tema ile ilgili Ö3, “ Okullarda sanat atölyeleri veya derslikler kurulabilir. Sanat çalışmaları yapılabilecek çocukların rahat çalışabileceği ortamlar sağlanabilir.” diyerek görüşünü belirtmiştir. “Ders saati” teması için Ö6 “ Ders saati artırılmalıdır.” demiştir. “Disiplinler arası” teması için Ö15, “Matematik dersini bu derste işlemek yerine matematiğin içinde Görsel Sanatları kullanmak gerektiğini düşünüyorum.

Disiplinler arası bağlantılar kurarak görsel sanatlar dersinin daha iyi işlenebilir.” Şeklinde görüşünü belirtmiştir. “Platform” temasında Ö4, “ Etkinlik örneklerinin paylaşıldığı bir platform oluşturulabilir.” Şeklinde görüşünü ifade etmiştir. “Ürün sergileme” temasında ise Ö2, “Okullarda öğrencilerin yaptıkları sanat çalışmalarını sergileyebilecekleri sanat galeri oluşturulabilir.” Şeklinde görüşünü ifade etmektedir.

Öğretmenler Görsel Sanat dersinin problemlerine yönelik öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda çözüm önerileri sunmuşlardır.

Tartışma ve Sonuç

Görsel Sanatlar eğitimi kişilerin anlama ve kavrama kabiliyetlerini, kendileri ve yaşantıları arasında bağ kurmalarını, sözel veya sözel olmayanlar arasında ilişki kurabilmelerini sağlayan bir derstir (Özsoy, 2015). Aynı zamanda ilkokul öğrencilerinin oldukça ilgili oldukları ve sevdikleri de bir derstir. İlkokullarda haftada bir ders saati olarak gösterilen bu ders Milli Eğitim tarafından belirtilen öğretim programı doğrultusunda işlenmektedir. Bu araştırmada Görsel Sanatlar dersinin öğretim programına uygun olarak işlenebiliyor mu dersin uygulanmasının sınırlılıklarının neler gibi konuların incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda bir ilkokulda görev yapan sınıf öğretmenlerine çeşitli sorular yönlendirilerek veriler toplanmış ve bu veriler analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler öğretmenlik mesleğinde yeni olan, lisans eğitimlerinin üzerinden çok zaman geçmemiş öğretmenlerden oluşmaktadır.

Yapılan veri analizleri sonucunda Görsel Sanatlar dersinin programının sınırlılıkları nelerdir sorusuna yönelik cevap ararken bu konuda öğretmenlerin bu ders yönelik farkındalıklarının ne düzeyde olduğu görmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu ders yönelik farkındalıklarının ne olduğunu görmek için görüşleri öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersini ne derece önemli gördüklerine bakmak için “dersin önemi” ve dersin içeriğini ne kadar çeşitlendirdiklerini görebilmek içinde “ kullanılan yöntemler” olmak üzere iki tema ile ifade edilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde öğretmenler Görsel Sanatlar dersinin önemi konusunda farkındalıkları olduğu, dersin öneminden bahsederken öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilecekleri, soyut kavramları somutlaştırabilecekleri, sanat ve estetik algılarını geliştirebilecekleri, yaratıcılıklarını ve yeteneklerini keşfedebilecekleri bir ders olarak ifade etmişlerdir. Bu verilere baktığımızda öğretmenlerin meslekte yeni olmaları sebebiyle beklenen farkındalıkta oldukları söylenebilir. Kullanılan yöntemleri incelediğimizde gösterip yaptırma, anlatım veya bir resmi bakarak çizdirme gibi yöntemler görmekteyiz. Farkındalık olarak yüksek olan öğretmenlerin yaratıcılık ve özgün çalışmalara yönelik yöntemler kullanmasını bekleriz.

Bu veriler ışında öğretmenlerin dersin önemini bilseler de kullanılan yöntemler bakımından uygulamada farkındalık olarak çok tutarlı olmadıkları görülmüştür. Bu sonuç doğrultusunda çalışmanın ikici alt problemi olan Görsel Sanatlar dersinde karşılaşılan problemlere yönelik incelemeler yapılmıştır. Bu incelemelerde " öğretim programının içeriği" ve " ders saatinin yetersizliği" olarak iki temaya ayrılmıştır. Öğretim programının içeriği ile ilgili temamızın alt temalarını incelediğimizde öğretmenlerin öğretim programının içeriğinin çok yoğun olduğu, öğrenci düzeylerine uygun olmadığı, ders içeriklerinin yoğun olmasından dolayı derslerin etkili şekilde işlenemediği şeklinde görüşleri olduğu görülmüştür. Ayrıca ders saatlerinin yetersiz olduğundan bahsedilmiştir. Öğretim programında geçen içerikle sürenin birbirini karşılamadığı yani verilen ders saati içerisinde işlenmesi gereken konunun yetişmediği, öğrencilerin resim çizmeye hevesli ve istekli oldukları fakat yine zamanın kısıtlı olmasından dolayı yeterli şekilde çizim yapamadıkları belirtilmiştir. Başlanan etkinliklerin daima yarım kaldığı bu yüzden de kazanımın amacına ulaşamadığı ve özgün ürün çıkarmaya yetecek zaman olmadığı şeklinde ifadelerde bulunmaktadır. Öğretmenlerin görüşlerine baktığımızda birinci çalışma problemimizde öğretmenlerin farkındalığı sahip olmasına rağmen çeşitli yöntemlere başvuramamalarının sebebinin de öğretim programlarının yoğun ve ders saatlerinin yetersiz olmasından kaynakladığı söylenebilir. Üçüncü bir alt problem olarak da öğretmenlerin yaşadıkları problemlere yönelik çözüm önerilerine odaklanılmıştır. Öğretmelerin bu konudaki görüşleri ise dersin öğretmen tarafından iyi planlanması gerektiği, eğitim fakültelerinde Görsel Sanatlar eğitiminin daha detaylı olması, öğretmenlerin Görsel Sanatlar dersine yönelik materyallere ulaşmasının iyi olacağı düşünülmektedir. Okullarda sanat atölyeleri kurmak, ders saatinin artırılması, Görsel Sanatlar dersinin diğer disiplinlerle ilişkiler kurularak bütün halinde verilmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Ayrıca Görsel Sanatlar etkinlikleri için bir sosyal medya platformu kurulmasının ve sergi ortamları oluşturulmasının da öğretmenlerin görüşlerinde yer verildiği görülmüştür.

Sonuç olarak Görsel Sanatlar dersinin müfredat programının uygulanabilir olmadığı ve öğretmenlerin programı uygularken birçok problemle karşılaştığı görülmüştür. Öğretmenlerin görüşlerini incelediğimizde ulaştığımız sonuç ise bu sınırlılıkların müfredatın yoğun bir içeriğe sahip olması ve müfredatı işleyebilecek ders saatinin yeterli olmaması olarak görülmüştür.

Kaynaklar

Adıgüzel, Y. ve Taşdemir,V. (1997). *Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin resim dersine yönelik tutumlarının ölçülmesi.* 3. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu. (361–370). (23–24 Ekim 1997). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Akdağ, M. (2011). *Spss'de istatistiksel analizler*. (Erişim Tarihi:26.01.2024) Http://Www.İnonu .Edu.Tr/Tr/Mustafa.Akdag/1237/Menu.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Siyasal Kitapevi.

Çakır İlhan, A. (2007a). Okulöncesinde sanatlar eğitimi ve drama. içinde *Çocukta yaratıcılık ve drama* (ss. 245–260) Öztürk, A. (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Aöf Yayınları.

Gürtuna, S. (2003). *Çocuk ve sanat eğitimi.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.

Kırışoğlu, Olcay (2002). *Sanatta eğitim -görmek, öğrenmek, yaratmak.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Meb (2018). *Görsel sanatlar dersi öğretim programı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Türkkan, B. (1999). *İlköğretim okulları resim-iş öğretim programının değerlendirilmesi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, *9*(1–2), 61–75.

Türkkan, B. (2008). *İlköğretim görsel sanatlar dersi bağlamında görsel kültür çalışmaları: bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özsoy, V. (2015). *Görsel sanatlar eğitimi.* Ankara : Pegem Akademi.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün, & S. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

Yurdakal, İ. H. (2019). 2018 görsel sanatlar öğretim programındaki kazanımların incelenmesi. *Millî Eğitim, 223*, 231-243.

YUNANİSTAN ÇEVRE ÇALIŞMALARI DERSİNİN TÜRKİYE'DE UYGULANMASI SONUCU ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Şeyma GÖRÜNÜŞ
Istanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Primary Education, Büyükçekmece Campus
ORCID ID: 00009-0007-2477-953X
Assoc. Prof. Dr. Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN
Istanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Primary Education, Büyükçekmece Campus
ORCID ID: 0000-0003-2062-5430

ÖZET

Araştırma, Yunanistan'daki "Çevre Çalışmaları" müfredatı ile Türkiye'deki "Hayat Bilgisi" müfredatı arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları keşfetmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, İstanbul'daki bir devlet okulundan 3. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinden oluşan amaçlı bir örneklem üzerinde nitel bir durum çalışması yaklaşımı kullanılmıştır. Katılımcılar, 2023-2024 akademik yılında İstanbul'daki bir devlet okulundan 3. sınıf öğrencileri ve öğretmenleridir. Katılımcılar, çalışma hedeflerine uygun belirli kriterlere göre amaçlı olarak seçilmiştir. Araştırmada Yunan "Çevre Çalışmaları" müfredatından türetilen bir ders planı uygulanılmış ve "Çevreyi Keşfetme" birimine odaklanılmıştır. Yunan müfredatından adapte edilen bitki benzerlikleri ve farklılıklarını belirleme etkinlikleri, Türk "Hayat Bilgisi" dersine entegre edilmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen ve geçerliliği sağlamak için uzmanlar tarafından gözden geçirilen görüşme formları kullanılmıştır. Veri analizinde, öğrencilerin uygulanan ders planına ilişkin algıladıkları benzerlikler ve farklılıklarla ilgili çeşitli temalar ve alt temalar ortaya konmuştur. Çalışma, Yunan ve Türk müfredatları arasında eğitim hedeflerinde doğal benzerlikler bulunmasına rağmen, öğretim yöntemlerinde ve materyallerinde önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Yunan müfredatından öğelerin Türk bağlamına adapte edilmesi, "Hayat Bilgisi" müfredatını çeşitli öğretim yöntemleri ve içeriklerle zenginleştirme konusunda değerli görüşler sunmaktadır. Bulgular, her iki ülkedeki müfredat geliştiricileri ve eğitimciler için pratik sonuçlar önermektedir. Öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek ve öğrenciler arasında küresel perspektifleri teşvik etmek için eğitim uygulamalarında kültürler arası değişimlerin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yunanistan, Çevre Çalışmaları, Türkiye, Hayat Bilgisi, sınıf öğretmenleri, öğrenciler

EXAMINATION OF TEACHER AND STUDENT OPINIONS ON THE IMPLEMENTATION OF THE GREECE ENVIRONMENTAL STUDIES COURSE IN TURKEY

ABSTRACT

The research aims to explore the similarities and differences between the “Environmental Studies” curriculum in Greece and the “Life Sciences” curriculum in Turkey. A qualitative case study approach was used in the research on a purposive sample of 3rd grade students and their teachers from a public school in Istanbul. The participants were 3rd grade students and their teachers from a public school in Istanbul during the 2023-2024 academic year. The participants were purposefully selected according to certain criteria appropriate to the study objectives. A lesson plan derived from the Greek “Environmental Studies” curriculum was implemented in the research and focused on the “Exploring the Environment” unit. Activities to identify plant similarities and differences adapted from the Greek curriculum were integrated into the Turkish “Life Sciences” course. In addition, interview forms developed by the researcher and reviewed by experts to ensure validity were used. In the data analysis, various themes and subthemes were revealed regarding the similarities and differences perceived by the students regarding the implemented lesson plan. The study reveals that although there are natural similarities in educational objectives between the Greek and Turkish curricula, there are significant differences in teaching methods and materials. Adapting elements from the Greek curriculum to the Turkish context offers valuable insights into enriching the "Life Science" curriculum with a variety of teaching methods and content. The findings suggest practical implications for curriculum developers and educators in both countries. They highlight the importance of cross-cultural exchanges in educational practices to enrich learning experiences and promote global perspectives among students.

Key words: Greece, Environmental Studies, Türkiye, Life Sciences, classroom teachers, students

GİRİŞ

Eğitimin en önemli işlevlerinden biri, bireyin kendini tanımasına olanak sağlamaktır (Öztürk, 2006). Bu çerçevede, eğitimin başlangıç kademelerinden olan ilköğretim, öğrencilerin kendilerini tanımalarına, toplumsal süreçlere hakim olmalarına ve bu süreçlerle uyum içinde hareket etmelerine yardımcı olacak çeşitli disiplinler içerir. Bu disiplinlerden biri de Hayat Bilgisi dersidir (Kop ve Tuncel, 2010). İlkokullarda zorunlu olarak okutulan Hayat Bilgisi dersi, öğrencilere temel yaşam becerileri kazandırmayı amaçlar (Şimşek, 2014). Bu ders, öğrencilere, çevrelerindeki insanlarla uyum içinde nasıl yaşanacağını, toplumsal hayatta karşılaştıkları

sorunlara nasıl çözümler üretebileceklerini ve başkalarına karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğretir (Bahçe, 2010). İlkokulun 4. sınıfı hariç, tüm sınıf seviyelerinde verilen Hayat Bilgisi dersi, öğrencilerin çevrelerine duyarlı, bilinçli tüketiciler ve topluma uyumlu, üretken bireyler olarak yetişmelerini sağlamada kritik bir rol oynar (Güneş ve Demir, 2007). Türkiye'de 2018 yılında yenilenen Hayat Bilgisi öğretim programında, bu dersin amaçları arasında ilkokulu tamamlayan öğrencilerin kendi yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli temel öz disiplinleri edinmiş, günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilen ve çevrelerine duyarlı bireyler olmaları yer almaktadır (MEB, 2018).

Dünya genelinde ilkokulda okutulan dersler farklılık göstermektedir ve Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi her ülkede birebir karşılığı olan bir ders değildir. Ancak, bazı ülkelerde benzer niteliklere sahip dersler farklı isimler altında verilmektedir. Örneğin, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi, Yunanistan'da ilkokulda okutulan Çevre Çalışmaları dersi ile benzerlik göstermektedir. Çevre Çalışmaları dersi, dünyadaki canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan kaynakların korunması ve toplumların bu konuda bilinçlendirilmesi amacını taşır. Bu ders, birçok ülkenin müfredatında bu amaçla yer almaktadır ve Yunanistan'da da Çevre Çalışmaları adı altında okutulmaktadır (Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu, 2023).

Yunanistan'da Çevre Çalışmaları, zorunlu bir ders olarak ilkokulun ilk dört sınıfında ayrı bir ders olarak verilmektedir. Dersin amacı, öğrencilere doğa ve çevre ile ilgili konularda bilgi ve bilinç kazandırmak, çevresel sorunlara duyarlılık geliştirmek ve bu sorunlara yönelik çözüm yolları bulmalarını sağlamaktır. Bu yönüyle, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersine benzer bir işlev üstlenmektedir.

Tablo1 Çevre Çalışmaları dersi ve Hayat Bilgisi dersi haftalık ders saati karşılaştırma

	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf
Çevre Çalışmaları dersi haftalık ders saatleri	4 saat	4 saat	2 saat	2 saat
Hayat Bilgisi dersi haftalık ders saatleri	4 saat	4 saat	3 saat	-

Yunanistan'daki ilkokullarda öğretilen Çevre Çalışmaları dersi, yalnızca tek bir disipline odaklanmak yerine, çoklu disiplinleri bir araya getiren kapsamlı bir yapıya sahiptir. Bu ders, Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler gibi temel alanların yanı sıra Din ve Tarih bilimlerini de içerir ve böylece öğrencilerin çevresel konuları farklı bakış açılarından değerlendirmelerine olanak tanır. Disiplinler arası bir yaklaşım sergileyen Çevre Çalışmaları, öğrencilerin çeşitli bilimsel ve kültürel perspektifleri bütünleştirerek, çevreye

dair konuları derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlamalarını sağlar (Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2003).

Tablo2. Çevre çalışmaları dersinin içeriği

Birinci sınıf	**İkinci sınıf**	**Üçüncü sınıf**	**Dördüncü sınıf**
Takım Zaman Benim yerim İnsanın ihtiyaçları Bizim kültürümüz Doğal çevre	Okul Mahallem Yönlendirme Zaman İhtiyaçlarım ve haklarım Hayvanlar Bitkiler Su Hava Hayatları var hayatları yok Enerji Ulaşım İletişim ve güncelleme Kültür Spor ve eğlenceler	Birlikte yaşıyoruz Yaşadığımız yer İletişim ve ulaşım araçları Yaşadığımız yerin bitkileri ve hayvanları Yiyecek ve enerji Yaşamak için nelere ihtiyacımız var? İletişim ve bilgilendirme	Yunanistan- Ülkemiz Yunanlıların ve diğerlerinin kültürü Doğa evimizdir Bizim vücudumuz Doğal dünyayı inceliyoruz İnsanlarla iletişim ve bilgilendirme

(Κουλουμπαρίτση, 2021)

Yunanistan'da ilkokullarda okutulan Çevre Çalışmaları dersi, öğrencilerin çeşitli beklentilerini karşılamaya yönelik kapsamlı bir eğitim sunar. Bu dersin amaçları arasında, öğrencilerin insanların topluluklar halinde yaşama sebeplerini ve toplum düzeni için kuralların önemini kavramaları yer alır. Ayrıca, yerel özyönetim ve vatandaş katılımının topluma katkılarını anlamak da önemli bir beklentidir. Öğrencilerin, hayvan ve bitki türlerinin önemini kavrayarak bunları sınıflandırabilme yeteneği kazanması beklenir. İnsan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerine dair bilinç oluşturmak ve coğrafi terimler ile sembolik mekânlar hakkında bilgi sahibi olmak da dersin hedefleri arasındadır. Öğrencilerin kişisel sağlık ve beslenme konusunda bilgi sahibi olmaları, iletişim becerilerini geliştirerek çeşitli iletişim yollarını ayırt edebilmeleri ve iletişim araçlarını etkin kullanabilmeleri de önemlidir. Eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirerek, ürünlerin gerçek değerini ve tüketim alışkanlıklarının etkilerini anlamaları amaçlanır. Ulaşım ve iletişimin insan ihtiyaçlarını nasıl karşıladığı hakkında bilgi sahibi olmak, güvenli ulaşımın ve hareketin çevre üzerindeki etkilerine dair farkındalık kazanmak da bu dersin diğer önemli hedefleridir. Kültürel mirasa ve ulusal değerlere saygı duymak, kültürel referans yerlerini tanımak ve korumak da öğrenciler için önemli bir eğitim unsuru olarak öne çıkar (Ντουρούκα, 2018). Çevre Çalışmaları dersi, öğrencilerin doğal ve insan yapımı çevrelerin işleyişini, ilişkilerini ve etkileşimlerini gözlemleyerek, tanımlayarak, yorumlayarak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunarak bilgi ve beceriler geliştirmelerini hedefler. Öğrenciler, ders kitabının rehberliğinde ve öğretmenleri ile sınıf arkadaşları ile birlikte

çevrelerini araştırırlar. Bu keşif sürecinde araştırma yapma, yazı yazma, planlar ve projeler oluşturma, kitap okuma, bilgisayar çalışmaları yapma, materyal ve harita kullanma, sözlük başvurusu yapma, uzmanlar ve bilim insanlarıyla görüşme, yerleri ziyaret etme gibi çeşitli etkinlikler yer alır. Bu keşif süreci, öğrencilerin çevreleri hakkında derinlemesine bilgi edinmelerini sağlar ve öğrenme yolculuğu sürekli olarak devam eder (Χιότογλου, 2021). Yunanistan'daki Çevre Çalışmaları dersi, 3. sınıf kitabında sekiz bölümden oluşur ve her bölüm alt bölümlere ayrılır. Her bölümde bireysel ve grup etkinlikleri bulunurken, Çalışma Kitabı'nda ek etkinlikler (araştırmalar, problemler, oyunlar, projeler vb.) sunulur. Dünya genelinde, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi gibi ya da benzer içeriklerle fakat farklı isimlerde dersler mevcuttur. Alan yazında Yunanistan'ın Çevre Çalışmaları dersinin incelendiği sınırlı sayıda çalışma bulunmakla birlikte, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi ile Yunanistan'da işlenen Çevre Çalışmaları dersinin içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme süreçleri açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan araştırmalar, her iki dersin amaçlarının ve öğrenme-öğretme süreçlerinin benzer olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre, ünite adları farklılık gösterse de içeriklerin büyük ölçüde benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ütkür-Güllühan ve Bekiroğlu, 2023).

Bu çalışmada, Yunanistan'daki Çevre Çalışmaları dersinin incelenmesinin nedenleri arasında, alan yazında Hayat Bilgisi dersi ile benzerlik gösteren derslerin sıkça ele alındığı, ancak Yunanistan'daki Çevre Çalışmaları dersine dair yeterli veriye ulaşılmadığı tespit edilmiştir. Bu eksikliğe katkı sağlayabilmek, Yunanistan'daki Çevre Çalışmaları dersinin kazanımlarını inceleyerek, bu dersin içerik, yöntem ve etkinliklerini Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersine uyarlayıp öğrencilere uygulamak, ardından öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerini almak hedeflenmektedir. Bu sürecin sonunda elde edilen bulguların, literatüre katkı sağlaması istenmektedir.

Bu amaçla, araştırmada incelenen alt problemler aşağıdaki gibidir:

1. Yunanistan Çevre Çalışmaları dersi ile ilgili öğretmenlerin görüşleri nelerdir?
2. Yunanistan Çevre Çalışmaları dersinin işlenmesi ile ilgili öğrenci görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemsel çerçevesi ele alınarak, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, çalışmanın uygulanma süreci ve verilerin analiz yöntemleri incelenmektedir.

Araştırma modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan **durum çalışması** kullanılmıştır. Durum çalışması, belirli bir durumu veya birden fazla durumu ayrıntılı olarak inceleyip analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir. **İçerik analizi**, verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, kodların ve kategorilerin oluşturulması süreçlerini kapsar ve araştırma verilerinin nasıl işleneceği ve yorumlanacağını belirler (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu analiz yöntemi, kavramların ve ilişkilerin net bir şekilde tanımlanmasına rehberlik ederek, veri analizinin yapılandırılmasına yardımcı olur.

Evren ve örneklem

Bu araştırmada çalışma grubunu belirlemek için **amaçlı örnekleme** yöntemlerinden **ölçüt örnekleme** yöntemi tercih edilmiştir. Çalışma grubu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da bir devlet okulunda öğrenim gören ilkokul 3. sınıf öğrencileri ile aynı okulda görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Bu örneklem, araştırmanın hedefleri doğrultusunda belirlenen kriterlere uygun olarak seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmacı tarafından oluşturulan ve uzman görüşü alınarak hazırlanan görüşme formları kullanılmıştır. Görüşme formu oluşturulduktan sonra, 2 öğretmen ve 2 öğrenci ile pilot uygulama yapılmıştır ve öğrencilerin veya öğretmenlerin anlamadığı bir soru bulunmamıştır. Görüşme sırasında ses kaydı kullanılarak veriler kayıt altına alınmış ve daha sonra yazıya dökülerek analiz için hazır hale getirilmiştir. Katılımcıların ifadeleri yazılı hale getirildikten sonra, katılımcılar tarafından teyit edilerek olası yanlış anlamaların önüne geçilmiştir. Herhangi bir düzenleme veya değişiklik yapılmamıştır.

Uygulama Süreci

Araştırma için Yunanistan'ın Çevre Çalışmaları dersi öğretim programı ve ders kitapları incelenerek bir ders planı oluşturuldu. Türkiye' de ki öğrencilerle Yunanistan öğretim programında "Çevreyi Araştırıyoruz" adlı ünitede yer alan "Bitkiler arasındaki temel benzerlik ve farklılıkları ayırt edin ve tanımlayın." ve "Bitkilerin yetiştikleri ortamın özelliklerine göre şekillendiklerini anlamak" kazanımlarına yönelik hazırlanan ders planı uygulandı. Ders

toplamda 3 ders saati olarak (120 dk.) olarak uygulandı. Yunanistan ders kitaplarında yer alan etkinliklerden biri ülkemize göre uyarlanmıştır.

Κεφάλαιο 1 Φυτά του τόπου μας (α)

Η ελιά

Πώς είναι το δέντρο της ελιάς;
Πώς από τις ελιές παράγεται το λάδι;

1

α) Παρατηρούμε τις εικόνες Α και Β και συζητάμε: Πώς είναι το φυτό της ελιάς;

A

β) **Θα χρειαστούμε:** κλαδιά και καρπούς ελιάς, γάντια, ένα πλαστικό μαχαίρι και έναν μεγεθυντικό φακό.

- ✓ Με τον μεγεθυντικό φακό παρατηρούμε τα φύλλα της ελιάς.
- ✓ Με το πλαστικό μαχαίρι κόβουμε τον καρπό, τον ανοίγουμε και τον παρατηρούμε.

B

✓ Γράφουμε τις παρατηρήσεις μας στο σημειωματάριό μας και τις ανακοινώνουμε στην τάξη.

γ) Υπάρχουν ελαιώνες στον τόπο μας;

δ) Ποιες περιοχές της Ελλάδας φημίζονται για τις ελιές και το λάδι που παράγουν; Με τη βοήθεια του δασκάλου μας βρίσκουμε στον χάρτη τις περιοχές αυτές. Είναι ορεινές ή πεδινές; Τι συμπεραίνουμε για τον καιρό στις περιοχές της Ελλάδας που καλλιεργούνται ελιές;

Yunanistan' da zeytin örneği incelenirken Türkiye' de portakal incelenmiştir. Öncelikle derse giriş aşamasında öğrencilere portakal suyu ikram edilmiştir ve içtikleri içeceğin neyden yapıldığı sorulmuştur. Daha sonra portakalla ilgili bazı genel sorular sorulur ve genel bilgiler verilir. Portakalın nerde nasıl yetiştiği ülkemizde en çok hangi yörelerde bulunduğu ile ilgili konuşulur. Daha sonra seçilen meyve incelenir meyvenin yaprak ve iç kısmı da incelenir. Çevrede gördükleri diğer bitkiler ile ilgili konuşulur. Ağaçların yaprak kök gövde kısımları incelenir ve rol yapma tekniği ile öğrenciler ağaç canlandırırlar. Ödev olarak bir sonra ki derse çevrelerinde gördükleri ağaçlardan yaprak getirmeleri istenir ve öğrencilere yapraklar tanıtılır hangi ağaca ait olduğu öğretilir.

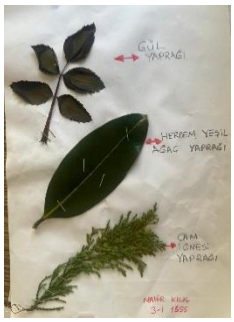

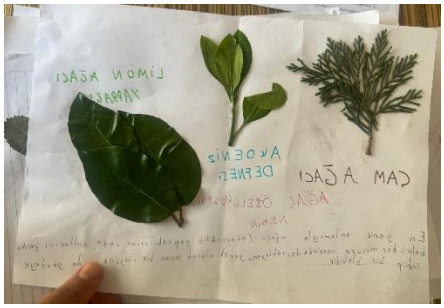

Öğrenciler yaprakları boyutlarından, şekillerinden ve dokularından anlaşılması istenir. Sınıfta öğretmenin hazırladığı materyallerle öğrenciler gözleri kapalı ağaç yapraklarına dokunarak hangi ağaçlara ait olduklarını öğrenmeleri test edilir. Öğretmen etkinliklerde genel olarak bir rehber konumundadır.

Verilerin Analizi

Veri analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar, iki uzman tarafından incelenmiş, kodlar oluşturulmuş ve benzer özellikler taşıyan kodlar gruplandırılarak temalar ortaya çıkarılmıştır. Dış güvenirliği artırmak amacıyla, veri toplama ve analiz yöntemleri açıkça belirtilmiştir. Oluşturulan kodlar ve temalar, bulgular bölümünde tablo şeklinde detaylı bir şekilde sunulmuştur. Bulgular bölümünde, katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir. Etik sorunların önlenmesi için öğretmenler "Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5" şeklinde kodlanırken öğrenciler "Ör1, Ör2, Ör3, Ör4, Ör5" şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Yunanistan Çevre çalışmaları dersi öğretim programı ve ders kitaplarına göre hazırlanan ders planı öğrencilere uygulanmış ve öğretmenlerden ders planı ile ilgili görüşler alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo1. *Yunanistan Çevre Çalışmaları dersinin Türkiye' de uygulanması sonucu dersin farklılıklarının ve benzerliklerinin öğrenci görüşleri*

Ana Temalar	Alt Temalar	f
Dersin benzer bulunması	Derslerde benzerlik	2
	Ders benzer konu farklı	1
Dersin farklı bulunması	Materyallerin farklı bulunması	2
	Etkinliklerin farklı bulunması	2

Tablo 1'e göre öğrenciler işlenen dersin farklılıklarından daha çok söz etmiştir. Ör2 "*Pek bir farklılık göremedim. Bu konuyu işlememiştik ama derste böyle eğlenceli etkinlikler yaptığımız oluyor."* Yorumunda bulunarak ders işlenişinin benzer ancak konunun farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Ör3 ise *"Evet biraz farklıydı. Kitaptan defterden değildi. O yüzden daha farklıydı."* İfadesi ile daha önce işledikleri derslerin kitap ve defter kullanımının daha yoğun olması yönüne dikkat çekmektedir. Ör4 "…derse başlarken portakal suyu içtik sonra portakalı inceledik büyüteçle. Ağacın bölümleri olduk. Ağaçların yapraklarını inceledik. Bu etkinlikleri yapmamıştık ve bu konuyu daha önce işlememiştik." Öğrencinin bu görüşü dersin konu ve etkinlik olarak Hayat Bilgisi dersinden farklılaştığı yönüne vurgu yapmaktadır.

Öğrencilere yöneltilen dersi işlerken neler hissettiniz sorusuna verilen yanıtlar öğrencilerin öncelikle duygu olarak hissettikleri üzerine yoğunlaşırken bazı öğrencilerde süreç sonunda davranış değişikliğine de sebep olması durumu gözlemlenmiştir. Tablo 2' de incelemeler sonucu veriler işlenmiştir.

Tablo2. *Yunanistan Çevre Çalışmaları dersinin Türkiye' de uygulanması sonucu öğrencilerin değişimleri*

Ana Temalar	**Alt Temalar**	**f**
Duygusal değişim	Mutlu olmak	4
	İlgi çekici bulmak	5
	Merak etmek	4
	Eğlenmek	1
	Heyecanlanmak	1
	Öğrenme isteğinin artması	2
Davranışsal değişim	Gözlem yapma	2
	Keşfetme	1

Tablo2' de öğrencileri duygusal anlamda birden çok duygu hissetmiştir ve hissettiği bazı duygular onlarda davranış oluşturma süreci geliştirmiştir. Ör4 *"...mesela parktan giderken bir sürü sarmaşık görüyorum ağaçların yapraklarını inceliyorum. Ağaçları yapraklarından tanımaya çalışıyorum"* ifadesi ile dersin konusunun ilginç gelmesi ile birlikte bundan böyle çevresinde gördüğü bitkileri gözlemleme davranışında bulunmaktadır. Ör3 "…çünkü bitkilerin yaprakları farklı farklı bazıları pürüzlü bazıları pürüzsüz, bazıları büyük ya da küçük değişik şekillerdeler yani. " derste edindiği bilgiler sonucu çevresinde ki gözlemlemiş olduğu bitkilerin derste üzerine durulan özelliklerini keşfetme sürecine giriyor. Öğrencilerden Ör1 *"...ilgimi çekiyor ve bu konuyu daha fazla öğrenmek istiyorum."* ve Ör5 *"...ilgimi çekiyor. Daha fazla bilgi edinmek isterim*." İfadesi ile dersin ilginç bulunması sonucu dersin konusu ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istediklerini belirtmişlerdir. Ör4 *"Bitkilerin kısımlarını öğrenmek beni mutlu etti bende ağacın gövdesini canlandırdım bu yüzden heyecanlandım."* Öğrenci bu ifadesi ile derste mutlu olmasının yanında birde derste aktif rol almanın öğrenciyi heyecanlandırdığından bahsetmektedir.

Tablo3. *Yunanistan Çevre Çalışmaları dersinin ülkemizde uygulanan ders planının incelenerek sınıf öğretmenlerinin dersi kendilerinin nasıl işleyeceği ile ilgili görüşleri*

Ana Temalar	Alt Temalar	f
Ürün ortaya çıkarma	Kendi bitkisini tasarlama	1
	Araştırma yapma	1
Dersi çeşitlendirme	Gezi gözlem	2
	Somut materyaller sunma	2

Tablo3' te sınıf öğretmenlerine bu dersi siz olsanız nasıl işlerdiniz sorusu soruluyor ve öğretmenlerin görüşleri alınıyor. Ö2 *"...İşte bulgularda bir genel bir yani her grubun ortaya bir tablo çıkarmasını isterdim işte araştırdığımız bitkilerin benzerlikleri buydu farklılıkları buydu ve buna göre tanımlarımız bunlar diyebilecekleri bir ürün ortaya çıkarmalarını isterdim".* Ö1 *"Eğer ben bu dersi işleseydim öğrencilerden gövde ve yaprak tasarımının kendilerine ait olduğu birer ağaç çizmelerini isimlendirmelerini isteyebilirdim."* Ö2 ve ö1 öğretmenlerimizin söylediklerinde yola çıkarak öğrencilerin süreç içerisinde bir ürün ortaya çıkarması ile ilgili ortak bir tema oluşturulmuştur. Öğretmenlerden Ö3 ve Ö4 dersin gezi gözlem ve somut materyallerin arttırılması ile daha fazla etkili olabileceğini düşünmüşlerdir. Ö3 *"Aslında böyle gezi düzenlemeyi düşünebilirdim. Ders planı dâhilinde ormanlık bir alan ama tabii bu imkânların biraz elverişli olması gerekiyor. Ama bu ders bu şekilde işleme isterdim yani ağaca dokunmalarını yaprakları kök ve gövdeyi bir ormanlık alanda görmelerini isterdim."* fikri ile dersi çeşitlendirmek istemiştir. Öğretmenlerden Ö4 "*…3.sınıf öğrencilerinin somut materyallerle desteklenmesi bilgide öğrenmede kalıcılığa sebep oluyor. Bu yüzden çocukların meyveleri ve ağaçları görüp dokunabileceği bir alana gidilebileceği kanaatindeyim o şekilde planlayabilirdim"* fikri ile ders planını farklı bir şekilde ele alabileceğini belirtmiştir."

Tablo4. *Yunanistan Çevre Çalışmaları Dersinin ülkemizde uygulanmasının uygunluğu ile ilgili öğretmen görüşleri*

Ana Tema	Alt Tema	f
Dersin uygulanması	Uygun	**3**
	Uygun değil	**1**
Dersin uygulanmasında ki zorluklar	Kalabalık sınıf	**3**
	Yetersiz zaman	**2**

Planlanan dersin ülkemizde uygulanması uygun olup olmaması ve dersin uygulanmasında ki zorluklar ile ilgili öğretmen görüşlerine başvurulduğunda öğretmenlerin dersin uygulanmasının

uygun olduğu fikri çoğunluktadır. Öğretmenlerimizden Ö2 ve Ö3 dersi uygun bulamasının sebeplerini açıklarken ortak noktalarının düzeye uygun olması olduğunu görüyoruz. Ö2 "*…öğrenci seviyelerine uygun" ,* Ö3 "*Bu derslerin uygulanmasına uygun buluyorum. Çünkü seviyeye de uygun olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olduğunu düşünüyorum."* şeklinde açıklamışlardır. Dersin uygulanmasında zorluklar ise iki alt tema etrafında toplandı kalabalık sınıf mevcutları ve yetersiz ders saati. Öğretmenler ders saatinin planlanan dersi uygulamada her konu için yetersiz geleceğini söyledi. Öğretmenlerden Ö2 "*Ders planını uygulamakta zorluk şöyle görüyorum. Yani zaman açısından uygulanması zor."*

Ö1, Ö3 ve Ö4 öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde kalabalık sınıflarında dersin uygulanması açısından zorluk oluşturacağı fikrindedirler. Ö1 *"Plandaki öne çıkan tek zorluğun kalabalık",* Ö3 *"...Sınıf mevcudu eğer kalabalıksa biraz dersini planlama aşamasında sıkıntı olabilir…"*, Ö4 "*...Sınıf mevcuduna bağlı olarak zorlaşabilir…"*

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'de okutulan Hayat Bilgisi dersinin Yunanistan'daki Çevre Çalışmaları dersine benzerlik gösterdiği, ancak bazı farklı uygulamalar ve kazanımların olduğu görülmektedir. Programın farklılıkları incelenmiş ve ülkemizde uygun sınıf seviyelerinde uygulanması planlanmıştır. Hazırlanan ders planı uygulandıktan sonra öğrenciler ve öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Araştırma sonucunda öğrenciler, işledikleri dersin diğer derslerden farklı olduğunu ve daha fazla ilgilerini çektiğini ifade etmişlerdir. İşlenen konuların benzer olduğunu ancak bu kadar detaylı öğrenmediklerini vurgulamışlardır. Yunanistan Çevre Çalışmaları kitabından alınan etkinliklerin, çocukların ilgisini çekecek ve öğrenmelerine katkı sağlayacak şekilde olduğu belirtilmiştir. Türkiye'deki Hayat Bilgisi derslerinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri açısından benzerlik gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri de bu benzerliği desteklemektedir. Dersin bileşenlerinin benzer olduğu, öğrenme ve öğretme sürecinin çevre çalışması için didaktik yaklaşımla birlikte öğrenci merkezli yöntemin tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Ancak, Hayat Bilgisi dersinde, daha az öğrenci merkezli bir süreç betimlenmektedir (Ütkür-Güllühan ve Bekiroğlu, 2023). Öğretmenler, oluşturulan ders planının ülkemizdeki okullardaki kalabalık sınıflarda uygulanmasının zorlukları üzerinde durmuşlardır. Çevre Çalışmaları dersinde yer alan ancak Hayat Bilgisi dersinde yer almayan müfredat unsurlarının, çocukların doğa gezileri gibi somut etkinliklerle desteklenmesi önerilmiş ve dersin daha somut materyallerle güçlendirilebileceği ifade edilmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'de uygulanan Hayat Bilgisi dersi ile Yunanistan'da uygulanan Çevre Çalışmaları dersi arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemiştir. Araştırma sonuçları, iki ülke arasında ders programlarının temel bileşenlerinin benzer olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle öğrenme ve öğretme süreçlerinde çevre odaklı, öğrenci merkezli yaklaşımların tercih edildiği gözlemlenmiştir. Yunanistan'da Çevre Çalışmaları dersinin daha detaylı ve çeşitli etkinlikler içerdiği, öğrencilerin dikkatini çekecek ve öğrenmelerine katkı sağlayacak pratik uygulamalar sunduğu belirlenmiştir. Öte yandan, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersindeki öğretim yöntem ve tekniklerinin benzerlik gösterdiği ve öğretmenlerin bu yöntemleri desteklediği ifade edilmiştir. Sonuçlar, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinin çevre odaklı kazanımlarının daha somut materyallerle desteklenmesi gerektiğini ve öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ders planlarının ve öğretim materyallerinin yeniden düzenlenerek öğrencilerin doğrudan deneyimler elde etmelerine olanak tanıyan etkinliklerle zenginleştirilmesi önerilmektedir. Ütkür-Güllühan ve Bekiroğlu'nun (2023) çalışmaları da bu tespitleri destekler niteliktedir, çünkü Türkiye ve Yunanistan'daki ders programlarının karşılaştırılması, her iki ülkede de derslerin içerik ve yöntem açısından benzerlikler gösterdiğini ve çevre odaklı eğitimde benzer hedeflerin paylaşıldığını göstermektedir. Bu çalışma, literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılan karşılaştırmalı analizlerin önemini vurgulamaktadır. Hayat bilgisi derslerinin karşılaştırıldığı bir diğer çalışma Baysal, Tezcan ve Araç (2018)'ın yaptığı Türkiye ve Almanya-Hamburg Hayat Bilgisi Dersinin Karşılaştırılması: Genel Bir Bakış başlıklı makaledir. Bu makalede ulaşılan Hayat Bilgisi dersi, Türkiye ve Almanya (Hamburg) gibi farklı ülkelerde benzer ders isimleriyle öğrencilere sunulmasına rağmen, içerik ve yöntemler açısından farklılıklar göstermektedir sonucu çalışmayı destekler niteliktedir. Sonra ki çalışmalarda ülkelerin Hayat Bilgisi ders kitaplarının karşılaştırmalı incelemesi yapılabilir.

Kaynakça

Bahçe, A. (2010). Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Baysal, Z. N., Tezcan, Ö., &Araç, K. E. (2018). Türkiye ve Almanya- Hamburg Hayat Bilgisi dersinin karşılaştırılması: Genel bir bakış. Kurumsal Eğitimbilim Dergisi (Journal of Theoretical Educational Science), 11(1), 117-134.

Güneş, T., & Demir, S. (2007). İlköğretim müfredatındaki hayat bilgisi derslerinin, öğrencileri fen öğrenmeye hazırlamadaki etkileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33(33), 169-180.

Kop, Y., ve Tuncel, G. (2010). Türkiye' de Sosyal bilgiler/bilimler öğretimi alanlarında bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler üzerine analitik bir çalışma (1987-2005). Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 91-112.

Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı: kuramsal temeller yapısal özellikler ve planlama için yol haritası. K. Kıroğlu (Ed.) İlköğretim programları (1-5) sınıflar. (s. 761-781). Pegem A Yayıncılık.

Şimşek, S. (2014). Sınıf öğretmenleri ve adayları için hayat bilgisi öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ütkür Güllühan, N. ve Bekiroğlu, D. (2021). Almanya'da (Baden-Württemberg) ilkokulda okutulan hayat bilgisi ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7(2), 68-94.

Ütkür Güllühan N. ve Bekiroğlu, D. (2023). Yunanistan İlkokul ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ Enviromental Studies (Çevre Çalışmaları) Dersi ile Türkiye Hayat Bilgisi Dersinin Karşılaştırılması.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2003). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος (ΔΕΠΠΣ) - Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος (ΑΠΣ). Ανάκτηση από: http://ebooks.edu.gr/info/cps/12deppsaps_mel_per.pdf

Κουλουμπαρίτση, Α. (χ.η.). Διδασκαλία και Αξιολόγηση στη Μελέτη Περιβάλλοντος. Ανακτήθηκε 2021. από http://www.pischools.gr/programs/epimorfosi/epimorfotiko_yliko/dimotiko/meletiperibalontos-diafanies.pdf

Χιότογλου, Σ. Π., (2021), Το εμπλουτισμένο σχολικό βιβλίο για τη Μελέτη Περιβάλλοντος της Γ'τάξης του δημοτικού σχολείου: Ανάλυση περιεχομένου και κριτική αποτίμηση των μαθησιακών του αντικειμένων, Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ντουρούκα, Β. Π. (2018). Δημιουργία Ψηφιακών Μαθησιακών Αντικειμένων για το μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος και αξιολόγηση από εκπαιδευτικούς: μια εμπειρική μελέτη, Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN RBC+C MODELİ KULLANILARAK ÇEMBER VE DAİRE KONUSUNDA SOYUTLAMA SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

Elif Şevval GÜR
Yıldız Technical University, Institute of Science, Math. Education Program, 34220 Esenler, İstanbul
ORCID ID: 0009-0006-3206-4780
Bahar UYAR DÜLDÜL
Yıldız Technical University, Faculty of Education, Dep. of Mathematics and Science Education
ORCID ID: 0000-0003-3281-8918

ÖZET

Matematik, insanoğlunun amaçlarına ulaşabilmek için geliştirdiği en soyut kavram ağı ve dili olan bilim dallarından birisidir. Soyut düşünme becerisi, bu kavram ağını ve dilini kullanma ve oluşturmada etkilidir. Matematikte üstün yetenekli öğrenciler, matematiksel olarak soyutlama becerisinde akranlarından farklılaşan potansiyele sahiptirler. Bu potansiyelin farkına varılarak bu öğrencilere fayda sağlanması için üstün yeteneklilerin öğretiminin zenginleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Üstün yeteneklilerin sadece matematiği uygulamaları beklenmemeli, matematik bilgisi üretebilmeleri için fırsatlar sunulması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, üstün yetenekli öğrencilerin çember ve daire konusuna yönelik bilgiyi oluşturma süreçlerinin RBC+C soyutlama modeli(tanıma, kullanma, oluşturma ve pekiştirme) bilişsel eylemleri kullanılarak analiz edilmesi ve çalışmaya katılan öğrencilerin bilgi oluşturma ve düşünme süreçlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmanın verileri Bilim ve Sanat Merkezi'nde öğrenim gören 6.sınıf (BYF-2) seviyesinde iki öğrenci ile gerçekleştirilen görüşme formları ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde RBC+C soyutlama modeli baz alınmıştır. Veriler RBC+C soyutlama modelinin tanıma, kullanma, oluşturma ve pekiştirme bilişsel eylemleri üzerinden analiz edilerek, öğrencilerin bilgiyi oluşturma süreçleri incelenmiştir. Çalışmanın bulguları sonucunda, çember ve daire konusuna yönelik soyutlama eylemlerinin tanımlanmasına göre hazırlanan etkinlikler aracılığıyla üstün yetenekli öğrencilerin matematik yapmalarına fırsat tanındığında, matematiksel bilgiyi oluşturabildikleri ve soyutlamalar yaparak matematiksel yapı ortaya koyabildikleri, koydukları matematiksel yapılar ile matematiksel bilginin gelişimine katkı sağlayabildikleri gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üstün yetenekli öğrenciler, matematik öğretimi, RBC+C modeli, çember ve daire

*Bu çalışma, birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.**Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından FYL-2024-6409 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

EXAMINATION OF GIFTED STUDENTS' ABSTRACTION PROCESSES ABOUT CIRCLE AND DISC USING THE RBC+C MODEL

ABSTRACT

Mathematics is one of the branches of science with the most abstract concept network and language developed by human beings to achieve their goals. Abstract thinking skills effectively use and create this concept network and language. Mathematically gifted students have the potential to differ from their peers in mathematical abstraction skills. To realize this potential and benefit these students, it is of great importance to enrich gifted education. Gifted students should not only be expected to apply mathematics, but also be provided with opportunities to produce mathematical knowledge. Therefore, in this study, it was aimed to analyze the knowledge construction processes of gifted students on the subject of circle and circle by using the cognitive actions of the RBC+C abstraction model (recognition, use, construction and consolidation) and to examine the knowledge construction and thinking processes of the students participating in the study. The data of the study, in which qualitative research method was used, were obtained through different interviews conducted with two 6th grade (BYF-2) students studying at the Science and Art Center. Data analysis was based on the RBC+C abstraction model. The data were analyzed through the cognitive acts of recognition, use, construction and consolidation of the RBC+C abstraction model, and students' knowledge construction processes were examined. As a result of the findings of the study, it was observed that when gifted students were allowed to do mathematics through activities prepared according to the definition of abstraction actions for the subject of circle and circle, they were able to construct mathematical knowledge, create mathematical structures by making abstractions, and contribute to the development of mathematical knowledge with the mathematical structures they created.

Keywords: Gifted students, mathematics teaching, RBC+C model, circle and disc.

[*] This work has been produced from the master's thesis of the first author.

[**]This work has been supported by Yildiz Technical University Scientific Research Projects Coordination Unit under project number FYL-2024-6409.

BUĞDAYDA SÜRME HASTALIĞI ÜZERİNE KÜRESEL ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Ahmet ÇAT
Siirt University, Faculty of Agriculture, Department of Plant Protection, Siirt, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-5638-0319

ÖZET

Bibliyometrik analiz, belirli bir konuyu kapsamlı bir şekilde anlamak için çok önemli bir araştırma yöntemidir. Bu çalışmada buğdayda yaygın olarak görülen sürme hastalığı ile ilgili yapılan araştırmalar R yazılımındaki bibliometrix paketi ve "Bibloshiny" uygulaması kullanılarak analiz edilmiştir. Bibliyometrik analizde kullanılacak veriler, Web of Science (WoS) veritabanında "sürme" ve "buğday" anahtar kelimeleri kullanılarak arama yapılarak elde edilmiş olup, 1980'den Ağustos 2024'e kadar toplam 369 döküman olduğu belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, sürme hastalığı ile ilgili yapılan çalışmalar yıllara göre sürekli bir artış göstermediği ve en fazla araştırmanın 27 makale ile 2022'de gerçekleştiği belirlenmiştir. Analiz edilen 369 dökümandan 275'inin makale olduğu ve bunların çoğunluğunun (%76) 2000'li yıllardan sonra yayınlandığı belirlenmiştir. Bu dökümanlar ağırlıklı olarak ingilizce yazılmış olup, toplamda 857 yazar, 705 anahtar kelime ve 6.787 referans içermektedir. Makaleler yayınlandığı dergi açısından değerlendirildiğinda ilk üç dergi olarak *Canadian Journal of Plant Science, Phytopathology* ve *Theoretical and Applied Genetics* öne çıkmaktadır. Ayrıca, sorumlu yazarların ülkeleri açısından ilk üç sırada Kanada, ABD ve Çin gelmektedir. Ek olarak, bu makaleler incelendiğinde öne çıkan kelime gruplarının "dayanıklılık" "ırk" ve "tanımlama" olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmadan elde edilen bulgular, küresel düzeyde sürme hastalıklarının mevcut durumu hakkında ön bilgiler sağlamakta olup ve bundan sonra yürütülecek çalışmalara öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Buğday, sürme, literatüre, bibliyometrik analiz

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GLOBAL RESEARCH ON COMMON BUNT DISEASE IN WHEAT

ABSTRACT

Bibliometric analysis is a crucial research method for obtaining a comprehensive understanding of a specific topic. In this study, the bibliometric survey of research involving common bunt disease in wheat was conducted using the bibliometrix package in R software and the "Bibloshiny" application. Data collection for bibliometric analysis was performed in the Web of Science (WoS) core collection database using the keywords "common bunt" and "wheat," resulting in a total of 369 documents from 1980 to August 2024. According to the analysis results, the literature on common bunt does not demonstrate a consistent upward trend, revealing only one peak of publications in 2022, with a maximum of 27 articles per year. Of the 369 documents, 275 were published as articles, and the majority (76%) were published after the 2000s. These documents were predominantly written in English and included a total of 857 authors, 705 keywords, and 6.787 references. When evaluating the journals in which the articles were published, the top three journals are the *Canadian Journal of Plant Science*, *Phytopathology*, and *Theoretical and Applied Genetics*. Furthermore, based on the most relevant countries by corresponding author, the top three countries were Canada, the USA, and China. Additionally, when these articles were examined, the most frequently used word clouds were "resistance," "race," and "identification." In conclusion, the findings from this study provide preliminary insights into the current status of common bunt diseases globally and suggest potential future developments.

Keywords: Wheat, common bunt, literature, bibliometrix analysis

BETONİCA ORİENTALİS L.'NİN UÇUCU YAĞI, BİLEŞENLERİ VE ANTİBAKTERİYEL AKTİVİTESİ

Sefa GÖZCÜ
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmacognosy
ORCID ID: 0000-0002-0735-4229
Zeynep AKŞİT
Erzincan Binali Yıldırım University, Restaurant and Service, Tourism and Hospitality Vocational School, Department of Hotel, Restaurant and Service, 24100 Erzincan,
ORCID ID: 0000-0002-0349-0223

ÖZET

Stachys türlerinin (Lamiaceae), antik çağlardan beri tıbbi amaçla kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı *Stachys macrostachys* (syn: *Betonica orientalis*)'ten elde edilen uçucu yağın kimyasal bileşimini ve antibakteriyel özelliklerini araştırmaktır. *B. Orientalis*'in uçucu yağı, hidrodistilasyon yöntemiyle sudan hafif Clevenger tipi aparat kullanılarak elde edilmiş ve kimyasal bileşimi gaz kromatografisi (GC) ile analiz edilmiştir. Antibakteriyel aktivite, dört Gram pozitif ve bir Gram negatif bakteri suşuna karşı disk difüzyon yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. GC analizi ile, toplam uçucu bileşenlerin %97,4'ünü oluşturan yirmi iki sekonder metabolit tanımlanmış olup, majör sekonder metabolitlerin α-pinen (%24,6), germakren D (%15,2), karyofilen (%9,7), β-burbonen (%5,5) ve globulol (%5,4) olduğu tespit edilmiştir. *Betonica orientalis'*in toprak üstü kısımlarından elde edilen uçucu yağının *Pseudomonas aeruginosa* ve *Bacillus cereus* patojen bakterileri üzerine (inhibisyon alanı: 24 ± 0,5 mm ve 24 ± 0,2 mm, sırasıyla), imipenen pozitif kontrolüne kıyasla (İnhibisyon alanı: 43 ± 0.7 mm ve 30 ± 0.3 mm) ılımlı antibakteriyel aktivite gösterdiğini tespit edilmiştir. Bu bulgular, uçucu yağın tek başına veya diğer ekstrakt/ilaç/madde kombinasyonlarında antimikrobiyal ajan olarak doğal bir kaynak olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Betonica orientalis*, Lamiaeceae, uçucu yağ, antibakteriyel

ESSENTIAL OIL OF *BETONICA ORIENTALIS* L.: CONSTITUENTS AND ANTIBACTERIAL ACTIVITY

ABSTRACT

Stachys species (Lamiaceae) are known to have been used for medicinal purposes since ancient times. This study investigated the chemical composition and antibacterial properties of the essential oil obtained from the aerial part of *Stachys macrostachys* (syn: *Betonica orientalis*). The essential oil of *B. orientalis* was obtained by hydrodistillation method using Clevenger type apparatus and its chemical composition was analyzed by gas chromatography (GC). Antibacterial activity was evaluated using the disk diffusion method against three Gram-positive and two Gram-negative bacterial strains. GC analysis identified twenty-two secondary metabolites constituting 97.4% of the total volatile components and the major secondary metabolites were determined to be α-pinene (24.6%), germacrene D (15.2%), caryophyllene (9.7%), β-bourbonene (5.5%) and globulol (5.4%). The essential oil obtained from the aerial parts of *Betonica orientalis* exhibited moderate antibacterial activity against pathogenic bacteria *Pseudomonas aeruginosa* and *Bacillus cereus* (inhibition zone: 24 ± 0.5 mm and 24 ± 0.5 mm, respectively) compared to imipenem positive control (inhibition zone: 43 ± 0.7 mm and 30 ± 0.3 mm, respectively). These findings indicate that essential oil has the potential to be a natural source as an antimicrobial agent alone or in other extract/drug/substance combinations.

Keywords: *Betonica orientalis*, Lamiaceae, essential oil, antibacterial

1. INTRODUCTION

The genus *Stachys* L. is one of the biggest genera in the Lamiaceae (also known as Labiatae) family, with 370 species worldwide. One of the most significant gene centers is in Turkey, home to 14 sections including 91 species (118 taxa) of the genus *Stachys* (Akçiçek et al., 2012). Traditional medicine has utilized *Stachys* L. to treat a variety of conditions, including the common cold, cough, diarrhea, urinary tract infections, hypertension, headaches, sore throats, and cardiac issues (Satıl et al., 2020). Moreover, Stachys species exhibit a wide range of pharmacological properties, such as cytotoxic, antipyretic, stomachic, anti-inflammatory, anti-anxiety, antibacterial, anti-nephritic, anticancer, and anti-helicobacter properties (Karaoglan et al., 2021). This genus consists mainly of flavonoids, iridoids, fatty acids, and phenolic acids (Duru, et al., 1999; Ferhat et al., 2017). Many research have precisely evaluated the essential oil compositions of the *Stachys* genus, however not all of the species have been thoroughly documented. Sesquiterpenes and oxygenated sesquiterpenes such as germacrene D,

caryophyllenes, cadinene, cubebol, spathuleneol, and caryophyllene were found to be the main secondary metabolites of *Betonica orientalis* L. (syn: *Stacys macrostachya*) essential oil (Karaoglan et al., 2021). Many researchers have investigated the antibacterial properties of these secondary metabolites on different microorganisms.

In this study, the chemical components of *Betonica orientalis* L. essential oil (BOEO) were investigated using GC systems. In addition, BOEO's antibacterial activity against *Clostridium perfringens* (ATCC 13124), *Enterococcus faecalis* (ATCC 8459), *Bacillus cereus* (ATCC 10876), *Pseudomonas aeruginosa* (ATCC 15442), and *Staphylococcus aureus* (ATC 19615) were investigated.

2. MATERIAL AND METHODS

2.1. Plant material and distillation of essential oil

Betonica orientalis L. (Lamiaceae) aerial parts were collected from Pöske Mountain, Erzincan, Turkey (July 2022). Prof. Dr. Ali Kandemir verified the specimen, which was subsequently deposited at the EBYU Herbarium at Erzincan Binali Yıldırım University in Erzincan, Turkey. A Clevenger apparatus was used to hydrodistilate 250 grams of *B. orientalis* for three hours. The hydrodistillation procedure was carried out in triplicate. The essential oil was then carefully collected and stored in sealed sample tubes at 4°C until the analyses were completed.

2.2. GC-MS analysis

GC-MS investigations were carried out utilizing a Thermo Scientific Trace 1310 GC-MS (Trace 1310, Thermo Scientific, Milano, Italy) system equipped with an HP-5MS capillary column (30 m x 0.25 mm and 0.25 m ID), in accordance with previously reported protocols (Akşit et al., 2022). Helium was employed as a mobile phase (flow rate of 1.2 mL/min., split mode 50:1). The mass transfer line and injection site were both set to 280 °C. The temperature program was designed to start at 50 °C for 2 min, then 3 °C/min. up to 200 °C and lastly ramp up to 240 °C at a rate of 5 °C/min for 5 min. Using electron ionization (EI) mode with an ionization energy of 70 eV, the ion source temperature was maintained at 280 °C. Based on a homolog *n*-alkane series (C8-C40), the Van den Dool and Kratz equation was used to determine the retention indices (RI) for each compound. Chemical identity was validated using NIST2004 MS libraries and Wiley. The relative peak area percentages of every compound were calculated using the peak areas from the MS chromatograms.

2.3. Antibacterial activity

Antibacterial activity tests were performed on the four Gram-positive bacterial strains *Clostridium perfringens* (ATCC 13124), *Enterococcus faecalis* (ATCC 8459), *Bacillus cereus*

(ATCC 10876), *Pseudomonas aeruginosa* (ATCC 15442), and a Gram-negative strain *Staphylococcus aureus* (ATC 19615). The disc diffusion method followed established protocols (Akşit et al., 2024). Sterile 6 mm blank discs were placed on Nutrient Agar medium inoculated with 100 µL of bacterial suspensions (at a concentration of 10^8 cells/mL). A total of 5 µL of essential oil was applied to each blank disc, and imipenem antibiotic discs served as positive controls. The plates were incubated at 37°C for 24 hours. Inhibitory zones were measured using a digital caliper, and the mean diameters were reported in millimeters based on three replicates.

2.4. Statistical analysis

The means were compared using Duncan's multiple range test, while ANOVA was conducted to assess the significance of differences between treatments. Statistical analyses were carried out using SPSS version 15.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Distillation of essential oil and GC analysis

The essential oil's composition was determined using the GC-MS technique, and its components were identified by comparing the MS data to those documented in the Wiley Library and the National Institute of Standards and Technology (NIST147). Table 1 shows the retention times, retention indexes, and relative percentages of components in the essential oil obtained through hydro distillation of *B. orientalis*. Major compounds are shown in the GC chromatogram (Fig. 1). Table 1 shows that *α*-pinene (24.6%), germacrene D (15.2%), caryophyllene (9.7%), *β*-bourbonene (5.5%), and globulol (5.4%) are the major secondary metabolites.

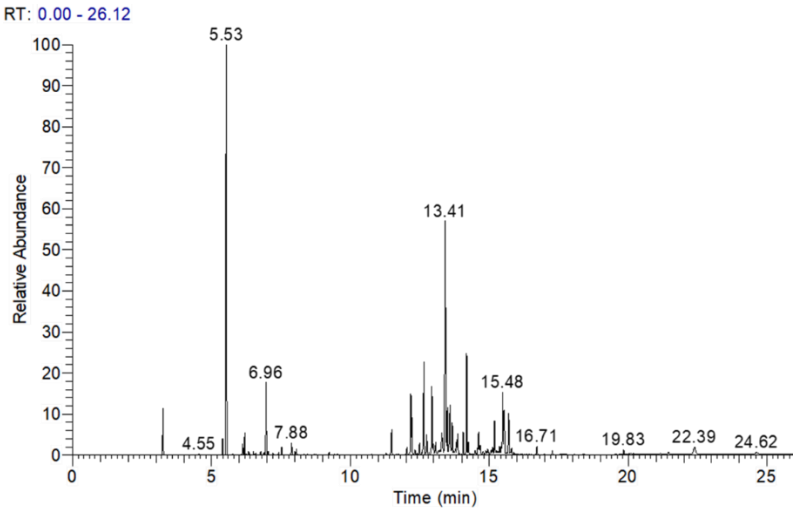

Fig. 1. GC chromatogram showing separation and retention times of essential oil secondary metabolites

Table 1. Retention times, retention index, and percentage amounts of compounds identified from the essential oil of *B. orientalis*

Compounds	RT	RI	RI (NIST)	Composition (%)
Thujene	5.39	910	911	0.9
***α*-pinene**	5.53	915	917	**24.6**
Sabinene	6.12	959	961	1.6
Limonene	6.96	1024	1027	3.8
α-terpinolene	7.88	1098	1097	1.6
β-elemene	11.48	1390	1387	1.5
***β*-bourbonene**	**12.17**	**1401**	**1406**	**5.5**
β-bergamotene	12.49	1436	1435	1.6
Caryophyllene	12.64	1449	1450	**9.7**
Aromadendrene	12.74	1482	1484	1.1
α-selinene	12.85	1489	1488	4.6
Valencene	12,93	1493	1491	3.7
β-himachalene	12.99	1501	1500	1.8
α-farnesene	13.28	1504	1507	0.6
Germacrene-D	13.41	1515	1519	**15.2**
Cadinene	13.86	1530	1528	3.2
Globulol	**14.06**	**1576**	**1578**	**5.4**
Caryophyllene oxide	14.18	1583	1581	2.7
α-bisabolol	14.24	1679	1680	1.3
α-bisabolene epoxide	14.61	1690	1692	1.8
Farnesol	14.67	1694	1695	0.5
trans-Farnesol	15.48	1723	1722	4.6
Total				**97.4**
Monoterpene				**32.5**
Sesquiterpene				**64.9**

Sesquiterpenoids are recognized as the primary class of compounds present in the essential oils of all *Betonica/Stachys* sp., but previous studies have reported that the major components of *Betonica*/*Stachys* sp. grown in Turkey are generally monoterpenes. (Renda et al., 2017; Skaltsa et al., 2003). This supports the current study. In some previous studies, it was reported that one of the main components of the essential oils of *S. aleurite*, *S. lavandulifolia*, *S. Schtschegleevi*, *S. balansae* and *S. glutinosa* are both *α*-pinene and germacrene D (Cakir et al., 1997; Flamini et al., 2005; Javidnia et al., 2004; Mariotti et al., 1997), and in the presented study, both *α*-pinene (24.5%) and germacrene D (15.2%) were determined to be the major secondary metabolites in the plant *Betonica orientalis* (syn. *Syachys macrostachya*). In a study on the essential oil of the same plant, the major components were reported to be germacrene D (12.2%), globulol (10.9%) and *α*-pinene (9.7%) (Karaoglan et al., 2021). In the present study, the major secondary metabolites were determined to be *α*-pinene (24.5%), germacrene D (15.2%) and caryophyllene (9.7%). In addition, in the presented study, thujene, sabinene, *α*-terpinolene, *β*-bergamotene, aromadendrene, *β*-himachalene, *α*-farnesene, farnesol, and trans-farnesol were reported for the first time in the essential oil of *B.orientalis* (syn. *Syachys*

macrostachya). Changes in the amount of major secondary compounds are attributed to differences in the time and place of collection of the plant.

3.2. Antibacterial activity

The results of the antibacterial activity test volatile oil samples according to the disc diffusion method are given in Table 2. The antibacterial activity of the volatile oil (5 µL) was compared to imipenem which is effective for both gram-negative and positive bacteria and was utilized as a positive control at a concentration of 10 mcg. *Pseudomonas aeruginosa* (zone inhibition: 24 ± 0.5 mm) and *Bacillus cereus* (24 ± 0.5 mm) were found to be most sensitive to all volatile oils tested, while imipenem had a 43 ± 0.7 mm and 30 ± 0.3 mm inhibition zone on *Pseudomonas aeruginosa* and Bacillus *cereus*, respectively.

Table 2. Inhibition zones of *B. orientalis* volatile oil for antibacterial activity (disc diffusion test)

Bacterial strain	**Inhibition Zone, mm ±SD**	
	B. orientalis volatile oil (5 µL/Disc)	Imipenem (10 mcg)
Clostridium perfringens	14 ± 0.2	22 ± 0.4
Enterococcus faecalis	16 ± 0.1	28 ± 0.5
Bacillus cereus	24 ± 0.2	30 ± 0.3
Pseudomonas aeruginosa	24 ± 0,5	43 ± 0.7
Streptococcus aureus	16 ± 0.7	26 ± 0.3

NI: Not inhibitions, SD: standard deviation

According to our literature knowledge, the antibacterial activity of the *B orientalis* on these 5 bacterial strains has been tested in principle. In the study conducted by Karaoğlan et al., (Karaoglan et al., 2021) it was reported that the essential oil of *Betonica orientalis* syn. *Stachys macrostachya* exhibited moderate actibacterial activity against *Acinetobacter baumannii* bacteria strain (inhibition zone: 20 mm). While Karaoğlan et al. reported antibacterial activity only against the gram-negative *Acinetobacter baumannii*, in the present study, a moderate antibacterial activity was detected against both the gram-negative *Pseudomonas aeruginosa* (zone inhibition: 24 ± 0.5 mm) and gram-positive *Bacillus cereus* (24 ± 0.5 mm) bacterial strains. Again, antibacterial activities of *α*-pinene, germacrene D, and caryophyllene secondary metabolites have been reported in previous studies (da Silva Rivas et al., 2012; Moo et al., 2020; Mora et al., 2013). The antibacterial activity of the essential oil may be attributed to the previously reported antibacterial activities of its major secondary metabolites.

Experts assert that because the era of antibiotics is rapidly ending, it is critical to look for alternatives. Being natural extracts with limited side effects, volatile oils have the potential to

develop into effective antibacterial agents. Furthermore, volatile compounds could be useful in combating multidrug-resistant bacteria in addition to antibiotics.

CONCLUSIONS

The aerial parts of *B. orientalis* have a essential oil that has modest antibacterial activity. This is mainly because of its major constituents: α-pinene, germacrene D, and caryophyllene. The current investigation shows that thujene, sabinene, α-terpinolene, β-bergamotene, aromadendrene, β-himachalene, α-farnesene, farnesol, and trans-farnesol were found in the first report of *B. orientalis*. Ecological, seasonal, and geographic factors can affect the essential oil composition. For this species, these results have chemotaxonomic significance. The investigation of essential oils as substitute antibacterial agents presents a promising direction for further study and possible therapeutic uses, especially in light of the growing problem of antibiotic resistance.

REFERENCES

Akcicek E, Dirmenci T, Dündar E. (2012). Taxonomical notes on *Stachys* sect. Eriostomum (Lamiaceae) in Turkey. Turkish Journal of Botany 36(3), 217-234.

Aksit H, Bayar Y, Simsek S, Ulutas Y. (2022). Chemical composition and antifungal activities of the essential oils of *Thymus* species (*Thymus pectinatus*, *Thymus convolutus*, *Thymus vulgaris*) against plant pathogens. Journal of Essential Oil Bearing Plants 25(1), 200-207.

Akşit Z, Fırat MÇ, Akşit H, Bayar Y, Alkan M, Şimşek S. (2024). Chemical composition, antifungal, antibacterial, and insecticidal activity of *Echinophora chrysantha* essential oil. Journal of Essential Oil Bearing Plants 27(2), 374-382.

Cakir A, Duru M, Harmandar M, Izumi S, Hirata T. (1997). The volatile constituents of Stachys recta L. and Stachys balansae L. from Turkey. Flavour and fragrance journal 12(3), 215-218.

da Silva Rivas AC, Lopes PM, de Azevedo Barros MM, Costa Machado DC, Alviano CS, Alviano DS. (2012). Biological activities of α-pinene and β-pinene enantiomers. Molecules 17(6), 6305-6316.

Duru ME, Çakır A, Harmandar M, Izumi S, Hirata T. (1999). The volatile constituents of *Stachys athorecalyx* C. Koch. from Turkey. Flavour and fragrance journal 14(1), 12-14.

Ferhat M, Erol E, Beladjila KA, Çetintaş Y, Duru ME, Öztürk M, Kabouche Z. (2017). Antioxidant, anticholinesterase and antibacterial activities of *Stachys guyoniana* and *Mentha aquatica*. Pharmaceutical biology 55(1), 324-329.

Flamini G, Cioni PL, Morelli I, Celik S, Gokturk RS, Unal O. (2005). Essential oil of *Stachys aleurites* from Turkey. Biochemical systematics and ecology 33(1), 61-66.

Javidnia K, Mojab F, Mojahedi SA. (2004). Chemical constituents of the essential oil of *Stachys lavandulifolia* Vahl from Iran. Iranian Journal of Pharmaceutical Research 3(1), 61-63.

Karaoglan ES, Gormez A, Yilmaz B, Kaci FN, Ozgen U. (2021). Composition and bioactivity of essential oil from *Stachys macrostachya* (Wend.) Briq. Anais da Academia Brasileira de Ciências 93(3), e20200641.

Mariotti J, Costa J, Bianchini A, Bernardini A, Casanova J. (1997). Composition and variability of the essential oil of *Stachys glutinosa* L. from Corsica (France). Flavour and fragrance journal 12(3), 205-209.

Moo CL, Yang SK, Osman MA, Yuswan MH, Loh JY, Lim WM, Lai KS. (2020). Antibacterial Activity and Mode of Action of β-caryophyllene on. Polish journal of microbiology 69(1), 49-54.

Mora FD, Alpan L, de Tommasi N, McCracken VJ, Nieto M. (2013). New antibacterial germacrene from *Verbesina negrensis*. Planta medica 79(08), 707-710.

Renda G, Korkmaz B, Çelik G, Sevgi S, Yaylı N. (2017). Volatile constituents of three *Stachys* L. species from Turkey. Marmara Pharmaceutical Journal 21(2), 278-285.
Satıl F, Mikail A. (2020). Ethnobotanical use of *Stachys* L.(Lamiaceae) taxa in Turkey. International Journal of Nature and Life Sciences 4(2), 66-86.
Skaltsa HD, Demetzos C, Lazari D, Sokovic M. (2003). Essential oil analysis and antimicrobial activity of eight *Stachys* species from Greece. Phytochemistry 64(3), 743-752.

ENGİNAR SAP ÖZÜTLERİNİN ANTİ-PROLİFERATİF ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

Müdahhara KARACA
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0009-0006-2811-4773
Mustafa CİCEK
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0000-0002-7109-6500
Aytac KOCABAS
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0000-0001-7622-1932

ÖZET

Enginar (Cynara scolymus L.), Asteraceae (Papatyagiller) ailesine ait, yabani enginarın kültüre alınmış bir formu olup, Akdeniz havzasında yaygın olarak yetiştirilen çok yıllık otsu bir bitkidir. Akdeniz diyetinde önemli bir yere sahip olan enginarın baş, çiçek ve iç brakte kısımları taze, dondurulmuş veya konserve şeklinde tüketilmektedir. Enginar, proteinler, mineraller, düşük miktarda lipitler, diyet lifi ve yüksek oranda fenolik bileşikler içerirken, ağırlığının %85-90'ı sudan oluşmaktadır.

Enginar, antik dönemlerden bu yana tıp, gıda, yem ve diğer endüstrilerde kullanılmaktadır. Özellikle karaciğer ve safra kesesi fonksiyonlarını destekleyici etkileriyle geleneksel tıpta yer bulmuştur. Ayrıca diyabet, yüksek kolesterol, sindirim bozuklukları, hipertansiyon, anemi, diyare ve ülser gibi birçok rahatsızlığın tedavisinde de kullanılmaktadır.

2018 yılı verilerine göre dünya genelinde toplam 1.680.992 ton enginar üretilmiştir ve Türkiye 39.477 ton üretim gerçekleştirerek dünya sıralamasında 11. sırada yer almıştır. Hasat edilen enginarın yalnızca %15-20'si tüketilebilirken, yaklaşık %80-85'i insan tüketimine uygun olmayan atık olarak kalmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, bu atık miktarı hektar başına yaklaşık 33 ton kuru ağırlığa karşılık gelmektedir. Bu atıklar genellikle kabuk, posa, yaprak ve sap gibi bitki kısımlarından oluşmakta ve polifenoller, flavonoidler, karotenoidler, proteinler, karbonhidratlar, lifler, lignin, lipitler ve diğer mineraller açısından zengin biyoaktif bileşikler içermektedir.

Enginarın yaprak ve brakte kısımlarının sitotoksik etkileri üzerine çalışmalar bulunmasına karşın, sap kısmı üzerine yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışmada, enginar saplarının antiproliferatif etkisi, insan embriyonik böbrek hücre hattı HEK293 ve hepatosellüler karsinoma hücre hattı Mahlavu hücreleri üzerinde MTT yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar enginar sapı özütünün düşük sitotoksik aktiviteye sahip olduğunu göstermiştir. Literatürde, enginar atıklarının ekmek, bisküvi, kıyma ve peynir gibi gıda

ürünlerinde antibakteriyel ve antioksidan biyoaktif bileşiklerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanıldığı bildirilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada enginar sapının yüksek sitotoksik etkiye sahip olmadığının doğrulanması literatürü destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Enginar, Biyoaktif Bileşen, Anti-Proliferatif Etki, MTT

DETERMINATION OF ANTIPROLIFERATIVE EFFECT OF ARTICHOKE STALK EXTRACT

ABSTRACT

The artichoke (Cynara scolymus L.), belonging to the Asteraceae family, is cultivated form of the wild artichoke and perennial herbaceous plant widely grown in Mediterranean region. The head, flower, and inner bracts of artichoke are consumed fresh, frozen, or canned, and it is key component of Mediterranean diet. Artichokes are rich in proteins, minerals, low levels of lipids, dietary fiber, and high amounts of phenolic compounds, with approximately 85-90% of water. Artichokes have long been used in medicine, food, feed, and other industries. In traditional medicine, they are particularly valued for their supportive effects on liver and gallbladder function. Additionally, they have been used to treat conditions such as diabetes, high cholesterol, digestive disorders, hypertension, anemia, diarrhea, and ulcers.

According to 2018 data, total of 1,680,992 tons of artichokes were produced worldwide and Turkey ranked 11th in the world rankings with production of 39,477 tons. Only 15-20% of harvested artichoke is suitable for consumption, while approximately 80-85% remains as waste. Research indicates that this waste amounts to about 33 tons of dry weight per hectare. This waste typically includes parts like leaves, stalks, and shells, which are rich in bioactive compounds such as polyphenols, flavonoids, carotenoids, proteins, carbohydrates, fibers, lignin, lipids, and other minerals.

While there are studies on cytotoxic effects of artichoke leaves and bracts, research on stalk is limited. This study evaluated antiproliferative effect of artichoke stalks on human embryonic kidney (HEK293) and hepatocellular carcinoma (Mahlavu) cells using MTT assay. Results showed that artichoke stalk extract had low cytotoxic activity. In literature, it has been reported that artichoke waste is used in food products such as bread, biscuits, minced meat, and cheese to evaluate its antibacterial and antioxidant bioactive compounds. Therefore, confirming that artichoke stalk does not exhibit high cytotoxic activity in this study supports the existing literature.

Keywords: Artichoke, Bioactive compounds, Antiproliferative effect, MTT

Giriş

Enginar (Cynara scolymus L.), anavatanı Akdeniz havzası olan ve Akdeniz diyetinde önemli yer tutan Asterecaea (Papatyagiller) familyasında yer alan bir bitkidir. Çok yıllık ve otsu bir bitki olan enginar Yabani enginarın (Cynara cardunculus L.) kültüre alınmış halidir (Akkaya Albayrak et al., 2022). Enginar, anavatanı Akdeniz havzası olmasına rağmen yakın doğu ülkelerinde (İran, Çin, Türkiye, Fransa, Mısır), Kuzey Afrika'da (Tunus, Cezayir, Fas) ve Güney Amerika'da yaygın olarak üretilmektedir (Şahin et al., 2020). 2018 yılında dünya genelinde 127.472 hektar alanda toplam 1.680.992 ton enginar üretimi gerçekleştirilmiştir. En fazla üretim yapan ilk üç ülke ise İtalya, Mısır ve İspanya'dır. Türkiye'de ise 2018 yılında 3.065 hektar alanda 39.477 ton enginar üretimi gerçekleştirilmiştir (Nas & Duman, 2020).

Enginar, M.Ö. 4. Yüzyıldan beri bilinen bir bitkidir ve antik çağlardan beri tıp, gıda, yem ve diğer endüstrilerde kullanılmaktadır (Albayrak, 2023). Baş, çiçek ve iç brakte kısımları taze, dondurulmuş veya konserve olarak tüketilmektedir. Yenilebilir kısımları mineral, vitamin, inülin ve fenolik bileşiklerden zengindir (Mejri et al., 2020). Tıpta kullanılan kısımları ise gövde ve yapraklarıdır (Şimşek, 2012). Enginarın tıpta kullanım alanları çeşitlidir. Antioksidan, antikarsinojenik, antijenotoksin, kolesterol düşürücü, hepatoprotektif, safra ve idrar söktürücü, iltihap giderici, antifungal, anti-HIV, antibakteriyel (Kollia et al., 2017), hazımsızlık, obezite, hiperlipidemi, hipoglisemik, (Akkaya Albayrak et al., 2022), antidispeptik, antispazmadik ve antiaterojenik (Baş & Doğan, 2022) etkileri vardır.

Tarımsal gıda işleme endüstrilerinin çevreye bıraktığı atık miktarı evsel atıktan sonra çevreye bırakılan ikinci en fazla atıktır (Moselhy et al., 2023). Tarımsal gıda endüstrileri tarafından üretilen atıkları sebze ve meyvelerin kabuk, yaprak, posa ve gövde kısımları oluşturur ve bu kısımlar polifenoller, flavonoidler, karetonoidler, proteinler, karbonhidratlar, lifler, lipitler ve diğer mineraller gibi biyoaktif bileşiklerden zengindirler (Moselhy et al., 2023).

Enginarın yenilebilir olan baş, çiçek ve iç brakte kısımları bitkinin toplam biyokütlesinin %15-20'sini oluşturmaktadır (Baş & Doğan, 2022). Yaprağı, dış brakteleri ve gövdeleri ise yan ürünler olarak adlandırılır ve bu kısımların bitkinin taze ağırlığının %80-85'ini oluşturmaktadır (Shallan et al., 2020). Enginarın endüstriyel işlenmesi ve paketlenmesi sırasında %80-85 oranındaki bu yan ürünler katı atık olarak atılır. Enginarın yan ürünlerinde bulunan fenolik asitler mono ve di-kafeoilkinik asit türevleri, antiyosiyaninler, flavonoidler, seskiterpen laktonlar ve inülindir (Moselhy et al., 2023), flavonoidler ise luteolin, apigenin, skolimozid ve sinaroziddir (Mejri et al., 2020).

In vitro ve in vivo çalışmalarda enginar özütlerinin antioksidan, antibakteriyel, antifungal özellikleri kanıtlanmıştır (Şahin et al., 2020). Literatürde enginarın antimikrobiyal, antioksidan ve antifungal özellikler gösteren birçok biyoaktif bileşen içermesi enginar özütlerinin de çeşitli gıdalarda gıda kaynaklı hastalıkları önlemek amacıyla kullanılabilecek bir kaynak olarak görüldüğü belirtilmektedir (Daşnik Şeker & Akın, 2024).

Araştırma ve Bulgular

Ekstraksiyon İşlemi

Taze haldeki enginar sap kısmı küçük parçalara ayrılarak kurutulmuş ve laboratuvar tipi öğütücüde toz haline gelene kadar öğütülmüştür. Öğütülen örnekten 5 gr hassas terazide tartılmış ve üzerine 100 mL kaynatılmış distile su ilave edilmiştir. Ardından, hazırlanan örnek 1 saat çalkalamalı inkübatörde inkübe edilmiştir. İnkübasyon sonrasında özütleri 0,45 µm'lik filtre kullanılarak filtrelenmiştir. Filtrasyon sonrasında özüt tekrar kurumaya bırakılmış ve kuruyan özütlerinden steril su ile 10 mg/mL konsantrasyonda stok çözelti hazırlanmıştır.

Hücre Kültürü ve Anti-proliferatif Etkinin Ölçülmesi

Çalışmalarda insan hepatosellüler karsinoma hücre hattı Mahlavu ve insan embriyonik böbrek hücre hattı HEK293 kullanılmıştır. Hücreler, %10 fetal bovin serumu (FBS) ve %1 penisilin/streptomisin (Pen/Strep) içeren modifiye Dulbecco's Eagle besi yerinde, %5 CO_2 atmosferinde ve 37 °C'de, monolayer oluşturacak şekilde kültüre edilmiştir.

Mahlavu ve HEK293 hücreleri, sırasıyla 2×10^3 ve 5×10^3 hücre/kuyu olacak şekilde 100 µL besiyeri içerisinde 96 kuyucuklu mikroplakalara ekilmiştir. Ertesi gün, hücre kültürü ortamı yenilenmiş ve hücreler, belirli konsantrasyonlarda eklenen enginar sapı özütleri ile 72 saat süreyle inkübe edilmiştir.

72 saat sonunda, hücrelere fosfat tamponlu salin içinde hazırlanan MTT çözeltisinden (5 mg/mL) 10 µL eklenmiş ve hücreler 4 saat boyunca bu ortamda inkübe edilmiştir. Ardından, hücreler %10 sodyum dodesil sülfat (SDS) içeren 0,01 M hidroklorik asit (HCl) çözeltisiyle 24 saat daha inkübe edilmiştir. Sonuçlar, 570 nm dalga boyunda absorbans ölçümü yapılarak mikroplaka spektrofotometresi (Multiskan GO; Thermo Fisher Scientific, Waltham, MA, ABD) ile aşağıdaki formül yardımı ile değerlendirilmiştir.

$$Hücre\ Canlılığı\ (\%) = \frac{A(Deney\ Grubu) - A(Kör)}{A(Kontrol\ Grubu) - A(Kör)}$$

Sonuç

Enginar sapı özütlerinin farklı konsantrasyonlarının HEK293 (turuncu) ve Mahlavu (yeşil) hücre hatlarındaki hücre canlılığı üzerindeki etkileri Şekil 1'de görülmektedir.

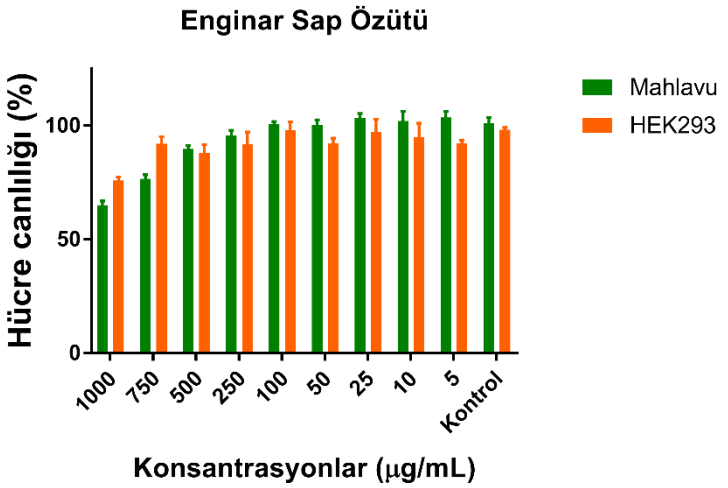

Elde edilen sonuçlar uygulanan en yüksek konsantrasyonda Mahlavu hücrelerinin canlılık değerlerinin %65 civarına düştüğünü, HEK293 hücreleri için ise bu değerin %75 civarında kaldığını göstermektedir. Dört parametrik doğrusal olmayan regresyon analizi sonucunda Mahlavu ve HEK293 hücre hatları için IC50 değerleri sırasıyla, 565,4 ve 556,5 µg/mL olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar enginar sapı özütünün hücre canlılığı üzerindeki olumsuz etkilerinin sadece yüksek konsantrasyonlarda söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 5-100 µg/mL aralığındaki konsantrasyonlarda her iki hücre hattı için de hücre canlılığının %90'ın üzerinde kaldığı görülmektedir. Buna göre özellikle düşük ve orta seviyedeki konsantrasyonlarda hücre canlılığında önemli bir değişim gözlenmemesi, bu özütün kontrollü dozlarda kullanımının güvenli olduğunu düşündürmektedir.

Literatürde enginar sapı özütlerinin ekmek (Colantuono et al., 2018), bisküvi (Cansev et al., 2024), peynir (Daşnik Şeker, 2024), kıyma (Demir & Ağaoğlu, 2021) ve hayvan yemi (Gül et al., 2001) gibi çeşitli gıda ürünlerinde antimikrobiyal, antifungal ve antioksidan özelliklerinden yararlanmak amacıyla kullanıldığına dair çalışmalar mevcuttur. Araştırmamızdan elde ettiğimiz ve enginar sap özütlerinin anti-proliferatif etkisinin yalnızca çok yüksek konsantrasyonlarda ortaya çıktığını gösteren bu sonuçlar mevcut literatürü destekler niteliktedir ve enginar sapı özütlerinin gıda takviyeleri veya farmasötik ürünlerde güvenli kullanımını doğrulamaktadır. Ancak yine de söz konusu özütlerinin farklı hücre hatları üzerinde etkilerinin daha detaylı incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

8. BAZI BİTKİ EKSTRAKTLARININ KOYUN SÜTÜNDEN ÜRETİLEN YAĞSIZ LOR PEYNİRİNDE ANTİFUNGAL AJAN OLARAK KULLANILMASI VE RAF ÖMRÜ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI. (n.d.).

Akkaya Albayrak, S., Denk, B., Karpuz, B., Akkol, E. K., & Avci, G. (2022). Determination of In vitro Antioxidant Activities and Macro and Micro Elements Level in Different Extracts of Cynara Scolymus L. leaf. *Kocatepe Veterinary Journal Kocatepe Vet J*, *15*(4), 412–422. https://doi.org/10.30607/kvj

Ali GÜL Ahmet ALÇĐÇEK Sencer TÜMER, M., & Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü Bornova-Đzmir, E. (2001). YAPRAKLI ENGĐNAR SAPLARININ SĐLOLANMA ĐMKANI VE YEM DEĞERĐ ÜZERĐNE BĐR ARAŞTIRMA RESEARCH ON SILAGE POSSIBILITY AND FEEDING VALUE OF ARTICHOKE STALKS WITH LEAVES. In *J. of AARI* (Vol. 11, Issue 2).

CANSEV, Z., SABUNCU, M., GÜLKUN, G., ATEŞ, M., CANSEV, A., & ŞAHAN, Y. (2024). Enginar yan ürünleri ile zenginleştirilmiş bisküvilerin fizikokimyasal ve fonksiyonel özelliklerinin değerlendirilmesi. *Gıda ve Yem Bilimi Teknolojisi Dergisi*, *0*(31), 1–11. https://doi.org/10.56833/gidaveyem.1368324

Colantuono, A., Ferracane, R., & Vitaglione, P. (2018). Potential bioaccessibility and functionality of polyphenols and cynaropicrin from breads enriched with artichoke stem. *Food Chemistry*, *245*, 838–844. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2017.11.099

Daşnik Şeker, F., & Akın, M. B. (2024). A Review On The Antifungal, Antimicrobial And Antioxidant Effects Of Artichoke Leaf And Grapefruit. *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, *9*(1), 50–57. https://doi.org/10.46578/humder.1387069

Demir, T., & Ağaoğlu, S. (2021). Antioxidant, antimicrobial and metmyoglobin reducing activity of artichoke (Cynara scolymus) powder extract-added minced meat during frozen storage. *Molecules*, *26*(18). https://doi.org/10.3390/molecules26185494

Kollia, E., Markaki, P., Zoumpoulakis, P., & Proestos, C. (2017). Antioxidant activity of Cynara scolymus L. and Cynara cardunculus L. extracts obtained by different extraction techniques. *Natural Product Research*, *31*(10), 1163–1167. https://doi.org/10.1080/14786419.2016.1219864

Makalesi, A., Baş, H., Doğan, H., Bozok Üniversitesi, Y., Edebiyat Fakültesi, F., Bölümü, B., & Meslek Yüksekokulu, Y. (n.d.). *Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi Cilt:1, Sayı: 2, Syf: 127-133 Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi Enginar bitkisinin (Cynara scolymus L.) farklı kısımlarının antioksidan kapasitesi*. https://dergipark.org.tr/en/pub/bojans

Mejri, F., Baati, T., Martins, A., Selmi, S., Luisa Serralheiro, M., Falé, P. L., Rauter, A., Casabianca, H., & Hosni, K. (2020). Phytochemical analysis and in vitro and in vivo evaluation of biological activities of artichoke (Cynara scolymus L.) floral stems: Towards the valorization of food by-products. *Food Chemistry*, *333*. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2020.127506

Moselhy, M. A., Abd-Elhafez, K. A., El-Kholany, E. A., Gohar, M. R., & Nasr, N. F. (2023). Antimicrobial, antioxidant and anticancer properties of globe artichoke and grape by-products as a source of the bio-active phenolic compounds. *Egyptian Journal of Chemistry*, *66*(13), 609–624. https://doi.org/10.21608/EJCHEM.2022.173125.7166

NAS, Y., & DUMAN, İ. (2020). Tohumdan Konservelik Enginar (Cynara scolymus L.) Üretiminde Verim ve Kalite Özelliklerindeki Değişimin Belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1–7. https://doi.org/10.20289/zfdergi.703747

RATLARDA SİKLOFOSFAMİD İLE İNDÜKLENEN HEPATOTOKSİSİTEYE KARŞI ENGİNAR (Cynara scolymus L.) YAPRAK EKSTRELERİNİN KORUYUCU ETKİNLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI. (n.d.).

ŞAHİN, K., ÖZCAN SİNİR, G., DURMUŞ, F., & ÇOPUR, Ö. (2020). THE EFFECT OF PRETREATMENTS AND VACUUM DRYING ON DRYING CHARACTERISTICS, TOTAL PHENOLIC CONTENT AND ANTIOXIDANT CAPACITY OF ARTICHOKE (CYNARA CARDUNCULUS VAR. SCOLYMUS L.) SLICES. *Gıda*, *45*(4), 699–709. https://doi.org/10.15237/gida.gd19158

Shallan, M. A., Ali, M. A., Meshrf, W. A., & Marrez, D. A. (2020). In vitro antimicrobial, antioxidant and anticancer activities of globe artichoke (Cynara cardunculus var. scolymus L.) bracts and receptacles ethanolic extract. *Biocatalysis and Agricultural Biotechnology*, *29*. https://doi.org/10.1016/j.bcab.2020.101774

Şimşek, E. N. (2012). *SELÇUK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ İKİ ENGİNAR TÜRÜNDEN ELDE EDİLEN BİTKİSEL EKSTRAKTLARIN KOLOREKTAL KANSER HÜCRE DİZİSİ ÜZERİNDE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI KONYA Her Hakkı Saklıdır*.

EXPLORING INNOVATIVE APPROACHES FOR CARBON SEQUESTRATION: A COMPREHENSIVE REVIEW OF CURRENT STRATEGIES AND PROSPECTS

Usama YASEEN
Department of Soil Science, Faculty of Agriculture, Padjadjaran University, Indonesia.
University of Agriculture, Faisalabad Sub-campus Burewala-Vehari 61100, Pakistan
Muhammad Saad ZİA
Department of Soil Science, Faculty of Agriculture, Padjadjaran University, Indonesia.
University of Agriculture, Faisalabad Sub-campus Burewala-Vehari 61100, Pakistan
Muhammad USMAN
Institute of Soil and Environmental science, University of Agriculture Faisalabad, Faisalabad 38040, Pakistan
Bilal AHMAD
Institute of Soil and Environmental science, University of Agriculture Faisalabad, Faisalabad 38040, Pakistan
Zeeshan AHMAD
Soil and Water testing laboratory for research, Gujranwala, - 52250 Punjab Pakistan

Abstract

The primary cause of climate change, atmospheric carbon dioxide (CO_2) concentrations, have significantly increased as a result of anthropogenic activity, especially the combustion of fossil fuels. Since CO2 makes up around 60% of all greenhouse gases (GHGs), mitigation efforts are mostly focused on it. The natural process of soil carbon sequestration, which involves plants transferring CO2 from the atmosphere into the soil, is becoming more recognized as an essential tactic in the global fight against climate change. This procedure is essential to Carbon Capture, Utilization, and Storage (CCUS) technologies, which are being investigated more and more as a means of lowering CO2 levels in the atmosphere. In-depth analyses of the several forms of soil carbon sequestration, the variables affecting its efficiency, and the methods and technologies being researched today to improve it are all included in this study. Given that intensive agricultural practices have significantly degraded the soil and depleted SOC stocks in agroecosystems, special emphasis is paid to the soil organic carbon (SOC) pools therein. Soil health, agricultural output, and long-term climate resilience are all dependent on the preservation and enhancement of these stocks.

Keywords: soil, carbon, sequestration, soil organic carbon, SOC sequestration

EFFECTS OF WATER STRESS ON AGRONOMIC AND PHYSIOLOGICAL PARAMETERS IN CHILI CROPS

Farhan AHMAD
Department of Agronomy, Agricultural Faculty. Universitas Padjadjaran. Jl. Bandung-Sumedang km 21 Jatinangor, Sumedang. West Java. Indonesia
Kusumiyati KUSUMIYATI*
Department of Agronomy, Agricultural Faculty. Universitas Padjadjaran. Jl. Bandung-Sumedang km 21 Jatinangor, Sumedang. West Java. Indonesia
Mochamad Arief SOLEH
Department of Agronomy, Agricultural Faculty. Universitas Padjadjaran. Jl. Bandung-Sumedang km 21 Jatinangor, Sumedang. West Java. Indonesia
Muhammad Rabnawaz KHAN
Department of Agronomy, Faculty of Crop Production Sciences, The University of Agriculture Peshawar, Peshawar. Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan
Ristina Siti SUNDARI
Department of Agribusiness, Faculty of Agriculture, Universitas Perjuangan. Jl. PETA No. 177 Tasikmalaya, West Java. Indonesia

ABSTRACT

Water stress is an essential abiotic element influencing chili crop development and yield (Capsicum spp.). This review provides insights into how these stress factors affect growth, production, and quality by examining chili plants' physiological and agronomic responses under water stress. Changes in photosynthesis, stomatal conductance, osmotic adjustment, and reactive oxygen species (ROS) metabolism are among the physiological reactions to water stress. Water stress has an agronomic impact on fruit quality, output, and plant water use efficiency. It is imperative to comprehend these reactions to create measures to reduce the negative consequences of water stress by breeding, agronomic practices, and technological interventions.

Keywords; Water stress, drought tolerance, yield reduction, water use efficiency, stress adaptation.

SCHİFF BAZI BİLEŞİKLERİNİN SENTEZİ, MOLEKÜLER YERLEŞTİRME VE DFT ÇALIŞMALARI

Ebrar Nur ÖZKAN
Atatürk University, Faculty of Science, Department of Chemistry
ORCID ID: 0000-0002-1222-1500
Sertan AYTAÇ
Kırşehir Ahi Evran University, Kaman Vocational School, Department of Food Technology
ORCID ID: 0000-0002-3196-4545
Özlem GÜNDOĞDU AYTAÇ
Kırşehir Ahi Evran University, Kaman Vocational School, Department of Food Technology
ORCID ID: 0000-0002-6943-9674

ÖZET

Bu araştırmada, Schiff bazı türevlerinin sentezi gerçekleştirilmiş ve bu türevlerin yapısal karakterizasyonuna odaklanılmıştır. Moleküllerin kararlılık faz geometrisine bağlı olarak, tüm analizler yapısal karakterizasyon için 6-311++G(d,p) ve SDD baz kümeleriyle B3PW91 tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda, Schiff bazlarının orbitaller arası bağ etkileşimleri, HOMO-LUMO enerji eksiklikleri ve elektrostatik yüzey haritalama süreçleri dahil olmak üzere birçok hesaplama yapılmıştır. Ayrıca sentezlenen bu bileşiklerin akciğer kanseri ve üreaz enzimlerine karşı moleküler yerleştirme çalışmaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: DFT, Moleküler Yerleştirme, Schiff Bazı, Akciğer kanseri, Üreaz

SYNTHESIS, MOLECULAR DOCKING AND DFT STUDIES OF SCHIFF BASE COMPOUNDS

ABSTRACT

In this study, the synthesis of Schiff base derivatives was carried out and the structural characterization of these derivatives was focused on. Depending on the stability phase geometry of the molecules, all analyses were performed using the B3PW91 technique with 6-311++G(d,p) and SDD basis sets for structural characterization. In our study, many calculations were made including the inter-orbital bond interactions of Schiff bases, HOMO-LUMO energy deficiencies and electrostatic surface mapping processes. In addition, molecular docking studies of these synthesized compounds were performed against lung cancer and urease enzymes.

Keywords: DFT, Molecular Docking, Schiff Base, Lung cancer, Urease

MORPHOLOGICAL INVESTIGATION OF THE GENUS *Linum* L. IN IRAN

Seyed Mehdi TALEBİ*
Department of Biology, Faculty of Science, Arak University, 381568-8349, Arak, Iran
Masoud SHEİDAİ
Department of Plant Science and Biotechnology, Faculty of life Science and Biotechnology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
Shiva Shariatzadeh BAMİ
Graduate of Plant Physiology, Department of Biology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Linum has been detected as the largest and most important genus in the Linaceae family, which has a global distribution. In the current study, we evaluated the quantitative and quantitative morphological traits of both vegetative and reproductive organs in 15 taxa of four sections. Five replications were performed for each characteristic. Data were analyzed using SPSS and Past software. The obtained results revealed that the heterostyly exist in the species of three sections, namely *Dasylinum*, *Linum*, and *Syllinum*. The aerial parts of all taxa were glabrous except those for *Linum densiflorum* that had an indumentum, in the form of tomentose. The basal and floral leaves shapes widely differed among the taxa and were observed as linear, lanceolate, linear-lanceolate, oblong, and oblanceolate. The flower colors differed among and within the sections. For example, they were detected as different shades of blue and yellow colors in the taxa of *Linum* and *Linastrum* sections. Moreover, it was purple in the examined species of section *Dasylinum*. The ANOVA test explored a significant difference in some of the evaluated quantitative traits such as floral and basal leaves dimensions, pedicle length, and capsule dimensions. The PCoA test of the evaluated taxa and morphological characteristics revealed that some of the features were more important than others, and were useful in taxa identification. The UPGMA clustering of the taxa based on the morphological traits did not confirm the traditional sectional classification, according to Flora Iranica. It seems that the occurrence of heterostyly along with the phenotypic plasticity are responsible for the mentioned status in the genus.

Keywords: *Linum*, Morphology, Section, Taxonomy.

KARAMAN YÖRESİNDEN TOPLANAN ACI YAVŞAN OTUNUN ANTİMİKROBİYAL VE DPPH AKTİVİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sibel DABAK
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0009-0003-3083-1809
Mustafa CİCEK
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0000-0002-7109-6500
Aytac KOCABAS
Karamanoglu Mehmetbey University, Kamil Ozdag Faculty of Science, Department of Biology
ORCID ID: 0000-0001-7622-1932

ÖZET

Acı yavşan otu (*Artemisia absinthium* L.), Asteraceae familyasına ait, çok yıllık bir bitki olup akarsu kenarları, tarlalar, yamaçlar ve steplerde yaygın olarak yetişmektedir. Türkiye'de Karadeniz, Akdeniz ve iç bölgelerde yetişen acı yavşan otu Dünya genelinde ise Kuzey Amerika, Kuzey Afrika, ılıman Avrupa ve ılıman Asya'yı kapsayan geniş bir coğrafyada doğal olarak bulunmaktadır.

Acı yavşan otu, tarihin en eski dönemlerinden beri çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan aromatik bir bitkidir. Özellikle sindirim sistemi üzerindeki olumlu etkileriyle bilinen acı yavşan otu geleneksel olarak; mide ağrıları, hazımsızlık ve şişkinlik gibi sindirim sorunlarını hafifletmek amacıyla tüketilmiştir. Ayrıca; solunum yolu hastalıklarının tedavisinde ve kas ağrılarının hafifletilmesinde de kullanılan acı yavşan otunun antihelmintik ve antiseptik özelliklere de sahip olduğu bilinmektedir. Hafif sakinleştirici etkisi sayesinde; kaygı, sinir bozuklukları ve uykusuzluk gibi durumlarda rahatlatıcı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde modern farmakolojik çalışmalar ile geleneksel uygulamaların arkasında yatan mekanizmalar aydınlatılmakta ve acı yavşanın daha önce bilinmeyen olası terapötik uygulamaları ortaya koyulmaktadır.

Farklı coğrafi bölgelerden toplanan bitkilerin biyolojik aktivitelerinin de çeşitlilik gösterdiği bilindiği için bu çalışmada Karaman yöresinden toplanan acı yavşan otu özütünün antimikrobiyal aktivitesi disk difüzyon ve minimum inhibitör konsantrasyon (MİK) testleri ile değerlendirilmiştir. Bitkinin antioksidan kapasitesi ise DPPH radikal süpürme aktivitesi yöntemi ile ölçülmüştür.

Sonuçlara göre soxhlet yöntemi ile elde edilen özütün etken maddesinin disk difüzyon yönteminde diskten yayılmadığı, dolayısıyla test edilen tüm mikroorganizmalar için sadece disk etrafında temiz alan oluşturduğu (6mm) gözlemlenmiştir. Aynı mikroorganizmalar için

gerçekleştirilen MİK testlerinde ise; MİK değerlerinin *Staphylococcus aureus* ve *Escherichia coli* için 400 µg/mL, *Bacillus cereus* için 100 µg/mL, *Pseudomonas aeruginosa* ve *Candida albicans* için ise >400 µg/mL olduğu tespit edilmiştir. DPPH radikal süpürme aktivitesinde IC50 değeri 79.93µg/mL olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, acı yavşan otunun sahip olduğu antimikrobiyal ve antioksidan aktiviteler, enfeksiyonlar ve oksidatif stresle ilişkili durumlar için doğal tedavilerin geliştirilmesinde değerli bir terapötik ajan olarak potansiyelini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Acı yavşan otu, DPPH, Antimikrobiyal, Soxhlet özütleme

EVALUATION OF THE ANTIMICROBIAL AND DPPH ACTIVITIES OF WORMWOOD COLLECTED FROM KARAMAN REGION

ABSTRACT

Artemisia absinthium L. (wormwood) is a perennial plant in the Asteraceae family, commonly found along riverbanks, fields, slopes, and steppes. In Turkey, it grows in the Black Sea, Mediterranean, and inland regions, while globally, it is distributed across North America, North Africa, temperate Europe, and temperate Asia.

Wormwood has been used for centuries as an aromatic medicinal plant, primarily for its beneficial effects on the digestive system. Traditionally, it has been employed to alleviate stomach pain, indigestion, and bloating. Additionally, wormwood has been used to treat respiratory diseases, relieve muscle pain, and is known for its antihelmintic and antiseptic properties. Its mild sedative effects have made it useful for treating anxiety, nervous disorders, and insomnia. Modern pharmacological research continues to investigate its therapeutic potential, uncovering new applications.

Given that biological activity can vary by region, this study evaluated the antimicrobial activity of wormwood extract collected from the Karaman region using disk diffusion and minimum inhibitory concentration (MIC) tests. The antioxidant capacity was measured using the DPPH radical scavenging method.

The results showed that the active compound of the Soxhlet-extracted wormwood did not diffuse from the disk in the disk diffusion test, creating only a clear zone (6 mm) around the disk for all tested microorganisms. MIC tests revealed values of 400 µg/mL for *Staphylococcus aureus* and *Escherichia coli*, 100 µg/mL for *Bacillus cereus*, and >400 µg/mL for *Pseudomonas aeruginosa* and *Candida albicans*. The IC50 value for DPPH radical scavenging activity was 79.93 µg/mL.

These findings suggest that wormwood's antimicrobial and antioxidant properties may offer valuable therapeutic potential for natural treatments against infections and oxidative stress-related conditions.

Keywords: Wormwood, DPPH, Antimicrobial, Soxhlet extraction

1. GİRİŞ

Son yıllarda, antibiyotiklerin bilinçsiz kullanımı bakterilerin zamanla bu ilaçlara karşı direnç geliştirmesine neden olmuş ve dirençli patojen mikroorganizmalar nedeniyle bazı hastalıkların tedavisi zorlaşmıştır (Ahmad & Beg, 2001; Facey et al., 1999). Ayrıca, koruyucu ilaçların yan etkilerinin fazla olması ve bitkisel tedavilere yönelik artan talep sonucunda alternatif tıp uygulamalarında bitkisel kaynaklı ilaçların kullanımı ön plana çıkmıştır (Çoban et al., 2003; Gonçalves & Romano, 2016). Bu durum, bilim insanlarını sentetik ilaçlara alternatif olarak doğal kaynaklardan antimikrobiyal bileşikler elde etme arayışına itmiş ve bu amaçla tıbbi bitkiler üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır (Duman & Kuruoğlu, 2007; Karaman et al., 2003).

Bilindiği üzere tıbbi bitkiler; geleneksel ilaçların, modern farmasötiklerin, gıda katkı maddelerinin ve sentetik ilaçların hammaddesi olarak önemli bir biyolojik kaynaktır. Öyle ki; Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre, dünya genelinde yaklaşık 4 milyar insan tedavileri için bitkisel kaynaklardan faydalanmakta olup, reçete edilen ilaçların %25'inin aktif bileşenleri bitkisel kökenlidir (Farnsworth et al., 1985). Ticari açıdan değerlendirildiğinde; tarımı yapılan ve doğadan toplanan tıbbi bitkilerin kullanımının artması, bu ürünlerin yıllık 60 milyar dolara yakın bir pazar oluşturmasına zemin hazırlamıştır (Kumar et al., 2009). Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle bitki çeşitliliği açısından zengin bir ülke olup, Doğu Karadeniz, Ege, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tıbbi bitkiler geniş bir dağılım göstermektedir (Bayram et al., 2010). Bu bağlamda ülkemizde yetişen tıbbi bitkilerin biyoaktif bileşenler açısından değerlendirilmesinin hem insanlık açısından hem de ülke ekonomisine sağlayabileceği potansiyel katkılar açısından oldukça kıymetli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada 2021 yılı içerisinde Karaman ilinin merkez köylerinden toplanan acı yavşan (*Artemisia absinthium* L.) bitkisine ait yaprak örneklerinden elde edilen özütün antimikrobiyal ve antioksidan potansiyelleri değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Bitki Özütlerinin Hazırlanması

2021 yılında Karaman ilinin merkez köylerinden toplanan acı yavşan otu yaprak örnekleri, dört hafta boyunca oda sıcaklığında kurutulmuştur. Kurutulan örnekler, partikül boyutunu küçültmek amacıyla Retsch ZM 200 model öğütücüde 250 mikronluk elekten geçirilerek toz haline getirilmiştir. 10 gram ağırlığındaki örnek, selüloz ekstraksiyon kartuşuna yerleştirilmiş ve Soxhlet cihazına konulmuştur. Solvent olarak kullanılan 200 mL su kullanılmış ve ekstraksiyon işlemi 24 saat süreyle devam ettirilmiştir.

Ekstraksiyonun ardından elde edilen çözelti, Whatman No:1 filtre kağıdı ile süzülerek partiküllerden arındırılmış ve rotary evaporatör (IKA HB10 basic, Çin) kullanılarak 40-45°C'de, yaklaşık 50 mbar basınç altında su banyosu üzerinde buharlaştırılmıştır. Elde edilen kuru ekstraktlar, falkon tüplerine aktarılmış ve tartılmıştır.

2.2. Biyokimyasal Analizler

2.2.1. Toplam Fenolik İçeriğin Belirlenmesi

Acı yavşan otu özütündeki toplam fenolik içeriği belirlemek için Folin-Ciocalteu kolorimetrik yöntemi uygulanmıştır. Gallik asidin standart (0,1, 0,2, 0,4, 0,6, 0,8, 1,0 ve 1,3 mM) olarak kullanıldığı yöntemde fenolik bileşikler ile Folin-Ciocalteu reaktifi arasındaki etkileşim sonucu oluşan mavi renkli kompleks, 725 nm dalga boyunda spektrofotometrik olarak ölçülmüştür. Kısaca, 400 mg/L konsantrasyonunda hazırlanan özüt örneğinden 20 µL mikroplaka kuyucuklarına konulmuş ve üzerine 20 µL Folin-Ciocalteu reaktifi (2N) eklenmiştir. Karanlıkta 3 dk inkübe edilen örneklerin üzerine 20 µL sodyum karbonat (%15, w/v) çözeltisi ve 140 µL distile su eklenmiş ve örnekler 10 dk daha karanlık ortamda inkübe edildikten sonra ölçüm işlemi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen absorbans değerleri, önceden hazırlanan gallik asit standart eğrisi ile karşılaştırılmış ve numunelerdeki toplam fenolik içerik gallik asit eşdeğeri olarak hesaplanmıştır.

2.2.2. Toplam Flavonoid İçeriğinin Belirlenmesi

Toplam flavonoid içeriğini belirlemek amacıyla kuersetin standartı (0,1, 0,2, 0,4, 0,6, 0,8 ve 1,0 mM) kullanılmıştır. 400 mg/L konsantrasyonunda hazırlanan özütlerden 50 µL mikroplaka kuyucuklarına konulmuş ve üzerine 215 µL %80 etanol (v/v), 5 µL %10 $AlNO_3$ (w/v) ve 5 µL 1M potasyum asetat eklenmiştir. Karışım oda sıcaklığında 40 dakika bekletildikten sonra, 415 nm dalga boyunda spektrofotometrik ölçüm yapılmış ve kuersetin standardına göre sonuçlar hesaplanmıştır.

2.2.3. DPPH Üzerinden Serbest Radikal Yakalama Aktivitesi

Antioksidan aktivitenin değerlendirilmesi için DPPH radikali yakalama yöntemi kullanılmıştır. Farklı konsantrasyonlardaki acı yavşan otu özütlerinden (100-12,5 µg/mL) 20 µL alınarak her mikroplaka kuyucuğuna konulmuş, ardından 180 µL DPPH çözeltisi (0,06 mM, metanol içerisinde) eklenmiştir. Ölçümler sırasında su ve DPPH karışımı kontrol olarak, su ve metanol karışımı ise kör olarak kullanılmıştır. Karanlıkta 60 dakika inkübasyonun ardında 517 nm dalga boyunda spektrofotometrik ölçüm yapılmış ve DPPH radikalinin indirgenme yüzdesi radikal yakalama aktivitesi olarak belirlenmiştir. Bu değer, IC50 olarak ifade edilmiş ve özütün DPPH radikalinin %50'sini yakaladığı konsantrasyon hesaplanmıştır. Radikal yakalama aktivitesi aşağıdaki formüle göre belirlenmiştir:

$$Radikal\ Yakalama\ Aktivitesi\ (\%) = 100\ x\ \frac{A(Kontrol) - A(\text{Özüt})}{A(Kontrol)}$$

2.2.4. Metal Şelatlama Aktivitesi

Metal şelatlama aktivitesi için, farklı konsantrasyonlardaki özütlerden (400-0,78 µg/mL) 50 µL mikroplaka kuyucuklarına eklenmiş, üzerine 10 µL ferrozin (5 mM), 5 µL $FeCl_2$ (2 mM) ve 185 µL su eklenmiş ve karışım oda sıcaklığında 10 dakika bekletilmiştir. 562 nm dalga boyunda spektrofotometrik ölçüm yapılmış ve metal şelatlama aktiviteleri şu formüle göre hesaplanmıştır:

$$Metal\ Şelatlama\ Aktivitesi\ (\%) = 100\ x\ \frac{A(Kontrol) - A(\text{Özüt})}{A(Kontrol)}$$

2.3. Antimikrobiyal Analizler

Çalışmada kullanılan mikroorganizmalar (*Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Bacillus cereus*, *Staphylococcus aureus*), Mueller Hinton Broth (MHB) besiyerinde 35°C'de 24 saat inkübe edilerek çoğaltılmış ve yoğunlukları 0,5 McFarland (1-2 x 10^8 CFU/mL) standardına ayarlanmıştır.

2.3.1. Disk Difüzyon Yöntemi

0,5 McFarland standardına uygun olarak hazırlanan mikroorganizmalardan 100 µl Mueller Hinton Agar 2 (MHA2) plakaları üzerine yayılarak ekilmiştir. 20 µL hacmindeki acı yavşan otu özütü 6 mm çapındaki boş disklere emdirilmiş ve kurutulmuştur. Bu diskler, mikroorganizmaların ekildiği plakaların üzerine yerleştirilmiş ve 35°C'de 18-24 saat inkübe edilmiştir. İnkübasyon sonunda disk etrafındaki inhibisyon zonlarının çapları ölçülmüştür.

2.3.2. Minimum İnhibisyon Konsantrasyonu (MİK) Testi

Yoğunlukları 0,5 McFarland standardına göre ayarlanmış olan mikroorganizmalar, son konsantrasyonları 1,5 x 10^6 CFU/mL olacak şekilde seyreltildikten sonra 96 kuyucuklu mikroplakalara konulmuş ve üzerlerine en yoğun konsantrasyondan başlanarak her seferinde yarıya düşecek şekilde özüt eklenmiştir. Plakalar 35°C'de 24 saat inkübe edilmiştir ve büyüme gözlenmeyen en düşük konsantrasyon MİK değeri olarak kabul edilmiştir.

2.3.3. Minimum Bakterisidal Konsantrasyonu (MBK) Testi

MİK testinde büyüme gözlenmeyen örneklere göre belirlenen kuyucuklardan alınan 50 µL'lik örnekler, Nutrient agar (NA) plakalarına yayma plak yöntemiyle ekilmiştir. Plakalar 35°C'de 24 saat inkübe edilmiş ve çoğalmanın olmadığı örnekler MBK değeri olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Acı yavşan otunun soxhlet ile elde edilen özütü 400 mg/L olacak şekilde hazırlanmıştır. Ardından biyokimyasal karakteristiklerinden özellikle antioksidan kapasitesine yönelik toplam fenolik ve toplam flavanoid kosantrasyonları gallik asit ve kuersetin standartları kullanılarak eş değer olarak hesaplanmıştır. Ardından radikal yakalama kapasitesini belirlemek için DPPH radikal süpürme yöntemi ve takiben metal şelatlama kapasitesi belirlenmiştir. Antimikrobiyal aktivitelerinin tespiti için disk difüzyon, MİK and MBK testleri gerçekleştirilmiştir.

3.1 Toplam Fenolik ve Flavanoid İçeriği

Toplam fenolik içeriğinin belirlenebilesi için gallik asit standart eğrisi kullanılmıştır (Şekil 1). Bu eğriye göre elde edilen fenolik içeriği 4,033 mM gallik asit eş değeri olarak hesaplanmıştır (Tablo 1). Kuersetin standardı (Şekil 2) kullanılarak hesaplanan toplam fenolik içeriği ise 1,319 mM kuersetin eş değeri olarak belirlenmiştir (Tablo 1).

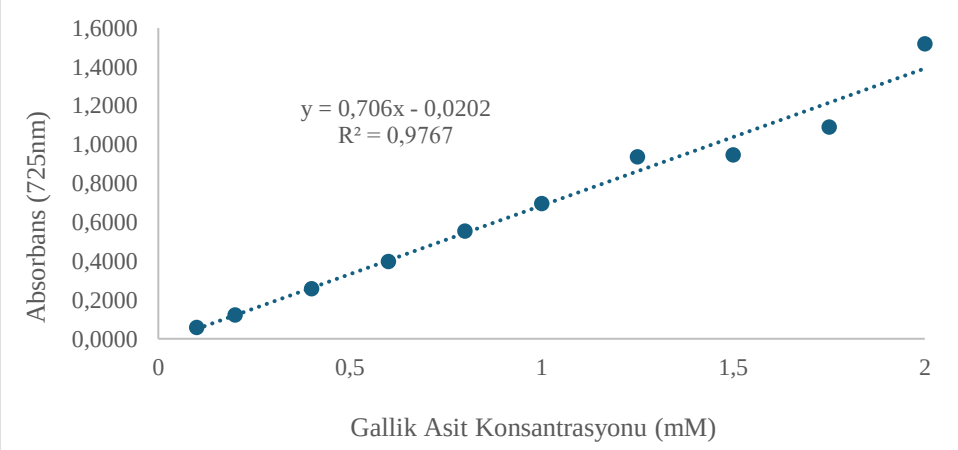

Şekil 1. Gallik asit standart eğrisi

Tablo 1. Acı Yavşan Otu toplam fenolik ve flavanoid içeriği

Özüt	Toplam fenol (Gallik asit eşdeğeri)	Toplam flavonoid (Kuersetin eşdeğeri)
AYSOX	4,033 mM	1,319 mM

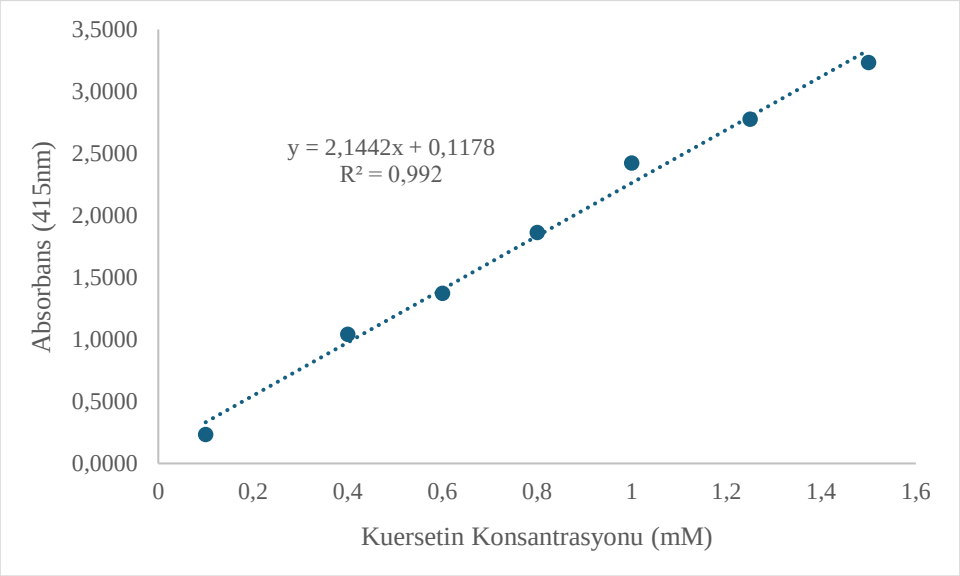

Şekil 2. Kuersetin standart eğrisi

Acı yavşan out ile gerçekleştirilen iki farklı çalışmada toplam fenolik içeriğin bir tanesinde 49,39 ila 99,89 mg GAE/KA (Msaada et.al.,2015) değiştiği belirlenirken diğerinde 0,43 ila 9,29 mg GAE/KA (Bhat et.al., 2017) arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak farklı yavşan out ile gerçekleştirilen çalışmalarda toplam fenolik aralığın 51,73 ila 518,09 mg GAE/g KA (Bordean et.al., 2023) arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu çalışmada ise toplam fenolik içerik 68,64 mg GAE/g KA olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla toplanan acı yavşan otlarının toplam fenolik içeriği yönünden zengin olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca yavşan otları özütlerinin toplam fenolik içeriğin bu kadar farklılık göstermesini genetic farklılığa, iklim değişikliklerine, stress koşullarına ve özüt elde etme yöntemine bağlayabiliriz (Deka et.al.2021).

Farklı yavşan otlarının yaprak özütleri ile gerçekleştirilen bir çalışmada flavonoid içeriğinin 0,03 ila 0,19 mg KE/100g KA arasında değiştiği tespit edilmiştir (Carvalho et.al.,2011). Bunun yanında acı yavşan out kök ve gövdesinden elde edilen özütlerde 0,37 ila 28,74 mg RE/g KA arasında flavonoid içeriği tespit edilmiştir (Trifan et.al., 2022). Başka bir çalışmada ise A. vulgaris yaprak özütlerinde toplam flavonoid miktarının 31,54 ila 71,15 mg KE/g KA arasında bulunmuştur (Sharma, K. R., & Adhikari, S., 2023). Bu çalışmada toplam flavonoid içeriği

39,83 mg KE/g KA olarak tespit edilmiştir ve toplanan acı yavşan otlarının flavonoid içeriği yüksek olarak belirlenmiştir.

3.2 Radikal Yakalama ve Metal Şelatlama Kapasitesi

Acı yavşan otu soxhlet ile elde edilmiş su özütünün radikal süpürme kapasitesi DPPH radikali kullanılarak DPPH'in %50'sini ya kalayabildiği değeri gösteren IC50 değeri üzerinden belirlenmiştir. Hesaplamalar sonucunda IC50 değeri 79,61 µg/mL olarak tespit edilmiştir (Şekil 3). Benzer şekilde gerçekleştirilen metal şelatlama kapasitesi de 100 µg/mL özüt için %47 olarak bulunmuştur (Şekil 4). Grafikten elde edilen denklem için metal şelatlama IC50 değeri 236,68 µg/mL olarak hesaplanmıştır.

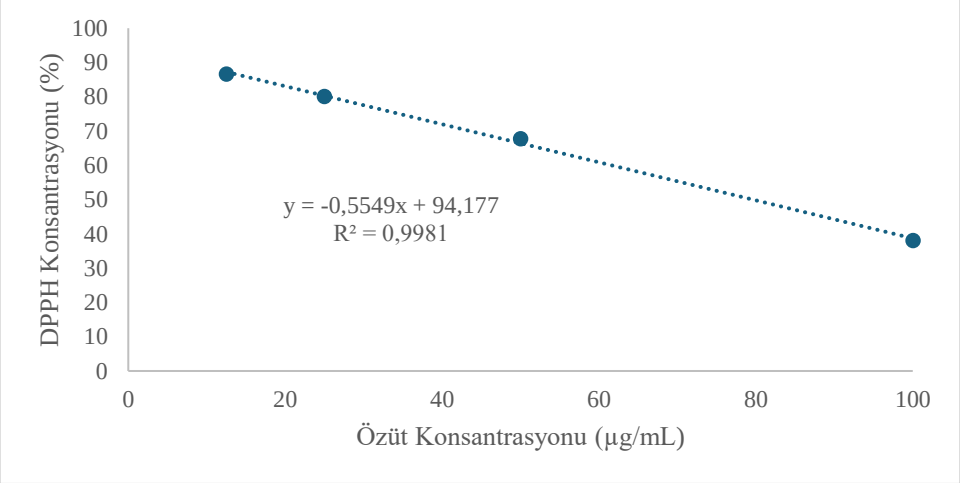

Şekil 3. Özütün DPPH süpürme eğrisi

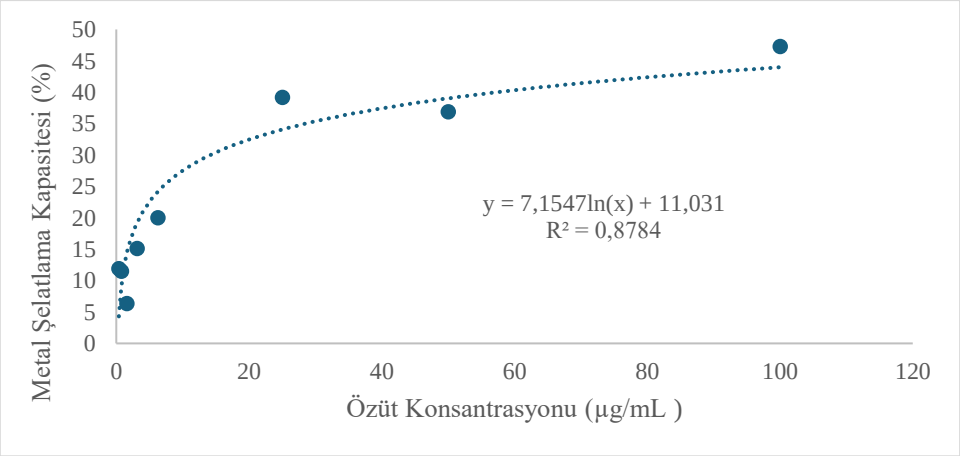

Şekil 4. Özütün metal şelatlama kapasitesi eğrisi

Tunus'ta gerçekleştirilen ve farklı bölgelerden toplanan acı yavşan otu özütlerinin DPPH aktivitesinin karşılaştırıldığı çalışmada en yüksek DPPH IC50 değeri 31,46 µg/mL olarak tespit edilirken en düşük değer 107,66 µg/mL olarak hesaplanmıştır (Ksibi et.al., 2022). Aynı çalışmada metal şelatlama kapasite IC50 değerleri ise 654 ila 1366 µg/mL arasında değişmektedir. İran'da gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise IC50 değeri 612 µg/mL olarak belirlenmiştir (Mahmoudi et.al., 2009). Metal şelatlama kapasitesini ise 419 µg/mL olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, özellikle metal şelatlama kapasitesinin verilen literatürden daha iyi olduğu görülmüştür.

3.2 Özütün Antimikrobiyal Aktivitesi

Özütün antimikrobiyal aktivitesinin belirlenmesinde öncelikle disk difüzyon testi uygulanmıştır. Disk difüzyon testi sonucunda tüm mikroorganizmalara karşı (iki gram-pozitif, iki gram-negatif ve bir maya) sadece disk etrafında temiz alan oluştuğu (6mm) gözlemlenmiştir (Tablo 2). Disk Difüzyon testine ek olarak MİK ve MBC testleride gerçekleştirilmiştir. Özütün *E. coli* ve *S. aureus* bakterilerinin çoğalmasını inhibe eden en düşük konsantrasyon olarak 400 µg/mL tespit edilirken *B. cereus* için bu değer 100 µg/mL'dir. Bacterisidal etki sadece *B. cereus* için tespit edilmiş olup 200 µg/mL'dir (Tablo 2).

Tablo 2 Acı Yavşan Otu özütünün antimikrobiyal aktivitesi

	Disk Difüzyon (IZ mm)	MİK (µg/mL)	MBK (µg/mL)
P. aeruginosa	6	-	-
B. cereus	6	100	200
E. coli	6	400	-
S. aureus	6	400	-
C. albicans	6	-	-

Tunus'a ait farklı bölgelerden toplanan acı yavşan otu ile gerçekleştirilen bir çalışmada bakteriler üzerinde disk difüzyon yöntemi ile denenen özütlerin genel olarak antibakteriyel etki gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak bölgelere göre antibakteriyel aktivitenin değiştiği vurgulanmıştır (Ksibi et.al., 2022). Bu çalışmada sadece disk etrafında temiz alanın oluşması ve yayılmaması genel olarak etken maddenin diskten ayrılamadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Bunu *B. cereus*'a karşı gerçekleştirilen MİK ve MBK deneyi sonucunda gözlemlenmiştir.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, acı yavşan otunun Soxhlet yöntemi ile elde edilen su özütünün toplam fenolik ve flavonoid içeriğinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu zengin içerik, DPPH radikal yakalama aktivitesinin iyi düzeyde olduğunu ve metal şelatlama kapasitesinin de yeterli olduğunu göstermektedir. Ancak, antimikrobiyal aktivite değerlendirmeleri sırasında disk difüzyon yönteminde yalnızca disk etrafında temiz alan oluşmuş ve Minimum İnhibitör Konsantrasyonu (MİK) ile Minimum Bakteri Ölüm Konsantrasyonu (MBC) testlerinde sadece *Bacillus cereus*'a karşı MBC değeri elde edilmiştir. Diğer Gram-negatif ve Gram-pozitif bakterilere karşı belirgin bir aktivite gözlemlenmemiştir; ayrıca *Candida albicans* mayasına karşı da etkinlik bulunmamaktadır. Bu durum, acı yavşan otunun potansiyel sağlık yararlarına rağmen, antimikrobiyal etkilerinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine de bitkinin fenolik ve flavonoid içeriği ile DPPH aktivitesindeki güçlü performansı, gelecekteki araştırmalar için önemli bir temel teşkil etmekte ve acı yavşan otunun farklı uygulama alanlarında potansiyelini işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, I., & Beg, A. Z. (2001). Antimicrobial and phytochemical studies on 45 Indian medicinal plants against multi-drug resistant human pathogens. Journal of Ethnopharmacology, 74(2), 113–123. https://doi.org/10.1016/S0378-8741(00)00335-4

Bayram, E., Kırıcı, S., Tansı, S., Yılmaz, G., Arabacı, O., Kızıl, S. ve Telci, D. (2010). Tıbbi Ve Aromatik Bitkiler Üretiminin Arttırılması Olanakları. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-I içinde . Ankara.

Bhat, M. Y., Gul, M. Z., Lohamror, L. R., Qureshi, I. A., & Ghazi, I. A. (2017). An in vitro study of the antioxidant and antiproliferative properties of Artemisia absinthium—A potent medicinal plant. Free Radical and Antioxidants, 8(1), 18–25. https://doi.org/10.5530/fra.2017.1.4

Bordean, M. E., Ungur, R. A., Toc, D. A., Borda, I. M., Marțiș, G. S., Pop, C. R., Filip, M., Vlassa, M., Nasui, B. A., & Pop, A. (2023). Antibacterial and phytochemical screening of Artemisia species. Antioxidants, 12(3), 596. https://doi.org/10.3390/antiox12030596

Carvalho, I. S., Cavaco, T., & Brodelius, M. (2011). Phenolic composition and antioxidant capacity of six Artemisia species. Industrial Crops and Products, 33, 382–388. https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2010.11.014

Çoban, T., Çitoğlu, G. S., Sever, B., & Işcan, M. (2003). Antioxidant Activities of Plants Used in Traditional Medicine in Turkey. Pharmaceutical Biology, 41(8), 608–613. https://doi.org/10.1080/13880200390501974

Deka, H., Barman, T., Dutta, J., Devi, A., Tamuly, P., Paul, R. K., & Karak, T. (2021). Catechin and caffeine content of tea (Camellia sinensis L.) leaf significantly differ with seasonal variation: A study on popular cultivars in North East India. Journal of Food Composition and Analysis, 96, Article 103684. https://doi.org/10.1016/j.jfca.2021.103684

Duman, R., & Kuruoğlu, E. (2007). Cyperus rotundus L. (Cyperaceae) Uçucu Yağının Antibakteriyel Aktivitesi. Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi, 2(29), 49–53. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufefd/issue/23183/247630

Facey, P. C., Pascoe, K. O., Porter, R. B., & Jones, A. D. (1999). Investigation of plants used in Jamaican folk medicine for anti-bacterial activity. The Journal of Pharmacy and Pharmacology, 51(12), 1455–1460. https://doi.org/10.1211/0022357991777119

Farnsworth, N. R., Akerele, O., Bingel, A. S., Soejarto, D. D., & Guo, Z. (1985). Medicinal plants in therapy. Bulletin of the World Health Organization, 63(6), 965. https://doi.org/10.1016/0378-8741(87)90016-x

Gonçalves, S., & Romano, A. (2016). The medicinal potential of plants from the genus Plantago (Plantaginaceae). Industrial Crops and Products, 83, 213–226. https://doi.org/10.1016/J.INDCROP.2015.12.038

Karaman, I., Şahin, F., Güllüce, M., Öğütçü, H., Şengül, M., & Adigüzel, A. (2003). Antimicrobial activity of aqueous and methanol extracts of Juniperus oxycedrus L. Journal of Ethnopharmacology, 85(2–3), 231–235. https://doi.org/10.1016/S0378-8741(03)00006-0

Kumar, A., Molli, P. R., Pakala, S. B., Bui Nguyen, T. M., Rayala, S. K., & Kumar, R. (2009). PAK thread from amoeba to mammals. Journal of Cellular Biochemistry, 107(4), 579–585. https://doi.org/10.1002/JCB.22159

Ksibi, N., Saada, M., Yeddes, W., Limam, H., Tammar, S., Aidi, W., ... & Msaada, K. (2022). Phytochemical profile, antioxidant and antibacterial activities of Artemisia absinthium L. collected from Tunisian regions. Journal of the Mexican Chemical Society, 66(3), 312-329. https://doi.org/10.29356/jmcs.v66i3.1709

Mahmoudi, M., Ebrahimzadeh, M. A., Ansaroudi, F., Nabavi, S. F., & Nabavi, S. M. (2009). Antioxidant and antimicrobial activities of some medicinal plants. African Journal of Biotechnology, 8(24), 7170–7175. https://doi.org/10.5897/AJB09.189

Msaada, K., Salem, N., Bachrouch, O., Bousselmi, S., Tammar, S., Alfaify, A., Sane, K. A., Ammar, W. B., Azeiz, S., & Brahim, A. H. (2015). Chemical composition and antioxidant and antimicrobial activities of wormwood (Artemisia absinthium L.) essential oils and phenolics. Journal of Chemistry, 2015, Article 804658. https://doi.org/10.1155/2015/804658

Sharma, K. R., & Adhikari, S. (2023). Phytochemical analysis and biological activities of Artemisia vulgaris grown in different altitudes of Nepal. International Journal of Food Properties, 26, 414–427. https://doi.org/10.1080/10942912.2023.2211685

Trifan, A., Zengin, G., Sinan, K. I., Sieniawska, E., Sawicki, R., Maciejewska-Turska, M., Skalikca-Woźniak, K., & Luca, S. V. (2022). Unveiling the phytochemical profile and biological potential of five Artemisia species. Antioxidants, 11, Article 1017. https://doi.org/10.3390/antiox11051017

DAĞ İKLIMI VE İKLIM DEĞIŞIKLIĞI: PALANDÖKEN ÖRNEĞI

Halil GÜNEK
Kırşehir Ahi Evran University

ÖZET

Dağ iklimi, genellikle yüksek rakımlı alanlarda görülen ve deniz seviyesinden uzaklaştıkça sıcaklıkların düştüğü, sert koşullarla karakterize edilen bir iklim türüdür. Bu iklim tipinde yazlar serin, kışlar ise oldukça soğuk ve kar yağışlı geçer. Özellikle kayak turizmi gibi kış sporları açısından dağ iklimi büyük önem taşır.

Palandöken Dağları, Türkiye'nin önemli kış turizmi merkezlerinden biridir ve tipik dağ iklimine sahiptir. Rakımı 2.000-3.000 metre arasında değişen Palandöken'de, kışlar uzun ve sert geçer, bol kar yağışı alır. Bu nedenle, kayak merkezi olarak tercih edilen bir bölgedir.

Ancak, iklim değişikliği dağ iklimlerini ve dolayısıyla Palandöken gibi kış turizmi alanlarını da tehdit etmektedir. Küresel ısınma nedeniyle kar örtüsünün süresi kısalmakta ve kar kalitesi düşmektedir. Kar yağışının azalması, kayak sezonlarının kısalmasına neden olabilir, bu da bölge turizmini ve yerel ekonomiyi olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, sıcaklık artışları nedeniyle dağ ekosistemlerinde bitki örtüsü değişiklikleri ve su kaynaklarının azalması da beklenen etkiler arasındadır.

Sonuç olarak, Palandöken Dağı ve benzeri yüksek rakımlı bölgeler, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıyadır ve bu durum turizmden ekosisteme kadar geniş bir yelpazede etkiler yaratabilir.

PELET SOBALARININ ENERJİ VERİMLİLİĞİNE ANALİTİK BİR BAKIŞ

AlperayALTIKAT
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0002-0087-5814
Mehmet Hakkı ALMA
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0001-6323-7230

ÖZET

Pelet sobaları, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve çevre dostu teknolojilere yönelik artan farkındalık sonucunda, modern ısınma sistemlerinde giderek daha popüler bir seçenek haline gelmektedir. Biyokütleden elde edilen peletlerin yakıt olarak kullanılması, fosil yakıtlara kıyasla çok daha düşük karbon emisyonlarına neden olması ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olması nedeniyle pelet sobalarını cazip bir alternatif yapmaktadır. Pelet sobalarının enerji verimliliği, pelet yakıtının yüksek oranda ısı enerjisine dönüştürülmesiyle tanımlanır ve bu oran %85 ila %95 arasında değişen oldukça yüksek bir verimlilik aralığında gerçekleşir. Bu da pelet sobalarını, geleneksel ısıtma sistemlerine göre daha avantajlı bir konuma yerleştirir. Pelet sobalarının ısıl verimliliği, kullanılan peletlerin kalitesi, sobanın tasarımı ve hava akışının düzenlenmesi gibi bir dizi faktöre bağlıdır. Düşük nem oranına sahip ve iyi sıkıştırılmış peletler, yanma sürecinde enerji kayıplarını en aza indirirken, sobanın tasarımı da bu verimliliği artırır. Yanma odasının uygun şekli ve hava akışının optimize edilmesi, peletlerin oksijenle daha etkin bir şekilde temas etmesini sağlar, bu da yakıtın tam olarak yanmasını ve maksimum enerji üretimini mümkün kılar. Düzenli bakım da pelet sobalarının verimliliğinin korunmasında önemli bir rol oynar; yanma odasındaki kül ve kalıntıların temizlenmesi, sobanın verimli bir şekilde çalışmasını destekler. Çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde, pelet sobalarının fosil yakıtlara göre önemli avantajlar sunduğu görülmektedir. Peletler, karbon nötr bir yakıt olarak kabul edilir; biyokütleden elde edilmeleri, yaşam döngüleri boyunca atmosfere salınan karbondioksiti geri emerek çevresel etkilerini en aza indirir. Bu nedenle, pelet sobaları doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtlarla çalışan sistemlere göre çok daha düşük CO_2 emisyonlarına sahiptir. Yanma başına yaklaşık 29 g/kWh CO_2 üretimiyle pelet sobaları, çevreye olan olumsuz etkileri önemli ölçüde azaltır ve partikül madde salınımı konusunda da fosil yakıtlara göre on kata kadar daha düşük emisyon seviyeleri sunar. Sonuç olarak, pelet sobalarının enerji verimliliği ve çevresel avantajları, fosil yakıtlara kıyasla daha sürdürülebilir ve ekonomik bir ısınma alternatifi olarak öne çıkmasını sağlar. Yüksek verimlilikleri, düşük karbon emisyonları ve çevre dostu özellikleriyle pelet sobaları, modern ısınma sistemleri

arasında önemli bir yere sahiptir ve sürdürülebilir enerji politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Anahtar kelimeler: Pelet sobaları, Enerji verimliliği, Biyokütle yakıtı, Karbon emisyonu

AN ANALYTICAL OVERVIEW OF THE ENERGY EFFICIENCY OF PELLET STOVES

ABSTRACT

Pellet stoves are becoming an increasingly popular option in modern heating systems as a result of the increasing awareness towards the use of renewable energy sources and environmentally friendly technologies. The use of pellets derived from biomass as fuel makes pellet stoves an attractive alternative as they cause much lower carbon emissions compared to fossil fuels and are a sustainable energy source. The energy efficiency of pellet stoves is defined by the high conversion of pellet fuel into heat energy, with a very high efficiency range of 85% to 95%. This puts pellet stoves in an advantageous position compared to conventional heating systems. The thermal efficiency of pellet stoves depends on a number of factors such as the quality of the pellets used, the design of the stove and the regulation of the air flow. Low moisture and well-compressed pellets minimize energy losses in the combustion process, while the design of the stove increases this efficiency. The proper shape of the combustion chamber and the optimization of air flow allow the pellets to come into contact with oxygen more effectively, which enables complete combustion of the fuel and maximum energy production. Regular maintenance also plays an important role in maintaining the efficiency of pellet stoves; removing ash and debris from the combustion chamber supports the efficient operation of the stove. In terms of environmental sustainability, pellet stoves offer significant advantages over fossil fuels. Pellets are considered a carbon neutral fuel; derived from biomass, they minimize their environmental impact by reabsorbing carbon dioxide released into the atmosphere throughout their life cycle. For this reason, pellet stoves have much lower CO_2 emissions than systems powered by fossil fuels such as natural gas and coal. With CO_2 production of around 29 g/kWh per combustion, pellet stoves significantly reduce negative impacts on the environment and offer up to ten times lower emission levels of particulate matter than fossil fuels. As a result, the energy efficiency and environmental advantages of pellet stoves make them a more sustainable and economical heating alternative to fossil fuels. With their high efficiency, low carbon emissions and environmentally friendly features, pellet stoves have an

important place among modern heating systems and have become an integral part of sustainable energy policies.

Keywords: Pellet stoves, Energy efficiency, Biomass fuel, Carbon emissions,

1.GİRİŞ

Pelet sobaları, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve çevre dostu teknolojiler konusundaki artan farkındalığın bir sonucu olarak ısınma sistemlerinde giderek daha popüler hale gelmektedir (Thomson & Liddell, 2015). Biyokütleden elde edilen peletlerin yakıt olarak kullanılması, fosil yakıtlara kıyasla daha düşük karbon emisyonlarına neden olması ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olarak öne çıkması, pelet sobalarını cazip bir alternatif haline getirmektedir (Benassi et al., 2017). Özellikle son yıllarda, iklim değişikliği ve çevresel kirlilik konularındaki endişelerin artmasıyla birlikte, pelet sobalarının enerji verimliliği ve çevresel etkileri üzerine yapılan araştırmalar büyük bir ivme kazanmıştır (Malik et al., 2015).

Pelet sobalarının enerji verimliliği, pelet yakıtının yüksek oranda ısı enerjisine dönüştürülmesiyle tanımlanır ve bu dönüşüm oranı, %85 ila %95 gibi oldukça yüksek bir verimlilik aralığında gerçekleşmektedir (Shrestha et al., 2021). Bu yüksek verimlilik düzeyi, pelet sobalarını, geleneksel ısıtma sistemlerine göre daha avantajlı bir konuma yerleştirir. Pelet sobalarının ısıl verimliliği; yakıtın kalitesi, sobanın tasarımı ve düzenli bakım gibi faktörlere bağlı olarak optimize edilebilir. Özellikle peletlerin nem oranının düşük ve sıkıştırılmış olması, yanma sürecinde enerji kayıplarını en aza indirgerken sobanın tasarımı ve hava akışının düzenlenmesi de enerji dönüşüm verimliliğini artırmaktadır (Sutar et al., 2015).

Çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde, pelet sobalarının fosil yakıtlara kıyasla önemli avantajlar sunduğu görülmektedir. Karbon nötr bir yakıt olarak kabul edilen peletler, yaşam döngüleri boyunca atmosfere salınan karbondioksiti geri emen biyokütleden elde edilmektedir (Liu et al., 2017). Bu durum, pelet sobalarının, doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtlara dayalı ısınma sistemlerine göre çok daha düşük CO_2 emisyonlarına neden olmasını sağlamaktadır. Pelet sobalarının CO_2 emisyonlarının, kömürle çalışan sistemlere göre oldukça düşük olduğu ve yanma başına yaklaşık 29 g/kWh CO_2 ürettikleri göz önüne alındığında, bu sobaların çevreye olan olumsuz etkilerinin minimal olduğu söylenebilir (Zhou et al., 2024). Ayrıca modern pelet sobalarının partikül madde salınımı konusunda da düşük emisyon seviyeleri sunduğu ve fosil yakıtlara kıyasla on kata kadar daha düşük partikül madde salınımı gerçekleştirdiği bilinmektedir (Schakel et al., 2014).

Isı dağılım mekanizması da pelet sobalarının enerji verimliliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Pelet sobalarında ısı, konveksiyonel ve radyant ısı dağılımı yöntemleriyle mekana yayılır

(Georges & Skreiberg, 2016). Fanlar aracılığıyla gerçekleştirilen konveksiyonel ısı dağılımı, odanın tüm köşelerine ısının hızlı ve eşit bir şekilde iletilmesini sağlarken, radyant ısı dağılımı, sobanın yakınındaki bölgeleri etkili bir şekilde ısıtır. Bu iki mekanizmanın birlikte çalışması, ısı dağılımının dengeli ve verimli bir şekilde gerçekleşmesini mümkün kılar. Soba konumunun, fan ve hava akışının, yalıtımın ve soba kapasitesinin, bu mekanizmanın etkinliği üzerinde belirleyici olduğu bilinmektedir.

Pelet sobalarının enerji verimliliği, ısıl ve yanma verimliliği, çevresel etkileri ve sürdürülebilirlik avantajları, bu ısıtma sistemlerinin modern evlerde ve işletmelerde daha yaygın bir şekilde tercih edilmesine zemin hazırlamaktadır (Adami et al., 2020). Bu çalışmada, pelet sobalarının enerji verimliliğini etkileyen faktörler, ısıl ve yanma verimliliklerinin optimize edilmesi, çevresel avantajları ve sürdürülebilirlik perspektifi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.PELET SOBALARINDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ

Pelet sobalarının enerji verimliliği, yakıtın kimyasal enerjisinin ne kadarının kullanılabilir ısı enerjisine dönüştürüldüğünü gösteren bir ölçüttür ve bu verimlilik oranı pelet sobalarının çevre dostu ve sürdürülebilir bir ısınma çözümü olarak tercih edilmesinde önemli bir rol oynar (Sandro et al., 2019). Modern pelet sobalarında bu verimlilik %85 ila %95 arasında değişmektedir ve bu oran, pelet sobalarının geleneksel ısıtma sistemlerine göre çok daha yüksek bir enerji dönüşüm kapasitesine sahip olduğunu gösterir (Sonarkar & Chaurasia, 2019).

2.1 Isıl Verimlilik

Pelet sobalarında ısıl verimlilik, pelet yakıtının yanması sonucunda ortaya çıkan enerjinin ne kadarının kullanılabilir ısıya dönüştüğünü ifade eder (Carvalho et al., 2018). İdeal koşullarda modern pelet sobaları, %85 ila %95 arasında bir ısıl verimlilik sağlar. Bu oran, sobanın tasarımına, yanma odasındaki hava akışına, sıcaklığa ve kullanılan yakıtın kalitesine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Isıl verimliliği artıran en önemli faktörlerden biri peletin kalitesidir. Düşük nem oranına sahip ve iyi sıkıştırılmış peletler, yanma sürecinde daha verimli bir enerji dönüşümü sağlar. Yüksek nem oranına sahip peletler ise yanma sürecinde buharlaşmaya yol açarak enerji kaybına neden olur ve dolayısıyla verimliliği düşürür (Ozgen, 2024).

Pelet sobasının tasarımı, ısıl verimliliği doğrudan etkileyen bir dizi faktörü içerir ve bu faktörlerin optimize edilmesi, sobanın performansını önemli ölçüde artırır. Öncelikle, yanma odasının şekli, peletlerin yanma sürecinde oksijenle daha etkin bir şekilde temas etmesine olanak tanır, böylece yakıtın tam ve verimli bir şekilde yanması sağlanır (Carvalho et al., 2018). Bu, maksimum enerji üretimini garanti ederek sobanın daha az yakıtla daha fazla ısı üretmesini mümkün kılar. Yanma odasının aerodinamik yapısı, peletlerin yanması sırasında oluşan duman

ve gazların doğru bir şekilde tahliye edilmesini kolaylaştırır ve bu sayede yanma süreci daha verimli bir şekilde gerçekleşir.

Hava akışının optimize edilmesi de sobanın ısıl verimliliğinde önemli bir rol oynar. Hava akışının yanma odasına dengeli ve doğru miktarda sağlanması, peletlerin oksijenle olan temasını iyileştirir ve yanmanın daha verimli gerçekleşmesini sağlar (Eskilsson et al., 2004). Modern pelet sobaları, bu hava akışını otomatik kontrol sistemleri aracılığıyla düzenleyerek verimliliği en üst düzeye çıkarır. Yetersiz hava akışı eksik yanmaya neden olabilirken, aşırı hava akışı ise enerji kaybına yol açar. Bu nedenle, hava akışının hassas bir şekilde kontrol edilmesi, sobanın enerji dönüşüm verimliliğini artırır ve yakıt tüketimini optimize eder.

Sobanın yalıtımı da verimlilik üzerinde belirleyici bir etkendir. İyi yalıtılmış bir soba, üretilen ısının yanma odasında kalmasını sağlayarak enerji kayıplarını en aza indirir ve ısıyı oda içerisine daha etkili bir şekilde aktarır. Bu durum, sobanın daha az yakıtla istenen ısınma seviyesine ulaşmasına olanak tanır ve uzun vadede yakıt tasarrufu sağlar.

Bunların yanı sıra, sobanın düzenli bakımı verimliliği korumanın vazgeçilmez bir parçasıdır. Yanma odasında biriken kül ve kalıntıların zamanında temizlenmesi, hava akışının kesintisiz ve verimli bir şekilde devam etmesini sağlar. Düzenli temizlik, tıkanıklıkların ve birikintilerin neden olduğu enerji kayıplarını önler, böylece sobanın uzun süre boyunca maksimum verimlilikle çalışmasına katkı sağlar. Bu nedenle, soba tasarımındaki bu unsurların dikkate alınması ve düzenli bakımın yapılması, pelet sobalarının ısıl verimliliğini ve enerji dönüşüm kapasitesini en üst düzeye çıkarmada hayati bir rol oynar (Mehetre et al., 2017).

2. Yanma Verimliliği

Yanma verimliliği, pelet yakıtının ne kadarının tamamen yanarak ısı enerjisine dönüştürüldüğünü gösterir (Carvalho et al., 2013). Yüksek yanma verimliliği, yakıtın daha etkili bir şekilde enerjiye dönüştüğünü ve daha az atık oluşturduğunu ifade eder. Modern pelet sobaları, gelişmiş tasarımları ve otomatik yakıt besleme sistemleri sayesinde %85 ila %95 arasında bir yanma verimliliğine ulaşır (Ozgen, 2024). Bu oran, geleneksel odun sobalarına kıyasla oldukça yüksektir ve pelet sobalarının enerji tasarrufu sağlayan bir ısınma çözümü olmasında önemli bir rol oynar. Yanma verimliliğini etkileyen faktörler arasında pelet kalitesi, hava akışı, soba tasarımı ve bakım yer alır(Shen et al., 2021). Özellikle düşük nem oranına sahip kaliteli peletler, daha temiz ve verimli bir yanma süreci sağlar(Pradhan et al., 2018).

3. Enerji Dönüşüm Verimliliği

Enerji dönüşüm verimliliği, pelet sobasının yakıttaki kimyasal enerjiyi ne kadar verimli bir şekilde ısı enerjisine dönüştürdüğünü gösterir. Pelet sobalarında bu verimlilik oranı genellikle

%85 ile %95 arasında değişmektedir (Wiese et al., 2016). Yüksek kaliteli pelet kullanımı, sobanın tasarımının optimize edilmesi ve hava akışının doğru bir şekilde ayarlanması, enerji dönüşüm verimliliğinin artırılmasında etkili faktörlerdir (Menghini et al., 2008). Enerji dönüşüm sürecinde, pelet yakıtının tam olarak yanmasıyla kimyasal enerji neredeyse tamamen ısı enerjisine dönüşür ve bu da pelet sobalarının enerji tasarrufu sağlayan bir ısınma sistemi olmasını sağlar (Saidur et al., 2011).

4. Isı Dağılımı ve Verimlilik İlişkisi

Pelet sobalarında enerji verimliliğini etkileyen bir diğer önemli faktör, ısının mekan içerisinde nasıl dağıldığıdır. Pelet sobalarında ısı dağılımı, konveksiyonel ve radyant ısı yayılımı yoluyla gerçekleşir (Mishra et al., 2015). Konveksiyonel ısı dağılımında, sobanın içindeki fanlar, ısınan havayı odaya doğru üfleyerek ısının tüm alana eşit bir şekilde yayılmasını sağlar. Radyant ısı dağılımında ise sobanın yüzeyinden yayılan ısı, özellikle sobanın yakınındaki bölgeleri ısıtarak odanın dengeli bir şekilde ısınmasını sağlar (Myhren & Holmberg, 2008). Bu mekanizmaların verimli çalışması, sobanın konumu, fan ve hava akışı, yalıtım gibi faktörlere bağlıdır ve enerji verimliliğini artırmak için dikkatle optimize edilmelidir.

Sonuç olarak, pelet sobalarında enerji verimliliği; yakıt kalitesi, soba tasarımı, hava akışı, yanma verimliliği ve ısı dağılımı gibi birçok faktörün optimize edilmesiyle artırılabilir (Sungur et al., 2023). Pelet sobalarının sağladığı yüksek enerji verimliliği, fosil yakıtlara göre daha çevre dostu ve sürdürülebilir bir ısınma alternatifi olarak öne çıkmasını sağlar ve bu da pelet sobalarını modern ısınma sistemleri arasında önemli bir yere yerleştirir.

KAYNAKLAR

Adami, L., Schiavon, M., & Rada, E. C. (2020). Potential environmental benefits of direct electric heating powered by waste-to-energy processes as a replacement of solid-fuel combustion in semi-rural and remote areas. *Science of The Total Environment, 740*, 140078. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.140078

Benassi, L., Dalipi, R., Consigli, V., Pasquali, M., Borgese, L., Depero, L. E., Clegg, F., Bingham, P. A., & Bontempi, E. (2017). Integrated management of ash from industrial and domestic combustion: a new sustainable approach for reducing greenhouse gas emissions from energy conversion. *Environmental Science and Pollution Research, 24*(17), 14834-14846. https://doi.org/10.1007/s11356-017-9037-y

Carvalho, L., Wopienka, E., Pointner, C., Lundgren, J., Verma, V. K., Haslinger, W., & Schmidl, C. (2013). Performance of a pellet boiler fired with agricultural fuels. *Applied Energy, 104*, 286-296. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2012.10.058

Carvalho, R. L., Vicente, E. D., Tarelho, L. A. C., & Jensen, O. M. (2018). Wood stove combustion air retrofits: A low cost way to increase energy savings in dwellings. *Energy and Buildings*, *164*, 140-152. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2018.01.002

Eskilsson, D., Rönnbäck, M., Samuelsson, J., & Tullin, C. (2004). Optimisation of efficiency and emissions in pellet burners. *Biomass and Bioenergy, 27*(6), 541-546. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2003.09.008

Georges, L., & Skreiberg, Ø. (2016). Simple modelling procedure for the indoor thermal environment of highly insulated buildings heated by wood stoves. *Journal of Building Performance Simulation*, *9*(6), 663-679. https://doi.org/10.1080/19401493.2016.1188988

Liu, W., Zhang, Z., Xie, X., Yu, Z., von Gadow, K., Xu, J., Zhao, S., & Yang, Y. (2017). Analysis of the Global Warming Potential of Biogenic CO2 Emission in Life Cycle Assessments. *Scientific Reports*, *7*(1), 39857. https://doi.org/10.1038/srep39857

Malik, B., Pirzadah, T. B., Islam, S. T., Tahir, I., Kumar, M., & Rehman, R. u. (2015). Biomass Pellet Technology: A Green Approach for Sustainable Development. In K. R. Hakeem, M. Jawaid, & O. Y. Alothman (Eds.), *Agricultural Biomass Based Potential Materials* (pp. 403-433). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13847-3_19

Mehetre, S. A., Panwar, N. L., Sharma, D., & Kumar, H. (2017). Improved biomass cookstoves for sustainable development: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *73*, 672-687. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.01.150

Menghini, D., Marra, F. S., Allouis, C., & Beretta, F. (2008). Effect of excess air on the optimization of heating appliances for biomass combustion. *Experimental Thermal and Fluid Science*, *32*(7), 1371-1380. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.expthermflusci.2007.11.018

Mishra, N. K., Mishra, S. C., & Muthukumar, P. (2015). Performance characterization of a medium-scale liquefied petroleum gas cooking stove with a two-layer porous radiant burner. *Applied Thermal Engineering*, *89*, 44-50. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.applthermaleng.2015.05.077

Myhren, J. A., & Holmberg, S. (2008). Flow patterns and thermal comfort in a room with panel, floor and wall heating. *Energy and Buildings*, *40*(4), 524-536. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2007.04.011

Ozgen, S. (2024). Methods for particulate matter emission reduction from pellet boilers. *Biomass Conversion and Biorefinery*, *14*(7), 8189-8213. https://doi.org/10.1007/s13399-022-03045-4

Pradhan, P., Mahajani, S. M., & Arora, A. (2018). Production and utilization of fuel pellets from biomass: A review. *Fuel Processing Technology*, *181*, 215-232. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2018.09.021

Saidur, R., Abdelaziz, E. A., Demirbas, A., Hossain, M. S., & Mekhilef, S. (2011). A review on biomass as a fuel for boilers. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(5), 2262-2289. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2011.02.015

Sandro, N., Agis, P., Gojmir, R., Vlasta, Z., & Müslüm, A. (2019). Using pellet fuels for residential heating: A field study on its efficiency and the users' satisfaction. *Energy and Buildings*, *184*, 193-204. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2018.12.007

Schakel, W., Meerman, H., Talaei, A., Ramírez, A., & Faaij, A. (2014). Comparative life cycle assessment of biomass co-firing plants with carbon capture and storage. *Applied Energy*, *131*, 441-467. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2014.06.045

Shen, H., Luo, Z., Xiong, R., Liu, X., Zhang, L., Li, Y., Du, W., Chen, Y., Cheng, H., Shen, G., & Tao, S. (2021). A critical review of pollutant emission factors from fuel combustion in home stoves. *Environment International*, *157*, 106841. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.envint.2021.106841

Shrestha, P., Zhang, W., Mawusi, S. K., Li, J., Xu, J., Li, C., Xue, C., & Liu, G. (2021). In-use emissions and usage trend of pellet heating stoves in rural Yangxin, Shandong Province. *Environmental Pollution*, *280*, 116955. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.envpol.2021.116955

Sonarkar, P. R., & Chaurasia, A. S. (2019). Thermal performance of three improved biomass-fired cookstoves using fuel wood, wood pellets and coconut shell. *Environment, Development and Sustainability*, *21*(3), 1429-1449. https://doi.org/10.1007/s10668-018-0096-0

Sungur, B., Basar, C., & Kaleli, A. (2023). Multi-objective optimisation of the emission parameters and efficiency of pellet stove at different supply airflow positions based on machine learning approach. *Energy*, *278*, 127896. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.energy.2023.127896

Sutar, K. B., Kohli, S., Ravi, M. R., & Ray, A. (2015). Biomass cookstoves: A review of technical aspects. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *41*, 1128-1166. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.09.003

Thomson, H., & Liddell, C. (2015). The suitability of wood pellet heating for domestic households: A review of literature. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *42*, 1362-1369. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.11.009

Wiese, J., Wissing, F., Höhner, D., Wirtz, S., Scherer, V., Ley, U., & Behr, H. M. (2016). DEM/CFD modeling of the fuel conversion in a pellet stove. *Fuel Processing Technology*, *152*, 223-239. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2016.06.005

Zhou, Y., Liu, J., Lang, J., Zhao, B., Guo, X., Chen, D., Zi, T., & Cheng, S. (2024). Necessary CO2 emissions improvement based on rural residential coal/stove-specific coal combustion and prefectural-differentiation synergistic effect of pollutants and carbon emission reduction. *Journal of Cleaner Production*, *449*, 141555. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.141555

PELET ÜRETİM TEKNOLOJİLERİNDEKİ YENİLİKLER VE GELECEK TRENDLER

AlperayALTIKAT
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0002-0087-5814
Mehmet Hakkı ALMA
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0001-6323-7230

ÖZET

Pelet üretim teknolojisi, artan enerji talebi ve fosil yakıtların çevresel etkileri nedeniyle sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçişte kritik bir rol üstlenmektedir. Biyokütle kaynaklarından elde edilen peletler, yüksek enerji yoğunluğuna sahip, çevre dostu bir yakıt türü olarak dikkat çekmektedir. Özellikle odun, tarımsal atıklar ve diğer organik materyallerin yüksek basınç altında sıkıştırılmasıyla üretilen peletler, ev tipi sobalardan endüstriyel kazanlara kadar geniş bir alanda kullanılmaktadır. Pelet üretiminde hammadde seçimi ve hazırlık aşamaları, ürünün enerji verimliliğini ve yanma performansını etkileyen temel faktörlerdir. Son yıllarda peletleme teknolojilerinde yaşanan yenilikler, üretim maliyetlerini düşürmenin yanı sıra peletlerin kalitesini ve verimliliğini artırmıştır. Mikrodalga kurutma gibi inovatif teknolojiler sayesinde, biyokütlenin nem içeriği hızla düşürülerek üretim sürecinde enerji tasarrufu sağlanmaktadır. Otomasyon ve yapay zekâ uygulamaları da pelet üretim sürecinin verimliliğini ve kalite kontrolünü optimize etmektedir. Bu gelişmeler, peletlerin karbon nötr bir enerji kaynağı olarak yaygınlaşmasını ve fosil yakıtlarla çalışan enerji santrallerinin yenilenebilir enerjiye geçişini hızlandırmaktadır. Sonuç olarak, peletler, enerji sektöründe sürdürülebilirlik ve çevre dostu bir alternatif olarak giderek daha önemli bir konuma yerleşmektedir.

Anahtar kelimeler: Pelet üretimi, Sürdürülebilir enerji, Biyokütle, Çevre dostu, Enerji verimliliği, Peletleme teknolojisi, Yapay zekâ, Karbon nötr, Yenilenebilir enerji, Fosil yakıtlar

INNOVATIONS AND FUTURE TRENDS IN PELLET PRODUCTION TECHNOLOGIES

ABSTRACT

Pellet production technology plays a critical role in the transition to sustainable energy sources due to increasing energy demand and environmental impacts of fossil fuels. Pellets obtained from biomass sources stand out as an environmentally friendly fuel type with high energy density. Pellets, produced by compressing wood, agricultural waste and other organic materials under high pressure, are used in a wide range of areas from home stoves to industrial boilers.

Raw material selection and preparation stages in pellet production are the main factors affecting the energy efficiency and combustion performance of the product. Innovations in pelletizing technologies in recent years have increased the quality and efficiency of pellets as well as reducing production costs. Thanks to innovative technologies such as microwave drying, the moisture content of biomass is rapidly reduced, providing energy savings in the production process. Automation and artificial intelligence applications also optimize the efficiency and quality control of the pellet production process. These developments are accelerating the spread of pellets as a carbon-neutral energy source and the transition of fossil fuel-fired power plants to renewable energy. As a result, pellets are becoming increasingly important as a sustainable and environmentally friendly alternative in the energy sector.

Key words: Pellet production, Sustainable energy, Biomass, Environmentally friendly, Energy efficiency, Pelletizing technology, Artificial intelligence, Carbon neutral, Renewable energy, Fossil fuels

1.Giriş

Günümüzün enerji sektörü, artan küresel enerji talebi ve fosil yakıtların çevresel etkileri nedeniyle sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik büyük bir dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşümde peletler, biyokütle kaynaklarından elde edilen ve yüksek enerji yoğunluğuna sahip bir yakıt türü olarak öne çıkmaktadır(Pradhan et al., 2018). Özellikle ev tipi sobalardan endüstriyel kazanlara kadar geniş bir yelpazede kullanılan peletler, karbon ayak izinin azaltılmasına ve sürdürülebilir enerji hedeflerine ulaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Ozgen, 2024). Peletlerin enerji üretimindeki bu kritik rolü, onları yenilenebilir enerji kaynakları arasında stratejik bir konuma yerleştirmektedir.

Pelet üretimi, temel olarak odun, tarımsal atıklar ve diğer organik malzemeler gibi biyokütle kaynaklarının yüksek basınç altında sıkıştırılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte hammadde seçimi ve hazırlık aşamaları, üretilen peletlerin enerji yoğunluğu, verimliliği ve yanma performansı açısından kritik öneme sahiptir (Mostafa et al., 2019). Geleneksel odun tabanlı biyokütle kaynaklarının yanı sıra mısır sapları, buğday samanı ve pirinç kabukları gibi tarımsal yan ürünler de pelet üretiminde giderek daha yaygın hale gelmiştir (Malik et al., 2015). Bu durum, tarımsal atıkların geri dönüştürülerek enerji üretiminde kullanılmasına olanak tanımakta ve kaynak verimliliğini artırarak çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Son yıllarda pelet üretim teknolojilerinde önemli yenilikler ve gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle düşük enerji tüketimi ve yüksek verimlilik sağlayan ileri peletleme yöntemleri, üretim maliyetlerini düşürmenin yanı sıra pelet kalitesini de artırmaktadır (Cui et al., 2021). Geleneksel

pelet pres sistemlerine göre %20-30 daha az enerji tüketen modern peletleme makineleri, daha yoğun ve homojen peletler elde edilmesini mümkün kılmaktadır (Pradhan et al., 2018). Benzer şekilde, mikrodalga kurutma gibi inovatif kurutma teknolojileri, biyokütlenin nem içeriğini hızla düşürerek üretim süreçlerini hızlandırmakta ve enerji tasarrufu sağlamaktadır (Acharya et al., 2012). Pelet üretimindeki bu teknolojik gelişmeler, sektörün verimliliğini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda peletlerin karbon nötr bir enerji kaynağı olarak küresel ölçekte yaygınlaşmasına da katkıda bulunmaktadır (Malik et al., 2015).

Pelet üretiminde otomasyon ve yapay zekâ uygulamaları da giderek daha önemli hale gelmektedir (Mancini et al., 2020). Tahminsel bakım, süreç optimizasyonu ve kalite kontrol gibi alanlarda yapay zekâ teknolojilerinin kullanılması, üretim sürecinin daha verimli, sürdürülebilir ve hatasız bir şekilde yönetilmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede, peletlerin kalite standartlarının yükseltilmesi ve üretim süreçlerinin daha verimli hale getirilmesi mümkün olmuştur. Yapay zekâ destekli kalite kontrol sistemleri, peletlerin fiziksel özelliklerini ve enerji içeriğini gerçek zamanlı olarak analiz ederek, hatalı ürünlerin üretim hattından ayrılmasını sağlamaktadır (Chryssolouris et al., 2023).

Gelecek perspektifiyle bakıldığında, pelet üretim teknolojisindeki gelişmelerin karbon nötr üretim sistemlerine doğru bir geçişi desteklediği görülmektedir. Peletler, biyokütle kaynaklarının karbon döngüsüne dayalı bir yakıt olarak, yanma sırasında atmosfere salınan karbondioksit miktarının biyokütle büyümesi sırasında emilen karbonla dengelenmesi sayesinde karbon nötr bir enerji kaynağı olarak kabul edilmektedir (Srivastava et al., 2021). Bu özellikleri, peletleri fosil yakıtlarla çalışan enerji santrallerinin yenilenebilir enerjiye geçişinde kritik bir araç haline getirmektedir. Özellikle Avrupa ve Asya'da yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik artan talep, peletlerin enerji piyasasındaki stratejik önemini her geçen gün artırmaktadır (Kang et al., 2015).

Sonuç olarak, peletler, biyokütle kaynaklarının enerji üretiminde etkin bir şekilde değerlendirilmesini sağlayan, çevre dostu, yenilenebilir ve sürdürülebilir bir yakıt türü olarak dikkat çekmektedir. Gelişen üretim teknolojileri, peletlerin enerji yoğunluğunu ve verimliliğini artırarak onların küresel enerji piyasasında daha yaygın bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu da peletlerin, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltan ve sürdürülebilir enerji hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunan önemli bir enerji kaynağı olarak gelecekteki rolünü daha da güçlendirmektedir.

2. Pelet Üretimi ve Hammadde Seçimi

Peletlerin üretim süreci, hammadde seçimi ve bu hammaddenin işlenmesiyle başlamaktadır. Odun tabanlı biyokütle, pelet üretiminde en yaygın kullanılan kaynaklardan biridir ve talaş, odun yongaları, ağaç kabukları gibi hammaddelerden elde edilmektedir (Braghiroli & Passarini, 2020). Bu malzemeler, kereste fabrikalarından ve orman atıklarından temin edilerek sürdürülebilir bir üretim döngüsü oluşturur. Bunun yanı sıra, tarımsal atıklar da pelet üretiminde değerlendirilmektedir. Mısır sapları, buğday samanı, pirinç kabukları ve benzeri tarımsal yan ürünler, tarımda geri dönüştürülebilir malzemeler olarak kullanılarak çevresel atıkların azaltılmasına katkı sağlar (Karkania et al., 2012). Ayrıca, kağıt atıkları ve endüstriyel biyokütle gibi alternatif hammaddelerin kullanımı, pelet üretiminde çeşitliliği artırmakta ve biyokütle kaynaklarının daha verimli kullanılmasını mümkün kılmaktadır (Clauser et al., 2021).

3. Üretim Sürecinin Aşamaları

Pelet üretiminde hammadde hazırlık aşamasında, kırma, kurutma ve öğütme işlemleri büyük önem taşımaktadır (Mostafa et al., 2019). Büyük biyokütle parçaları, peletleme için uygun boyutlara getirildikten sonra kurutma makinelerinde nem oranı %10-15 seviyesine düşürülmektedir (Ståhl et al., 2004). Bu aşama, peletlerin yanma performansını ve enerji yoğunluğunu doğrudan etkilediği için kritik bir adımdır. Ardından, öğütülen biyokütle parçacıkları homojen bir yapıya dönüştürülerek peletleme sürecine hazır hale getirilir (Liu et al., 2014). Peletleme süreci, hammaddenin yüksek basınç altında bir pelet presine girmesiyle devam eder. Bu işlem sırasında biyokütle sıkıştırılarak silindirik peletler elde edilir (Nielsen et al., 2020). Yassı kalıp pres ve halka kalıp pres olmak üzere iki temel pres türü kullanılır ve üretim ölçeğine göre bu pres türleri değişiklik gösterir.

4. Pelet Üretiminde Yenilikçi Teknolojiler

Pelet üretiminde teknolojik gelişmeler, üretim verimliliğini ve enerji yoğunluğunu artırmaya yönelik önemli ilerlemeler sağlamaktadır. Özellikle mikrodalga kurutma ve ileri peletleme yöntemleri gibi yenilikçi teknolojiler, geleneksel üretim süreçlerine göre %20-30 daha az enerji tüketimi sağlayarak peletlerin üretim maliyetini düşürmektedir (Malik et al., 2015). Bu tür gelişmiş presleme teknolojileri, peletlerin daha yoğun ve düşük nem içeriğine sahip olmasını mümkün kılarak, yüksek kaliteli bir yakıt elde edilmesini sağlar. Ayrıca, ileri kurutma sistemleri sayesinde biyokütlenin hedeflenen nem içeriğine daha hızlı ve verimli bir şekilde ulaşması sağlanır (Dev & Raghavan, 2012). Akışkan yataklı kurutucular ve döner tambur kurutucular gibi teknolojiler, biyokütle kurutma sürecinde enerji tasarrufunu artırarak peletlerin çevresel sürdürülebilirliğine katkı sağlar (Yi et al., 2020).

5. Otomasyon ve Yapay Zekâ Uygulamaları

Pelet üretiminde otomasyon ve yapay zeka uygulamalarının artan kullanımı, sektörün geleceğini şekillendiren önemli bir unsurdur (Pierdicca et al., 2022). Otomasyon, üretim süreçlerinin verimliliğini artırırken insan hatalarını minimize ederek üretim kalitesini ve hızını yükseltir. Yapay zekâ, pelet üretim tahminsel bakım ve süreç optimizasyonu gibi uygulamalarla, üretim sürecinin gerçek zamanlı izlenmesini ve enerji tüketiminin optimize edilmesini mümkün kılar. Aynı zamanda, kalite kontrol sistemleri peletlerin kalitesini anında analiz ederek hatalı ürünlerin ayrıştırılmasını sağlar (Mancini et al., 2020).

6. Biyokütle Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi

Biyokütle kaynaklarının çeşitlendirilmesi, pelet üretiminde sürdürülebilirliğin ve verimliliğin artırılması için önemli bir rol oynamaktadır (Awasthi et al., 2020). Tarımsal atıklar, orman endüstrisinin yan ürünleri ve enerji bitkileri gibi kaynakların kullanımı, biyokütle tedarik zincirinin esnek ve sürdürülebilir olmasına katkıda bulunur (Iakovou et al., 2010). Miscanthus gibi enerji bitkileri, hızlı büyümeleri ve yüksek enerji verimlilikleri ile pelet üretimi için umut verici bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Alternatif olarak deniz yosunu ve endüstriyel atıklar gibi biyokütle kaynaklarının da pelet üretiminde kullanılması, bu yakıt türünün çevresel etkisini azaltır ve atık yönetimi sorunlarının çözümüne katkıda bulunur (Abbasi & Abbasi, 2010).

7. Sonuçlar

Sonuç olarak, pelet üretim teknolojilerindeki yenilikler ve gelişmeler, bu yakıt türünün enerji piyasasında giderek daha stratejik bir konuma yerleşmesine olanak tanımaktadır. Karbon nötr özellikleri, yüksek enerji yoğunluğu ve sürdürülebilir hammadde kaynakları ile peletler, fosil yakıtlarla çalışan enerji santrallerinin yenilenebilir enerjiye geçişinde önemli bir araç olarak hizmet etmektedir. Biyokütle kaynaklarının verimli kullanımı, gelişmiş üretim teknolojileri ve otomasyon sistemleri sayesinde pelet üretimi, enerji sektörü için çevre dostu ve sürdürülebilir bir alternatif olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

Abbasi, T., & Abbasi, S. A. (2010). Biomass energy and the environmental impacts associated with its production and utilization. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 14*(3), 919-937. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2009.11.006

Acharya, B., Sule, I., & Dutta, A. (2012). A review on advances of torrefaction technologies for biomass processing. *Biomass Conversion and Biorefinery, 2*(4), 349-369. https://doi.org/10.1007/s13399-012-0058-y

Awasthi, M. K., Sarsaiya, S., Patel, A., Juneja, A., Singh, R. P., Yan, B., Awasthi, S. K., Jain, A., Liu, T., Duan, Y., Pandey, A., Zhang, Z., & Taherzadeh, M. J. (2020). Refining biomass residues for

sustainable energy and bio-products: An assessment of technology, its importance, and strategic applications in circular bio-economy. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *127*, 109876. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2020.109876

Braghiroli, F. L., & Passarini, L. (2020). Valorization of Biomass Residues from Forest Operations and Wood Manufacturing Presents a Wide Range of Sustainable and Innovative Possibilities. *Current Forestry Reports*, *6*(2), 172-183. https://doi.org/10.1007/s40725-020-00112-9

Chryssolouris, G., Alexopoulos, K., & Arkouli, Z. (2023). Artificial Intelligence in Manufacturing Equipment, Automation, and Robots. In G. Chryssolouris, K. Alexopoulos, & Z. Arkouli (Eds.), *A Perspective on Artificial Intelligence in Manufacturing* (pp. 41-78). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-21828-6_3

Clauser, N. M., González, G., Mendieta, C. M., Kruyeniski, J., Area, M. C., & Vallejos, M. E. (2021). Biomass Waste as Sustainable Raw Material for Energy and Fuels. *Sustainability*, *13*(2), 794. https://www.mdpi.com/2071-1050/13/2/794

Cui, X., Yang, J., Wang, Z., & Shi, X. (2021). Better use of bioenergy: A critical review of co-pelletizing for biofuel manufacturing. *Carbon Capture Science & Technology*, *1*, 100005. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ccst.2021.100005

Dev, S. R. S., & Raghavan, V. G. S. (2012). Advancements in Drying Techniques for Food, Fiber, and Fuel. *Drying Technology*, *30*(11-12), 1147-1159. https://doi.org/10.1080/07373937.2012.692747

Iakovou, E., Karagiannidis, A., Vlachos, D., Toka, A., & Malamakis, A. (2010). Waste biomass-to-energy supply chain management: A critical synthesis. *Waste Management*, *30*(10), 1860-1870. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.wasman.2010.02.030

Kang, S., Selosse, S., & Maïzi, N. (2015). Strategy of bioenergy development in the largest energy consumers of Asia (China, India, Japan and South Korea). *Energy Strategy Reviews*, *8*, 56-65. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.esr.2015.09.003

Karkania, V., Fanara, E., & Zabaniotou, A. (2012). Review of sustainable biomass pellets production – A study for agricultural residues pellets' market in Greece. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *16*(3), 1426-1436. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2011.11.028

Liu, Z., Quek, A., & Balasubramanian, R. (2014). Preparation and characterization of fuel pellets from woody biomass, agro-residues and their corresponding hydrochars. *Applied Energy*, *113*, 1315-1322. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2013.08.087

Malik, B., Pirzadah, T. B., Islam, S. T., Tahir, I., Kumar, M., & Rehman, R. u. (2015). Biomass Pellet Technology: A Green Approach for Sustainable Development. In K. R. Hakeem, M. Jawaid, & O. Y. Alothman (Eds.), *Agricultural Biomass Based Potential Materials* (pp. 403-433). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13847-3_19

Mancini, M., Mircoli, A., Potena, D., Diamantini, C., Duca, D., & Toscano, G. (2020). Prediction of pellet quality through machine learning techniques and near-infrared spectroscopy. *Computers & Industrial Engineering*, *147*, 106566. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cie.2020.106566

Mostafa, M. E., Hu, S., Wang, Y., Su, S., Hu, X., Elsayed, S. A., & Xiang, J. (2019). The significance of pelletization operating conditions: An analysis of physical and mechanical characteristics as well as energy consumption of biomass pellets. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *105*, 332-348. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.rser.2019.01.053

Nielsen, S. K., Mandø, M., & Rosenørn, A. B. (2020). Review of die design and process parameters in the biomass pelleting process. *Powder Technology*, *364*, 971-985. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.powtec.2019.10.051

Ozgen, S. (2024). Methods for particulate matter emission reduction from pellet boilers. *Biomass Conversion and Biorefinery*, *14*(7), 8189-8213. https://doi.org/10.1007/s13399-022-03045-4

Pierdicca, R., Balestra, M., Micheletti, G., Felicetti, A., & Toscano, G. (2022). Semi-automatic detection and segmentation of wooden pellet size exploiting a deep learning approach. *Renewable Energy*, *197*, 406-416. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.07.109

Pradhan, P., Mahajani, S. M., & Arora, A. (2018). Production and utilization of fuel pellets from biomass: A review. *Fuel Processing Technology*, *181*, 215-232. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2018.09.021

Srivastava, R. K., Shetti, N. P., Reddy, K. R., Kwon, E. E., Nadagouda, M. N., & Aminabhavi, T. M. (2021). Biomass utilization and production of biofuels from carbon neutral materials. *Environmental Pollution*, *276*, 116731. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.envpol.2021.116731

Ståhl, M., Granström, K., Berghel, J., & Renström, R. (2004). Industrial processes for biomass drying and their effects on the quality properties of wood pellets. *Biomass and Bioenergy*, *27*(6), 621-628. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2003.08.019

Yi, J., Li, X., He, J., & Duan, X. (2020). Drying efficiency and product quality of biomass drying: a review. *Drying Technology*, *38*(15), 2039-2054. https://doi.org/10.1080/07373937.2019.1628772

HİDROPONİK TARIM SİSTEMLERİ

Sefa ALTIKAT
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0002-3472-4424

ÖZET

Hidroponik tarım, bitkilerin toprak yerine su ve besin çözeltisiyle yetiştirildiği bir yöntemdir. "Hydro" su, "ponos" ise emek anlamına gelir. Hidroponik tarım, bitki köklerinin doğrudan su içinde gerekli besin maddelerini almasını sağlar. Bu yöntem geleneksel tarıma kıyasla daha verimli su kullanımı ve daha yüksek ürün verimi sunar. Damlama sistemi, besin filmi tekniği (NFT), taşkın ve çekilme sistemi, derin su kültürü (DWC) ve fitil sistemi gibi çeşitli hidroponik teknikler kullanılmaktadır. Damlama sistemi, su ve besin maddelerini doğrudan bitkilerin köklerine ileterek büyümeyi hızlandırır. Besin filmi tekniğinde, bitki kökleri ince bir besin filmi içinde asılı durur, bu da köklerin yeterli oksijen almasını sağlar. DWC sistemi, bitki köklerini sürekli oksijenlendirilmiş bir besin çözeltisine daldırır, böylece bitkiler daha hızlı büyür. Fitil sistemi, basit ve düşük maliyetli bir yöntem olup, genellikle küçük ve yavaş büyüyen bitkilerde kullanılır. Her bir sistemin kendine özgü avantajları ve sınırlamaları vardır. Örneğin, fitil sistemi düşük maliyetli ve enerji tasarrufu sağlar, ancak büyük bitkiler için yeterli olmayabilir. Hidroponik tarım, özellikle su kıtlığı yaşanan bölgelerde sürdürülebilir tarım çözümleri sunar. Ancak bu sistemler, enerji tüketimi, teknik altyapı ve kurulum maliyetleri gibi faktörler açısından dikkatle ele alınmalıdır. Sonuç olarak, hidroponik tarım sistemleri, verimli su kullanımı ve yüksek ürün verimi ile geleneksel tarıma önemli bir alternatif oluştururken, ticari uygulamalarda dikkatli planlama ve yönetim gerektirir.

Anahtar Kelimeler: NFT, SWC, fitil, dikey tarım, topraksız tarım

HYDROPONIC AGRICULTURE SYSTEMS

ABSTRACT

Hydroponic farming is a method where plants are grown with a solution of water and nutrients instead of soil. "Hydro" means water and "ponos" means labor. Hydroponic farming allows plant roots to receive essential nutrients directly in water. This method offers more efficient water use and higher crop yields compared to conventional agriculture. Various hydroponic techniques are used, such as drip system, nutrient film technique (NFT), flood and drawdown system, deep water culture (DWC) and wick system. The drip system accelerates growth by

delivering water and nutrients directly to the roots of plants. In the nutrient film technique, plant roots are suspended in a thin nutrient film, which ensures that the roots receive sufficient oxygen. The DWC system immerses the plant roots in a continuously oxygenated nutrient solution, so that the plants grow faster. The wick system is a simple and low-cost method, usually used for small and slow-growing plants. Each system has its own advantages and limitations. For example, the wick system is low-cost and energy-saving, but may not be sufficient for large plants. Hydroponic farming offers sustainable farming solutions, especially in water-scarce regions. However, these systems should be carefully considered in terms of factors such as energy consumption, technical infrastructure and installation costs. In conclusion, while hydroponic farming systems are an important alternative to conventional agriculture with efficient water use and high crop yields, they require careful planning and management in commercial applications.

Keywords: NFT, SWC, wick, vertical farming, hydroponics

1.GİRİŞ

Hidroponik bitki yetiştiriciliği, bitki köklerinin gelişmeleri için ihtiyaç duyulan besinleri bulunduran bir ortam içinde büyümelerini sağlayan topraksız bitkisel bir üretim yöntemidir (Adenle et al., 2019). (Mariyappillai & Subramanian, 2024). Bu sistemler altında değerlendirilen birçok topraksız tarım çeşidi bulunmaktadır. Bunlar arasında en yaygın şekilde kullanılanlar; aeroponik, akuaponik, pasif ve aktif sistemleridir (Fussy & Papenbrock, 2022). Bu sistemler bitkilerin konumlandırılmalarına, büyüme ortamındaki değişkenliğe ve kullanılan besin içeriklerine göre farklılık gösterirler.

Hidroponik kültür, geleneksel tarımsal üretime kıyasla besin maddelerinin daha verimli bir şekilde dağıtılması avantajına sahiptir. Hidroponik sistemlerde yetiştiricilik kaliteli sebze üretiminde, dünya çapında talebin sürekli artması nedeniyle ticari bitki kültüründe önemli uygulamalara sahiptir (Lee & Lee, 2015).

Hidroponik üretim, yüksek teknoloji alanında faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından desteklenmekte olup, sistemlerin sürdürülebilir olduğu, toprağı ve suyu korumaya katkı sağladığı ve ekolojik sorunları azalttığı ileri sürmektedir (Rajendran et al., 2024).

Hidroponik sistemlerin tarihi antik çağlara dayanmaktadır. Bu koşullar altında pirinç kültürü iddiaları yaklaşık 5000 BP'ye kadar uzanmakta olup ve Papua Yeni Gine'de keşfedilmiştir. Bununla birlikte, daha pratik bir hidroponik teknik, doğal yollarla büyümenin sınırlandırıldığı dönemde bunu tarımsal bir uygulama olarak tahsis eden eski Babilliler tarafından geliştirilmiştir. Aynı zamanda bu bölgede su üzerinde yüzen bitkiler kullanılarak su teresi

üretimi de yapılmıştır. Bilim insanları ve araştırmacılar, aşırı çevresel koşullar altında dayanıklı yaşam destek sistemleri yetiştirmeyi amaçlayan kontrollü büyüme ortamı sistemlerinde hidroponik sistemleri geliştirmeye ve kullanmaya devam etmişlerdir. Çeşitli özellikler ve sınırlı alanlar için optimize edilmiş bu kontrollü sistemler, uzay keşif görevlerinde ve uzun süreli uzay görevlerinde kullanılmaktadır. Hidroponik, bitki beslenmesi ve büyümesi için özel kültür tekniklerinin geliştirilmesinin ardından hızla gelişmeye devam etmiş ve günümüzde sıklıkla kullanılmaya başlamıştır(Fussy & Papenbrock, 2022).

2.Hidroponik tarım sistemleri

Hidroponik tarım sistemleri modern ve topraksız tarım yöntemleridir. Bitkiler, besin çözeltisi yoluyla temel mineraller ve besinler sağlanarak toprak kullanılmadan yetiştirilebilir (Sambo et al., 2019). Besin çözeltisi bileşimi, kullanılan sulama sistemi üretim tekniğine bağlı olarak değişir. Hidroponik sistemlerde geleneksel tarıma kıyasla büyük miktarda su tasarrufu sağlanır. Hidroponik tarım ayrıca daha iyi kalitede ve daha yüksek oranda üretime olanak tanır (Pomoni et al., 2023). Damlama, gelgit, yüzer, besin filmi tekniği, derin su kültürü ve fitil/el sulama en yaygın kullanılan hidroponik tekniklerdir (Son et al., 2020).

2.1.Hidroponik damlama sistemi

Hidroponik damlama sistemi, topraksız ortamda bitki yetiştirmenin etkili yollarından biridir. Bu sistemlerde bitkiler su, besin maddeleri ve özel olarak tasarlanmış büyüme ortamlarında yetiştirilir. Damlama sistemi, su ve besin maddelerini doğrudan bitkilerin köklerine iletmek için damlama başlıkları kullanan hidroponik bir sistemdir (Şekil 1) (van Os et al., 2019) . Geleneksel üretimin aksine, bu sistemde yetiştirme ortamı olarak toprak kullanılmaz. Bitkiler besin açısından zengin bir çözelti veya perlit, vermikülit ve hindistan cevizi gibi bir yetiştirme ortamında yetiştirilir (Gruda, 2019).

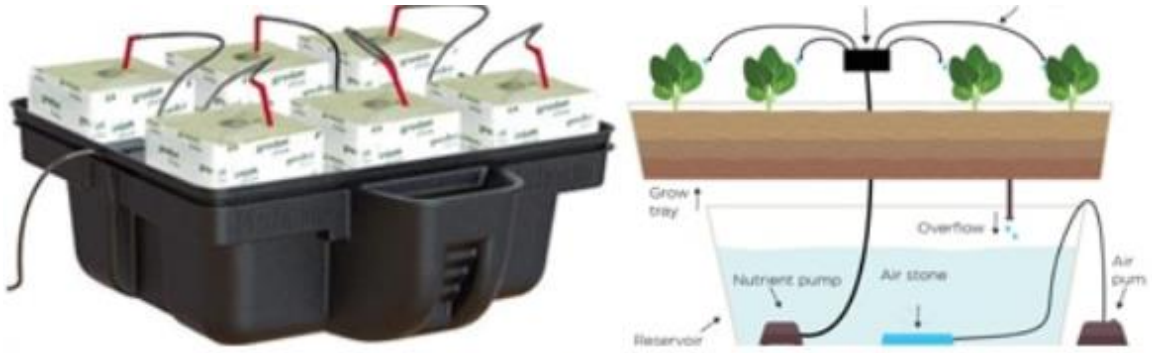

Şekil 1. Hidroponik damlama sistemi

Hidroponik damalama sisteminin tasarımında yetiştirme ortamı seçimi, besin çözeltisinin hazırlanması, damlama başlıkları, sistem otomasyonu, geri dönüş hatları, köklerin

havalandırılması, sistemin yerleşimi ve alanın efektif kullanımı, su kaynaklarının yönetimi, yeterli drenaj koşulları, ışıklandırma sistemi, hastalık ve zararlı kontrolü, sıcaklık ve nem kontrolü, enerji kaynakları ve maliyet, bakım ve izleme protokolleri gibi dikkat edilmesi gereken birtakım unsurlar konular bulunmaktadır. Bu konuların birçoğu tüm hidroponik sistemler için geçerlidir.

Yetiştirme ortamı bitki köklerinin yeterli oksijen alması ve drenaj kabiliyeti açısından önemlidir. Damlama sisteminde perlit, vermikülit, hindistan cevizi lifi gibi yetiştirme ortamları kullanılabilir.

Perlit (Şekil 2a) obdisyenden elde edilir. Doğal halde bünyesinde su ihtiva eder. Yüksek sıcaklıklara maruz bırakıldığında su buharlaşır porlu hafif ve beyaz bir malzemeye dönüşür. En temel özellikleri arasında; hafiflik, yüksek su tutma kapasitesi, porlu yapı, havalandırılabilirlik, sterillik ve uzun ömürlülük sıralanabilir (Bar-Tal et al., 2019).

Vermikülit (Şekil 2b), hidroponik sistemlerde kullanılan hafif ve kimyasal olarak nötr bir yetiştirme ortamıdır. Ayrıca, çürümeden hava tutabilme özelliğine sahiptir. Vermikülit tanelerinin ideal büyüklüğü bitkiler için önemlidir; küçük bitkiler genellikle küçük tanelerle kullanılır. Zemin vermikülitindeki kökler gövdeyi destekleyemeyebilir ve bitki yaprak ağırlığıyla kırılabilir. Çok küçük taneler sıkışabilir ve sulama zorlaşır, su hızla buharlaşabilir. Nemi ememeyen bitki hızla kuruyabilir. Küçük bitkiler için 1-1,5 mm boyutunda taneler uygundur, ancak büyük bitkiler için bu boyut yetersizdir (Yan et al., 2024).

Hindistan cevizi kabuğu lifi, ucuz ve her yerde bulunabilir olması nedeniyle hidroponik sistemlerde yaygın olarak tercih edilmektedir (Şekil 2c). Ayrıca iyi su emiciliği, düşük tuz içeriği ve sterilize edildikten sonra tekrar kullanılabilirliği gibi avantajları vardır. Ancak, yüksek lignin içeriği nedeniyle düşük biyolojik parçalanabilirlik göstermekte ve çevresel sorunlara yol açabilmektedir (Pham et al., 2021).

Perlit

Vermikülit

Hindistan cevizi lifi

Şekil 2. Hidroponik yetiştirme ortamları

2.2 Hidroponik taşkın ve çekilme sistemleri

Bu sistemlerde bitkiler besin çözeltisi içerisine daldırılır, bir müddet bekledikten sonra besin çözeltisi boşaltılır. Taşkın (daldırma) aşamasında bitkilerin ihtiyaç duyduğu besin maddelerinin emilimi sağlanır (Şekil 3). Çekilme (drenaj) aşamasında ise bitki köklerinin havalandırılması sağlanarak köklerin oksijen alması amaçlanır. Sistemde besin çözeltisi doğrudan köklere verildiği için bitkiler daha hızlı büyür ve verim de artışlar gözlenir. Ayrıca besin çözeltisi bitki ihtiyacına göre kolayca ayarlanabilir. Taşkın ve çekilme sistemleri marul ıspanak ve çilek gibi suyu seven ve hızlı büyüyen bitkiler için ideal bir yöntemdir (Geilfus, 2019).

Besin çözeltisi, taşkın ve çekilme sistemlerinde kullanıldığında bitkiler tarafından tamamen tüketilmediği için geri kazanılabilir. Geri dönen besin çözeltisi çekilme sürecinde yeniden kullanılarak su ve besin maddeleri israfını en aza indirir ve çevresel sürdürülebilirliği artırır. Ayrıca, sulama ve besin maddesi takviyesi daha hassas ve düzenli bir şekilde yapılabilirken otomasyon teknolojileri bu sistemlerde kullanılmaktadır. Zamanlayıcılar ve sensörler, besin çözeltisi taşma ve çekilme döngülerini otomatik hale getirerek iş yükünü azaltır ve sistemin etkinliğini arttırır. Köklerin havalandırılması, çekilme aşamasında kök sağlığı için çok önemlidir. Oksijen alımı, köklerin çürümesini engeller ve bitkinin kök sisteminin daha sağlam bir şekilde gelişmesini teşvik eder. Aynı şekilde, bitkinin genel büyümesine ve dayanıklılığına olumlu katkı sağlar. Bu sistemler, enerji harcamasına rağmen geri dönüştürülebilir besin çözeltisi kullanarak su ve besin maliyetlerini azaltarak enerji tasarrufu sağlar (Ebel, 2020). Sistemlerin periyodik bakımı ve temizliği, köklerin hastalıklara karşı korunmasında kritik bir rol oynar. Sistemlerde biriken tortular veya fazla besin maddeleri, köklerin tıkanmasına ve su akışının bozulmasına neden olabilir, bu nedenle periyodik temizlik gereklidir. Taşkın ve geri çekilme sistemleri, suyu seven bitkiler için uygun olabilir ancak diğer bitki türleri için düzenlemeler yapılması gerekebilir. Mesela, hassas köklere sahip bitkiler için besin solüsyonu daha seyrek verilebilir veya taşkın süreleri azaltılabilir. Ayrıca, su kullanımını önemli ölçüde azaltarak özellikle su kıtlığı yaşanan bölgelerde sürdürülebilir tarımsal üretim sunar, geleneksel tarıma göre. Bitkilerin besin çözeltisinin bileşenleri büyüme evrelerine ve ihtiyaçlarına göre değiştirilebilir; örneğin, azot miktarı büyüme dönemlerinde artırılabilirken, çiçeklenme veya meyve verme aşamalarında fosfor ve potasyum ağırlıklı bir çözelti seçilebilir (Schoor et al., 2024).

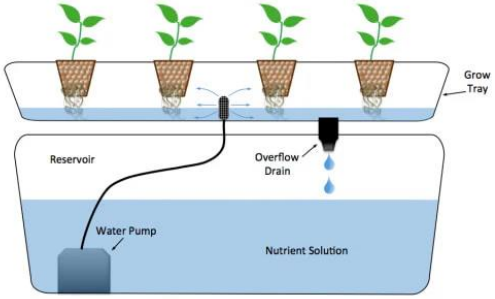

Şekil 3. Hidroponik taşkın ve çekilme sistemi

2.3 Besin filmi (NFT) tekniği

Besin filmi tekniği (NFT) hidroponik sistemlerde en çok tercih edilen yöntemlerden biridir. Bu sistemde bitkiler ince bir besin çözeltisi içinde asılı durur. Ancak kökler tamamen besin çözeltisine daldırılmaz. Köklerin bir kısmı çözelti içinde bir kısmı ise havada asılı kalır. Böylece bitkilerin yeterli düzeyde oksijen alması sağlanır. Sistemde genel anlamda ek bir oksijen kaynağına ihtiyaç duyulmaz (Lennard & Leonard, 2006).

Besin filmi tekniği (NFT) sistemi yanında, bu yöntemin su ve besin maddelerinin verimli kullanımı konusunda da faydaları olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü inceltilmiş bir besin çözeltisi sürekli dolaştırılır ve bu şekilde su tasarrufu sağlanır. Ayrıca, fazla besin çözeltisi sistemde geri kullanılabilir, bu da maliyetleri azaltır ve çevresel sürdürülebilirliği artırır. NFT sistemleri, köklerin çürümesini önlemeye yardımcı olur çünkü hareketli su akışı sağlar. Köklerin suya batma tehlikesi, sabit bir su birikintisinin olmaması ile önlenir. Aynı zamanda, bu yöntem hızla büyüyen bitkiler için mükemmel bir seçenektir. Marul, fesleğen ve ıspanak gibi bitkiler hızla büyüdükleri için, bu yöntemle verimli bir şekilde yetiştirilmeleri mümkündür. Yine de, bitkilerin çabucak zarar görebileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir çünkü NFT sistemlerinde suyun kesintisiz akması kritiktir, bu yüzden elektrik kesintilerine özen gösterilmelidir. Bu sebeple, sistemdeki sürekli işleyişi sağlamak için yedek enerji kaynakları veya acil durum planları oluşturulmalıdır. Sistemin doğru şekilde tasarlanması şarttır; tüm bitkilerin köklerine besin çözeltisinin eşit olarak ulaşabilmesi için kanalların eğimi doğru bir şekilde ayarlanmalıdır. NFT'nin kullanımında uzun vadede, kanalların düzenli olarak temizlenmesi ve besin çözeltisinin pH ve elektrik iletkenliğinin kontrol edilmesi gerekmektedir sistem verimliliği için (Gillani et al., 2023).

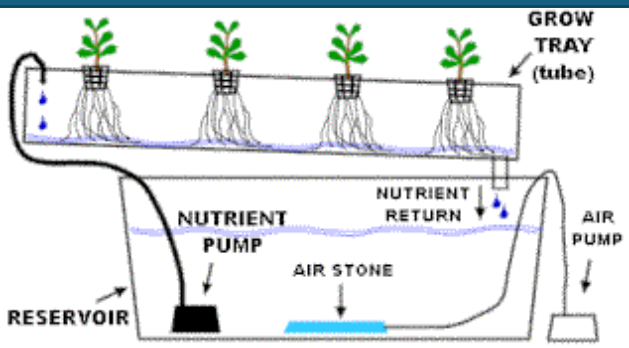

Şekil 3. NFT sistemi

2.4 Derin su kültürü (DWC)

Bu sistemde bitki kökleri sürekli olarak oksijenlendirilmiş besin çözelti içerisinde asılı durur. Çözeltinin sirkülasyonu boruların eğimi ile sağlanabildiği gibi besin tankına yerleştirilen bir pompa vasıtası ile de yapılabilir. DWC yönteminde hem yatay hem de dikey olarak konumlandırılmış ortamlara kullanılabilir. Yatay sistemlerde besin çözeltili su sistem içerisine bir pompa yardımıyla gönderilir (Şekil 4a). Dikey sistemlerde ise besin çözeltili su en sistemin en uç noktasına kadar pompalanır ve serbest akış ile aşağı doğru bırakılır (Şekil 4b). Dikey büyüme ortamlarında her bir bölüme yerleştirilen bir separatör yardımıyla besin çözeltili su pülverize edilerek tüm bitkilere ulaşılması sağlanır (Saaid et al., 2013).

Bu sistemlerde ortamda oksijen içeriği diğer sistemlere göre daha fazladır. Sisteme gönderilen su devridaim ile tekrar kullanılır. Dikkat edilmesi gereken en önemli konu çözeltinin pH ve EC değerlerinin sabit tutulmasıdır. Ayrıca köklerin aşırı uzaması sonucu kanalların tıkanmamasına özen sistemde bitki köklerine çözeltinin ulaştırdığı kanalların tıkanmaması gerekmektedir (Butcher et al., 2017).

Ayrıca, DWC sistemlerinin avantajları arasında bitkilerin hızlı bir şekilde büyümesi ve yüksek verim potansiyeli ön plana çıkarılabilir. Bitkinin büyümesi hızlandırılırken, bitki köklerinin sürekli olarak oksijen ve besin maddelerine erişmesi sağlanır. Su ve besin çözeltisi sistemde geri dönüştürülebilir, bu da kaynakların verimli kullanımını teşvik ederek çevresel sürdürülebilirliği artırır. DWC sistemleri, özellikle büyük ölçekli tarım işletmelerinde enerji tasarrufu sağlayabilir çünkü bu sistemler su ve besin kaybını en aza indirir. Dikey sistemler, sınırlı alanlı üretim tesislerinde bitki yetiştirme kapasitesini artırarak yer tasarrufu sağlar.

Ayrıca, sistemin devamlı olarak çalışabilmesi için enerji kesintilerine karşı önlemler alınmalıdır. Özellikle köklerin korunması için su kesilmesinin önemi vurgulanmalıdır. Aynı şekilde, bitki köklerinin sağlıklı kalması için su sıcaklığının titizlikle izlenmesi önemlidir. Yüksek sıcaklıklar köklerin zarar görmesine sebep olurken, düşük sıcaklıklar bitki metabolizmasını yavaşlatabilir. Bitki gelişimi için hayati önem taşıyan suyun sıcaklık, pH ve

EC değerlerinin sürekli olarak izlenmesi ve uygun seviyelerde tutulması gerekmektedir (Griffith et al., 2023).

a b

Şekil 4. Yatay (a) ve dikey (b) konumlandırılmış DWC sistemleri

2.5. Fitil sistemi

Hidroponik sistemler arasında en basit ve düşük maliyetli yöntemdir. Bu sistemde çözeltinin sirkülasyonu için pompa kullanılmaz. Çözelti bir fitil yardımıyla bitki köklerine iletilir (Şekil 5). Sistemde kullanılan fitilin en önemli özelliği suyu emebilen bir malzemeden yapılmış olmasıdır. Bu amaç doğrultusunda pamuklu ip, naylon iplik veya keçe kullanılabilir. Küçük ve yavaş büyüyen bitkilerde kullanılması daha uygundur. Büyük bitkilerin ihtiyaç duyduğu besin fitil yöntemiyle sağlanamayabilir. Buna ilaveten her bir bitkiye eşit oranda su ve besin verilememişi sistemin dezavantajlarından biridir.

Fitil yöntemi, fitilin bitkilerin kök kısımlarına su vermesinin kolayca gerçekleştiği en ucuz ve en basit hidroponik sistemlerden biridir (Semananda et al., 2016). Bu sistemde, çözelti köklere herhangi bir pompalama sistemine ihtiyaç duymadan pasif bir şekilde gelir. Fitil, kök çürümesine neden olabileceğinden, uygun malzemeden yapılmış olması gerekir. Genel özelliklere sahip bir fitil, su emebilen, hidrofil ve malzemesine göre geliştikçe suyu salabilen maddelerden yapılır. Oldukça kolay ve uygun maliyetlidir. Özellikle besin çözeltisi ve düşük miktarda su gerektiren küçük, yavaş büyüyen bitkiler için uygun bir sistemdir. Bu sistem, düşük enerji tüketimi, düşük kurulum maliyeti ve bakım kolaylığından faydalanır.

Bununla birlikte, fitil yönteminin bazı kısıtlamaları da vardır. Büyüme hızı olan büyük bitkiler için yetersiz olabilir, çünkü bu bitkiler sağlanan sınırlı miktardaki su ve besin maddeleriyle temin edilemeyen besin maddelerine ihtiyaç duyacaktır (Boll et al., 1992). Dahası, tüm bitkilere aynı miktarda su ve besin maddesi sağlanamaması fitil yönteminin bir başka büyük kısıtlamasıdır. Sonuç olarak, aynı köke ya da fitile su verilir ve bütün bitkiler eşit asla değil. Bu

durum, bitkilerin homojen gelişimini engelleyebilir ve besinsiz kalan diğerlerine zarar verebilir. Ayrıca, fitilin tıkalı olması köklerin kurumasına ve bitkilerin büyümesinin durmasına yol açabilir ya da su taşınamaz. Bu nedenle, bu sistemin etkin bir şekilde çalışabilmesi için, fitilin belirli aralıklarla kontrol edilmesi ve uygulanması gerekir. Fitil sisteminin daha verimli çalışması için bitki türüne göre farklı fitil malzemeleri ve çözeltinin besin içeriği optimize edilebilir.

Şekil 5. Fitil sistemi

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Bu çalışma, hidroponik tarım sistemlerinin, özellikle damlama ve besin filmi tekniklerinin bitki büyümesi, su kullanımı ve verimlilik üzerindeki olumlu etkilerini incelemiştir. Bulgular, hidroponik sistemlerin geleneksel toprak bazlı tarıma kıyasla daha yüksek verim sunduğunu ve su kullanımını önemli ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır. Özellikle hızlı büyüyen bitkilerde, büyüme sürelerinin kısaldığı ve bitki başına düşen verimin arttığı gözlemlenmiştir.

Damlama sisteminde besinlerin ve suyun doğrudan bitki köklerine verilmesi, büyüme ortamının daha dengeli olmasını sağlarken, köklerin oksijen alımı da desteklenmiştir. Bu durum bitkilerin daha hızlı büyümesine ve hastalık riskinin azalmasına katkıda bulunmuştur. Besin çözeltisinin geri dönüştürülmesi ise özellikle su kıtlığı yaşanan bölgeler için büyük bir avantaj sağlamıştır. Bununla birlikte, hidroponik sistemlerin enerji tüketimi, başlangıç maliyetleri ve bakım gereksinimleri, ticari ölçekli uygulamalarda önemli tartışma konuları olarak öne çıkmaktadır.

Hidroponik sistemlerin, doğru koşullarda su ve enerji tasarrufu sağlayarak uzun vadede maliyet avantajı sunabileceği belirtilmiştir. Ancak besin çözeltisinin pH ve elektrik iletkenlik değerlerinin sürekli izlenmesi gerekmektedir. Elektrik kesintileri gibi durumlar, sistemin aksamasına ve bitki sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olabileceğinden, acil durum güç

kaynaklarının bulundurulması önem arz etmektedir. Sonuç olarak, hidroponik tarım sistemleri, özellikle su kıtlığı yaşanan bölgelerde sürdürülebilir tarım için büyük bir potansiyele sahiptir.

KAYNAKLAR

Adenle, A. A., Wedig, K., & Azadi, H. (2019). Sustainable agriculture and food security in Africa: The role of innovative technologies and international organizations. *Technology in Society*, *58*, 101143. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.05.007

Bar-Tal, A., Saha, U. K., Raviv, M., & Tuller, M. (2019). Chapter 7 - Inorganic and Synthetic Organic Components of Soilless Culture and Potting Mixtures. In M. Raviv, J. H. Lieth, & A. Bar-Tal (Eds.), *Soilless Culture (Second Edition)* (pp. 259-301). Elsevier. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-444-63696-6.00007-4

Boll, J., Steenhuis, T. S., & Selker, J. S. (1992). Fiberglass Wicks for Sampling of Water and Solutes in the Vadose Zone. *Soil Science Society of America Journal*, *56*(3), 701-707. https://doi.org/https://doi.org/10.2136/sssaj1992.03615995005600030005x

Butcher, J. D., Laubscher, C. P., & Coetzee, J. C. (2017). A Study of Oxygenation Techniques and the Chlorophyll Responses of Pelargonium tomentosum Grown in Deep Water Culture Hydroponics. *HortScience horts*, *52*(7), 952-957. https://doi.org/10.21273/HORTSCI11707-16

Ebel, R. (2020). Chinampas: An Urban Farming Model of the Aztecs and a Potential Solution for Modern Megalopolis. *HortTechnology hortte*, *30*(1), 13-19. https://doi.org/10.21273/HORTTECH04310-19

Fussy, A., & Papenbrock, J. (2022). An Overview of Soil and Soilless Cultivation Techniques—Chances, Challenges and the Neglected Question of Sustainability. *Plants*, *11*(9), 1153. https://www.mdpi.com/2223-7747/11/9/1153

Geilfus, C.-M. (2019). Hydroponic Systems in Horticulture. In C.-M. Geilfus (Ed.), *Controlled Environment Horticulture: Improving Quality of Vegetables and Medicinal Plants* (pp. 35-40). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23197-2_4

Gillani, S. A., Abbasi, R., Martinez, P., & Ahmad, R. (2023). Comparison of Energy-use Efficiency for Lettuce Plantation under Nutrient Film Technique and Deep-Water Culture Hydroponic Systems. *Procedia Computer Science*, *217*, 11-19. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.12.197

Griffith, M. A. C., Buss, G. P., Carroll, P. A., Yang, X., Griffis, J. L., Papkov, G., Bauer, S., Jackson, K., & Singh, A. K. (2023). *The Comparative Performance of Nutrient Film Technique and Deep-Water Culture Hydroponics Method using GREENBOX Technology* 2023 ASABE Annual International Meeting, St. Joseph, MI. https://elibrary.asabe.org/abstract.asp?aid=54096&t=5

Gruda, N. S. (2019). Increasing Sustainability of Growing Media Constituents and Stand-Alone Substrates in Soilless Culture Systems. *Agronomy*, *9*(6), 298. https://www.mdpi.com/2073-4395/9/6/298

Lee, S., & Lee, J. (2015). Beneficial bacteria and fungi in hydroponic systems: Types and characteristics of hydroponic food production methods. *Scientia Horticulturae*, *195*, 206-215. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scienta.2015.09.011

Lennard, W. A., & Leonard, B. V. (2006). A Comparison of Three Different Hydroponic Sub-systems (gravel bed, floating and nutrient film technique) in an Aquaponic Test System. *Aquaculture International*, *14*(6), 539-550. https://doi.org/10.1007/s10499-006-9053-2

Mariyappillai, A., & Subramanian, M. (2024). The Future of Hydroponic Systems. In N. Kumar (Ed.), *Hydroponics: The Future of Sustainable Farming* (pp. 71-86). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-0716-3993-1_4

Pham, T. T., Nguyen, T. H., Nguyen, T. A. H., Pham, D. D., Nguyen, D. C., Do, D. B., Nguyen, H. V., Ha, M. H., & Nguyen, Z. H. (2021). Durable, scalable and affordable iron (III) based coconut husk photothermal material for highly efficient solar steam generation. *Desalination*, *518*, 115280. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.desal.2021.115280

Pomoni, D. I., Koukou, M. K., Vrachopoulos, M. G., & Vasiliadis, L. (2023). A Review of Hydroponics and Conventional Agriculture Based on Energy and Water Consumption,

Environmental Impact, and Land Use. *Energies*, *16*(4), 1690. https://www.mdpi.com/1996-1073/16/4/1690

Rajendran, S., Domalachenpa, T., Arora, H., Li, P., Sharma, A., & Rajauria, G. (2024). Hydroponics: Exploring innovative sustainable technologies and applications across crop production, with Emphasis on potato mini-tuber cultivation. *Heliyon*, *10*(5), e26823. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e26823

Saaid, M. F., Yahya, N. A. M., Noor, M. Z. H., & Ali, M. S. A. M. (2013, 8-10 March 2013). A development of an automatic microcontroller system for Deep Water Culture (DWC). 2013 IEEE 9th International Colloquium on Signal Processing and its Applications,

Sambo, P., Nicoletto, C., Giro, A., Pii, Y., Valentinuzzi, F., Mimmo, T., Lugli, P., Orzes, G., Mazzetto, F., Astolfi, S., Terzano, R., & Cesco, S. (2019). Hydroponic Solutions for Soilless Production Systems: Issues and Opportunities in a Smart Agriculture Perspective [Review]. *Frontiers in Plant Science*, *10*. https://doi.org/10.3389/fpls.2019.00923

Schoor, M., Arenas-Salazar, A. P., Parra-Pacheco, B., García-Trejo, J. F., Torres-Pacheco, I., Guevara-González, R. G., & Rico-García, E. (2024). Horticultural Irrigation Systems and Aquacultural Water Usage: A Perspective for the Use of Aquaponics to Generate a Sustainable Water Footprint. *Agriculture*, *14*(6), 925. https://www.mdpi.com/2077-0472/14/6/925

Semananda, N. P. K., Ward, J. D., & Myers, B. R. (2016). Evaluating the Efficiency of Wicking Bed Irrigation Systems for Small-Scale Urban Agriculture. *Horticulturae*, *2*(4), 13. https://www.mdpi.com/2311-7524/2/4/13

Son, J. E., Kim, H. J., & Ahn, T. I. (2020). Chapter 20 - Hydroponic systems. In T. Kozai, G. Niu, & M. Takagaki (Eds.), *Plant Factory (Second Edition)* (pp. 273-283). Academic Press. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-816691-8.00020-0

van Os, E. A., Gieling, T. H., & Lieth, J. H. (2019). Chapter 13 - Technical Equipment in Soilless Production Systems. In M. Raviv, J. H. Lieth, & A. Bar-Tal (Eds.), *Soilless Culture (Second Edition)* (pp. 587-635). Elsevier. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-444-63696-6.00013-X

Yan, K., Ma, Y., Bao, S., Li, W., Wang, Y., Sun, C., Lu, X., & Ran, J. (2024). Exploring the Impact of Coconut Peat and Vermiculite on the Rhizosphere Microbiome of Pre-Basic Seed Potatoes under Soilless Cultivation Conditions. *Microorganisms*, *12*(3), 584. https://www.mdpi.com/2076-2607/12/3/584

HIDROPONIK TARIMDA IŞIK SPEKTRUMLARININ ÖNEMİ VE KULLANIMI

Sefa ALTIKAT
Iğdır University Faculty of Agriculture Department of Biosystems Engineering
ORCID ID: 0000-0002-3472-4424

ÖZET

Hidroponik tarım, toprak kullanılmaksızın bitkilerin su ve besin çözeltileri içinde yetiştirilmesiyle gerçekleştirilen, çevre dostu ve sürdürülebilir bir üretim yöntemidir. Bu sistemde ışık, bitkilerin fotosentez yapabilmesi ve sağlıklı büyüyebilmesi için kritik bir rol oynar. Özellikle doğal güneş ışığının yetersiz olduğu durumlarda yapay aydınlatma kullanımı kaçınılmaz hale gelir. Bu bağlamda LED, floresan ve HID gibi farklı aydınlatma teknolojilerinin bitki gelişimi üzerindeki etkileri geniş çapta incelenmiştir. Farklı ışık dalga boylarının bitki gelişimi üzerindeki etkileri oldukça büyüktür. Örneğin, kırmızı ışık dalga boyları bitkilerin çiçeklenme süreçlerini hızlandırırken, mavi ışık yaprak büyümesini ve fotosentez etkinliğini artırır. Bu iki dalga boyunun dengeli kullanımı, bitkilerin sağlıklı büyümesini desteklemektedir. UV ışınları ise düşük dozlarda bitkiler için yararlı olabilir, çünkü bitkilerin savunma mekanizmalarını güçlendirir. Ancak, UV ışınlarının aşırı kullanımı, bitkilerde stres yaratabilir ve büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Hidroponik sistemlerde kullanılan aydınlatma teknolojilerinin enerji verimliliği ve spektrum kontrolü açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda LED aydınlatmalar, düşük enerji tüketimi, uzun ömürleri ve bitkilerin farklı gelişim aşamalarına uygun özel spektrumlar sunabilmeleri nedeniyle ön plana çıkmaktadır. LED aydınlatma sistemleri sayesinde bitkilere her gelişim evresinde ihtiyaç duydukları doğru ışık sağlanabilir, bu da bitki verimliliğini ve üretim kalitesini artırır. Sonuç olarak, hidroponik tarımda doğru aydınlatma ve spektrum seçimi, bitki verimliliği açısından hayati öneme sahiptir. Araştırmalar, gelecek dönemde daha verimli, enerji tasarruflu ve sürdürülebilir aydınlatma teknolojilerinin geliştirilmesiyle hidroponik üretimin daha da optimize edilebileceğini göstermektedir. Bu gelişmeler, gıda üretiminde sürdürülebilirliği artırma yolunda önemli adımlar atılmasına olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: LED, floresan, HID,UV, ışık dalga boyu

IMPORTANCE AND USE OF LIGHT SPECTRA IN HYDROPONIC AGRICULTURE

ABSTRACT

Hydroponic farming is an environmentally friendly and sustainable production method in which plants are grown in water and nutrient solutions without the use of soil. In this system, light plays a critical role for photosynthesis and healthy growth of plants. Especially in cases where natural sunlight is insufficient, the use of artificial lighting becomes inevitable. In this context, the effects of different lighting technologies such as LED, fluorescent and HID on plant growth have been widely studied. The effects of different light wavelengths on plant growth are quite large. For example, red light wavelengths accelerate the flowering process of plants, while blue light increases leaf growth and photosynthesis efficiency. The balanced use of these two wavelengths supports the healthy growth of plants. UV rays can be beneficial for plants in low doses because they strengthen their defense mechanisms. However, overuse of UV rays can cause stress to plants and negatively affect growth. It is of great importance to evaluate the lighting technologies used in hydroponic systems in terms of energy efficiency and spectrum control. In this context, LED lighting systems stand out due to their low energy consumption, long lifespan and their ability to provide specific spectra suitable for different developmental stages of plants. Thanks to LED lighting systems, plants can be provided with the right light they need at each developmental stage, which increases plant productivity and production quality. As a result, choosing the right lighting and spectrum in hydroponic farming is vital for plant productivity. Research shows that hydroponic production can be further optimized by developing more efficient, energy-efficient and sustainable lighting technologies in the future. These developments will enable important steps towards increasing sustainability in food production.

Keywords: LED, fluorescent, HID, UV, light wavelength

Giriş

Son zamanlarda popülerliği hızla artan kontrollü çevre yetiştiriciliği yöntemlerinden biri olan hidroponik tarım, toprak kullanılmadan çeşitli bitkilerin yetiştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu sistemde bitkiler besin bakımından zenginleştirilmiş bir sıvı içinde büyürler. Suyun kimyasal bileşimi uzmanlar tarafından dikkatle ayarlanarak, bitkilerin gelişme hızı ve verimlilikleri önemli ölçüde iyileştirilebilmektedir (Sathyanarayana et al., 2022). Ayrıca sistemde kullanılan su sürekli filtre edilip tekrar kullanılarak su israfının önüne geçilmektedir. Hidroponik çiftliklerde en çok yetiştirilen ürünler arasında marul, çilek ve diğer sebzeler

bulunurken, seralarda sıcaklık, nem ve ışık koşulları da bitkilerin ihtiyaçlarına göre denetlenmektedir (Paradiso & Proietti, 2022).

Hidroponik üretim sistemi, doğal kaynakların korunması, atık azaltımı ve geri dönüşümü destekleyen ilkelere dayanmaktadır. Bilim insanları, eğitimciler ve yetiştiriciler, endüstriyel tarımın karşılaştığı zorlukların kontrollü ve topraksız tarım yöntemleri ile çözülebileceği görüşündedir (Saikanth vd., 2023).

1.Bitki Büyümesinde Işığın Rolü

Işık, bitkiler için büyümeye devam etmenin en temel koşullarından biridir. Güneşin günlük hareketi pek çok canlının ritmini belirler ve otrotrofik organizmalar için birincil enerji kaynağı görevi görür. Hidroponik sistemler topraksız bitki yetiştirmek amacıyla tasarlanmış olup, yapay aydınlatma bu tür sistemlerde büyük önem taşır. Farklı renk ve dalga boylarındaki sanayi ışıkları, bitkilerin gelişimini hızlandıran bir unsur olarak hareket eder. Işığın öneminin farkında olmak, geleceğe yönelik her yetiştiricinin sahip olması gereken temel bilgilerdendir.

Işık spektrumu, cisimler tarafından emilen ve renk olarak yansıtılabilinen belirli ışık dalga boylarındaki bantları ifade eder. Gözlerimiz tarafından algılanan ve sinir sistemimizce yorumlanan bu renkler, etrafımızdaki nesnelerin canlı renklerini oluşturur. Hidroponik sistemlerde bu renk spektrumu, yapay bir aydınlatma kaynağı tarafından sağlanır. Farklı bitki gelişim safhaları için değişen renk spektrumları sunan bu yapay yetiştirme aydınlatmaları, her aşama için uygun dalga boylarıyla bitkilerin sağlıklı büyüme ve gelişimi açısından hayati önem taşır (Alrajhi et al., 2023).

Işık, tohumların çimlenmesinden THC veya CBD gibi flavonoidlerin üretimine kadar hidroponik bir bitki bahçesindeki bitki büyümesinde hayati bir role sahiptir. Bunun temelinde, bitkilerin ışığı nasıl enerjiye dönüştürdüğüne dair temel bir anlayış yatmaktadır. Hidroponikteki asıl enerji kaynağı olan görünür ışık, güneşten farklı dalga boylarında yayılmaktadır (He et al., 2020). Bu bantlar renk spektrumu olarak adlandırılmakta ve gözlerimiz tarafından kırmızı, mavi, yeşil, sarı, turuncu, mor gibi tonlar şeklinde algılanmaktadır. İnsan gözü yalnızca bu yedi rengi fark edebilir (Xiao, 2023).

2.Fotosentez ve Işık Absorpsiyonu

Bitkiler, besinlerini üretmek için fotosentez adı verilen sürece başvururlar. Bu süreç, ışığın emilimiyle gerçekleşir. Fotosentezin hızı, sıcaklık, karbondioksit konsantrasyonu ve ışık şiddeti gibi çeşitli etmenlere bağlı olarak değişebilir (Kim et al.2021). Bu süreçte aslında ışık enerjisinin suyu ve karbondioksiti glikoz haline getirir. Solunumun tam tersi olarak da adlandırılabilir (Wang et. al., 2022).

3.Işık Kalitesi ve Bitki Gelişimi

Işığın bitkiler üzerindeki etkileri, bitkilerin kendi içsel süreçleri üzerinden anlaşılmaktadır. Bu süreçler arasında klorofil üretimi, büyüme, gelişim ve fotosentez sayılabilir. Ancak bilim insanları artık ışık spektrumunun bu tepkilere yol açmasına odaklanmak yerine, ışığın kalitesinin bitkilerin gelişimi üzerindeki rolüyle ilgilenmektedir. Bu etkiler pigmente sahip ışık katmanlarından pigmentsiz katmanlara bilgi aktarımını, klorofil A floresansını ve klorofil tabakalarının genişlemesinin önlenmesini içerir (Paradiso & Proietti, 2022). Aynı zamanda ışık, bitkilerin koruyucu mekanizmalarını güçlendirir. Bu süreçte mitokondri yapıları daha belirgin hale gelir ve hücre içi yapıların gelişimi daha net bir şekilde gözlemlenebilir.

Güneş ışığının rengi ve şiddeti, bitkilerin çimlenmesinden çiçek açmasına kadar pek çok süreci doğrudan etkiler. Kırmızı, yeşil ve kızılötesi ışınların rolü, bitkilerin gelişiminde hayati önem taşır. Işık miktarı da bitkisel tepkilerin temelini oluşturur (Danziger & Bernstein, 2021). Farklı dalga boylarındaki ışığın yoğunluğu, tohumlanmadan yaprakların büyümesine; stoma hareketlerinden çiçeklenmeye kadar bitkilerin morfoloji ve fizyolojisini şekillendirir. Özellikle kırmızı ışığın bitkisel tepkiler üzerinde yarattığı etki, bilim insanları tarafından sıkça belgelenmiştir. Dolayısıyla ışık kalitesi ve miktarının bitkiler üzerinde yarattığı derin etki, tarımda dikkate alınması gerekmektedir (Tan et al., 2022).

4.Işık Spektrumlarının Tanımı ve Bileşenleri

Işığın dalga boyu sürekliliği olan ışık spektrumu, bitkiler için önemli bir faktördür. Farklı ışık türleri, endüstriyel uygulamalar için ideal olan çeşitli bitkilerin gelişimini etkileyebilir (Paradiso & Proietti, 2022). Bitkilerdeki ışık alıcılarının dalga boylarına duyarlılığı, bu ışıkların bitki gelişimine etkisini büyük oranda belirler. Ticari bitki yetiştiricileri, bitkilerin doğal süreçlerine ve ekolojik ihtiyaçlarına uygun farklı ışık türleri kullanarak bitki gelişimini yönlendirebilir (Ptushenko et al., 2020).

Bitki büyümesi için en önemli çevresel faktör ışıktır. Farklı spektrumların bitki büyümesi üzerinde farklı etkileri vardır. Bitkiler fotosentez yapmak için ışık enerjisini kullanır, düşük ışıkta en yüksek emilim oranı beyaz ışıkta daha fazladır. Işık spektrumları dört temel özelliğe ayrılabilir: dalga boyu, akı, ışık yoğunluğu ve kuantum miktarı. Her bir spektrum, ürünün iyi bir şekilde büyümesi için gereklidir (Liu & Van Iersel, 2021). Bir bitkideki ışık reseptörü, botanik ortamda farklı morfolojik özelliklere sahip farklı dalga bantları yaymak için ışığın "rengini" algılamaktan sorumludur (Losi & Gärtner, 2021).

4.1 Işık Spektrumu Türleri

Işığın en önemli bileşenlerinden biri ışık spektrumudur. Bitkinin büyümesi üzerinde etkili olan bu spektrum, bitki tarafından emildiğinde ışığın özelliklerini belirler. Dalga boylarına göre en az dört farklı tür ışık spektrumu vardır (Paradiso & Proietti, 2022).

Bunlardan ilki 10-400 nm aralığındaki UV (Ultraviyole) ışıktır. Yüksek enerjiye sahip olan bu ışık türü kemik kırıklarına yol açabilir. Zamanla azalan UV ışığı genellikle küf ve hastalık yapıcı büyümeleri önlemek için kullanılır. UV ışığının enerji seviyesi 1000-3000 µmol reffel aralığındadır (Rai et al.2020).

İkici olarak, görünür ışık bölgesinde yer alan 400-700 nanometre dalga boyundaki ışınlar bitkilerin rengini, tadını, kokusunu belirler ve büyümelerine etki eder. Kırmızı ışığın özellikle bitki gelişimini hızlandırdığı bilinmektedir. Mavi ışık ise fotosentezi kolaylaştırırken, yeşil ışık bitki boyunun ayarlanmasına yardımcı olabilir. Her bir dalga boyunun farklı tayflardaki renkler sayesinde farklı görevleri vardır. Üçüncüsü, 730-740 nanometre aralığındaki uzak kırmızı ışık yaprakları serin tutmak için ışığı yansıtabilir özelliğe sahiptir. Dördüncüsü, kızılötesi ışık ısı üretme yeteneğine sahiptir. UV ışıktan kızılötesine kadar tayftaki enerji seviyesi yaklaşık 90-120 mikromol PAR'dır. Son olarak, 400-700 mikromol PAR aralığındaki orta enerjili beyaz ışık da önemli bir ışık çeşididir (Paradiso & Proietti, 2022; Liu et al.2023).

5.Hidroponik Tarımda Aydınlatma Teknolojileri

Hidroponik tarım, topraksız bitki yetiştiriciliğinin bir yoludur. Bu teknikte, üreticiler mineral besleyici su içinde bitkilerini büyütür. Güneş ışığı, hidroponik bitki yetiştirme için ideal bir aydınlatma kaynağı olarak görülse de, sürekli güneşe erişim olmayan bölgelerde bu sorun yaratabilir. Bununla birlikte, hızla ilerleyen aydınlatma teknolojileri sayesinde artık bitkiler başarıyla güneş bol bölgelerden penceresiz bodrumlara kadar her yerde yetiştirilebilir (Ampim et al., 2022). Güneş ışığı koşullarını taklit etmek için en yaygın kullanılan iki aydınlatma kaynağı türü floresan ampuller (kompakt floresan dahil) ve ışık yayan diyotlar (LED'ler) dır. Her iki yöntem de açık havada ve sera ortamında bitkileri aydınlatmak için tercih edilmektedir. Eğer yetiştiriciler sadece güneş ışığına güvenirlerse, bitki büyümesiyle ilgili bazı sorunlar kaçınılmaz olacaktır. Özellikle bulutlu günlerde ışık şiddeti ani dalgalanmalar gösterebilir. Güneş ancak belirli bir spektruma sahip olup, bu durum farklı dalga boylarını içeren yapay aydınlatma çözümlerine ihtiyaç yaratabilir. Ana ışık kaynağının güneş olduğu bir sistemde, bitkilere yerleştirilecek basit bir aydınlatma düzeneğiyle gerektiğinde alternatif bir ışık kaynağı sağlanmış olur. (Bhuiyan & Van Iersel, 2021). Güneşten gelen ışığın metrekareye düşen

ortalama yoğunluğu sera ve dikey tarım çözümlerinde 8.000 lümene, hidroponik sistemlerde ise 500-1.000 lümen arasında değişen yapay aydınlatma çözümleriyle karşılanır. (Linn, 2024).

5.1. Floresan Aydınlatma

Fluoresan aydınlatma sistemleri iç mekan bahçeciliği için tasarlanmasa da, temiz beyaz ışık üretmeleri ve HID sistemlerine kıyasla daha düşük kurulum maliyetleri sayesinde hidroponik uygulamalarda popüler hale gelmiştir. Bu cihazlar, güneş ışığının yerini alarak hidroponik tarımda 12 saatlik fotoperiyot sistemini destekleyebilir. Özellikle yüksek akım veren ve kompakt fluoresan aydınlatma sistemlerini çalıştırmak için, çalışma voltajını yükselten bir balast gereklidir (Liu et al., 2020). Balast, devreleri vasıtasıyla tüp içindeki voltajı sabit tutmak ve kendisine sağlanan enerjiyi düzenlemek amacıyla kullanılır. Balastlar iki temel kategoride sınıflandırılır: manyetik ve dijital. Manyetik balastlar dijital muadillerine kıyasla daha ucuz fakat daha az verimlidir ve daha kısa ömürlüdür. Dijital balastlar ise daha enerji verimli olup, fluoresan ışık titreşimlerini önlediği için daha kararlı aydınlatma sağlar (Lakshmi et al., 2021). Fluoresan ampuller, zamanla rengini değiştirdiğinde veya bozulduğunda, eski sistemdeki ampulün taşınabilir ve güçlü bir alternatifiyle kolayca değiştirilemez. Bu sistemlerde kullanılan kuartz kaplama, ampulün içinde bulunan şeffaf bir katmanda yer almakta olup ampulden yayılan zehirli gazları emme özelliğine sahiptir (Booysen et al., 2021). T5 veya T8 branş ampullerine bağlanan basit bir dijital veya elektronik programlanabilir zamanlayıcı, bitkiler için çiçeklenme ve vegetasyon döngüsünü otomatik hale getirebilir. Sistem, 12 saat açık 12 saat kapalı olacak şekilde ayarlanarak bu döngüye entegre edilebilir. Hidroponik koşullarda, yaklaşık 15 ila 20 metrekarelik bir alan için önerilen ışık yoğunluğu, 400 wattlık bir HID sistemi kullanılarak sağlanabilmektedir. Bu sistemlerde kullanılan ampullerin ışık çıkışı, boyutlarına göre 2.000 ila 3.000 lümen arasında değişmektedir (Woodroof et al., 2020).

5.2 Yüksek Yoğunluklu Deşarj (HID) Aydınlatma

Yüksek basınçlı sodyum (HPS) ve metal halide (MH) ışıkları, hidroponik tarımda sıklıkla kullanılan yüksek yoğunluklu deşarj (HID) aydınlatma türlerindendir. HPS ışıkları genellikle bitkilerin çiçeklenme aşamasında tercih edilir çünkü bu ışıklar 625-630 nm dalga boyu spektrum yayarak çiçeklenmeyi teşvik eder. Bunun aksine, MH ışıkları bitkilerin vegetatif gelişim evresinde daha çok tercih edilir. 400-500 nm mavi ışık spektrumu bitki saplarının ve köklerinin gelişimini desteklerken vegetatif büyümeyi ve dallanmayı kolaylaştırır (Hernandez et al., 2020). MH ışıkları aynı zamanda bütün büyüme dönemi boyunca da kullanılabilir.

MH ışıkları özellikle gün batımında güneşin varlığını taklit etmek ve bitkilerin dinlenme periyodunu uzatmak amacıyla kullanılabilir. Ancak bazı dezavantajları da vardır. En önemlilerinden biri, kullandıkları elektrik miktarına oranla daha düşük ışık verimine sahip olmalarıdır. MH ışıkları HPS ışıklarına kıyasla daha az enerji verimli çalışır ve daha fazla ısı üretir. Bu da hem daha yüksek enerji tüketimine hem de bitkilere aşırı ısınma riskine yol açabilir (DiLouie, 2021).

5.3. Işık Yayan Diyotlar (LED'ler)

LED'ler (ışık yayan diyotlar), modern hidroponik bitki yetiştirme aydınlatmasında giderek daha yaygın kullanılan katı hal bir aydınlatma teknolojisidir. LED'ler, nispeten düşük enerji tüketimi ve yüksek fotosentez ışınımı (PPF) verimliliği sayesinde müthiş bir enerji tasarrufu sağlamaktadır. Bu teknolojik yapı, LED'leri her ortamda yetiştiricinin ihtiyaçlarına uygun olarak özelleştirmeye olanak tanır. LED'ler katı hal cihazlardır, yani ışık üretimi yarı iletken bir aygıt yardımıyla gerçekleşir ve bu şekilde görülen ışık enerjisidir. LED çipleri doğrudan mevcut bir aydınlatma aksesuarına monte edilebileceği gibi harici bir aygıt olarak da kullanılabilir, ancak çalışmaları için DC güce ihtiyaç duyduklarından bir sürücüden ek AC gücü gerektirirler. Bu da ısı üretimini azaltır ve uygun bir soğutucu ile donatıldığında bir LED aksesuarı onlarca yıl çalışabilir. LED'lerin uzun ömürlü olması diğer aydınlatma teknolojilerine kıyasla önemli bir avantaj sağlar ve yüksek enerji verimliliği sayesinde zamanla maliyetlerin düşmesine katkıda bulunur (Kaczor et al., 2021).

Evlerde ve iş yerlerinde kullanılan elektriğin önemli bir kısmı aydınlatma amacıyla harcanmaktadır. Bitkilere verilen doğru ışık miktarı fotosentez sürecini destekler ve bu sayede bitkilerin büyümesine katkı sağlar. Fakat her bitkinin ihtiyacı olan ışık farklıdır, en iyi ışık türü kesin olarak söylenemez. Buna rağmen beyaz ışık uzun zamandır etkili bir seçenek olarak görülmüştür. Çünkü beyaz ışık bitkilerin içindeki pigmentler tarafından absorbe edilen farklı dalga boylarından oluşur (Poblete-Cazenave & Pachauri, 2021). LED ampuller her ürettikleri fotonla diğerlerine göre daha az enerji harcar ve az ısı üretir bu sayede verimlidirler. Geleneksel ampuller filaman üzerinden geçen elektrik akımından oluşan ısı ve ışığın kombinasyonuyla çalışırken bu sırada radyasyon da meydana gelir (Pode, 2020).

6.Bitki Büyümesi için Işık Spektrumlarının Optimizasyonu

Hidroponik tarımda ışık kullanımı ve uygulama süreçlerine "ışık hidroponiği" denir. Bitki büyümesi ve gelişimi üzerindeki etkisini artırmak için ışık spektrumlarını optimize etmek önemlidir. Güneş ışığının koşulları bitkilerin büyümesi için yeterli değilse, bazı bitkilerin ışık kalitesini optimize etmek gerekir (Paradiso & Proietti, 2022). Foto döngüsünde ve bitkilerin

fizyolojik tepkilerinde yapılan incelemeler, ışık ortamının çeşitli dalga boylarıyla bitki büyümesi ve fotosentezi etkileyebileceğini göstermiştir.

Bu alandaki ilk gözlemlerden biri, Darwin'in 1868'deki bitki hareketleri üzerine yaptığı çalışmada ortaya çıkmış ve bitki morfolojisinin ışığa nasıl tepki verdiğini ortaya koymuştur. Daha sonra 1962'de Borthwick ve Brett J. Hesselness, bitkilerde morfogenez ve fizyolojik ışık kalitesini araştırmışlardır. Domates üzerindeki deneylerde sıkça beyaz ve kırmızı ışıkların etkileri incelenmiştir. Sonuçta domatesin 660 nm'de kırmızı ışığı fazla yansıtıp mavi ışığı emdiği görülmüştür. Bu sonuçlar belirgin bitki büyümesi farklılıkları yaratmış; kırmızı ışıkta bitkiler daha uzun ve hızlı büyürken çiçeklenme de hızlanmıştır. Böylece ışık spektrumunun bitki gelişimi ve morfolojisi üzerindeki etkisi doğrulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre uzak kırmızı-ışık oranı bitki büyümesi ve gelişimini önemli ölçüde etkileyebilir (Tian et al., 2021).

6.1. Spektrum Seçimindeki Temel Faktörler

Işıklandırma hidroponikde bitki büyümesini ve gelişimini etkileyen önemli faktörlerdendir. Farklı spektrumların bitki fizyolojisi üzerinde yarattığı etkileri inceleyen çalışmalar, aydınlatmanın niteliğinin bitki büyümesini ve fotosentezi değiştirebileceğini ortaya koymuştur. Ürünün yaşam döngüsü ve maliyet etmenleri değerlendirilerek, ışık kaynağının yoğunluğu, kalitesi ve süresi belirlenmelidir. Örneğin yaprak gelişimini hızlandırmak için marulda ilk evrede kırmızı, düşük karbonhidratlı ürünlerde mavi ışığın artırılması yararlı olabilir. Mavi ışığın patateste bazı mineral sentezini arttırdığı, orta yoğunluktakilerin maruldaki potasyum seviyesini yükseltebileceği bilinmektedir. Bununla birlikte zayıf mavi ışığın da maruldaki potasyum düzeyini düşürebileceği belirtilmiştir. (Noriega et al., 2021).

6.2. Farklı Işık Spektrumlarının Bitki Büyümesi Üzerindeki Etkileri

Farklı ışık türlerinin bitkiler üzerinde farklı etkilere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Kırmızı ışığın çiçeklenme ve meyve oluşumuna katkısı yanında gövde gelişimini desteklemesine karşın mavi ışık yaprakların büyümesini teşvik eder. Bununla birlikte ultraviyole ve turuncu ile sarı spektrumlar bitki üreme ve gelişimine fayda sağlar (Gao et al., 2020). Meyve verimliliği fenolik bileşiklerin sentezini sağlayan UV ışınlarından da etkilenir. Işığın indol asetik asit üretimini uyarmasıyla kırmızı spektrumun bu maddeyi artırmasının bitki büyümesi üzerinde olumlu sonucu vardır. Tüm bu etmenlerden yola çıkılarak hidroponik sistemlerde bitkilerin en iyi büyüme ve verim için uygun ışık spektrumunun titizlikle seçilmesi önemli bir konudur (Del et al., 2020).

Hidroponik yetiştiricilikte yapraklar büyük miktarlarda kırmızı ışık aldığında, yaprak fotosentezinde bir artış olur. Bununla birlikte, yapraklar mevcut kırmızı ışık kırmızı ışık doygunluk noktasına ulaştığında bitki metabolizması azalır. Kırmızı veya mavi ışık, bitki tomurcuğu büyümesinin indüksiyonunu artırabilir, ancak her ikisi de birleştirilirse, büyüme tekrar düşebilir. Meyve kalitesi, kırmızı ışığa maruz kalan bitkilerde en yüksek antioksidan içeriğini göstermiştir (Karimi et al., 2022).

7.Sonuçlar ve Tartışma

LED ışıklandırmanın hidroponik sistemlere entegrasyonu, güç tüketimini azaltırken bitki büyümesini optimize etmenin etkili bir yoludur. Farklı dalga boylarının bir araya getirilmesiyle LED'ler, fotosentez sürecini desteklemekle kalmaz aynı zamanda her bir ışık spektrumunun bitki gelişimindeki rolünü iyileştirme şansı sunar. Özellikle kırmızı, mavi ve uzak kırmızı ışıklar, büyüme hormonlarını ve çimlenmeyi tetikleme yetenekleriyle ön plana çıkarlar. Geniş spektrum içeriğiyle beyaz ışık ise vejetatif büyümeyi hızlandırmada etkilidir.

Kırmızı, mavi ve uzak kırmızı kombinasyonu, bitki gelişiminin her aşamasını destekleyecek şekilde bilinmektedir. Hidroponik sistemlerde bitki verimliliğini artırmak, bitkilerin farklı dalga boylarına tepkilerini anlamayı ve bitki gelişim döngüsünün belirli evrelerinde bu ışıkları uygun şekilde kullanmayı gerektirir. Bitkinin ilk aşamalarında sıklıkla kırmızı ve mavi ışık kullanılır. Bununla birlikte, her spektrumun oranı bitki türüne ve büyüklüğüne göre ayarlanabilir. Genellikle yapraklı sebzeler için mavi LED'ler tercih edilirken, daha büyük bitkiler için kırmızı ışık baskın olabilir. Özellikle çiçeklenme ve meyve olgunlaşma aşamalarında kırmızı ışık kullanılır. Sonuçta, LED aydınlatmanın spektrum bileşiminin ve uygulamasının dikkatli seçimi, hidroponik sistemlerde bitki gelişimini ve verimi artırırken enerji tasarrufunu da maksimize edebilir.

KAYNAKLAR

Alrajhi, A. A., Alsahli, A. S., Alhelal, I. M., Rihan, H. Z., Fuller, M. P., Alsadon, A. A., & Ibrahim, A. A. (2023). The effect of LED light spectra on the growth, yield and nutritional value of red and green lettuce (Lactuca sativa). Plants, 12(3), 463. mdpi.com

Ampim, P.A.Y.; Obeng, E.; Olvera-Gonzalez, E. Indoor Vegetable Production: An Alternative Approach to Increasing Cultivation. Plants 2022, 11, 2843. https:// doi.org/10.3390/plants11212843

Bhuiyan R and van Iersel MW (2021) Only Extreme Fluctuations in Light Levels Reduce Lettuce Growth Under Sole Source Lighting. Front. Plant Sci. 12:619973. doi: 10.3389/fpls.2021.619973

Booysen, M. J., Samuels, J. A., & Grobbelaar, S. S. (2021). LED there be light: The impact of replacing lights at schools in South Africa. Energy and Buildings.235: 110736,

Danziger, N. & Bernstein, N. (2021). Light matters: Effect of light spectra on cannabinoid profile and plant development of medical cannabis (Cannabis sativa L.). Industrial Crops and Products. 164: 113351.

Del Valle JC, Buide ML, Whittall JB, Valladares F, Narbona E (2020) UV radiation increases phenolic compound protection but decreases reproduction in Silene littorea. PLoS ONE 15(6): e0231611. https://doi.org/10.1371/ journal.pone.0231611

DiLouie, C. (2021). Advanced lighting controls: energy savings, productivity, technology and applications. [HTML]

Gao, W., He, D., Ji, F., Zhang, S., & Zheng, J. (2020). Effects of daily light integral and LED spectrum on growth and nutritional quality of hydroponic spinach. Agronomy. 10, 1082; doi:10.3390/agronomy10081082

He, D., Yan, Z., Sun, X., & Yang, P. (2020). Leaf development and energy yield of hydroponic sweetpotato seedlings using single-node cutting as influenced by light intensity and LED spectrum. Journal of Plant Physiology.254: 153274.

Hernandez, E.; Timmons, M.B.; Mattson, N.S., 2020. Quality, Yield, and Biomass Efficacy of Several Hydroponic Lettuce (Lactuca sativa L.) Cultivars in Response to High Pressure Sodium Lights or Light Emitting Diodes for Greenhouse Supplemental Lighting. Horticulturae. 6, 7. https://doi.org/10.3390/horticulturae6010007

Kaczor, T., Bosiacki, M., & Misiak, K. (2021). Effects of HPS and LED lighting on the growth and the content of selected nutrients in the fruits of Cucumis sativus L.. Journal of Elementology. 26(4): 1065-1085. DOI: 10.5601/jelem.2021.26.3.2185

Karimi, M., Ahmadi, N., & Ebrahimi, M. (2022). Red LED light promotes biomass, flowering and secondary metabolites accumulation in hydroponically grown Hypericum perforatum L.(cv. Topas). Industrial Crops and Products. 175: 114239.

Kim, J. K., Jang, D. C., Kang, H. M., Nam, K. J., Lee, M. H., Na, J. K., & Choi, K. Y. (2021). Effects of light intensity and electrical conductivity level on photosynthesis, growth and functional material contents of Lactuca indica L.'Sunhyang'in Hydroponics. Journal of Bio-Environment Control, 30(1), 1-9.

Lakshmi, E., Priya, M., & Achari, V. S. (2021). An overview on the treatment of ballast water in ships. Ocean & Coastal Management. academia.edu

Linn, R. (2024). Experimental processes for optimized lighting techniques: enhancing vertical farming crop growth and yield efficiency. k-state.edu

Liu, J. & Van Iersel, M. W. (2021). Photosynthetic physiology of blue, green, and red light: Light intensity effects and underlying mechanisms. Frontiers in plant science. frontiersin.org

Liu, L., Fu, Z., Wang, X., Xu, C., Gan, C., Fan, D., & Soon Chow, W. (2023). Exposed anthocyanic leaves of Prunus cerasifera are special shade leaves with high resistance to blue light but low resistance to red light against photoinhibition of photosynthesis. Annals of Botany, 132(1), 163-177.

Liu, W., Zha, L., & Zhang, Y. (2020). Growth and nutrient element content of hydroponic lettuce are modified by LED continuous lighting of different intensities and spectral qualities. Agronomy. 10, 1678; doi:10.3390/agronomy10111678

Losi, A. & Gärtner, W. (2021). A light life together: photosensing in the plant microbiota. Photochemical & Photobiological Sciences. 451–473 https://doi.org/10.1007/s43630-021-00029-7

Noriega Gardea, M. M. Á., Corral Martínez, L. F., Anguiano Morales, M., Trujillo Schiaffino, G., & Salas Peimbert, D. P. (2021). Modeling photosynthetically active radiation: A review. Atmósfera, 34(3), 357-370.

Paradiso, R. & Proietti, S. (2022). Light-quality manipulation to control plant growth and photomorphogenesis in greenhouse horticulture: The state of the art and the opportunities of modern LED …. Journal of Plant Growth Regulation. 41:742–780 https://doi.org/10.1007/s00344-021-10337-y

Poblete-Cazenave, M. & Pachauri, S. (2021). A model of energy poverty and access: Estimating household electricity demand and appliance ownership. Energy Economics. 98: 105266

Pode, R. (2020). Organic light emitting diode devices: An energy efficient solid state lighting for applications. Renewable and Sustainable Energy Reviews. academia.edu

Ptushenko, O. S., Ptushenko, V. V., & Solovchenko, A. E. (2020). Spectrum of light as a determinant of plant functioning: A historical perspective. Life. 10, 25; doi:10.3390/life10030025

Rai, N., O'Hara, A., Farkas, D., Safronov, O., Ratanasopa, K., Wang, F., ... & Morales, L. O. (2020). The photoreceptor UVR8 mediates the perception of both UV-B and UV-A wavelengths up to 350 nm of sunlight with responsivity moderated by cryptochromes. Plant, Cell & Environment, 43(6), 1513-1527.

Saikanth, K., Singh, B. V., Sachan, D. S., & Singh, B. (2023). Advancing sustainable agriculture: a comprehensive review for optimizing food production and environmental conservation. International Journal of Plant & Soil Science, 35(16), 417-425.

Sathyanarayana, S. R., Gangadhar, W. V., Badrinath, M. G., Ravindra, R. M., & Shriramrao, A. U. (2022). Hydroponics: an intensified agriculture practice to improve food production. Reviews in Agricultural Science, 10, 101-114.

Tan, T., Li, S., Fan, Y., Wang, Z., Raza, M. A., Shafiq, I., ... & Yang, W. (2022). Far-red light: A regulator of plant morphology and photosynthetic capacity. The Crop Journal, 10(2), 300-309.

Tian, S., Li, Z., Wang, Z., Jiang, E., Wang, W., & Sun, M. (2021). Mineral composition and particle size distribution of river sediment and loess in the middle and lower Yellow River. International Journal of Sediment Research, 36(3), 392-400.

Wang, Z., Hu, Y., Zhang, S., & Sun, Y. (2022). Artificial photosynthesis systems for solar energy conversion and storage: platforms and their realities. Chemical Society Reviews. 51: 6704-6737.

Woodroof, E. A., Walerczyk, S., & Hauber, F. (2020). Lighting. In Energy Management Handbook (pp. 369-406). River Publishers. [HTML]

Xiao, B. (2023). Color constancy. Color Constancy. In: Shamey, R. (eds) Encyclopedia of Color Science and Technology. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89862-5_266

SCHRÖDİNGER DENKLEMİNİN MATEMATİKSEL MODELLERLE ÖĞRETİMİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ayhan AKSAKALLI
Bayburt University, Vocational School of Health, Opticianry Program, 69000, Bayburt
ORCID ID: 0000-0001-6281-5828

ÖZET

Bu çalışma, Schrödinger denkleminin öğretiminde matematiksel modellerin kullanımının öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini incelemektedir. Deney grubu öğrencilerine uygulanan matematiksel modellerle desteklenen öğretim yöntemleri, kuantum mekaniği gibi soyut ve karmaşık kavramların daha anlaşılır hale getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Son test sonuçları, deney grubu öğrencilerinin kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir farkla daha yüksek başarı gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, matematiksel modellerin, öğrenci başarısını artırma potansiyelini vurgulamakta ve geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla bu modellerin kullanımının ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler, öğrencilerin matematiksel modellere karşı genel olarak olumlu bir tutum sergilediklerini ve bu modellerin öğrenme süreçlerini iyileştirdiğini göstermektedir. Öğrenciler, matematiksel modellerin soyut kavramları somutlaştırarak daha anlaşılır hale getirdiğini, zor konularla başa çıkmalarını kolaylaştırdığını ve genel olarak öğrenme motivasyonlarını artırdığını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar, eğitimde matematiksel modellemelerin, özellikle kuantum mekaniği gibi zorlayıcı konularda öğrenci başarısını ve kavrayışını derinleştirme açısından kritik bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Literatürde yapılan önceki çalışmalarla uyumlu olarak, bu araştırma, matematiksel modellerin eğitimde güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini ve öğrencilere soyut kavramları daha etkili bir şekilde öğretmek için önemli bir strateji sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Schrödinger denklemi gibi soyut kavramların öğretiminde matematiksel modellerin daha yaygın bir şekilde kullanılmasının, öğrenci başarısını ve kavrayışını artırmada önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuantum mekaniği, matematiksel modelleme, öğrenci başarısı, schrödinger denklemi, soyut kavramlar

THE EFFECTS OF TEACHING SCHRÖDINGER EQUATION WITH MATHEMATICAL MODELS ON STUDENT ACHIEVEMENT

ABSTRACT

This study examines the effects of the use of mathematical models on student achievement in teaching Schrödinger equation. Teaching methods supported by mathematical models applied to the experimental group students played an important role in making abstract and complex concepts such as quantum mechanics more understandable. The post-test results revealed that the experimental group students showed a statistically significant higher achievement compared to the control group. These findings emphasise the potential of mathematical models to increase student achievement and show how effective the use of these models can be compared to traditional teaching methods. Moreover, the qualitative data obtained from the structured interviews show that students have a positive attitude towards mathematical models in general and that these models improve their learning processes. The students stated that mathematical models made abstract concepts more understandable by making them concrete, made it easier for them to cope with difficult subjects and generally increased their motivation to learn. These results suggest that mathematical modelling in education can play a critical role in deepening student achievement and understanding, especially in challenging subjects such as quantum mechanics. In line with previous studies in the literature, this research shows that mathematical models can be used as a powerful tool in education and offer an important strategy to teach abstract concepts to students more effectively. As a result, it is emphasised that more widespread use of mathematical models in teaching abstract concepts such as the Schrödinger equation is important in increasing student achievement and comprehension.

Keywords: Abstract concepts, mathematical modelling, quantum mechanics, Schrödinger equation, student achievement

GİRİŞ

Schrödinger denklemi, kuantum sistemlerinin zaman içinde nasıl geliştiğini açıklayan temel bir çerçeveyi temsil eden kuantum mekaniğinin temel taşıdır (Dirac, 1930; Griffiths, 2005). Dalga-parçacık ikiliği ve kuantum dolanıklığı gibi kuantum düzeyindeki olguları anlamak için vazgeçilmezdir (Feynman, 1965). Temel önemine rağmen, Schrödinger denklemi öğrenciler için ustalaşması zor bir denklem olarak bilinir. Denklemin diferansiyel denklemler ve lineer cebir gibi karmaşık matematiksel yapılara dayanması, öğrencilerin denklemin tüm sonuçlarını kavramasını zorlaştırmaktadır (Greiner, 2000; Shankar, 1994). Ayrıca, kuantum mekaniğinin soyut doğası- parçacıkların ölçülene kadar kesin konumları veya hızları olmaması- öğrencilerin

kavramları içselleştirme çabalarını daha da karmaşıklaştırmaktadır (Bell, 1987; Peres, 1993). Sonuç olarak, Schrödinger denklemi kuantum mekaniği derslerinde genellikle önemli bir engel haline gelir ve öğrenciler arasında hayal kırıklığına ve kopmaya yol açar (Singh & Marshman, 2015).

Schrödinger denkleminin öğretilmesi ve öğrenilmesindeki zorluklar eğitim literatüründe iyi bir şekilde belgelenmiştir (McDermott & Shaffer, 2002; Mazur, 1997). Genellikle formüllerin ezberlenmesini ve izole problem çözmeyi vurgulayan geleneksel pedagojik yaklaşımların, denklemin altında yatan ilkelerin derinlemesine anlaşılmasını teşvik etmede yetersiz kaldığı görülmüştür (Hestenes et al., 1992). Örneğin, birçok öğrenci Schrödinger denkleminin matematiksel formalizmi ile temsil ettiği fiziksel gerçeklik arasında bağlantı kurmakta zorlanmaktadır (Redish et al., 1998). Bu kopukluk, öğrencilerin hesaplamaları yapabildikleri ancak sonuçların daha geniş etkilerini takdir edemedikleri yüzeysel öğrenmeye yol açabilir (Hake, 1998). Schrödinger denkleminin matematiksel karmaşıklığı ile birleşen kuantum mekaniğinin soyut ve sezgisel olmayan doğası, genellikle düşük öğrenci performansı ve konuya karşı heves eksikliği ile sonuçlanır (Reif & Heller, 1982). Bu sorun sadece öğrenmenin önünde bir engel değil, aynı zamanda kuantum mekaniğini erişilebilir ve ilgi çekici hale getirmeye çalışan eğitimciler için de önemli bir zorluk teşkil etmektedir (Mazur, 1997).

Bu çalışmanın amacı, Schrödinger denkleminin öğretiminde matematiksel modellerin pedagojik bir araç olarak kullanılmasının etkinliğini araştırmaktır (Hestenes et al., 1992; Domert et al., 2005). Spesifik olarak bu araştırma, bu modellerin kuantum mekaniği müfredatına entegrasyonunun öğrencilerin anlama ve performansını geliştirip geliştiremeyeceğini amaçlamaktadır. Bu çalışma, matematiksel modellerin öğrencilerin Schrödinger denkleminin doğasında bulunan soyut kavramları kavrama becerileri üzerindeki etkisine dair ampirik kanıtlar sunarak mevcut literatürde tespit edilen boşlukları gidermeyi amaçlamaktadır (McKagan et al., 2008; Mazur, 1997).

TEORİK ÇERÇEVE

Schrödinger denklemi ve kuantum mekaniği

Schrödinger denklemi, kuantum mekaniğindeki en temel denklemlerden biridir ve kuantum sistemlerinin zaman içinde nasıl geliştiğini anlamak için temel oluşturur. Erwin Schrödinger tarafından 1926 yılında formüle edilen denklem, kuantum teorisinin temel taşlarından biridir ve bir kuantum sisteminin dalga fonksiyonunu tanımlamak için kullanılır; bu fonksiyon, sistemin durumu hakkındaki tüm bilgileri kapsar (Greiner, 2000). Schrödinger denklemi, bir atomdaki elektronlar veya bir ışık demetindeki fotonlar gibi kuantum seviyesindeki parçacıkların

davranışını tahmin etmek için gereklidir ve klasik ve kuantum mekaniği arasında bir köprü görevi görür.

Denklemin kendisi, maddenin dalga-parçacık ikiliğini öne süren Louis de Broglie gibi fizikçilerin daha önceki çalışmaları üzerine inşa edilen dalga mekaniği ilkelerinden türetilebilir. Schrödinger'in içgörüsü, belirli bir durumdaki bir parçacığı bulma olasılığı genliğini tanımlayabilecek bir dalga denklemi formüle etmekti. Zamana bağlı Schrödinger denklemi şu şekilde verilir:

$$i\hbar\partial\Psi(r,t)/\partial t = H^{\Lambda}(r,t)$$

Burada A sistemin dalga fonksiyonudur, B indirgenmiş Planck sabitidir ve C sistemin toplam enerjisini temsil eden Hamiltonian operatörüdür (Singh & Marshman, 2015). Bu denklem, dalga fonksiyonunun zaman içinde nasıl geliştiğini yönetir ve kuantum sistemlerinin çeşitli potansiyeller altındaki dinamiklerini tanımlar.

Matematiksel modelleme

Matematiksel modelleme, kuantum mekaniğinde çok önemli bir rol oynar ve kuantum sistemlerinin davranışını soyut matematiksel yapılar aracılığıyla tanımlamak ve tahmin etmek için bir araç sağlar (Griffiths & Schroeter, 2018; Sakurai & Napolitano, 2017). Bu modeller, kuantum mekaniğinin karmaşık ve genellikle sezgisel olmayan ilkelerini analiz edilebilecek, manipüle edilebilecek ve gerçek dünya senaryolarına uygulanabilecek bir forma dönüştürmek için gereklidir (Feynman et al., 1965; Dirac, 1930). Kuantum mekaniğinde matematiksel modeller, farklı potansiyel fonksiyonlar için Schrödinger denklemini çözmek, enerji seviyelerini hesaplamak ve çeşitli koşullar altında parçacıkların davranışını tahmin etmek için kullanılır (Greiner, 2010; Cohen-Tannoudji et al., 1977). Bu modeller, kuantum teorisinin bel kemiğini oluşturur ve fizikçilerin atomlardaki elektron davranışı, tünelleme etkileri ve kuantum dolanıklığı gibi fenomenler hakkında kesin tahminler yapmasını sağlar (Shankar, 1994; Peres, 1993).

YÖNTEM

Araştırma tasarımı

Bu çalışmada, özellikle Schrödinger denklemine odaklanarak kuantum fiziği öğretiminde matematiksel modellerin kullanımının etkinliğini araştırmak için yarı deneysel bir tasarım kullanılmıştır. Araştırma iki grubu karşılaştıracak şekilde yapılandırılmıştır: öğrenme

süreçlerinde matematiksel modellemeyi kullanan bir deney grubu ve geleneksel ders tabanlı öğretimi takip eden bir kontrol grubu. Deney grubunun eğitimi, öğrencilerin kuantum mekaniği kavramlarını uygulamalı bir şekilde keşfetmelerine olanak tanıyan hesaplama araçlarını ve etkileşimli modelleri entegre edecek şekilde tasarlanmıştır. Amaç, bu modellerin geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla öğrencilerin anlayışını ve performansını geliştirip geliştiremeyeceğini belirlemektir (Greiner**,** 2000).

Matematiksel modellerin kullanımı

Bu çalışmada, Schrödinger denkleminin öğretiminde kullanılan ve öğrencilerin kuantum mekaniğinin karmaşık doğasını daha iyi kavramalarını sağlamayı amaçlayan çeşitli matematiksel modeller geliştirilmiştir. Geliştirilen modeller arasında Sonsuz Potansiyel Kuyusu Modeli, Harmonik Osilatör Modeli, Kuantum Tünelleme Modeli, Dalga Fonksiyonu ve Faz Uzayı Modelleri yer almaktadır. Her bir model, belirli bir kuantum mekaniği kavramını somutlaştırmak amacıyla seçilmiş olup, bu kavramların daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamak için hesaplama araçlarıyla desteklenen dinamik simülasyonlar ve görselleştirmeler sunmaktadır. Aşağıda, bu çalışmada kullanılan matematiksel modellerin genel özellikleri yer almaktadır.

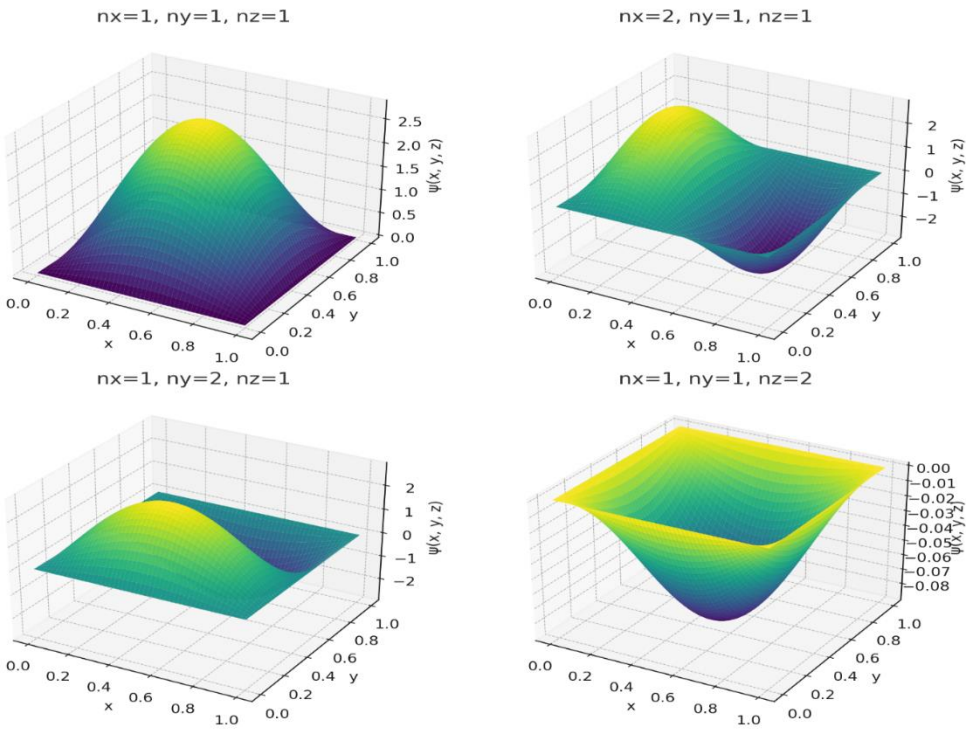

Şekil 1. Sonsuz potansiyel kutusu modelinin üç boyutlu bir görselleştirilmesi

Sonsuz Potansiyel Kutusu Modeli, kuantum mekaniğinde temel kavramları anlamak için kullanılan en basit ve öğretici modellerden biridir. Bu model, bir parçacığın belirli bir alanda (kutu içerisinde) sınırlı olduğu ve bu alanın dışına çıkmasının imkânsız olduğu varsayımına dayanır. Öğrenciler, Sonsuz Potansiyel Kutusu Modeli aracılığıyla, kuantum mekaniğinin en temel ilkelerinden biri olan enerji kuantizasyonunu ve parçacığın dalga fonksiyonları aracılığıyla nasıl tanımlandığını anlamaya başlarlar. Bu model, parçacığın enerji seviyelerinin nasıl belirli ve ayrık olduğunu gösterir ve kuantum sistemlerdeki enerji spektrumlarının temelini oluşturur.

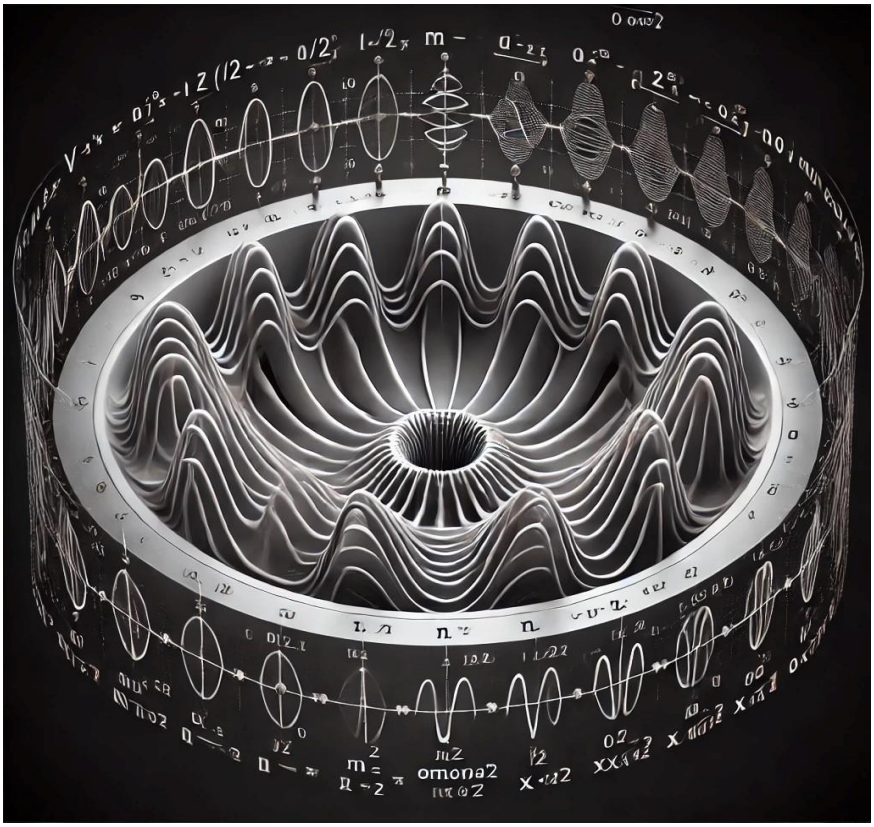

Şekil 2. Kuantum harmonik osilatör modelinin görselleştirilmiş hali

Bu model, bir parçacığın kuvvetin konumla orantılı olduğu bir potansiyel enerji fonksiyonu içinde hareket ettiğini varsayar. Öğrenciler, bu model aracılığıyla, atomik ve moleküler sistemlerdeki titreşim modlarını, kuantum harmonik osilatörlerin nasıl çalıştığını ve enerji seviyelerinin nasıl belirlendiğini kavramışlardır.

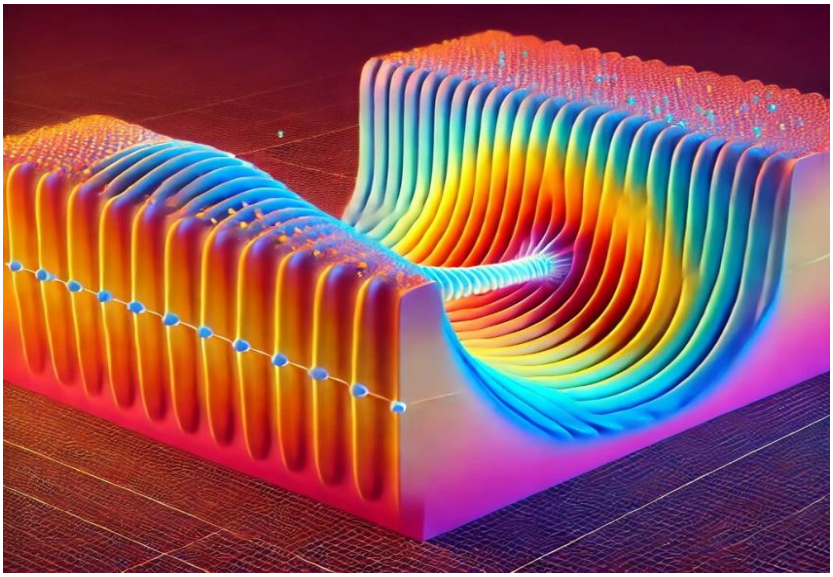

Şekil 3. Kuantum tünelleme modelinin renkli bir görselleştirmesi

Kuantum tünelleme modeli, kuantum mekaniğinin en çarpıcı ve klasik fizik ile bağdaşmayan fenomenlerinden birini temsil eder. Bu model, bir parçacığın enerji bariyerini aşmak için yeterli enerjiye sahip olmamasına rağmen, yine de bu bariyerin ötesine geçebilme olasılığını açıklar. Bu modelde, parçacığın bir enerji bariyerine yaklaşması, bariyeri geçme olasılığı ve bariyeri geçtikten sonraki davranışı, hesaplama araçları ile simüle edilerek öğrencilere sunulmuştur. Böylece, öğrenciler bu soyut kavramı somut bir şekilde görselleştirme imkânı bularak kuantum mekaniğinin temel ilkelerinden birini derinlemesine anlama şansını elde etmişlerdir.

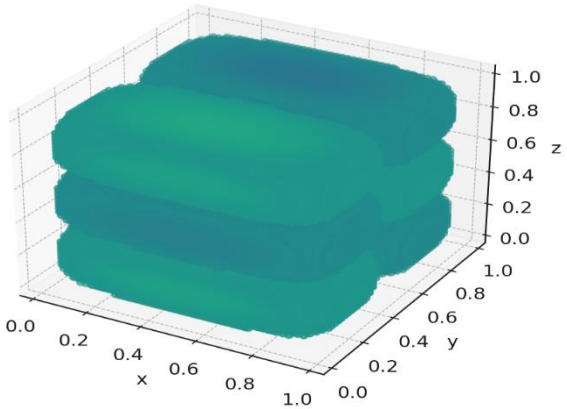

Şekil 4. Üç boyutlu kuantum dalga fonksiyonunun yoğunluk eşiği ile görselleştirilmiş hali

Bu model, bir parçacığın belirli bir zamanda ve uzaydaki belirli bir noktada bulunma olasılığını temsil eden matematiksel bir fonksiyon olarak tasarlanmıştır. Dalga fonksiyonu modelinde, öğrenciler, parçacıkların nasıl dalga benzeri davranışlar sergilediğini ve bu dalgaların uzayda nasıl yayıldığını gözlemlemişlerdir. Bu sayede, kuantum dünyasının temel prensiplerinden biri olan dalga-parçacık ikiliğini derinlemesine anlama fırsatı bulmuşlardır.

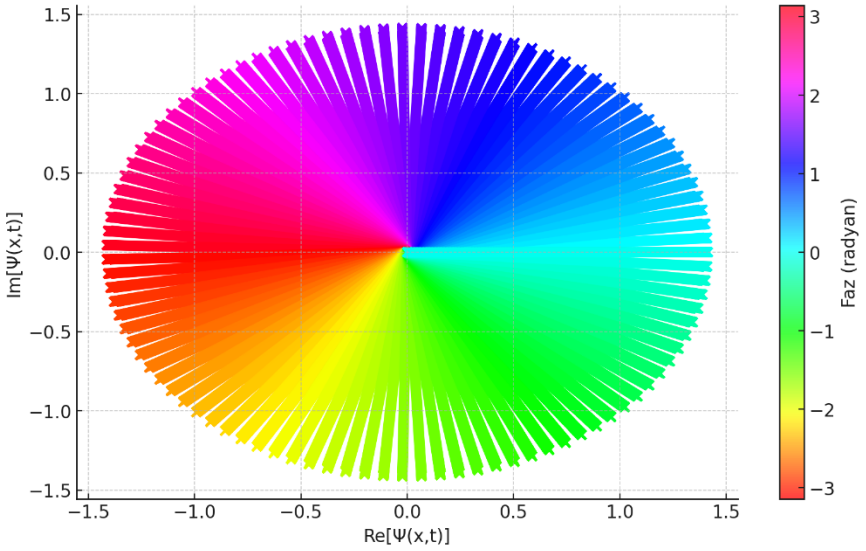

Şekil 5. Schrödinger dalga fonksiyonunun faz uzayındaki modeli

Faz uzayı modeli, kuantum mekaniğinde bir parçacığın hem konum hem de momentum bilgilerini eşzamanlı olarak temsil eden bir yapı sunmaktadır. Öğrenciler, faz uzayı modelini kullanarak kuantum sistemlerdeki belirsizlik ve dalga-parçacık ikiliği gibi temel kavramları derinlemesine anlama şansı bulmuşlardır.

Deneysel Tasarım

Öğretim yöntemlerinin etkinliği hem deney hem de kontrol gruplarına uygulanan ön test ve son test değerlendirmelerinin bir kombinasyonu ile ölçülmektedir. Ön test, öğrencilerin müdahaleden önce kuantum mekaniği konusundaki anlayışlarının bir temelini oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Öğretim döneminden sonra, anlama ve problem çözme becerilerindeki gelişmeleri değerlendirmek için bir son test yapılır. Deneysel tasarım, iki grup arasındaki öğrenme çıktılarının karşılaştırılmasına olanak tanıyan geleneksel öğretim alan bir kontrol grubunu içerir. Çalışma aynı zamanda biçimlendirici değerlendirmeleri ve bilginin zaman içinde kalıcılığını değerlendirmek için gecikmeli bir son testi de içermektedir (McDermott & Shaffer, 1994).

Veri toplama ve analiz

Öğrencilerin performansı, Schrödinger denklemini ve ilgili kuantum mekaniği kavramlarını anlamalarını değerlendirmek için tasarlanmış bir dizi standart test kullanılarak ölçülmüştür. Testler hem çoktan seçmeli soruları hem de teorik bilgi ve pratik uygulamaları kapsayan problem çözme alıştırmalarını içermektedir. Testlerden toplanan veriler, deney ve kontrol grupları arasındaki performans farklılıklarının anlamlılığını belirlemek için eşleştirilmiş t-testleri ve ANOVA dahil olmak üzere istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin öğrenme deneyimleri ve kullanılan matematiksel modellere ilişkin algıları hakkında fikir edinmek için bir alt kümeyle yapılandırılmış görüşmeler yoluyla nitel veriler toplanmıştır (Redish, 1994).

Katılımcılar

Çalışma, kuantum mekaniği dersine kayıtlı 80 lisans fizik öğrencisinden oluşan bir örneklemi kapsamaktadır. Katılımcılar deney ya da kontrol grubuna rastgele atanarak her iki grubun da ön bilgi ve akademik performans açısından karşılaştırılabilir olması sağlanmıştır. Örneklem, akademik geçmişlerdeki farklılıklar ve hesaplama araçlarına aşinalık düzeyleri de dahil olmak üzere çeşitli öğrenci popülasyonunu yansıtacak şekilde seçilmiştir. Bu çeşitlilik, çalışmanın farklı öğrenci demografileri arasında matematiksel modellerin etkinliğini değerlendirmesine olanak tanır (Hake, 1998).

Bulgular

Bu bölümde, öğrenci görüşmelerinden elde edilen nitel verilerle birlikte ön test ve son test değerlendirmelerinin sonuçları sunulmaktadır. Bulgular, iki grup arasındaki öğrenci performansı ve anlama farklılıklarının yanı sıra matematiksel modellemenin öğrencilerin karmaşık kuantum kavramlarını anlamaları üzerindeki etkisini vurgulayacak şekilde düzenlenmiştir.

İlk Bulgu: Ön test analiz sonuçları

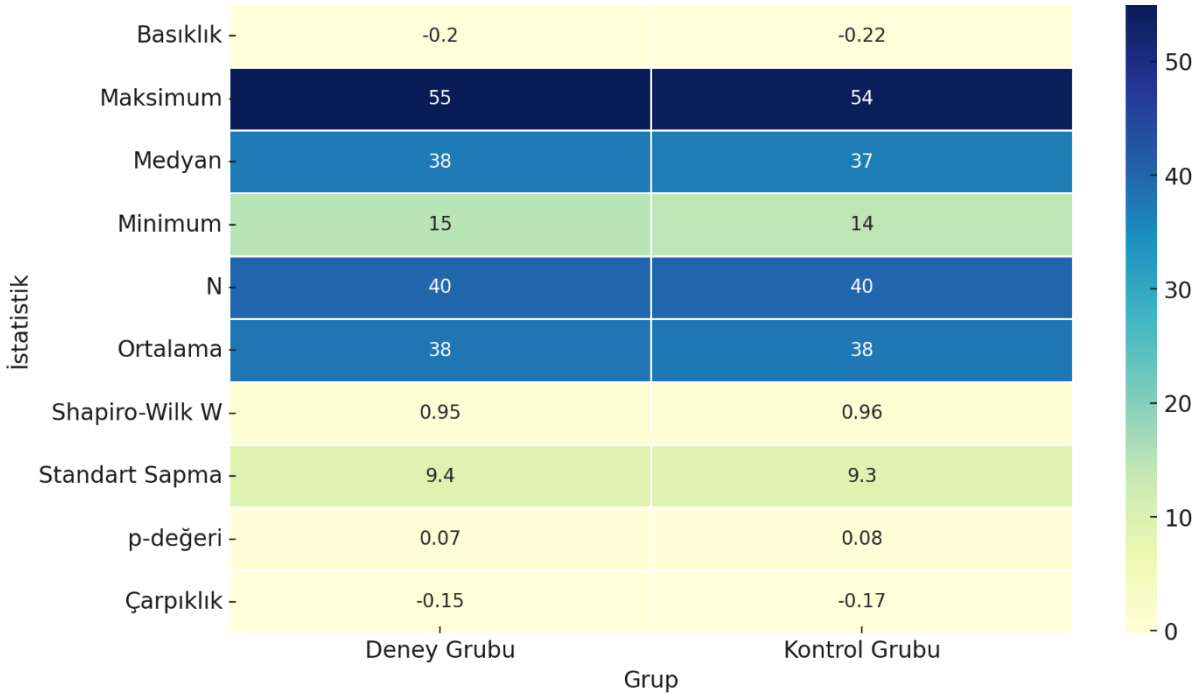

Şekil 6: Ön Test Sonuçları

Yukarıda gösterilen ısı haritası, kontrol ve deney gruplarının Schrödinger denklemini anlama düzeylerini ölçmek amacıyla uygulanan ön test sonuçlarına ilişkin istatistiksel değerleri karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

Ortalama puanlar, deney grubu için $[M = 38]$ ve kontrol grubu için $[M = 38]$ olarak hesaplanmıştır. Isı haritasında bu ortalama değerler, mavi tonlarıyla gösterilmiş olup, her iki grubun başlangıç düzeylerinin birbirine çok yakın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, deney ve kontrol gruplarının benzer başlangıç noktalarında olduğunu ve müdahale öncesinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Medyan değerleri de benzer şekilde deney grubu için $[Md = 38]$ ve kontrol grubu için $[Md = 37]$ olarak belirlenmiştir. Isı haritasında bu medyan değerler koyu mavi tonlarıyla gösterilmiştir. Bu sonuç, grupların performanslarının ortalama etrafında yoğunlaştığını ve dağılımın simetrik olduğunu göstermektedir.

Standart sapma değerleri, deney grubu için $[SD = 9.4]$ ve kontrol grubu için $[SD = 9.3]$ olarak hesaplanmıştır. Yeşil tonlarıyla gösterilen bu değerler, her iki grubun puanlarının ortalamadan

benzer şekilde saptığını ve performans varyasyonlarının oldukça yakın olduğunu göstermektedir.

Normallik testi için kullanılan Shapiro-Wilk W testi sonuçları, deney grubu için $[W = 0.95,\ p = 0.07]$ ve kontrol grubu için $[W = 0.96,\ p = 0.08]$ olarak hesaplanmıştır. Sarı tonlarıyla ifade edilen bu sonuçlar, p-değerlerinin 0.05'in üzerinde olması nedeniyle her iki grubun da normal dağılım gösterdiğini ve verilerin parametrik analizler için uygun olduğunu göstermektedir.

Son olarak, çarpıklık (skewness) değerleri, deney grubu için $[Skewness = -0.15]$ ve kontrol grubu için $[Skewness = -0.17]$ olarak belirlenmiştir. Bu değerler, hafifçe sola kayık dağılımlar olduğunu ve her iki grubun da düşük puanlarda benzer bir yoğunluk sergilediğini göstermektedir.

Bu bütüncül analiz, her iki grubun başlangıçtaki performanslarının birbirine oldukça yakın olduğunu ve bu nedenle deneysel müdahalenin etkilerini anlamak için uygun bir karşılaştırma zemini sağladığını ortaya koymaktadır. Isı haritasında kullanılan renkler, istatistiksel sonuçların daha net ve görsel olarak anlaşılır bir şekilde sunulmasına yardımcı olurken, gruplar arasında anlamlı bir başlangıç farkı olmadığını vurgulamaktadır.

İkinci Bulgu: Son test analiz sonuçları

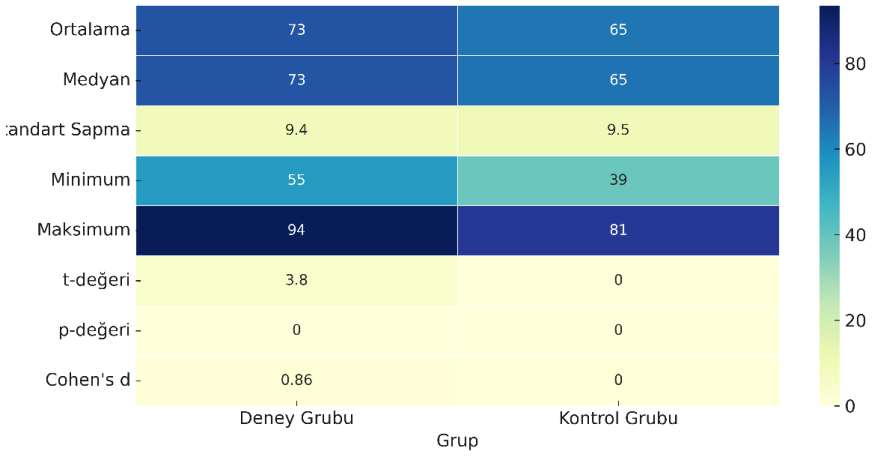

Şekil 7. Son Test Sonuçları

Şekil 7, deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına dayalı olarak oluşturulmuş ısı haritasını göstermektedir. Bu harita, her iki grubun performansını karşılaştırmalı olarak görselleştirmektedir. Renkler, verilerin yoğunluğunu ve gruplar arasındaki farkları vurgulamaktadır.

Şekil 7, deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına dayanarak, Schrödinger denkleminin öğretiminde matematiksel modellerin etkinliğini değerlendirmek amacıyla yapılan analiz, elde edilen verilerin ısı haritası üzerinden yorumlanmasını içermektedir. Deney grubunda matematiksel modeller kullanılarak öğretilen öğrencilerin ortalama puanı $[M = 72.8]$ olup, bu değer kontrol grubunun ortalama puanı $[M = 64.7]$ ile karşılaştırıldığında belirgin bir fark göstermektedir. Isı haritasında bu yüksek performans, açık yeşil ve sarı tonlarıyla temsil edilmiş, bu da deney grubunun Schrödinger denklemini anlamada daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Kontrol grubunda ise, geleneksel öğretim yöntemleri uygulanan öğrencilerin puanları daha koyu yeşil ve mavi tonlarıyla gösterilmiş, bu da bu grubun daha düşük bir başarı sergilediğini işaret etmektedir.

Standart sapmalar $[deney\ grubu\ (SD = 9.41),\ kontrol\ grubu\ (SD = 9.53)]$ deney ve kontrol gruplarında öğrencilerin puanlarının ortalama etrafında nasıl dağıldığını göstermektedir. Her iki grupta da benzer seviyelerde bir yayılım gözlemlenmiş, ancak deney grubunun puanları genel olarak daha yüksek ve dar bir aralıkta toplanmıştır. Isı haritası bu durumu orta tonlarla yansıtarak, puanların belirli bir ortalama etrafında yoğunlaştığını vurgulamaktadır.

Minimum ve maksimum puanlar incelendiğinde, deney grubunun minimum puanı $[Min = 55.40]$ ve maksimum puanı $[Max = 93.52]$ olarak belirlenmiş, bu durum grubun yüksek performans gösterdiği bir aralıkta seyrettiğini göstermiştir. Bu puanlar, ısı haritasında daha açık tonlarla görselleştirilmiş, yüksek başarıyı temsil etmiştir. Kontrol grubunda ise minimum $[Min = 38.80]$ ve maksimum $[Max = 80.65]$ puanlar arasında daha geniş ve düşük bir performans aralığı gözlemlenmiş, bu değerler koyu tonlarla temsil edilerek daha düşük başarı seviyelerini göstermiştir.

Deney ve kontrol grupları arasındaki ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanan bağımsız örneklem t-testi sonuçları $[t\ (78)\ = 3.78;\ p\ =\ 0.000305]$ değerleriyle bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. P-değerinin 0.05'ten küçük olması, deney ve kontrol grupları arasındaki bu farkın rastlantısal olmadığını ve matematiksel modellerin Schrödinger denklemini öğretmede etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Etki büyüklüğü $[Cohen'sd = 0.856]$ olarak hesaplanmış, bu da deney grubunun kontrol grubuna göre anlamlı derecede daha iyi performans gösterdiğini ve bu etkinin

büyük olduğunu göstermektedir. Isı haritasında bu etki büyüklüğü, ton farklılıklarıyla görsel olarak da vurgulanmıştır.

Genel olarak, sonuçlar matematiksel modeller kullanılarak eğitilen deney grubunun Schrödinger denklemini anlamada, geleneksel yöntemlerle eğitilen kontrol grubuna göre anlamlı derecede daha iyi performans gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Isı haritası, bu farkı görsel olarak net bir şekilde ortaya koymakta, gruplar arasındaki farkları ve bu farkların istatistiksel önemini renklerle vurgulamaktadır.

Üçüncü Bulgu: Görüşme analizi sonuçları

Tablo 1. Görüşmeler sonucunda elde edilen ana temalar ve kodlar

Tema	Kodlar	Kod İsimleri	Frekans (Öğrenci Sayısı)	Örnek Öğrenci Yorumu	Anlam Derinliği (Analiz)
Anlama Kolaylığı	Kod 1.1, Kod 1.2, Kod 1.3	Kolaylık	14	Modeller, dalga fonksiyonlarını anlamamı sağladı.	Anlama sürecinin hızlanması ve netleşmesi
Soyut Kavramların Somutlaşması	Kod 2.1, Kod 2.2, Kod 2.3	Somutlaşma	13	Görsel temsiller, kavramların zihnimde canlanmasına yardımcı oldu.	Soyut kavramların somutlaşması ile anlayışın derinleşmesi
Zorluklarla Baş Etme	Kod 3.1, Kod 3.2, Kod 3.3	Zorluk	12	Modellerle çalışmak, zor kavramları aşmamda bana rehber oldu.	Modellerin, öğrenme sürecinde zorlukların aşılmasına yardımcı olması
Öğrenme Motivasyonu	Kod 4.1, Kod 4.2, Kod 4.3	Motivasyon	15	Modellerle çalışmak beni daha fazla araştırmaya teşvik etti.	Öğrencilerin öğrenme sürecine olan motivasyonlarının artması
Öğrenme Sürecinin Etkinliği	Kod 5.1, Kod 5.2, Kod 5.3	Etkinlik	16	Derslerdeki teorik bilgilerin pratiğe dökülmesini sağladı.	Öğrenilen bilgilerin daha kalıcı hale gelmesi

Tablo 1, Schrödinger denklemini matematiksel modellerle daha iyi anlamaya yönelik yapılan görüşmelerden elde edilen verileri kapsamaktadır. Öğrencilerin ifadeleri, bu modellerin denklemi anlamalarını nasıl kolaylaştırdığını ve bu süreçte yaşadıkları deneyimleri detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. Birçok öğrenci, matematiksel modellerin Schrödinger denklemini

anlamalarını büyük ölçüde kolaylaştırdığını vurgulamıştır. Örneğin, bir öğrenci bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Schrödinger denklemi, başlangıçta benim için çok karmaşıktı. Ancak modelleri kullanmaya başladığımda, bu denklemlerin ne anlama geldiğini ve nasıl çalıştığını daha iyi anlamaya başladım. Modeller, kavramları somutlaştırarak anlamamı sağladı."(Görüşmeci# 1)

Bir başka öğrenci ise, modellerin görsel temsiller yoluyla kavramları daha anlaşılır hale getirdiğini belirtmiştir:

"Dalga fonksiyonlarının davranışını modeller üzerinden görmek, bu kavramları zihnimde daha kolay canlandırmama yardımcı oldu. Bu görsel temsiller, Schrödinger denkleminin soyut yapısını anlamamı önemli ölçüde kolaylaştırdı." (Görüşmeci#4)

Öğrenciler ayrıca, matematiksel modellerin soyut kavramları somutlaştırarak onların zihinsel olarak daha erişilebilir hale gelmesini sağladığını ifade etmişlerdir. Örneğin, bir öğrenci bu süreci şu şekilde açıklamıştır:

"Schrödinger denklemi gibi soyut kavramları anlamakta zorlanıyordum, ancak modeller sayesinde bu kavramlar somutlaştı. Bu modeller, teorik bilgilerin zihnimde daha net bir şekilde yer edinmesine olanak tanıdı." (Görüşmeci#7)

Benzer şekilde, bir başka öğrenci de modellerin soyut kavramları somutlaştırma sürecindeki etkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Görsel temsiller, soyut kavramları daha somut hale getirdi ve bu, öğrenme sürecimi oldukça kolaylaştırdı. Önceden anlamakta zorlandığım kavramlar, modeller sayesinde zihnimde daha net bir şekilde canlandı." (Görüşmeci#9)

Bazı öğrenciler, matematiksel modellerin zor kavramları anlamalarına nasıl yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, bir öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Başlangıçta Schrödinger denklemiyle çalışırken oldukça zorlandım, çünkü kavramlar çok soyuttu. Ancak matematiksel modelleri kullanmaya başladıkça, bu zorlukları aşmaya başladım. Modeller, karmaşık kavramları anlamamda bana gerçekten yardımcı oldu." (Görüşmeci 10)

Bir diğer öğrenci ise, modellerin zor kavramlarla başa çıkma sürecindeki rolünü şu sözlerle açıklamaktadır:

"Zorlandığım kavramları, modellerle çalışmaya başladığımda daha iyi anlamaya başladım. Modeller, bu soyut kavramları daha somut hale getirdi ve öğrenme sürecimi kolaylaştırdı. Artık zorlandığım konular, daha anlaşılır hale geldi." (Görüşmeci#13)

Öğrencilerin birçoğu, matematiksel modellerin öğrenme motivasyonlarını nasıl artırdığını da vurgulamıştır. Örneğin, bir öğrenci bu süreci şu şekilde ifade etmektedir:

"Matematiksel modellerle çalışmak, öğrenme sürecime olan ilgimi artırdı. Modeller, öğrendiğim kavramları daha ilginç hale getirdi ve beni daha fazla araştırma yapmaya teşvik etti. Bu süreçte, öğrenme isteğim de arttı." (Görüşmeci#2)

Başka bir öğrenci ise, modellerin motivasyon üzerindeki etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

"Modellerle çalışmak, benim için bir öğrenme motivasyonu kaynağı oldu. Zorlandığım kavramları anlamaya başladıkça, öğrenme isteğim de arttı ve daha fazlasını öğrenmek için motive oldum. Bu süreç, beni derslere daha bağlı hale getirdi." (Görüşmeci#6)

Son olarak, birçok öğrenci matematiksel modellerin öğrenme sürecinin etkinliğini artırdığını belirtmiştir. Örneğin, bir öğrenci şöyle demektedir:

"Matematiksel modeller, teorik bilgilerin pratiğe dökülmesini sağladı ve bu, benim öğrenme sürecimi hızlandırdı. Öğrendiğim bilgilerin daha kalıcı hale gelmesine katkıda bulundu. Bu deneyim, konuyu daha derinlemesine anlamama yardımcı oldu."(Görüşmeci #14)

Bir başka öğrenci ise, modellerin bilgilerin kalıcılığını artırma sürecindeki rolünü şu şekilde ifade etmektedir:

"Derslerdeki teorik bilgilerin pratiğe dökülmesi, matematiksel modellerle mümkün hale geldi. Bu, bilgilerin daha kalıcı hale gelmesini sağladı ve öğrendiklerimin uzun süreli hafızama yerleşmesine katkı sağladı. Öğrenme sürecim gerçekten hızlandı." (Görüşmeci 12)

Sonuç olarak, bu analiz, Schrödinger denklemini matematiksel modellerle öğrenmenin öğrencilere sunduğu faydaları açıkça ortaya koymaktadır. Öğrenci ifadeleri, matematiksel modellerin soyut kavramları somutlaştırarak anlamayı kolaylaştırdığını, zor kavramlarla baş etmeyi sağladığını, öğrenme motivasyonunu artırdığını ve öğrenme sürecinin etkinliğini yükselttiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, matematiksel modellerin eğitimdeki önemini ve öğrencilerin kavrayışını derinleştirme potansiyelini vurgulamaktadır

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Schrödinger denkleminin öğretiminde matematiksel modellerin kullanımının öğrenci öğrenimi üzerinde anlamlı bir etki yarattığını göstermiştir. Elde edilen bulgular, matematiksel modellemelerin soyut kuantum mekaniği kavramlarını anlamada öğrencilere önemli avantajlar sunduğunu ve öğrenme süreçlerini derinleştirdiğini ortaya koymaktadır (McDermott & Shaffer, 1992; Singh & Marshman, 2015). Özellikle, deney grubu öğrencileri, kontrol grubuna kıyasla, Schrödinger denklemini ve ilgili kuantum kavramlarını daha etkin ve derinlemesine kavrama eğilimi göstermiştir. Bu bulgu, öğrencilere kavramsal anlamda rehberlik eden yapılandırılmış öğrenme materyallerinin etkisini inceleyen önceki araştırmalarla da uyumludur (Redish, 1994; Singh & Marshman, 2015).

Matematiksel modellerin kullanımı, öğrencilerin teorik bilgileri somut bir şekilde görselleştirmelerine olanak tanımış ve bu da onların motivasyonunu artırmıştır (Thornton & Sokoloff, 1998; Greiner, 2010). Redish ve Steinberg'in (1999) çalışmaları, öğrenci merkezli öğretim materyallerinin öğrencilerin motivasyonunu ve derin öğrenme kapasitelerini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Schrödinger denklemi gibi karmaşık matematiksel yapıları anlamaya yönelik bu tür destekler, öğrencilere sadece teorik bilgileri öğretmekle kalmaz, aynı zamanda onların eleştirel düşünme ve problem çözme yeteneklerini de geliştirir (Mazur, 1997; McKagan et al., 2008).

Son test sonuçları, matematiksel modellerle desteklenen öğretim yönteminin, geleneksel yöntemlere kıyasla öğrenci başarılarını anlamlı derecede artırdığını ortaya koymuştur (Hake, 1998; Feynman et al., 1965). Bu bulgu, Mazur'un (1997) etkileşimli öğretim yöntemlerinin etkisini incelediği araştırma ile paralellik göstermektedir; Mazur, etkileşimli yöntemlerin öğrenci başarısını geleneksel yöntemlere kıyasla önemli ölçüde artırdığını bulmuştur. Deney grubundaki öğrencilerin başarı ortalaması, kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkla daha yüksek çıkmış ve bu fark, matematiksel modellemelerin etkili bir öğrenme aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir (Sakurai & Napolitano, 2017; Griffiths & Schroeter, 2018).

Ayrıca, yapılandırılmış görüşmeler, öğrencilerin matematiksel modellere ilişkin algılarının oldukça olumlu olduğunu göstermiştir. Öğrenciler, bu modellerin soyut kavramları somutlaştırarak daha anlaşılır hale getirdiğini, zor konularla baş etmelerini kolaylaştırdığını ve genel olarak öğrenme süreçlerini iyileştirdiğini ifade etmişlerdir (Cohen-Tannoudji et al., 1977; Domert et al., 2005). Bu sonuçlar, öğrencilerin matematiksel modellere ilişkin olumlu algılarının, bilişsel bilimler ve eğitim araştırmalarıyla desteklenen öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımlarının etkinliği ile tutarlı olduğunu ortaya koymaktadır (Reif & Heller, 1982; Redish et al., 1998).

Bu bulgular ışığında, Schrödinger denklemi ve diğer karmaşık kuantum mekaniği kavramlarının öğretiminde matematiksel modellemelerin daha yaygın bir şekilde kullanılması önerilmektedir (Shankar, 1994; Feynman et al., 1965). Eğitimciler, bu modelleri öğretim süreçlerine entegre ederek öğrencilerin sadece kavramsal anlamda değil, aynı zamanda analitik becerilerini geliştirmelerini de destekleyebilirler (Greiner, 2010; Hestenes et al., 1992). Bu, hem öğrenci başarısını artırmada hem de kuantum mekaniği gibi zorlayıcı alanlarda daha derin bir anlayış geliştirmede önemli bir rol oynayabilir (Sakurai & Napolitano, 2017; McDermott & Shaffer, 2002).

Gelecekteki araştırmalar, bu tür modellerin uzun vadeli etkilerini incelemeli ve farklı öğrenci grupları üzerindeki etkilerini daha detaylı olarak değerlendirmelidir (Mazur, 1997; Thornton & Sokoloff, 1998). Bu çalışma, eğitimde matematiksel modellerin önemini vurgulamakta ve bu modellerin, özellikle soyut ve zor konularda öğrenci başarısını artırma potansiyelini ortaya koymaktadır (Singh & Marshman, 2015; Cohen-Tannoudji et al., 1977). Eğitimde bu tür yenilikçi yaklaşımların daha geniş ölçekte uygulanması, STEM eğitiminde daha büyük başarılar elde edilmesine katkıda bulunabilir (Redish, 1994; Griffiths & Schroeter, 2018).

KAYNAKLAR

Bell, J. S. (1987). *Speakable and Unspeakable in Quantum Mechanics*. Cambridge University Press.

Cohen-Tannoudji, C., Diu, B., & Laloë, F. (1977). *Quantum Mechanics* (Vols. 1 & 2). Wiley.

Dirac, P. A. M. (1930). *The Principles of Quantum Mechanics*. Oxford University Press.

Domert, D., Airey, J., Linder, C., & Kung, R. L. (2005). Analyzing students' understanding of quantum mechanics: A metaphorical mapping tool. *American Journal of Physics, 73*(11), 1026-1033. DOI: 10.1119/1.2074087

Domert, D., Linder, C., & Ingerman, Å. (2005). Probability as a conceptual hurdle to understanding one-dimensional quantum scattering and tunneling. *European Journal of Physics, 26*(1), 47-59. https://doi.org/10.1088/0143-0807/26/1/005

Feynman, R. P., Leighton, R. B., & Sands, M. (1965). *The Feynman Lectures on Physics*. Addison-Wesley.

Greiner, W. (2000). *Quantum Mechanics: An Introduction* (4th ed.). Springer.

Greiner, W. (2010). *Quantum Mechanics: An Introduction* (4th ed.). Springer.

Griffiths, D. J. (2005). *Introduction to Quantum Mechanics* (2nd ed.). Pearson Prentice Hall.

Griffiths, D. J., & Schroeter, D. F. (2018). *Introduction to Quantum Mechanics* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Hake, R. R. (1998). Interactive-engagement versus traditional methods: A six-thousand-student survey of mechanics test data for introductory physics courses. *American Journal of Physics, 66*(1), 64-74. https://doi.org/10.1119/1.18809

Heisenberg, W. (1927). *Über den anschaulichen Inhalt der quantentheoretischen Kinematik und Mechanik*. Zeitschrift für Physik, 43(3-4), 172-198. https://doi.org/10.1007/BF01397280

Hestenes, D., Wells, M., & Swackhamer, G. (1992). Force Concept Inventory. *The Physics Teacher, 30*(3), 141-158. https://doi.org/10.1119/1.2343497

Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd ed.). University of Chicago Press.

Mazur, E. (1997). *Peer Instruction: A User's Manual*. Prentice Hall.

McDermott, L. C., & Shaffer, P. S. (1992). Research as a guide for curriculum development: An example from introductory electricity. *American Journal of Physics, 60*(11), 994-1003. https://doi.org/10.1119/1.17003

McDermott, L. C., & Shaffer, P. S. (2002). *Tutorials in Introductory Physics*. Prentice Hall.

McKagan, S. B., Perkins, K. K., & Wieman, C. E. (2008). Reforming a large lecture modern physics course for engineering majors using a PER-based design. *American Journal of Physics, 76*(4), 406-417. https://doi.org/10.1119/1.2820393

Peres, A. (1993). *Quantum Theory: Concepts and Methods*. Kluwer Academic Publishers.

Redish, E. F. (1994). Implications of cognitive studies for teaching physics. *American Journal of Physics, 62*(9), 796-803. DOI: 10.1119/1.17461
Redish, E. F. (2004). Teaching Physics with the Physics Suite. *Physics Education Research Conference*, 720, 81-84. DOI: 10.1063/1.1807264
McKagan, S. B., Perkins, K. K., & Wieman, C. E. (2008). Why should I use interactive simulations? *Physics Today*, *61*(1), 38-43. DOI: 10.1063/1.2835088

Redish, E. F. (1994). The implications of cognitive studies for teaching physics. *American Journal of Physics, 62*(6), 796-803. https://doi.org/10.1119/1.17461

Redish, E. F. (2004). A theoretical framework for physics education research: Modeling student thinking. *Proceedings of the International School of Physics "Enrico Fermi"*, 156, 1-64. https://doi.org/10.3254/978-1-61499-029-3-1

Redish, E. F., & Steinberg, R. N. (1999). Teaching physics: Figuring out what works. *Physics Today, 52*(1), 24-30. https://doi.org/10.1063/1.882568

Redish, E. F., Saul, J. M., & Steinberg, R. N. (1998). Student expectations in introductory physics. *American Journal of Physics, 66*(3), 212-224. https://doi.org/10.1119/1.18847

Reif, F., & Heller, J. I. (1982). Knowledge structure and problem solving in physics. *Educational Psychologist, 17*(2), 102-127. https://doi.org/10.1080/00461528209529254

Sakurai, J. J., & Napolitano, J. (2017). *Modern Quantum Mechanics* (2nd ed.). Pearson.

Shankar, R. (1994). *Principles of Quantum Mechanics* (2nd ed.). Plenum Press.

Singh, C., & Marshman, E. (2015). Review of student difficulties in upper-level quantum mechanics. *Physical Review Special Topics - Physics Education Research, 11*(2), 020117. https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.11.020117

Singh, C., & Marshman, E. (2015). Student difficulties with quantum mechanics. *American Journal of Physics, 83*(5), 454-459. DOI: 10.1119/1.4913924

Thornton, R. K., & Sokoloff, D. R. (1998). Assessing student learning of Newton's laws: The Force and Motion Conceptual Evaluation and the evaluation of active learning laboratory and lecture curricula. *American Journal of Physics, 66*(4), 338-352. https://doi.org/10.1119/1.18863

HAFİF DÜZEY MENTAL RETARDASYONU OLAN BİR OLGUDA EMDR KULLANIMI

Canan ÇİTİL AKYOL
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Literature, Department of Psychology
ORCID ID: 0000-0002-1596-5097

ÖZET

Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme (EMDR) günümüzde travmayı iyileştirmede etkili bir müdahale yöntemi olarak kullanılmaktadır. EMDR sekiz aşamadan oluşmakta ve özellikle ilk iki aşama danışanı tanıma, öyküsünü anlama ve travma çalışmaya kişiyi hazırlamakla ilgilidir. Hazırlık aşaması olarak bilinen ikinci aşama, danışanların EMDR'ın çift yönlü uyarımlarıyla tanıştığı evredir ve kişilere güç kazandırmayı, EMDR terminoloji ile kaynak geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bildiride, hafif düzey mental retardasyonu olan bir vakada EMDR'ın kaynak geliştirme adıyla bilinen çalışmalarının gerçekleştirilmesinin betimlenmesi ele alınmaktadır. Danışan 16 yaşında, özel eğitim kurumda öğrencidir. Danışan, beş oturum boyunca EMDR teknikleri içeren kaynak geliştirme oturumlarına katılmıştır. Oturumlar boyunca güvenli yer egzersizi, güç bilekliği, içsel kaynak geliştirme başlıkları ile ilgili EMDR temelli etkinlikler yapılmıştır. Danışanın annesi süreç boyunca "kendini ifade etme", "kendini sakinleştirebilme", "özgüven" başlıkları altında günlük tutmuştur. Oturumlar bittiğinde annenin süreç notları değerlendirilmiş ve danışanın her alt başlıkta oturumlara başlamadan önceki haline kıyasla daha olumlu bir noktada olduğu gözlemlenmiştir. Olgu sunumları literatür için genelleştirilmiş sonuçlar içermese de olgu özelinde derinlemesine bilgiler içerdiğinden değerlidir ve ruh sağlığı uzmanlarına çeşitli bakış açıları sağlayabilmektedir. Bu olgudan hareketle, hafif düzey mental retardasyonu olan danışanlarla EMDR müdahaleleri kullanmayı içeren müdahale programlarının hazırlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: EMDR, travma, hafif düzey mental retardasyon, olgu sunumu

EMDR USE IN A CASE WITH MILD MENTAL RETARDATION

ABSTRACT

Eye Movements Desensitization and Reprocessing (EMDR) is currently used as an effective intervention method for healing trauma. EMDR consists of eight phases, with the first two phases particularly focused on understanding the client, learning their story, and preparing them for trauma work. The second phase, known as the preparation phase, is where clients are introduced to EMDR's bilateral stimulations, and it aims to empower individuals, which in EMDR terminology is referred to as resource development. In this paper, the implementation of EMDR resource development techniques in a case with mild mental retardation is described. The client is a 16-year-old boy attending a special education institution. The client participated in resource development sessions incorporating EMDR techniques over five sessions. During these sessions, EMDR-based activities were conducted under the topics of the safe place exercise, power bracelet, and internal resource development. Throughout the process, the client's mother kept a diary on the themes of "self-expression," "self-soothing," and "self-confidence." At the end of the sessions, the mother's process notes were evaluated, and it was observed that the client showed improvement in each of these areas compared to before the sessions. Although case studies do not provide generalized results for the literature, they offer in-depth information specific to the case and can provide mental health professionals with various perspectives. Based on this case, it is recommended to develop intervention programs that incorporate EMDR techniques for clients with mild mental retardation.

Keywords: EMDR, trauma, mild mental retardation, case study

ÇOCUKLARDA GÖRÜLEBİLEN ORTOPEDİK PROBLEMLERE YÖNELİK EBEVEYN FARKINDALIĞI

Ece ACAR
Karabuk University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation
ORCID ID: 0000-0002-0470-593
Eylem Tütün YÜMİN
Bolu Abant Izzet Baysal University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation
ORCID ID: 0000-0002-6994-9391

ÖZET

Çocuklarda doğuştan olmayan ancak gelişim sürecinde meydana gelebilen ortopedik problemler olabilmektedir. Olağan seyirden sapmalar neticesinde oluşan bu problemleri aileler fark edememekte veya geç fark edebilmektedir. Pes planus, genu valgum-varum, coxa vara-valga, skolyoz, torakal kifoz artışı bu sapmalar arasında sık karşılaşılanlardır. Bu kapsamda çalışmanın amacı çocuklarda meydana gelebilen bu ortopedik sorunlara karşı ebeveynlerin farkındalığını değerlendirmekti. Çalışmada değerlendirme aracı olarak ebeveyne ait bilgiler ve çocuğa ait bilgilerin sorgulandığı iki bölümlü soru formu kullanıldı. İlk bölüm ebeveynin sosyodemografik bilgileri, herhangi bir ortopedik probleminin olup olmadığı, ayakkabı tercihi, spor alışkanlığı ve çocuklarının ayak, bacak, omurga, omuz ve ellerini ortopedik açıdan hangi sıklıkla kontrol ettiklerini sorgulamaktaydı. İkinci bölüm ise çocukların motor gelişim evrelerini, ayakkabı ve spor alışkanlıklarını, günlük yaşam aktivitelerini ve ortopedik problemlerin varlığını sorgulamaktaydı. Çalışmaya yaş ortalaması 40,63 ± 6,88 yıl olan 76 birey (56 kadın, 20 erkek) katıldı. Katılımcılarının çocuklarının yaş ortalaması 9,95 ± 3,51 yıldı. Katılımcılardan 20 kişide (%26,31) bir ortopedik problem bulunmaktaydı. Bireylerin çocuklarındaki ortopedik sorunları kontrol etme sıklığına bakıldığında 12 kişinin (%15,79) hiç kontrol etmediği, 8 kişinin (%10,53) haftada bir kez, 20 kişinin (%26,31) ayda bir kez, 20 kişinin (%26,31) 1 ila 3 ay arasında, 8 (%10,53) kişinin üç ila altı ay arasında, 8 (%10,53) kişinin yılda bir kez kontrol yaptığı belirlendi. Bacak ve omurganın kontrolü sıklıkla yapılırken; ayak, omuz ve el en az kontrol edilen vücut bölümleriydi. Ebeveynin bir ortopedik probleme sahip olması çocuklarını kontrol etme sıklığını değiştirmiyordu ($p>0,05$).Çocuklarda oluşabilecek gelişimsel ortopedik bir sapmayı en erken gözleyebilecek kişiler ebeveynlerdir. Çalışmamız ailelerin bu konudaki bakış açısını ortaya koyan bilgimiz dahilindeki ilk çalışmadır. Bu çalışmanın ebeveyn ve çocuğa postür analizi yapılarak genişletilmesi planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuklarda ortopedik problemler, ebeveyn farkındalığı, ayak sağlığı, omurga sağlığı.

PARENTAL MINDFULNESS OF ORTHOPEDIC PROBLEMS THAT MAY BE OBSERVED IN CHILDREN

ABSTRACT

Children can have orthopaedic problems that are not congenital but occur during development. These problems, which occur as a result of deviations from the normal course of development, may not be recognised by families or may be recognised late. Pes planus, genu valgum-varum, coxa vara-valga, scoliosis, increased thoracic kyphosis are common among these deviations. In this context, the aim of the study was to assess parental mindfulness of these orthopaedic problems that can occur in children. The study used a two-part questionnaire as an assessment tool, asking for information about the parents and information about the child. The first part of the questionnaire included socio-demographic information about the parents, whether they had any orthopaedic problems, shoe preferences, sports habits and how often they checked their children's feet, legs, spine, shoulders and hands for orthopaedic problems. The second part asked about motor development stages, footwear and sports habits, activities of daily living and the presence of orthopaedic problems. Seventy-six people (56 females, 20 males) with a mean age of 40.63 ± 6.88 years participated in the study. The mean age of the participants' children was 9.95 ± 3.51 years. Twenty of the participants (26.31%) had an orthopaedic problem. Regarding the frequency of checking their children's orthopaedic problems, 12 (15.79%) did not check at all, 8 (10.53%) checked once a week, 20 (26.31 %) once a month, 20 (26.31 %) between 1 and 3 months, 8 (10.53%) between 3 and 6 months and 8 (10.53%) once a year. The legs and spine were the most frequently checked parts of the body, while the feet, shoulders and hands were the least frequently checked parts of the body. The fact that the parents had an orthopaedic problem did not change the frequency of checking their children ($p>0.05$).Parents are the earliest people to observe any developmental orthopaedic deviation that may occur in children. Our study is the first, to our knowledge, to explore the parents' perspective on this issue. It is planned to extend this study by analysing parent and child postural analysis.

Keywords: Orthopaedic problems in children, parental mindfulness, foot health, spinal health

1. GİRİŞ

İnsan iskelet yapısı, kemiklerin sahip olduğu açılaşmalar ve dizilim yenidoğanda ve yetişkin bireylerde farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların en belirgin olanları yenidoğanlarda ayak arklarının olmaması, femurun anteversiyon açısının fazlalığı ve spinal lordotik eğriliklerin olmaması şeklinde özetlenebilir(Gore ve Spencer, 2004; Labrom, 2007; Morgan, Elangovan ve Meyers, 2024). Zaman içerisinde kemik yapının üzerine statik ve dinamik yüklenmelerin

olması ile birlikte kas iskelet sistemi yetişkinlikteki halini alır. Bu yüklenmeler yenidoğan dönemde bebeğin yaptığı fizyolojik gerinme hareketleri ile başlar.(Sankar, Weiss ve Skaggs, 2009) Fizyolojik fleksiyon pozisyonunda olan yenidoğan, ekstremiteleri ile tekrarlı ekstansiyon hareketleri yaparak kaslarının gerilmesini ve uzamasını sağlar. Kaslarda meydana gelen bu gerilim kuvveti kemiklere de aktarılacağından osseoz dokudaki ilk yüklenmeler başlamış olur. Bebeğin baş kontrolü kazanması ile cervical bölgede lordoz, oturmaya başlaması ile lumbal bölgedeki lordoz gelişmektedir. Ayağa kalkma döneminde artık yer reaksiyon kuvveti de aktif rol almaya başlamaktadır (Gonzales, Saber, Ampat ve Mendez, 2018). Proksimalde vücut ağırlığı ve distalde yer reaksiyon kuvveti ile yüklenen femurda anterior ve lateralde konveksite artışları başlamaktadır. Ayak arklarının da ayağa kalkma ile birlikte gelişmeye başladığı söylenebilir (Suzuki ve ark., 2019). Ancak özellikle medial arkın gelişmesi üç dört yıllık ve hatta bazen daha uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu eğilimler ve açılaşmalar, çocuğun gelişimi sürecinde normal ve olması gereken yönelimlerdir. Ancak bazen bu gelişim gecikmekte veya hatalı şekilde olabilmektedir. Çocukta ortopedik bir problemin varlığı rutin hekim muayenesi sırasında belirlenebileceği gibi, ailelerin gözlemi ve dikkati ile de açığa çıkabilmektedir (Fallatah, Felemban, Farran, Alharbi ve Borgola, 2018). Geciken bir medial ark gelişimi, femoral anteversiyon açısının hatalı olması, omurgada skolyoz gelişimi, dirsekte dışarı doğru açılaşmanın fazla olması aileler tarafından farkedilebilecek deformiteler arasında sayılabilir (Altinel ve ark., 2006; de Groot, Heemskerk, Willigenburg, Altena, ve Kempen, 2022).

Ebeveyn farkındalığı ile ilgili olarak tip 1 diyabet, obezite, skolyoz, sosyal gelişim, dil gelişimi ve çocukların akademik başarıları açısından yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Obezitede farkındalık erken dönemde önlem alınmasına yardımcı olmakta ve henüz beslenme alışkanlığı kazanan çocukta değişikliklere adaptasyon kolay olabilmektedir (Özyalçın ve Yılmaz, 2022). Benzer şekilde skolyoz erken teşhis edilirse prognozu çok iyi yönetilebilen bir deformitedir (Ekinci, 2023). Ailelerin bilinçli ve farkında olması özellikle sağlık sorunlarında erken tanılanma ve tedavi sürecinin başlatılabilmesi açısından önemlidir. Çalışmamızda yaygın olarak görülen ortopedik problemlere karşı ebeveynlerin çocuklarını ne kadar kontrol ettiklerini belirlemeyi amaçladık.

2. YÖNTEM

Bu çalışma 2-16 yaş arası çocuğu olan Türkçe okuyup anlayabilen, akıllı telafon veya bilgisayar kullanarak anket sorularına yanıt verebilen ebeveynler ile gerçekleştirildi. Çocuklarında konjenital veya gelişimsel kronik herhangi bir hastalık bulunan ebeveynler çalışma dışı

bırakıldı. Araştırma için Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 30/06/2020 tarih ve 2020/08-4 sayılı kararı ile izin alındı.

Araştırmada veri toplama aracı olarak ilgili literatüre dayanarak tarafımızca oluşturulan iki kısımlı soru formu kullanıldı. Soru formunun ilk kısmında ebeveyne ilişkin sorular, ikinci kısımda ise çocuğa ilişkin sorular yer almaktaydı. Birden fazla çocuğu olan ebeveynlerin soruları yanıtlarken öncelikle büyük çocuk için formu tamamen doldurmaları ve eğer devam etmek isterlerse 'Diğer çocuk için yanıtlamaya devam edin' butonuna basarak yeni açılan çocuk soru formunu büyük çocuktan küçüğe doğru doldurmaları istendi. Ebeveyne ilişkin soru formu sosyodemografik özellikler, ebeveyne ait ortopedik problem varlığı, sıklıkla kullanmayı tercih ettiği ayakkabı türü ve topuk yüksekliği, düzenli spor yapıp yapmadığı, günde kaç saat telefon ya da tablet kullandığını öğrenmeyi amaçlayan sorulardan oluşmaktaydı. Çocuğa ilişkin soru formu ile, çocuğun şu anki fiziksel özellikleri, normal gelişim sürecine ait sorular (ne zaman oturduğu, emeklediği, yürüdüğü), daha önce ortopedik bir sorun yaşayıp yaşamadığı, ayakkabı kullanımına ne zaman başlandığı, ayakkabı alırken nelere dikkat edildiği, çocuğun spor alışkanlıkları, çocuğun tercih ettiği oturma pozisyonu sorgulandı. Ortopedik problemlere yönelik ebeveynin farkındalığı Ortopedik bir sorunun varlığını araştırmak için ebeveynin çocuğun vücut kısımlarını (ayak, bacak, omurga, omuz, dirsek,el) ne sıklıkla kontrol ettiği sorularak araştırıldı. Soru formu google forms aracılığı ile online hale dönüştürülerek form bağlantısı katılımcılara whatsapp uygulaması aracılığı ile veya elektronik posta iletisi olarak gönderildi.

76 katılımcı soru formunu doldurdu. Soru formunda çalışmadan çıkarılmayı gerektirecek veri kaybı olan katılımcı yoktu.

İstatistiksel Yöntem

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20.0 programı ile analiz edildi. Ebeveyn ve çocuklara ait sosyodemografik veriler frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma olarak sunuldu. Anket sorularına verilen yanıtlar frekans ve yüzde olarak tanımlandı. Sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ve basıklık ve çarpıklık grafiği incelenerek yapıldı. Ebeveynlerin cinsiyetine göre çocukların vücut kısımlarının ortopedik açıdan kontrol edilme durumu ile ebeveynin spor yapıp yapmama tercihine göre çocukların vücut kısımlarının ortopedik açıdan kontrol edilmesi arasındaki ilişkiye çok gözlü ki kare analizi ile bakıldı.

3. BULGULAR

Araştırmaya yaş ortalaması 40,63 ± 6,88 yıl olan 76 birey (56 kadın, 20 erkek) katıldı. Katılımcılar en az bir en fazla üç çocuk sahibiydi. Ebeveynlerin 8'i (%10,5) İlkokul , 4'ü (%5,3)

ortaokul, 12'si (%15,8) lise, 4'ü (%5,3) önlisans, 8'i (%10,5) lisans, 40'ı (%52,6) lisansüstü eğitim düzeyindeydi. katılımcılardan 44 (%57,9) kişi kamu ve 4 (%5,3) kişi özel sektor çalışanı iken, 28 (36,8) kişi herhangi bir işte çalışmıyordu. 32 kişi (%42,1) daha once sağlıkla ilgili eğitim alırken, 20 kişide (%26,3) sağlık sektöründe çalışmış veya çalışıyor olduğunu belirtti. 20 (%26,31) katılımcı ebeveynde ortopedik bir problem bulunmaktaydı. Bu ortopedik problemler 4 (% 5,26) kişi de skolyoz 8 (%10,53) kişide bel fıtığı 4 (% 5,26) kişide ayak problemleri ve 4 (% 5,26) kişide de diz ve kalçaya bağlı sorunlar oluşturdu.

Ebeveynlerden 48 (% 63,2) kişinin kendisi için spor ayakkabı tercih ettiği, 28 (%36,8) kişinin ise klasik ayakkabı tercih ettiği belirlendi. Ebeveynlerin kendileri için tercih ettikleri ayakkabıların topuk yüksekliklerine bakıldığında 12 (%15,8) kişinin hiç topuk yüksekliği olmayan ayakkabı kulandığı, 24 (%31,6) kişinin 0-2 cm arası topuk yüksekliği, 32 (%42,1) kişinin 2-4 cm arasında topuk yüksekliği ve 8 (%10,5) kişinin ise 4-6 cm yüksekliğinde topuk yüksekliği bulunan ayakkabılar kullandıkları belirlendi.

Katılımcılardan 44 (%57,9) kişi düzenli olarak spor yapmadığını belirtirken, 12 (%15,8) kişi ayda bir kez, 4 (%5,3) kişi haftada 1 gün, 12 (%15,8) kişi haftada 2-4 gün, 4 (%5,3) kişi haftada 5-7 gün arası spor yapmaktaydı.

Çalışmaya katılan bireylerin çocuklarına ait bilgilere bakıldığında yaş ortalamaları 9,95 ± 3,51 yıl ve beden kütle indeksleri 17,72 ± 4,45 kg/m^2 olarak hesaplandı. Çocukların emeklemeye başlama yaşı ortalama 8,61±2,97 ay, yürümeye başlama yaşı ortalama 12,39 ±1,93 ay ve ayakkabı kullanmaya başlama yaşı ise ortalama 10,06 ± 4,79 ay olarak hesaplandı. Katılımcılardan 40 (%52,6) kişi çocuklarına kundak kullanırken, 52 (%68,4) kişi de yürüteç kullandığını belirtti. Araştırma sırasında 8 (%10,5) çocuk tabanlık kullanıyordu. Katılımcıların çocuklarından 2 (%2,63) kişi kol çıkması, 2 (%2,63) kişi düz tabanlık şüphesi, 1 (% 1,31) kişi skolyoz şüphesi ve 3 (%3,95) kişi ise ayak burkulması şikayeti ile olmak üzere toplam 8 (%10,52) çocuk daha once ortopedik bir sorunla hastaneye başvurmuştu. Katılımcılardan 24 (%31,6) çocuk düzenli olarak spor dalı ile uğraşıyordu.

Katılımcıların ayakkabı ile ilgili görüşlerine bakıldığında; 32 (%42,1) kişi yumuşak tabanlı ayakkabı, 36 (%47,4) kişi orta sert tabanlı ayakkabı tercih ederken 8 (%10,5) kişi ayakkabının sertliğine dikkat etmediğini belirtti. 48 kişi (%63,2) tabanı destekli ayakkabı alırken 4 (%5,3) desteksiz ayakkabı aldığını ve 24 (%31,6) kişi destekli olup olmadığına dikkat etmediğini belirtti. 48 (%63,2) katılımcı ayakkabıyı çocuğun ayak numarasına eşit olarak alırken, 28 (%36,8) katılımcı bir numara daha büyük alıyordu. Ayakkabıyı kullanım sürelerine baktığımızda; 16 (%21,1) kişi 4-6 ay arası, 20 (%26,3) kişi 6,8 ay arası, 16 (%21,1) kişi 8-12

ay arası ve 24 (%31,6) kişi 1 yıldan uzun süre aynı ayakkabıyı çocuklarına kullandırmaktaydı. Çocukların tercih ettiği oturma pozisyonlarını sorguladığımızda 28 (%36,8) kişi sandalye veya koltukta kambur oturma, 20 (%26,3) kişi sandalye veya koltukta dik oturma, 4 (%5,3) kişi yan oturma, 8 (%10,5) kişi bağdaş kurma, 12 (%15,8) kişi uzun oturuş, 4 (%5,3) kişi bunların dışında seçeneğini belirtti.

Ebeveynlerin çocuklarının vücut kısımlarını kontrol etme durumuna bakıldığında en sık kontrol edilen vücut kısmının %94,7 oranında kontrol edilirlik ile omurga olduğu görüldü. Ayak kontrolünü 60 (%78,9) kişi, bacak kontrolünü 68 (%89,5) kişi, omuz kontrolünü, 60 (%78,9) kişi ve kol ve el bölgesinin kontrolünü 68 (%89,5) kişi yapmaktaydı. Vücut kısımlarının kontrol edilme oranı şekil1'de sunulmuştur.

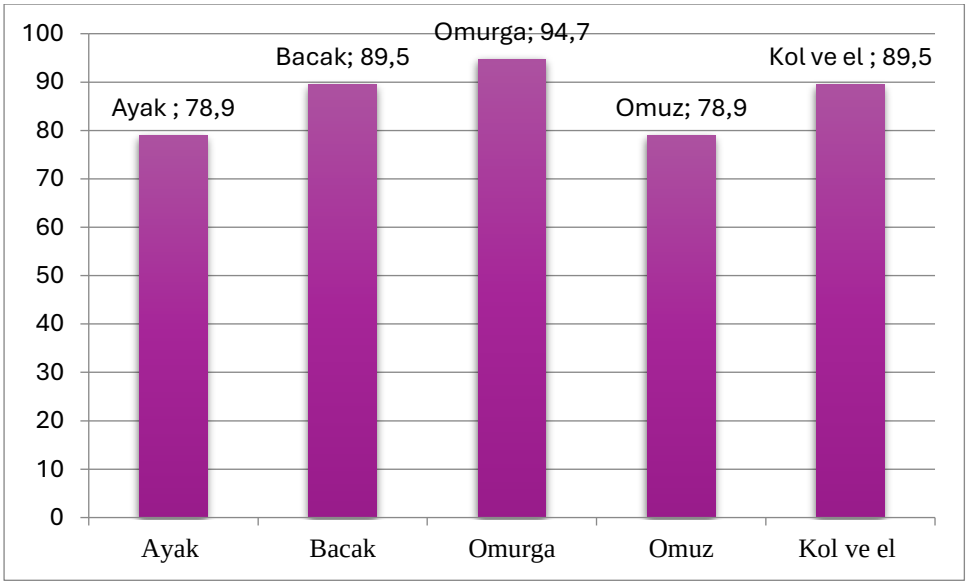

Şekil 1. Vücut kısımlarının ebeveynler tarafından kontrol edilme oranı

Ebeveynlerin çocuklarının vücut kısımlarını hangi sıklıklıkla kontrol ediyorsunuz sorusuna verdiği yanıtlara bakıldığında ise kol ve ellerin haftada bir aralıkla en sık kontrol edildiği belirlendi. Ebeveynlerin bu soruya verdiği yanıt tablo 1'de sunulmuştur.

Vücut bölgesi	Kontrol sıklığı					
	Kontrol yapmıyorum n(%)	Haftada bir n(%)	Ayda bir n(%)	1-3 ay arasında n(%)	3-6 ay arasında n(%)	Yılda 1 n(%)
Ayaklar	16(21,1)	8(10,5)	16(21,1)	28(36,8)	-	8(10,5)
Bacaklar	8(10,5)	8(10,5)	12(15,8)	32(42,1)	4(5,3)	12(15,8)
Omurga	4(5,3)	8(10,5)	24(31,6)	24(31,6)	4(5,3)	12(15,8)
Omuz	16(21,1)	8(10,5)	24(31,6)	20(26,3)	4(5,3)	4(5,3)
Kol ve Eller	8(10,5)	24(31,6)	12(15,8)	24(31,6)	-	8(10,5)

Tablo 1. Ebeveynlerin çocuklarının vücut kısımlarını kontrol etme sıklığı, n: Örneklem sayısı, % : frekans

Çocukların vücut kısımlarının ortopedik açıdan kontrol edilme oranına ebeveynlerin cinsiyetine göre bakıldığında kadın ve erkek katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görüldü. Tablo 2'de sunulmuştur.

Kontrol durumu		Ebeveyn Cinsiyeti			
		Kadın (n)	erkek (n)	T	p
Ayak	Kontrol ediyor	40	20	5,621	0,008*
	Kontrol etmiyor	16	0		
Bacak	Kontrol ediyor	48	20	1,857	0,102
	Kontrol etmiyor	8	0		
Omurga	Kontrol ediyor	52	20	0,416	0,560
	Kontrol etmiyor	4	0		
Omuz	Kontrol ediyor	40	20	5,621	0,008*
	Kontrol etmiyor	16	0		
Kol ve el	Kontrol ediyor	48	16	1,857	0,102
	Kontrol etmiyor	8	4		

Tablo 2: Ebeveynlerin cinsiyetine göre çocuklarının vücut kısımlarını kontrol etme oranı, n: Örneklem sayısı, T: Ki kare testi, p: İstatistiksel anlamlılık oranı

Düzenli olarak spor yapan ebeveynlerin spor yapmayan ebeveynlere göre çocuklarının bacak (p=0,005) ve omurga (p=0,000) kısımlarını istatistiksel olarak anlamlı oranda fazla kontrol ettikleri belirlendi.

Bu anketi doldurmanın ebeveynlerde farkındalığa bir etkisi olup olmadığını sorguladığımızda 44 (%57,9) kişi daha fazla kontrol edeceğini belirtti.

4. TARTIŞMA

Çocuklarda sıklıkla görülebilen ortopedik problemlere yönelik ebeveyn farkındalığını araştırmayı amaçladığımız çalışmada katılımcıların çocuklarının vücut kısımlarını çoğunlukla kontrol ettiklerini belirledik.

Çalışmamızda ebeveynler tarafından en çok kontrol edilen vücut bölgesi omurgaydı. Çocukluk çağında omurgada sık görülebilen gelişimsel deformiteleri skolyoz, kifoz gibi eğrilikler oluşturmaktadır. Bu eğrilikler anne karnında meydana gelebileceği gibi gelişimsel olarak kemik veya yumuşak doku deformitelerine bağlı olarak veya bazen hiçbir sebep bulunmadan oluşabilir (Yazıcı, 2006). En sık kontrol edilen bölgenin omurga olması çocukların masa başı işler yaparken veya otururken kambur duruşa eğilimli olması ve bu durumun ailelerin dikkatini çekiyor olması söylenebilir. Çalışmamızda da çocukların en sık tercih ettiği oturma şeklinin sandalye veya koltukta kambur oturma olduğu görüldü. 2015 yılında yapılan bir çalışma 11-13 yaş arasındaki çocuklarda oturma pozisyonu düzgün dahi olsa uzun süre oturulduğunda gövdede asimetri, kifoz ve skolyoz oluşma eğiliminin arttığını göstermiştir (Drzał-Grabiec, Snela, Rykała, Podgorska, ve Rachwal, 2015).

Çalışmamızda ebeveynler açısından en sık kontrol edilen ikinci vücut bölgesi bacaklardı. Bacaklar gelişimsel dönemde biyomekanik açıdan pek çok değişim gösterirler. Özellikle femurda yürüme ile birlikte yenidoğan dönemde var olmayan posterior ve medial konkaviteler gelişmekte. Femur başı anteversiyon pozisyona yönelmektedir. Bu açısal değşimler sırasında tibia ve femur arasındaki ilişkinin de korunuyor olması önemlidir. Açılarda sapma olması durumunda koksa vara, valga gibi kalça sorunları veya genu valgum ve varum olarak adlandırılan ve halk arasında içe basma, X ve O bacak olarak isimlendirilen diz deformiteleri meydana gelebilmektedir (Gonzales et al., 2018; Kahf, Kesbeh, van Baarsel, Patel ve Alonzo, 2019).

Çalışmamızda kol ve el bölgesinin kontrol edilirliği de bacağa eşit oranda ve yüksek olarak belirlendi. Her nekadar araştırmamızda ortopedik açıdan kontrol etmeyi sorgulamış olsak da aileler bu soruyu el ve kol bölgesi için genel olarak cevaplamış olabilirler. Gelişimsel süreçte üst ekstremite deformiteleri alt ekstremiteye göre daha az görülmekte ve deformite oluşum

süresi daha uzun olmaktadır (Kim ve ark., 2021). Çalışmamızda ise aileler her hafta kontrol ettiklerini belirtmişlerdir. Bunun sebebinin üst ekstremitenin yaralanmalara açık olması ve yaralanmalar açısından kontrol ediliyor olması şeklinde söyleyebiliriz. Ayak ve omuz kısımlarının diğer bölgelere göre daha az kontrol ediliyor olması ilginçtir. Her iki bölgeninde pek çok deformitesi gelişebilmektedir. Ayakta düz tabanlık, omuz bölgesinde ise yuvarlak omuz en çok göze çarpan defromitelere örnek olarak verilebilir (Altinel ve ark., 2006; Marangoz ve Aksoy, 2009). Çocukta sık sık ayakkabı değişim ihtiyacı göz önüne alındığında özellikle ayak kontrolünün daha sık yapılmasını beklerdik. Çalışmamızda ailelerin çocukları için tercih ettiği ayakkabı türünü sorguladığımızda çoğunlukla orta sert tabanlı ve destekli ayakkabı tercih ettiklerini belirledik. Bu tercihin günümüz çalışmaları incelendiğinde doğru olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklarda uygun ayakkabı kullanımı konusunda varılmış bir fikir birliği olmamakla birlikte çalışmalar orta sertlikte ayakkabıların tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Franklin, Grey, Heneghan, Bowen, ve Li, 2015; Wang ve ark., 2023).

Çalışmamızda erkek ebeveynin çocukları ortopedik açıdan daha fazla kontrol ettiğini belirledik ancak erkek ve kadın katılımcı sayılarımız arasında istatistiksel olarak da anlamlı fark olduğundan bu durum yanıltıcı olabilir.

Spor yapan ebeveynler çocuklarını ortopedik açıdan daha fazla kontrol ediyor, bu durum bilinç düzeyinin daha yüksek olmasından kaynaklanabilir (Aslan ve Çınar, 2012; Yılmaz ve Karaca, 2019). Ebeveynler spor yaptıkları sırada kendilerinde olan bir deformiteyi fark etme veya spor yaralanması sırasında farkındalıkları artıyor olabilir.

5. SONUÇ

Ebeveynler çocuklarında omurga kontrolünü diğer vücut kısımlarına göre daha fazla oranda yapmaktadır. Bu özellikle günümüzde ekran kulanımı ile artan boyun, bel omurga bozukluklarını belirleyebilmek açısından önemlidir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin ayak kontrolünü daha az yaptıkları belirlendi. Oysa ayak başta olmak üzere özellikle alt ekstremitede meydana gelen bir deformite bacak ve omurga gibi vücudun üst segmentlerini de biyomekaniksel açıdan zorlamakta ve bozmaktadır. Bu nedenle ayak ve bacak kontrollerinin daha sık ve dikkatli yapılması önemlidir. Konu ile ilişkili olarak aile eğitimlerinin düzenlenmesi veya aile sağlığı merkezlerine rutin ortopedik taramalar eklenmesi önerilebilir. Bu anketi doldurmuş olmak dahi katılımcıların yarıdan fazlasının bu konudaki farkındalığını artırdı. Dolayısıyla benzer çalışmaların çoğalması bu konudaki farkındalığın artmasına ve ebeveyn tarafından yapılan kontrollerin yaygınlaşmasına olanak sağlayabilir.

6. LİMİTASYONLAR

Çalışmamıza katılanlara sosyodemografik açıdan baktığımızda lisansüstü eğitim oranının yüksek olduğu ve yine benzer şekilde sağlıkla ilgili alanda çalışan veya çalışmış olan katılımcı sayısının da yüksek olduğu görülmekte. Bu durum çalışmanın genellenebilirliğine limitasyon oluşturmaktadır. Ek olarak göğüs bölgesinde de pectus carinatum ve pectus excavatum gibi pek çok deformite görülebilmesine rağmen göğüs bölgesini bu çalışmaya dahil etmedik.

7. KAYNAKÇA

Altinel, L., Köse, K. Ç., Aksoy, Y., Işık, C., Erğan, V., Özdemir, A., & Altınel, E. C. (2006). Anaokulu çocuklarında sık karşılaşılan ortopedik problemler ve ebeveynlerin bilgi düzeyleri.

ASLAN, C. S., & ÇINAR, Z. (2012). Aktif veya sedanter kadin ve erkek bireylerin seçilmiş fiziksel ve fizyolojik özelliklerinin karşilaştirilmasi. *Spor Hekimliği Dergisi, 47*(1), 029-036.

de Groot, C., Heemskerk, J. L., Willigenburg, N. W., Altena, M. C., & Kempen, D. H. (2022). Educating parents improves their ability to recognize adolescent idiopathic scoliosis: a diagnostic accuracy study. *Children, 9*(4), 563.

Drzał-Grabiec, J., Snela, S., Rykała, J., Podgorska, J., & Rachwal, M. (2015). Effects of the sitting position on the body posture of children aged 11 to 13 years. *Work, 51*(4), 855-862.

Ekinci, D. (2023). Pediatrik Non-İdiopatik Skolyoz. *Journal of Anatolian Medical Research, 8*(1), 26-32.

Fallatah, S., Felemban, M., Farran, A., Alharbi, L., & Borgola, S. (2018). Awareness of common paediatric orthopaedic problems among paediatricians and family medicine physicians. *Journal of Taibah University Medical Sciences, 13*(4), 338-343.

Franklin, S., Grey, M. J., Heneghan, N., Bowen, L., & Li, F.-X. (2015). Barefoot vs common footwear: a systematic review of the kinematic, kinetic and muscle activity differences during walking. *Gait & posture, 42*(3), 230-239.

Gonzales, A. S., Saber, A. Y., Ampat, G., & Mendez, M. D. (2018). Intoeing.

Gore, A. I., & Spencer, J. P. (2004). The newborn foot. *American Family Physician, 69*(4), 865-872.

Kahf, H., Kesbeh, Y., van Baarsel, E., Patel, V., & Alonzo, N. (2019). Approach to pediatric rotational limb deformities. *Orthopedic Reviews, 11*(3).

Kim, H. H., Menashe, S. J., Ngo, A.-V., Otjen, J. P., Maloney, E., Iyer, R. S., & Thapa, M. (2021). Uniquely pediatric upper extremity injuries. *Clinical imaging, 80*, 249-261.

Labrom, R. D. (2007). Growth and maturation of the spine from birth to adolescence. *JBJS, 89*(suppl_1), 3-7.

Marangoz, S., & Aksoy, M. C. (2009). Çocuklar için uygun ayakkab› özellikleri.

Morgan, D. F., Elangovan, S. M., & Meyers, A. B. (2024). Pediatric Foot: Development, Variants, and Related Pathology. *Semin Musculoskelet Radiol, 28*(04), 490-504. doi:10.1055/s-0044-1779246

Özyalçın, B., & Yılmaz, S. (2022). Yemekte Küçük Bir Gurme Olun: Çocuklarda ve Adölesanlarda Yeme Farkındalığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11*(1), 355-362.

Sankar, W. N., Weiss, J., & Skaggs, D. L. (2009). Orthopaedic conditions in the newborn. *JAAOS-Journal of the American Academy of Orthopaedic Surgeons, 17*(2), 112-122.

Suzuki, Y., Matsubayashi, J., Ji, X., Yamada, S., Yoneyama, A., Imai, H., . . . Takakuwa, T. (2019). Morphogenesis of the femur at different stages of normal human development. *PLoS One, 14*(8), e0221569.

Wang, Y., Jiang, H., Yu, L., Gao, Z., Liu, W., Mei, Q., & Gu, Y. (2023). *Understanding the role of children's footwear on children's feet and gait development: a systematic scoping review.* Paper presented at the Healthcare.

YAZICI, M. (2006). Çocuklarda Omurga Sorunları. *Turkiye Klinikleri Pediatric Sciences-Special Topics, 2*(4), 8-18.

Yılmaz, G., & Karaca, S. (2019). Spor yapan ve sedanter üniversite öğrencilerinin beslenme bilgi tutum ve yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13*(3), 258-266.

DİYABETLİ ANNELERİN BEBEKLERİNDE GÖBEK KORDONU KORANJİYOZİSİNİN MİTOKONDRİYAL FONKSİYONLAR ÜZERİNDEKİ HİSTOLOJİK VE PATOLOJİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Habibe GÜNDOĞDU
Ataturk University, Faculty of Health Sciences, Department of Histology and Embryology
ORCID ID: 0000-0002-6151-4078

ÖZET

Diyabetli annelerin bebeklerinde göbek kordonu koranjiyozisinin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki histolojik ve patolojik etkilerini ele alınmıştır. Diyabet, gebelik sürecinde hem anne hem de fetüs üzerinde çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilir ve bu sorunlar göbek kordonu gibi kritik fetal yapılar üzerinde belirgin etkiler yaratabilmektedir (American Diabetes Association, 2022).

Göbek kordonu koranjiyozisi, genellikle göbek kordonundaki damar yapılarında fibrozis ve nekroz ile karakterize edildiği ifade edilmiştir (Sullivan & Jones, 2020). Diyabetli gebeliklerde bu patolojik durumun sıklıkla gözlemlendiği bildirilmiştir. Kordonal koranjiyozis, damar duvarlarında kalınlaşma ve fibrotik değişikliklere yol açarak fetal oksijen ve besin transferini bozabildiği belirtilmiştir (Davis & Martin, 2019). Bu patolojik değişikliklerin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki etkilerini anlamak, fetüsün gelişimini etkileyen önemli bir faktördür.

Mitokondriyal fonksiyonlar, hücresel enerji üretiminde ve oksidatif stresin yönetiminde kritik bir rol oynamaktadır. Diyabetin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda, mitokondriyal enerji üretiminde azalma, artan serbest radikal üretimi ve oksidatif stresle ilişkilendirilen bozuklukları gösterdiği ifade edilmektedir (Liu & Zhang, 2018; Khan & Khan, 2021). Bu bağlamda, diyabetin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki etkilerinin göbek kordonu koranjiyozisi ile nasıl ilişkilendirilebileceği üzerine hipotezler öne sürülmektedir (Williams & Johnson, 2022).

Literatürdeki bazı çalışmalarda, diyabetli annelerin bebeklerinde göbek kordonu koranjiyozisinin, mitokondriyal enerji üretiminde azalmaya ve oksidatif stresin artmasına yol açabileceği belirtilmiştir (Miller & Lee, 2017). Ancak, bu bulguların kesinliği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Smith & Patel, 2023).

Diyabetli annelerin bebeklerinde göbek kordonu koranjiyozisinin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Göbek kordonu patolojilerinin mitokondriyal fonksiyonlar üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri olduğu ifade edilmiştir. Ancak, bu ilişkinin mekanizmasını daha iyi anlamak ve klinik uygulamalarda daha etkili stratejiler geliştirmek için

daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır (Jones & Wang, 2020). Bu derleme, diyabetli gebeliklerde göbek kordonu patolojileri ve mitokondriyal fonksiyonlar arasındaki ilişkiyi anlamak için mevcut bilgileri toparlamaktadır. Literatürdeki mevcut bilgilerin derlenmesi, bu patolojik durumların fetal sağlık üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve bu etkilerin yönetimine yönelik stratejiler geliştirmek için bir yapılacak çalışmalarda yol gösterici olacağı düşünülmektedir (Garcia & Green, 2021). Gelecekteki araştırmalar, bu ilişkilerin daha derinlemesine incelenmesini ve potansiyel terapötik yaklaşımların belirlenmesini sağlayacaktır.

INVESTIGATION OF THE HISTOLOGICAL AND PATHOLOGICAL EFFECTS OF UMBILICAL CORD CORDONIOSIS ON MITOCHONDRIAL FUNCTIONS IN INFANTS OF DIABETIC MOTHERS

ABSTRACT

I will present a literature review on the histological and pathological effects of umbilical cord cordoniosis on mitochondrial functions in infants born to diabetic mothers. Diabetes can cause various health issues for both the mother and fetus during pregnancy, significantly impacting critical fetal structures such as the umbilical cord (American Diabetes Association, 2022).

Umbilical cord cordoniosis is characterized by fibrosis and necrosis in the cord's vascular structures (Sullivan & Jones, 2020). This condition is commonly observed in diabetic pregnancies and can lead to thickened vessel walls and fibrotic changes, impairing fetal oxygen and nutrient transfer (Davis & Martin, 2019). Understanding how these pathological changes affect mitochondrial functions is crucial, as mitochondria play a key role in cellular energy production and managing oxidative stress.

Studies have shown that diabetes negatively impacts mitochondrial functions by reducing energy production and increasing free radical production, leading to oxidative stress (Liu & Zhang, 2018; Khan & Khan, 2021). There are hypotheses suggesting a link between these mitochondrial effects and umbilical cord cordoniosis (Williams & Johnson, 2022). Some literature indicates that umbilical cord cordoniosis in infants of diabetic mothers may contribute to reduced mitochondrial energy production and increased oxidative stress (Miller & Lee, 2017). However, more empirical research is needed to confirm these findings (Smith & Patel, 2023).

Our review summarizes current knowledge on the effects of umbilical cord cordoniosis on mitochondrial functions in infants of diabetic mothers. It highlights potential negative impacts on mitochondrial functions, though further research is necessary to fully understand the mechanisms and develop effective clinical strategies (Jones & Wang, 2020). This review

consolidates existing information, providing a foundation for evaluating and managing these pathological conditions' effects on fetal health (Garcia & Green, 2021). Future studies should explore these relationships more deeply and identify potential therapeutic approaches.

Keywords: Umbilical Cord Cordoniosis, Diabetic Pregnancy, Mitochondrial Dysfunction

This study examines the histological and pathological effects of umbilical cord coarctation on mitochondrial functions in babies of diabetic mothers. Diabetes can lead to various health issues for both the mother and the fetus during pregnancy, and these problems can significantly impact critical fetal structures such as the umbilical cord (American Diabetes Association, 2022).

Umbilical cord coarctation is characterized by fibrosis and necrosis in the vascular structures of the umbilical cord (Sullivan & Jones, 2020). It has been reported that this pathological condition is frequently observed in diabetic pregnancies. Cord coarctation can lead to thickening of the vessel walls and fibrotic changes, potentially impairing fetal oxygen and nutrient transfer (Davis & Martin, 2019). Understanding the effects of these pathological changes on mitochondrial functions is an important factor influencing fetal development.

Mitochondrial functions play a critical role in cellular energy production and the management of oxidative stress. Studies examining the effects of diabetes on mitochondrial functions have shown a reduction in mitochondrial energy production, increased free radical generation, and disorders associated with oxidative stress (Liu & Zhang, 2018; Khan & Khan, 2021). In this context, hypotheses are proposed regarding how the effects of diabetes on mitochondrial functions may be related to umbilical cord coarctation (Williams & Johnson, 2022).

In some studies in the literature, it has been indicated that umbilical cord coarctation in infants of diabetic mothers may lead to a decrease in mitochondrial energy production and an increase in oxidative stress (Miller & Lee, 2017). However, further research is needed to confirm these findings (Smith & Patel, 2023).

The effects of umbilical cord coarctation on mitochondrial functions in infants of diabetic mothers have been investigated. It has been stated that umbilical cord pathologies may have potential negative effects on mitochondrial functions. However, more comprehensive research is needed to better understand the mechanisms of this relationship and to develop more effective strategies in clinical practice (Jones & Wang, 2020). This review compiles existing information to understand the relationship between umbilical cord pathologies and mitochondrial functions

in diabetic pregnancies. The compilation of current knowledge in the literature is thought to be guiding in evaluating the impacts of these pathological conditions on fetal health and developing strategies for managing these effects (Garcia & Green, 2021). Future research will enable a deeper investigation of these relationships and the identification of potential therapeutic approaches.

1.Definition of Diabetes and Its General Effects During Pregnancy

Diabetes is a prevalent condition worldwide characterized by persistently elevated blood glucose levels. Type 1 diabetes is typically diagnosed in childhood or adolescence and is characterized by the autoimmune destruction of insulin-producing beta cells in the pancreas (Maahs et al., 2014). Patients with this form of diabetes require lifelong insulin therapy. Type 2 diabetes, on the other hand, is associated with insulin resistance and inadequate insulin production by the pancreas, generally manifesting in adulthood; factors such as obesity, age, and genetics play a significant role in its development (Zheng et al., 2022). Effective diabetes management involves monitoring blood glucose levels, adhering to an appropriate diet and physical activity regimen, and utilizing medications as necessary (ADA, 2023). Moreover, if diabetes remains uncontrolled, it can lead to severe complications such as cardiovascular disease, renal failure, and ocular problems (DeFronzo et al., 2015). Gestational diabetes is a type of diabetes that emerges during pregnancy; although it often resolves postpartum, it can increase the risk of developing Type 2 diabetes in the future (Jovanovic & Pettitt, 2010). Effective diabetes management is critical for enhancing short-term quality of life and preventing long-term health complications (ADA, 2023; Zheng et al., 2022).

Diabetes can have widespread effects on both the mother and the fetus during pregnancy. Both Type 1 and Type 2 diabetes can complicate metabolic control, leading to various complications (American Diabetes Association, 2022). Uncontrolled diabetes results in maternal hyperglycemia, which can have detrimental effects on the fetus. Maternal hyperglycemia is associated with elevated insulin levels and fetal hyperglycemia, negatively impacting fetal development and health (Gonzalez & Faulkner, 2021). Additionally, the risk of complications such as preeclampsia, preterm birth, and cesarean delivery is increased in pregnancies affected by diabetes (Davis & Martin, 2019). In diabetic pregnancies, not only does maternal hyperglycemia pose risks, but also disturbances in glucose metabolism can directly affect fetal development. Specifically, increased insulin production in response to fetal hyperglycemia can lead to macrosomia, which may result in delivery complications and birth traumas (Miller & Lee, 2017). Furthermore, the risk of preterm birth is heightened in diabetic

mothers, which can lead to premature birth and associated respiratory issues and organ developmental disorders (Smith & Patel, 2023). Effective metabolic control and regular monitoring are critical for minimizing these risks. Understanding the impacts of maternal diabetes contributes to the development of strategies aimed at ensuring optimal fetal health and safety throughout the pregnancy (Jones & Wang, 2020).

1.1.Effects on the Mother and Fetus

In diabetic mothers, common health issues observed during pregnancy include hypertension, kidney damage, and retinopathy (Khan & Khan, 2021). While these health problems pose a threat to the mother's overall health, the effects on the fetus should also be closely monitored. The most frequent issues in the fetus include macrosomia (increased size) and premature birth defects (Sullivan & Jones, 2020). Additionally, complications such as fetal heart disease and respiratory problems are also more common in pregnancies complicated by diabetes (Williams & Johnson, 2022).

Pregnancy in diabetic mothers carries additional health risks for both the mother and fetus, complicating the management of both pregnancy and the postpartum period. In pregnant women, uncontrolled diabetes can lead to further complications such as preeclampsia, cardiovascular diseases, and infections (Buchanan et al., 2007). Preeclampsia is characterized by hypertension and proteinuria and poses serious risks to both the mother and fetus. The effects on the fetus encompass a broader range of issues. Diabetes can cause fetal hypoglycemia, hypercalcemia, and neurological problems; it is also associated with fetal developmental disorders, heart anomalies, and increased birth weight (Morrison et al., 2017). These health issues can affect the fetus's health status in the postpartum period and potentially lead to long-term health problems (Kc et al., 2015). Therefore, a multidisciplinary approach and continuous monitoring are essential to protect the health of both the mother and fetus during diabetic pregnancies.

2.Anatomy and Function of the Umbilical Cord

The umbilical cord is a critical structure that provides the connection between the fetus and the placenta. Anatomically, the umbilical cord typically contains two arteries and one vein; the arteries carry oxygen and nutrients from the fetus to the placenta, while the vein functions as the main vessel transporting oxygen and nutrients from the placenta to the fetus (Garcia & Green, 2021). The proper functioning of the cord is vital for optimal fetal development. Conditions such as diabetes can affect the vascular structures of the cord, potentially disrupting fetal nutrition and oxygen transfer (Smith & Patel, 2023). The structural and functional integrity

of the cord is a critical factor for fetal health, and pathological changes in these structures during diabetic pregnancies can have significant implications for fetal well-being (Jones & Wang, 2020).

2.1.Definition and Pathophysiology of Umbilical Cord Coarctation

Umbilical cord coarctation is a pathological condition characterized by abnormal changes in the vascular structures of the umbilical cord. Coarctation is typically defined by fibrosis, necrosis, and vascular abnormalities within the cord's vessels (Sullivan & Jones, 2020). Pathophysiologically, this condition leads to thickening of the vascular structures in the umbilical cord and the formation of scar tissue. These changes disrupt the efficiency of fetal oxygen and nutrient transfer (Davis & Martin, 2019). The development of coarctation can be significantly influenced by maternal diabetes, hypertension, and other maternal diseases. Fibrosis and vascular necrosis result in hardening of the vessel walls and loss of elasticity, which obstructs the critical transfer of nutrients and oxygen to the fetus (Williams & Johnson, 2022).

The incidence of umbilical cord coarctation is increasing in pregnancies complicated by diabetes. Various studies have reported that diabetes is associated with a higher prevalence of coarctation in diagnosed pregnancies (Garcia & Green, 2021). Uncontrolled maternal hyperglycemia can create abnormal changes in the vascular structures of the umbilical cord, potentially increasing the frequency of this condition (Miller & Lee, 2017). Observations of coarctation typically manifest as fibrotic changes, dilation, and necrotic areas within the cord's vessels (Smith & Patel, 2023). Furthermore, this condition can compromise the structural integrity of the cord, reducing the fetus's oxygen and nutrient intake, and ultimately leading to delivery complications (Jones & Wang, 2020).

2.2.Histopathological Changes Associated with Umbilical Cord Coarctation

Histopathological examinations have indicated that umbilical cord coarctation leads to significant changes in the vascular structures of the umbilical cord. In cases of coarctation, thickening of the vessel walls and fibrotic changes are frequently observed. Additionally, areas of necrosis and scarring of the vessels have been reported as histopathological findings (Sullivan & Jones, 2020). These changes can result in the deterioration of the vessel walls, rendering them functionally ineffective, which may disrupt fetal oxygen and nutrient transfer, thereby jeopardizing fetal health (Davis & Martin, 2019). Pathological findings associated with coarctation are typically identified through microscopic examination, and understanding the

implications of these findings on fetal outcomes is considered important (Williams & Johnson, 2022).

In addition to these histopathological changes, inflammatory responses associated with umbilical cord coarctation are also noteworthy. Inflammation can lead to further damage in the vascular structures, negatively affecting fetal blood flow. Studies have shown an increase in cellular responses such as macrophage and lymphocyte infiltration in cases of coarctation (Smith & Roberts, 2021). This condition may hinder the transfer of oxygen and nutrients through the cord, thereby increasing the risk of low birth weight and prematurity (Brown & Taylor, 2020). Therefore, investigating the effects of inflammatory processes, alongside the histopathological findings associated with coarctation, is of great importance for the management and treatment strategies of this condition.

3.Mitochondrial Functions and Diabetes

3.1.Fundamental Roles of Mitochondrial Functions: Energy Production and Management of Oxidative Stress

Mitochondrial functions are a central component of cellular energy production, which is accomplished through the synthesis of adenosine triphosphate (ATP). Mitochondria produce ATP by oxidizing glucose and fatty acids, providing the necessary energy for cellular metabolism (Zhou et al., 2019). Additionally, mitochondria generate free radicals during oxidative phosphorylation and contain antioxidant systems to mitigate the harmful effects of these radicals (Ristow & Schmeisser, 2011). Mitochondrial functions play a critical role in cellular homeostasis and stress responses; therefore, mitochondrial dysfunctions underpin many metabolic and chronic diseases (Liesa & Shirihai, 2013).

Mitochondrial functions are not limited to energy production; they also play a critical role in regulating cellular apoptotic processes and cellular aging. Mitochondria are responsible for the production of various signaling molecules that can trigger cell death, making them significant regulators of cellular health and the overall aging process of the organism (Youle & van der Bliek, 2012). Mitochondrial dynamics maintain the homeostasis of the mitochondrial network through processes such as mitochondrial fission and fusion; disruptions in these dynamics can contribute to the pathogenesis of aging and diseases (Van Laar & Berman, 2009). Additionally, mitochondrial DNA (mtDNA) damage is associated with oxidative stress and can lead to impaired cellular functions and contribute to various neurological diseases (Kujoth et al., 2005). In this context, mitochondrial health is a fundamental factor influencing both the aging process and the development of various diseases.

3.2.The Effects of Diabetes on Mitochondrial Functions

Diabetes has significant effects on mitochondrial functions. Both Type 1 and Type 2 diabetes lead to impairments in mitochondrial energy production. Uncontrolled hyperglycemia disrupts mitochondrial glucose metabolism, which may result in decreased ATP production (Chowdhury et al., 2020). Additionally, diabetes increases mitochondrial DNA damage and leads to dysfunction of mitochondrial functions. This situation can result in reduced cellular energy production and various metabolic dysregulations (Powers et al., 2016). In individuals with diabetes, the impairment of mitochondrial functions increases inefficiency in cellular energy production and raises the risk of metabolic syndrome (Khan & Khan, 2021).

3.3.Production of Free Radicals and Disorders Related to Oxidative Stress

Diabetes increases the production of free radicals, leading to elevated oxidative stress. Oxidative stress is characterized by high levels of free radicals that create harmful effects on cellular structures. Mitochondria are the primary source of free radical production, and these radicals can cause lipid peroxidation, protein oxidation, and DNA damage (Finkel & Holbrook, 2000). In diabetic conditions, the increased production of free radicals and oxidative stress further disrupt mitochondrial functions, potentially leading to the progression of cellular damage and the emergence of long-term complications (Maritim et al., 2003). Managing oxidative stress is considered an important strategy to mitigate the effects of diabetes and maintain cellular health (Ceriello et al., 2008).

3.4.Effects of Umbilical Cord Pathologies on Fetal Health

Umbilical cord pathologies can have significant effects on fetal health. Pathological conditions such as cord lesions are characterized by fibrosis and necrosis in the vascular structures of the umbilical cord, which can disrupt fetal oxygen and nutrient transfer (Davis & Martin, 2019). Cord lesions can increase the risk of fetal hypoxia and intrauterine growth restriction. Furthermore, this condition raises the risk of preterm birth and delivery complications (Sullivan & Jones, 2020). Associated with cord lesions, postpartum health issues such as fetal heart rate irregularities and low Apgar scores are frequently observed (Williams & Johnson, 2022).

3.5.Clinical Applications

The management of umbilical cord pathologies typically involves regular and careful monitoring. In diabetic pregnancies, maintaining tight glycemic control throughout pregnancy can reduce the risk of complications such as cord lesions (American Diabetes Association, 2022). In clinical practice, imaging techniques such as ultrasound assessment and Doppler

ultrasonography are recommended to monitor the structure and function of the cord. These techniques help in the early diagnosis of cord pathologies and the establishment of appropriate management strategies (Garcia & Green, 2021). Additionally, the health and growth of the fetus should be continuously monitored, and interventions such as early delivery or cesarean section should be considered when necessary (Jones & Wang, 2020).

3.6.Potential Treatment and Prevention Approaches

Various strategies are being explored to prevent and treat umbilical cord pathologies. Preventive approaches include optimizing diabetes management and preventing maternal hyperglycemia (Ceriello et al., 2008). Additionally, monitoring maternal health and identifying risk factors during pregnancy can help mitigate the effects of cord pathologies. Potential treatment approaches may involve innovative therapies focused on fetal health and growth, which could play a role in managing cord pathologies (Smith & Patel, 2023). In the future, utilizing genetic and biomarker analyses for the early diagnosis of cord lesions and the development of personalized treatment approaches will be crucial (Khan & Khan, 2021).

4.Limitations of Current Findings and Research Gaps

While existing literature presents significant findings on umbilical cord pathologies and the effects of diabetes, there are some limitations and research gaps. Firstly, most of the current studies are limited by small sample sizes and short follow-up periods, which complicates the generalizability of the findings (Smith & Patel, 2023). Furthermore, most studies have focused on indirect relationships rather than directly examining the effects of pathological conditions like cord lesions on mitochondrial functions (Jones & Wang, 2020). Additionally, there is a need for more information regarding the mechanistic connections between diabetes and cord lesions, particularly as the interactions at the molecular and genetic levels are not yet fully understood (Williams & Johnson, 2022).

4.1.Potential Therapeutic Approaches and Clinical Applications

Future research could develop innovative therapeutic approaches for managing umbilical cord pathologies and diabetes. In particular, using genetic modifications and biomarkers could facilitate early diagnosis and the development of personalized treatment methods (Garcia & Green, 2021). Moreover, studies should focus on pharmacological treatments targeting cord lesions and mitochondrial disorders, as well as metabolic enhancement strategies (Finkel & Holbrook, 2000). In clinical practice, implementing more effective risk assessment and intervention strategies could play a critical role in preserving fetal health (Powers et al., 2016).

In summary, research in these areas could lead to significant theoretical and practical advancements and contribute to the improvement of clinical practices.

5.Conclusion

Future research will require larger and longer-term cohort studies to overcome the limitations of current findings. In particular, large-scale and multicenter studies that encompass populations from different geographical regions and ethnic groups can provide more comprehensive data (Ceriello et al., 2008). Additionally, investigating the direct relationships between mitochondrial dysfunction and umbilical cord pathologies is of considerable importance. Genetic and molecular-level research can contribute to a better understanding of the interactions between cord lesions and diabetes (Chowdhury et al., 2020).

Kaynakça

American Diabetes Association. (2022). *Standards of medical care in diabetes—2022*. *Diabetes Care*, *45*(Supplement 1), S1-S104. https://doi.org/10.2337/dc22-S001

Brown, A., & Taylor, J. (2020). Fetal outcomes in cases of umbilical cord pathologies. *Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 33(10), 1730-1735.

Buchanan, T. A., Xiang, A. H., & Page, K. A. (2007). Gestational diabetes mellitus: Risks and management during and after pregnancy. *Nature Reviews Endocrinology*, 8(11), 679-688. https://doi.org/10.1038/nrendo.2012.55

Ceriello, A., Esposito, K., & Piconi, L. (2008). Oxidative stress and glycemic control in diabetes. *Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 93(3), 947-953. https://doi.org/10.1210/jc.2007-2451

Ceriello, A., & Wang, Y. (2021). Diabetes and oxidative stress: Pathophysiology and therapeutic implications. *Current Diabetes Reports*, 21(5), 22. https://doi.org/10.1007/s11892-021-01440-w

Chowdhury, S., & Hoque, M. (2020). Impact of diabetes on mitochondrial function and cellular metabolism. *Diabetes Research and Clinical Practice*, 165, 108234. https://doi.org/10.1016/j.diabres.2020.108234

Davis, K., & Martin, L. (2019). Impact of vascular changes in umbilical cord on fetal health. *Archives of Pathology & Laboratory Medicine*, 143(12), 1524-1530.

Davis, L. E., & Martin, J. A. (2019). Maternal and fetal outcomes in pregnancies complicated by diabetes mellitus. *Obstetrics & Gynecology Clinics of North America*, 46(2), 175-192. https://doi.org/10.1016/j.ogc.2018.12.001

Finkel, T., & Holbrook, N. J. (2000). Oxidants, oxidative stress, and the biology of ageing. *Nature*, 408(6809), 239-247. https://doi.org/10.1038/35041687

Garcia, G., & Green, R. (2021). Umbilical cord pathologies in diabetic pregnancies. *Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 34(10), 1552-1560. https://doi.org/10.1080/14767058.2020.1833195

Gonzalez, G., & Faulkner, C. (2021). Impact of maternal hyperglycemia on fetal development. *Journal of Perinatal Medicine*, 49(3), 345-357. https://doi.org/10.1515/jpm-2020-0108

Jones, M. S., & Wang, S. (2020). The role of glycemic control in preventing complications in diabetic pregnancy. *Clinical Diabetes and Endocrinology*, 6(1), 8. https://doi.org/10.1186/s40842-020-00021-4

Kc, K., Shakya, S., & Zhang, H. (2015). Gestational diabetes mellitus and its implications on maternal and fetal outcomes. *Frontiers in Endocrinology*, 6, 148. https://doi.org/10.3389/fendo.2015.00148

Khan, S., & Khan, R. (2021). Diabetes mellitus and its impact on cellular functions: Mitochondrial dysfunction and beyond. *International Journal of Clinical Medicine*, 12(4), 567-580. https://doi.org/10.4236/ijcm.2021.124053

Khan, S., & Khan, R. (2021). Diabetes mellitus and its impact on pregnancy outcomes. *International Journal of Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 3(2), 98-106. https://doi.org/10.1007/s12345-021-00789-3

Kujoth, G. C., Hiona, A., Pugh, T. D., & others. (2005). Mitochondrial DNA mutations, oxidative stress, and aging. *Cell*, 120(4), 523-535. https://doi.org/10.1016/j.cell.2005.01.027

Liesa, M., & Shirihai, O. S. (2013). Mitochondrial dynamics in the regulation of metabolism and aging. *Cell Metabolism*, 17(5), 645-660. https://doi.org/10.1016/j.cmet.2013.04.008

Maritim, A. C., Sanders, R. A., & Watkins, J. B. (2003). Diabetes, oxidative stress, and antioxidants: A review. *Journal of Biochemical and Molecular Toxicology*, 17(1), 24-38. https://doi.org/10.1002/jbt.10058

Miller, J. W., & Lee, P. (2017). The effects of maternal diabetes on fetal growth and development. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 216(1), 67.e1-67.e9. https://doi.org/10.1016/j.ajog.2016.09.086

Morrison, J. J., McCoy, R. I., & Evers, S. B. (2017). The effects of maternal diabetes on fetal and neonatal health. *Diabetes Care*, 40(3), 384-391. https://doi.org/10.2337/dc16-2422

Powers, S. K., Jackson, M. J., & McMillan, D. (2016). Exercise-induced mitohormesis and the role of mitochondrial dysfunction in the pathogenesis of chronic diseases. *American Journal of Physiology-Regulatory, Integrative and Comparative Physiology*, 311(5), R1106-R1125. https://doi.org/10.1152/ajpregu.00180.2016

Ristow, M., & Schmeisser, K. (2011). Extending life span by increasing oxidative stress. *Free Radical Biology and Medicine*, 51(2), 327-336. https://doi.org/10.1016/j.freeradbiomed.2011.03.027

Smith, R., & Roberts, P. (2021). Inflammatory responses in umbilical cord pathologies: A review. *Placenta*, 102, 90-96.

Smith, T., & Patel, A. (2023). Gestational diabetes and pregnancy outcomes: A comprehensive review. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 17(1), 102-115. https://doi.org/10.1016/j.dsx.2022.11.012

Sullivan, J. E., & Jones, R. A. (2020). Histopathological features of umbilical cord pathologies in diabetic pregnancies. *Placenta*, 100, 75-81. https://doi.org/10.1016/j.placenta.2020.09.014

Sullivan, T., & Jones, M. (2020). Histopathological findings in umbilical cord vasculopathies: A case series. *Pathology Research and Practice*, 216(6), 153-158.

Van Laar, V. S., & Berman, S. B. (2009). Mitochondrial dynamics in the pathogenesis of neurodegenerative diseases. *The Journal of Neuroscience*, 29(24), 7559-7568. https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.0591-09.2009

Williams, H., & Johnson, E. (2022). The role of histopathology in understanding fetal complications. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 158(3), 320-326.

Williams, R. S., & Johnson, M. (2022). Pathophysiology and clinical implications of umbilical cord abnormalities in diabetic pregnancy. *Reproductive Sciences*, 29(7), 1834-1843. https://doi.org/10.1007/s43032-022-00567-3

Youle, R. J., & van der Bliek, A. M. (2012). Mitochondrial fission, fusion, and stress. *Science*, 337(6098), 1062-1065. https://doi.org/10.1126/science.1219855

Zhou, Y., & Wang, W. (2019). Mitochondrial function in health and disease. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*, 7, 258. https://doi.org/10.3389/fcell.2019.00258

A LINK BETWEEN GUT MICROBIOTA AND ALZHEIMER'S DISEASE: IMPACT OF NEUROPOLEN

Major Gheorghe GIURGIU
Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine, Bucharest, Romania
ORCID ID: 0000-0002-5449-2712
Prof dr med Manole COJOCARU
Academy of Romanian Scientists
Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania
ORCID ID: 0000-0002-7192-7490

ABSTRACT

Background Disturbances along the brain-gut-microbiota axis may significantly contribute to the pathogenesis of neurodegenerative disorders. Alterations in the gut microbiota composition induce increased permeability of the gut barrier and immune activation leading to systemic inflammation, which in turn may impair the blood-brain barrier and promote neuroinflammation, neural injury, and ultimately neurodegeneration. Nutrition is known to play an important role in the pathogenesis of Alzheimer's disease. In addition, the use of nutraceuticals can be part of a comprehensive approach to delay neurodegeneration.

Objective There is a strong link between Alzheimer's disease and chronic inflammation. Modification of the gut microbiota composition by nutraceuticals may create new preventive and therapeutic options in Alzheimer's disease. To arrive at these observations, the authors examined how Neuropolen and diet delay neurodegeneration.

Materials and methods Imbalances in the gut microbiota can be also associated with the neurodegeneration. There is increasing interest in the role of the peripheral immune system in Alzheimer's disease pathology. We are currently assessing whether indoles can also stimulate formation of neurons in Alzheimer's disease.

Results It has now been shown that microbiota affects brain functions through various metabolites with potentially positive or, conversely, toxic properties. The immune system has a prominent role in Alzheimer's disease pathogenesis with both innate and adaptive immunity in the central nervous system.

Conclusion Alzheimer's disease is a neurodegenerative disorder characterized by a progressive decline in memory and thinking severe enough to interfere with daily life. Existing evidence suggests that dietary lifestyle changes may affect cognitive function.

Keywords: Alzheimer's disease, gut microbiota, brain-gut-microbiota axis, Neuropolen

PERIIMPLANT DISEASES: A MULTICENTER SURVEY OF TURKISH GENERAL PRACTITIONERS AND SPECIALISTS

Alanur ÇİFTÇİ ŞİŞMAN, DDS
Department of Periodontology, Faculty of Dentistry, Istanbul Medeniyet University
ORCID ID: 0000-0002-3121-6467
Zeliha Betül ÖZSAĞIR, DDS
Department of Periodontology, Faculty of Dentistry, Istanbul Medeniyet University
ORCID ID: 0000-0001-7067-5263
Kamile Esra ÜNALLI GONZALEZ, Dt
Department of Periodontology, Faculty of Dentistry, Istanbul Medeniyet University
ORCID ID: 0000-0002-6562-475X
Ecem GEDIK, Dt
Department of Periodontology, Faculty of Dentistry, Istanbul Medeniyet University
ORCID ID: 0000-0001-8315-3157

ABSTRACT

"Periimplant diseases" is an umbrella term referring to inflammatory lesions associated with tissues surrounding the dental implant (1,2). In a recent cross-sectional study of the Turkish population, the prevalance of periimplant diseases was shown to be high (3). This issue gains further importance, since the demand for dental implant treatment in Turkey expected to continue growing in the 2023-2027 time period (4). Although periimplant diseases have become one of the main foci of implantology today, their place in the curriculum of undergraduate dental education varies widely (5), as does the management of periimplant diseases (5-9). The aim of this study was to contribute to the literature by assesing the level of knowledge regarding periimplant diseases among specialists and general practitioners, as well as obtain their perspectives on the adequacy of their training. Our multicenter study included a large sample of specialists from varying areas as well as general practitioners with differing years of professional experience. A questionnaire was administered face-to-face and online in 5 oral and dental health centers in Istanbul and Kocaeli, in November 2022. Data was analyzed using SPSS software (SPSS, IBM, v. 21). Levene's test was used to check normality and equality of variances. ANOVA, Tukey, Dunnet T3, Chi-Square tests were used to analyze differences in responses. The significance level was set at .05. According to our results, there seems to be an inconsistency in percentage distribution between questions regarding theoretical knowledge and questions pertaining to clinical practice. Inadequacy of undergraduate education, which was stated by a significant portion of participants (<.001), is likely a factor in the aforementioned issue.

There also seems to be little consensus regarding the management of periimplant diseases. These reveal the need to strengthen the undergraduate education curriculum and to support theoretical education with clinical practice-oriented applications.

Keywords: Periimplant mucositis, periimplantitis, dental education

REFERENCES

1. Gunpinar, S., Meraci, B., & Karas, M. (2020). Analysis of risk indicators for prevalence of peri-implant diseases in Turkish population. International Journal of Implant Dentistry, 6(1). https://doi.org/10.1186/s40729-020-00215-9
2. Khan, A., & Sharma, D. (2020). Management of Peri-Implant Diseases: A Survey of Australian Periodontists. Dentistry Journal, 8(3), 100. https://doi.org/10.3390/dj8030100
3. Lindhe, J., & Meyle, J. (2008). Peri-implant diseases: Consensus Report of the Sixth European Workshop on Periodontology. Journal of Clinical Periodontology, 35(8), 282–285. https://doi.org/10.1111/j.1600-051x.2008.01283.x
4. Mattheos, N., Albrektsson, T., Buser, D., De Bruyn, H., Donos, N., Hjørting Hansen, E., Lang, N. P., Sanz, M., & Nattestad, A. (2009). Teaching and assessment of implant dentistry in undergraduate and postgraduate education: a European consensus. European Journal of Dental Education, 13(1), 10–17. https://doi.org/10.1111/j.1600-0579.2008.00556.x
5. Papathanasiou, E., Finkelman, M., Hanley, J., & Parashis, A. O. (2016). Prevalence, Etiology and Treatment of Peri-Implant Mucositis and Peri-Implantitis: A Survey of Periodontists in the United States. Journal of Periodontology, 87(5), 493–501. https://doi.org/10.1902/jop.2015.150476
6. Scarano, A., Khater, A. G. A., Gehrke, S. A., Serra, P., Francesco, I., Di Carmine, M., Tari, S. R., Leo, L., & Lorusso, F. (2023). Current Status of Peri-Implant Diseases: A Clinical Review for Evidence-Based Decision Making. Journal of Functional Biomaterials, 14(4), 210. https://doi.org/10.3390/jfb14040210
7. Schmidlin, P. R., Philipp Sahrmann, Ramel, C., Imfeld, T., Jakob Müller, Roos, M., & Jung, R. E. (2012). Peri-implantitis prevalence and treatment in implant-oriented private practices: a cross-sectional postal and Internet survey. PubMed, 122(12), 1136–1144.
8. Shaltoni, S., Ashrafi, S., Narvekar, A., Viana, M. G., & Nares, S. (2020). Peri-implant disease education and diagnosis in the pre-doctoral curriculum. Journal of Dental Education, 86(12). https://doi.org/10.1002/jdd.12400
9. TechSci Research. (2023). Turkey Dental Implants Market, Competition Forecast & Opportunities, 2027. Research and Markets; TechSci Research. www.researchandmarkets.com/reports/5852957/turkey-dental-implants-market-material-design?utm_source=GNE&utm_medium=PressRelease&utm_code=vwnbh9&utm_campaign=1878515+-+Turkey+Dental+Implants+Markets+Report+2023-2027%3a+Enhanced+Affordability+and+Top-of-the-Line+Technology+in+Drives+Demand&utm_exec=chdo54prd. ID: 5852957

PRİMİGRAVİD BİR HASTADA SERVİKO-İSTMİK GEBELİK: BİR OLGU SUNUMU

Nazım Ozan ÇELEBİOĞLU
Kadın Hastalıkları ve Doğum Bölümü, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi
ORCID ID: 0009-0007-1011-7332
Ayşe Nur AKSOY
Kadın Hastalıkları ve Doğum Bölümü, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi
ORCID ID: 0000-0002-3793-9797
Nurcan YÖRÜK
Kadın Hastalıkları ve Doğum Bölümü, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi
ORCID ID: 0000-0002-8330-2551

ÖZET

Giriş

Ektopik gebelik, blastosistin uterin kavite dışında yerleşmesi ile meydana gelir. Lokalizasyonuna bağlı olarak ciddi maternal morbidite ve mortaliteye neden olabilir. Genellikle fallop tüplerinde oluşur, ancak nadiren ektopik gebelik servikste, serviko-istmik bölgede ve sezaryen skarında oluşabilir. Gebelik kesesi uterus serviksi ile istmus arasında yer alıyorsa buna serviko-istmik gebelik denir (Kayem , Deis , Estrade & Haddad , 2008; Sakai,vd.,2012). Literatürde daha önce sezaryen doğum yapmış kadınlarda serviko-istmik gebelik vakaları bildirilmiştir (Kirk,vd., 2006; Tinelli A, Tinelli R, Malvasi, 2009). Bu vakada, erken evrede teşhis edilen ve basit vakum küretajı ile sonlandırılan primigravida bir hastada serviko-istmik gebelik vakası sunuldu.

Vaka

Otuz dört yaşında primigravida hasta, 06 Aralık 2022'de gebelik durumunu doğrulamak için kliniğimize başvurdu. O sırada serum beta hCG seviyesi 263 mIU/ml idi. Hastanın iki gün sonraki serum beta hCG seviyesi 525 mIU/ml idi. Son adet dönemi 04 Kasım 2022 olan hastanın infertilite, gebelik veya uterin cerrahi öyküsü yoktu. Bir hafta sonra, transabdominal ultrasonografi ile serviko-istmik bölgede bir gebelik kesesi izlendi (Şekil 1a). Pelvik muayenede servikal os kapalı ve vajinal kanama yoktu. Hasta, 10 gün sonra ultrasonografi için kontrole çağrıldı. Ayrıca, hastaya şiddetli alt karın ağrısı veya aşırı vajinal kanama olması durumunda müracaat etmesi gerektiği anlatıldı. Hasta 10 gün sonra 28 Aralık 2022'de ağrısız vajinal lekelenme şikayetiyle polikliniğimize başvurdu. Transvajinal ultrasonografide serviko-istmik bölgede yer alan, yolk kesesi ve fetal pol içermeyen 11 mm'lik bir gebelik kesesi görüldü (Şekil 1b). O andaki serum beta hCG düzeyi 5048 mIU/ml idi. Serviko-istmik gebelik tanısı konuldu. Hastaya tanı hakkında bilgi verildi ve küretaj önerildi. Dilatasyon ve küretaj için ve gerekirse ileri müdahaleler için aydınlatılmış onam alındı. Maske anestezisi altında, abdominal

ultrason rehberliğinde dikkatli küretaj yapıldı. Yaklaşık 2 dakika süren aktif vajinal kanamayı takiben vajinal kanama kendiliğinden durdu. Küretaj sonrası dönem sorunsuz geçti. Hasta ikinci gün taburcu edildi ve haftalık serum Beta hCG ölçümü için çağrıldı. İşlemden bir hafta sonra serum Beta hCG düzeyi 200 mIU/ml idi. İşlemden bir ay sonra serum Beta hCG seviyesi 4 mIU/ml idi. Histopatoloji raporu desidual doku ve koryonik villus varlığını doğruladı. Hasta küretajdan 6 ay sonra intrauterin yerleşimli sağlıklı bir gebelik elde etti ve vajinal doğumla miadında, sağlıklı 2700 gram erkek bebek doğurdu.

Tartışma

Genellikle uterin cerrahi, küretaj veya sezaryen gibi önceki uterin müdahalelerinin serviko-istmik gebeliğin nedeni olduğu düşünülmektedir. Bu vakada, primigravid hastada çok nadir görülen bir serviko-istmik gebelik vakası sunuldu. Bu vakalar nadir olduğu için, optimal yönetim henüz belirlenmemiştir. Konservatif tedavi için erken tanı önemlidir ve geç tanı uterus rüptürüne ve gelecekteki fertilitenin kaybına yol açabilir.

Anahtar kelimeler: Serviko-istmik, gebelik, primigravida

Kaynaklar

Kayem G, Deis S, Estrade S, Haddad B. Conservativemanagement of a near-termcervico-isthmicpregnancy, followedby a successfulsubsequentpregnancy: A casereport. Fertil Steril 2008;89:1826. e13-5.

Kirk E, Condous G, Haider Z, Syed A, Ojha K, Bourne T. Theconservativemanagement of cervicalectopicpregnancies. UltrasoundObstetGynecol 2006;27:430-7.

Sakai A, Fujita Y, Yumoto Y, Fukushima K, Kobayashi H, Wake N. Successfulmanagement of cervico-isthmicpregnancydelivered at term. J ObstetGynaecolRes 2012;39:371-4.

Tinelli A, Tinelli R, Malvasi A. Laparoscopicmanagement of cervical– isthmicpregnancy: A proposalmethod. Fertil Steril 2009;92:829.e3-6.

Şekil 1. a). Transabdominal ultrasonografideserviko-istmik bölgede izlenen gebelik kesesi **b).** İlk görüntüden on gün sonra, transvajinal ultrasonografideyolk kesesi ve fetalpol izlenmeyen 11 mm'lik gebelik kesesi.Cx: Serviks, EL: Endometrial çizgi, GS: Gestasyonel kese

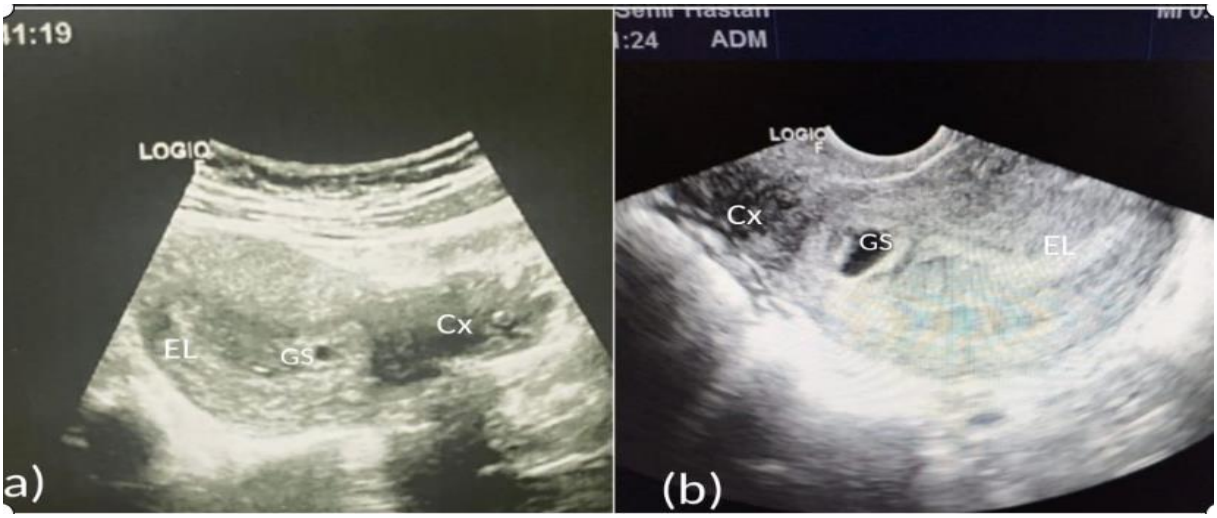

CERVİCO-ISTHMIC PREGNANCY IN A PRIMIGRAVIDA PATİENT: A CASE REPORT

ABSTRACT

Introduction

Ectopic pregnancy occurs when the blastocyst implants outside the uterine cavity.Depending on the location, it may cause serious maternal morbidity and mortality. Itusually occurs in the fallopian tubes, but rarely, ectopic pregnancy can occur in the cervix, cervico-isthmic region, and cesarean scar.If the gestational sac is located between the uterine cervix and the isthmus, it is called a cervico-isthmic pregnancy. The treatment of ectopic pregnancy is planned by taking into consideration the gestational week, the patient's fertility status, the location of the gestational sac and the patient'spreference (Kayem , Deis , Estrade & Haddad , 2008; Sakai,et al.,2012).

In the literature, there are cases of cervico-isthmic pregnancy in women who have previously had a cesarean section (Kirk,vd., 2006; Tinelli A, Tinelli R, Malvasi, 2009).In this case, a case of cervico-isthmic pregnancy in a primigravida patient, diagnosed at an early stage and terminated by simple suction curettage, was presented.

Case report

A 34-year-old primigravida presented to our clinic to confirm her pregnancy status on December 06, 2022. Complete blood analysis and biochemical analysis results were normal. Serum beta Hcg level was 263 mIU/ml at that point of time. The patient's serum beta hCG level two days later was 525 mIU/ml. Her last menstrual period began on November 04, 2022 and had a duration of 5 days. She had nohistory of infertility, pregnancy, uterine surgery or endometrial curettage and other medical history was unremarkable. A week later, transabdominal ultrasonography revealed a gestational sac in the cervico-isthmic region (Figure 1a). On pelvic examination, the cervical os was closed and there was no vaginal bleeding. The patient was called for control 10 days later for an ultrasonography follow-up examination. Also, the patient was informed to return in case of severe lower abdominal pain or profuse vaginal bleeding. The patient presented to the to our outpatient clinic 10 days later on December 28, 2022 with vaginal spotting without pain. Transvaginal ultrasonography showed a 11 mm gestational sac without yolk sac and fetal pole located in thecervico-isthmicregion (Figure 1b). Serum beta hCG level was 5048 mIU/ml at thatpoint of time. Diagnosis of cervico-isthmic pregnancy was made. The patient was informed about the diagnosis and curettage was recommended. Informed consent was takenfor dilation and curettage and for further

interventions if required. Under mask anesthesia, gentle curettage with abdominal ultrasound guidance was done. Following active vaginal bleeding lasting approximately 2 minutes, vaginal bleeding stopped spontaneously. Postoperative period was uneventful. Patient was discharged on the second day and called for weekly serum Beta hCG measurement. Serum Beta hCG level was 200mIU/ml at one week after the procedure. A month after the procedure, serum Beta hCG level was 4 mIU/ml. Histopathology report confirmed presence of decidual tissue and chorionicvilli. The patient achieved a healthy pregnancy with intrauterine placement 6 months after curettage and gave birth to a healthy 2700 gram male baby at term via vaginal delivery.

Discussion

It is generally thought that previous uterine interventions such as uterine surgery, curettage, or cesarean section are the cause of cervico-isthmic pregnancy. In this case, a very rare case of cervico-isthmic pregnancy in a primigravida was presented. Since these cases are rare, the optimal management has not yet been established. Early diagnosis is important for conservative treatment and late diagnosis may lead to uterine rupture, hemorrhagic shock, serious maternal morbidity and mortality, and loss of future fertility.

Key-words: Cervico-isthmic, pregnancy, primigravida

References

Kayem G, Deis S, Estrade S, Haddad B. Conservativemanagement of a near-termcervico-isthmicpregnancy, followedby a successfulsubsequentpregnancy: A casereport. Fertil Steril 2008;89:1826. e13-5.

Kirk E, Condous G, Haider Z, Syed A, Ojha K, Bourne T. Theconservativemanagement of cervicalectopicpregnancies. UltrasoundObstetGynecol 2006;27:430-7.

Sakai A, Fujita Y, Yumoto Y, Fukushima K, Kobayashi H, Wake N. Successfulmanagement of cervico-isthmicpregnancydelivered at term. J ObstetGynaecolRes 2012;39:371-4.

Tinelli A, Tinelli R, Malvasi A. Laparoscopicmanagement of cervical– isthmicpregnancy: A proposalmethod. Fertil Steril 2009;92:829.e3-6.

Figure 1. a). Transabdominalultrasonographyrevealed a gestational sac in thecervico-isthmicregion**b).** Ten daysafterthefirstimage, transvaginalultrasonographyshowed a 11 mm gestational sac withoutyolk sac and fetal pole.

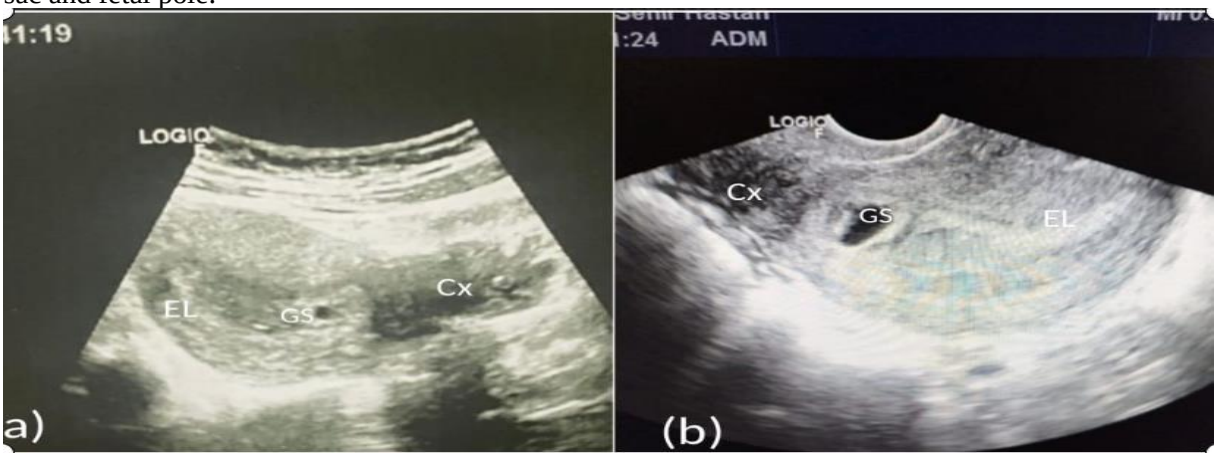

TOTAL ABDOMİNAL HİSTEREKTOMİ YAPILAN HASTADA PREOPERATİF DOUBLE J STENT YERLEŞTİRİLMESİNİN NEDEN OLDUĞU POSTOPERATİF HİDRONEFROZ: OLGU SUNUMU

Ayşe Nur AKSOY
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-3793-9797
Nurcan YÖRÜK
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-8330-2551
Berrin Göktuğ KADIOĞLU
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-8712-318X
İbrahim KARABULUT
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Erzurum Şehir Hastanesi, Üroloji Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-6766-0191

ÖZET

Giriş

Double J stentler proflaktik veya tedavi amaçlı olarak klinikte kullanılmaktadır. (Beysens, Tailly 2018; Yang, vd., 2018). Ürolojik olmayan girişimlerde ise özellikle karmaşık bir üreteral diseksiyondan şüphelenilen batın ameliyatlarından önce üreteral stentin yerleştirilmesi üreterlerin traselerinin tespit edilmesine olanak sağlamaktadır. Ameliyat sırasında üreter hasar görmediğinde bu stentler hemen çıkarılabilir veya gece boyunca bırakılabilir (Chou, Wang& Lien 2009; Speicher, vd., 2014; Coakley, vd., 2018). Bu yazıda büyük myom nedeni ile total abdominal histerektomi yapılan hastada preoperatif double J stent yerleştrilmesinin neden olduğu postoperatif hidronefroz vakası sunuldu.

Vaka

Elli yaşında, 2 yıldır menopozda olan multipar kadın hasta (gravida 5, parite 5, abortus 0), yaklaşık 2 yıldır devam eden alt karın ağrısı ve şişkinlik şikayetiyle Jinekoloji Polikliniği'ne başvurdu. Herhangi bir tıbbi hastalık veya cerrahi işlem öyküsü yoktu. Fizik muayenesinde tüm batını kaplayan sert abdomino pelvik kitle palpe edildi. Karın hassasiyeti mevcut değildi. Jinekolojik muayenede normal dış genitalya ve servikse sahip, büyük, hareketli yaklaşık 15x20 cm ebadında abdomino pelvik kitle tespit edildi. Papsmear dahil olmak üzere rutin laboratuvar testlerinin sonuçları normal sınırlar içerisindeydi. Hemoglobin düzeyi 10 g/dl idi. Batın ultrasonografisinde batını kaplayan, yaklaşık 15 cm x 20 cm boyutlarında büyük, sert bir kitle görüldü. Kitle nedeni ile adnexler değerlendirilemedi. Pelvik bölgenin Manyetik Rezonans Görüntülemesi, 200 mm x 150 mm x 150 mm boyutlarında intramural, hipo-intens ve homojen yapıda myom ile uyumlu olabilecek kitle olarak raporlandı. Olası büyük leiomyom tanısı

konularak hastaya operasyon planlandı. Kitlenin büyük olması nedeni ile ameliyat sırasında üreter hasarı riskini azaltmak için hastaya operasyon öncesi double J stent takılması planlandı. Genel anestezi sonrası litotomi pozisyonu verilerek Üroloji uzmanı tarafından sistoskopi eşliğinde double J kateter takılmaya çalışıldı. Kitle basısı nedeni ile her iki üretere de kateter 3-4 kez denemeden sonra güçlükle yerleştirildi. Ardından göbek altı median insizyon ile laparotomi uygulandı. Laparotomide uterustan kaynaklanan, abdominopelvik bölgeyi dolduran genişlemiş intramural leiomyom gözlendi. Total abdominal histerektomi + Bilateralsalpingo-ooferektomi yapıldı (Şekil 1). Hemostaz sağlandıktan sonra batına hemovak dren yerleştirildi. Ameliyatta bir komplikasyon gelişmediği için Üroloji hekimi tarafından kateterler ameliyat bitiminde çıkarıldı. Ameliyat sonrası birinci gün dreni çıkarıldı. Ameliyat sonrası ikinci gün hastada şiddetli sol yan ağrısı ve sürekli idrar yapma hissi şikâyeti gelişti. Tam idrar tetkiki ve idrar kültür sonuçlarında patoloji izlenmedi. Yapılan bilateral renal ultrasonografi ve batın MR görüntülemede sol böbrekte grade 2 hidronefroz izlendi (Şekil 2). Üroloji ile konsülte edilen hastaya önerileri ile günde üç kez analjezik ve antienflamatuar, ikili antibiyotik tedavisi 1 hafta süre ile uygulandı. Postoperatif 10. gün ağrısı azalan hasta önerilerle taburcu edildi. Hastanın sol yan ağrısı 1 ay süresince şiddeti azalsa da devam etti. Postoperatif 40. gün ultrasonda hidronefrozun düzeldiği izlendi, hasta ağrısının tamamen geçtiğini ifade etti. Ameliyat spesmeninin patolojik incelemesi 2000 gr ağırlığında intramüral uterin leiomyom olarak raporlandı.

Sonuç

Literatürde üreteral stendlerin yol açtığı olarak renal hematom ve kateterin yer değiştirmesi gibi komplike vakalar mevcuttur (Altay, Erkurt & Kiremit 2015; Michalopoulos, Tzoufi & Theodorakis 2002). Bu vakada kitlenin büyük olması nedeni ile preoperatif dönemde bilateral üreteral stent yerleştirilerek üreterlerin traselerinin tespit edilmesi, olası üreter yaralanma riskinin azaltılması planlandı. Hastada beklenmeyen bir durum olarak operasyon öncesi güçlükle takılan stentlerin sebep olduğu postoperatif hidronefroz gelişti ve hastanın hastanede yatış süresi uzadı, maliyet arttı. Hastalar ile üreteral stentlerin komplikasyonları ve yan etkileri tartışılmalı ve zorunlu olmadıkça stent takılmamalıdır.

Anahtar kelimeler: Hidronefroz, histerektomi, leiomyom, stent

Kaynaklar

Altay B, Erkurt B, Kiremit MC, et al. A rare complication of ureteral double-J stenting after flexible ureteroscopy: renal parenchymal perforation. Turk J Urol 2015; 41: 96–98.

Beysens M, Tailly TO. Ureteral stents in urolithiasis. Asian J Urol. 2018;5:274–86.

Chou MT, Wang CJ, Lien RC. Prophylactic ureteral catheterization in gynecologic surgery: a 12-year randomized trial in a community hospital. Int Urogynecol J Pelvic Floor Dysfunct. 2009;20:689–93.

Coakley KM, Kasten KR, Sims SM, Prasad T, Heniford BT, Davis BR. Prophylactic ureteral catheters for colectomy: a national surgical quality improvement program-based analysis. Dis Colon Rectum. 2018;61:84–8.

Michalopoulos AS, Tzoufi MJ, Theodorakis G, et al. Acute postoperative pulmonary thromboembolism as a result of intravascular migration of a pigtailureteralstent. Anesth Analg 2002; 95: 1185–1188.

Speicher PJ, Goldsmith ZG, Nussbaum DP, Turley RS, Peterson AC, Mantyh CR. Ureteral stenting in laparoscopic colorectal surgery. J Surg Res. 2014;190:98–103.

Yang Y, Tang Y, Bai Y, Wang X, Feng D, Han P. Preoperative double-J stent placement can improve the stone-free rate for patients under going ureteroscopic lithotripsy: a systematic review and meta-analysis. Urolithiasis. 2018;46:493–9.

Şekil 1. Ameliyat spesmeninin makroskopik görünümü

Şekil 2. Hidronefroz gelişen böbreğin ultrason ve MR görüntüsü

Şekil 1. Macroscopic view of the surgical specimen

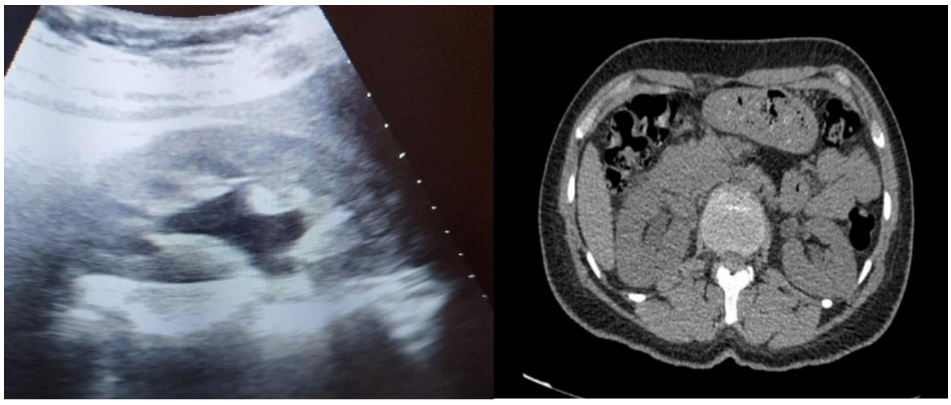

Şekil 2. Ultrasound and MRI images of the kidney with hydronephrosis

POSTOPERATIVE HYDRONEPHROSIS CAUSED BY PREOPERATIVE DOUBLE J STENT PLACEMENT IN A PATIENT UNDERGOING TOTAL ABDOMINAL HYSTERECTOMY: A CASE REPORT

ABSTRACT

Introduction: Double J stents are used in the clinic for prophylactic or therapeutic purposes (Beysens, Tailly 2018; Yang, et al., 2018). In non-urological procedures, placement of a ureteral stent before abdominal surgery, especially when a complex ureteral dissection is suspected, allows the determination of the ureteral paths. If the ureter is not damaged during surgery, these stents can be removed immediately or left overnight (Chou, Wang & Lien 2009; Speicher, et al., 2014; Coakley, et al., 2018). In this article, we present a case of postoperative hydronephrosis caused by preoperative placement of a double J stent in a patient who underwent total abdominal hysterectomy due to a large myoma.

Case: A 50-year-old multiparous woman (gravida 5, parity 5, abortion 0) who had been in menopause for 2 years applied to the Gynecology Clinic with complaints of lower abdominal pain and bloating that had been ongoing for approximately 2 years. She had no history of any medical disease or surgical procedure. On physical examination, a hard abdomino-pelvic mass covering the entire abdomen was palpated. There was no abdominal tenderness. On gynecological examination, a large, mobile abdomino-pelvic mass measuring approximately 15x20 cm with normal external genitalia and cervix was detected. The results of routine laboratory tests, including pap smear, were within normal limits. Hemoglobin level was 10 g/dl. Abdominal ultrasonography revealed a large, hard mass measuring approximately 15 cm x 20 cm covering the abdomen. Adnexa could not be evaluated due to the mass. Magnetic Resonance Imaging of the pelvic region was reported as an intramural, hypo-intense and homogeneous mass compatible with myoma, measuring 200 mm x 150 mm x 150 mm. A diagnosis of a possible large leiomyoma was made and the patient was scheduled for surgery. Due to the large size of the mass, a double J stent was planned to be placed before the surgery to reduce the risk of ureteral damage during surgery. After general anesthesia, the lithotomy position was given and a double J catheter was attempted to be inserted by the urologist under cystoscopy. Due to the mass compression, the catheter was inserted into both ureters with difficulty after 3-4 attempts. Then, a laparotomy was performed with a median incision below the umbilicus. Enlarged intramural leiomyoma originating from the uterus and filling the abdominopelvic region was observed at the laparotomy. Total abdominal hysterectomy + bilateral salpingo-oophorectomy was performed (Figure 1). After hemostasis was achieved, a hemovac drain was placed in the abdomen. Since no complications occurred during the surgery, the catheters were

removed by the urologist at the end of the surgery. The drain was removed on the first day after the surgery. The patient developed severe left flank pain and a constant urge to urinate on the second day after the surgery. No pathology was observed in the complete urine test and urine culture results. Bilateral renal ultrasonography and abdominal MRI showed grade 2 hydronephrosis in the left kidney (Figure 2). The patient, who was consulted by urology, was given analgesic and anti-inflammatory three times a day and dual antibiotic therapy for 1 week with their recommendations. The patient's pain decreased on the 10th postoperative day and she was discharged with the recommendations. The patient's left flank pain continued for 1 month, although its severity decreased. The 40th postoperative day ultrasound showed that the hydronephrosis had resolved, and the patient stated that her pain had completely disappeared. The pathological examination of the surgical specimen was reported as an intramural uterine leiomyoma weighing 2000 g.

Conclusion: There are complicated cases in the literature such as renal hematoma and catheter displacement caused by ureteral stents (Altay, Erkurt & Kiremit 2015; Michalopoulos, Tzoufi & Theodorakis 2002). In this case, due to the large mass, it was planned to place bilateral ureteral stents in the preoperative period to identify the ureteral tracks and reduce the risk of possible ureteral injury. As an unexpected situation, the patient developed postoperative hydronephrosis caused by the stents that were inserted with difficulty before the operation, and the patient's hospital stay was prolonged and the cost increased. The complications and side effects of ureteral stents should be discussed with the patients and stents should not be inserted unless necessary.

Keywords: Hydronephrosis, hysterectomy, leiomyoma, stent

References

Altay B, Erkurt B, Kiremit MC, et al. A rare complication of ureteral double-J stenting after flexible ureteroscopy: renal parenchymal perforation. Turk J Urol 2015; 41: 96–98.

Beysens M, Tailly TO. Ureteral stents in urolithiasis. Asian J Urol. 2018;5:274–86.

Chou MT, Wang CJ, Lien RC. Prophylactic ureteral catheterization in gynecologic surgery: a 12-year randomized trial in a community hospital. Int Urogynecol J Pelvic Floor Dysfunct. 2009;20:689–93.

Coakley KM, Kasten KR, Sims SM, Prasad T, Heniford BT, Davis BR. Prophylactic ureteral catheters for colectomy: a national surgical quality improvement program-based analysis. Dis Colon Rectum. 2018;61:84–8.

Michalopoulos AS, Tzoufi MJ, Theodorakis G, et al. Acute postoperative pulmonary thromboembolism as a result of intravascular migration of a pigtailureteralstent. Anesth Analg 2002; 95: 1185–1188.

Speicher PJ, Goldsmith ZG, Nussbaum DP, Turley RS, Peterson AC, Mantyh CR. Ureteral stenting in laparoscopic colorectal surgery. J Surg Res. 2014;190:98–103.

Yang Y, Tang Y, Bai Y, Wang X, Feng D, Han P. Preoperative double-J stent placement can improve the stone-free rate for patients under going ureteroscopic lithotripsy: a systematic review and meta-analysis. Urolithiasis. 2018;46:493–9.

Figure 1. Macroscopic view of the surgical specimen

Figure 2. Ultrasound and MRI images of the kidney with hydronephrosis

Figure 1. Macroscopic view of the surgical specimen

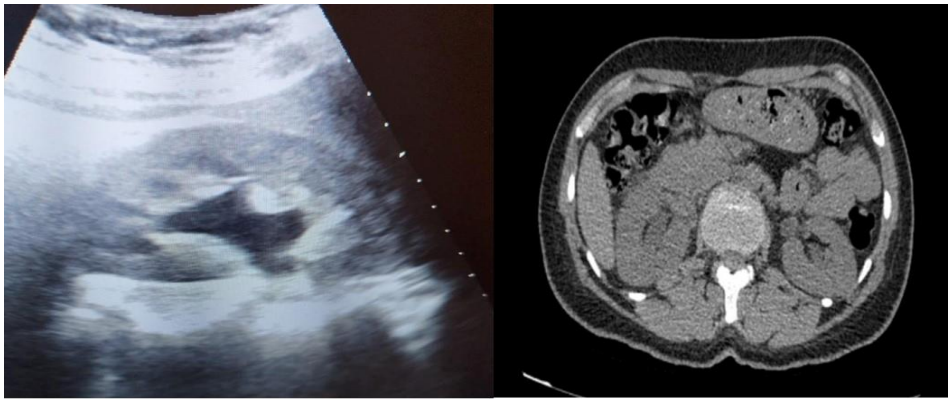

Figure 2. Ultrasound and MRI images of the kidney with hydronephrosis

MICROBIOTA AND DISEASE

Ahmad ALHOMSI
Karabuk University, The Institute of Graduate Programs, Department of Food Toxicology
ORCID ID: 0009-0000-8198-0167
Tuğba DEMİRİZ YÜCER
Karabuk University, Faculty of Health Sciences, Department of Nutrition and Dietetics
ORCID ID: 0000-0002-2494-4511

ABSTRACT

The human microbiota, a complex community of microorganisms residing in and on the human body, plays a crucial role in maintaining health and contributing to disease. This study explores the intricate interactions between the microbiota and the host, highlighting its impact on metabolic, neurological, cardiovascular diseases, and cancer. The gut microbiota, primarily composed of bacteria from the phyla Bacteroidetes, Firmicutes, Actinobacteria, and Proteobacteria, carries out essential functions such as fermentation of indigestible carbohydrates, production of short-chain fatty acids, and immune system regulation. Dysbiosis, an imbalance in microbial composition, has been implicated in various conditions, including obesity, diabetes, hypertension, autism spectrum disorders, and cancer. Studies suggest that modulating the gut microbiota through dietary interventions, probiotics, and prebiotics may offer novel therapeutic strategies for managing these diseases. The gut-brain axis, a bidirectional communication network involving neural, hormonal, and immunological pathways, is particularly significant in understanding the link between microbiota and neurological disorders. Additionally, the role of microbiota in cancer highlights its influence on carcinogenesis, tumor growth, and response to treatment. Future research should focus on elucidating the mechanisms underlying microbiota-host interactions, developing personalized microbiota-targeted therapies, and exploring environmental factors shaping the microbiome. Integrating microbiota research with genomics and metabolomics could pave the way for innovative treatments and enhance our understanding of the microbiota's role in human health and disease.

Keywords: Microbiota, gut health, metabolic diseases, neurological diseases

1.INTRODUCTION

The human microbiota, a complex community of microorganisms (table 1), includes microorganisms found in and on the human body, such as bacteria, viruses, fungus, and protozoa. This intricate ecosystem is most densely populated in the gastrointestinal tract,

particularly the gut, where it plays a crucial role in maintaining health and disease. The gut microbiota in particular has garnered significant attention due to its profound impact on various physiological processes and its potential involvement in a myriad of diseases (Human Microbiome Project Consortium, 2012).

The human gut is a complicated environment made up of microbiome, host cells, and nutrients (Azad et al., 2018). The intestinal tract contains approximately 100 trillion bacteria which make up the gut microbiota. The gut microbiota consists of numerous varieties of bacteria. They are classified taxonomically based on genus, family, order, and phylum. Healthy adults have a predominant gut microbiota made up of the following six phyla: Actinobacteria, Fusobacteria, Bacteroidetes, Firmicutes, and Verrucomicrobia (Saad et al., 2016).

The composition of the microbiota is highly diverse and varies between individuals. The bacterial community within the gut is dominated by several major phyla, including Bacteroidetes, Firmicutes, Actinobacteria, and Proteobacteria. These bacteria carry out vital tasks such producing short-chain fatty acids, fermenting indigestible carbohydrates, and regulating the immune system. (Qin et al., 2010). In addition to bacteria, the microbiota includes viruses, fungi, and archaea, each contributing to the overall functionality and balance of the microbial ecosystem (Turnbaugh et al., 2007).

Recent studies have demonstrated the dynamic interaction between human health and the microbiota, demonstrating how changes in the variety and composition of microorganisms, known as dysbiosis, may affect the development and course of a number of illnesses. Dysbiosis has been linked to conditions such as inflammatory bowel disease, obesity, diabetes, cardiovascular diseases, and even neurological disorders (Dicksved et al., 2008; Gonzalez et al., 2011; Lozupone et al., 2012; Lupton, 2004; Turnbaugh et al., 2008). Understanding the mechanisms by which the microbiota interacts with the host and the factors that influence microbial composition is crucial for developing novel therapeutic strategies aimed at restoring and maintaining microbial balance.

Table 1 Microorganisms in the Human Microbiota and Their Roles

Microorganism Group	Key Examples	Roles	References
Bacteria	*Bacteroidetes* (e.g., *Bacteroides fragilis*), *Firmicutes* (e.g., *Lactobacillus*, *Clostridium*), *Actinobacteria* (e.g., *Bifidobacterium*), *Proteobacteria* (e.g., *Escherichia coli*)	Breakdown of complex carbohydrates, production of short-chain fatty acids, modulation of the immune system, metabolism	(Qin et al., 2010; Shreiner et al., 2015)
Viruses	*Bacteriophages*, *Adenoviruses*, *Herpesviruses*	Regulation of bacterial communities, potential pathogenic effects, modulation of the immune response	(Manrique et al., 2016; Virgin, 2014)
Fungi	*Candida*, *Saccharomyces*, *Aspergillus*	Digestion of complex polysaccharides, modulation of the immune system, potential pathogenic effects	(Nash et al., 2017; Underhill & Iliev, 2014)
Archaea	*Methanobrevibacter smithii*	Methanogenesis, contribution to the efficiency of digestion, interaction with bacterial communities	(Bang & Schmitz, 2015; Samuel et al., 2007)
Protozoa	*Blastocystis hominis*, *Entamoeba*	Interactions with the gut microbiota, potential pathogenic effects, modulation of the immune response	(Parfrey et al., 2011; Stensvold & van der Giezen, 2018)

2.MICROBIOTA AND METABOLIC DISEASES

Characterizing the gut microbiota has become a significant focus in the field of biomedicine as it influences various biological functions in the body. Recent research indicates that the bacteria in the gut may have a key role in conditions like obesity, and diabetes (Tilg & Moschen, 2014). For instance, an increased ratio of Firmicutes to Bacteroidetes has been linked to obesity (Turnbaugh et al., 2006). Modulating the microbiota through diet, probiotics, or prebiotics holds potential for metabolic disease management (Zhao, 2013).

2.1. Diabetes

Diabetes mellitus is a group of physiological dysfunctions characterized by hyperglycemia caused by insulin resistance, insufficient insulin production, or overproduction of glucagon. The long-term high levels of sugar in diabetes can lead to damage in various organs like the kidney, heart, blood vessels, nerves, and eye (Alam et al., 2014; Blair, 2016). The connection between microbiota and diabetes is clearly bidirectional. Current diabetes treatments have different effects on microbiota, with some being positive and others having unclear impacts. Microbiota-targeted therapies have not shown any noteworthy effects on the advancement of diabetes and its associated complications in real-world settings (Craciun et al., 2022).

This study, conducted by Larsen et al., (2010), examined the differences in intestinal microbiota composition between 18 male adults with type 2 diabetes and 18 non-diabetic controls. Fecal bacterial composition was analyzed. The diabetic group showed a significant reduction in the phylum Firmicutes and class Clostridia, while Bacteroidetes and Betaproteobacteria were elevated. Ratios of Bacteroidetes to Firmicutes and Bacteroides-Prevotella to Clostridium coccoides rectale correlated positively with plasma glucose concentration but not with BMI. Increased levels of Bacilli and Lactobacillus were also observed in diabetics. These results suggest type 2 diabetes is associated with distinct changes in gut microbiota, which correlate with glucose tolerance. These findings highlight the importance of considering glucose tolerance in linking gut microbiota to metabolic diseases and suggest potential therapeutic strategies targeting gut microbiota to control diabetes and obesity. In another study Zhao et al., (2018) conducted a randomized clinical study to investigate the effects of isoenergetic diets rich in dietary fibers on the gut microbiota of patients with type 2 diabetes mellitus (T2DM). The study utilized fecal shotgun metagenomics to identify specific short-chain fatty acid (SCFA) producers promoted by dietary fibers. It was found that an increase in these SCFA-producing strains, particularly those producing acetate and butyrate, correlated with improved hemoglobin A1c levels and glucagon-like peptide-1 production. The promotion of these beneficial bacteria reduced the presence of metabolically detrimental compounds, suggesting a potential novel approach to managing T2DM by targeting and restoring beneficial SCFA-producing bacteria through dietary interventions.

Al-Muhanna et al., (2022) conducted the largest gut microbiome study in Saudi Arabia, analyzing stool samples from 461 type 2 diabetes (T2D) patients and 119 non-diabetic controls from the Eastern Province. Using 16S rRNA sequencing, significant differences in gut microbiota composition were observed between T2D and non-T2D individuals. Diabetic participants showed increased levels of the genus Firmicutes and a higher Firmicutes/Bacteroidetes ratio, consistent with previous studies. The study found that gut microbiota diversity in Saudi T2D patients was higher compared to Western cohorts, highlighting the need for region-specific data. These findings contribute to the global understanding of microbiome variations and their associations with T2D, emphasizing the importance of localized studies in managing the T2D epidemic.

2.2. Obesity

Obesity is considered a chronic illness just like high blood pressure and hardening of the arteries. Obesity is caused by an imbalance in the amount of energy consumed through food and the amount of energy utilized. The extra energy is stored in fat cells that either grow larger or multiply. The pathological defect of obesity is the excessive growth and enlargement of fat cells (Gortmaker et al., 1993). Obesity is recognized as a major issue in public health and is ranked as the fifth leading cause of death worldwide (Safaei et al., 2021). Sophisticated interactions among the gut's functional elements, such as the gut microbiota, regulate various functions of the gastrointestinal system. These tiny organisms are essential for maintaining the permeability of the gastrointestinal mucosa. They manage the breakdown and uptake of dietary polysaccharides to generate short-chain fatty acids, potentially clarifying their role in controlling fat storage and the onset of obesity-related illnesses, indicating that they play a critical role in obesity and its effect (Blandino et al., 2016).

In a review highlights how gut microbiota influence appetite regulation through direct and indirect molecular mechanisms. Gut microbial metabolites act on appetite-related hormones and hypothalamic neurons, affecting eating behavior. While studies link gut microbiota to eating disorders like anorexia nervosa, precise mechanisms remain unclear (Han et al., 2021). Lu et al., (2024) conducted a study to elucidate the genetic relationship between gut microbiota and childhood obesity using Mendelian randomization (MR) analyses. Genetic data for gut microbiota and childhood obesity were sourced from the MiBioGen consortium and GWAS meta-analyses, respectively. In a case-control study, five gut microorganisms were significantly different between children with and without obesity, and three microorganisms changed after weight loss. Key microorganisms identified included Bacteroides, Butyricicoccus, Clostridium, Romboutsia, and Turicibacter. These findings highlight the genetic mechanisms linking gut microbiota to childhood obesity and suggest potential targets for intervention. Crovesy et al., (2020) conducted a systematic review exploring the connection between gut microbiota composition and obesity. The study synthesized findings from various research articles, highlighting significant associations between gut microbiota diversity, specific microbial taxa, and obesity. Key findings include correlations between low microbial diversity and obesity, as well as differential abundance of Firmicutes and Bacteroidetes phyla in obese individuals compared to non-obese ones. The review underscores the potential of gut microbiota modulation as a therapeutic avenue for managing obesity. Emphasizes the need for further

research to elucidate causal relationships and therapeutic implications in this complex interplay between gut microbiota and obesity.

2.3. Hypertension

High blood pressure is a significant risk factor for coronary heart disease, congestive heart failure, stroke, and renal disease. The frequency of high blood pressure increases as individuals get older (Burt et al., 1995; Hermansen, 2000). The gut microbiota has an impact on hypertension and atherosclerosis by influencing numerous pathways, offering a variety of potential targets for treatment (Verhaar et al., 2020).

Dan et al., (2019) conducted a comprehensive study investigating the relationship between hypertension (HTN) and intestinal microbiota composition, focusing on subtypes like isolated diastolic hypertension (IDH) and systolic hypertension (SH). Using 16S amplicon sequencing, fecal samples from individuals with normal blood pressure (BP) and high BP were analyzed, with propensity score matching (PSM) used to compare HTN cases with controls. Significant differences in microbial composition were found between HTN and normal BP groups, as well as distinct profiles for IDH and SH. Specific genera like Parabacteroides, Desulfovibrio, and Christensenella showed associations with HTN subtypes. The study highlights microbiota dysbiosis in hypertension and suggests potential implications for understanding and managing cardiovascular health through microbiota-targeted interventions. In other study done by Miao et al., (2024) conducted a comprehensive Mendelian randomization study using genome-wide association data from 24 cohorts to investigate the causal relationship between gut microbiota and hypertension-related conditions. Analyzing 199 microbial taxa, the study identified 46 taxa potentially linked to hypertension and its complications. Genus Victivallis showed a robust causal association with hypertension, indicating an 8% increased risk per unit rise in its abundance. The findings suggest that gut microbiota, particularly Victivallis, may influence hypertension through metabolites like short-chain fatty acids, impacting cardiovascular health. This study provides novel insights into microbiota-targeted approaches for hypertension management and highlights Victivallis as a potential therapeutic target.

3.MICROBIOTA AND NEUROLOGICAL DISEASES

3.1. Neurological Diseases

The role of the gut microbiota in neurological diseases has garnered increasing attention due to its potential impact on brain function and health. Recent studies have highlighted the gut-brain axis as a bidirectional communication system that involves neural, hormonal, and immunological pathways. Dysbiosis in the gut microbiota has been implicated in conditions

such as Parkinson's disease, Alzheimer's disease, and multiple sclerosis, influencing neuroinflammation, oxidative stress, and neurotransmitter pathways (Cryan & Dinan, 2012; Sampson et al., 2016; Sharon et al., 2016). For example, specific bacterial strains can produce neurotransmitters or neuroactive compounds that may affect mood, cognition, and behavior. Understanding these interactions could lead to novel therapeutic strategies targeting the gut microbiota to manage neurological disorders. The term "gut-microbiota-brain (MGB) axis" describes a web of linkages across several biological systems that allows the brain and gut microbiota to communicate with one another. Maintaining the balance of the gastrointestinal, central neurological, and microbial systems depends on the MGB axis (Morais et al., 2021).

In a study conducted by Sampson et al., (2016) study explores the role of gut microbiota in synucleinopathies, focusing on α-synuclein (αSyn)-overexpressing mice as a model for Parkinson's disease (PD). The research demonstrates that gut bacteria influence motor deficits, neuroinflammation, and αSyn pathology in adult mice. Antibiotic treatment alleviates these symptoms, while microbial re-colonization exacerbates them, suggesting a direct gut-brain signaling pathway postnatally affects disease progression. Importantly, administering specific microbial metabolites to germ-free mice induces neuroinflammation and motor impairments. Remarkably, transplanting microbiota from PD patients worsens symptoms compared to healthy donors. These findings underscore the critical role of the microbiome in regulating neurodegenerative disorders, suggesting alterations in human gut flora may contribute to PD pathogenesis. Li et al., (2022) conducted a systematic review exploring the link between alpha diversity of gut microbiota and neurological diseases, based on 24 studies encompassing 2,758 samples. Meta-analyses indicated no overall significant difference in alpha diversity between patients and controls across neurological diseases, except decreased diversity in Parkinson’s disease and increased diversity in anorexia nervosa. Adjusting for age, sex, BMI, and geographical factors showed no consistent association between alpha diversity and disease. However, alpha diversity could predict Alzheimer’s disease, schizophrenia, and multiple sclerosis. The study emphasizes the potential of gut microbiota alpha diversity as biomarkers for specific neurological diseases, contingent upon sequencing region and instrument used.

3.2. Autism Spectrum Disorders (ASD)

Emerging research has highlighted a significant link between gut microbiota and autism spectrum disorders (ASD). Studies indicate that individuals with ASD often exhibit distinct gut microbiota compositions compared to neurotypical individuals, suggesting a potential role of microbial dysbiosis in the etiology of ASD. For instance, a study by Luna & Foster, (2015)

found that children with ASD had altered levels of certain bacterial genera, such as Bacteroides and Firmicutes, which are known to influence gut-brain communication via the gut-brain axis. Furthermore, Hsiao et al., (2013) demonstrated that modifying the gut microbiota in a mouse model of autism resulted in improvements in ASD-related behaviors, underscoring the potential therapeutic implications of targeting gut microbiota. These findings suggest that the gut microbiota may play a crucial role in the development and modulation of ASD symptoms, opening new avenues for research and treatment strategies. In this study by Salmerón et al., (2024), Fmr1-KO rats modeling Fragile X Syndrome were used to investigate the effects of prenatal chlorpyrifos (CPF) exposure on autism spectrum disorder (ASD)-like phenotypes. significant metabolic alterations were observed in brain regions and gut/fecal samples at postnatal days 7 and 40. CPF exposure induced distinct metabolic changes, affecting metabolites linked to energy and neurotransmitter metabolism. Differences in gut microbiota composition and metabolite profiles were noted between genotypes and developmental stages. The study underscores the importance of the microbiota-gut-brain axis in ASD, suggesting microbial metabolites as potential biomarkers or therapeutic targets for ASD intervention.

4.MICROBIOTA AND CANCER

Research on the microbiota's function in cancer has become more important, with a focus on how it affects carcinogenesis, tumor growth, and treatment response. The microbiota is the numerous populations of bacteria, viruses, and fungi that live in different parts of the body, can modulate immune responses, inflammation, and metabolism, all of which are pivotal in cancer development. Particularly, the gut microbiota has been linked to colorectal cancer, impacting processes including DNA damage and repair, chronic inflammation, and the conversion of food ingredients into bioactive molecules. (Kostic et al., 2013; Schwabe & Jobin, 2013). Additionally, microbiota in the oral cavity and lung have been linked to oral and lung cancers, respectively, through mechanisms involving chronic inflammation and local immune dysregulation (Geller et al., 2017; Gopalakrishnan et al., 2018). Kalinen et al., (2024) studied 181 men suspected of having prostate cancer. They used DNA sequencing to analyze their gut bacteria. They found that men with prostate cancer had different gut bacteria compared to those without cancer. Specifically, they noticed higher levels of Prevotella 9 and changes in bacteria related to hormone production, copper absorption, and vitamin A metabolism. These differences might explain why some men are more prone to developing prostate cancer. However, the study had some limitations, like its size and not excluding men who recently took

antibiotics. Overall, it highlights how gut bacteria could affect prostate cancer risk and progression.

The impact of microbiota on cancer treatment outcomes is also significant, affecting drug metabolism, efficacy, and toxicity. Understanding these microbiota-cancer interactions could pave the way for novel diagnostic tools and therapeutic strategies.

5.CONCLUSION AND FUTURE DIRECTIONS

The human microbiota plays a crucial role in maintaining health and contributing to disease. Research highlights the significant impact of gut microbiota on metabolic, cardiovascular, neurological diseases, and cancer. Dysbiosis, characterized by an imbalance in microbial composition, is implicated in the onset and progression of various conditions. Studies suggest that targeting the gut microbiota through diet, probiotics, or other interventions could offer novel therapeutic strategies. Specifically, microbiota modifications have shown potential in managing diabetes, obesity, hypertension, autism spectrum disorders, and certain cancers. The gut-brain axis emerges as a critical pathway in understanding neurological diseases.

Future research should focus on elucidating the precise mechanisms of microbiota-host interactions, developing personalized microbiota-targeted therapies, and exploring the role of environmental factors in shaping the microbiome. Longitudinal studies and clinical trials are necessary to validate the efficacy of microbiota-based interventions. Additionally, integrating microbiota research with genomics and metabolomics could enhance our understanding and lead to innovative treatments for various diseases.

6.REFERENCES

Alam, U., Asghar, O., Azmi, S., & Malik, R. A. (2014). General aspects of diabetes mellitus (pp. 211–222). https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53480-4.00015-1

Al-Muhanna, F. A., Dowdell, A. K., Al Eleq, A. H., Albaker, W. I., Brooks, A. W., Al-Sultan, A. I., Al-Rubaish, A. M., Alkharsah, K. R., Sulaiman, R. M., Al-Quorain, A. A., Cyrus, C., Alali, R. A., Vatte, C., Robinson, F. L., Zhou, X., Snyder, M. P., Almuhanna, A. F., Keating, B. J., Piening, B. D., & Al-Ali, A. K. (2022). Gut microbiota analyses of Saudi populations for type 2 diabetes-related phenotypes reveals significant association. *BMC Microbiology*, 22(1), 301. https://doi.org/10.1186/s12866-022-02714-8

Azad, M. A. K., Sarker, M., Li, T., & Yin, J. (2018). Probiotic Species in the Modulation of Gut Microbiota: An Overview. *BioMed Research International*, 2018, 9478630. https://doi.org/10.1155/2018/9478630

Bang, C., & Schmitz, R. A. (2015). Archaea associated with human surfaces: not to be underestimated. *FEMS Microbiology Reviews*, 39(5), 631–648. https://doi.org/10.1093/femsre/fuv010

Blair, M. (2016). Diabetes Mellitus Review. Urologic Nursing, 36(1), 27. https://doi.org/10.7257/1053-816X.2016.36.1.27

Blandino, G., Inturri, R., Lazzara, F., Di Rosa, M., & Malaguarnera, L. (2016). Impact of gut microbiota on diabetes mellitus. Diabetes & Metabolism, 42(5), 303–315. https://doi.org/10.1016/j.diabet.2016.04.004

Burt, V. L., Cutler, J. A., Higgins, M., Horan, M. J., Labarthe, D., Whelton, P., Brown, C., & Roccella, E. J. (1995). Trends in the Prevalence, Awareness, Treatment, and Control of Hypertension in the Adult US Population. *Hypertension*, 26(1), 60–69. https://doi.org/10.1161/01.HYP.26.1.60

Craciun, C.-I., Neag, M.-A., Catinean, A., Mitre, A.-O., Rusu, A., Bala, C., Roman, G., Buzoianu, A.-D., Muntean, D.-M., & Craciun, A.-E. (2022). The Relationships between Gut Microbiota and Diabetes Mellitus, and Treatments for Diabetes Mellitus. *Biomedicines*, 10(2), 308. https://doi.org/10.3390/biomedicines10020308

Crovesy, L., Masterson, D., & Rosado, E. L. (2020). Profile of the gut microbiota of adults with obesity: a systematic review. *European Journal of Clinical Nutrition*, 74(9), 1251–1262. https://doi.org/10.1038/s41430-020-0607-6

Cryan, J. F., & Dinan, T. G. (2012). Mind-altering microorganisms: the impact of the gut microbiota on brain and behaviour. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(10), 701–712. https://doi.org/10.1038/nrn3346

Dan, X., Mushi, Z., Baili, W., Han, L., Enqi, W., Huanhu, Z., & Shuchun, L. (2019). Differential Analysis of Hypertension-Associated Intestinal Microbiota. *International Journal of Medical Sciences*, 16(6), 872–881. https://doi.org/10.7150/ijms.29322

Dicksved, J., Halfvarson, J., Rosenquist, M., Järnerot, G., Tysk, C., Apajalahti, J., Engstrand, L., & Jansson, J. K. (2008). Molecular analysis of the gut microbiota of identical twins with Crohn's disease. *The ISME Journal*, 2(7), 716–727. https://doi.org/10.1038/ismej.2008.37

Geller, L. T., Barzily-Rokni, M., Danino, T., Jonas, O. H., Shental, N., Nejman, D., Gavert, N., Zwang, Y., Cooper, Z. A., Shee, K., Thaiss, C. A., Reuben, A., Livny, J., Avraham, R., Frederick, D. T., Ligorio, M., Chatman, K., Johnston, S. E., Mosher, C. M., … Straussman, R. (2017). Potential role of intratumor bacteria in mediating tumor resistance to the chemotherapeutic drug gemcitabine. *Science*, 357(6356), 1156–1160. https://doi.org/10.1126/science.aah5043

Gonzalez, A., Stombaugh, J., Lozupone, C., Turnbaugh, P. J., Gordon, J. I., & Knight, R. (2011). The mind-body-microbial continuum. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 13(1), 55–62. https://doi.org/10.31887/DCNS.2011.13.1/agonzalez

Gopalakrishnan, V., Helmink, B. A., Spencer, C. N., Reuben, A., & Wargo, J. A. (2018). The Influence of the Gut Microbiome on Cancer, Immunity, and Cancer Immunotherapy. *Cancer Cell*, 33(4), 570–580. https://doi.org/10.1016/j.ccell.2018.03.015

Gortmaker, S. L., Must, A., Perrin, J. M., Sobol, A. M., & Dietz, W. H. (1993). Social and Economic Consequences of Overweight in Adolescence and Young Adulthood. *New England Journal of Medicine*, 329(14), 1008–1012. https://doi.org/10.1056/NEJM199309303291406

Han, H., Yi, B., Zhong, R., Wang, M., Zhang, S., Ma, J., Yin, Y., Yin, J., Chen, L., & Zhang, H. (2021). From gut microbiota to host appetite: gut microbiota-derived metabolites as key regulators. *Microbiome*, 9(1), 162. https://doi.org/10.1186/s40168-021-01093-y

Hermansen, K. (2000). Diet, blood pressure and hypertension. *British Journal of Nutrition*, 83(S1), S113–S119. https://doi.org/10.1017/S0007114500001045

Hsiao, E. Y., McBride, S. W., Hsien, S., Sharon, G., Hyde, E. R., McCue, T., Codelli, J. A., Chow, J., Reisman, S. E., Petrosino, J. F., Patterson, P. H., & Mazmanian, S. K. (2013). Microbiota Modulate Behavioral and Physiological Abnormalities Associated with Neurodevelopmental Disorders. *Cell*, 155(7), 1451–1463. https://doi.org/10.1016/j.cell.2013.11.024

Human Microbiome Project Consortium. (2012). Structure, function and diversity of the healthy human microbiome. *Nature*, 486(7402), 207–214. https://doi.org/10.1038/nature11234

Kalinen, S., Kallonen, T., Gunell, M., Ettala, O., Jambor, I., Knaapila, J., Syvänen, K. T., Taimen, P., Poutanen, M., Aronen, H. J., Ollila, H., Pietilä, S., Elo, L. L., Lamminen, T., Hakanen, A. J., Munukka, E., & Boström, P. J. (2024). Differences in Gut Microbiota Profiles and Microbiota Steroid Hormone Biosynthesis in Men with and Without Prostate Cancer. *European Urology Open Science*, 62, 140–150. https://doi.org/10.1016/j.euros.2024.02.004

Kostic, A. D., Chun, E., Robertson, L., Glickman, J. N., Gallini, C. A., Michaud, M., Clancy, T. E., Chung, D. C., Lochhead, P., Hold, G. L., El-Omar, E. M., Brenner, D., Fuchs, C. S., Meyerson, M., & Garrett, W. S. (2013). Fusobacterium nucleatum Potentiates Intestinal Tumorigenesis and Modulates the Tumor-Immune Microenvironment. *Cell Host & Microbe*, 14(2), 207–215. https://doi.org/10.1016/j.chom.2013.07.007

Larsen, N., Vogensen, F. K., van den Berg, F. W. J., Nielsen, D. S., Andreasen, A. S., Pedersen, B. K., Al-Soud, W. A., Sørensen, S. J., Hansen, L. H., & Jakobsen, M. (2010). Gut Microbiota in Human Adults with Type 2 Diabetes Differs from Non-Diabetic Adults. *PLoS ONE*, 5(2), e9085. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0009085

Li, Z., Zhou, J., Liang, H., Ye, L., Lan, L., Lu, F., Wang, Q., Lei, T., Yang, X., Cui, P., & Huang, J. (2022). Differences in Alpha Diversity of Gut Microbiota in Neurological Diseases. *Frontiers in Neuroscience*, 16. https://doi.org/10.3389/fnins.2022.879318

Lozupone, C. A., Stombaugh, J. I., Gordon, J. I., Jansson, J. K., & Knight, R. (2012). Diversity, stability and resilience of the human gut microbiota. *Nature*, 489(7415), 220–230. https://doi.org/10.1038/nature11550

Lu, M., Feng, R., Li, M., Liu, L., Xiao, Y., Liu, Y., & Yin, C. (2024). Causal relationship between gut microbiota and childhood obesity: a Mendelian randomization study and case–control study. *Clinical Nutrition ESPEN*. https://doi.org/10.1016/j.clnesp.2024.05.012

Luna, R. A., & Foster, J. A. (2015). Gut brain axis: diet microbiota interactions and implications for modulation of anxiety and depression. *Current Opinion in Biotechnology*, 32, 35–41. https://doi.org/10.1016/j.copbio.2014.10.007

Lupton, J. R. (2004). Microbial degradation products influence colon cancer risk: the butyrate controversy. *The Journal of Nutrition*, 134(2), 479–482. https://doi.org/10.1093/jn/134.2.479

Manrique, P., Bolduc, B., Walk, S. T., van der Oost, J., de Vos, W. M., & Young, M. J. (2016). Healthy human gut phageome. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(37), 10400–10405. https://doi.org/10.1073/pnas.1601060113

Miao, C., Xu, X., Huang, S., Kong, L., He, Z., Wang, Y., Chen, K., & Xiao, L. (2024). The Causality between Gut Microbiota and Hypertension and Hypertension-related Complications: A Bidirectional Two-Sample Mendelian Randomization Analysis. *Hellenic Journal of Cardiology*. https://doi.org/10.1016/j.hjc.2024.02.002

Morais, L. H., Schreiber, H. L., & Mazmanian, S. K. (2021). The gut microbiota–brain axis in behaviour and brain disorders. *Nature Reviews Microbiology*, 19(4), 241–255. https://doi.org/10.1038/s41579-020-00460-0

Nash, A. K., Auchtung, T. A., Wong, M. C., Smith, D. P., Gesell, J. R., Ross, M. C., Stewart, C. J., Metcalf, G. A., Muzny, D. M., Gibbs, R. A., Ajami, N. J., & Petrosino, J. F. (2017). The gut mycobiome of the Human Microbiome Project healthy cohort. *Microbiome*, 5(1), 153. https://doi.org/10.1186/s40168-017-0373-4

Parfrey, L. W., Walters, W. A., & Knight, R. (2011). Microbial Eukaryotes in the Human Microbiome: Ecology, Evolution, and Future Directions. *Frontiers in Microbiology*, 2. https://doi.org/10.3389/fmicb.2011.00153

Qin, J., Li, R., Raes, J., Arumugam, M., Burgdorf, K. S., Manichanh, C., Nielsen, T., Pons, N., Levenez, F., Yamada, T., Mende, D. R., Li, J., Xu, J., Li, S., Li, D., Cao, J., Wang, B., Liang, H., Zheng, H., … Wang, J. (2010). A human gut microbial gene catalogue established by metagenomic sequencing. *Nature*, 464(7285), 59–65. https://doi.org/10.1038/nature08821

Saad, M. J. A., Santos, A., & Prada, P. O. (2016). Linking Gut Microbiota and Inflammation to Obesity and Insulin Resistance. *Physiology*, 31(4), 283–293. https://doi.org/10.1152/physiol.00041.2015

Safaei, M., Sundararajan, E. A., Driss, M., Boulila, W., & Shapi'i, A. (2021). A systematic literature review on obesity: Understanding the causes & consequences of obesity and reviewing various machine learning approaches used to predict obesity. *Computers in Biology and Medicine*, 136, 104754. https://doi.org/10.1016/j.compbiomed.2021.104754

Salmerón, A. M., Pérez-Fernández, C., Abreu, A. C., Fernández, S., Tristán, A. I., Ruiz-Sobremazas, D., Cabré, M., Guardia-Escote, L., Fernández, I., & Sánchez-Santed, F. (2024). Exploring Microbiota-Gut-Brain Axis Biomarkers Linked to Autism Spectrum Disorder in Prenatally Chlorpyrifos-Exposed Fmr1 Knock-Out and Wild-Type Male Rats. *Toxicology*, 153871. https://doi.org/10.1016/j.tox.2024.153871

Sampson, T. R., Debelius, J. W., Thron, T., Janssen, S., Shastri, G. G., Ilhan, Z. E., Challis, C., Schretter, C. E., Rocha, S., Gradinaru, V., Chesselet, M.-F., Keshavarzian, A., Shannon, K. M., Krajmalnik-Brown, R., Wittung-Stafshede, P., Knight, R., & Mazmanian, S. K. (2016). Gut Microbiota Regulate Motor Deficits and Neuroinflammation in a Model of Parkinson's Disease. *Cell*, 167(6), 1469-1480.e12. https://doi.org/10.1016/j.cell.2016.11.018

Samuel, B. S., Hansen, E. E., Manchester, J. K., Coutinho, P. M., Henrissat, B., Fulton, R., Latreille, P., Kim, K., Wilson, R. K., & Gordon, J. I. (2007). Genomic and metabolic adaptations of Methanobrevibacter smithii to the human gut. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(25), 10643–10648. https://doi.org/10.1073/pnas.0704189104

Schwabe, R. F., & Jobin, C. (2013). The microbiome and cancer. *Nature Reviews Cancer*, 13(11), 800–812. https://doi.org/10.1038/nrc3610

Sharon, G., Sampson, T. R., Geschwind, D. H., & Mazmanian, S. K. (2016). The Central Nervous System and the Gut Microbiome. Cell, 167(4), 915–932. https://doi.org/10.1016/j.cell.2016.10.027
Shreiner, A. B., Kao, J. Y., & Young, V. B. (2015). The gut microbiome in health and in disease. *Current Opinion in Gastroenterology*, 31(1), 69–75. https://doi.org/10.1097/MOG.0000000000000139

Stensvold, C. R., & van der Giezen, M. (2018). Associations between Gut Microbiota and Common Luminal Intestinal Parasites. *Trends in Parasitology*, 34(5), 369–377. https://doi.org/10.1016/j.pt.2018.02.004

Tilg, H., & Moschen, A. R. (2014). Microbiota and diabetes: an evolving relationship. *Gut*, 63(9), 1513–1521. https://doi.org/10.1136/gutjnl-2014-306928

Turnbaugh, P. J., Bäckhed, F., Fulton, L., & Gordon, J. I. (2008). Diet-induced obesity is linked to marked but reversible alterations in the mouse distal gut microbiome. *Cell Host & Microbe*, 3(4), 213–223. https://doi.org/10.1016/j.chom.2008.02.015

Turnbaugh, P. J., Ley, R. E., Hamady, M., Fraser-Liggett, C. M., Knight, R., & Gordon, J. I. (2007). The Human Microbiome Project. *Nature*, 449(7164), 804–810. https://doi.org/10.1038/nature06244

Turnbaugh, P. J., Ley, R. E., Mahowald, M. A., Magrini, V., Mardis, E. R., & Gordon, J. I. (2006). An obesity-associated gut microbiome with increased capacity for energy harvest. *Nature*, 444(7122), 1027–1031. https://doi.org/10.1038/nature05414

Underhill, D. M., & Iliev, I. D. (2014). The mycobiota: interactions between commensal fungi and the host immune system. *Nature Reviews Immunology*, 14(6), 405–416. https://doi.org/10.1038/nri3684

Verhaar, B. J. H., Prodan, A., Nieuwdorp, M., & Muller, M. (2020). Gut Microbiota in Hypertension and Atherosclerosis: A Review. *Nutrients*, 12(10), 2982. https://doi.org/10.3390/nu12102982

Virgin, H. W. (2014). The Virome in Mammalian Physiology and Disease. *Cell*, 157(1), 142–150. https://doi.org/10.1016/j.cell.2014.02.032

Zhao, L. (2013). The gut microbiota and obesity: from correlation to causality. *Nature Reviews Microbiology*, 11(9), 639–647. https://doi.org/10.1038/nrmicro3089

Zhao, L., Zhang, F., Ding, X., Wu, G., Lam, Y. Y., Wang, X., Fu, H., Xue, X., Lu, C., Ma, J., Yu, L., Xu, C., Ren, Z., Xu, Y., Xu, S., Shen, H., Zhu, X., Shi, Y., Shen, Q., … Zhang, C. (2018). Gut bacteria selectively promoted by dietary fibers alleviate type 2 diabetes. *Science*, 359(6380), 1151–1156. https://doi.org/10.1126/science.aao5774

GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLER: YEŞİL SENTEZ, KARAKTERİZASYON VE KULLANIM ALANLARI

Emine ALTINKAYA
Manisa Celal Bayar University, Faculty of Engineering, Bioengineering Department, 45140 Muradiye-Yunusemre/Manisa, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-5652-3156

ÖZET

Nanopartikül terimi genellikle 100 nm'den küçük boyutlara sahip malzemeler için kullanılır. Nanopartiküllere olan ilgi son yirmi yılda önemli ölçüde artmıştır. Nanopartiküllerin çok küçük boyutu onlara güçlü özellikler kazandırır. Nanomalzemelerin küçük boyutu onlara etkileyici özellikler kazandırırken, aynı zamanda bazı problemler de ortaya çıkarmaktadır. Gümüş nanopartiküller, nanomalzemeler arasında bilim insanları tarafından yaygın olarak incelenen ve araştırılan bir konudur.

Gümüş nanopartiküllerin sentezi fiziksel, kimyasal ve biyolojik sentez yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilebilir. Artan çevresel sorunlar araştırmacıları yeşil sentez yöntemlerine yönlendirmektedir. Yeşil sentez yöntemlerinde mantarlar, bakteriler ve bitkiler aracılığıyla çevreye zarar vermeyen sentez yöntemleri kullanılmaktadır. Kullanılan yeşil sentez yöntemlerinin sürdürülebilir olması için ekonomik ve kolay uygulanabilir olması da gerekmektedir. Nanopartiküller çeşitli hastalıkların tedavisinde, teşhisinde ve önlenmesinde kullanılabilir. Gümüş nanopartiküller bu alanda en çok tercih edilen nanomalzemelerden biridir. Gümüş nanopartiküller nano boyutları nedeniyle geniş bir yüzey alanına sahiptir ve bu da onlara birçok kullanım alanı sağlar. Gümüş nanopartiküller tıbbi alanda, sağlık alanında, kozmetikte, gıdada, ambalajda ve daha birçok alanda kullanılmaktadırlar.

Bu çalışma, yeşil sentez yoluyla gümüş nanopartiküllerin üretim yöntemlerini, karakterizasyon yöntemlerini ve kullanım alanlarını kapsamaktadır. Gümüş nanopartiküller, benzersiz özellikleriyle özellikle tıbbi sektörde olmak üzere çeşitli alanlarda kullanılma potansiyeline sahiptirler.

Anahtar kelimeler: nanopartiküller, gümüş nanopartiküller, yeşil sentez, antibakteriyel

SILVER NANOPARTICLES: GREEN SYNTHESIS, CHARACTERIZATION, AND USING AREAS

ABSTRACT

The term nanoparticle is generally used for materials with dimensions smaller than 100 nm. Interest in nanoparticles has increased significantly in the last two decades. The tiny size of nanoparticles gives them powerful properties. While the small size of nanomaterials gives them impressive properties, they also present challenges. Silver nanoparticles are a subject that is widely studied and researched by scientists among nanomaterials.

The synthesis of silver nanoparticles can be carried out using physical, chemical, and biological synthesis. Increasing environmental problems direct researchers to green synthesis methods. Green synthesis methods that do not harm the environment are used via fungi, bacteria, and plants in green synthesis methods. The green synthesis methods used to be sustainable must also be economical and easily applicable. Nanoparticles can be used to treat, diagnose, and prevent various diseases. Silver nanoparticles are one of the most preferred nanomaterials in this area. Silver nanoparticles have a large surface area due to their nano size, which gives them many uses. Silver nanoparticles are used in the medical field, health field, cosmetics, food, packaging, and many other areas.

This study covers the production methods, characterization methods, and usage areas of silver nanoparticles via green synthesis. With their unique properties, silver nanoparticles have the potential to be used in various fields, especially in the medical sector.

Keywords: nanoparticles, silver nanoparticles, green synthesis, antibacterial

1.INTRODUCTION

Nanotechnology deals with nanomaterials and examines their synthesis methods and development. Although the definition of nanoparticle varies depending on the source, some sources accept 1-100 nm as nanoparticles (Hasan, 2015). In some sources, nanoparticles are nano-sized particles with sizes in the range of 10-1000 nm (Mohanraj and Chen, 2006).

Scientists are interested in the system that works in the formation of nanoparticles. Nanoparticles with different sizes and properties are needed in nanotechnology depending on the area of use. The formation mechanism of nanoparticles is effective in determining their properties, functionality, and size (Rajput, 2015).

Among nanoparticles, metal nanoparticles are a term that has emerged in recent years. Particles obtained because of the production of noble metals such as platinum, gold, and silver in sizes

smaller than 100nm using different methods are called metal nanoparticles (Jamkhande et al., 2019; Bhattacharya et al., 2008).

Among metal nanoparticles, silver nanoparticles are the most researched nanoparticles. Silver nanoparticles also attract the attention of researchers with their properties (Beyene et al., 2017). This study covers the production methods, characterization methods, and usage areas of silver nanoparticles via green synthesis. With their unique properties, silver nanoparticles have the potential to be used in various fields, especially in the medical sector (Jamkhande et al., 2019; Bhattacharya et al., 2008).

2.MATERIALS AND METHODS

Nanoparticles play important roles in various branches of science. Three different methods can be used to synthesize silver nanoparticles (Iravani et al., 2014): a) physical (Zhang et al., 2011; Roldán et al., 2013; Sotiriou and Pratsinis, 2010; Sotiriou et al., 2011), b) chemical (Kholoud et al., 2010; Tien et al., 2008; Kosmala et al., 2011; Asanithi et al., 2012) and c) biological method (Shivaji et al., 2011; Li et al., 2011; Mourato et al., 2011). Green synthesis methods, which are environmentally friendly among nanoparticle synthesis methods, are both easier and more economical than many other methods (Ahmad et al., 2019).

Table 1. AgNPs synthesis methods

Physical Methods	Chemical Methods	Biological Methods
•Laser ablation •Evaporation-condensation	•Microemulsion techniques •Chemical reduction •UV-initiated photoreduction •Photoinduced reduction •Electrochemical synthetic method •Irradiation methods •Microwave-assisted synthesis •Polymers and polysaccharides •Tollens method	•Bacteria •Fungi •Algae •Plants

3.RESULTS AND DISCUSSIONS

Silver nanoparticles (AgNPs) are nanoparticles with antimicrobial properties. AgNPs have exhibited antibacterial activity even against multidrug-resistant bacteria (Bruna et al., 2021; Siddiqi et al., 2018; Marambio-Jones, and Hoek, 2010). There are three hypotheses explaining the antibacterial effects of nanoparticles (Marambio-Jones, and Hoek, 2010; Qing et al., 2018; Dakal et al., 2016). First, since nanoparticles can easily pass through the cell membrane due to their small size, they pass through the outer membrane and accumulate in the inner membrane. As a result, the intracellular balance is disrupted and the accumulated nanoparticles increase the permeability of the cell, causing damage and death of the cell (Seong and Lee, 2017; Ivask et al., 2014). According to the second assumption, AgNPs enter the cell and bind to phosphorus and sulfur found in the structure of proteins and DNA, disrupting the functioning of the cell. In the third hypothesis, the released silver ions may alter metabolic pathways and genetic material, causing cell death (Ivask et al., 2014; Seil and Webster, 2012; Li et al., 2010; Gomaa, 2017; Quinteros et al., 2016; Agnihotri et al., 2013).

Castillo-Henríquez et al. synthesized gold and silver nanoparticles using plant extracts in their studies. The use of synthesized nanoparticles as antimicrobial agents against pathogens found in agricultural areas was investigated. According to the evaluation made at the end of the study, the use of nanoparticles in water treatment is possible. It is also stated that nano pesticides, nano fertilizers, and nano herbicides can be developed using nanoparticles (Castillo-Henríquez et al., 2020).

Melkamu and Bitew synthesized AgNPs using Hagenia Abyssinica leaf extract in their research. UV-Vis, FTIR, and XRD analyses were performed to characterize AgNPs. Antioxidant and antibacterial analyses of the synthesized AgNPs were conducted and as a result, it was stated that they showed antioxidant and antibacterial effects (Melkamu and Bitew, 2021).

Sur et al. synthesized AgNPS using plant extracts. They stated that the biosurfactant molecules contained in the plant extracts they used acted as reducers and protectors in the reduction of silver. TEM, XRD, and UV-Vis tests were performed for the characterization of the synthesized AgNPs (Sur et al., 2018).

Nasab et al. synthesized AgNP and Ag2ONP using the sol-gel method and gelatin as an auxiliary in gelation. They performed the characterization of the nanoparticles they synthesized by performing FESEM, XRD, and UV-Vis tests (Nasab et al., 2020). And they indicated that they exhibited photocatalic activity and antibacterial activity.

4.CONCLUSION

Silver nanoparticles can be used in various areas due to their properties such as having a very large surface area, being antibacterial, and exhibiting high antioxidant activity. They are also used in drug delivery and disease treatment due to their small size and their properties.

There are different synthesis methods for AgNPs, but green synthesis methods have become more popular with increasing environmental problems. Green synthesis methods are preferred because they are environmentally friendly, easy to synthesize, and economical.

Potential uses of AgNPs should be investigated and AgNPs should be developed for various areas of use. The developed AgNPs can serve in various fields from healthcare to the textile field.

REFERENCES

Agnihotri, S., Mukherji, S., & Mukherji, S. (2013). Immobilized silver nanoparticles enhance contact killing and show highest efficacy: elucidation of the mechanism of bactericidal action of silver. *Nanoscale*, *5*(16), 7328-7340.

Ahmad, S., Munir, S., Zeb, N., Ullah, A., Khan, B., Ali, J., ... & Ali, S. (2019). Green nanotechnology: A review on green synthesis of silver nanoparticles—An ecofriendly approach. *International journal of nanomedicine*, 5087-5107.

Asanithi, P., Chaiyakun, S., & Limsuwan, P. J. J. O. N. (2012). Growth of silver nanoparticles by DC magnetron sputtering. *Journal of Nanomaterials*, *2012*(1), 963609.

Beyene, H. D., Werkneh, A. A., Bezabh, H. K., & Ambaye, T. G. (2017). Synthesis paradigm and applications of silver nanoparticles (AgNPs), a review. *Sustainable materials and technologies*, *13*, 18-23.

Bhattacharya, R., & Mukherjee, P. (2008). Biological properties of "naked" metal nanoparticles. *Advanced drug delivery reviews*, *60*(11), 1289-1306.

Bruna, T., Maldonado-Bravo, F., Jara, P., & Caro, N. (2021). Silver nanoparticles and their antibacterial applications. *International journal of molecular sciences*, *22*(13), 7202.

Castillo-Henríquez, L., Alfaro-Aguilar, K., Ugalde-Álvarez, J., Vega-Fernández, L., Montes de Oca-Vásquez, G., & Vega-Baudrit, J. R. (2020). Green synthesis of gold and silver nanoparticles from plant extracts and their possible applications as antimicrobial agents in the agricultural area. *Nanomaterials*, *10*(9), 1763.

Dakal, T. C., Kumar, A., Majumdar, R. S., & Yadav, V. (2016). Mechanistic basis of antimicrobial actions of silver nanoparticles. *Frontiers in microbiology*, *7*, 1831.

Gomaa, E. Z. (2017). Silver nanoparticles as an antimicrobial agent: A case study on Staphylococcus aureus and Escherichia coli as models for Gram-positive and Gram-negative bacteria. *The Journal of general and applied microbiology*, *63*(1), 36-43.

Hasan, S. (2015). A review on nanoparticles: their synthesis and types. *Res. J. Recent Sci*, *2277*, 2502.

Iravani, S., Korbekandi, H., Mirmohammadi, S. V., & Zolfaghari, B. (2014). Synthesis of silver nanoparticles: chemical, physical and biological methods. *Research in pharmaceutical sciences*, *9*(6), 385-406.

Ivask, A., ElBadawy, A., Kaweeteerawat, C., Boren, D., Fischer, H., Ji, Z., ... & Godwin, H. A. (2014). Toxicity mechanisms in Escherichia coli vary for silver nanoparticles and differ from ionic silver. *ACS nano*, *8*(1), 374-386.

Jamkhande, P. G., Ghule, N. W., Bamer, A. H., & Kalaskar, M. G. (2019). Metal nanoparticles synthesis: An overview on methods of preparation, advantages and disadvantages, and applications. *Journal of drug delivery science and technology*, *53*, 101174.

Kholoud, M. A. E. N., Ala'a Eftaiha, A. A. W., & Ammar, A. R. (2010). Synthesis and Applications of Silver Nanoparticles, Arabian J.

Kosmala, A., Wright, R., Zhang, Q., & Kirby, P. (2011). Synthesis of silver nano particles and fabrication of aqueous Ag inks for inkjet printing. *Materials Chemistry and Physics*, *129*(3), 1075-1080.

Li, G., He, D., Qian, Y., Guan, B., Gao, S., Cui, Y., ... & Wang, L. (2011). Fungus-mediated green synthesis of silver nanoparticles using Aspergillus terreus. *International journal of molecular sciences*, *13*(1), 466-476.

Li, W. R., Xie, X. B., Shi, Q. S., Zeng, H. Y., Ou-Yang, Y. S., & Chen, Y. B. (2010). Antibacterial activity and mechanism of silver nanoparticles on Escherichia coli. *Applied microbiology and biotechnology*, *85*, 1115-1122.

Marambio-Jones, C., & Hoek, E. M. (2010). A review of the antibacterial effects of silver nanomaterials and potential implications for human health and the environment. *Journal of nanoparticle research*, *12*, 1531-1551.

Melkamu, W. W., & Bitew, L. T. (2021). Green synthesis of silver nanoparticles using Hagenia abyssinica (Bruce) JF Gmel plant leaf extract and their antibacterial and anti-oxidant activities. *Heliyon*, *7*(11).

Mohanraj, V. J., & Chen, Y. J. T. J. O. P. R. (2006). Nanoparticles-a review. *Tropical journal of pharmaceutical research*, *5*(1), 561-573.

Mourato, A., Gadanho, M., Lino, A. R., & Tenreiro, R. (2011). Biosynthesis of crystalline silver and gold nanoparticles by extremophilic yeasts. *Bioinorganic chemistry and applications*, *2011*(1), 546074.

Nasab, N. K., Sabouri, Z., Ghazal, S., & Darroudi, M. (2020). Green-based synthesis of mixed-phase silver nanoparticles as an effective photocatalyst and investigation of their antibacterial properties. *Journal of Molecular Structure*, *1203*, 127411.

Qing, Y. A., Cheng, L., Li, R., Liu, G., Zhang, Y., Tang, X., ... & Qin, Y. (2018). Potential antibacterial mechanism of silver nanoparticles and the optimization of orthopedic implants by advanced modification technologies. *International journal of nanomedicine*, 3311-3327.

Quinteros, M. A., Aristizábal, V. C., Dalmasso, P. R., Paraje, M. G., & Páez, P. L. (2016). Oxidative stress generation of silver nanoparticles in three bacterial genera and its relationship with the antimicrobial activity. *Toxicology in vitro*, *36*, 216-223.

Rajput, N. (2015). Methods of preparation of nanoparticles-a review. *International Journal of Advances in Engineering & Technology*, *7*(6), 1806.

Roldán, M. V., Pellegri, N., & de Sanctis, O. (2013). Electrochemical method for Ag-PEG nanoparticles synthesis. *Journal of Nanoparticles*, *2013*(1), 524150.

Seil, J. T., & Webster, T. J. (2012). Antimicrobial applications of nanotechnology: methods and literature. *International journal of nanomedicine*, 2767-2781.

Seong, M., & Lee, D. G. (2017). Silver nanoparticles against Salmonella enterica serotype typhimurium: role of inner membrane dysfunction. *Current microbiology*, *74*, 661-670.

Shivaji, S., Madhu, S., & Singh, S. (2011). Extracellular synthesis of antibacterial silver nanoparticles using psychrophilic bacteria. *Process Biochemistry*, *46*(9), 1800-1807.

Siddiqi, K. S., Husen, A., & Rao, R. A. (2018). A review on biosynthesis of silver nanoparticles and their biocidal properties. *Journal of nanobiotechnology*, *16*, 1-28.

Sotiriou, G. A., & Pratsinis, S. E. (2010). Antibacterial activity of nanosilver ions and particles. *Environmental science & technology*, *44*(14), 5649-5654.

Sotiriou, G. A., Teleki, A., Camenzind, A., Krumeich, F., Meyer, A., Panke, S., & Pratsinis, S. E. (2011). Nanosilver on nanostructured silica: Antibacterial activity and Ag surface area. *Chemical Engineering Journal*, *170*(2-3), 547-554.

Sur, U. K., Ankamwar, B., Karmakar, S., Halder, A., & Das, P. (2018). Green synthesis of Silver nanoparticles using the plant extract of Shikakai and Reetha. *Materials Today: Proceedings*, *5*(1), 2321-2329.

Tien, D. C., Tseng, K. H., Liao, C. Y., Huang, J. C., & Tsung, T. T. (2008). Discovery of ionic silver in silver nanoparticle suspension fabricated by arc discharge method. *Journal of alloys and compounds*, *463*(1-2), 408-411.

Zhang, Q., Li, N., Goebl, J., Lu, Z., & Yin, Y. (2011). A systematic study of the synthesis of silver nanoplates: is citrate a “magic” reagent?. *Journal of the American Chemical Society*, *133*(46), 18931-18939.

Capparıs spinosa KULLANILARAK KARBON QUANTUM NOKTA SENTEZİ

Emine ALTINKAYA
Manisa Celal Bayar University, Faculty of Engineering, Bioengineering Department, 45140 Muradiye-Yunusemre/Manisa, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-5652-3156

ÖZET

Karbon kuantum noktaları, karbon bazlı malzeme sınıfının en küçüğüdür, genellikle 10 nm'den küçük olup sıfır boyutlu olarak bilinmektedirler. Karbon noktalar, ultra nano boyut, fotolüminesans, iyi suda çözünürlük, fotostabilite, düşük toksisite, düşük maliyet ve biyouyumluluk gibi benzersiz özelliklere sahiptir. 2004 yılında keşfedildiklerinden beri birçok çalışmanın konusu olmuşlardır. Karbon noktalar, biyolojik görüntüleme, ilaç dağıtımı, gen dağıtımı ve biyosensör gibi biyomedikal alanlarda ve fotokataliz ve optik cihazlar gibi biyomedikal olmayan bölgelerde çeşitli uygulamalar için kullanılmıştır. Karbon nokta sentezi için, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya yöntemler kullanılabilir. Mikrodalga ve hidrotermal yöntemler, karbon nokta sentezinde en yaygın kullanılan aşağıdan yukarıya sentez yöntemleridir. Doğal karbon kaynakları, karbon noktalarının sentezi için öncül olarak kullanılabilir. Sentetik antibiyotiklerin yanlış kullanımı nedeniyle oluşan direnç nedeniyle yeni alternatif ürünlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bitkiler, çok çeşitli metabolitlerin doğal kaynaklarıdır. *Cappari spinosa*, içerdiği değerli tanenler, alkaloitler, fenolik bileşikler, karbonhidratlar, flavonoidler, mineraller, triterpenoidler ve saponinler nedeniyle tıbbi bitki olarak kullanılmaktadır. *Cappari spinosa,* anti-inflamatuar, antimikrobiyal, antioksidan etkiye ve antidiyabetik özelliklere sahiptir.

Bu çalışmada, *Cappari spinosa* meyveleri kullanılarak hidrotermal yöntemle karbon nokta sentezi gerçekleştirilmiştir. Karbon nokta sentezini doğrulamak için 365 nm UV altında görüntüleme, floresan spektroskopisi ve UV-Vis spektrofotometresi ölçümü yapılmıştır. Hidrotermal yöntemle sentezlenen karbon noktaları, UV-365 nm ışık altında mavi ışık yaymıştır. UV-Vis analiz sonucu yaklaşık 273 nm'de bir tepe vermiştir. Floresan spektroskopisi sonuçlarında ise 412 nm'de emisyon ve 338 nm'de uyarılma gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Cappari spinosa,* karbon nokta, hidrotermal metod, Fluorescence spektroskopisi

SYNTHESIS OF CARBON QUANTUM DOTS USING *Capparıs spinosa*

ABSTRACT

Carbon quantum dots are the smallest of the carbon-based material class, usually smaller than 10nm in size, and are known as zero-dimensional. Carbon dots have unique properties such as ultra-nano size, photoluminescence, good water solubility, photostability, low toxicity, low cost, and biocompatibility. They have been the subject of many studies since they were discovered in 2004. Carbon dots have been used for various applications in biomedical areas such as bioimaging, drug delivery, gene delivery, and biosensing, and the non-biomedical regions such as photocatalysis, and optical devices. For carbon dot synthesis, bottom-up and top-down methods can be used. Microwave and hydrothermal methods are the most widely used bottom-up synthesis methods in carbon dot synthesis. Natural carbon sources can be used as precursors for the synthesis of carbon dots. New alternative products need to be developed due to resistance due to the incorrect use of synthetic antibiotics. Plants are natural sources of a wide variety of metabolites. *Cappari spinosa* is used as a medicinal plant due to the valuable tannins, alkaloids, phenolic compounds, carbohydrates, flavonoids, minerals, triterpenoids, and saponins it contains. *Cappari spinosa* has anti-inflammatory, antimicrobial, antioxidant effect, and antidiabetic properties.

In this study, carbon dot synthesis was carried out using *Cappari spinosa* fruits via hydrothermal method. Imaging under 365 nm UV, fluorescence spectroscopy, and UV-Vis spectrophotometer measurement were performed to confirm the carbon dot synthesis. Carbon dots synthesized by the hydrothermal method emit blue light under UV-365 nm light. UV-Vis analysis result exhibited a peak at about 273 nm. Fluorescence spectroscopy results exhibited emission at 412 nm and excitation at 338 nm.

Keywords: *Cappari spinosa*, carbon dot, hydrothermal method, Fluorescence spectroscopy

1.INTRODUCTION

Carbon dots are nanomaterials with dimensions smaller than 10 nm. Discovered in 2004, carbon dots have become the focus of researchers with their unique properties such as large surface area, chemical stability, low cost, low cytotoxicity, photoluminescence, easy solubility, antioxidant, and antibacterial (Chu et al., 2019; Xu et al., 2004; Baker et al., 2010).

These properties make carbon dots a sought-after nanomaterial in various fields such as energy conversion, optical sensing, catalysis, biosensors, bioimaging, and drug delivery. The ease of synthesis of carbon dots and the easy addition of functional groups have attracted the attention of scientists. The functional groups that carbon dots possess affect their size and properties.

Functional groups can be added to carbon dots both by pre-synthesis processes and by post-synthesis processes (Kurian and Paul, 2021; Shahshahanipour et al., 2019; Chandra et al., 2017; Zheng et al., 2015).

Plants called medicinal plants have been used in traditional folk medicine since ancient times. In the last two decades, researchers have begun to conduct in-depth research on medicinal plants. Capparis spinosa is also used in traditional folk medicine in the treatment of many diseases in different parts of the world (Nabavi et al., 2016). Capparis spinosa is a plant with antioxidant and antibacterial properties (Zhu et al., 2021).

Carbon dots are very popular working materials in recent years and can be used in various fields such as health, battery technology, etc. It is a potential material that can provide important studies in the future.

In this study, carbon dot synthesis was carried out by hydrothermal method using Cappari spinosa fruits. Carbon dot synthesis was carried out by hydrothermal method from this plant used in traditional folk medicine and its characterization was carried out. Characterization methods are UV-Vis, Fluorescence spectroscopy, and imaging under UV-365 nm lamp.

2.MATERIALS AND METHODS

Cappari spinosa fruits were collected from a field in Yunusemre-Manisa. Collected *Cappari spinosa* fruits were washed and dried in the oven at 60 °C. Dried fruits were ground by using a grinder.

The carbon dot synthesis was carried out using hydrothermal synthesis. For the hydrothermal synthesis stainless steel hydrothermal synthesis reactor was used. 1 g ground *Cappari spinosa* fruits and 50 mL were mixed and put into the hydrothermal synthesis reactor. Then it was kept in the oven at 170 °C for 14 h. Then the reactor was removed from the oven and cooled at room conditions. The mixture was filtered using Whatman filter paper.

The synthesized carbon dot was characterized via UV-Vis spectroscopy, Fluorescence spectroscopy, and viewing under UV-365.

Fluorescent spectroscopy analysis was carried out by Celal Bayar University Experimental Science Application and Research Center (DEFAM). UV-Vis analysis was performed using Perkin Elmer Lambda 35.

3.RESULTS AND DISCUSSION

The results of FTIR, UV-Vis spectroscopy, Fluorescent spectroscopy, and viewing under UV-365 analysis are given below.

The view of CD under daylight and UV-365 is given in Figure 1. The concentration of carbon dots is important for photoluminescence. At very high concentrations and in solid state, quenching occurs, and they can't show photoluminescence properties (Trapani et al., 2022; Zu et al., 2017). Therefore, concentration adjustment is important for photoluminescence properties.

For imaging under UV365, carbon dots were diluted 50 times for UV-Vis and fluorescence spectroscopy analyses. The image of the 50-times diluted CD solution under UV365 light is given in Figure 1. CD emits blue light under UV365 light. The images of undiluted and diluted forms under daylight do not emit light.

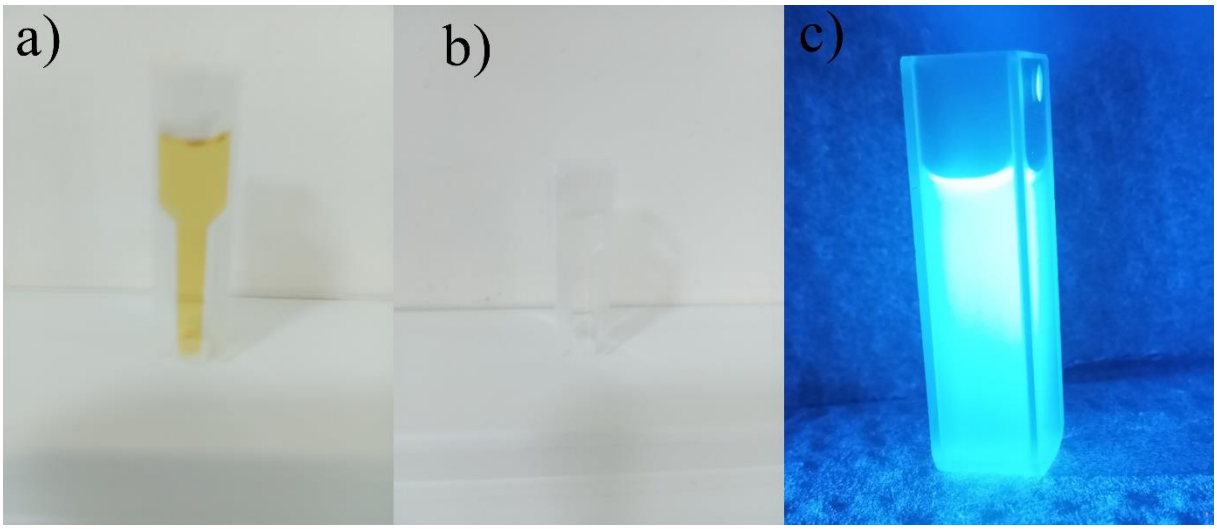

Figure 1: The view of CD solution under a) daylight (not diluted CD solution), b) daylight (50 times diluted), and c) UV-365 light.

The UV-Vis analysis is shown in Figure 2. The 50-times diluted CD solution exhibited a peak at around 273 nm. The peak observed around 272 nm is associated with the Π-Π* energy level of CD (Rahmawati et al., 2018).

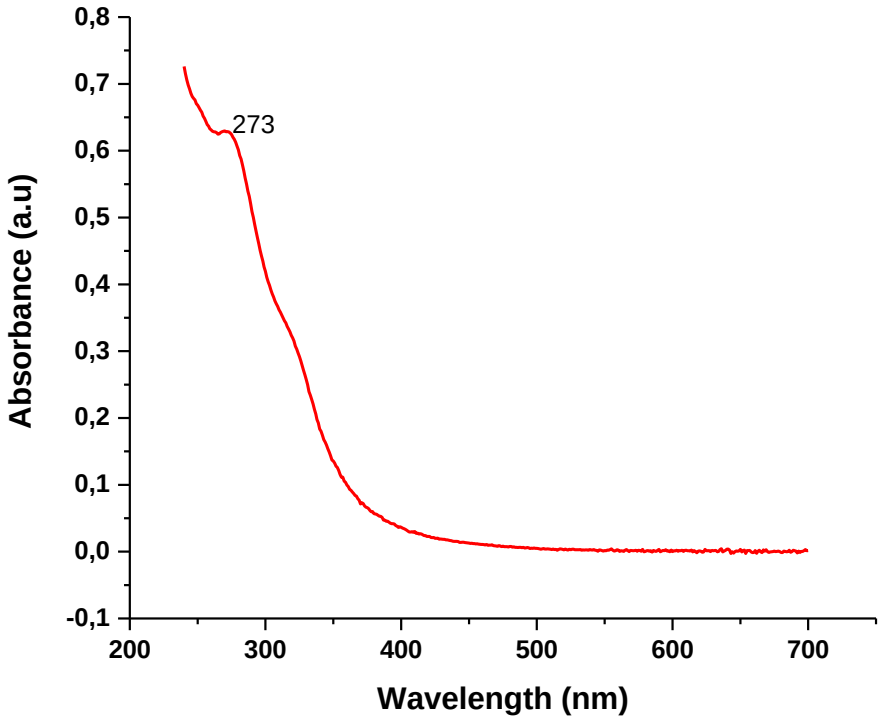

Figure 2: UV-Vis spectroscopy of CD

According to the fluorescence spectroscopy analysis results, it is observed that the synthesized CDs give an excitation peak at 338 nm and an emission peak at 412 nm. The emission and excitation peaks obtained may vary depending on the different samples. In fluorescence spectroscopy measurement, the emitted light has a longer wavelength than the excitation value, i.e., it has lower energy. CDs excited with light rise to a higher energy level than the energy level they are in. However, since they are not stable here, they want to go to a lower energy state to become stable. While removing excess energy, they move to a longer wavelength with lower energy and can fluoresce at this time (Yan et al., 2019).

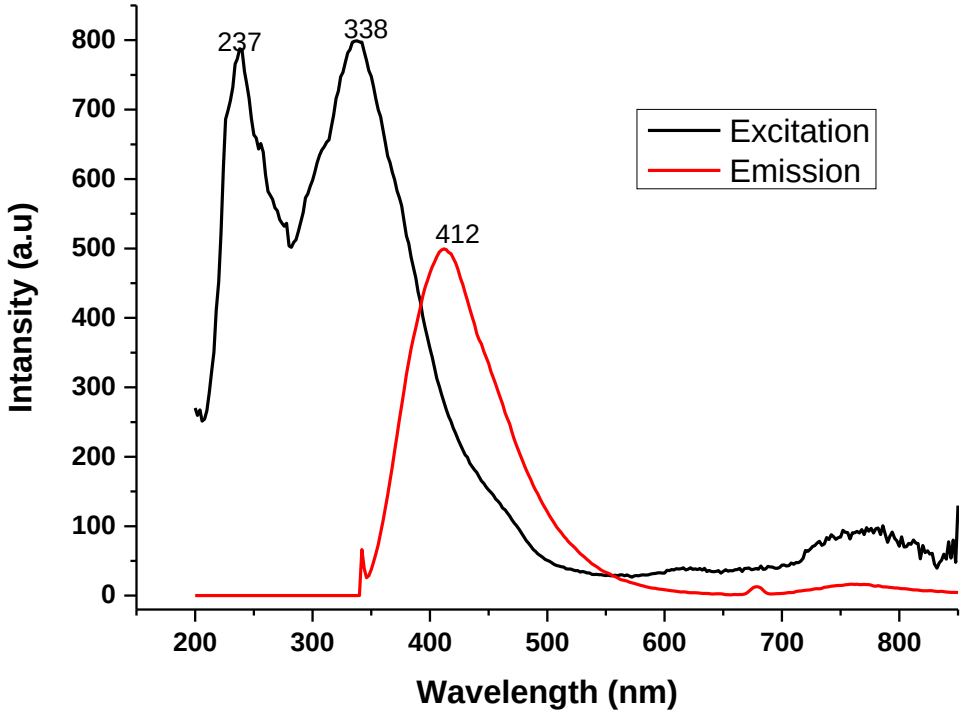

Figure 3: Fluorescent Spectroscopy of CD

4.CONCLUSION

Carbon dots were synthesized by hydrothermal synthesis method using *Cappari spinosa* fruits. Characterization of synthesized carbon dots was performed by UV-Vis, Fluorescence spectroscopy, FTIR, and imaging under UV-365 nm lamp. In the obtained results, carbon dots emit blue light under UV-365 nm light, UV-Vis, and Fluorescence spectroscopy results are compatible with the data in the publications containing carbon dot synthesis in the literature, confirming that carbon dot synthesis has occurred.

Carbon dots, which can be easily synthesized, are important nanomaterials that can be used in various areas thanks to their valuable properties. Carbon dots with different properties can be synthesized by using different precursors in carbon dot synthesis. Since functional groups can be easily attached to carbon dots, carbon dots that will be used for different purposes can be synthesized.

REFERENCES

Baker, S. N., & Baker, G. A. (2010). Luminescent carbon nanodots: emergent nanolights. *Angewandte Chemie International Edition*, *49*(38), 6726-6744.

Chu, K. W., Lee, S. L., Chang, C. J., & Liu, L. (2019). Recent progress of carbon dot precursors and photocatalysis applications. *Polymers*, *11*(4), 689.

Rahmawati, I., Intan, R., & Zakaria, M. (2018, March). Photoluminescence study of carbon dots from ginger and galangal herbs using microwave technique. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 985, No. 1, p. 012004). IOP Publishing.

Trapani, D., Macaluso, R., Crupi, I., & Mosca, M. (2022). Color Conversion Light-Emitting Diodes Based on Carbon Dots: A Review. *Materials*, *15*(15), 5450.

Xu, X., Ray, R., Gu, Y., Ploehn, H. J., Gearheart, L., Raker, K., & Scrivens, W. A. (2004). Electrophoretic analysis and purification of fluorescent single-walled carbon nanotube fragments. *Journal of the American Chemical Society*, *126*(40), 12736-12737.

Zu, F., Yan, F., Bai, Z., Xu, J., Wang, Y., Huang, Y., & Zhou, X. (2017). The quenching of the fluorescence of carbon dots: a review on mechanisms and applications. *Microchimica Acta*, *184*, 1899-1914.

Zheng, X. T., Ananthanarayanan, A., Luo, K. Q., & Chen, P. (2015). Glowing graphene quantum dots and carbon dots: properties, syntheses, and biological applications. *small*, *11*(14), 1620-1636.

Chandra, S., Mahto, T. K., Chowdhuri, A. R., Das, B., & kumar Sahu, S. (2017). One step synthesis of functionalized carbon dots for the ultrasensitive detection of Escherichia coli and iron (III). *Sensors and Actuators B: Chemical*, *245*, 835-844.

Shahshahanipour, M., Rezaei, B., Ensafi, A. A., & Etemadifar, Z. (2019). An ancient plant for the synthesis of a novel carbon dot and its applications as an antibacterial agent and probe for sensing of an anti-cancer drug. *Materials Science and Engineering: C*, *98*, 826-833.

Kurian, M., & Paul, A. (2021). Recent trends in the use of green sources for carbon dot synthesis–A short review. *Carbon Trends*, *3*, 100032.

Nabavi, S. F., Maggi, F., Daglia, M., Habtemariam, S., Rastrelli, L., & Nabavi, S. M. (2016). Pharmacological effects of Capparis spinosa L. *Phytotherapy Research*, *30*(11), 1733-1744.

Yan, F., Sun, Z., Zhang, H., Sun, X., Jiang, Y., & Bai, Z. (2019). The fluorescence mechanism of carbon dots, and methods for tuning their emission color: a review. *Microchimica Acta*, *186*, 1-37.

Zhu, P., Zhang, X., Wang, Y., Li, C., Wang, X., Tie, J., & Wang, Y. (2021). Electrospun polylactic acid nanofiber membranes containing Capparis spinosa L. extracts for potential wound dressing applications. *Journal of Applied Polymer Science*, *138*(32), 50800.

KAPSAMLI MEKANİK VE HESAPLAMALI ÇALIŞMA İLE OTOMOTİV ÇIKIŞ ÖLÇÜM VANALARI İÇİN YÜKSEK HASSASİYETLİ BİR MONTAJ MAKİNESİNİN TASARIM VE ANALİZLERİ

Hüseyin GEZER
Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Makine Mühendisliği Bölümü, Bursa
ORCID ID: 0000-0002-6418-0632
Doç. Dr. Cihan KABOĞLU
Bursa Teknik Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Metalurji ve Malzeme Mühendisliği Bölümü, Bursa
ORCID ID: 0000-0002-6249-0565
İsmail Hakkı SANVER
Sanver Mühendislik, Minareliçavuş, Nilüfer, Bursa
ORCID ID: 0009-0006-3915-0200
Orhan HOCAOĞLU
Sanver Mühendislik, Minareliçavuş, Nilüfer, Bursa
ORCID ID: 0009-0001-5161-3793

ÖZET

Bu çalışma, otomotiv sektöründe kullanılan çıkış ölçüm vanalarının (OMV) montajı için tasarlanan yüksek hassasiyetli bir montaj makinesinin mekanik ve hesaplamalı analizlerini sunmaktadır. OMV'nin kılavuz pimi, kaldırma durdurucu (lift stop) ve armatür gibi kritik bileşenlerinin montajı, mikron seviyesinde doğruluk gerektiren bir süreçtir. Bu bileşenler, vananın doğru çalışmasını sağlayan ana unsurlar olup, her birinin hatasız yerleştirilmesi yakıt akışının güvenli ve düzgün bir şekilde kontrol edilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu doğrultuda, parçaların mekanik dayanımı ve uyumunu sağlamak amacıyla detaylı gerilme, burulma, ve tolerans analizleri yapılmıştır.

Kaldırma durdurucu parçasının maksimum yük altında nasıl davrandığını belirlemek için yapılan analizlerde, 3.5 kN'luk itme kuvveti ve 350 mm'lik itme mesafesi kullanılmış, sonuçta parça üzerinde 1225 kNm büyüklüğünde bir güç uygulanabileceği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, montaj işlemlerinde gerekli olan minimum tolerans boşluğu %0.2 olarak belirlenmiş, bu değerin dışında kalan parçaların sistem kararlılığını olumsuz yönde etkileyeceği gözlemlenmiştir.

Montaj sürecinin verimliliğini artırmak amacıyla gerçekleştirilen zaman analizlerinde, bir OMV montajı için ortalama işlem süresi 98 saniye olarak hesaplanmıştır. Her bir montaj adımı için gereken güç ve moment hesaplamaları da yapılmış, örneğin pim itme işlemi için 5 Nm moment değeri uygun görülmüştür. Bu analizler, makinenin güç ve enerji tüketimini optimize etmek için kullanılmıştır.

Geliştirilen montaj makinesi, endüstriyel standartlara uygun olarak tasarlanmış ve entegre edilmiş otomatik kontrol sistemi, güvenlik önlemleri ve izlenebilirlik özellikleri ile

donatılmıştır. Yapılan analiz ve testler sonucunda, montaj sürecindeki insan hatalarının %15 oranında azaldığı, ürün kalitesinin ise %20 oranında iyileştiği tespit edilmiştir. Bu proje, otomotiv endüstrisinde üretim verimliliğini artırma ve maliyetleri düşürme hedefleri doğrultusunda önemli bir yenilik sunmaktadır. Elde edilen bulgular, daha yüksek kalite ve verimlilik sağlayan üretim süreçleri için bir temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çıkış Ölçüm Vanası, Hassas Montaj, Servo Sistemler, Tolerans Analizi, İzlenebilirlik

DESIGN AND ANALYSIS OF A HIGH-PRECISION ASSEMBLY MACHINE FOR AUTOMOTIVE OUTLET MEASURING VALVES WITH A COMPREHENSIVE MECHANICAL AND COMPUTATIONAL STUDY

ABSTRACT

This study presents the mechanical and computational analyses of a high-precision assembly machine designed for the assembly of outlet measuring valves (OMV) used in the automotive industry. The assembly of critical components such as the OMV guide pin, lift stop, and armature requires micron-level accuracy. These components are essential for ensuring the proper functioning of the valve, and the accurate placement of each part is critical for the safe and smooth control of fuel flow. Accordingly, detailed stress, torsion, and tolerance analyses were performed to ensure the mechanical strength and compatibility of the parts.

In the analyses conducted to determine the behavior of the lift stop component under maximum load, a pushing force of 3.5 kN and a stroke length of 350 mm were applied, resulting in a calculated force of 1225 kNm on the part. Additionally, the minimum tolerance gap required during assembly was determined to be 0.2%, with any deviations beyond this value observed to negatively affect the system's stability.

Time analyses were performed to increase the efficiency of the assembly process, and the average processing time for an OMV assembly was calculated to be 98 seconds. Power and torque calculations were also conducted for each assembly step; for instance, a torque value of 5 Nm was deemed suitable for the pin insertion process. These analyses were used to optimize the machine's power and energy consumption.

The developed assembly machine is designed according to industrial standards and is equipped with an integrated automatic control system, safety measures, and traceability features. Analyses and tests revealed that human errors in the assembly process were reduced by 15%, while product quality improved by 20%.

This project offers a significant innovation aimed at increasing production efficiency and reducing costs in the automotive industry. The findings provide a foundation for manufacturing processes that ensure higher quality and efficiency.

Keywords: Outlet Measuring Valve, Precision Assembly, Servo Systems, Tolerance Analysis, Traceability

ANSYS İLE SONLU ELEMANLAR ANALİZİNDE RULMAN SERTLİĞİNİN ROTOR KRİTİK HIZLARINA ETKİSİ

Eser YARAR
Kocaeli University, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering
ORCID ID: 0000-0003-1187-5382

ÖZET

Bu çalışma, rulman sertliğinin rotor sistemlerinin dinamik davranışı üzerindeki kritik etkisine, özellikle de yüksek hızlı dönen makinelerin kararlılığı ve performansı için çok önemli olan kritik hızlar açısından odaklanmaktadır. Rotor dinamiği, rulmanlar ve rotorlar gibi çeşitli bileşenler arasındaki etkileşimin sistem davranışını belirlemede önemli bir rol oynadığı karmaşık bir alandır. Bu bileşenler arasında rulman sertliği, doğal frekansları, titreşim genliklerini ve sistemin rezonans koşullarıyla karşılaşmadan çeşitli hızlarda güvenli bir şekilde çalışabilmesini doğrudan etkilediği için en önemli faktörlerden biridir. Bu araştırmanın amacı, rulman sertliğinin değişen seviyelerinin bir rotor sisteminin kritik hızlarını nasıl etkilediğini kapsamlı bir şekilde araştırmaktır. ANSYS yazılımı kullanılarak, üç farklı sertlik değeri altında rotor davranışını simüle etmek için bir sonlu eleman modeli geliştirilmiştir: 1000 N/mm, 10000 N/mm ve 100000 N/mm. Bu değerler, daha esnek sistemlerden son derece rijit sistemlere kadar geniş bir yelpazedeki olası rulman konfigürasyonlarını temsil etmek üzere seçilmiştir. Rulman sertliğinin artırılması, kritik hız eşiklerini yükselterek sistemin daha yüksek hızlarda çalışma kabiliyetini artırmıştır. Ancak bunun bedeli sistem esnekliğinin azalmasıdır. Daha sert sistemler operasyonel hızlarda rezonansın önlenmesinde faydalı olsa da, sistemin dış kuvvetleri absorbe etme kabiliyetini azaltarak mekanik stresi ve rulman aşınmasını potansiyel olarak artırabilir.

Anahtar Kelimeler: Rotor dinamiği, rulman sertliği, kritik hızlar, Campbell diyagramı, sonlu elemanlar analizi, ANSYS simülasyon

INFLUENCE OF BEARING STIFFNESS ON ROTOR CRITICAL SPEEDS IN A FINITE ELEMENT ANALYSIS USING ANSYS

ABSTRACT

This study focuses on the critical impact of bearing stiffness on the dynamic behavior of rotor systems, particularly regarding critical speeds, which are essential for the stability and performance of high-speed rotating machines. Rotor dynamics is a complex field where the interaction between various components, such as bearings and rotors, plays a significant role in determining system behavior. Among these components, bearing stiffness is one of the most important factors, as it directly affects natural frequencies, vibration amplitudes, and the

system's ability to operate safely at various speeds without encountering resonance conditions. The aim of this research is to comprehensively investigate how varying levels of bearing stiffness affect the critical speeds of a rotor system. A finite element model was developed using ANSYS software to simulate rotor behavior under three different stiffness values: 1000 N/mm, 10000 N/mm, and 100000 N/mm. These values were chosen to represent a wide range of possible bearing configurations, from more flexible to highly rigid systems. Increasing bearing stiffness raises the critical speed thresholds, enhancing the system's capability to operate at higher speeds; however, this comes at the cost of reduced system flexibility. While stiffer systems can be beneficial in preventing resonance at operational speeds, they may also decrease the system's ability to absorb external forces, potentially increasing mechanical stress and bearing wear.

Keywords: Rotor dynamics, bearing stiffness, critical speeds, Campbell diagram, finite element analysis, ANSYS simulation

1. INTRODUCTION

Rotor dynamics is a critical field of study within mechanical engineering, particularly concerning the performance and reliability of rotating machinery [1]. One of the most significant aspects of rotor dynamics is the accurate determination of **critical speeds,** the rotational speeds at which the system's natural frequencies coincide with its operating speeds, leading to amplified vibration amplitudes [2]. Operating at or near critical speeds can severely compromise both performance and structural integrity, making the identification and avoidance of these speeds essential. The necessity of determining critical speeds arises from the potential consequences of resonance, where excessive vibrations can lead to component fatigue, increased wear, and, in extreme cases, catastrophic failure. In high-speed rotating systems, such as turbines, compressors, or motors, even minor deviations in speed around these critical points can cause significant mechanical damage, leading to costly downtime and repairs [3]. Thus, understanding and identifying critical speeds is a fundamental requirement in rotor system design and operation, ensuring safe, stable, and efficient functionality. The primary goal of critical speed analysis is to optimize the vibrational characteristics of the rotor system by evaluating key parameters such as shaft stiffness, mass distribution, bearing support conditions, and damping characteristics [4]. These parameters collectively influence the natural frequencies of the system, and accurate analysis can help engineers design systems where operational speeds avoid resonance conditions. By predicting and mitigating the effects of critical speeds, it becomes possible to enhance the longevity, reliability, and overall performance of rotating

machinery [5]. An investigation focuses on the rotor dynamics analysis of a steam turbine rotor model using ANSYS and shows good agreement with the results obtained from TMS-050. Eigenfrequencies were calculated for various rotational speeds and both tools produced similar critical speeds and Campbell diagrams. The harmonic analysis showed close maximum displacement and bearing loads under unbalanced loading, while the transient analysis showed stability with response amplitude decreasing with time. Overall, the results were within acceptable limits and confirmed system safety under the specified conditions. ANSYS proved to be a robust tool for rotor dynamics calculations and offered improved features for handling complex geometries compared to TMS-050 [6]. Another research investigates the natural frequencies of a rotor-bearing system with two discs mounted on the rotor and focuses on how different boundary conditions (rigid, isotropic flexible and orthotropic flexible bearings) affect these frequencies. The double disc rotor-bearing system is modelled using finite element analysis in ANSYS software. Furthermore, the effect of spindle rotational speed on the natural frequencies is investigated and the results are shown in a Campbell diagram. The results show that there are significant changes in the natural frequencies as the spindle rotational speed is varied and emphasise the importance of boundary conditions in the dynamic behaviour of rotating machines [7]. Another study investigates the modelling of dynamic processes in a power gas turbine unit with active magnetic bearings, focusing on the dynamics of the turbine and generator rotors. The contour flux method and Lagrange-Maxwell equations are used to account for electromagnetic processes in circuits with active magnetic bearings. The study simulates rotor dynamics using a high-order Runge-Kutta procedure and produces Campbell diagrams and amplitude-frequency characteristics. Validation against available data confirms the effectiveness of the approach, demonstrates its ability to numerically simulate complex rotor systems in power machines and highlights its advantages [8].

One of the key factors that significantly influence the critical speeds of a rotor system is bearing stiffness. Bearings provide support to the rotor, and their stiffness plays a important role in defining the system’s dynamic behavior, including the positioning of critical speeds. Stiffness governs the rotor’s ability to resist deformation under operational loads, directly affecting the natural frequencies of the system [9]. Bearing stiffness impacts the interaction between the rotor and its supporting structure, influencing how the system responds to dynamic loads, vibrations, and imbalances. A system with inadequate bearing stiffness may exhibit excessive deflections or misalignments, potentially amplifying vibrations at critical speeds. Conversely, overly stiff bearings can introduce higher natural frequencies, potentially shifting critical speeds into

operational ranges. Therefore, determining the optimal bearing stiffness is essential to avoid resonance conditions and ensure the rotor system operates smoothly across its entire speed range [10].

In the present study, the effect of three different bearing stiffness values (1000 N/mm, 10,000 N/mm, and 100,000 N/mm) on the critical speeds of the same rotor system was investigated. Using the Finite Element Method (FEM) through ANSYS Modal Analysis and Campbell diagrams, the study aimed to analyze how varying bearing stiffness impacts the positioning and magnitude of the critical speeds. The analysis began by constructing a finite element model of the rotor-bearing system, incorporating the different stiffness levels. Modal analysis was performed to identify the system's natural frequencies, while the Campbell diagrams were used to find the relationship between the rotor's speed and its natural frequencies. The critical speeds obtained from Campbell diagrams are presented as tables in this study.

2. MATERIALS & METHOD

In this study, ANSYS Modal Analysis was utilized to investigate the effects of varying bearing stiffness on the critical speeds of a rotor system [11]. The rotor shaft, designed with a diameter of 30 mm and a length of 500 mm, was constructed from structural steel, ensuring adequate strength and rigidity for dynamic performance. To represent the discs attached to the shaft, three distinct point masses, each weighing 40 kg, were defined within the model. The bearing type was designated as "ground to healthy," and three stiffness levels were selected for analysis: 1000 N/mm, 10000 N/mm, and 100000 N/mm. The total mass of the rotor system was calculated to be 122.77 kg, which was critical for assessing the dynamic response of the system under varying conditions. The meshing of the shaft was performed with a 5 mm element size, utilizing tetrahedron-type elements, resulting in a total of 18610 elements. This fine meshing allowed for accurate simulation of stress and vibration characteristics during modal analysis. For the modal analysis, the rotor's rotational speeds were defined at 0, 1000, 5000, 10000, and 20000 rpm. These specific speeds were chosen to comprehensively evaluate the impact of rotational dynamics on the critical speeds of the system, enabling a detailed investigation of the resonance behavior associated with the varying bearing stiffness. The details of the established model are given in Figure 1.

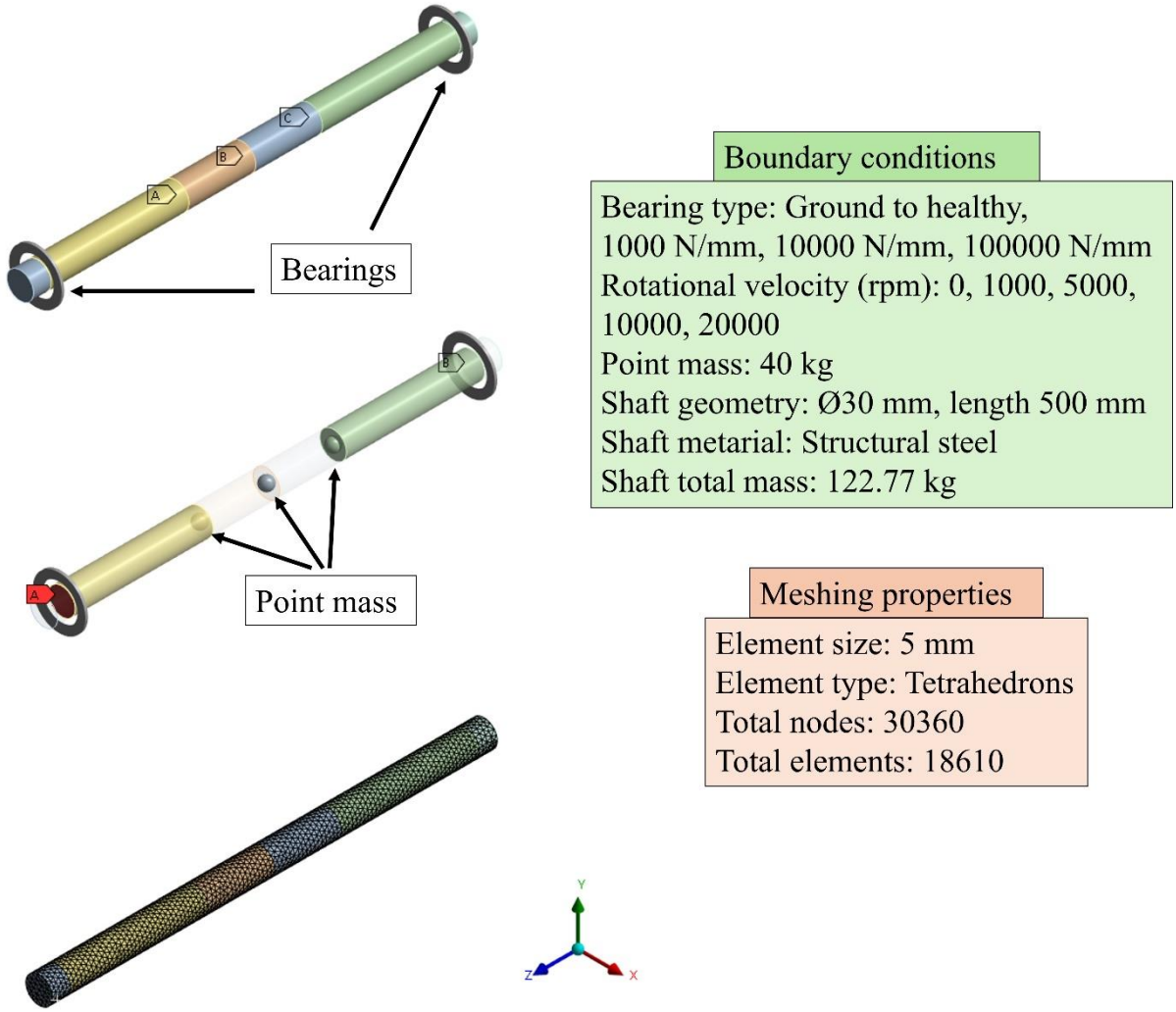

Figure 1. 3D model of rotor and boundary conditions

3. RESULTS & DISCUSSION

Figures 2, 3, and 4 illustrate the natural frequencies and mode shapes obtained for different bearing stiffness values. The figures were generated considering the modes in which the critical speeds were observed for all three bearing stiffnesses. The results indicate a clear trend of increasing natural frequencies with higher bearing stiffness. In rotor dynamic systems, the near equivalence of the first and second natural frequencies can be attributed to the forward and backward whirl modes. These modes, commonly referred to as forward whirl (FW) and backward whirl (BW), represent distinct rotational behaviors of the rotor. In forward whirl, the rotor precesses in the same direction as its rotation, while in backward whirl, precession occurs in the opposite direction. As these modes arise due to gyroscopic effects and the inherent symmetry of the rotor, their frequencies tend to be very close, particularly in isotropic systems where the system's properties (such as mass distribution and stiffness) are uniform in all

directions. In the presented data, the first and second natural frequencies correspond to these forward and backward whirl modes. The similarity in their values (e.g., 17.091 Hz and 17.092 Hz at 1000 N/mm) reflects the minimal distinction between the two whirl directions in terms of dynamic response. However, under certain operational conditions or as system parameters such as stiffness or gyroscopic forces increase, a more significant separation between FW and BW frequencies may occur. This behavior is typical in rotor systems with symmetric stiffness properties, where FW and BW frequencies converge closely, but as non-symmetric effects or higher stiffness values are introduced, the frequency separation may widen slightly, as observed in higher stiffness scenarios (e.g., at 100,000 N/mm, the difference remains small but noticeable).

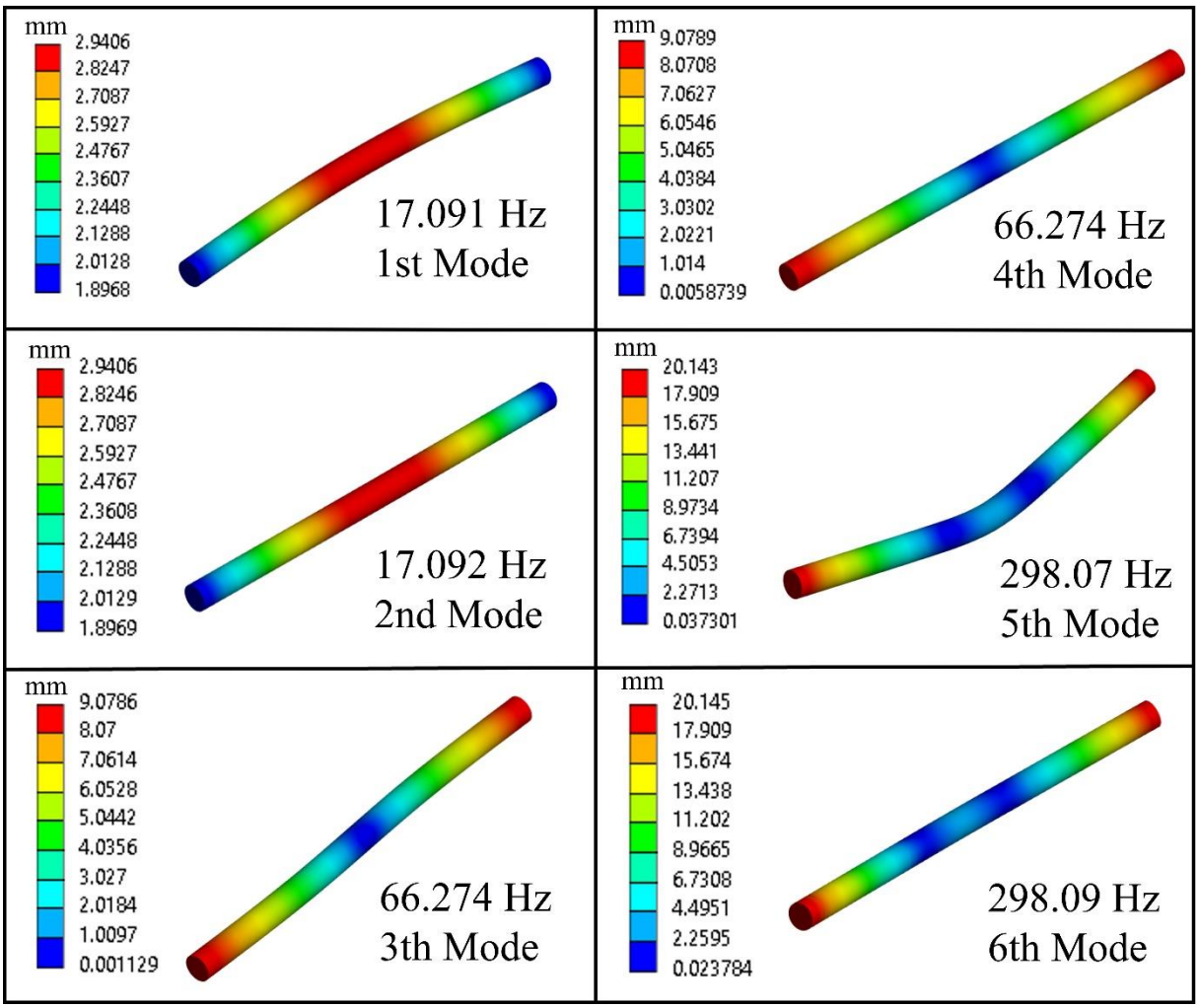

Figure 2. 1000 N/mm bearing stiffness first six mode shapes

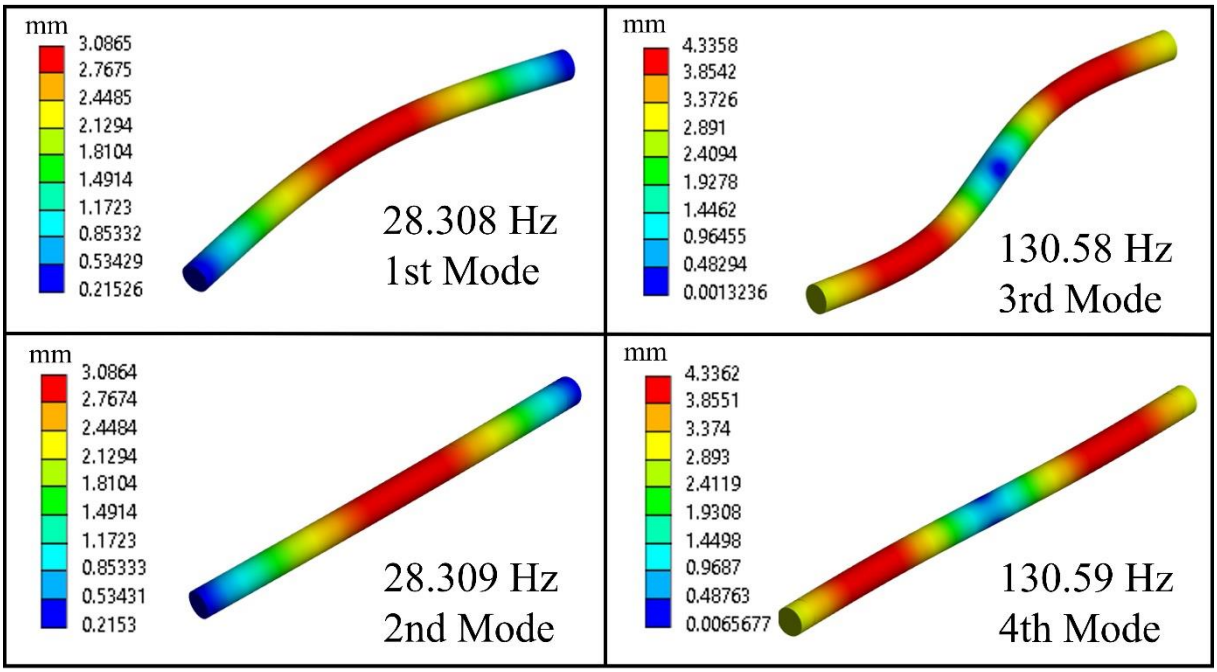

Figure 3. 10000 N/mm bearing stiffness first four mode shapes

The nearly identical first and second natural frequencies increase from approximately 17 Hz at 1000 N/mm to around 31 Hz at 100,000 N/mm. Similarly, the third and fourth natural frequencies, which are significantly higher, show a marked rise from around 66 Hz to over 153 Hz as bearing stiffness increases. This correlation between higher bearing stiffness and elevated natural frequencies suggests that a stiffer system leads to higher critical speeds, emphasizing the relationship between system rigidity and dynamic response. The increase in natural frequencies with greater bearing stiffness underscores the reduced flexibility of the system at higher stiffness values, resulting in elevated critical speeds. However, this may also lead to potential vibration issues or excessive stress at higher operating speeds. Therefore, optimizing bearing stiffness is crucial in rotor system design to balance performance and stability, ensuring safe operation across various speed ranges.

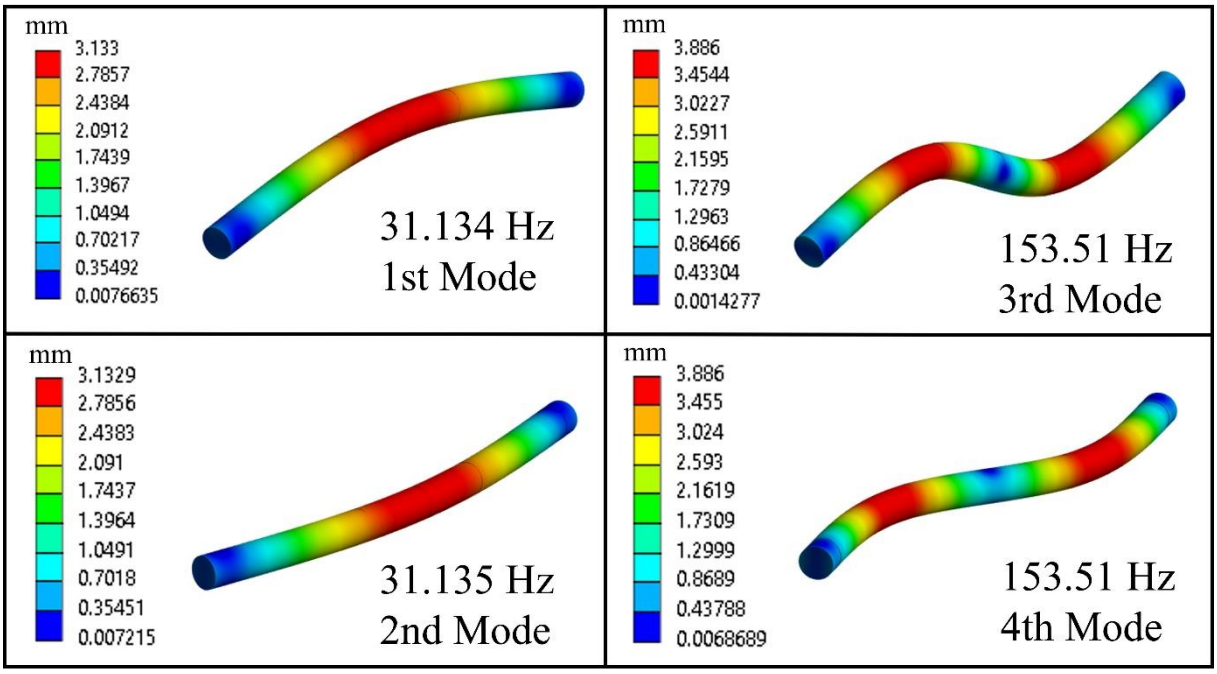

Figure 4. 10000 N/mm bearing stiffness first four mode shapes

Tables 1, 2, and 3 present the results of the Campbell diagram for bearing stiffness values of 1000 N/mm, 10000 N/mm, and 100000 N/mm, respectively. As bearing stiffness increases from 1000 N/mm to 100000 N/mm, the critical speeds for the first four modes rise significantly. For example, the critical speed for Mode 1 is approximately 1025.5 rpm at 1000 N/mm, but with a bearing stiffness of 100000 N/mm, this value increases to 1868 rpm. This change can be attributed to the fact that stiffer bearings enhance the overall rigidity of the system, which raises the natural frequencies. In rotor dynamics, higher natural frequencies allow the rotor to operate at higher speeds without reaching critical speeds where resonance may occur. This is particularly important in high-speed rotating machinery, where operating at or near critical speed can lead to dangerous vibrations and potential system failure.

Table 1. 1000 N/mm bearing stiffness

Mode	Whirl Direction	Critical Speed (rpm)	0 rpm	1000 rpm	5000 rpm	10000 rpm	20000 rpm
1	BW	1025.5	17.091 Hz	17.091 Hz	17.091 Hz	17.091 Hz	17.09 Hz
2	FW	1025.5	17.092 Hz	17.092 Hz	17.092 Hz	17.092 Hz	17.093 Hz
3	BW	3975.6	66.274 Hz	66.271 Hz	66.256 Hz	66.239 Hz	66.203 Hz
4	FW	3977.3	66.274 Hz	66.278 Hz	66.292 Hz	66.31 Hz	66.345 Hz
5	BW	17859	298.07 Hz	298.06 Hz	297.96 Hz	297.84 Hz	297.6 Hz
6	FW	17911	298.09 Hz	298.11 Hz	298.21 Hz	298.33 Hz	298.57 Hz
7	BW	None	623.49 Hz	623.39 Hz	622.92 Hz	622.34 Hz	621.18 Hz
8	FW	None	623.52 Hz	623.62 Hz	624.09 Hz	624.67 Hz	625.84 Hz
9	BW	None	702.58 Hz	702.5 Hz	702.09 Hz	701.58 Hz	700.55 Hz
10	FW	None	702.64 Hz	702.71 Hz	703.12 Hz	703.64 Hz	704.67 Hz

Table 2. 10000 N/mm bearing stiffness

Mode	Whirl Direction	Critical Speed (rpm)	0 rpm	1000 rpm	5000 rpm	10000 rpm	20000 rpm
1	BW	1698.5	28.308 Hz	28.308 Hz	28.307 Hz	28.305 Hz	28.301 Hz
2	FW	1698.6	28.309 Hz	28.31 Hz	28.311 Hz	28.313 Hz	28.317 Hz
3	BW	7834.1	130.58 Hz	130.58 Hz	130.57 Hz	130.56 Hz	130.54 Hz
4	FW	7836.1	130.59 Hz	130.59 Hz	130.6 Hz	130.61 Hz	130.63 Hz
5	BW	None	387.77 Hz	387.77 Hz	387.74 Hz	387.71 Hz	387.63 Hz
6	FW	None	387.8 Hz	387.81 Hz	387.83 Hz	387.87 Hz	387.94 Hz
7	BW	None	990.57 Hz	990.47 Hz	990.04 Hz	989.5 Hz	988.43 Hz
8	FW	None	990.59 Hz	990.69 Hz	991.12 Hz	991.66 Hz	992.74 Hz
9	BW	None	1021.3 Hz	1021.2 Hz	1020.7 Hz	1020.2 Hz	1019.1 Hz
10	FW	None	1021.3 Hz	1021.4 Hz	1021.8 Hz	1022.4 Hz	1023.5 Hz

This behavior becomes more pronounced in higher modes. For instance, the critical speed for Mode 3 increases from 3975.6 rpm at 1000 N/mm to 9208.8 rpm at 100000 N/mm. This significant rise underscores the substantial impact that bearing stiffness has on the rotor's dynamic response. A system with lower bearing stiffness is more prone to encountering critical speeds at lower operating speeds, which can limit the rotor's performance. Conversely, with higher stiffness, the system becomes dynamically more robust, pushing critical speeds to much higher values, allowing the rotor to safely reach higher operational speeds.

A notable observation is the absence of higher modes (Modes 5 and 6) as bearing stiffness increases. At 1000 N/mm, the critical speeds for these higher-order modes are approximately 17859 rpm (Mode 5) and 17911 rpm (Mode 6). However, at 10000 N/mm and 100000 N/mm,

these modes no longer appear in the results. This phenomenon can be explained by the increased stiffness damping the effects of higher-order dynamic modes. Simply put, as the system becomes more rigid, the likelihood of these higher-order modes being excited decreases, since the energy required to activate them becomes substantially higher. This suggests that for very stiff systems, the critical speeds of higher-order modes may be beyond the typical operational range of the rotor, rendering these modes insignificant for practical purposes.

Table 3. 100000 N/mm bearing stiffness

Mode	Whirl Direction	Critical Speed (rpm)	0 rpm	1000 rpm	5000 rpm	10000 rpm	20000 rpm
1	BW	1868	31.134 Hz	31.134 Hz	31.132 Hz	31.129 Hz	31.123 Hz
2	FW	1868.2	31.135 Hz	31.136 Hz	31.138 Hz	31.141 Hz	31.147 Hz
3	BW	9208.8	153.51 Hz	153.51 Hz	153.49 Hz	153.48 Hz	153.44 Hz
4	FW	9212.5	153.51 Hz	153.52 Hz	153.53 Hz	153.54 Hz	153.58 Hz
5	BW	None	424.23 Hz	424.23 Hz	424.21 Hz	424.18 Hz	424.1 Hz
6	FW	None	424.28 Hz	424.28 Hz	424.3 Hz	424.34 Hz	424.42 Hz
7	FW	None	1089.1 Hz	1089.1 Hz	1089.1 Hz	1089.1 Hz	1089.1 Hz
8	BW	None	1901.3 Hz	1901.3 Hz	1901.3 Hz	1901.3 Hz	1901.3 Hz
9	BW	None	2301.8 Hz	2301.7 Hz	2301.3 Hz	2300.8 Hz	2299.7 Hz
10	FW	None	2301.9 Hz	2302. Hz	2302.4 Hz	2302.9 Hz	2304. Hz

The relationship between bearing stiffness and critical speeds is a fundamental aspect of rotor dynamics, as it directly influences the operating limits and stability of rotating systems. Higher bearing stiffness not only raises the critical speeds but also alters the mode shapes and reduces the system's overall flexibility. This is particularly beneficial for high-speed applications, where avoiding resonance is critical to maintaining system integrity and preventing excessive vibration or fatigue. However, it is important to note that while increased stiffness offers these advantages, it may also reduce the system's ability to absorb shocks or tolerate misalignment, leading to potential trade-offs in terms of mechanical stress and bearing wear.

The near-identical critical speeds of the first two modes across all stiffness levels can be attributed to the gyroscopic behavior of the system, where the forward and backward whirl directions exhibit similar dynamic characteristics. In isotropic systems, these whirl modes typically have very close critical speeds, as observed in this data. However, as rotor speed increases and gyroscopic forces become more pronounced, the distinction between FW and BW modes may become more evident, particularly in systems with asymmetric stiffness properties or in high-speed operations.

CONCLUSIONS

In this study, the effects of bearing stiffness on the determination of critical speeds were investigated and the following results were obtained using modal analysis and Campbell diagrams:

- As bearing stiffness increases from 1000 N/mm to 100,000 N/mm, the critical speeds for the first four modes rise significantly. The critical speed of Mode 1 increases from 1025.5 rpm at 1000 N/mm to 1868 rpm at 100,000 N/mm, indicating that stiffer bearings lead to an overall increase in system rigidity, which subsequently raises the natural frequencies of the rotor system.
- Higher bearing stiffness has a substantial effect on higher-order modes. While Modes 5 and 6 exhibit critical speeds of approximately 17859 rpm and 17911 rpm at 1000 N/mm, these modes completely disappear at 10000 N/mm and 100000 N/mm. This suggests that higher stiffness levels suppress higher-order dynamic modes, likely pushing their critical speeds beyond the operational range of the rotor.
- Increasing bearing stiffness enhances the system's ability to operate at higher speeds by raising the critical speed thresholds. However, this comes at the cost of reduced system flexibility. While stiffer systems are beneficial in avoiding resonance at operational speeds, they may also diminish the system’s ability to absorb external forces, potentially increasing mechanical stress and bearing wear.
- The first two modes exhibit nearly identical critical speeds across all bearing stiffness levels, indicating a strong gyroscopic effect. The minimal difference between the forward whirl and backward whirl modes is typical in isotropic rotor systems. However, as rotor speed and gyroscopic forces increase, particularly in systems with asymmetric properties, the distinction between FW and BW modes may become more pronounced.
- The results highlight the need to carefully balance bearing stiffness to optimize rotor performance. While increased stiffness enhances dynamic stability and allows for higher operational speeds, designers must also consider potential trade-offs in flexibility, shock absorption, and bearing wear, especially in high-speed rotating machinery.

REFERENCES

[1] Heng A, Zhang S, Tan ACC, Mathew J. Rotating machinery prognostics: State of the art, challenges and opportunities. Mech Syst Signal Process 2009;23:724–39. https://doi.org/10.1016/j.ymssp.2008.06.009.

[2] Knight JD, Virgin LN, Plaut RH. Predicting Critical Speeds in Rotordynamics: A New Method. J Phys Conf Ser 2016;744. https://doi.org/10.1088/1742-6596/744/1/012155.

[3] Watban Khalid Fahmi AT, Reza Kashyzadeh K, Ghorbani S. A comprehensive review on mechanical failures cause vibration in the gas turbine of combined cycle power plants. Eng Fail Anal 2022;134:106094. https://doi.org/10.1016/j.engfailanal.2022.106094.

[4] Khadersab A, Shivakumar S. Vibration Analysis Techniques for Rotating Machinery and its effect on Bearing Faults. Procedia Manuf 2018;20:247–52. https://doi.org/10.1016/j.promfg.2018.02.036.

[5] Swanson E, Powell CD, Weissman S. A practical review of rotating machinery critical speeds and modes. Sound Vib 2005;39:10–7.

[6] Tenali N, Kadivendi S. Rotor Dynamıc Analysıs Of Steam Turbıne Rotor Usıng ANSYS. Int J Mech Eng Robot Res 2014;3:338–49.

[7] Tiwari S, Bhaduri S. Dynamic analysis of rotor-bearing system for flexible bearing support condition. Int J Mech Eng Technol 2017;8:1785–92.

[8] Martynenko G, Martynenko V. Rotor Dynamics Modeling for Compressor and Generator of the Energy Gas Turbine Unit with Active Magnetic Bearings in Operating Modes. Proc 25th IEEE Int Conf Probl Autom Electr Drive Theory Pract PAEP 2020 2020:4–7. https://doi.org/10.1109/PAEP49887.2020.9240781.

[9] Sun K, Luo Z, Li L, Liu J, Wu F. Dynamic analysis of the variable stiffness support rotor system with elastic rings. Nonlinear Dyn 2022;110:201–17. https://doi.org/10.1007/s11071-022-07621-1.

[10] Kumar N, Satapathy R. Bearings in Aerospace, Application, Distress, and Life: A Review. J Fail Anal Prev 2023;23:915–47. https://doi.org/10.1007/s11668-023-01658-z.

[11] Kumar MS. Rotor dynamic analysis using ANSYS. IUTAM Bookseries 2011;25:153–62. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0020-8_14.

SKIN CANCER DIAGNOSIS WITH THE AID OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Prof. Dr. Ali OKATAN
Department of AI and Data Science, Aydin University
Muhammad Ali ABBASİ
Department of AI and Data Science, Aydin University

Abstract

Among the most serious medical problems of the twenty-first century are dermatological in nature due to their difficult interpretation by humans and highly complex and costly diagnostic testing. Detecting early deadly cancers such as melanoma determines the odds of survival. With early detection being crucial in some batches where there are different diagnoses, the use of these automated approaches is assumed helpful. In essence, as opposed to the conventional staff-based form detection, our approach in this paper describes a fully automatic way of detecting dermatological diseases by using photographs and images of the lesion. We develop a model in three steps: data collection and enhancement, building of a model, and making predictions. We have used quite a good number of AIs. better structure by using VGG16, Xception and ResNet50V2 enhanced with image processing technologies.

Keywords: Machine learning, Dataset, Prediction, Melanoma Skin Cancer, Artificial Intelligence,

1. Introduction

Melanoma, a kind of skin cancer, is putting people's health at danger all around the world. Melanoma differs from many other types of melanoma in that it is usually visible on the skin's surface, making early discovery critical for successful treatment and improved prognosis. Melanoma, one of the most prevalent kinds of skin cancer, is frequently caused by excessive UVA radiation exposure, mostly from sunshine and tanning beds. Because the disease is aggressive, it may swiftly spread, necessitating the development of effective and precise early detection tools. In recent years, the combination of machine learning and artificial intelligence has resulted in novel approaches to identifying melanomas in photographs of skin malignancies. Melanoma is discovered at an early stage because of machine learning techniques and computer vision. First, it employs computer-based technologies to analyze skin image lesions, such as unusual forms, asymmetry of pigmentations, and temporal variations, which may indicate risk factors for developing melanoma. These algorithms are trained on massive databases including both benign and malignant skin lesions, allowing them to learn how to spot minute patterns and

traits that a naked eye may not see. One advantage is early identification of melanoma. It is also useful for doctors who need to make better diagnoses faster than before.

1.1 Melanoma Skin Cancer

Melanoma skin cancer includes both benign and malignant lesions, making early and correct classification an important task in dermatology. Benign melanocytic nevi (common moles) are normally non-cancerous and have uniform pigmentation and regular boundaries. Malignant melanoma, on the other hand, is a dangerous kind of skin cancer. Detecting these distinctions with great accuracy is where machine learning techniques come into play.

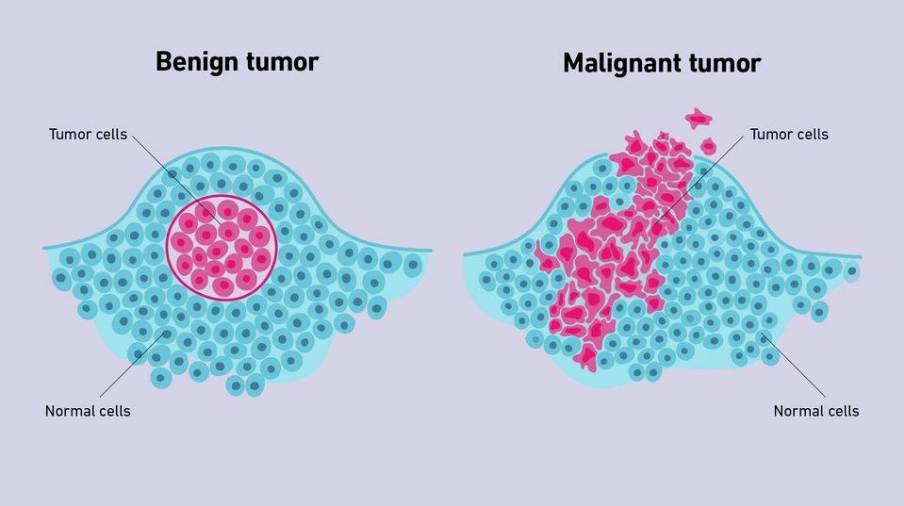

Figure 1 Difference between benign and malignant

In melanoma diagnosis, machine learning algorithms use a variety of characteristics and patterns to discriminate between benign and malignant tumors. They examine a large number of dermatological photos to identify crucial indications of cancer, such as uneven boundaries, color and texture alterations, and the presence of asymmetry. These algorithms can attain remarkable accuracy in their assessments by training on a varied collection of skin lesions. This skill is especially useful in the context of early diagnosis, as detecting malignant melanoma in its early stages enhances treatment chances significantly.

The ability to provide both patients and healthcare professionals with a consistent and objective diagnostic tool motivates the use of machine learning in melanoma diagnosis. While human dermatologists may disagree on interpretations from time to time, algorithms stick to set criteria, reducing subjectivity and variability in evaluations. This impartiality not only improves diagnostic accuracy but also gives the data more credibility. As a result, machine learning

greatly improves the quality of melanoma detection, providing a useful assistance in the battle against this potentially fatal illness.

2.Related work

Some skin cancer detection approaches have been identified throughout the previous few decades. In most situations, these systems use various kinds of pattern recognition to classify or categorize skin lesions. The researchers in the Schmid et al. study created a computer-based CAD system capable of outlining lesion boundaries and producing size estimations. It entails the utilization of a comprehensive library covering non-cancerous disorders to help clinicians in clinical assessment.

Celebi et al. proposed a novel way of classifying pigmented lesions. The authors employed a method that included automated boundary recognition as well as shape feature extraction. The picture is fragmented into discrete sections using the Euclidean distance transform, and numerous color and texture related properties are retrieved and ranked inside an optimization framework.

Afifi et al. developed a unique optimized embedded SVM classifier that was used to a low-cost portable device for skin cancer diagnosis. They used an innovative strategy to create an FPGA-based melanoma detection system, combining their own version of hardware HLS with commercialized software HLS tools to fulfill their goals in the design of medical devices most efficiently.

Garg et al. suggested a technique for de-noising and defining skin lesions in images. They use the ABCD method to classify extracted features based on criteria such as asymmetry, border irregularity, color, and tumor diameter. These are only a few of the vast research looking at skin cancer detection, particularly melanoma. Nonetheless, the covering of different types of skin cancer other than melanoma distinguishes the current work. The authors expanded the scope to encompass numerous types of skin cancer, resulting in major breakthroughs in dermatology and medical imaging. These improved diagnostics will benefit both clinical officers and patients.

3.Methodology

The architecture of the CNN and VGG-16 models, ResNet50V2 and Xception, our proposed model for melanoma cancer classification, is discussed in depth in this section.

3.1 CNN

CNN is a sort of deep learning neural network capable of analyzing image or video input. CNNs may extract hierarchical characteristics from input data using convolutional, pooling, and fully

connected layers. This is a more effective architecture for tasks like picture classification, identification, and segmentation. CNNs employ convolutional layers, which are basically filters capable of detecting any pattern or feature using adaptive learning approaches for a range of computer vision tasks. They play an important role in image sensing and image processing, which includes autonomous driving and medical imaging, among other things.

The information provided here is CNN model can carry out specific four operations:

- Convolution operation
- Max pooling
- Flattening
- Dense Layer

Convolution Operation

Convolution is a fundamental concept in signal processing and deep learning that is used to accomplish a variety of tasks, including image and speech recognition. The resultant function is a third function that illustrates how one function affects the other. Convolution, in the context of neural networks, aids in the extraction of features from input data. The use of a kernel, also known as a filter or a convolutional filter, is a typical way in executing the convolution process. The kernel is slid along the input data, multiplying its corresponding values by those of the input at each position and adding them together to create the output feature map. In this approach, the network can extract local scales of feature hierarchies from the data.

In the context of image processing, for example, one might view a convolution process as a specific filter moving around an image revealing various aspects such as edges and texture. It plays an essential function in reducing the dimensional size of the input without sacrificing critical material. CNN uses this procedure to extract the hierarchical feature representation from raw input data in order to perform effectively in visual or pattern recognition tasks.

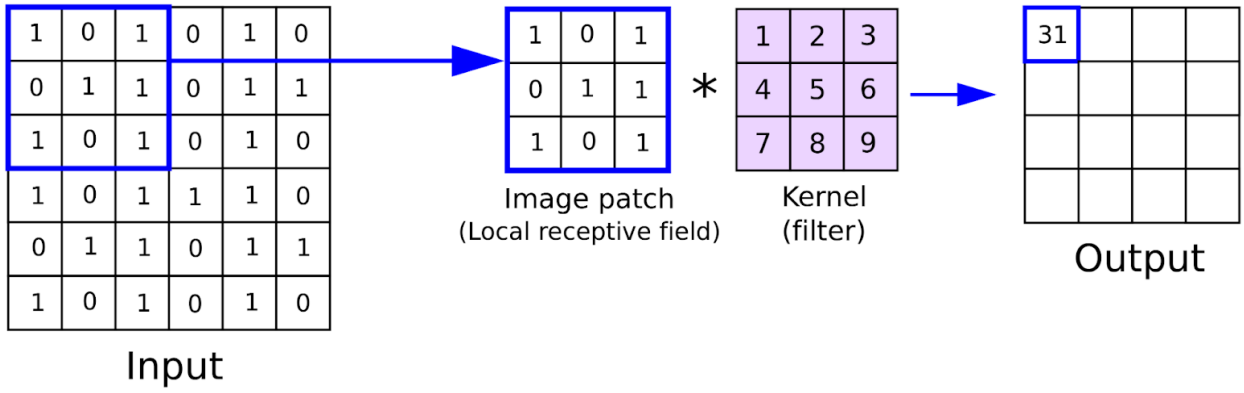

Figure 2 Convolution Operation

3.1.1 Max pooling

When dealing with complex images that are naturally long in length, it becomes critical to efficiently reduce their size while retaining important elements or structures. This is seen in the adjacent figure, where the image's intricacy and scale need a strategy for successful downsampling. Max pooling appears as a preferred strategy in this context, aimed to preserve fundamental characteristics by selecting the best normalized values within confined regions. During max pooling, the photo is systematically separated into non-overlapping sections, and the highest price is preserved for each area. This method allows for the distillation of the most notable characteristics while also reducing data size without affecting the essential facts conveyed in the image.

In essence, max pooling is a purposeful downsampling technique that focuses on maintaining the most important functions within local neighborhoods. It successfully condenses the depiction of the image by picking the most values from those places, assisting in further processing stages while retaining the important structural and feature components of the unique complicated photo.

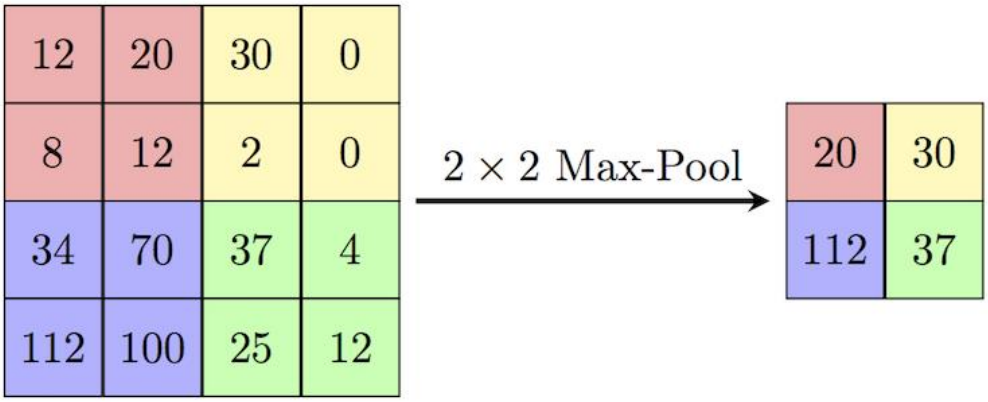

Figure 3 Max pooling

3.1.2 Flattening

As demonstrated by the well-resolved value, displaying the features of an image in a discrete area is a key step in learning systems and deep learning processes. The idea contains picture attribute mapping in the dependent form, which allows for fast analysis and processing. Pulling down is a key step in the feature extraction pipeline in this situation. Flattening is the process of transforming a two-dimensional attribute matrix into a one-dimensional vector by translating dimension spatial connections into a linear sequence of proper values and applying it to downstream responsibilities.

The intrinsic spatial structure of the picture is condensed into a linear representation by flattening the feature matrix, coinciding with the criteria of many machine learning algorithms. This method allows for the seamless integration of picture features into a larger model architecture, allowing for successful learning and extraction of complicated patterns from the converted, flattened feature vector.

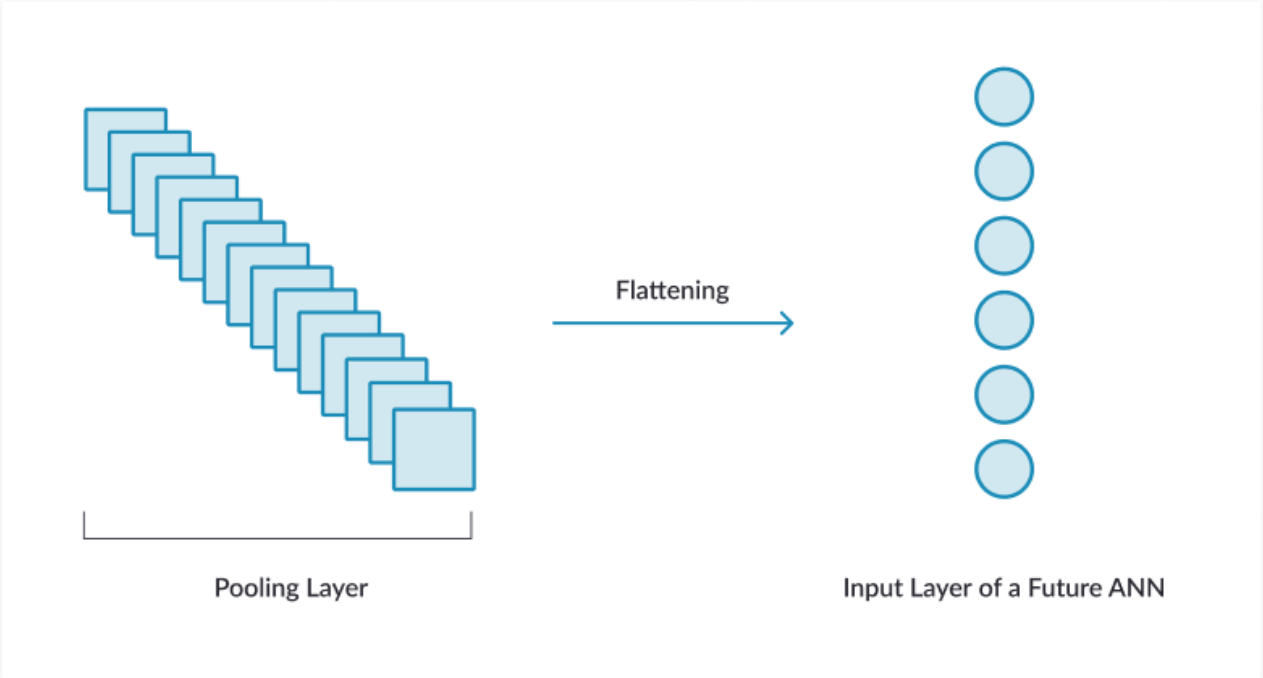

Figure 4 Flattening

3.1.3 Dense Layer

A comprehensive connection mechanism provides a key interaction between the flattened parts and the neural network (see image below). Following the completion and submission of the order, a four-day time is set out for the delivery of replies on demand and the repair of mistakes. The second critical stage in neural network construction is connecting each element in the flat feature vector to neurons in the network's subsequent layers. A fully linked layer guarantees that every part of the flattened feature vector contributes into the neural network's comprehension and final decision making. The flattened structure of neural networks is advantageous in accomplishing tasks such as classification, regression, and any other type of learning.

The entire connection method aids in the compilation of information obtained from flat characteristics for easy connections at various places within the neural network. This enables the network to detect minor connections between the flattened pattern and empowers it to make informed judgments regarding the reduced but rich initial qualities that characterize the incoming data.

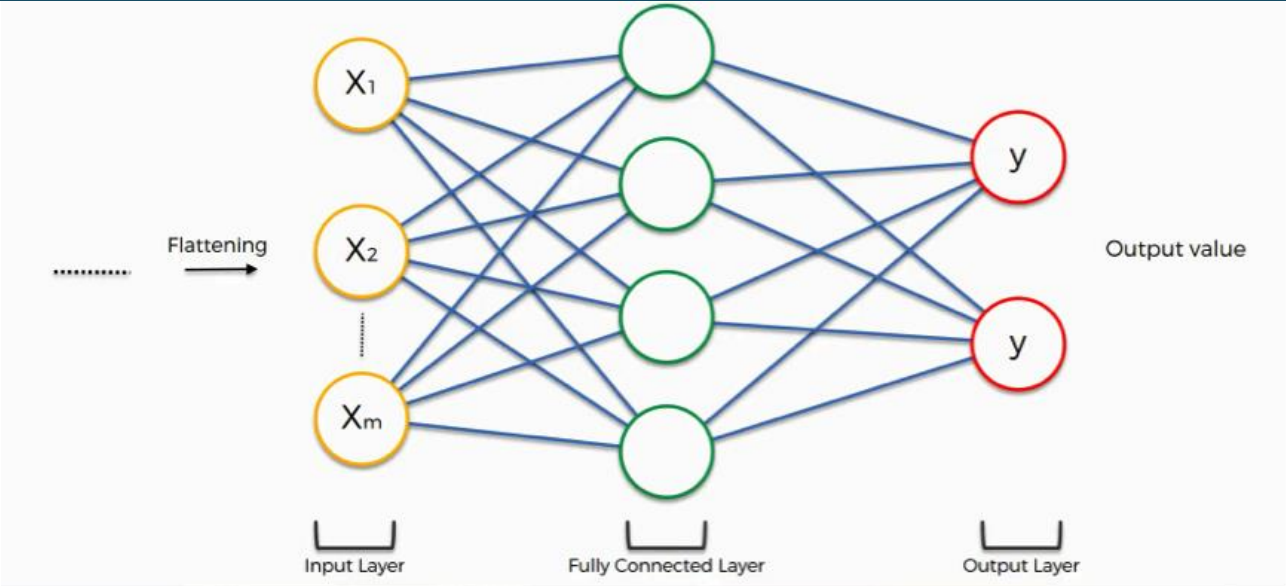

Figure 5 Dense Layer

3.2 Deep Learning Techniques for Skin Cancer Detection

Deep neural networks are important in detecting skin cancer. They are made up of linked nodes. In terms of neural connection, their anatomy is similar to the human brain. Their nodes cooperate to address certain challenges. Neural networks are educated to do certain tasks, and then they act as experts in the fields in which they were trained. Neural networks were developed in our study to categorize photos and differentiate between different forms of skin cancer. Dataset of various skin lesions. For skin cancer detection systems, we looked into several learning algorithms such as Vgg16, ResNet50V2, and Xception. This section goes over the research on each of these deep neural networks in depth.

3.2.1 VGG-16

VGG-16, also known as the Visual Geometry group 16-layer network, is one of the deep convolutional neural network designs available for image classification applications. Its popularity in computer vision stems from its simplicity and efficiency. VGG-16 is made up of 16 trainable weights with 13 convolutional layers and 3 fully linked layers. This architecture, which has guided the progress of image recognition using deep learning, is the work of the University of Oxford's visual geometry group. Despite achieving excellent accuracy in image classification benchmarks, VGG-16 has a somewhat high computational cost due to its deep design, making it one of the fundamental parts of the area of extremely deep convolutional networks for visual recognition applications.

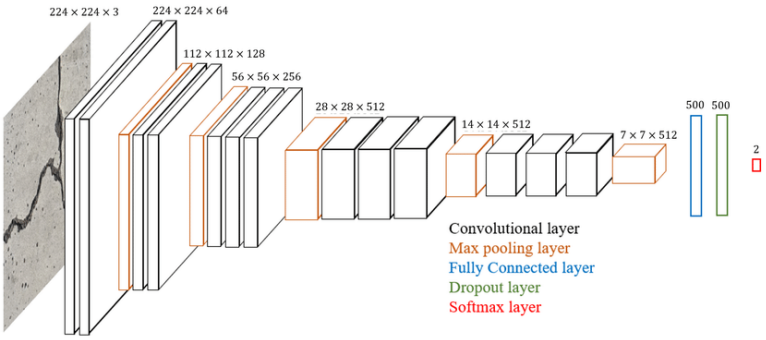

Figure 6 VGG Architecture

3.2.2. ResNet50V2

ResNet-50V2 is a variant of the ResNet architecture, one of the most prominent deep convolutional neural networks used in computer vision applications such as picture categorization and object recognition. There is a well-known deep design with fifty residual layers that incorporates a skipping connection or shortcut to avoid the disappearing problem and train deep neural networks successfully. Developed by Microsoft research, this architecture has been among the best performing models in terms of computational efficiency as well as ease of training during high-accuracy image recognition contests. Many applications make use of Resnet - 50 V2 since it exceeds all other ways of vision and scalability.

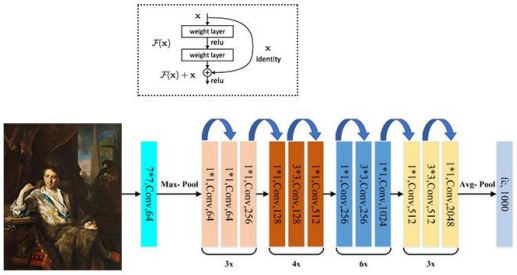

Figure 7 ResNet50V2 Architecture

3.2.3. Xception

Xception, also known as Extreme Inception, is a deep convolutional neural network for image classification and other computer vision applications that uses depthwise separable convolutions. Xception was created as a variation of Google's Inception architecture, which attempted to create a powerful neural network specialized for visual identification with little resource usage. Instead, it employs depth wise separable convolutions, which result in smaller parameters and computational effort but good performance. Xception has achieved cutting-edge

performance in several visual tasks, making it an excellent model for resource-constrained applications such as mobile phones and embedded devices, where efficiency is critical.

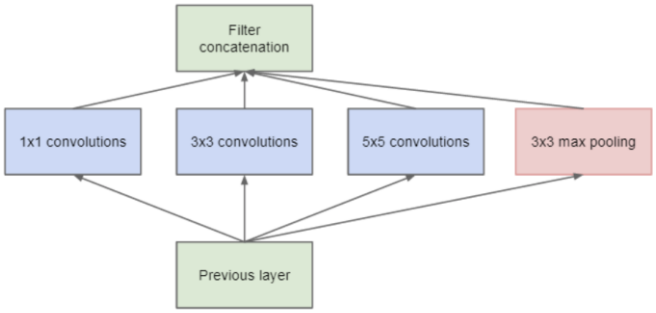

Figure 8 Xception Architecture

3.3. DataSet

The Melanoma Skin Cancer Dataset is a collection of 10,000 images collected from the Kaggle repository, divided into two basic categories: benign and malignant instances. This collection of information is an essential source for the design and screening of computer vision-based systems for the detection and classification of skin tumors, with a focus on malignant melanoma, one of the most serious kinds of skin cancer. There are also healthy and disease cases on the dataset, and it provides an opportunity to build and test models for distinguishing between benign and malignant tumors, leading to tools for early detection of skin cancers that are useful in healthcare providers' assessment and recognition of possible cases of skin cancer.

3.4. Preprocessing

Preparing for using the dataset to train neural networks, a series of preprocessing methods were used to enhance the model's ability to differentiate between various categories within the target class, which included random occlusion operations involving rotations of 90, 180, and 270 degrees, center cropping, brightness adjustments, and mirroring. These methods of preprocessing are critical for lowering the danger of overfitting and improving the model's stability during training. In addition, the dataset is randomly shuffled before each training session, necessitating the reading of two batches for training. This method includes progressively assigning values from two batches to x1, y1, x2, and y2, ensuring that the model focuses more on feature differences between benign and malignant instances during training.

Figure 9 Melanoma Skin Cancer Preprocessing

4. Result and Discussion

We separated the dataset into two parts: a training set with 80% of the data and a validation set with the remaining 20%. In the identification of melanoma skin cancer, we applied three separate deep learning methods: VGG16, Xception, and ResNet50V2. The performance of these models varied significantly.

VGG16, Xception, and ResNet50V2. Its goal was to classify skin lesions as either malignant or benign. These models were trained and then tested. Depending on key factors such as accuracy, recall, F1 score, and AUC, each model fared differently.

4.1 Discussion

It initially provided an accuracy of 87% (for VGG16), suggesting that 87% of lesions were correctly classified. Its sensitivity was 84%, and the recall demonstrates its capacity to detect genuine positives. The model's F1 score (which is used to quantify accuracy and recall) was 87%, and the area under the curve (AUC), which represents the model's overall discriminating ability, was likewise 87%.

Finally, Xception attained a comparable accuracy of 87% as VGG-19. However, its sensitivity, which is a key indicator of successfully detecting positives, was somewhat lower at 82%. It had an F1 score of 86%, suggesting a balanced mix of precision and recall, and an AUC of 86%.

In the end, ResNet50V2 was the most successful of the two, with an 89% success rate. It had the greatest recall rating of all three at 92%.e It also had an F1 score of 89% and an AUC of 88%, showing its ability to reliably predict CVD patients.

1. Accuracy

$$Accuracy = \frac{TP + TN}{TP + TN + FP + FN} \quad (8)$$

2. Recall/Sensitivity

$$Sensitivity = \frac{TP}{TP+FN} \quad (9)$$

3. Specificity

$$Specificity = \frac{TN}{TN+FP} \quad (10)$$

4. Precision

$$Precision = \frac{TP}{TP + FP} \quad (11)$$

5. F1-Score

$$F1 = 2\,x\,\frac{precision\,x\,recall}{precision + recall} \quad (12)$$

The following table summarizes the results of the three models:

Model	Accuracy	Recall	F1 score	AUC
ResNet50V2	89%	92%	89%	88%
VGG16	87%	84%	87%	87%
Xception	87%	82%	86%	86%

4.1. Discussion

ResNet50V2 surpasses both VGG16 and Xception in all assessment parameters, showing that it is a better model for identifying melanoma skin cancer. This benefit may be connected with deep layers in Resnet-50v2 with residual connections. Residual connections enable the model to learn more complicated and nuanced features from the input data. ResNet50v2 essentially gives more depth and feature extraction capabilities, resulting in superiority in melanoma detection.

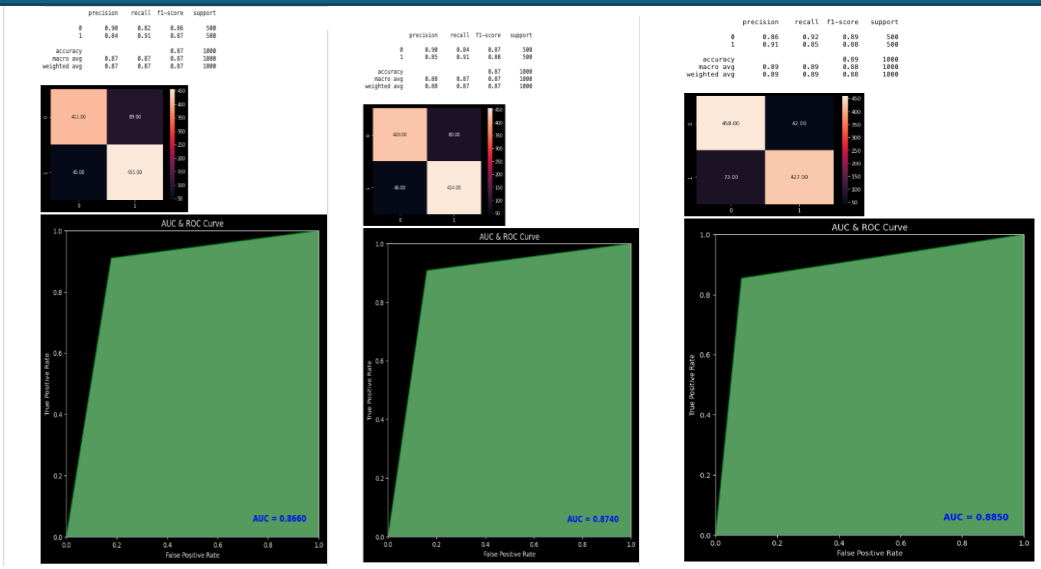

Figure 10 Accuracy,Recall, F1 score, AUC

ResNest50V2 was very accurate, with remarkable recall, F1-score, and AUROC scores, indicating its potential value in predicting melanoma at an early stage. The high accuracy indicates that it properly labeled many cases of skin lesions; on the other hand, the robust recall indicates successful identification of genuine positive cases—a critical metric for cancer diagnosis. Furthermore, the balanced F1 score emphasizes the model's accuracy and recall, hence improving its performance. Another aspect that contributes weight to its abilities is the AUC, which represents the gap between benignity and malignancy.

However, we must acknowledge the potential drawbacks of our research. This assessment was based on a rather limited dataset, which may not have taken into account the complete diversity of all conceivable clinical instances in reality. As a result, more studies employing larger data sets with variety are required to prove the resnet50v2's applicability as robust and dependable. This third phase is intended to give more proof of their usefulness in the diagnosis and detection of melanoma.

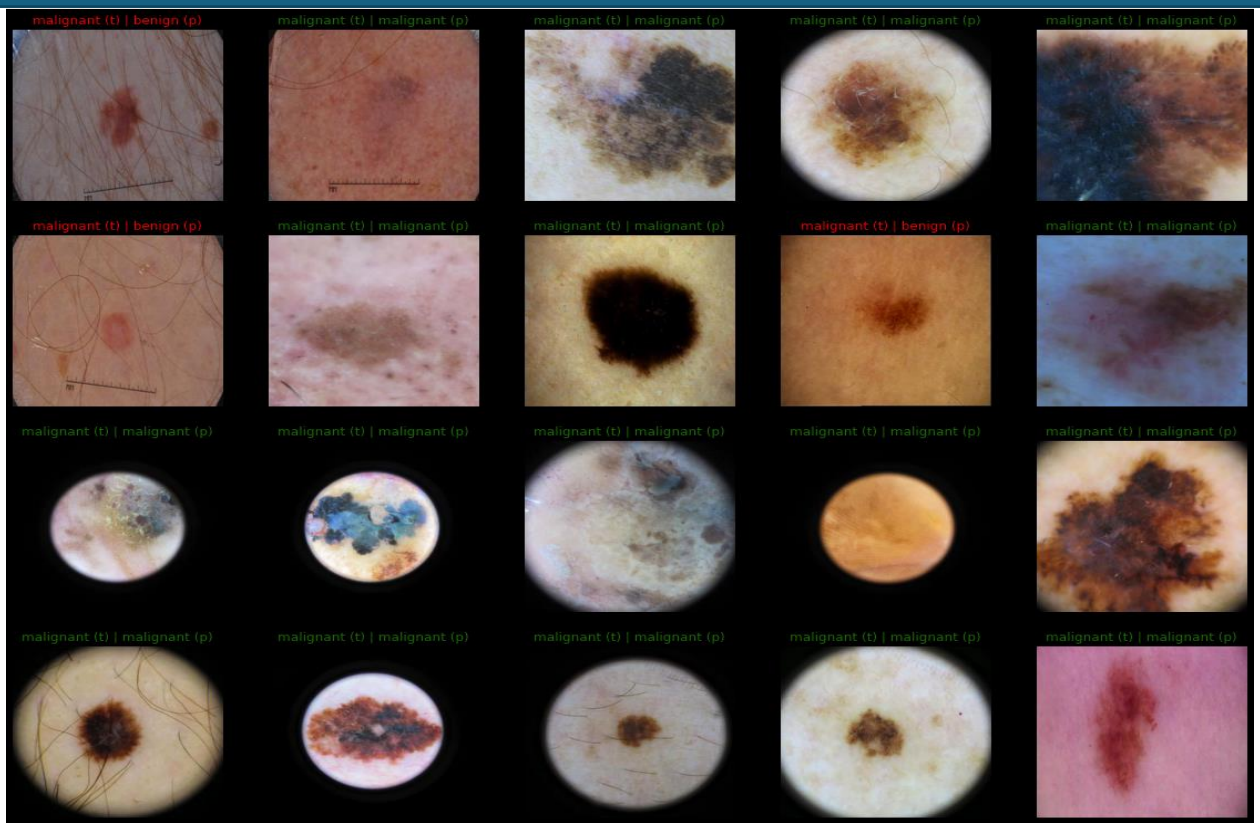
malignant (t) | benign (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | benign (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | benign (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)

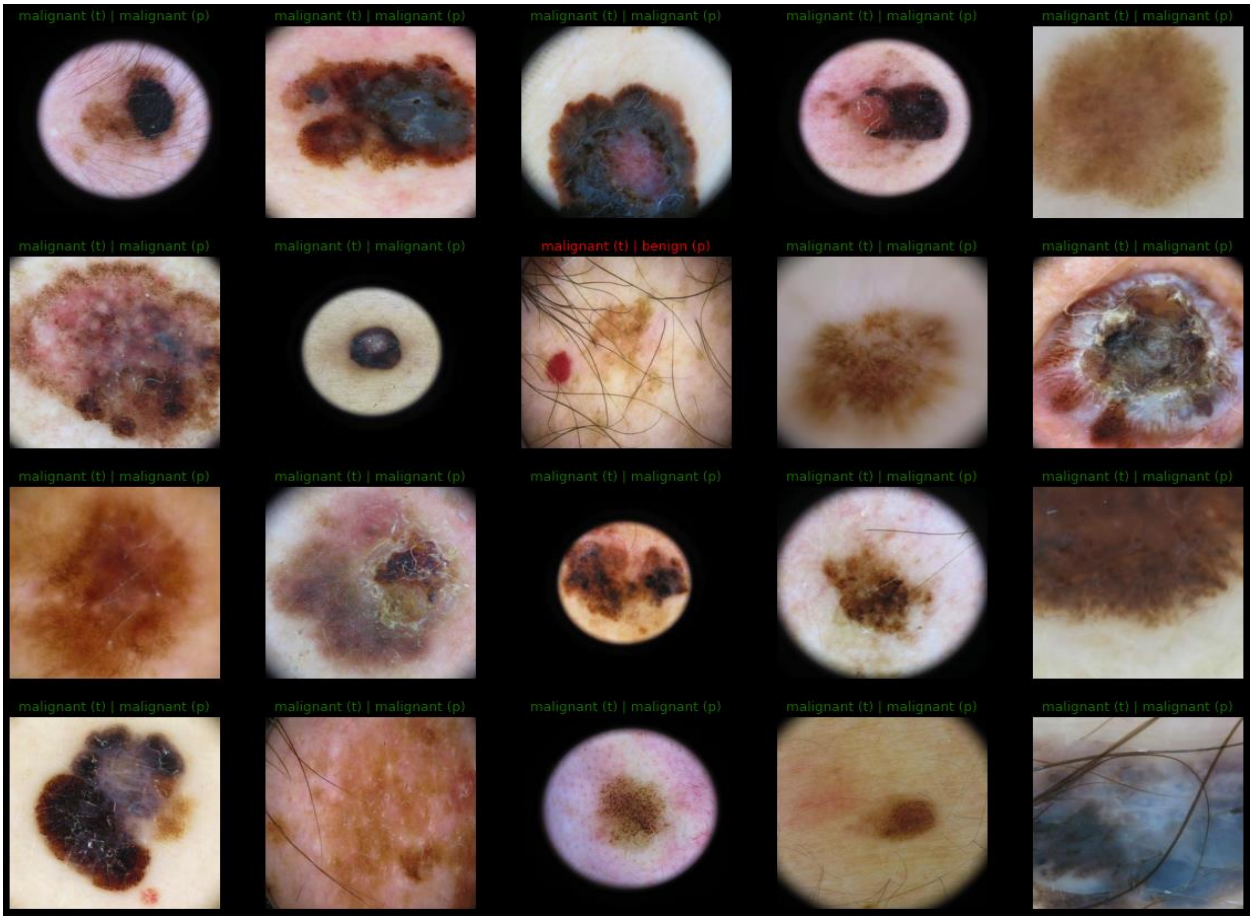
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | benign (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)
malignant (t) | malignant (p)

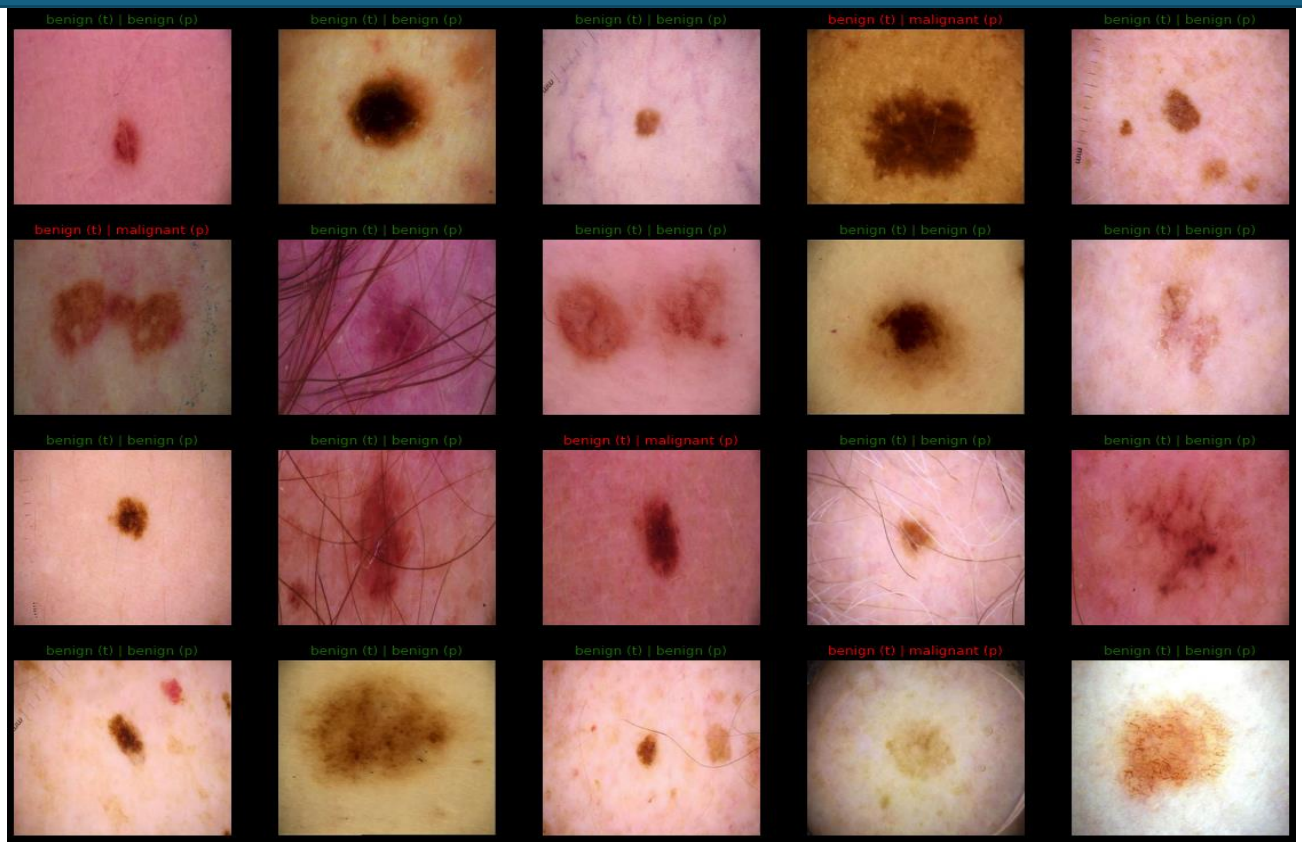

Figure 11 Detection Melanoma Skin Cancer via VGG16, Xception and ResNet50V2

5. Conclusion

According to our findings from melanoma skin cancer diagnostic models such as VGG16, Xception, and ResNet50V2, ResNet50V2 is preferable since it has higher levels of accuracy, recall, F1 score, and area under curve (AUC). Using this dataset, it demonstrated improved detection performance on these metrics. The following are some ideas for improving our melanoma skin cancer detection system. For example, it may investigate alternative methods of data augmentation. We may also generate more training data by twisting and flipping new data and even changing the brightness of pictures until models can generalize based on previously unknown information. Furthermore, utilizing ensemble approaches to combine predictions from many models can result in better accuracy and resilience in skin cancer diagnosis. The solutions have the potential to improve our models for the precise and accurate detection of skin cancer lesions.

As we go, our code would need to integrate more advanced pretreatment techniques. Some of this picture processing may be done using complex techniques such as histogram equalization or sophisticated filtering. This can improve attributes that assist models better detect regions with tumor characteristics. It may also be beneficial to employ transfer learning strategies.

Using pre-trained models, particularly those trained on larger and broader datasets, may improve the algorithms' capacity to identify detailed patterns in skin lesions. Another possible enhancement would be to try out other architectures and the most recent models designed for medical imaging jobs. Constantly using current deep learning and medical imaging approaches may significantly improve the diagnostic precision and dependability of skin cancer. Continuous research and adoption of cutting-edge approaches in deep learning and medical imaging can greatly contribute to the progress of skin cancer diagnosis accuracy and dependability. Diagnostic precision and reliability.

References

1. Alquran H, Qasmieh IA, Alqudah AM, Alhammouri S, Alawneh E, Abughazaleh A, Hasayen F (2017) The melanoma skin cancer detection and classification using support vector machine. In IEEE Jordan conference on applied electrical engineering and computing technologies (AEECT), 1-5

2. American Cancer Society - Key Statistics for Melanoma Skin Cancer (2021) https://www.cancer.org/cancer/melanoma-skin-cancer/about/key-statistics.html. Accessed on 12th January 2021.

3. Argenziano G, Soyer HP, De Giorgio V, Piccolo D, Carli P, Delfino M, Wolf IH (2000) Interactive atlas of dermoscopy

4. Basly H, Ouarda W, Sayadi FE, Ouni B, Alimi AM (2020) CNN-SVM learning approach based human activity recognition. In: Proceedings of international conference on image and signal processing. Springer,Cham, pp 271–281

5. Brinker TJ, Hekler A, Enk AH, Berking C, Haferkamp S, Hauschild A, Weichenthal M, Klode J,

Schadendorf D, Holland-Letz T, Kalle CV, Fröhling S, Schilling B, Utikal JS (2019) Deep neural networks are superior to dermatologists in melanoma image classification. Eur J Cancer 119:11–17

6. Brinker TJ, Hekler A, Enk AH, von Kalle C (2019) Enhanced classifier training to improve precision of a convolutional neural network to identify images of skin lesions. PLoS One 14(6):e0218713

7. Chaturvedi SS, Tembhurne JV, Diwan T (2020) A multi-class skin Cancer classification using deep

convolutional neural networks. Multimed Tools Appl 79(39):28477–28498

8. Chen Y, He F, Wu Y, Hou N (2017) A local start search algorithm to compute exact Hausdorff distance for arbitrary point sets. Pattern Recogn 67:139–148

9. Chen C, Wang G, Peng C, Fang Y, Zhang D, Qin H (2021) Exploring rich and efficient spatial temporal interactions for real-time video salient object detection. IEEE Trans Image Process 30:3995–4007

10. Chollet F (2017) Xception: deep learning with depthwise separable convolutions. In proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition, 1251-1258

α-, $\beta(bp)$- AND γ-DUALS OF THE NOVEL CATALAN DOUBLE SEQUENCE SPACE

Sezer ERDEM
Malatya Turgut Özal University, Faculty of Engineering and Natural Sciences, Department of Basic Engineering Sciences, 4490 Yeşilyurt, Malatya
ORCID ID: 0000-0001-9420-8264

ABSTRACT

Catalan numbers, a sequence of integers, are often used in computer technology and in combinatorics, a branch of mathematics. The Catalan sequence was discovered in the second half of the 18th century by Leonhard Euler while seeking a solution to the problem of dividing a polygon into triangles in different ways. This numbers was named "Catalan numbers" after Belgian mathematician Eugene Charles Catalan solved the problem called the parentheses problem, which is related to Catalan numbers. After this solution of Catalan, researchers put forward a large number of related problems and studies. These numbers have counterparts and applications in many areas of mathematics such as combinatorics, linear algebra, abstract algebra, number theory, probability theory, analysis, topology and geometry. In particular, solutions to some counting problems in combinatorics are given using Catalan numbers. The first few terms of the Catalan sequence are 1, 1, 2, 5, 14, 42, 132, 429, ... In the current study, it is constructed a novel double Catalan sequence space $\copyright_{bp}$ as the domain of the 4 dimensional Catalan matrix C obtained by Catalan numbers in the double sequence space C_{bp}, the space of bounded and convergent in the Pringsheim sense double sequences, and it is shown that the space $\copyright_{bp}$ is a Banach space. After that, it is given the inclusion relation including this newly defined double sequence space. Furthermore, it is determined the α-, β(bp)- and γ-duals of the space $\copyright_{bp}$. At the end of the study, it is characterized some new 4 dimensional matrix mapping classes and it is completed the study with some significant results.

Keywords: Catalan numbers, 4 dimensional matrix, double sequence space, dulas, matrix transformations

STEP-LBP VE MAKINE ÖĞRENME YÖNTEMLERI KULLANILARAK BEYIN KANSERININ TANISINDA YÜKSEK PERFORMANS ELDE EDILDI

Mehmet GÜL
Şırnak University, Engineering Faculty, Computer Engineering, 73000, Şırnak
ORCID ID: 0000-0002-4819-4743

ÖZET

Günümüzün vebası olarak tanımlanan kanser hastalığının erken tanısı son derece önem arz eden bir hususdur. Her ne kadar kanser hastalarından alınan örnek tümöral bölgenin patoloji sonucu ile analizinde yüksek sonuç alınsa da bu işlemin birçok zorluğu bulunmaktadır. Patoloji işlemi aşamasında oluşabilecek kanama, tümöral bölgenin dağılımı gibi yan etkilerin yanı sıra patoloji örneğini inceleyecek uzman hekimlerin sınırlı olması da ayrı bir tartışma konusudur. Beyin dokusunda oluşabilecek kanser türleri arasında en tehlikeli olanları sırasıyla glioma, meningioma ve pituitary beyin tümörleridir. Gerçekleştirilen analiz çalışmasında step-LBP metodu ile iyileştirilen görüntülerden özellikler çıkartıldı. Çıkartılan özellikler daha sonra makine öğrenme metotları ile analiz edildi. Önerilen hibrit metotta son derece yüksek performans değerleri elde edildi. Çalışma kapsamında LBP metodundan türetilen step-LBP metodu kullanıldı. Geliştirilen step-LBP metodu ile iyileştirilen görüntülerden özellikler elde edildi ve bazı en bilinen makine öğrenme metotları ile analizleri gerçekleştirildi. Elde edilen yüksek performans değerleri sırasıyla glioma, meningioma ve pituitary beyin tümörleri için Rotation Forest 99.2%, Rotation Forest 99% ve IBk 98.2% şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Beyin Kanseri, Local Binary Patterns, Makine Öğrenme Metotları

OBTAINED HIGH PERFORMANCE FOR DIAGNOSIS OF BRAIN CANCER USING STEP-LBP AND MACHINE LEARNING METHODS

ABSTRACT

The early diagnosis of cancer, which is described as today's pandemic, is an extremely important issue. Although high results are obtained in the examination of the tumoral region using the pathology results of cancer patient samples, there are many difficulties in this process. In addition to side effects such as bleeding that may occur during the pathology process and the distribution of the tumoral region, the limited number of specialist physicians who will examine the pathology sample is another topic of discussion. The most dangerous types of cancer that can occur in brain tissue are glioma, meningioma, and pituitary brain tumors, respectively. In the analysis study performed, features were extracted from the images enhanced with the step-

LBP method. The extracted features were then analyzed with machine learning methods. Extremely high-performance values were obtained in the proposed hybrid method. Within the scope of the study, the step-LBP method derived from the LBP method was used. Features were obtained from the images enhanced with the developed step-LBP method and their analyses were performed with some of the most well-known machine learning methods. The high-performance values obtained are Rotation Forest 99.2%, Rotation Forest 99%, and IBk 98.2% for glioma, meningioma, and pituitary brain tumors, respectively.

Keywords: Brain Cancer, Local Binary Patterns, Machine Learning Methods

1. Introduction

The human brain is a sophisticated organ that controls nearly all a person's daily life through the central nervous system, which it creates with the cranial nerves and spinal cord. Early diagnosis of any tumoral region that may form in brain tissue is crucial. GLOBOCAN conducted a survey study in 2020 that included around 190 nations, and it was reported that there will be over 300 thousand new instances of brain cancer and over 250 thousand new fatalities (Sung et al., 2021). Brain tumors vary in size and severity due to their heterogeneous structure. In this scenario, it also makes it harder to diagnose a tumor, which could occur anywhere in the brain. The World Health Organization (WHO) classified brain tumors into four categories based on their malignancy level: I (benign)-IV (very malignant) (Louis et al., 2016). Glioblastoma tumors are classified as the most serious type of cancer by the World Health Organization. According to research, glioma primary tumors account for around more than half of all brain tumor cases (Nie et al., 2009). Glioma brain tumors can grow in the brain's soft tissue or on the spinal cord and spread quickly to other areas of the brain. Meningioma tumors are the most dangerous malignancy after glioma brain tumors, with a 2.5-fold higher prevalence in women than in males. This primary cerebral tumor is usually treated with surgery or radiation therapy (Li et al., 2023). Pituitary tumors are the next most prevalent type of brain tumor. The tumor, which develops in the pituitary gland, a tiny gland positioned just beneath the brain in the skull, is benign and non-metastatic. The pituitary gland is the unit that connects the brain and the endocrine system. Pituitary tumors produce increased hormone production by pushing on neurons in neighboring brain regions, penetrating the skull, or infiltrating the sinus cavities (https://www.cancer.org/cancer/pituitary-tumors/about.html, 2024).

2. Related Studies

Dawood et al. did research on enhancing speech verification systems. It was attempted to improve the reliability of speech verification systems by detecting numerous voice frauds that

repeat themselves and perform speech synthesis. This study, conducted in 2022, uses the Center Lop-Sided Local Binary Patterns (CLS-LBP) method, which evolved from the classical Local Binary Patterns (LBP) method. The study successfully assessed key features in the speech pattern, such as synthetic speech structures, in both directions. In following enhancement trials, the network was trained using the Long Short-Term Memory method to identify both physical and logical access assaults. At the end of the study, an equal error rate (EER) value of 0.06% on logical-acess (LA) while 0.58% on physical-access (PA) attacks were achieved (Dawood et al., 2022).

In (Amin et al., 2019), the scientists looked at MRI scans from individuals with brain malignancies. The dataset used in this investigation included 86 photographs. The resulting MRI images were subjected to LBP and Gabor wavelet transform methods individually, yielding impressive results. The investigation yielded precision values of 0.93 foreground (FG) pixels and 0.98 background (BG) pixels. Sharif et al. detected the tumor area in the brain's soft tissue, segmented it, and classified the degrees of the existent tumor areas. The complicated datasets employed in this investigation yielded a high success rate of 99% (Sharif et al., 2020). Another study used the LBP approach to process a dataset of brain tumor images before reevaluating it with a multilayered support vector machine (ML-SVM). The study produced a remarkable success rate of 99.23 (Kolla et al., 2022). In 2016, another study was undertaken to automatically detect glioma brain tumors using 3D pictures (Abbasi & Tajeripour, 2017). In addition to the high success rate, 3D MRI scans were used to segment the glioma tumor. Another study conducted in 2020 looked at the detection of a brain tumor in MRI pictures. The photos were first processed using the Gray level run length matrix (GLRLM) method, followed by the center-symmetric local binary pattern (CS-LBP) approach. As a result of the study, great success was achieved with an accuracy rate of 94% (Mudda et al., 2022).

3. Feature Extraction Method

The feature extraction procedure is critical, particularly for the detection and classification of hidden features in a picture. The feature extraction procedure helps to enhance similarity within a class while minimizing similarity between classes. At this point, significant details of the image are exposed. Feature extraction produces vectors. Following this stage, vectors are used to train and test data in the classification stage (Jha et al., 2022).

3.1. Local Binary Pattern Method

Texture features can be retrieved using the Local Binary Pattern (LBP) method. The LBP approach has numerous advantages. The first advantage is that the algorithm is straightforward.

It takes fewer calculations than other algorithms. On the other hand, it has the advantage of being insensitive to a different lighting intensity (Ojala et al., 2001). Texture analysis plays a vital role in the image processing process. It is very important to be able to switch between different traditional statistical and structural models during the texture analysis process. The LBP approach can provide this compatibility. It is a very successful strategy, particularly for grayscale variations induced by images such as illumination variance. In addition, the LBP method has an easy-to-calculate feature in terms of calculation (Rahman Ahad et al., 2016). The formula of the LBP method is as follows:

$$LBP_{P,R} = \sum_{i=0}^{P-1} s(g_i - g_c)2^i, \qquad s(x) = \begin{cases} 1 & x \geq 0 \\ 0 & x < 0 \end{cases} \qquad (1)$$

P depicts the neighbors of the central pixel, R represents the radius of the neighborhood, g_i is neigboring pixel intensity, and g_c is the center pixel value.

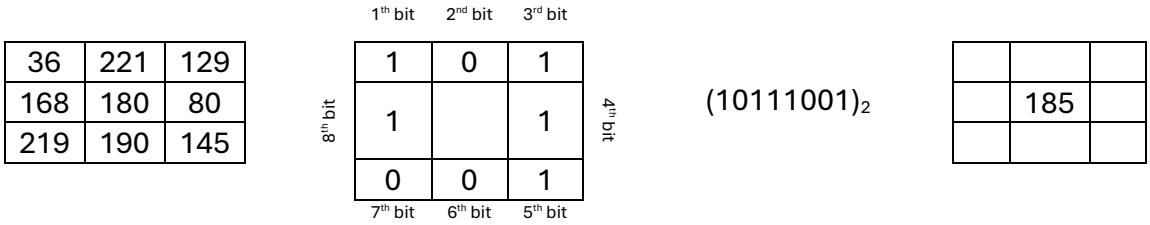

Fig. 1. Calculation of original LBP method

The binary equivalent of the sub-image calculated in Figure 1 above is (10111001)2. When the binary equivalent is calculated as decimal, the corresponding Pc value in the sub-image is 185.

3.2. Step-Local Binary Pattern

Many other applications for the LBP method have emerged since its inception. The proposed LBP method in the paper, the LBP method with distant neighbor relationship, is based on the basic premise of handling 8 adjacent pixels around the center pixel in certain orders. If the pixels Pc = {P0, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7} around the center pixel are bounced and processed instead of in order, the original LBP method produces a different result (Gül & Kaya, 2024). The architecture of the step-LBP method is shown in Figure 2.

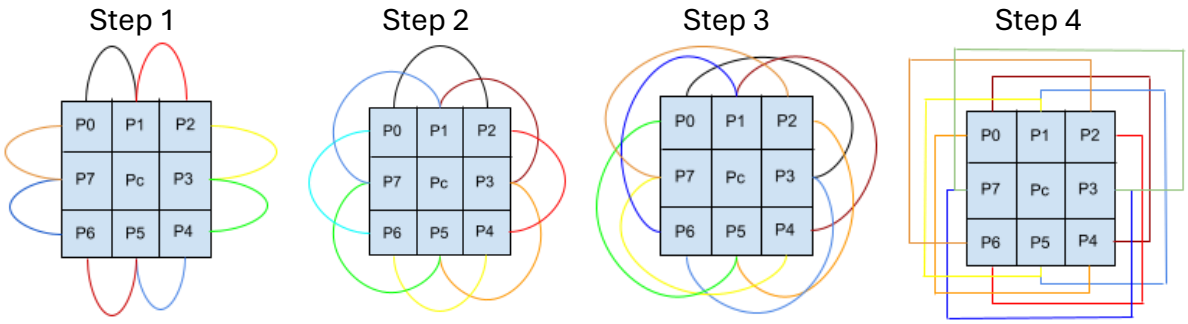

Fig. 2. The architecture of step-LBP method

Instead of making a comparison according to the center pixel Pc in the sub-image, a relationship was established between 8 pixels located around Pc in the developed step LBP method. The relationship Pc=S(P0>P1), S(P1>P2), S(P2>P3), S(P3>P4), S(P4>P5), S(P5>P6), S(P6>P7), S(P7>P0) was established. Thus, some changes were made in the classical LBP calculation;

$$S(P_i > P_j) = \begin{cases} 1 & if \quad P_i > P_j \\ 0 & \quad\quad P_i \leq P_j \end{cases}$$

4. Classification algorithms

4.1. Random Forest

Random Forest (RF) is a highly successful supervised machine learning technique. In contrast to decision tree methods, this algorithm works by combining numerous independent decision trees and selecting the highest-scoring value among them. Increasing the number of trees also accelerates the process of reaching the final outcome. Another key distinction between the RF approach and the decision tree method is that the process of determining the root node and dividing these nodes is done at random. It does not require big data sets, as the Neural Network method does. The RF technique trains each tree using the Classification and Regression Tree (CART) method, with the Decrease Gini Impuritiy (DGI) criterion as the dividing criterion. In the divisions of each tree, it builds, the RF algorithm only takes into account a limited number of randomly picked attributes (Breiman, 2001).

4.2. IBk

The Instance Based Learner (IBk) technique is a modification of the K-Nearest Neighbor (kNN) algorithm used in Weka software. It is similar to kNN software seen in other machine learning or deep learning applications. The kNN algorithm creates training examples in a dataset with n-dimensional numerical characteristics. When the kNN algorithm evaluates any example in the dataset, it searches the pattern space for "k" training examples that are the closest to the

considered example. In this manner, the most common class assignment is made among the "k" closest neighbors of the studied case (IONITA, 2016; Jiawei Han & Jian Pei, 2012).

4.3. Optimized Forest

The decision forest algorithm from the genetic algorithm family serves as the foundation for the optimized forest algorithm. In this method, the optimal sub-forest selection with high accuracy and variety is carried out to improve the overall accuracy of the optimized forest algorithm. The chromosome structure of the genetic algorithm is coded to generate a population of 20 chromosomes. Furthermore, the generated chromosomes are subjected to crossover and mutation processes utilizing the roulette wheel method. Following the preceding phase, the elitist procedure is used to carry out the approved chromosomal selection. To ensure that the chromosomes in the algorithm are not corrupted, the best 20 chromosomes are chosen from a pool of 40 using the roulette wheel technique. As a result of all these processes, a sequential Search Process is applied to obtain the best community accuracy (Adnan & Islam, 2016).

4.4. Rotation Forest

Although the rotating forest method and the random forest algorithm use the same tree logic, they have major variances. The primary distinction is that a rotation forest converts the data into sets of principle components and use a C4.5 decision tree. Unlike the rotation forest algorithm, which samples characteristics at the node level for each tree, the rotation forest algorithm employs all of the features for each tree. The features are randomly divided into a dimension f, and the transformation is generated separately for each feature set. However, certain samples can be rejected and re-sampled to include a specific forest of examples. A PCA model is built using the smaller dataset. The created model is then applied to all the samples to create a new feature f and the dataset is merged (Sartono et al., 2018).

5. Dataset

The study focused on two separate datasets from the public Kaggle platform. Both datasets yielded extremely high success results. Both databases contain MRI pictures of gliomas, meningiomas, and pituitary brain tumors. The dataset does, however, include photographs of healthy people as a control. Within the scope of the study, photos of each condition were upgraded separately and then examined with images of healthy persons.

6. Hardware

The PC on which the study was conducted has an 8th Generation I9 processor, Intel Core 2.9 Ghz speed, and 32 GB RAM. The results obtained as a result of this study, which was conducted

on a machine with extremely high-performance features, are given in detail in the next discussion and results section.

7. Discussion and Results

The experimental analyses were carried out as part of the study, and the dataset contained the most prevalent brain tumors, namely glioma, meningioma, and pituitary brain tumors. The dataset used in the experimental research includes images that were not tumors for control purposes. Because all processed images were of different pixel sizes and in RGB format, they were all transformed to equal pixel sizes and grayscale color values. During the pre-processing stage, all images were resized to 256x256 pixels and RGB images were converted to grayscale format. The images of all three brain tumors, as well as the comparison results of both experimental experiments, are provided below.

Table 1. The results obtained from the analysis of glioma tumor images with n-LBP method

	Glioma			
	Steps			
Algorithms	1	2	3	4
IBk	98,8 %	99 %	98,8 %	99 %
Random Forest	98,8 %	98,3 %	97,9 %	98,1 %
Optimized Forest	98,8 %	98,3 %	97,8 %	98,2 %
Rotation Forest	98,6 %	99 %	97,9 %	**99,2 %**

The results from the proposed n-LBP method were subsequently enhanced using four different classification algorithms, as shown in Table 1. The n-LBP / Rotation Forest method produced the most successful outcomes of images from the glioma tumor, with a success rate of 99.2%. The step variable value of 4 was obtained using the n-LBP method.

Table 2. The results obtained from the analysis of meningioma tumor images with n-LBP method

	Meningioma			
	steps			
Algorithms	1	2	3	4
Ibk	98,6 %	98,6 %	98,4 %	98,4 %
Random Forest	98 %	98,1 %	97,5 %	98 %
Optimized Forest	98 %	98,2 %	97,5 %	98 %
Rotation Forest	98,9 %	**99 %**	98,8 %	98,7 %

The images of the meningioma tumor were improved using the n-LBP method. The collected findings were then enhanced using four different classification algorithms, and the results are

shown in Table 2. When the meningioma tumor images were evaluated, the n-LBP method yielded a step variable value of 2 and a 99% success rate using Rotation Forest.

Table 3. The results obtained from the analysis of pituitary tumor images with n-LBP method

	Pituitary			
	steps			
Algorithms	1	2	3	4
IBk	97,8 %	**98,2 %**	96,9 %	98,1 %
Random Forest	97,9 %	97,8 %	97,1 %	97,5 %
Optimized Forest	98 %	97,9 %	97,4 %	97,4 %
Rotation Forest	97,6 %	97,9 %	97,9 %	97,9 %

Images of the pituitary tumor were enhanced with the n-LBP method. The obtained results were then enhanced again with four different classification algorithms and the results are given in Table 3. When the results of the images of the pituitary tumor were examined, the step variable value was determined as 2 in the n-LBP method and a success rate of 98.2% was achieved with the IBk classification algorithm.

Table 4. Comparison of n-LBP method with other literature studies

Studies	Methods	Tumors	Accuracy (%)
(Srinivas Babu Gottipati, 2024)	CLBP	Brain tumors	96
(Elazab et al., 2024)	GLCM, LBP, multi-LBGLCM, GLRLM	Brain tumors	95.8
(Rasool Reddy & Dhuli, 2022)	ELDP	Brain tumors	94.44
(Pattanaik et al., 2022)	GLCM + LBP, HOG + LBP	Brain tumors	91.1
(Polepaka et al., 2020)	LBP	Brain tumors	97.02
(Habib et al., 2022)	LBP	Brain tumors	96.98
Proposed method	n-LBP + classification algorithms	Glioma Meningioma Pituitary	99.2 99 98.2

The n-LBP method was used to enhance pictures of glioma, meningioma, and pituitary brain tumors, which are the most lethal types of brain tumors. The acquired features were examined

using some of the most common machine learning algorithms. The study's hybrid method produced extremely high-performance results. The analytical investigation yielded outcomes of 99.2% for a glioma brain tumor, 99% for a meningioma brain tumor, and 98.2% for a pituitary brain tumor.

CONCLUSION

A study was conducted on cancer, which is considered a plague of our day, and also on brain cancer, which has an extremely low survival rate if caught as a danger. Within the scope of the study, the LBP method, which has achieved many successes for a quarter of a century since it was first introduced to the literature, was used. Images of brain tumors were improved with the n-LBP method, which was developed from the classical LBP method used. The obtained features were then analyzed with some of the most well-known machine learning methods and extremely high results were obtained. The high performance of the method introduced in the study is remarkable. We hope that this study will shed light on the studies to be carried out in this field.

REFERENCES

Abbasi, S., & Tajeripour, F. (2017). Detection of brain tumor in 3D MRI images using local binary patterns and histogram orientation gradient. *Neurocomputing*, *219*, 526–535. https://doi.org/10.1016/j.neucom.2016.09.051

Adnan, M. N., & Islam, M. Z. (2016). Optimizing the number of trees in a decision forest to discover a subforest with high ensemble accuracy using a genetic algorithm. *Knowledge-Based Systems*, *110*, 86–97. https://doi.org/10.1016/j.knosys.2016.07.016

Amin, J., Sharif, M., Raza, M., Saba, T., & Anjum, M. A. (2019). Brain tumor detection using statistical and machine learning method. *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, *177*, 69–79. https://doi.org/10.1016/j.cmpb.2019.05.015

Breiman, L. (2001). Random Forests. *Machine Learning*, *45*(1), 5–32. https://doi.org/10.1023/A:1010933404324

Dawood, H., Saleem, S., Hassan, F., & Javed, A. (2022). A robust voice spoofing detection system using novel CLS-LBP features and LSTM. *Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences*, *34*(9), 7300–7312. https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2022.02.024

Elazab, N., Gab Allah, W., & Elmogy, M. (2024). Computer-aided diagnosis system for grading brain tumor using histopathology images based on color and texture features. *BMC Medical Imaging*, *24*(1), 177. https://doi.org/10.1186/s12880-024-01355-9

Gül, M., & Kaya, Y. (2024). Comparing of brain tumor diagnosis with developed local binary patterns methods. *Neural Computing and Applications*, *36*(13), 7545–7558. https://doi.org/10.1007/s00521-024-09476-6

Habib, H., Amin, R., Ahmed, B., & Hannan, A. (2022). Hybrid algorithms for brain tumor segmentation, classification and feature extraction. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing*, *13*(5), 2763–2784. https://doi.org/10.1007/s12652-021-03544-8

https://www.cancer.org/cancer/pituitary-tumors/about.html. (2024). *About Pituitary Tumors*.

IONITA, I. (2016). Data mining technique for e-learning. *Journal of Applied Computer Science & Mathematics*, *10*(2), 26–31. https://doi.org/10.4316/JACSM.201602004

Jha, N., Lee, K., & Kim, Y.-J. (2022). Diagnosis of temporomandibular disorders using artificial intelligence technologies: A systematic review and meta-analysis. *PLOS ONE*, *17*(8), e0272715. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0272715

Jiawei Han, & Jian Pei. (2012). *Data Mining: Concepts and Techniques*. Elsevier. https://doi.org/10.1016/C2009-0-61819-5

Kolla, M., Mishra, R. K., Zahoor ul Huq, S., Vijayalata, Y., Gopalachari, M. V., & Siddiquee, K.-A. (2022). CNN-Based Brain Tumor Detection Model Using Local Binary Pattern and Multilayered SVM Classifier. *Computational Intelligence and Neuroscience*, *2022*, 1–9. https://doi.org/10.1155/2022/9015778

Li, S., Wang, C., Chen, J., Lan, Y., Zhang, W., Kang, Z., Zheng, Y., Zhang, R., Yu, J., & Li, W. (2023). Signaling pathways in brain tumors and therapeutic interventions. *Signal Transduction and Targeted Therapy*, *8*(1), 8. https://doi.org/10.1038/s41392-022-01260-z

Louis, D. N., Perry, A., Reifenberger, G., von Deimling, A., Figarella-Branger, D., Cavenee, W. K., Ohgaki, H., Wiestler, O. D., Kleihues, P., & Ellison, D. W. (2016). The 2016 World Health Organization Classification of Tumors of the Central Nervous System: a summary. *Acta Neuropathologica*, *131*(6), 803–820. https://doi.org/10.1007/s00401-016-1545-1

Mudda, M., Manjunath, R., & Krishnamurthy, N. (2022). Brain Tumor Classification Using Enhanced Statistical Texture Features. *IETE Journal of Research*, *68*(5), 3695–3706. https://doi.org/10.1080/03772063.2020.1775501

Nie, J., Xue, Z., Liu, T., Young, G. S., Setayesh, K., Guo, L., & Wong, S. T. C. (2009). Automated brain tumor segmentation using spatial accuracy-weighted hidden Markov Random Field. *Computerized Medical Imaging and Graphics*, *33*(6), 431–441. https://doi.org/10.1016/j.compmedimag.2009.04.006

Ojala, T., Pietikäinen, M., & Mäenpää, T. (2001). *A Generalized Local Binary Pattern Operator for Multiresolution Gray Scale and Rotation Invariant Texture Classification* (pp. 399–408). https://doi.org/10.1007/3-540-44732-6_41

Pattanaik, B., Anitha, K., Rathore, S., Biswas, P., Sethy, P., & Behera, S. (2022). Brain tumor magnetic resonance images classification based machine learning paradigms. *Współczesna Onkologia*, *26*(4), 268–274. https://doi.org/10.5114/wo.2023.124612

Polepaka, S., Rao, Ch. S., & Chandra Mohan, M. (2020). IDSS-based Two stage classification of brain tumor using SVM. *Health and Technology*, *10*(1), 249–258. https://doi.org/10.1007/s12553-018-00290-4

Rahman Ahad, Md. A., Islam, Md. N., & Jahan, I. (2016). Action recognition based on binary patterns of action-history and histogram of oriented gradient. *Journal on Multimodal User Interfaces*, *10*(4), 335–344. https://doi.org/10.1007/s12193-016-0229-4

Rasool Reddy, K., & Dhuli, R. (2022). Segmentation and classification of brain tumors from MRI images based on adaptive mechanisms and ELDP feature descriptor. *Biomedical Signal Processing and Control*, *76*, 103704. https://doi.org/10.1016/j.bspc.2022.103704

Sartono, B., Raharjo, M., & Suhaeni, C. (2018). Empirical Study on the Predictive Power of Rotation Forest. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, *187*(1), 012053. https://doi.org/10.1088/1755-1315/187/1/012053

Sharif, M., Amin, J., Raza, M., Yasmin, M., & Satapathy, S. C. (2020). An integrated design of particle swarm optimization (PSO) with fusion of features for detection of brain tumor. *Pattern Recognition Letters, 129*, 150–157. https://doi.org/10.1016/j.patrec.2019.11.017

Srinivas Babu Gottipati. (2024). A Comprehensive Approach to Brain Tumor Classification in MRI: Unifying Classical Local Binary Patterns and Convolution Neural Networks. *Journal of Electrical Systems*, *20*(3), 519–531. https://doi.org/10.52783/jes.2979

Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A., & Bray, F. (2021). Global Cancer Statistics 2020: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, *71*(3), 209–249. https://doi.org/10.3322/caac.21660

GELİŞTİRİLEN HİBRİT YÖNTEMLE BEYİN KANSERİNİN TANISI: LOCAL BİNARY PATTERNS VE LONG SHORT-TERM MEMORY

Mehmet GÜL
Şırnak University, Engineering Faculty, Computer Engineering, 73000, Şırnak
ORCID ID: 0000-0002-4819-4743

ÖZET

Görüntü iyileştirme çalışmalarında kullanılan derin öğrenme ve makine öğrenme metotları ve bu metotların kullanımlarından elde edilen yüksek performans sonuçları kanser hastalığının ön tanısı için umut vericidir. Kanser hastalığı özellikle yapılacak erken tanı işlemleri ile tedavisi mümkün olabilen son derece tehlikeli bir hastalıktır. Yapılacak erken tanı ve bu kapsamda tedavi işlemi hastanın hayatta kalım süresini hem de hayat kalitesini de artırır. Beyin dokusu üzerinde oluşabilecek herhangi bir tümörün alışılmadık bir şekilde dağılım göstermesi olasıdır. Bu durum tümöral bölgenin tespitini son derece zorlaştırabilir. Bu kapsamda yürütülen çalışmada görüntülerin iyileştirilmesi için hibrit metot geliştirildi. Geliştirilen hibrit metotta son derece yüksek performans sonuçları elde edildi. Çalışma kapsamında Local Binary Pattern (LBP), Long Short-Term Memory (LSTM) metotları kullanıldı. Step-LBP metodundan elde edilen özelliklerin performans değerleri LSTM ile elde edildi. Gerçekleştirilen analiz çalışmasında glioma, meningioma ve pituitary beyin tümörlerine ait görüntülerin özellikleri step-LBP metodu çıkartıldı. Çıkartılan özellikler ardından LSTM metodu ile değerlendirildi ve elde edilen başarı oranları sırasıyla glioma, meningioma ve pituitary beyin tümörleri için 96.67%, 92.33% ve 95% şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Beyin Kanseri, Local Binary Patterns, Long Short-Term Memory

DIAGNOSIS OF BRAIN CANCER WITH DEVELOPED HYBRID METHOD: LOCAL BINARY PATTERNS AND LONG SHORT-TERM MEMORY

ABSTRACT

Deep learning and machine learning methods used in image enhancement studies, as well as the excellent performance results gained, are promising for the preliminary diagnosis of cancer. Cancer is an extremely dangerous disease that can be treated especially with early diagnosis methods. Early diagnosis and treatment to be performed within this scope increase both the patient's survival time and quality of life. It is possible for any tumor that may form on the brain tissue to have an unusual distribution. This situation can make it extremely difficult to detect the tumoral region. In this study, a hybrid method was developed to enhance the images.

Extremely high-performance results were obtained in the developed hybrid method. Within the scope of the study, local binary pattern (LBP), and long short-term memory (LSTM) methods were used. The performance values of the features obtained from the Step-LBP method were obtained with LSTM. In the analysis study, the features of the images belonging to glioma, meningioma, and pituitary brain tumors were extracted with the step-LBP method. The extracted features were then evaluated using the LSTM method, and the success rates obtained were 96.67%, 92.33%, and 95% for glioma, meningioma, and pituitary brain tumors, respectively.

Keywords: Brain Cancer, Local Binary Patterns, Long Short-Term Memory

1. Introduction

Approximately 50% of brain tumor cases are common Glioma primary brain tumors (Nie et al., 2009). Glioma primary brain tumors are divided into four according to symptoms, I and II low-grade glioma (LGG) and III and IV grade glioma (HGG) (Bakas et al., 2018). This highly lethal tumor can occur in various histological subregions at any age range. Glioma tumors also show invasive characteristics (Essadike et al., 2018). Since glioblastoma (GBM) cells, which cause the formation of the tumor, are immersed in the healthy brain parenchyma and infiltrate the surrounding tissues, they can grow near protein fibers and spread very quickly. This situation increases the importance of early diagnosis for disease diagnosis.

Computed tomography (CT), positron emission tomography (PET), and magnetic resonance imaging (MRI) are used to detect brain tumors (Havaei et al., 2015). Among the imaging methods of brain soft tissue, MRI imaging gives more successful results compared to other methods. Although imaging systems are used to detect brain tumors, segmentation of the brain tumor is a very difficult process for any doctor. To overcome such a situation, successful results are achieved to a great extent, especially in deep learning-based classification, segmentation, and target identification processes.

Since the beginning of the 21st century, communication devices that we have been accustomed to seeing in almost every individual's hand, especially mobile phones, are radio transmitters that emit electromagnetic (RF-EMF) fields. The effective area of the electromagnetic waves that are directly emitted from the device during communication with a mobile phone is a few centimeters. This situation particularly affects the temporal and parietal lobes of the brain (Schüz et al., 2022). The fundamental biological effect of RF-EMF on tissue is heating. Some studies are being conducted on the electromagnetic waves and heat effects that occur during mobile phone use and the effect on the soft tissue of the brain within the area of effect. In light

of the results obtained in many studies, it is stated that widespread mobile phone use does not increase the risk of brain tumors. On the other hand, some studies present evidence that widespread mobile phone use increases the risk of glioma and acoustic neuroma in particular (Schüz et al., 2022). According to the WHO organization, RF-EMF has been classified as having a "probably carcinogenic" effect.

2. Related Studies

Although there are many types of cancer, which is considered the most difficult disease today, some types with a high lethality depending on where they occur are more dangerous than other tumors, such as brain tumors. Diagnosis of brain tumors is carried out with several methods, medical imaging systems or biopsy. The MRI imaging system from medical imaging systems contains many details with its rich data content. Many different studies are carried out to reveal the details hidden in such detailed images. Some of these studies are studies carried out with LSTM and LBP algorithms. In a study conducted in 2020, researchers evaluated brain tumor MRI images with the model developed with the LSTM algorithm. As a result of the study, a striking result of 98% was obtained (Amin et al., 2020a). In another study conducted in 2022, researchers improved MRI images containing brain tumors with the Convolution Neural Network (CNN) method. In the continuation of the study, when the results obtained were re-evaluated with the LSTM algorithm, it was reported that a success rate of 99.1% was achieved (Alsubai et al., 2022). In 2022, Aqeel et al. conducted a study examining Alzheimer's disease. Neuropsychological measures (NM) and MRI biomarkers of the patients were examined with the LSTM algorithm. As a result of the study conducted on the obtained biomarker, a success rate of 88.24% was reported (Aqeel et al., 2022). In another study conducted by Bhattacharjee et al. in 2022, images of meningioma and glioma tumors were evaluated on MRI images of brain tissue with the LSTM algorithm. As a result of the study, a success rate of 97.7% was achieved (Bhattacharjee et al., 2022). In (Devanathan & Kamarasan, 2023), an extremely high success rate of 98.95% was obtained in the comprehensive examination conducted with the LSTM algorithm on MRI images containing brain tumors.

LSTM and LBP algorithms are actively used in many fields of medicine. The most striking of these applications is the study conducted on ECG signals. Akdağ and his team conducted studies on heart disease and the obtained electrocardiogram (ECG) data were categorized with a one-dimensional-local binary pattern (1D-DS-LBP). After the categorization process, the results were divided into subsamples with LSTM and they reported that they obtained performance values between 96.80% and 99.79% (AKDAĞ et al., 2022).

The hybrid method consisting of LBP and LSTM methods was used by researchers Mahum and Aladhadh in the diagnosis of skin cancer. Feature extraction from images of skin cancer patients was performed with the LBP method. Images of skin cancer were classified as benign or malignant. After the classification process, a 99.4% success rate was reported from the hybrid method formed using the LSTM method (Mahum & Aladhadh, 2022).

3. Used algorithms

3.1. Local Binary Pattern

The Local Binary Pattern (LBP) method is used very successfully in feature extraction processes in many different applications such as medical image analysis, image acquisition, phase identification, texture classification, and image segmentation (Ojala et al., 2001). This method, which has an extremely simple calculation logic, is parametric. In other words, any 3x3 selected pixel on the image is considered. The relationship between the selected center pixel and the eight pixels around it is queried. As a result of this query, a new pattern is created. The values of the other surrounding pixels that are related to the center pixel are compared and if the value of the neighboring pixels is smaller than the center pixel, the value is 0, if larger, the value is 1 (formula 1). As a result of the assignments, the decimal value of the number in the eight-digit binary number system obtained is calculated and assigned as the new center pixel value. The assignment process is shown in detail in Figure 1 below.

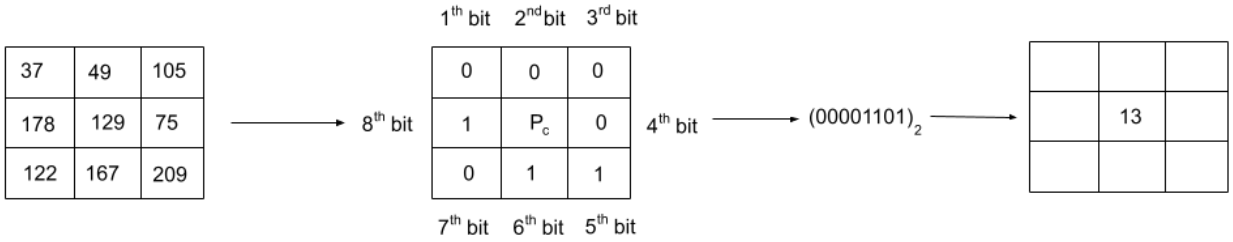

Fig.1. Architecture of LBP method

$$LBP_{P,R} = \sum_{i=0}^{P-1} s(g_i - g_c)2^i, \qquad s(x) = \begin{cases} 1 & x \geq 0 \\ 0 & x < 0 \end{cases} \qquad (1)$$

3.2. Step-Local Binary Pattern

Many different variants of the LBP algorithm continue to be developed. Different studies are carried out from each of these developed methods and it is reported that extremely successful results are obtained. One of these variants is the Step-Local Binary Pattern (nLBP) algorithm. In the classical LBP algorithm, the relationship between the center pixel and the eight pixels around it in any 3x3 image piece selected on the image is questioned. In the nLBP method, the

LBP method is modified by starting from the same principle and changing the number of steps between 1-4 (Gül & Kaya, 2024). The nLBP algorithm is depicted in Figure 2 below;

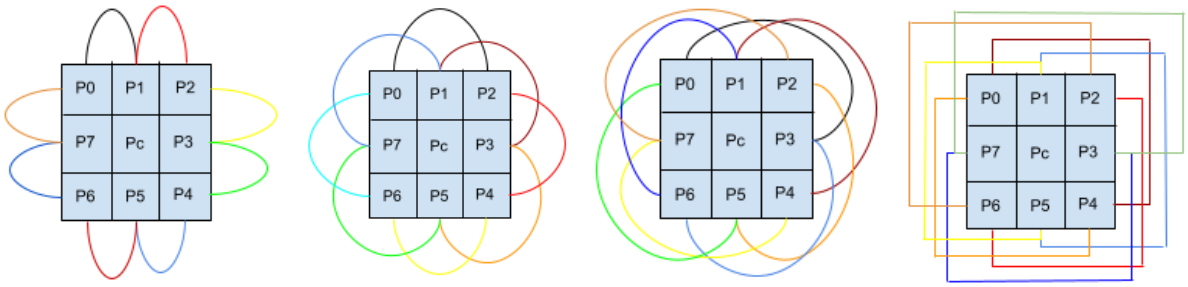

Fig.2. Example sub-image for the step-LBP algorithm

The calculation of the n-LBP method is given in eq.2 below.

$$S(P_i > P_j) = \begin{cases} 1 & if \quad P_i > P_j \\ 0 & \quad\quad P_i \leq P_j \end{cases} \tag{2}$$

3.3. Long Short-Term Memory (LSTM)

Training recurrent or very deep neural networks is an extremely difficult process. To overcome this situation, which is especially affected by the exploding/vanishing gradient problem ("Gradient Flow in Recurrent Nets: The Difficulty of Learning LongTerm Dependencies," 2009) a self-recurrent and highly effective neural network model has been developed. The developed algorithm is the Long short-term memory (LSTM) algorithm. LSTM is a variant of a special Recurrent Neural Network (RNN) algorithm that can model temporal dependencies. It is a method that can store the hidden states of the RNN method, thus modeling dynamic temporal behavior and also providing direct cyclic connections between units. The main difference between the LSTM and RNN methods is that the LSTM algorithm performs addition to the cell state to record long-term states. In other words, LSTM can connect the processed data by recalling past data (Chen, 2016). Normally, each LSTM unit has an input, output, and forget gate. LSTM cells can remember their values at arbitrary time intervals. The three-gate architecture that forms the basis of the LSTM method is shown in Figure 3 below.

4. DATASET

Within the scope of the study, two different datasets from the public Kaggle website were examined. Extremely high success results were obtained from both datasets. Both datasets include MRI images of glioma, meningioma, and pituitary brain tumors. On the other hand, the

dataset also includes images of healthy individuals for control purposes. Within the scope of the study, images of each disease were improved separately, and each disease was analyzed together with images of healthy individuals.

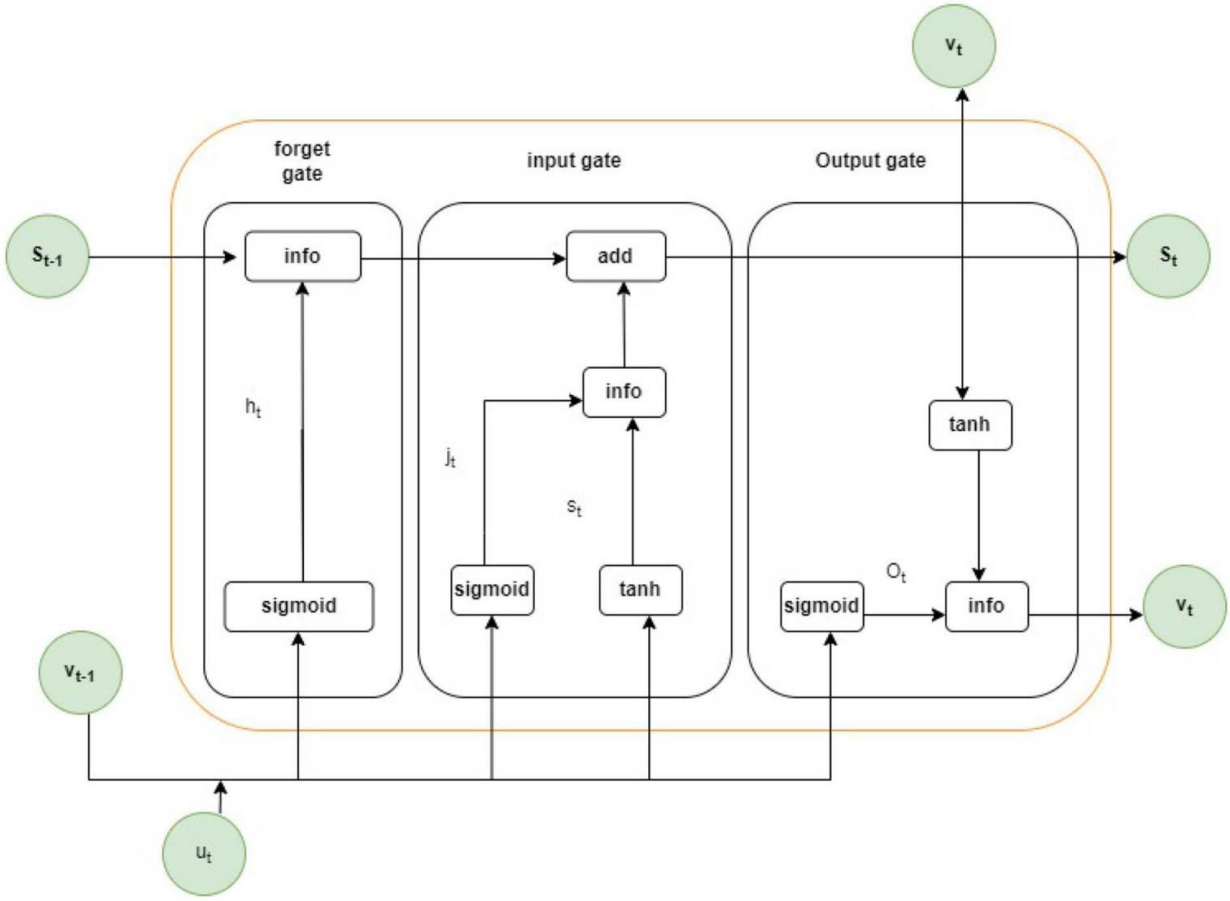

Fig.3. Architecture of LSTM Method

5. Hardware

The PC on which the study was carried out has the features of an 8th Generation I9 processor, Intel Core 2.9 Ghz speed, and 32 GB RAM. The results obtained as a result of this study, which was carried out on a machine with extremely high-performance features, are given in detail in the next discussion and results section.

6. Discussion and Results

Within the scope of the study, two experimental studies were conducted and the dataset was for glioma, meningioma, and pituitary brain tumors, which are the most common. In the experimental studies conducted, the dataset included images that were not tumors for control purposes. Since all processed images were not of equal pixel size and were in RGB format, all images were converted to equal pixel size and grayscale color value. In the pre-processing stage, all images were converted to 256x256 pixels and the images in RGB format were converted to

grayscale format. The images of all three brain tumors and the comparative results of both experimental studies are given below. The images of the glioma tumor were improved with the n-LBP method. The obtained features were then analyzed with the LSTM method. The success rate obtained with the hybrid method proposed within the scope of the study was obtained as 96.67%. The Accuracy/Loss results obtained with the hybrid method are shown in Figure 4 below and the True/Predicted Class results are shown in Figure 5 below.

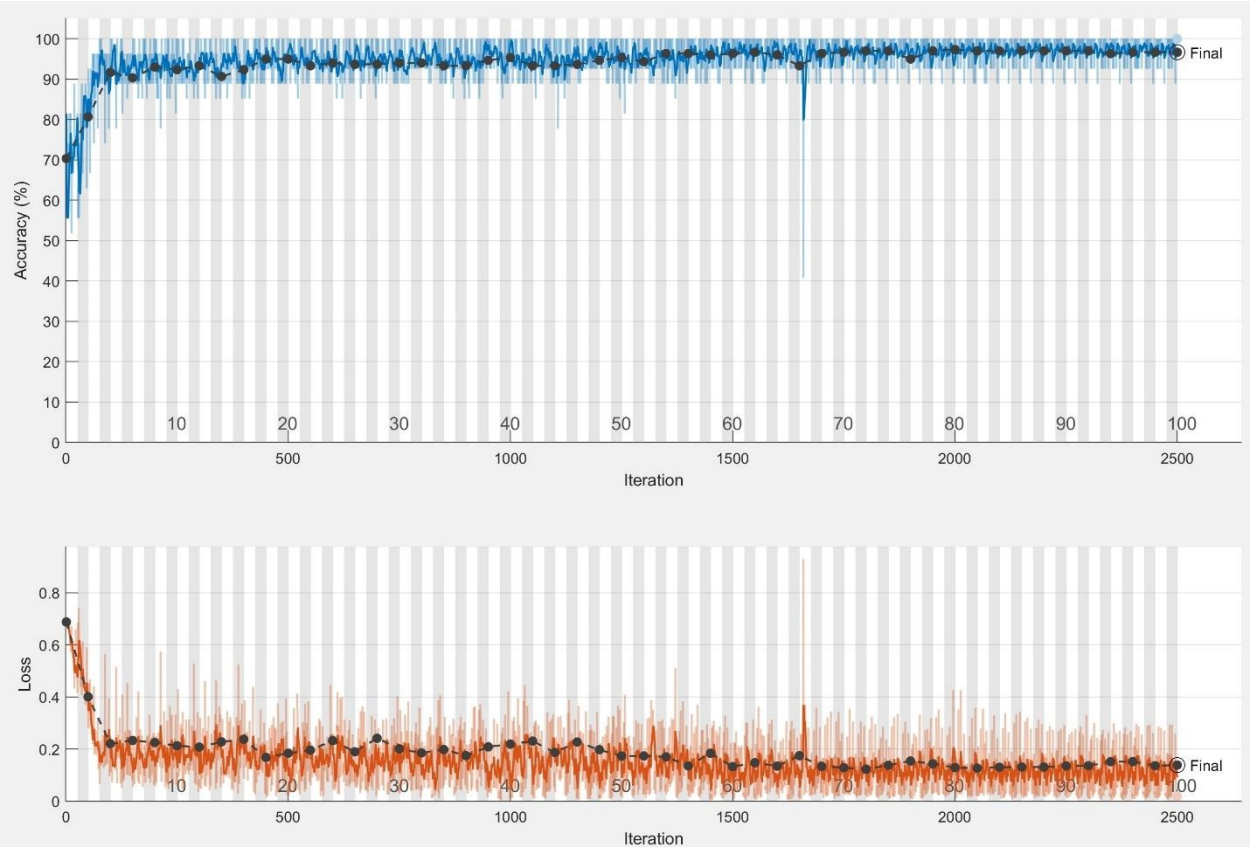

Fig.4. Accuracy and Loss results of glioma tumor with the proposed hybrid method

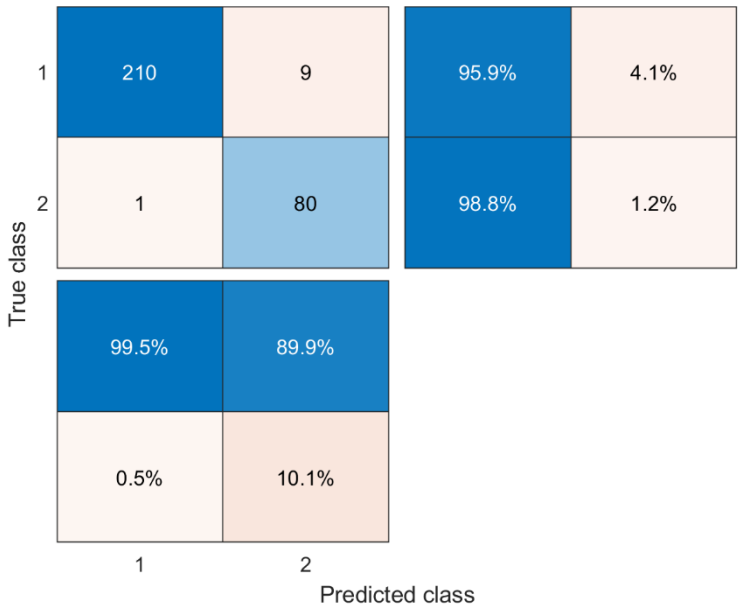

Fig.5. True and Predicted class results obtained from images of glioma tumor processed with the proposed hybrid method.

The success rate obtained with the proposed hybrid method within the scope of the study was 92.33%. The results obtained with the proposed hybrid method and the Accuracy/Loss results of these results are shown in Figure 7 below and the True/Predicted Class results are shown in Figure 6 below.

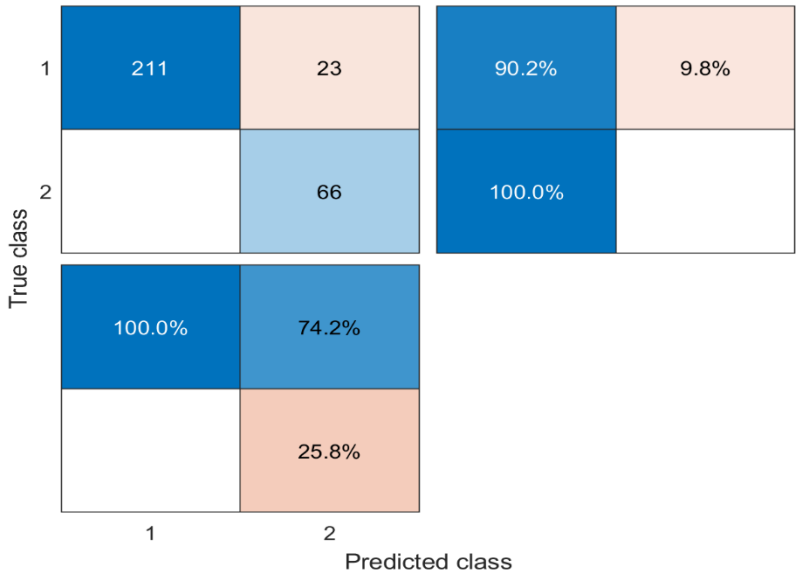

Fig.6. True and Predicted class results obtained from images of meningioma tumor processed with the proposed hybrid method

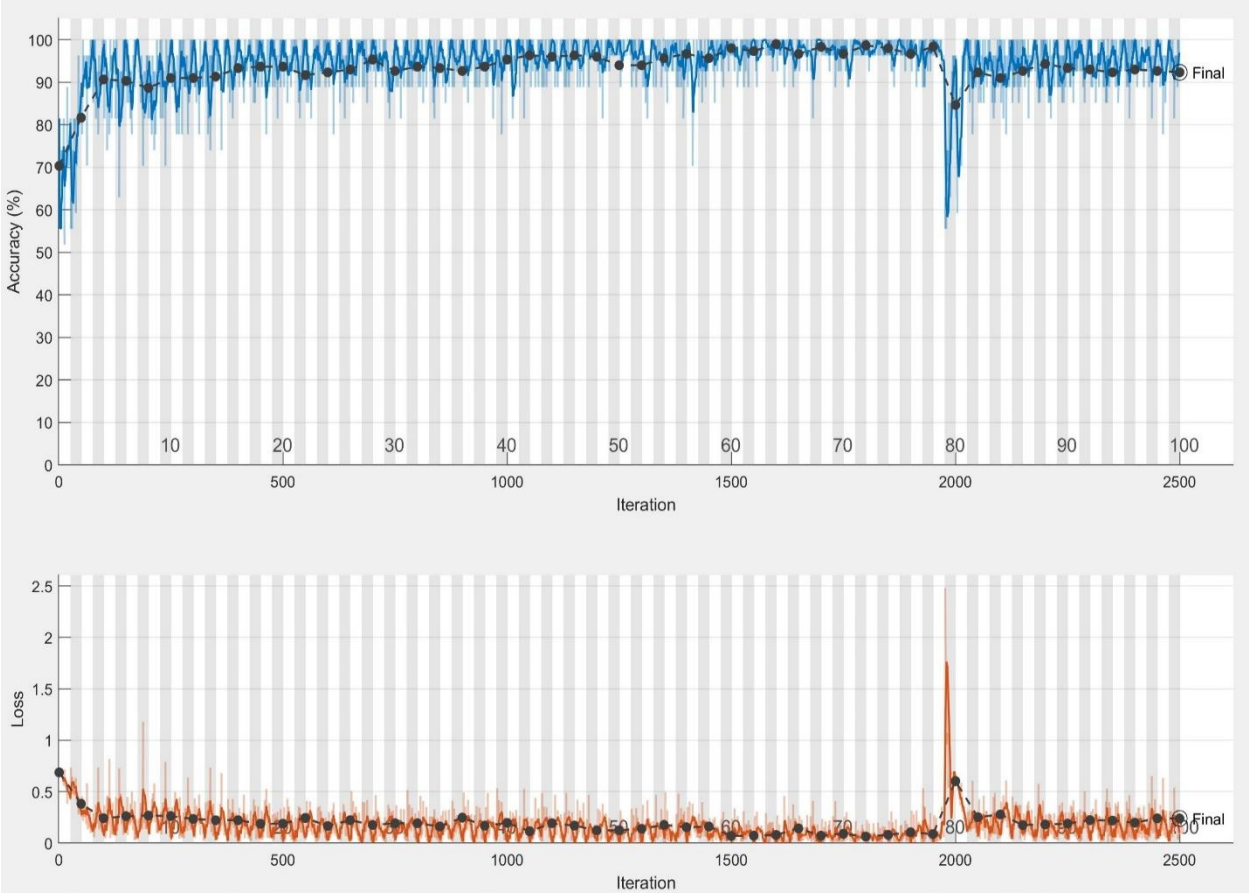

Fig.7. Accuracy and Loss results of meningioma tumor with the proposed hybrid method

The success rate obtained with the proposed hybrid method within the scope of the study was 95%. The results obtained with the proposed hybrid method and the Accuracy/Loss results of these results are shown in Figure 8 below and the True/Predicted Class results are shown in Figure 9 below.

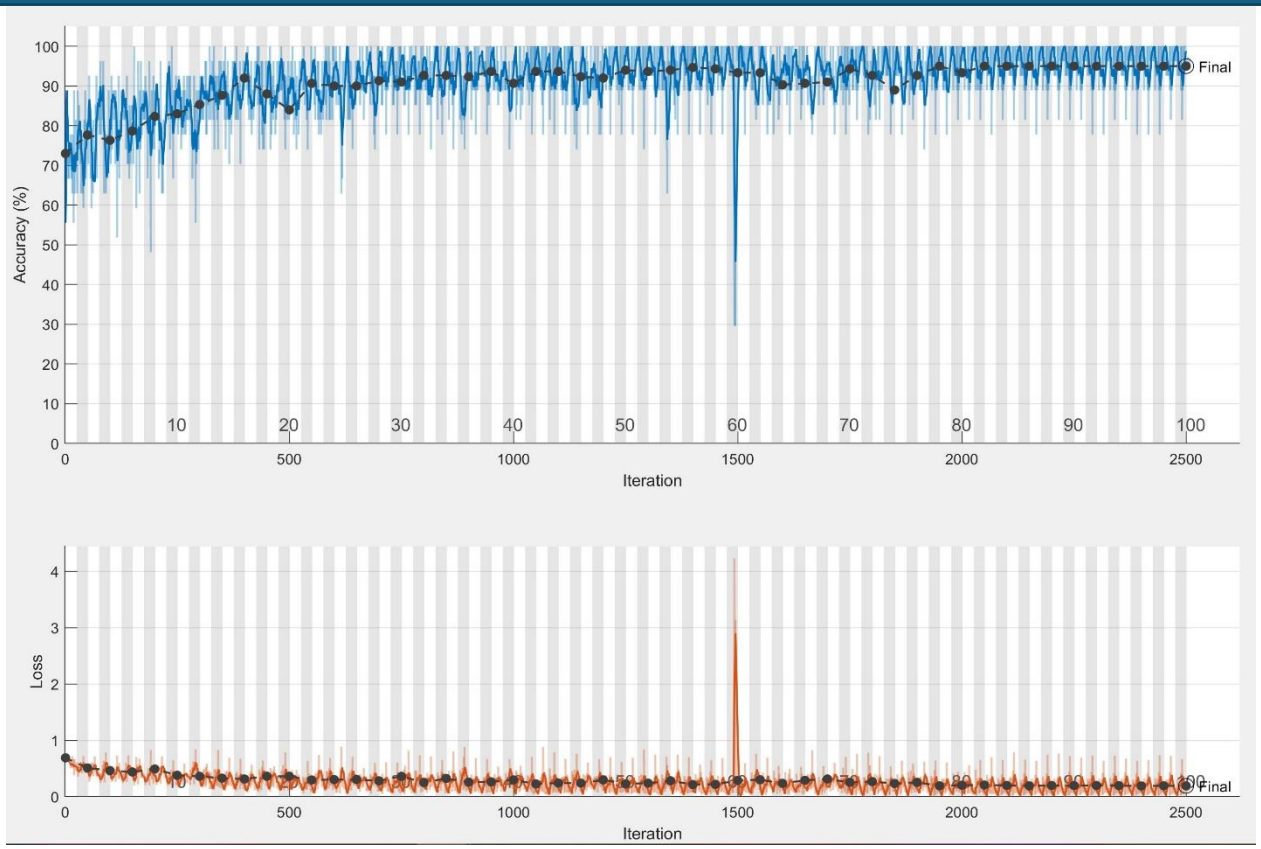

Fig.8. Accuracy and Loss results of pituitary tumor with the proposed hybrid method

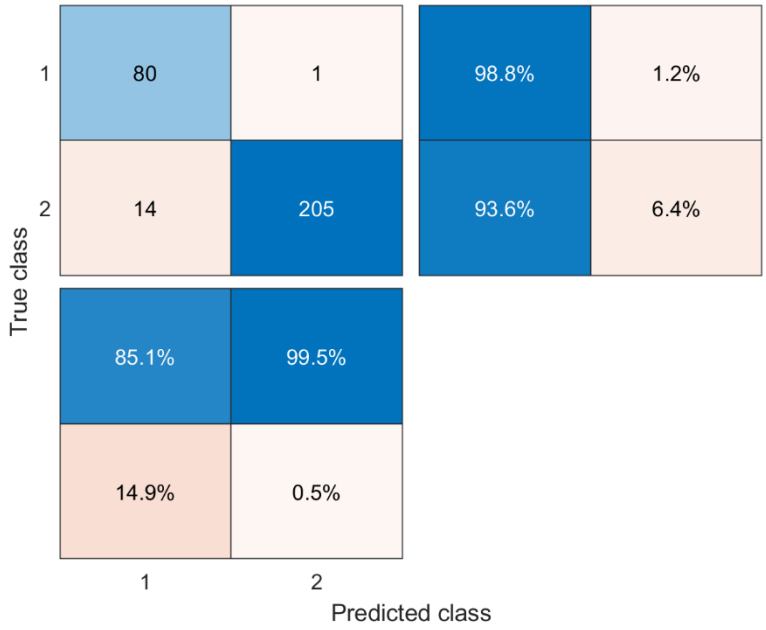

Fig.9 True and Predicted class results obtained from images of pituitary tumor processed with the proposed hybrid method

Table 1. Comparative results of separate studies performed with LBP and LSTM algorithms

Studies	Methods	Tumors	Accuracy (%)
(Alsubai et al., 2022)	Convolutional Neural Network + Long Short Term Memory (CNN-LSTM)	Brain tumors	99.1
(Amin et al., 2020b)	Long Short Term Memory (LSTM)	Brain tumors	98
(Aqeel et al., 2022)	Long Short Term Memory (LSTM)	Alzheimer's disease	88.24
(Bhattacharjee et al., 2022)	Long Short Term Memory (LSTM)	Glioma + Meningioma	97.7
(Devanathan & Kamarasan, 2023)	Long Short Term Memory (LSTM) + Archimedes Optimization Algorithm (AOA)	Brain tumors	98.95
Proposed Method	n-LBP + LSTM	Glioma Meningioma Pituitary	98.66 84.38 85.91

As shown in Table 1 above, the most common Glioma, Meningioma, and Pituitary brain tumors were improved with the nLBP algorithm and then the results were classified with the LSTM algorithm. The highest success rate obtained with the hybrid method developed in the study was determined as 98.66% for glioma brain tumor. When the dataset belonging to meningioma tumor was examined, it was improved with the αLBP algorithm and then the results were classified with the LSTM algorithm. The success rate obtained for meningioma tumor with the hybrid method developed within the scope of the study was obtained as 84.38%. Finally, the images in the dataset belonging to pituitary tumor examined were improved with the αLBP algorithm and then the results were classified with the LSTM algorithm. The classification success rate obtained for pituitary tumor was obtained as 85.91%. In the dataset examined within the scope of the study, the images belonging to all three dominant brain tumors were examined separately in this study. In the conducted study, extremely successful results were obtained in the developed hybrid model. When recent studies were examined, it was determined that the success rate obtained as a result of the study was higher than many of the results given in Table 1 above.

CONCLUSION

Within the scope of our study, two experimental studies were carried out on the LBP-based Step-LBP (n-LBP) method. Within the scope of the first experimental study, images of glioma, meningioma, and pituitary brain tumors were improved with the n-LBP method developed. The results obtained with the proposed hybrid n-LBP and LSTM methods were given separately in the previous section. In the comparative study, re-evaluation of the results obtained with the n-LBP method with classification algorithms gives more successful results than the proposed

hybrid method. On the other hand, we also obtained high performance from the proposed hybrid method within the scope of the study. In the next stage of the study, we aim to increase the performance of the hybrid method consisting of n-LBP and LSTM methods by using higher-performance PCs or servers and increasing the performance of the proposed hybrid method with a higher number of images. It is aimed that this study will be an example for the literature, especially for studies carried out on hybrid methods developed by using methods with different working principles together.

REFERENCES

AKDAĞ, S., KUNCAN, F., & KAYA, Y. (2022). A new approach for congestive heart failure and arrhythmia classification using downsampling local binary patterns with LSTM. *Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences*, *30*(6), 2145–2164. https://doi.org/10.55730/1300-0632.3930

Alsubai, S., Khan, H. U., Alqahtani, A., Sha, M., Abbas, S., & Mohammad, U. G. (2022). Ensemble deep learning for brain tumor detection. *Frontiers in Computational Neuroscience*, *16*. https://doi.org/10.3389/fncom.2022.1005617

Amin, J., Sharif, M., Raza, M., Saba, T., Sial, R., & Shad, S. A. (2020a). Brain tumor detection: a long short-term memory (LSTM)-based learning model. *Neural Computing and Applications*, *32*(20), 15965–15973. https://doi.org/10.1007/s00521-019-04650-7

Amin, J., Sharif, M., Raza, M., Saba, T., Sial, R., & Shad, S. A. (2020b). Brain tumor detection: a long short-term memory (LSTM)-based learning model. *Neural Computing and Applications*, *32*(20), 15965–15973. https://doi.org/10.1007/s00521-019-04650-7

Aqeel, A., Hassan, A., Khan, M. A., Rehman, S., Tariq, U., Kadry, S., Majumdar, A., & Thinnukool, O. (2022). A Long Short-Term Memory Biomarker-Based Prediction Framework for Alzheimer's Disease. *Sensors*, *22*(4), 1475. https://doi.org/10.3390/s22041475

Bakas, S., Reyes, M., Jakab, A., Bauer, S., Rempfler, M., Crimi, A., Shinohara, R. T., Berger, C., Ha, S. M., Rozycki, M., Prastawa, M., Alberts, E., Lipkova, J., Freymann, J., Kirby, J., Bilello, M., Fathallah-Shaykh, H., Wiest, R., Kirschke, J., … Menze, B. (2018). *Identifying the Best Machine Learning Algorithms for Brain Tumor Segmentation, Progression Assessment, and Overall Survival Prediction in the BRATS Challenge*.

Bhattacharjee, S., Prakash, D., Kim, C.-H., Kim, H.-C., & Choi, H.-K. (2022). Texture, Morphology, and Statistical Analysis to Differentiate Primary Brain Tumors on Two-Dimensional Magnetic Resonance Imaging Scans Using Artificial Intelligence Techniques. *Healthcare Informatics Research*, *28*(1), 46–57. https://doi.org/10.4258/hir.2022.28.1.46

Chen, G. (2016). *A Gentle Tutorial of Recurrent Neural Network with Error Backpropagation*.

Devanathan, B., & Kamarasan, M. (2023). Multi-objective Archimedes Optimization Algorithm with Fusion-based Deep Learning model for brain tumor diagnosis and classification. *Multimedia Tools and Applications*, *82*(11), 16985–17007. https://doi.org/10.1007/s11042-022-14164-5

Essadike, A., Ouabida, E., & Bouzid, A. (2018). Brain tumor segmentation with Vander Lugt correlator based active contour. *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, *160*, 103–117. https://doi.org/10.1016/j.cmpb.2018.04.004

Gradient Flow in Recurrent Nets: The Difficulty of Learning LongTerm Dependencies. (2009). In *A Field Guide to Dynamical Recurrent Networks*. IEEE. https://doi.org/10.1109/9780470544037.ch14

Gül, M., & Kaya, Y. (2024). Comparing of brain tumor diagnosis with developed local binary patterns methods. *Neural Computing and Applications*, *36*(13), 7545–7558. https://doi.org/10.1007/s00521-024-09476-6

Havaei, M., Davy, A., Warde-Farley, D., Biard, A., Courville, A., Bengio, Y., Pal, C., Jodoin, P.-M., & Larochelle, H. (2015). *Brain Tumor Segmentation with Deep Neural Networks*. https://doi.org/10.1016/j.media.2016.05.004

Mahum, R., & Aladhadh, S. (2022). Skin Lesion Detection Using Hand-Crafted and DL-Based Features Fusion and LSTM. *Diagnostics*, *12*(12), 2974. https://doi.org/10.3390/diagnostics12122974

Nie, J., Xue, Z., Liu, T., Young, G. S., Setayesh, K., Guo, L., & Wong, S. T. C. (2009). Automated brain tumor segmentation using spatial accuracy-weighted hidden Markov Random Field. *Computerized Medical Imaging and Graphics*, *33*(6), 431–441. https://doi.org/10.1016/j.compmedimag.2009.04.006

Ojala, T., Pietikäinen, M., & Mäenpää, T. (2001). *A Generalized Local Binary Pattern Operator for Multiresolution Gray Scale and Rotation Invariant Texture Classification* (pp. 399–408). https://doi.org/10.1007/3-540-44732-6_41

Schüz, J., Pirie, K., Reeves, G. K., Floud, S., & Beral, V. (2022). Cellular Telephone Use and the Risk of Brain Tumors: Update of the UK Million Women Study. *JNCI: Journal of the National Cancer Institute*, *114*(5), 704–711. https://doi.org/10.1093/jnci/djac042

DEVRE KESİCİLER ARASI GEÇEN SÜRELERİN GEOMETRİK VE HOMOJEN OLMAYAN POISSON SÜREÇLERİ İLE MODELLENMESİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Günay Burak KOÇER
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0001-8050-3123
Ezgi UÇAR
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0002-9107-1941
Mustafa Hilmi PEKALP
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0002-5183-8394

ÖZET

Devre kesiciler, finansal piyasalardaki fiyat değişikliklerinin belirli bir eşik değeri aştığı durumda alım satım işlemlerini otomatik olarak durduran sistemlerdir. Birçok finansal piyasada olduğu gibi Borsa İstanbul'da da endekse bağlı devre kesicilerin devreye girmesi ile yatırımcıların korunması sağlanmaktadır. Devre kesicilerin belirli bir zaman diliminde kaç kez devreye gireceğinin tahmin edilebilmesi, yatırımcıların portföylerini daha iyi yönetmelerine olanak tanırken, aynı zamanda borsalardaki riskin belirli bir seviyeye kadar kontrol altında tutulmasına da yardımcı olabilir. Bu çalışmadaki amaç devre kesicilerin devreye girdiği zaman aralıklarına uygun bir stokastik model belirlemektir. Endekse bağlı devre kesicilerin devreye girmeleri arasında geçen sürelerin veri olarak kullanıldığı bu çalışmanın analizinde, süreçlerin geometrik ve homojen olmayan Poisson süreçlerine uygunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla karşılaştırılmıştır. Geometrik süreç için üstel, lognormal, Weibull ve Gamma gibi önemli yaşam dağılımları dikkate alınmış ve uygun dağılım Kolmogorov-Smirnov (KS) testi ile belirlenmiştir. Homojen olmayan Poisson süreci için uygulamalarda en çok karşılaşılan şiddet fonksiyonları kuvvet yasası (power law) ve loglineer kullanılarak veri setinin sürece uygunluğu KS testi ile araştırılmıştır. Doğru süreç ve dağılım seçimi ile birlikte, model ve dağılım parametreleri tahmin edilmiştir. Ayrıca, ortalama değer fonksiyonu kullanılarak devre kesicilerin tahmini olarak kaç kez devreye gireceğine dair hesaplamalar yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, yatırımcıların portföylerini optimize etmeleri ve ani fiyat değişikliklerinden korunmaları sağlanarak piyasa risklerinin daha iyi yönetilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devre kesici, geometrik süreç, homojen olmayan Poisson süreci, finans, yatırım

MODELING THE INTERARRIVAL TIMES BETWEEN CIRCUIT BREAKERS USING GEOMETRIC AND NON-HOMOGENEOUS POISSON PROCESSES: AN APPLICATION TO BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

Circuit breakers are systems that automatically halt trading when price changes in financial markets exceed a certain threshold. In Borsa Istanbul, as in many other financial markets, the activation of index-linked circuit breakers helps protect investors. Accurately predicting how often circuit breakers will be triggered within a certain time frame can enable investors to manage their portfolios more effectively and help control market risks to a certain extent. The aim of this study is to determine a suitable stochastic model for the time intervals between activations of circuit breakers. In the analysis of this study, which uses the durations between the activations of index-linked circuit breakers as data, the suitability of geometric and non-homogeneous Poisson processes was compared using the Akaike Information Criterion (AIC). For the geometric process, important life distributions such as exponential, lognormal, Weibull, and Gamma were considered, and the appropriate distribution was determined using the Kolmogorov-Smirnov (KS) test. For the non-homogeneous Poisson process, the data set's fit to the process was examined using the KS test with commonly encountered intensity functions, such as power law and log-linear functions. With the correct process and distribution selection, the model and distribution parameters were estimated. Additionally, calculations were made to estimate how many times the circuit breakers are likely to be triggered using the mean value function. The results of this study aim to help investors optimize their portfolios and protect them from sudden price fluctuations, thereby contributing to better management of market risks.

Keywords: Circuit breaker, geometric process, non-homogeneous Poisson process, finance, investment

1. GİRİŞ

Finansal piyasalarda meydana gelebilecek beklenmedik ve ani fiyat değişiklikleri sonucu yatırımcılar için ortaya çıkabilecek zararları en aza indirmek amacıyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemlerden biri de devre kesicilerdir. Devre kesiciler, finansal piyasalardaki fiyat değişikliklerinin belirli bir eşik değeri aştığı durumda alım satım işlemlerini otomatik olarak durduran sistemlerdir. Birçok finansal piyasada olduğu gibi Borsa İstanbul'da da endekse bağlı devre kesicilerin devreye girmesi ile yatırımcıların korunması sağlanmaktadır.

Borsa İstanbul'daki devre kesici uygulaması 2015 yılının sonlarına doğru Otomatik Seans Durdurma Sistemi'nin yerine getirilmiştir. Bu uygulamayla, bir sermaye piyasası aracının fiyatındaki değişim Borsa tarafından belirlenen eşik değerlerin üzerine çıktığında, işlemler

geçici olarak emir toplama aşamasına alınarak ilgili sermaye piyasası aracında çok fiyat yöntemi yerine tek fiyat yöntemi kullanılarak fiyat belirlemesi yapılır. İlk aşamada Pay (Hisse) Piyasalarında pay bazında uygulanan devre kesicilere, 10.08.2020 tarihli kararla Endekse Bağlı Devre Kesici Sistemi (EBDKS) eklenmiştir (Borsa İstanbul, 2020). Böylece, BIST 100 Endeksi'nin bir gün önceki kapanışa kıyasla gün içinde %5 veya üzerinde düşüş yaşaması durumunda birinci eşik, %7 veya üzerinde düşüş yaşanması halinde ise ikinci eşik devreye girecek ve EBDKS uygulanacaktır. Bu kapsamda, Pay Piyasası, Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası'nda (VİOP) pay ve pay endekslerine dayalı sözleşmeler ile Borçlanma Araçları Piyasası Pay Repo Pazarı'ndaki işlemler geçici olarak durdurulacaktır. EBDKS, endeksin yukarı yönlü hareketlerinde aktif olmayacak olup, referans alınacak endeks, değişim yönü ve oranlar, piyasa koşullarına göre Borsa tarafından önceden bildirilmek suretiyle güncellenebilmektedir (Borsa İstanbul, 2020).

Devre kesici kavramı ilk olarak 1988 yılında New York Stock Exchange (NYSE) tarafından ortaya konulan bir kavramdır. Özünde yatırımcının güveninin sarsılmasını engellemek için öne çıkarılan bir sistemdir. Öyle ki hisse senetlerinin fiyatlarındaki varyasyonun artmasına sebep olan ticari stratejiler sonucunda yatırımcı alım-satım işlemlerini başka bir borsaya taşımak isteyebilmektedir. Devre kesicilerin mantığının altında yatan kavram piyasadaki aşırı oynaklık kavramıdır. Sürü içgüdüsü ile hareket eden yatırımcılar fiyatlarda aşırı yükselmeye veya düşüşe sebep olabilmektedirler (Santoni ve Liu,1993). Devre kesiciler piyasaya belirli bir süre zarfında kısıtlama getirerek bu oynaklığı kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Bilgimiz dâhilinde, devre kesici uygulaması hakkındaki ulusal yayınlar incelendiğinde sınırlı sayıda yayın ve çalışmayla karşılaşılmıştır. Bu çalışmalar temelde devre kesici uygulamalarının piyasanın volatilitesi ve piyasa etkinliği üzerinde durmuştur (Çelik ve Koç, 2018; Aytekin vd., 2021). Özellikle kriz zamanlarında gündeme gelen endeks üzerinde uygulanan devre kesicilerin şirket hisseleri özelinde de farklı zamanlarda gözlemlendiği bilinmekte ve olasılıksal süreçler ile modellenmeleri hakkında ulusal literatürde bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Uluslararası literatürde, kimi çalışmalar devre kesici uygulamasının fiyat değişkenliğini artırma ve fiyat hareketlerini şiddetlendirme gibi ters bir etkiye sahip olabileceği ve yatırımcıların sürü davranışı sergileyerek devre kesiciyi tetikleyebileceği ve uygulamanın belirsiz etkileri incelenirken, diğer taraftan bu uygulamanın piyasa likiditesi düşük olduğunda oynaklığı büyük ölçüde azaltacağı ve yüksek likidite durumlarında ise kârın yanlış dağılımını önleyeceği öne sürülmüştür (Subrahmanyam, 1994; Wang vd., 2022; Kobayashi ve Hashimoto, 2011). Özellikle Covid-19 virüsünün etkisiyle önemi daha da artmıştır. Çoklu piyasalarda devre

kesicilerin hisse senedi fiyat dinamikleri ve finansal krizlerin bir finansal piyasadan başka bir finansal piyasaya iletilmesine olan etkisini anlamak için model geliştirilmiş ve devre kesici kurallarının, pandeminin tetiklediği piyasa düşüşlerini ve aşırı oynaklığı şiddetlendirdiği ortaya çıkmıştır (Liu ve Zeng, 2018).

Devre kesicilerin belirli bir zaman diliminde kaç kez devreye gireceğinin tahmin edilebilmesi, yatırımcıların portföylerini daha iyi yönetmelerine olanak tanırken, aynı zamanda borsalardaki riskin belirli bir seviyeye kadar kontrol altında tutulmasına da yardımcı olabilir. Bu çalışmanın amacı devre kesicilerin devreye girdiği zaman aralıklarına uygun bir stokastik model belirlemektir. Endekse bağlı devre kesici (EBDK) olaylarının arasında geçen sürelerin sayma sürecinden gelen bir veri olarak kullanıldığı bu çalışmanın analizi şu şekilde yapılmıştır: İlk olarak, geometrik sürecin ilgili veri seti için uygun bir model olduğu varsayılarak üstel, lognormal, Weibull ve Gamma gibi önemli yaşam dağılımları dikkate alınmış ve uygun dağılım Kolmogorov-Smirnov (KS) testi ile belirlenmiştir. Sonrasında, homojen olmayan Poisson süreci varsayımı altında gerçek veri uygulamalarında en çok karşılaşılan şiddet fonksiyonları kuvvet yasası (power law) ile loglineer dikkate alınarak veri setinin bu sürece uygunluğu KS testi ile araştırılmıştır. Uygun süreç ve dağılım seçimi ile birlikte, model ve dağılım parametreleri tahmin edilmiştir. İlgili veri setinin geometrik ve homojen olmayan Poisson süreçlerine uygunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla karşılaştırılmıştır. Ayrıca, ortalama değer fonksiyonu kullanılarak devre kesicilerin tahmini olarak kaç kez devreye gireceğine dair hesaplamalar yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, yatırımcıların portföylerini optimize etmeleri ve ani fiyat değişikliklerinden korunmaları sağlanarak piyasa risklerinin daha iyi yönetilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Özetle bu çalışmada, EBDK'ler arası geçen sürelerin homojen olmayan Poisson veya geometrik süreçlerinden hangisi ile modellenebileceği araştırılmıştır. Uygun sayma sürecinin belirlenmesinden sonra belirli bir t zamanına kadar devre kesicilerin ortalama olarak kaç kez devreye gireceği hesaplanmıştır.

2. VERİ SETİ

Borsa İstanbul'da pay bazlı devre kesici uygulandığında, işlem sırasının durdurulduğuna ilişkin, EBDK uygulandığında ise seansın durdurulduğuna ilişkin bildirim Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden yapılmaktadır. Veri setini oluşturmak için EBDKS'nin uygulandığı gün ve saatler KAP internet sitesinden elde edilmiştir.

2.1. Veri Setinin Hazırlanması

Borsa İstanbul'da hisse senedi işlemleri, hafta içi her gün belirli saatler arasında gerçekleşmektedir. Bu saatler, piyasa koşullarına ve özel durumlara göre değişiklik gösterebilir. Ayrıca, resmî tatil günlerinde de işlem saatlerinde farklılıklar olabilir. Pay piyasası sürekli işlem yöntemindeki işlemler tam iş günlerinde 10:00-18:00, yarım iş günlerinde 10:00-12:30 saatleri arasında gerçekleşmektedir.

Analizlerde kullanılacak veri seti, ardışık iki EBDK'nin aralarında geçen işlem dakikaları olarak hesaplanmıştır. Örneğin, iki ardışık tam iş gününde aynı saatte devre kesici devreye girmişse, bu iki olay arasındaki süre 24 saat olarak değil, Borsa'nın açık olduğu süre olarak hesaplanır. Yani, Borsa'nın işlem saatleri dikkate alınır.

EBDKS'nin devreye girmesinin ardından pay piyasalarında işlemler 20 dakika boyunca geçici olarak durdurulur. Ardından, sürekli işlem yöntemiyle işlem gören sıralarda, ilk 5 dakikalık süre boyunca tek fiyat emirleri toplanır, ardından gelen 5 dakika içinde emirler eşleştirilip işlem fiyatları belirlenir ve ilan edilir. Tek fiyat işlem yöntemi ile işlem gören paylar tek fiyat emir toplama ile açılır ve asgari 10 dakika sürecek emir toplama seansı sonrasında seans akışı kaldığı yerden devam eder. Bu bilgiler doğrultusunda, devre kesicinin devreye girmesinden 30 dakika sonra borsa işlemlerinin yeniden başladığı açıktır. EBDKS'nin ilk devreye girdiği tarih Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası başkan değişikliği sonrasındaki ilk iş gününe denk gelmiş ve o gün iki devre kesici devreye girmiştir. İlk devre kesici 22.03.2021 saat 10:00'da ikinci devre kesici aynı gün saat 10:38'de gerçekleşmiştir. Devre kesici ardından borsadaki işlemlere verilen 30 dakikalık aradan dolayı veri setinin ilk değeri 8 dakika olarak kabul edilmiştir. Eğer iki devre kesici arası geçen zaman otuz dakika ise (Örneğin ilk devre kesici 10:00 ikinci devre kesici aynı gün 10:30'da gerçekleşmişse) veri setinde ilgili değer varsayımsal olarak 0,5 dakika alınmıştır. Bu durum veri setinde iki kez görülmüştür. Devre kesici saat 17:00'den sonra gerçekleşmişse işlemler o gün için durdurulur. Borsanın açılışı ilgili günden sonraki ilk iş günüdür.

2.2. Veri Setinin Özellikleri

Veri seti, 2021, 2022 ve 2023 yıllarındaki 24 Endekse Bağlı Devre Kesicilerin aralarında geçen işlem dakikalarından oluşan $(X_1, X_2, \dots X_{23})$ toplam 23 gözlemden oluşur.

Tablo 1. Veri Seti için Özet Bilgiler

Min.	1. Çeyreklik	Medyan	Ortalama	3. Çeyreklik	Maks
0,5	15,5	413,0	9796,9	4540,0	86965,0

Tablo 1'de veri seti için özet bilgiler yer almaktadır. En küçük gözlem değeri 0,5 dakika, en büyük gözlem değeri ise 86965 işlem dakikasıdır. Gözlem değerlerinin ortalaması ise 9796,9 olarak hesaplanmıştır. Grafik 1'de EBDK arası geçen işlem dakikalarının histogram grafiği yer almaktadır.

Grafik 1. EBDK Arası Geçen İşlem Dakikaların Histogram Grafiği

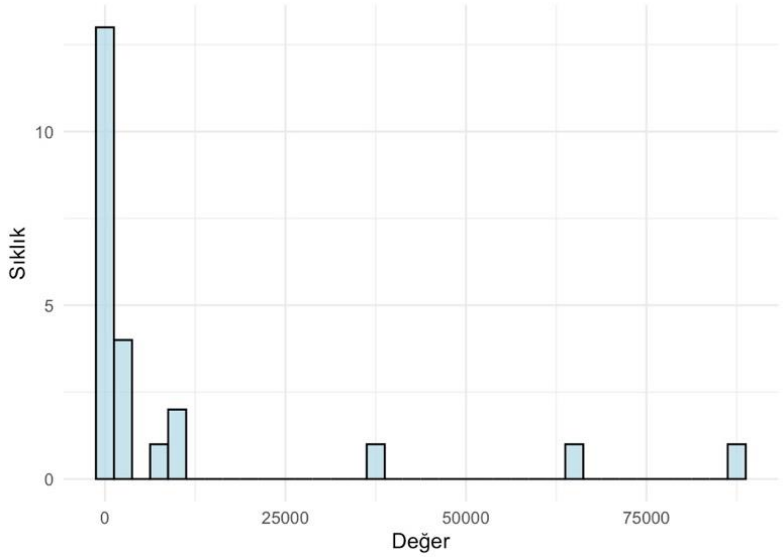

3. YÖNTEMLER

$N(t),\ (0,t]$ aralığında gerçekleşen belli bir türden olayların sayısı olmak üzere $\{N(t),\ t \geq 0\}$ stokastik sürecine bir sayma süreci denir. X_1 rasgele değişkeni bu sürece göre gerçekleşen ilk olayın gerçekleşme zamanı olmak üzere X_n rasgele değişkeni $(n-1)$. olay gerçekleştikten sonra n. olay gerçekleşinceye kadar geçen zamanı belirtsin. Bu şekilde oluşturulan $\{X_n,\ n \geq 1,2,\dots\}$ dizisine $\{N(t),\ t \geq 0\}$ sayma sürecinin olaylar arası geçen zaman dizisi adı verilir. $S_0 = 0$ ve $S_n = X_1 + X_2 + \cdots + X_n, n = 1,2,\dots$ olarak tanımlansın. Bu durumda S_n, sayma sürecinin n. olayının gerçekleşme zamanını gösterir. Her sabit $t \geq 0$ için $N(t) = maks\{n: S_n \leq t\}$ olduğu açıktır. Ayrıca $\{N(t) \geq n\}$ olayı $\{S_n \leq t\}$ olayına denk olduğundan

$P(N(t) \geq n) = P(S_n \leq t)$ olacaktır. Bu durumda her sabit $t \geq 0$ için $N(t)$ rasgele değişkeninin olasılık dağılımı

$$P(N(t) = k) = P(N(t) \geq k) - P(N(t) \geq k+1) = P(S_k \leq t) - P(S_{k+1} \leq t), k = 1,2, \ldots$$

ile verilir. Ayrıca bu sayma sürecinin

$$M(t) = E\big(N(t)\big), \qquad t \geq 0$$

ile tanımlanan $M(t)$ fonksiyonuna sürecin ortalama değer fonksiyonu denir.

Sayma süreçleri, salgın hastalığın modellemesi, yazılım güvenilirlik analizi, bakım-onarım optimizasyonu, garanti analizi ve elektrik fiyatlarının modellenmesi gibi birçok alanda kullanılan önemli bir modelleme aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada kullanılan geometrik süreç ve homojen olmayan Poisson süreci literatürde en yaygın kullanılan sayma süreçlerindendir. Bir sayma sürecine göre gerçekleşen ardışık olaylar arası geçen zamanların oluşturduğu rasgele değişken dizisi ilgili sayma sürecini tek olarak belirler. Sayma sürecinde gerçekleşen olaylar arası geçen zaman dizisinin aynı dağılıma sahip olmadığını durumlarda model olarak monoton şiddet fonksiyonuna sahip homojen olmayan Poisson süreci ya da doğrudan stokastik monoton bir sayma süreci olan geometrik süreç model olarak düşünülmelidir.

3.1. Geometrik süreç

$\{X_n,\ n \geq 1,2, \ldots\}$ negatif değerler alamayan rasgele değişkenlerin herhangi bir dizisi olsun. $\{a^{n-1}X_n,\ n \geq 1,2, \ldots\}$ bağımsız ve aynı dağılımlı rasgele değişkenlerin bir dizisi olacak biçimde bir $a > 0$ sayısı varsa $\{X_n,\ n \geq 1,2, \ldots\}$ dizisi üzerine kurulan $\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecine a oranlı bir geometrik süreç denir.

$\{N(t), t \geq 0\}$, a oranlı ve ilk olayın gerçekleşme zamanının dağılımı F olan bir geometrik süreç olsun. Bu durumda X_k rasgele değişkeninin dağılım fonksiyonu F_k, ilk olayın gerçekleşme zamanına ait dağılım fonksiyonu ile tek olarak belirlenir. Yani, $F_k(x) = F(a^{k-1}x), k = 1,2, \ldots$ olarak yazılabilir. Buradan $a < 1$ için geometrik süreç stokastik artan iken $a > 1$ için stokastik azalandır. $a = 1$ iken geometrik süreç bir yenileme süreci olur.

$\{N(t), t \geq 0\}$, a oranlı bir geometrik süreç olsun. $M(t) = E(N(t)), t \geq 0$ ile tanımlanan $M(t)$ fonksiyonuna geometrik fonksiyon veya geometrik sürecin ortalama değer fonksiyonu denir. Geometrik sürecin a oran parametresi 1'den küçük iken bütün mertebeden momentleri

sonlu olup geometrik fonksiyonu da sonludur, yani her $t \geq 0$ için $M(t) < \infty$ dur. $a > 1$ iken geometrik fonksiyon sonlu olmayacaktır. Geometrik fonksiyon F dağılım fonksiyonunun konvolüsyonlarına bağlı olarak

$$M(t) = \sum_{k=1}^{\infty} F_1 * F_2 * \ldots * F_k(t)\,, t \geq 0$$

biçiminde yazılabilir. Bununla birlikte geometrik fonksiyonun sağladığı bir integral denklem

$$M(t) = F(t) + \int_0^t M\big(a(t-x)\big)dF(x)\,, t \geq 0$$

ile verilir.

Geometrik fonksiyon analitik olarak elde edilemez. Bu nedenle bu fonksiyonun sayısal olarak hesap edilmesi gerekmektedir. Önerilen sayısal yöntemlerden biri yamuk integrasyon kuralının geometrik fonksiyon için verilen integral denklemine uygulanmasıdır (Tang & Lam, 2007). $a < 1$ olmak üzere $M(t)$ için verilen integral denklemini göz önüne aldığımızda, ilk olayın gerçekleşme zamanına ait olasılık yoğunluk fonksiyonu f, t verilmiş bir değer ve $i = 0,1, \ldots, n$ için $h = \frac{t}{n}$ ve $t_i = ih$ olsun. $f(0) = 0$ ve $M(t_0) = 0$ olmak üzere $M(t)$ ortalama değer fonksiyonu

$$M(t_i) \approx F(t_i) + \frac{h}{a}\sum_{k=1}^{[ai]-1} M(t_k) f\left(t_i - \frac{t_k}{a}\right) + \frac{h}{2a} M\big(t_{[ai]}\big) f\left(t_i - \frac{t_{[ai]}}{a}\right)$$

$$+ \frac{at_i - t_{[ai]}}{2a}\left(M\big(t_{[ai]}\big) f\left(t_i - \frac{t_{[ai]}}{a}\right)\right)$$

ifadesinden yaklaşık olarak hesap edilebilmektedir (Tang & Lam, 2007). Burada [.] tam değer fonksiyonudur.

3.2. Homojen Olmayan Poisson Süreci

$\{N(t), t \geq 0\}$ bir sayma süreci olsun. $t \geq 0$ için $\lambda(t)$, t'nin bir fonksiyonu olmak üzere

1. $N(0) = 0$,
2. $\{N(t), t \geq 0\}$ bağımsız artışlı,
3. $P(N(t+h) - N(t) = 1) = \lambda(t)h + o(h)$,
4. $P(N(t+h) - N(t) \geq 2) = o(h)$

ise $\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecine $\lambda(t)$ şiddet fonksiyonlu homojen olmayan Poisson süreci denir. Homojen olmayan bir Poisson sürecinin şiddet fonksiyonu sabit, yani her $t \geq 0$ için $\lambda(t) = \lambda$ ise bu sürece λ oranlı bir Poisson süreci denir.

Teorem 1: $\{N(t), t \geq 0\}$, $\lambda(t)$ şiddet fonksiyonu ile homojen olmayan Poisson süreci olsun. $M(t) = \int_0^t \lambda(s)ds$ olmak üzere $N(t+s) - N(s) \sim Poisson(M(t+s) - M(s)$'dir.

Teorem 1'e göre her sabit $t \geq 0$ için $N(t)$, $M(t)$ ortalamalı Poisson dağılımlıdır. Bundan dolayı $M(t)$ homojen olmayan bir Poisson sürecinin ortalama değer fonksiyonudur.

Homojen olmayan Poisson süreci için uygulamalarda en çok karşılaşılan şiddet fonksiyonları kuvvet yasası (power law) ve log-lineer yapılarıdır.

3.2.1. Kuvvet Yasası (Power Law) Şiddet Fonksiyonu

Kuvvet yasası şiddet fonksiyonu yapısı $\lambda(t) = \alpha\beta t^{\beta-1},\ t \geq 0, \alpha, \beta > 0$ şeklindedir. Bu şiddet fonksiyonuna karşılık gelen ortalama değer fonksiyonu

$$M(t) = \int_0^t \lambda(s)ds = \int_0^t \alpha\beta s^{\beta-1}ds = \alpha t^{\beta}$$

olarak gösterilebilir. α ve β parametrelerinin tahmini için en çok olabilirlik tahmin edicisi yöntemi kullanarak $\hat{\alpha}$ ve $\hat{\beta}$ değerleri hesaplanabilir.

$$L = \prod_{i=1}^{n} \lambda(S_i)\, e^{-M(t)} = \prod_{i=1}^{n} \alpha\beta {S_i}^{\beta-1}\, e^{-\alpha t^{\beta}}$$

En çok olabilirlik fonksiyonunun e tabanında logaritması alındıktan sonra α ve β parametrelerine göre ayrı ayrı türevleri alınıp sıfıra eşitlendiklerinde iki denklem elde edilir. Ardından $\hat{\alpha}$ ve $\hat{\beta}$ değerlerini hesaplayabileceğimiz denklemler aşağıdaki gibi elde edilebilir.

$$\hat{\alpha} = \frac{n}{t^{\beta}}$$

$$\hat{\beta} = \frac{n}{nlnt - \sum_{i=1}^{n} \ln S_i}$$

3.2.2. Log-lineer Şiddet Fonksiyonu

Log-lineer şiddet fonksiyonu yapısı $\lambda(t) = e^{\alpha+\beta t},\ t \geq 0,\ -\infty < \alpha, \beta < \infty$ şeklindedir. Bu şiddet fonksiyonuna karşılık gelen ortalama değer fonksiyonu

$$M(t) = \int_0^t \lambda(s)ds = \int_0^t e^{\alpha+\beta s}ds = \frac{e^{\alpha}}{\beta}(e^{\beta t} - 1)$$

olarak gösterilebilir. α ve β parametrelerinin tahmini için en çok olabilirlik tahmin edicisi yöntemi kullanarak $\hat{\alpha}$ ve $\hat{\beta}$ değerleri hesaplanabilir.

$$L = \prod_{i=1}^{n} \lambda(S_i)\, e^{-M(t)} = \prod_{i=1}^{n} e^{\alpha+\beta S_i}\, e^{-\frac{e^{\alpha}}{\beta}(e^{\beta t}-1)}$$

En çok olabilirlik fonksiyonunun e tabanında logaritması alındıktan sonra α ve β parametrelerine göre ayrı ayrı türevleri alınıp sıfıra eşitlendiklerinde iki bilinmeyenli iki denklem elde edilir.

$$\hat{\alpha} = \ln\left(\frac{n\beta}{e^{\beta t} - 1}\right)$$

$$\frac{\partial lnL}{\partial \beta} = \sum_{i=1}^{n} S_i + \frac{n}{\beta} - \frac{nte^{\beta t}}{e^{\beta t} - 1} = 0$$

$\frac{\partial lnL}{\partial \beta} = 0$ eşitliğini sağlayan $\hat{\beta}$, β parametresinin tahmin edicisidir. $\hat{\beta}$ değeri $\hat{\alpha}$ denkleminde yerine konduğunda α parametresinin tahmin değeri bulunabilir.

4. BULGULAR VE SONUÇ

Geometrik süreç için en iyi uyum sağlayan dağılım üstel, lognormal, Gamma, Weibull gibi önemli yaşam dağılımları arasından KS testi gereğince; homojen olmayan Poisson süreci için uygun olan şiddet fonksiyonu yapısı ise AIC kriteri gereğince belirlenecektir. İki stokastik süreçten toplam altı yöntem için (GPexp, GPlnorm, GPgamma, GPweibull, NHPPpowerlaw ve NHPPloglinear) parametreler belirlendikten sonra en düşük AIC değerine sahip yöntem en uygun yöntem olarak belirlenebilecek ve en uygun yönteme göre farklı t değerleri için $M(t)$ fonksiyon değerleri elde edilebilecektir.

Tablo 2'deki GP ifadesi geometrik süreci, NHPP ifadesi ise homojen olmayan Poisson sürecini temsil etmektedir. Tablodaki sonuçların nasıl elde edildiğini daha iyi açıklamak adına, analiz adımlarını şu şekilde özetleyebiliriz: Örneğin, GPexp için ilk olarak, olay zamanlarının dağılımının üstel dağılıma uygun olup olmadığını test etmek için en çok olabilirlik yöntemi kullanılır. Bu süreçte, üstel dağılımın λ parametresi ile veri setimizi geometrik sürece uygun hale getirecek olan a parametresi tahmin edilir. Daha sonra bu parametreler kullanılarak, veri

setinin üstel dağılıma uygunluğunu değerlendirmek için KS testi uygulanır. Eğer KS testi sonucunda elde edilen p-değeri 0,05'ten küçükse, veri setinin üstel dağılıma uygun olmadığı kabul edilir. Modelin performansını karşılaştırmak için AIC kullanılır. AIC, şu formülle hesaplanır: $2k - 2lnL$. Burada, k modeldeki parametre sayısını, L ise en çok olabilirlik fonksiyonunun ilgili parametrelerle elde edilen değerini temsil eder. Üstel dağılım için k değeri 2'dir. Sonraki adımlarda, diğer dağılımlar için de benzer prosedür izlenerek analiz tamamlanır. Homojen olmayan Poisson sürecinde ise a parametresi kullanılmadığından, iki şiddet fonksiyonu için de α ve β parametreleri tahmininden sonra diğer adımlar benzer şekilde ilerletilir.

Tablo 2. Model Karşılaştırması

	GPgamma	GPweibull	GPlnorm	NHPPpowerlaw	NHPPloglinear	GPexp
AIC	362,25	390,48	390,54	469,69	470,59	483,89
KS p-value	0,4254	0,9910	0,7192	4.44E-12	4.44E-12	2.29E-04

Tablo 2'de yöntem sonuçları AIC değerlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanmıştır. KS uyum iyiliği test istatistiği değerleri incelendiğinde, Gamma, Weibull ve lognormal dağılımlı geometrik süreç modellerinin uygun olduğu, ancak homojen olmayan Poisson süreçleri ve üstel dağılımlı geometrik süreç modellerinin uygun olmadığı tespit edilmiştir. En düşük AIC değerine sahip yöntem, parametreleri 0,2126 (shape) ve 41121,2 (scale) olan Gamma dağılımına sahip, a parametresi 1,126058 olan geometrik süreç olarak belirlenmiştir. KS test istatistiği değeri 0,4254 olduğu için, veri setinin ilk olay zamanı dağılımı Gamma dağılımı olan geometrik sürece uygun olduğu görülmüştür.

En uygun model olarak ilk olay zamanının dağılımı Gamma olan ve 1,126058 oranlı Geometrik süreç için ortalama değer fonksiyonu $M(t)$, belirlenen t değerleri için Tablo 3'te gösterilmektedir. Hesaplanan α, β ve a parametreleri ile Gamma dağılımına sahip geometrik süreç için $M(t)$ fonksiyonu kullanılarak ortalama değerleri istenilen t zamanları için hesaplanabilir. Böylece belirli bir t zamanına kadar devre kesicilerin ortalama olarak kaç kez devreye gireceği hesaplanmıştır.

Tablo 3. $\alpha = 0{,}2126,\ \beta = 41121{,}2$ parametreli Gamma dağılımlı 1,126058 oranlı geometrik süreçte $M(t)$ değerleri

t	$M(t)$
1	0,1142
5	0,1608
10	0,1863
30	0,2353
60	0,2726
120	0,3158
800	0,4714
1000	0,4939
1200	0,5129
1500	0,5654
2000	0,6651
2250	0,7385
2500	1,0121

Ortalama değer fonksiyonunun belirli t değerleri için aldığı değerlere bakıldığında, $t = 1$ olduğu durumda son devre kesicinin devreye girmesinden sonraki 1 dakika içinde ortalama 0,1142 adet devre kesinin devreye gireceği yorumu yapılabilirken, diğer yandan, $M(t)$'nin yaklaşık olarak 1'e eşit olduğu t değeri 2500 işlem dakikasıdır. Böylece EBDK'ler arası geçen sürelerin Gamma dağılıma sahip geometrik sürece diğer yöntemlere kıyasla daha uygun olduğu ortaya çıkartılmıştır. Bu çalışmada, sayma süreçleri ile devre kesicilerin modellenebiliyor olduğu gösterilmiştir. Devre kesicilerin belirli bir zaman diliminde ortalama kaç kez devreye gireceğinin tahmin edilebilmesi ile yatırımcıların portföy yönetimini optimize etmelerine ve piyasa risklerini daha etkin bir şekilde kontrol etmelerine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Borsa İstanbul. (2020). *Endekse Bağlı Devre Kesici Sistemi.* Borsa İstanbul: https://www.borsaistanbul.com/files/endekse-bagli-devre-kesici-sistemi-hk-2020-50.pdf adresinden alındı

Santoni, G. J., & Liu, T. (1993). Circuit breakers and stock market volatility. *Journal of Futures Markets*, *13*(3), 261-277.

Çelik, S., Koç, Y. D. & Karahan, F. (2018). Devre Kesici Uygulamasının Piyasa Volatilitesi Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması, Intrenational Conference on Applied Economics and Finance.

Aytekin, S., Abdioğlu, N., & Sezgin, A. (2021). BİST Pay Piyasasında Açığa Satış Yasağı ve COVID-19 Düzenlemelerinin Piyasa Etkinliği Üzerindeki Etkisi. *MANAS Sosyal*

Araştırmalar Dergisi, *10*(4), 2433-2448.

Subrahmanyam, A. (1994). Circuit breakers and market volatility: A theoretical perspective.

The Journal of Finance, *49*(1), 237-254.

Wang, X., Kim, M. H., & Suardi, S. (2022). Herding and China's market-wide circuit breaker.

Journal of Banking & Finance, *141*, 106533.

Kobayashi, S., & Hashimoto, T. (2011). Benefits and limits of circuit breaker: Institutional design using artificial futures market. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, *7*(2),

355-372.

Liu, H., & Zeng, X. (2018). Circuit breakers and contagion. *Available at SSRN*, *3300996*.

Tang, Y. Y., & Lam, Y. (2007). Numerical solution to an integral equation in geometric process. *Journal of Statistical computation and Simulation, 77(7)*, 549-560.

DEVRE KESİCİLER ARASI GEÇEN SÜRELERİN HOMOJEN POISSON VE YENİLEME SÜREÇLERİ İLE MODELLENMESİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Ezgi UÇAR
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0002-9107-1941
Günay Burak KOÇER
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0001-8050-3123
Mustafa Hilmi PEKALP
Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Actuarial Sciences
ORCID ID: 0000-0002-5183-8394

ÖZET

Finansal piyasalarda meydana gelebilecek beklenmedik ve ani fiyat değişiklikleri sonucu yatırımcılar için ortaya çıkabilecek zararları en aza indirmek amacıyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemlerden biri de devre kesicilerdir. Devre kesiciler, borsalarda belirli bir eşik değerinin üzerinde fiyat değişiklikleri gerçekleştiğinde alım-satım işlemlerini otomatik olarak durduran bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Devre kesiciler yardımıyla manipülatif fiyat değişikliklerinin önüne geçilerek yatırımcılar koruma altına alınmak istenmekte ve böylece piyasalardaki para akışının kontrolünün sağlanması amaçlanmaktadır. Açıktır ki, devre kesicilerin belirli bir zamana kadar kaç kez devreye gireceği belirlenebilir ise yatırımcıların portföyü için daha optimal çözümler üretebilmesi ve aynı zamanda borsalardaki riskin de belirli bir noktaya kadar kontrol altında tutulabilmesi sağlanabilir. Devre kesicilerin belirli bir t zamanına kadar ortalama kaç kez devreye gireceğinin belirlenmesi problemi literatürde en çok kullanılan sayma süreçleri yardımıyla ele alınacaktır. Devre kesicilerin devreye girdiği zamanlar arasında geçen süreler için uygun stokastik modelin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Borsa İstanbul (BIST100) aracılığıyla elde edilmesi planlanan devre kesiciler arası geçen zamanların rasgele dizisi için önerilebilecek yenileme ve homojen Poisson süreçleri Akaike bilgi kriteri (AIC) kullanılarak karşılaştırılacaktır. Üstel, Lognormal, Weibull ve Gamma dağılımları gibi önemli yaşam dağılımları bahsi geçen süreçler için göz önüne alınacak ve uygun olan dağılım Kolmogorov-Smirnov (KS) testi gereğince belirlenecektir. Hem uygun sürecin hem de uygun dağılımın belirlenmesiyle model ve dağılım parametreleri tahmin edilecektir. Ayrıca ortalama değer fonksiyonu yardımıyla devre kesicilerin yaklaşık olarak kaç kez devreye gireceğine yönelik olarak bazı hesaplamalar sayesinde yatırımcıların hem kendi portföyünü dengelemesi hem de ani fiyat değişikliklerinden önemli ölçüde korunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devre kesici, homojen Poisson süreci, yenileme süreci, finans, yatırım

MODELING THE INTERARRIVAL TIMES BETWEEN CIRCUIT BREAKERS USING HOMOGENEOUS POISSON AND RENEWAL PROCESSES:AN APPLICATION TO BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

In financial markets, various measures are implemented to minimize potential losses for investors resulting from unexpected and sudden price fluctuations. One such measure is circuit breakers. Circuit breakers are defined as systems that automatically halt trading when price changes exceed a certain threshold. By using circuit breakers, the aim is to prevent manipulative price changes and protect investors, thereby ensuring control over the flow of money in the markets. Clearly, if the number of times circuit breakers activate within a given period it can be determined, it enables investors to develop more optimal solutions for their portfolios while keeping the risk in the markets under control to a certain extent. This paper addresses the problem of determining the average number of times circuit breakers are activated up to a specific time t using commonly employed counting processes in the literature. The goal is to identify a suitable stochastic model for the time intervals between the activations of circuit breakers. For the random sequence of times between circuit breaker activations planned to be obtained through Borsa Istanbul (BIST100), renewal and homogeneous Poisson processes will be compared using the Akaike Information Criterion (AIC). Important life distributions such as exponential, lognormal, Weibull, and gamma distributions will be considered for these processes, and the appropriate distribution will be determined based on the Kolmogorov-Smirnov (KS) test. By identifying both the suitable process and distribution, model and distribution parameters will be estimated. Additionally, some calculations will be provided to approximate the number of times circuit breakers are expected to activate. The results are expected to help investors balance their portfolios and be significantly protected from sudden price changes.

Keywords: Circuit breaker, homogeneous process, renewal Poisson process, finance, investment

1.GİRİŞ

Devre kesici kavramı ilk kez 1988 yılında New York Stock Exchange (NYSE) tarafından ortaya konulmuştur. Devre kesici uygulaması ile piyasadaki fiyat istikrarını sağlamak ve yatırımcıyı korumak hedeflenmektedir. Sürü içgüdüsü ile hareket eden yatırımcılar fiyatlarda aşırı yükselme veya düşüşe sebep olabilmektedirler (Santoni ve Liu,1993). Devre kesiciler piyasaya belirli bir süre zarfında kısıtlama getirerek oynaklığı kontrol altına almaya çalışmaktadır. Finansal piyasalarda gerçekleşen ani ve sert fiyat değişimlerini yalnızca

yatırımcılar değil aynı zamanda denetleyici ve düzenleyici kurumlar da yakından takip etmektedir. Ayrıca gerçekleşecek fiyat değişimlerinden korunmak ve bunun sonucunda oluşabilecek yatırım fırsatlarını değerlendirmek isteyen finans aktörleri için de bu zamanları kestirebilmek önem arz etmektedir.

Devre kesici uygulaması ile ilgili sınırlı sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genellikle devre kesicilerin piyasanın volatilitesine ve piyasa etkinliğine etkisi üzerinde durmaktadır (Çelik ve Koç, 2018; Aytekin vd., 2021). Uluslararası literatürde bazı çalışmalar devre kesici uygulamasının fiyat değişkenliğini artırma ve fiyat hareketlerini şiddetlendirme gibi ters bir etkiye sahip olabileceğini savunurken, diğer çalışmalar ise bu uygulamanın piyasa likiditesi düşük olduğunda oynaklığı büyük ölçüde azaltacağını ve yüksek likidite durumlarında ise kârın yanlış dağılımını önleyeceğini öne sürmüştür (Subrahmanyam, 1994; Wang vd., 2022; Kobayashi ve Hashimoto, 2011). Ayrıca, finansal piyasalarda oynaklık olduğu zamanlarda yatırımcıların davranışları üzerine yapılan araştırmalar, kriz zamanında piyasalarda istikrarı sürdürmeyi amaçlayan bu düzenlemenin önemini vurgulamaktadır (Goldstein ve Kavajecz, 2004; Lauterbach ve Ben-Zion, 1993; Lin vd., 2022). Devre kesici uygulamalarının etkinliği tartışmalarının yanı sıra, borsadaki büyük hareketlerin stokastik davranışlarını araştırarak, devre kesici uygulamasının devreye girme olasılıklarını tahmin etmek isteyen çalışmalar da mevcuttur (Booth ve Broussard, 1998). Piyasa genelindeki devre kesicilerin ticaret faaliyeti ve oynaklık üzerindeki etkisini inceleyen başka bir çalışmada devre kesicinin etkisinin olay sonrası üç güne kadar aktif devam ettiği tespit edilmiştir (Chari vd, 2017).

Devre kesiciler arasında geçen zaman dizisinin bir sayma süreci yardımıyla modellenmesi çalışmasına ise literatürde rastlanmamıştır. Çalışmamız, literatürdeki devre kesici uygulamalarının volatilite etkisi ve etkinliği araştırmalarından farklı olarak, olaylar arası geçen sürelerin olasılıksal süreç belirleme problemi ile karşılık gelen sürecin beklenen değer fonksiyonlarının hesaplanması üzerinedir.

Sayma sürecinin; güvenirlik ve envanter teorisi, kuyruk analizi, sigorta-risk analizi, garanti analizi ve telekomünikasyon gibi uygulamalı olasılık ve istatistiğin birçok alanında kullanılan stokastik modellemede güçlü bir araç olduğu kanıtlanmıştır. Bu güçlü araç birçok teoriye uyarlamış olmasına rağmen, sayma süreçlerinin piyasa düzenleyici göstergelerin modellenmesinde kullanımına yönelik literatürde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile ilk kez devre kesici zamanları arasında geçen sürelerin stokastik olarak modellenmesi için sayma süreçleri kullanılacaktır. Devre kesicilerin aktif oldukları zamanlar BİST aracılığıyla

elde edilecektir (Borsa İstanbul, 2020). Sonrasında devre kesicilerin aktif oldukları zamanlar arasında geçen süreler, olaylar arası geçen zaman dizisi olarak alınıp literatürde en çok kullanılan sayma süreçleri varsayımları altında model karşılaştırması yapılarak uygun model belirlenecektir. Uygun olan modelin bulunmasıyla birlikte belirli bir zamana kadar devre kesicilerin ortalama olarak kaç kez devreye gireceklerine yönelik bir hesaplama çalışması da yine bu çalışma ile ilk kez gerçekleştirilecektir. Bu hesaplamalardan elde edilen değerler yardımıyla birçok yatırımcı kârını artırma, potansiyel masraflarını minimize etme ve stratejik planlama yapma açılarından bakıldığında önemli bir değerlendirme aracına sahip olacaklardır.

2. ARAŞTIRMA ve BULGULAR

Bu araştırma kapsamında devre kesicinin Borsa İstanbul piyasasında devreye girdiği ilk tarih olan 22.03.2021 gününden itibaren 08.02.2023 tarihine kadar devreye girdiği zamanlar dikkate alınmıştır. Devre kesicinin devreye girdiği zamanlar arasında geçen süreler, piyasanın açık olduğu günler dikkate alınarak hesaba katılmıştır. Devre kesicilerin kimi zaman gün içerisinde birden fazla kez devreye girerken bazen aylarca devreye girmedikleri görülmüştür. Devre kesiciler arasında geçen süreler dakika biriminden hesaplanmıştır. Devre kesiciler arası geçen süre bir dakikadan daha az olduğunda bu süre 0,5 olarak alınmıştır. Tüm bunlar dikkate alındığında elde edilen verinin büyüklüğü 23'tür.

Tablo 2.1. Verinin Özeti

Min.	1.Çeyreklik	Medyan	Ortalama	3.Çeyreklik	Maksimum
0.5	15.5	413.0	9796.9	4540.0	86965.0

Devre kesicilerin aktif olma zamanları arasında geçen süreler olaylar arası geçen zaman dizisi (birer rastgele değişken) olarak ele alınacak ve bu sürelerin uygun bir sayma süreci ile modellenmesi sağlanacaktır. İlk olarak R programına veri tanıtılacaktır. Ardından devre kesiciler arası geçen sürenin homojen Poisson süreci ve yenileme süreçlerinden hangisi ile modelleneceği tespit edilecektir. Bu amaçla ilk olarak verinin literatürde yaygın olarak kullanılan üstel dağılım, lognormal dağılım, gamma dağılımı ve weibull dağılımlarından hangisine uygun olduğuna karar verilecektir. En çok olabilirlik yöntemi kullanılarak bahsi geçen dağılımlar için parametre tahminleri yapılacaktır. Parametreler tahmin edildikten sonra Kolmogorov-Smirnov testi ile verinin hangi dağılım veya dağılımlara uygun olduğu tespit edilecektir. Veri birden fazla dağılıma sahip ise Akaike Bilgi Kriteri yardımıyla uygun dağılım belirlenecektir. Homojen Poisson süreci yenileme sürecinin özel bir durumu olduğu için bahsi

geçen dört dağılım ilk başta yenileme süreci varsayımı altında incelenecektir. Verinin üstel dağılıma uyması durumunda homojen Poisson sürecine ait olduğu, lognormal dağılım, gamma dağılımı ve Weibull dağılımlarından birine uyması durumunda ise yenileme sürecine ait olduğu söylenecektir. Verinin ait olduğu süreç belirlendikten sonra bu sürece ait ortalama değer fonksiyonu elde edilecek ve böylece belirli bir zamana kadar devre kesicinin ortalama olarak kaç kez devreye gireceğine ilişkin sonuçlar elde edilecektir.

2.1 Sayma Süreçleri

$N(t)$, $(0, t]$ aralığında gerçekleşen belli bir türden olayların sayısı olmak üzere $\{N(t), t \geq 0\}$ stokastik sürecine bir sayma süreci denir. X_1 rastgele değişkeni bu sürece göre gerçekleşen ilk olayın gerçekleşme zamanı olmak üzere X_n rastgele değişkeni $(n-1)$. olay gerçekleştikten sonra n. olay gerçekleşinceye kadar geçen zamanı belirtsin. Bu şekilde oluşturulan $\{X_n, n = 1,2, \ldots\}$ dizisine $\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecinin olaylar arası geçen zaman dizisi adı verilir. Ayrıca $S_0 = 0$ ve $S_n = X_1 + X_2 + \cdots + X_n$, $n = 1,2, \ldots$ olarak tanımlansın. Bu durumda S_n, sayma sürecinin n. olayının gerçekleşme zamanını göstermektedir. Her sabit $t \geq 0$ için $N(t) = maks\{n: S_n \leq t\}$ olduğu açıktır. Ayrıca $\{N(t) \geq n\}$ olayı $\{Sn \leq t\}$ olayına denk olduğundan $P(N(t) \geq n\ ) = P(S_n \leq t)$ olacaktır. Bu durumda her sabit $t \geq 0$ için $N(t)$ rasgele değişkeninin olasılık dağılımı

$$P(N(t) = k) = P(N(t) \geq k) - P(N(t) \geq k + 1)$$

$$= P\ (S_k \leq t) - P\ (S_{k+1} \leq t),\ k = 1,2, \ldots$$

ile verilir. Ayrıca bu sayma sürecinin $M(t) = E(N(t))$, $t \geq 0$ ile tanımlanan $M(t)$ fonksiyonuna sürecin ortalama değer fonksiyonu denilmektedir.

Literatürde en yaygın kullanılan sayma süreçleri; yenileme süreci, homojen Poisson süreci olarak verilebilmektedir. Bir sayma sürecine göre gerçekleşen ardışık olaylar arası geçen zamanların oluşturduğu rastgele değişken dizisi ilgili sayma sürecini tek olarak belirler. Örneğin, olaylar arası geçen zamanlar bağımsız ve aynı F dağılımlı rasgele değişkenlerden oluşuyor ise bu sayma sürecinin modellenmesinde yenileme süreci kullanılabilir. Daha spesifik olarak olaylar arası geçen zamanlar bağımsız ve aynı üstel dağılımlı rastgele değişkenlerden oluşuyor ise bu durumda homojen Poisson süreci bir model olarak önerilebilir. Homojen Poisson süreci, yenileme sürecinin özel bir halidir.

Bu çalışmada, BİST'de işlem gören hisse senetleri üzerinde tetiklenen devre kesiciler arası geçen sürelerin modellenmesi için bahsi geçen sayma süreçleri göz önüne alınacaktır. Devre kesiciler arası geçen süreler, olaylar arası geçen zaman dizisi olarak ele alınarak bu sürelerin homojen Poisson veya yenileme süreçlerinden hangisi ile modellenebileceği araştırılacaktır.

2.2 Homojen Poisson Süreci

$\{N(t), t \geq 0\}$ bir sayma süreci olmak üzere,

1. $N(0) = 0$,

2. $\{N(t), t \geq 0\}$ bağımsız artışlı,

3. t uzunluklu bir aralıkta gerçekleşen olayların sayısının dağılımı λt ortalamalı Poisson, yani,

$P(N(t+s) - N(s) = k) = \frac{e^{-\lambda t}(\lambda t)^k}{k!}$, $k = 0,1,2, \ldots$ olsun.

Yukarıdaki özellikleri sağlayan $\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecine λ oranlı bir Poisson süreci denir. $N(t)$ rasgele değişkeninin dağılımı λt ortalamalı Poisson olduğundan sürecin ortalama değer fonksiyonu $M(t) = E(N(t)) = \lambda t$, $t \geq 0$ olmaktadır. Bu sürece göre olaylar arası geçen zamanlar, yani X_1, X_2, …, X_n rastgele değişkenleri bağımsız ve aynı $1/\lambda$ beklenen değeri ile üstel dağılıma sahiptir.

2.3 Yenileme Süreci

$\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecinde olaylar (yenilemeler) arası geçen zamanlar birbirinden bağımsız ve aynı F dağılımlı rasgele değişkenler ise $\{N(t), t \geq 0\}$ sayma sürecine bir yenileme süreci denir. $N(t)$, t zamanına kadar, yani $(0, t]$ zaman aralığında gerçekleşen yenilemelerin sayısını ifade etmektedir. Olaylar arası geçen zamanların dağılımı üstel olduğunda yenileme süreci homojen Poisson sürecine dönüşecektir.

$\{N(t), t \geq 0\}$ bir yenileme süreci olsun. Bu durumda $M(t) = E(N(t))$, $t \geq 0$ ile tanımlanan $M(t)$ fonksiyonuna yenileme fonksiyonu veya yenileme sürecin ortalama değer fonksiyonu denilmektedir. Burada $M(t)$, $(0, t]$ aralığında yapılan yenilemelerin ortalama sayısıdır. Yenileme sürecinin bütün mertebeden momentlerinin sonlu olması nedeniyle yenileme fonksiyonu da sonludur, yani her $t \geq 0$ için $M(t) < \infty$ geçerlidir. Yenileme fonksiyonu F dağılım fonksiyonunun konvolüsyonlarına bağlı olarak,

$$M(t) = \sum_{k=1}^{\infty} F^{k*}(t), \; t \geq 0$$

biçiminde yazılabilmektedir. Bununla birlikte $M(t)$ için bir integral denklemi ise

$$M(t) = F(t) + \int_0^t \mathrm{F(t\ -\ x)dM(x)},\ t \geq 0$$

ile ifade edilmektedir. Görünüşte, F dağılım fonksiyonu bilindiğinde $M(t)$ ortalama değer fonksiyonunun dağılım fonksiyonlarının konvolüsyonuna bağlı ifadesinden ya da integral denklemin çözümünden elde edilebileceği düşünülebilir. Ancak, bu denklemler yardımıyla bazı özel durumlar dışında $M(t)$ ortalama değer fonksiyonu analitik olarak elde edilemez. Bu nedenle bu fonksiyonun sayısal olarak hesap edilmesi gerekmektedir. Sayısal yöntemlerden birisi $M(t)$ ortalama değer fonksiyonunun integral denkleminden hesaplanmasını sağlayan Xie'nin Riemann-Stieltjes yöntemidir (Xie, 1989). Burada t verilmiş bir değer ve $\{t_0, t_1, \dots, t_n\}$ parçalanması $[0, t]$ aralığının $0 = t_0, < t_1 < \cdots < t_n = t$ şartını sağlayan bir parçalanması olsun. Bu durumda $M(t)$ ortalama değer fonksiyonu,

$$T_i = \sum_{j=1}^{i-1} F\left(t_i - \frac{t_j + t_{j-1}}{2}\right)\left(M(t_j) - M(t_{j-1})\right)$$

ve $M(0) = 0$ olmak üzere ortalama değer fonksiyonu yaklaşık olarak

$$\tilde{M}(t_i) \approx \frac{\mathrm{F}(t_i)+\mathrm{Ti}-\mathrm{F}\left(t_i-\frac{t_i+t_{i-1}}{2}\right)\tilde{M}(t_{i-1})}{1-\mathrm{F}(t_i-(t_i+t_{i-1})/2)},\ i = 1,2, \dots, n$$

ifadesine denktir.

3.SONUÇ ve ÖNERİLER

Aşağıda Tablo 3.1 incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda p-değerleri 0,05 değerinden büyük olan dağılımların weibull, lognormal ve gamma dağılımları olduğu görülmektedir. Dolayısıyla verinin üstel dağılıma uymadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda olaylar arası geçen sürenin bir üstel rastlantı değişkeni olarak modellendiği homojen Poisson sürecine uygunluk bulunamamıştır. Weibull, logrnormal ve gamma dağılımları arasında seçim yapılması için AIC değerlerine bakılmış ve en düşük AIC değerine sahip olan weibull dağılımının veri için uygun olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3.1. Model Karşılaştırması

	RPweibull	RPlnorm	RPgamma	RPexp
AIC	388,45	389,12	390,49	470,73
KS p-değeri	0,9863	0,9274	0,4224	9,8438E-07

Tablo 3.1'de elde edilen sonuçlar için her bir dağılım varsayımı altında en çok olabilirlik yöntemi kullanılarak parametre tahmini yapılmıştır. Elde edilen parametre tahminleri KS testinde verinin ilgili dağılıma uygunluğunu tespit etmek için kullanılmaktadır. KS test sonucunda elde edilen p-değeri 0,05 değerinden büyük iken veri setinin test edilen ilgili dağılıma uygun olduğu söylenilmektedir. Veri setinin birden fazla dağılıma uyum gösterdiği durumda ise en iyi seçimin yapılabilmesi için k dağılımın parametre sayısı ve L en çok olabilirlik değeri olmak üzere, $2k - 2lnL$ formülü ile AIC değeri hesap edilmiştir. En küçük AIC değerine sahip olan ve KS testince veri setine uygunluğu kabul edilen dağılım, çalışılan veri seti için weibull dağılımıdır.

En düşük AIC değerine sahip weibull dağılımının parametreleri $\alpha = 0{,}3188$ (shape) ve β=1678,368 (scale) şeklinde belirlenmiştir. Dolayısıyla veri setinin yenileme süreci altında weibull dağılımına uyum sağladığı sonucuna varılmıştır. Yenileme süreci için ortalama değer fonksiyonu $M(t)$'nin aldığı değerler Tablo 3.2'de verilmektedir. Aşağıdaki tabloda belirli bir t (dk) zamanına kadar devre kesicilerin ortalama olarak kaç kez devreye gireceği hesaplanmıştır.

Tablo 3.2 $\alpha = 0{,}3188$, $\beta = 1678{,}368$ parametreli weibull dağılımlı yenileme sürecine ait $M(t)$ değerleri

t	$M(t)$
1	0.09695772
5	0.16640366
10	0.2107769
30	0.30897421
60	0.39587312
120	0.5105681
800	0.77774635
900	1.0289912
1000	1.0749866
1200	1.12929867
1500	1.18064382
2000	1.27617554
2250	1.40588838
2500	1.59712164

Ortalama değer fonksiyonunun belirli t değerleri için aldığı değerlere bakıldığında, $M(t)$'nin yaklaşık olarak 1'e eşit olduğu t değeri 900 işlem dakikasıdır.

Devre kesicilerin belirli bir zaman diliminde ortalama kaç kez devreye gireceğinin tahmin edilebilmesi ile yatırımcıların portföy yönetimini optimize etmelerine ve piyasa risklerini daha etkin bir şekilde kontrol etmelerine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

3.1.Öneriler

Çalışmanın devamında işlem yükünün kolaylaşması için R programında girilen verinin istenilen sürece uygunluğunun belirleyen bir paket program yazılması amaçlanmaktadır. Bu sayede yatırımcıların veya borsada alım-satım yapan şirketlerin devre kesiciler ile ilgili öngörüye sahip olmaları amaçlanmaktadır.

KAYNAKLAR

Santoni, G. J., & Liu, T. (1993). Circuit breakers and stock market volatility. Journal of Futures Markets, 13(3), 261-277.

Çelik, S., Koç, Y. D. & Karahan, F. (2018). Devre Kesici Uygulamasının Piyasa Volatilitesi Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması, Intrenational Conference on Applied Economics and Finance.

Subrahmanyam, A. (1994). Circuit breakers and market volatility: A theoretical perspective. The Journal of Finance, 49(1), 237-254.

Wang, X., Kim, M. H., & Suardi, S. (2022). Herding and China's market-wide circuit breaker. Journal of Banking & Finance, 141, 106533.

Kobayashi, S., & Hashimoto, T. (2011). Benefits and limits of circuit breaker: Institutional design using artificial futures market. Evolutionary and Institutional Economics Review, 7(2), 355-372.

Goldstein, M. A., & Kavajecz, K. A. (2004). Trading strategies during circuit breakers and extreme market movements. Journal of Financial Markets, 7(3), 301-333.

Lauterbach, B., & Ben-Zion, U. (1993). Stock market crashes and the performance of circuit breakers: Empirical evidence. The Journal of Finance, 48(5), 1909-1925.

Lin, K., Gurrola-Perez, P. E. D. R. O., & Speth, B. (2022). *Circuit breakers and market quality*.

Booth, G. G., & Broussard, J. P. (1998). Setting NYSE circuit breaker triggers. Journal of Financial Services Research, 13(3), 187-204.

Chari, L. S., Panda, P., & Korivi, S. R. (2017). Impact of Market-Wide Circuit-Breaker on Trading Activity and Volatility: Empirical Evidence from Indian Markets. Prajnan, 46(1), 37-53.

Borsa İstanbul. (2020). *Endekse Bağlı Devre Kesici Sistemi.* Borsa İstanbul: https://www.borsaistanbul.com/files/endekse-bagli-devre-kesici-sistemi-hk-2020-50.pdf

Xie, M. (1989). On the solution of renewal-type integral equations. Communications in Statistics-Simulation and Computation, 18(1), 281-293.

MALATYA - KULUNCAK BÖLGESİNDE FARKLI FRAKSİYONLARDAKİ TOPRAK ÖRNEKLERİNDE NADİR TOPRAK ELEMENTLERİNİN (NTE) DAĞILIMI

Güllü KIRAT
Yozgat Bozok University, Faculty of Engineering - Architecture, Department of Geology Engineering, 66200, Yozgat
ORCID ID: 0000-0002-1167-0574
Özlem ERDEM
Munzur University, Faculty of Engineering, Department of Civil Engineering, 62000, Tunceli
ORCID ID: 0000-0002-9324-3655
Muhammed Sami US
Munzur University, Faculty of Literature, Department of Geography, 62000, Tunceli
ORCID ID: 0000-0003-3197-8936

ÖZET

Hekimhan - Hasançelebi - Kuluncak bölgesi Anatolid - Torid Kuşağı içerisinde yer almakta ve Kretase - Paleosen alkalen magmatik ve volkanik kayaçlar içermektedir. Cevherleşme alanında Geç Kretase-Erken Paleosen yaşlı Karapınar Kireçtaşı ve Kızılkaya ofiyolitik kayaçları temel birimleri temsil etmekte ve alkalen karakterdeki Başören plütonik kayaçları (siyenit, kuvars siyenit ve monzonit) tarafından kesilmektedir. Burada F-NTE-Th cevherleşmeleri büyük oranda plütonik kayaçlar ile kireçtaşlarının dokanağında gelişmiştir. Bölgedeki cevherleşmenin karbonatitlerle ilişkili olduğu düşünülmüş olsa da yüzeyde mostra sunan herhangi bir karbonatit oluşumuna rastlanmamıştır. Alkali magma ile ilişki Kuluncak NTE-Nb-U-Zr-Li yatağı içerisindeki nadir elementler ülkemizde ekonomik olarak değerlendirilebilecek yatak olma özelliğine sahiptir. Cevherleşme alanında NTE minerali olarak britolit ve bastnazit bulunduğu belirtilmiştir. Nadir Toprak Elementler (NTE); yenilenebilir enerji, elektrik ve iletişim teknolojileri, uzay ve savunma endüstrileri gibi stratejik sektörlerde kullanılan ve uluslararası pazarda tedarik riski olan kritik bir hammaddedir. Malatya İlinin bir ilçesi olan Kuluncak, merkeze 110 km uzaklıkta yer almaktadır. Ülkemizin ikinci büyük NTE yatağını temsil eden bu cevherleşme alanı, Malatya İli Kuluncak İlçesi Başören Köyü civarında bulunmaktadır. Bu bölgede yüzeysel örnekleme yapılarak farklı lokasyonlardan 10 adet toprak örneği alınarak 7 farklı elek boyutuna ayrılmıştır. NTE'lerden Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementleri incelenerek istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. T1 – T5 ve T8 – T10 lokasyonları arasında alınan toprak örneklerinde genellikle Ce > La > Nd >Ta > Pr > Gd > Sm > Dy elementlerinde sıralama görülmüştür. Ancak T6 ve T7 lokasyonlarında alınan toprak örneklerinde T6(1), T6(6) ve T7(1) elek boyutunda Ta > Ce'dir. Diğer eleklerde ise Ce > Ta > La > Nd > Pr > Gd > Dy > Sm şeklindedir.

daha iyi temsil edecek uygun tane boyutu fraksiyonlarının belirlenmesi için farklı elek boyutları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: NTE, cevherleşme, toprak, Kuluncak

DISTRIBUTION OF RARE EARTH ELEMENTS (REE) IN SOIL SAMPLES OF DIFFERENT FRACTIONS IN MALATYA - KULUNCAK REGION

ABSTRACT

Hekimhan - Hasançelebi - Kuluncak region is located within the Anatolid - Torid Belt and contains Cretaceous - Paleocene alkaline igneous and volcanic rocks. In the mineralization area, Late Cretaceous-Early Paleocene aged Karapınar Limestone and Kızılkaya ophiolitic rocks represent the base units and are cut by alkaline Başören plutonic rocks (syenite, quartz syenite and monzonite). Here, F-REE-Th mineralizations have been largely developed at the interface of plutonic rocks and limestones. Although the mineralization in the region is thought to be related to carbonatites, no carbonatite formation was observed on the surface. The rare elements (Nb and Zr, Rb) in the Kuluncak REE-Nb-U-Zr-Li deposit associated with alkaline magma have the feature of being a deposit that can be economically utilized in our country. It is reported that britolite and bastnazite are found as REE minerals in the mineralization area. Rare Earth Elements (REEs) are a critical raw material used in strategic sectors such as renewable energy, electrical and communication technologies, space and defense industries, with supply risk in the international market. Kuluncak, a district of Malatya Province, is located 110 km from the center. This mineralization area, which represents the second largest REE deposit of our country, is located in the vicinity of Başören Village of Kuluncak District of Malatya Province. In this region, 10 soil samples were taken from different locations by surface sampling and separated into 7 different sieve sizes. Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy and Ta elements were analyzed and statistically evaluated. In the soil samples taken between T1 - T5 and T8 - T10 locations, the order of Ce > La > Nd > Ta > Pr > Gd > Sm > Dy was generally observed. However, in the soil samples taken at T6 and T7 locations, Ta > Ce in T6(1), T6(6) and T7(1) sieve size. In other sieves, it is Ce > Ta > La > Nd > Pr > Gd > Dy > Sm.

Key words: REE, mineralization, soil, Kuluncak

1.GİRİŞ

Nadir toprak elementleri (NTE), periyodik tabloda kimyasal element olarak 17 tanedir. 15 tanesi lantanit grubu olarak ve diğer ikisi skandiyum (Şekil 1) ve itriyum elementidir. NTE'lerini oluşturan elementler hafif (La, Ce, Pr, Nd, Pm ve Sm) ve ağır (Sc, Y, Eu, Gd, Tb,

Dy, Ho, Er, Tm, Yb ve Lu) NTE olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, elementlerin atom numaraları ve doğada bulunma bolluklarına göre yapılmıştır. Hafif NTE'ler doğada daha bol bulunur. NTE'lerin nadir olarak isimlendirilmesi cevherlerin işlenerek kullanıma kullanıma hazır hale getirilmesinden kaynaklanmaktadır.
(https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/TKDB/tr/Belgeler/M%C4%B0NERALLER.pdf).

Nadir Toprak Elementleri (NTE) yenilenebilir enerji, iletişim teknolojileri, savunma ve uzay endüstrileri gibi birçok sektörde kullanılan ve tedarik riski bulunan bir hammaddedir. Dünyada NTE madenciliği birincil jeolojik kaynaklardan (örneğin, alkalen ve karbonatit kompleksler) ve ikincil jeolojik kaynaklardan (örneğin, lateritler) elde edilmektedir. Ülkemizde önemli cevherleşme alanlarından biri olan Malatya-Kuluncak bölgesinde bazı NTE'lerin ekonomik düzeyde olduğu bilinmektedir.

Şekil 1. Skandiyum mineraline ait örnek (MTA, 2017).

Hekimhan - Hasançelebi - Kuluncak bölgesi Anatolid - Torid Kuşağı içerisinde yer almakta ve Kretase - Paleosen alkalen magmatik ve volkanik kayaçlar içermektedir (Uçurum, 1992; Gürer, 1992, 1994; Dinçer, 2009; Çobankaya, 2011; Booth vd., 2012; Metin vd., 2013, Pulat vd., 2022). Malatya İlinin bir ilçesi olan Kuluncak, merkeze 110 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu bölgede yüzeysel örneklemeler ile toprak örnekleri alınmıştır. Örneklerde NTE'leri (Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta) daha iyi temsil edecek tane boyutlarının belirlenmesi için, 7 farklı elek boyutu incelenmiştir. Bu amaçla Kuluncak ve çevresinden alınan farklı elek boyutlarındaki toprak örneklerindeki Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin hangi elek fraksiyonlarında zenginleştiğinin tespit edilmesi bölge için ilk çalışma niteliğindedir.

2.MALATYA-KULUNCAK BÖLGESİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülkemizin ikinci büyük NTE yatağını temsil eden bu cevherleşme alanı, Malatya İli Kuluncak İlçesi Başören Köyü civarında bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca cevherleşmenin karbonatitlerle ilişkili olduğu düşünülmüş olsa da henüz yüzeyde mostra veren herhangi bir karbonatit oluşumuna rastlanmamıştır. Son zamanlarda yapılan jeokimyasal ve izotop çalışmalarına göre, NTE cevherleşmesinin Geç Kretase-Erken Paleosen yaşlı çarpışma sonrası tektonik ortamda alkalen kompleks-hidrotermal cevherleşme türü ile ilişkili olarak oluştuğu düşünülmektedir (Çimen vd. 2020). Cevherleşme alanında NTE minerali olarak bastnazit (Şekil 2, MTA, 2017) ve britolit bulunduğu belirtilmiştir (Özgenç ve İlbeyli, 2009; Öztürk vd. 2019; Pulat vd., 2022).

Şekil 2. Bastnazit mineraline ait örnek (MTA, 2017).

Taze kayaçlarda NTE'ler kısmen düşük değerde olmasına karşılık killeşmiş ve ileri derecede killeşmiş örneklerde NTE'lerinin yüksek değerlerde olduğu görülmüştür. Böylelikle gerek siyenitin yerleşimi sırasında ve sonraki evrelerde gelişen alterasyonlar ile ana kayaç içerisinde hidrotermal akışkanlar ve kontak metasomatizma etkisi ile gelişen bozunma ve killeşmeler NTE zenginleşmesinin 2-3 kat zenginleşmesini sağlamıştır (Pulat vd., 2022).

Ülkemiz sınırları içerisinde ikinci büyük NTE yatağını temsil eden Malatya - Kuluncak bölgesinin yer bulduru haritası Şekil 3'de ve sahanın uzaktan görünümü Şekil 4'de yer almaktadır.

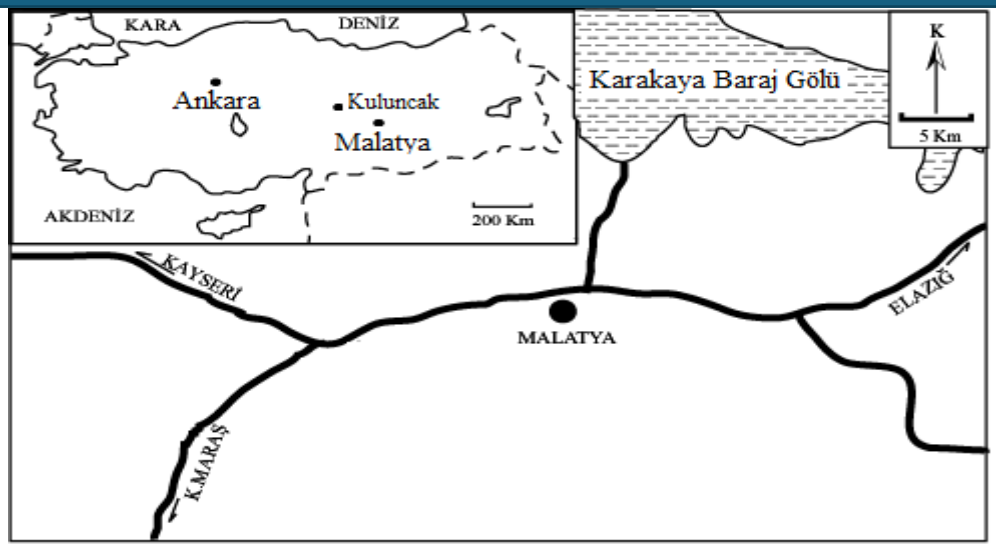

Şekil 3. Çalışma alanı yer bulduru haritası

Şekil 4. Çalışma alanından bir görüntü

3.NTE'LERİN KULLANIM ALANLARI

NTE'ler başta kimya, metalurji, makina, elekrik-optik, savunma sanayi, sağlık, enerji, manyetik ve otomotiv (özellikle elektrikli bataryalar ve motorlar) gibi birçok alanda kullanılmaktadır (Yeliz ve Ayhan, 2021). Bu elementlerin enerji ve ileri teknoloji malzeme alanındaki kullanımı son yıllarda hızla artmıştır (Dushyantha vd., 2020; Aslan ve Say, 2022).

NTE'ler, silikat, oksit, karbonat, fosfat, nitrat, hidrat, florür ve klorür gibi oldukça saf metalik formlarda üretilerek kullanılmaktadır (Akıska vd., 2019; Kürüm, S. ve Özdemir, 2020; Özcan, 2021; Kurşun vd., 2021). NTE'ler kullanılarak malzemelerin, kimyasal, mekanik, termal ve elektrik özelliklerini önemli ölçüde geliştirilebilir (Haxel, 2002). Hızla büyüyen hibrit ve elektrikli araç sektörünün, elektrik bataryaları ve motorları ihtiyacını hızla arttıracağı ve buna

bağlı olarak bu elementlere de ihtiyacın hızla artmasına neden olacaktır. La, Ce, Pr, Nd, Sm, Gd,, Dy ve Ta elementlerine ait bazı temel özellikler ve uygulama alanları Tablo 1'de verilmiştir (Aslan ve Say, 2022).

NTE'leri katalizör, yenilenebilir enerji, seramik, elektrik - elektronik, iletişim teknolojileri, uzay - savunma endüstrileri, manyetizma, cam, ilaç, optik ve metalürji gibi stratejik sektörlerde kullanılan bir hammaddedir (Şekil 5) (MTA, 2017).

Tablo 1. NTE'lerin özellikleri ve yaygın kullanım alanları (Charalampides vd., 2015; Aslan ve Say, 2022)

İsim	Sembol	Atom No	Elektron Dizilimi	Belirgin Uygulamaları
Lantanum	La	57	$4f^0 5d^1 6s^2$	Petrol katalizörü, kamera lensleri, düşük yoğunluk
Seryum	Ce	58	$4f^1 5d^1 6s^2$	Otomobil katalitik konvertörleri, Cam parlatma, düşük yoğunluk
Praseodimium	Pr	59	$4f^3 5d^0 6s^2$	Mıknatıs, düşük yoğunluk, yeşilimsi-sarı cam ve seramikler
Neodimium	Nd	60	$4f^4 5d^0 6s^2$	$Nd_2Fe_{14}B$ mıknatısları, lazerler, viyolet cam ve seramikler
Samaryum	Sm	62	$4f^6 5d^0 6s^2$	$SmCo_5$ mıknatısları, kanser terapisi, nükleer reaktör çubukları
Gadoliniyum	Gd	64	$4f^7 5d^1 6s^2$	Refraktif cam, MRG kontrast ajanı, nükleer reaktör kalkanı
Disprosyum	Dy	66	$4f^{10} 5d^0 6s^2$	Mıknatıslarda stabilize edici, lazerler
Tantal	**Ta**	**73**	**4f14 5d3 6s2**	Nükleer Reaktörler, Elektronik Kondansatörler, Vakum Fırınları, Uçak ve Roket Parçaları, Laboratuvar Gereçleri, Ameliyat Aletleri ve Cerrahi Protezler

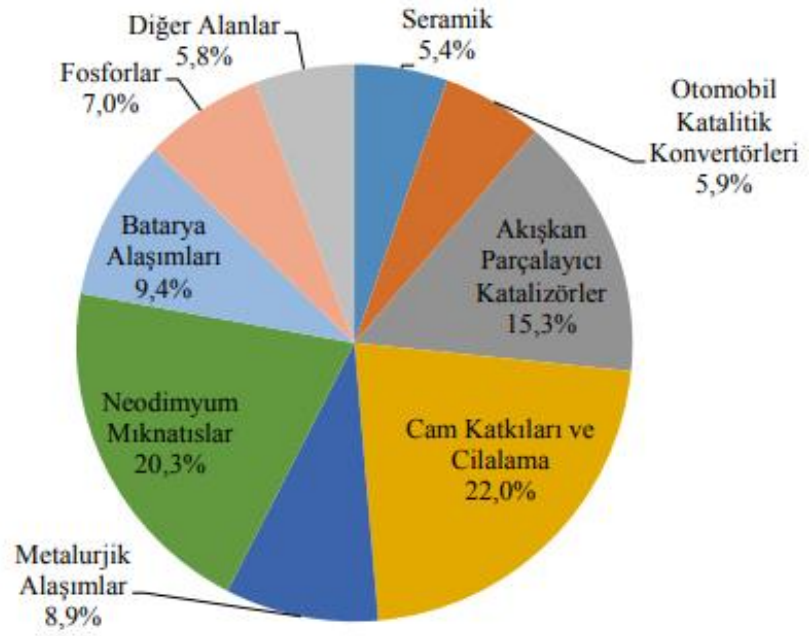

Şekil 5. NTE'lerin kullanım alanlarındaki yüzdesi (MTA, 2017).

NTE'lerin çok az bir miktarda kullanımı, ürünlerin kalitesini büyük ölçüde artırmaktadır. Yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin kullanımda da az miktarda kullanılmaktadır. Örnek olarak, cep telefonlarında 8 adet NTE kullanılmaktadır. Ekran renginde, mikrofonda ve telefon devrelerinde önemli yer almaktadır. Cep telefonlarında kullanılan NTE miktarı az ancak kullanıcı sayısı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu da NTE'lerin önemini artırmaktadır (MTA, 2017).

4.MATERYAL METOD

Jeolojik amaçlı çalışmalar kapsamında, bölgede daha önceki jeolojik çalışmalardan yararlanılmıştır. Toprak örnekleri alım çalışmaları kapsamında Kuluncak ve çevresindeki topraklardan örnekleme yapılmıştır. Farklı elek boyutlarındaki topraklarda bulunan NTE'ler (Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta) üzerindeki fiziko-kimyasal özelliklerin etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada toprak örnekleri 20-25 cm derinliklerden (Şekil 6) 3-4 kg ağırlığında alınmıştır. 10 adet toprak örneği alınarak 7 farklı elekden geçirilmiş (Şekil 7) toplam 70 adet toprak örneği elde edilmiştir. Bu örnekler oda sıcaklığında kurutularak
(Şekil 8), numaralandırılarak paketlenmiş (Şekil 9) ve analiz için laboratuvara gönderilmiştir.

Şekil 6. Çalışma alanında toprak örneklerinin alındığı lokasyon

Çalışma alanından alınan toplam 70 adet farklı elek boyutlarındaki toprak örneğinin Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta element analizleri, Yozgat Bozok Ünıversıtesı BILTEM'de ICP-MS cıhazında ücret karşılığında yaptırılmıştır.

Şekil 7. Çalışma alanından toplanan toprak örneklerinin farklı elek açıklığına sahip eleklerle elenmesi

Şekil 8. Çalışma alanından toplanan toprak örneklerinin kurutulması

Şekil 9. Toprak örneklerinin numaralandırılarak paketlenmesi

5. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

5.1. Verıleın Değerlendırılmesı

Çalışma alanından alınan 10 ayrı lokasyondan 7 farklı elek boyutundaki toplam 70 adet toprak örneğinin NTE (Ce (Seryum), La (Lantan), Pr Praseodim), Nd (Neodimyum), Sm (Samaryum), Gd Gadolinyum), Dy (Disprozyum) ve Ta (Tantalyum)) içeriklerine ait bazı istatistiksel değerler verilmiştir (Şekil 10-19). T örnek lokasyon kodu olup T1'den T10'a kadar 10 farklı lokasyondan örneklerin alındığı ve bu örneklerin parantez içindeki sayıları ise elek boyutunu göstermektedir. T(1)'den yani ince taneliden T(7)'ye yani iri taneliye doğru farklı elek boyutlarını göstermektedir.

Çalışma alanında T1 lokasyonundan alınan toprak örneğinde Ce elementi en yüksek değere T1(2) nolu elekte sahip olup, diğer elek boyutlarında kaba taneliye doğru giderek azalmaktadır. Ce elementi elek boyutuna göre T1(2) > T1(1) > T1(4) > T1(3) > T1(5) > T1(6) > T1(7) şeklinde dağılım sunmaktadır. Ce elementinden sonra bu lokasyonda La elementi de yüksek değere sahiptir. La elementinin de elek boyutuna göre dağılımı, Ce elementine benzer olduğu görülmüştür (Şekil 10).

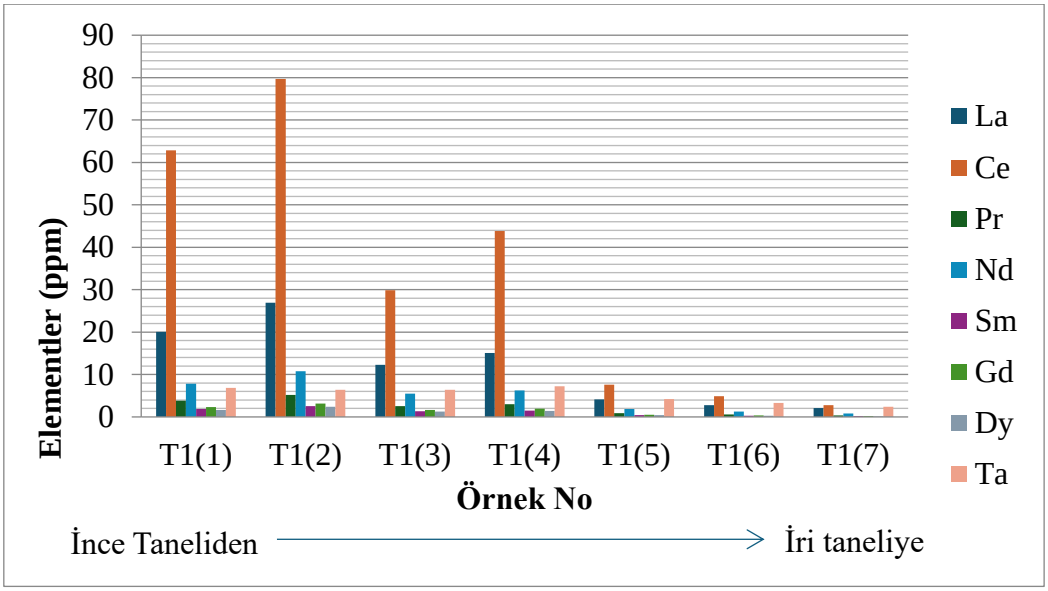

Şekil 10. T1 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T2 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde Ce elementi, T2(4) > T2(1) > T2(2) > T2(3) > T2(5) > T2(6) > T2(7) şeklinde yüksek değerden düşük değere doğru bir bir sıralama göstermektedir. La elementi farklı elek boyutlarında T2(2) > T2(4) > T2(1) > T2(3) > T2(5) >

T2(6) > T2(7) şeklinde azalıp, bu elementleri çok daha düşük değerlere sahip olan Nd, Ta, Pr, Gd, Sm, Dy elementleri takip etmektedir (Şekil 11).

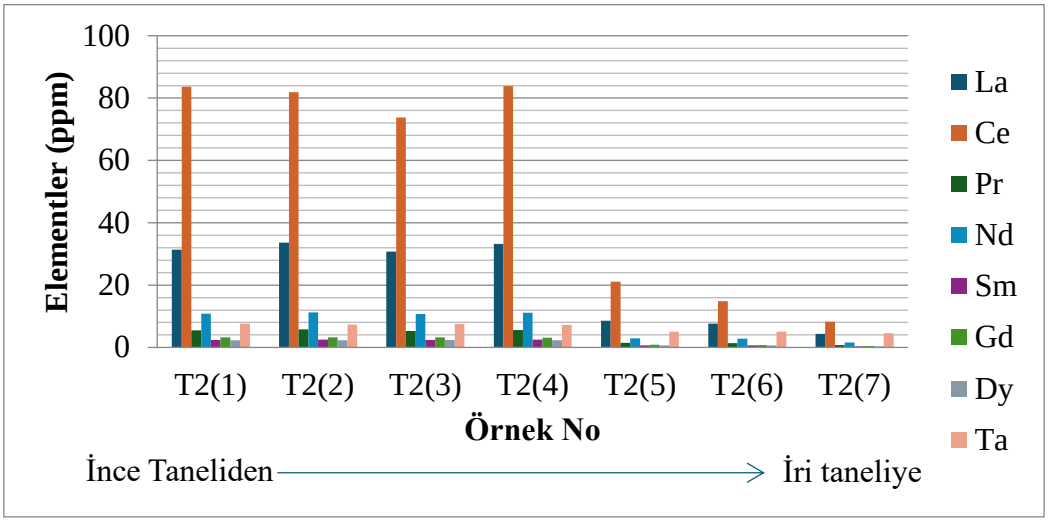

Şekil 11. T2 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T3 lokasyonunda Ce değerleri büyükten küçüğe doğru T3(1) > T3(4) > T3(3) > T3(2) > T3(5) > T3(6) > T3(7) sıralanmaktadır. Ce elementini takip eden La elementi ise T3(4) > T3(1) > T3(2) > T3(3) > T3(5) > T3(6) > T3(7) sırasıyla eleklerde bulunmaktadır. T3 nolu lokasyonda ince taneliden kaba taneliye doğru toprak örneklerin Ce >La>Nd> Ta> Pr>Gd>Dy>Sm elementleri sıralama göstermiştir (Şekil 12).

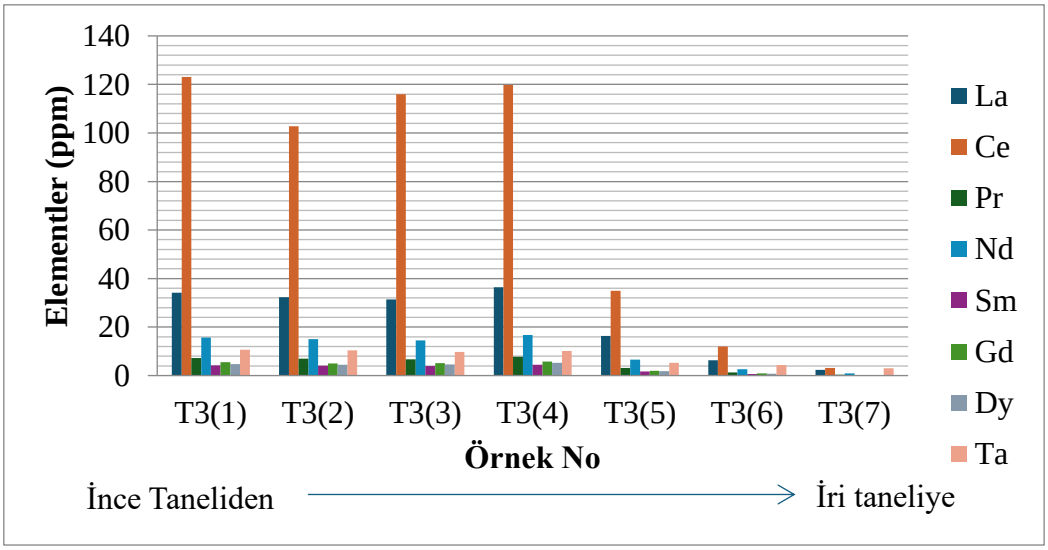

Şekil 12. T3 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T4(3) numaralı örnekte Ce değerleri yüksek olup, T4(4) > T4(2) > T4(1) > T4(5) > T4(6) > T4(7) şeklinde azalmaktadır. T4(3) numaralı örnekte en yüksek değeri gösteren Ce elementi iri taneli toprak fraksiyonuna doğru azalmaktadır. Ayrıca T4(3) numaralı örnekten daha ince taneli örneklerde de (T4(2) ve T4(1)) Ce değeri düşüktür. La elementinin değeri T4(3) nolu örnekte çok yüksek değere sahpken, hem iri taneli hem de daha ince taneli eleğe doğru bu elemette azalma meydana gelmiştir. T4 lokasyonunda Ce elememti ile La, Nd, Pr, Gd ve Dy elementleri farklı elek boyutlarında benzer bir dağılım göstermiştir (Şekil 13).

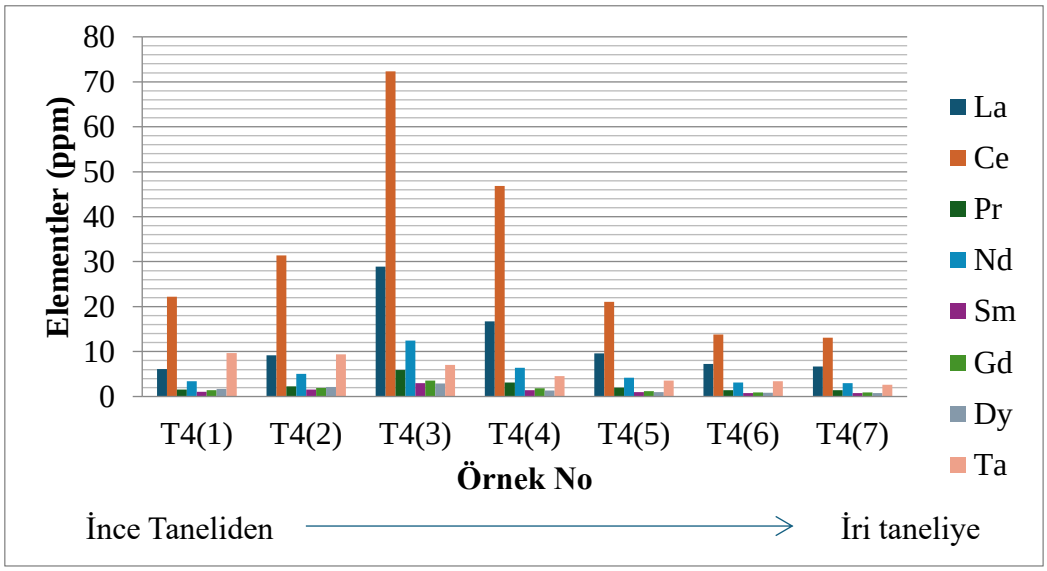

Şekil 13. T4 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T5 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde T5(3) nolu elekte en yüksek Ce elementi gözlenirken, T5(5) > T5(6) > T5(4) > T5(2) > T5(7) > T5(1) şeklinde azaldığı görülmüştür. T5(3) nolu elekte en yüksek La elementini T5(6) > T5(5) > T5(7) > T5(2) > T5(4) > T5(1) elek boyutları takip etmektedir (Şekil 14).

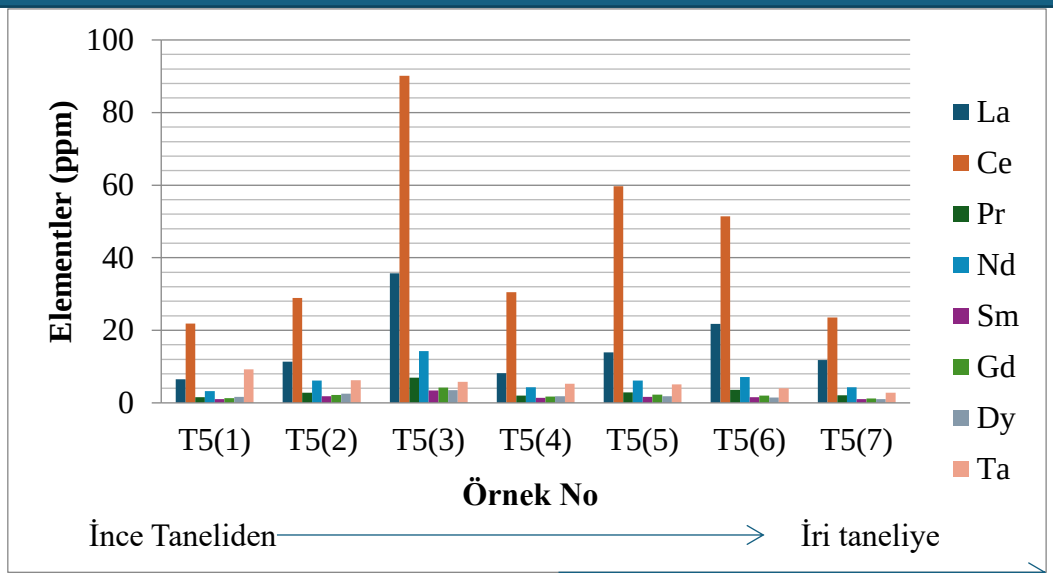

Şekil 14. T5 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T6 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde T6(3) nolu elekte en yüksek Ce elementi gözlenirken, T6(5) > T6(4) > T6(1) > T6(2) > T6(7) > T6(6) şeklinde azaldığı görülmüştür. T1 - T5 lokasyonlarından toprak örneklerinden farklı olarak bu lokasondan (T6) alınan örneklerde Ta elementi Ce elementinden sonra yüksek değerler göstermiştir. Ta elementi T6(1) elek boyutunda en yüksek değer gösterirken, T6(2) > T6(4) > T6(3) > T6(7) > T6(6) > T6(5) elek boyutlarında giderek azalmaktadır. Ta elementinden sonra La elementi en yüksek değere T6(3) eleğinde göstermektedir (Şekil 15).

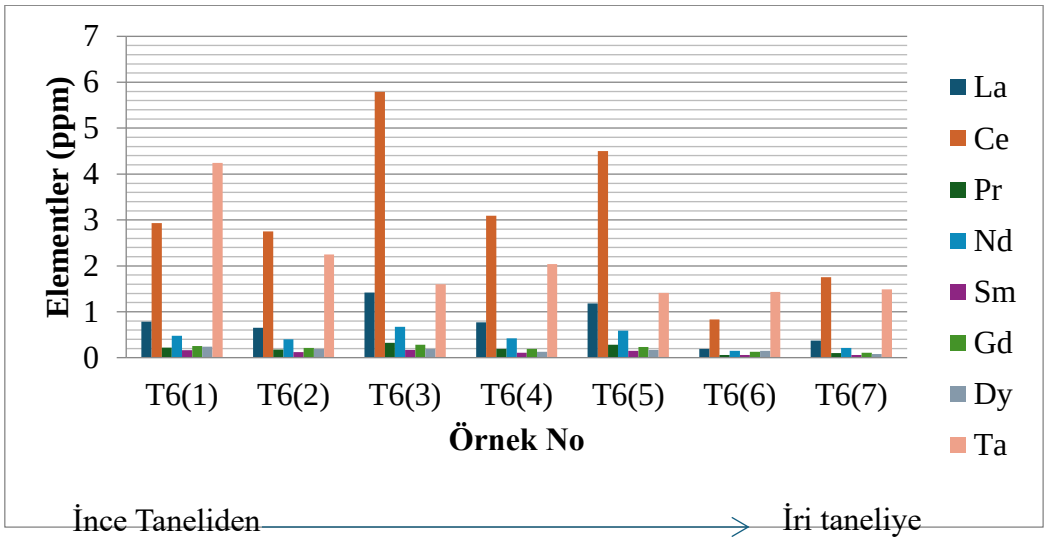

Şekil 15. T6 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

Çalışma alanındaki T7 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde T7(4) nolu elekte en yüksek Ce elementi gözlenirken, farklı elek boyutlarında T7(3) > T7(5) > T7(6) > T7(7) > T7(2) > T7(1) şeklinde azaldığı görülmüştür. T6 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde benzer bir şekilde T7 lokasyonundan alınan toprak örneklerinde de Ta elementi Ce elementinden sonra yüksek değerlere sahiptir. Ta elementi T6(1) elek boyutunda en yüksek değer gösterirken, T7(2) > T7(7) > T7(3) > T7(4) > T7(6) > T7(5) elek boyutlarında giderek azalmaktadır. Ta elementinden sonra La elementi en yüksek değere T7(3) eleğinde göstermektedir. Bu lokasyonda Nd, Pr, Sm, Gd ve Dy elementleri Ce, Ta ve La elementlerinden daha düşük değerde bulunmaktadır (Şekil 16).

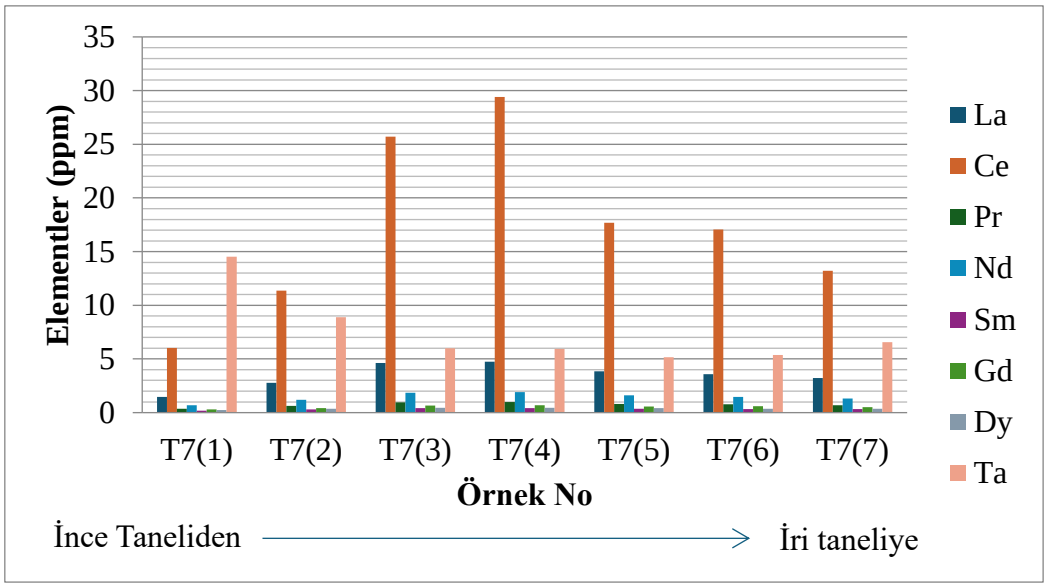

Şekil 16. T7 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T8 numaralı lokasyonundan alınan toprak örneklerinde T8(1) nolu elekten T8(4) numaralı eleğe doğru Ce elementinde azalma gözlenirken, T8(5) elek boyutunda tekrar artan Ce elementi T8(6) ve T8(7) yönünde tekrar azalmaya devam etmiştir. Ce elementine göre düşük olan La elementi de faklı elek boyutlarında Ce elementine benzer şekilde dağılım sunmaktadır. Bu elementlere göre alınan toprak örneklerine göre daha az bulunan Nd ve Ta elementleri ise T8(1) numaralı elekten T8(7) eleğe yani, ince taneliden iri taneliye doğru azalma göstermektedir (Şekil 17).

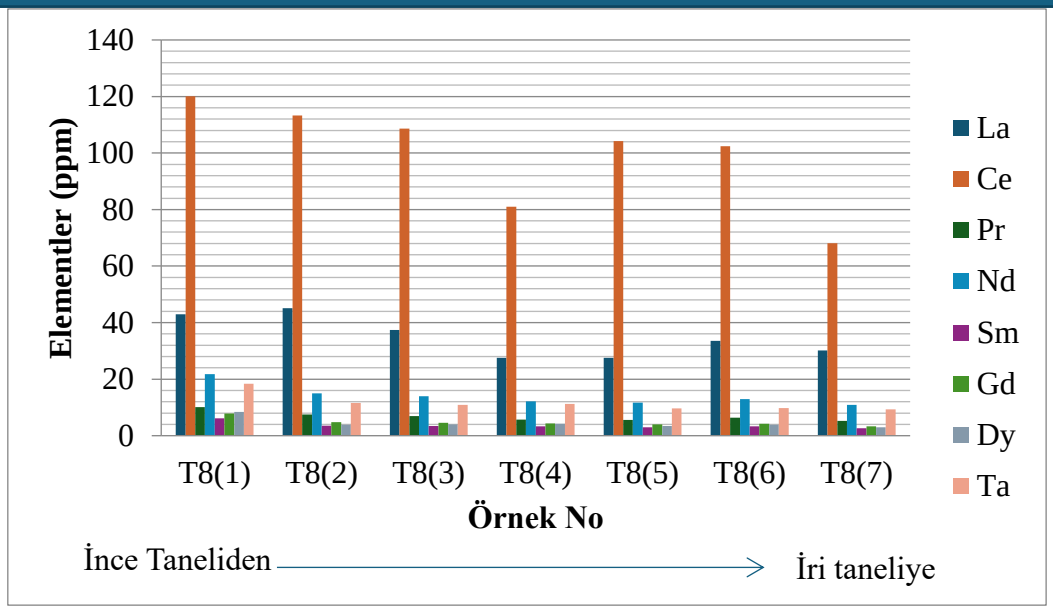

Şekil 17. T8 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

Çalışma alanından alınan T9 numaralı lokasyondaki toprak örneklerinde, T9(4) numaralı elekte en yüksek değere sahip olan Ce ve La elementleri, T9(5) > T9(6) > T9(7)'ye yani kaba taneliye doğru azalma gösterirken, aynı şekilde T9(3) > T9(2) >T9(1)'e yani ince taneliye doğru da azalma göstermektedir. Nd elementi Ce ve La elementi ile aynı elek boyutlarında benzer dağılım göstermektedir (Şekil 18).

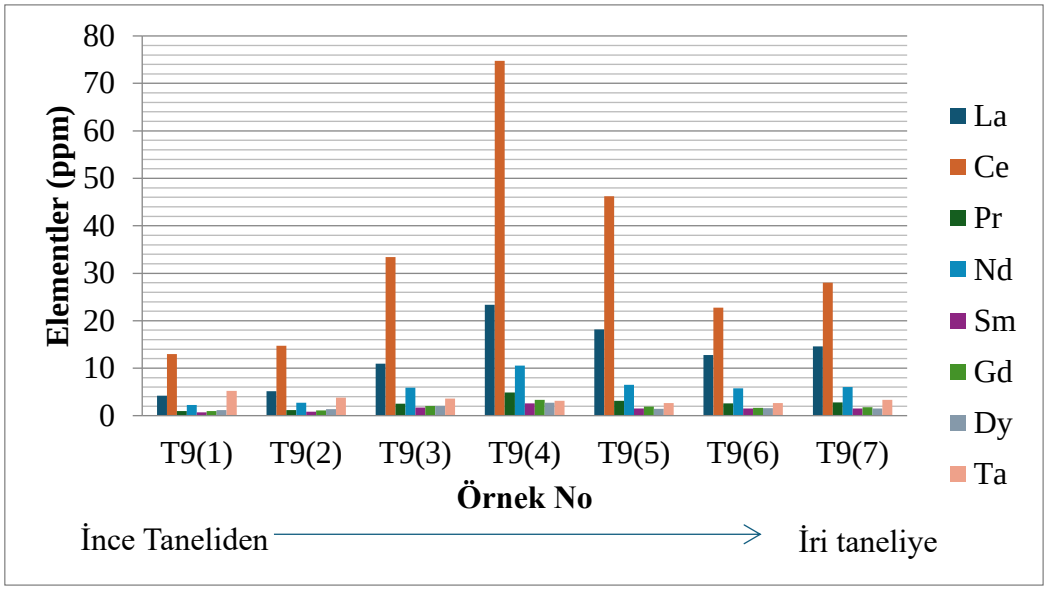

Şekil 18. T9 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

T10 numaralı lokasyondan alınan toprak örneklerinde, T10(4) numaralı elekte en yüksek değere sahip olan Ce ve La elementleri, T9(5) > T9(6) > T9(7) numaralı kaba taneli eleğe doğru azalma götermektedir. Diğer taraftan bu element ince taneli eleğe doğru (T10(3)) azalırken, T10(2) elek boyutunda tekrar artmış ve T10(1) elek boyutunda tekrar azalmıştır. Nd, Ta, Pr, dy, Sm ve Ta elementleri de elek boyutuna göre farklı dağılımlar göstermiştir (Şekil 19).

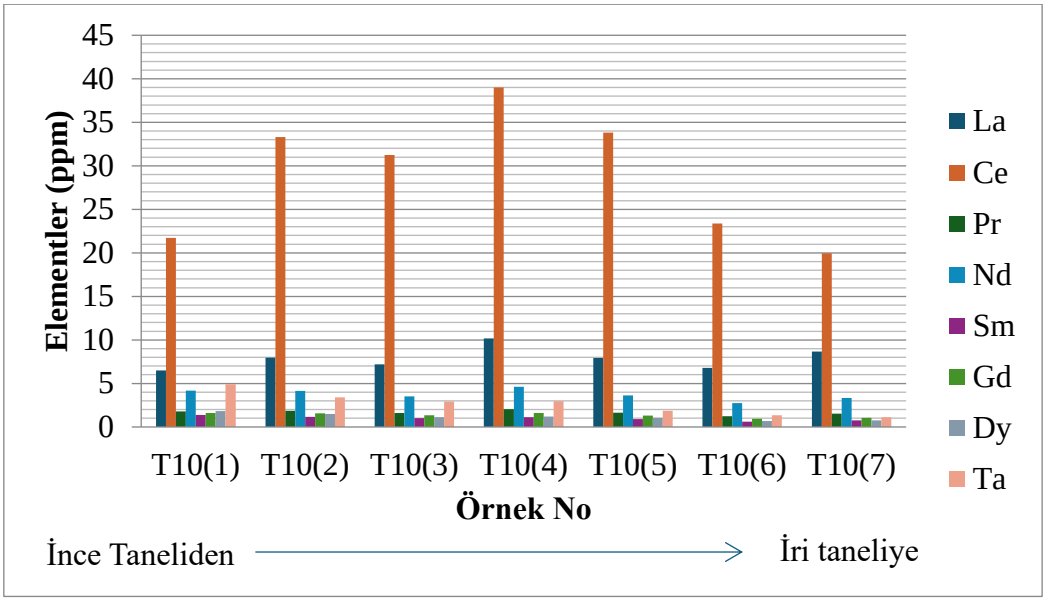

Şekil 19. T10 lokasyonundan alınan toprak örneklerinin farklı elek boyutuna göre Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin dağılımı

6.SONUÇLAR

Verilerin değerlendirilmesinde proje kapsamında yürütülen arazi ve laboratuvar çalışmaları ile yapılan jeolojik ve toprak jeokimyası çalışmaları sonucunda elde edilen veriler güncel literatür veriler ile istatistiksel bir şekilde değerlendirilmiştir. Ce, La, Pr, Nd, Sm, Gd, Dy ve Ta elementlerinin zenginleştiği lokasyonlar ve elek boyutları belirlenmiştir.

T1 lokasyonunda 3 nolu elekte Ce ve La elementleri,

T2 lokasyonunda 1, 2, 3, 4 nolu elekte Ce ve La elementleri,

T3 lokasyonunda 1, 2, 3, 4 nolu elekte Ce ve La elementleri,

T4 lokasyonunda 3 nolu elekte Ce elementi,

T5 lokasyonunda 3 nolu elekte Ce elementi,

T6 lokasyonunda 3 nolu elekte Ce elementi,, 1 nolu elekte Ta elementi,

T7 lokasyonunda 4 nolu elekte Ce elementi,, 1 nolu elekte Ta elementi,

T8 lokasyonunda 1 -7 nolu elekte Ce ve La elementleri,

T9 lokasyonunda 4 nolu elekte Ce, La elementleri,

T10 lokasyonunda 1 -7 nolu elekte Ce ve La elementleri zenginleşmiştir.

Bu çalışma bilimsel/akademik açıdan önem arz etmekle birlikte toprak jeokimyası çalışmaları için literatüre katkı sağlamakla kalmayıp, ileride benzer yataklarda yapılacak çalışmalar için de önemli bir veri niteliği taşıyacaktır.

Katkı Belirtme

Bu çalışma Munzur Üniversitesi tarafından IHTS2023-08 kodlu proje ile desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

Akıska, E., Karakaş, Z., and Öztürk, C. 2019. Uranium, thorium and rare earth element deposits of Turkey. In Mineral Resources of Turkey, Springer, Cham. pp. 655-679.

Aslan, N. ve Say, Y., 2022. Nadir Toprak Elementlerinin Uygulama Alanları. Kırklareli University Journal of Engineering and Science 8-1, 148-178. DOI: 10.34186/klujes.1094871

Booth, M. G., Robertson, A. H. F., Taşlı, K., İnan, N., Ünlügenç, U. C., and Vincent, S. 2012. Two-stage development of the Late Cretaceous to the Late Eocene Darende Basin: implications for closure of Neotethys in central-eastern Anatolia (Turkey). Geological Society of London, Special Publications 372, 385-412.

Charalampides, G., Vatalis, K. I., Apostoplos, B., and Ploutarch-Nikolas, B. 2015. Rare earth elements: industrial applications and economic dependency of Europe. Procedia Economics and Finance, 24, 126-135.

Çimen, O., Corcoran, L., Kuebler, C., Simonetti, S., and Simonetti A. 2020. Geochemical, stable (O, C, ve B) and radiogenic (Sr, Nd, Pb) isotopic data from the Eskişehir-Kızılcaören and the Malatya-Kuluncak (E-central Anatolia) F-NTE-Th deposits, Turkey: implication for nature of carbonate-hosted mineralization. Turkish Journal of Earth Sciences, TÜBİTAK.

Çobankaya, M. 2011. Hekimhan (Malatya) yöresinin Oligosen istifini sedimantolojisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dushyantha, N., Batapola, N., Ilankoon, I. M. S. K., Rohitha, S., Premasiri, R., Abeysinghe, B., ... and Dissanayake, K. 2020. The story of rare earth elements (REEs): Occurrences, global distribution, genesis, geology, mineralogy and global production. Ore Geology Reviews, 122, 103521.

Dinçer, F. 2009. Darende Havzası (KB Malatya) paleojen istifinin bentik foraminiferlerinin mikropaleontolojik incelemesi ve ortamsal yorumu. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Gürer, Ö.F. 1992. Hekimhan Hasançelebi (Malatya) dolayının jeoloji incelemesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 323.

https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/TKDB/tr/Belgeler/M%C4%B0NERALLER.pdf

Haxel, G. 2022. Rare earth elements: critical resources for high technology. US Department of the Interior, US Geological Survey.Vol. 87, No. 2.

Kurşun, F., Dağcı, B. .and Özcan, C. 2021. Determination of Titanium in Zinc ash by FAAS After Digested using Ultrasound-Assisted Extraction. Kırklareli University Journal of Engineering and Science, 7 (1), 147-154.

Kürüm, S. ve Özdemir, N. 2020. Erzurum Bölgesinde Palandöken Volkanik Kayaçlarının Petrografik ve Jeokimyasal Özellikleri, Doğu Anadolu, Türkiye. International Journal of Pure and Applied Sciences, 6 (2), 42-60.

Metin, Y., Vergili, Ö., Çörekçioğlu, E., Öcal, H., Taptık, M., Çobankaya, M., Duygu, L., Tunçdemir, V. Duran, Bağcı, S., U. Rızaoğlu, T., Uçar, L., ve Sevimli, U. İ. 2013. Doğu Toroslar'ın kuzey kesiminin jeodinamik evrimi, Hekimhan-Darende Kuluncak ve çevresi. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Rapor No: 11685, 263, Ankara (unpublished).

MTA 2017. Dünyada Ve Türkiye'de Nadir Toprak Elementleri (NTE).

Özcan, C. 2021. A Review On Various Analytical Techniques for Determining REEs, International Journal of Pure and Applied Sciences, vol. 7, no. 2, pp. 265-275, Jul. 2021.

Özgenç, İ. and İlbeyli, N. 2009. Geochemical constraints on the petrogenesis of Late Cretaceous alkaline magmatism in east-central Anatolia (Hasancelebi

Öztürk, H., Altuncu, S., Hanilçi, N., Kasapçı, C. and Goodenough, K. M. 2019. Rare earth elementbearing fuorite deposits of Turkey: an overview, Ore Geology Reviews 105, 426-444.

Pulat, O., Karakaş, M., and Yastı, M.A., 2022. Relationship of ore properties and alteration of the Büyük Kuluncak (Malatya) Nb - U - NTE - Zr - Li deposit. Bull. Min. Res. Exp. (2022) 167: 127-148

Uçurum, A. 1992. Hasançelebi kuzeyinin (KB Malatya) jeolojisi ve volkanitlerin mineralojik – petrografik ve jeokimyasal incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 125.

Yeliz, İ. P. E. K., and Ayhan, N. K. 2021. Rare Earth Element Doped ZnO Thin Films and Applications. International Journal of Pure and Applied Sciences.Cilt 7, 2, s. 305-313.

YENİYAPAN KÖYÜ (AKÇAKENT - KIRŞEHİR) FLORİT YATAKLARINDA YETİŞEN DOMATES BİTKİSİNİN İNDİKATÖR BİTKİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mehmet Hazar BABA
Yozgat Bozok University, Faculty of Engineering - Architecture, Department of Geology Engineering, 66200, Yozgat
ORCID ID: 0000-0003-0543-1531
Güllü KIRAT
Yozgat Bozok University, Faculty of Engineering - Architecture, Department of Geology Engineering, 66200, Yozgat
ORCID ID: 0000-0002-1167-0574
Özlem BALBALOĞLU
Yozgat Bozok University, Medical Faculty, Physical Therapy and Rehabilitation, 66200, Yozgat
ORCID ID: 0000-0003-2813-3406

ÖZET

Çalışma alanı, Kırşehir ili Akçakent ilçesine bağlı Yeniyapan köyünde florit damarlarının yer aldığı bir alandır. Akçakent Gabroları, çalışma sahasındaki birimlerin üzerine taşınarak yerleştiklerinden siyenit intrüziflerin yükselimi sırasında, büyük bloklar şeklinde intrüziflerin içine girmişlerdir. Gabroları kesen siyenitler, gabrolar ile keskin dokanak ilişkisi göstermektedir. Esas olarak izotrop ve az olarak da kümülat gabrolarla temsil edilmektedirler. Koyu yeşil renkli gözlenen kayaçlar genellikle faneritik, yer yerde pegmatitik doku sergilemektedir. Ayrıca, bölgedeki faylanmalara bağlı olarak kırıklı ve çatlaklı bir yapı kazanmışlardır ve bunun sonucunda da alterasyona maruz kalmışlardır. Çalışma alanı ve çevresinde yaygın olarak yetiştirilen ve yenilen domates bitkisi ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği topraktan altı adet örnek alınmıştır. Bitkiler, kökleri ile üzerinde yetiştikleri topraklardan çeşitli elementleri bünyelerine alarak bitkinin diğer organlarına (yaprak, kök, dal, meyve gibi) taşırlar. Bu mekanizmada difizyon (yayılma), fizikokimyasal, iyon değiştirme ile birlikte bitki metabolizmasının da rolü büyüktür. Bitkilerin yoğun olduğu ve bozulmamış toprak örneklerinin bulunduğu yerlerden örneklemeler yapılmıştır. Toprak ile bitkinin kök ve domatesindeki element konsantrasyonları karşılaştırılarak indikatör (belirtgen) bitki belirlenmiştir. Örnekleme yapılan bitkilerin yani, domates - toprak ve kök – toprak arasında sırasıyla %99 ve %95 güvenirlikle yüksek ve çok yüksek pozitif korelasyon görülmüştür. Bu bitki örneklerinde, domates Cd, Co, Cu, Fe, Mg, Ni ve Pb için; kök Ag, F, Mg, Mn, Ni, Pb ve Sn için belirtgen (indikatör) bitkiler olabileceği ve bu elementler bakımından kirletilmiş alanların iyileştirilmesinde (remeditasyonunda) kullanılabileceği düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: domates, kök, toprak, indikatör, Akçakent gabro

INVESTIGATION OF TOMATO PLANTS GROWN IN FLORIITE DEPOSITS OF YENİYAPAN VILLAGE (AKÇAKENT - KIRŞEHİR) IN TERMS OF INDICATOR PLANTS

ABSTRACT

The study area is an area where fluorite veins are located in Yeniyapan village of Akçakent district of Kırşehir province. Since the Akçakent Gabros were moved and settled on the units in the study area, they entered into the intrusives in the form of large blocks during the uplift of the syenite intrusives. The syenites cutting the gabbros show a sharp contact with the gabbros. They are mainly represented by isotropic and to a lesser extent cumulate gabbros. The dark green colored rocks generally exhibit a phaneritic and sometimes pegmatitic texture. In addition, they have acquired a fractured and fractured structure due to faulting in the region and as a result, they have been subjected to alteration. Six samples were taken from the tomato plant, which is widely grown and eaten in and around the study area, and from the soil on which this plant grows. Plants absorb various elements from the soils on which they grow with their roots and carry them to other organs of the plant (such as leaf, root, branch, fruit). Diffusion, physicochemical, ion exchange and plant metabolism play a major role in this mechanism. Samples were taken from places where plants were dense and undisturbed soil samples were available. The indicator plant was identified by comparing the element concentrations in the soil with those in the root and tomato of the plant. High and very high positive correlations were observed between the sampled plants, i.e. tomato-soil and root-soil, with 99% and 95% confidence, respectively. In these plant samples, tomato can be considered as indicator plants for Cd, Co, Cu, Fe, Mg, Ni and Pb; root can be considered as indicator plants for Ag, F, Mg, Mn, Ni, Pb and Sn and can be used in remediation of contaminated areas in terms of these elements.

Keywords: tomato, root, soil, indicator, Akçakent gabbro

1.GİRİŞ

Çalışma alanı, Kırşehir ili Akçakent ilçesine bağlı Yeniyapan köyünde florit damarlarının yer aldığı bir alandır ve 1/25000 ölçekli Kırşehir I32-d1 paftasında yer almaktadır (Şekil 1). Florit yataklarının oluşumları genellikle magmatik olaylarla ilişkilidir. Bu yataklar özellikle intrüzyonların (plütonların) tavanlarında gang mineralleri şeklinde bulunur. Gang mineralleri hem monomineraller olarak hem de floritler ile birlikte kuvars, siderit, sfalerit ve klorit içermektedirler. Grayzenleşme ve pegmatitleşme sonucu meydana gelen kayaçlarda, floritler tali mineraller ve kriyolitler (Na_3AlF_6) ise saçınımlı florit taneleri şeklinde bulunurlar. (Fluorit, 1979; Uras, 2007)

Bitkilerde ağır metallerin birikimi, bitkilerin sulanması sırasında, toprakta ve suda bulunan ağır metallerin bitkilere geçmesi ile gerçekleşmektedir. Ayrıca, havada bulunan ağır metaller toz partikülleri ile bitki bünyesine geçer ve bitkide ağır metaller birikebilir. Topraklarda ağır metallerin birikmesiyle, bitkiler için gerek duyulan besin elementlerini topraktan alınımını engellemektedir (Mengoni, vd., 2000; Jayakumar vd., 2007; Yerli vd., 2020).

Doğada pozitif yüklü (katyonik) olarak bulunan Fd, Cd, Co, Pb,Mg, Ni, Sn, Cu, Zn, Cr, Ag, ve Mn ile negatif yüklü (anyonik) bileşikleri halinde bulunan As, Mo ve F gibi elementler toprak kirliliğine neden olur (USDA 2000; Deniz Çiftçi, 2018)

Ağır metallerce kirletilmiş topraklar hem insan sağlığı hem de ekosistem için riskli olduğundan, son zamanlarda bu konudaki çalışmalar artmıştır (Asrari 2014; Deniz Çiftçi, 2018).

Şekil 1. Yer bulduru haritası

2.MATERYAL METOD

Çalışma konusu olarak çalışma alanı ve çevresinde yaygın olarak yetiştirilen ve yenilen domates bitkisi seçilmiştir (Şekil 2) ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği topraktan da (altı adet) örnek alınmıştır. Bitkiler toprakta ve yeraltı sularında çözünmüş elementleri kökleri vasıtasıyla alırlar ve beslenirler. Bitkiler, kökleri ile üzerinde yetiştikleri topraklardan çeşitli elementleri bünyelerine alarak bitkinin diğer organlarına (yaprak, dal gibi) taşırlar. Bu mekanizmada; iyon değiştirme, fizikokimyasal, diflizyon (yayılma) olayları ile birlikte bitki metabolizması da önemli rol oynar (Sağıroğlu ve Özdemir, 1997).

Şekil 2. İnceleme alanında yetiştirilen domates bitkisi

Bitki örnekleri, Benton ve Jones (1984) ve Dunn (2007) tarafından önerilen yönteme göre analize hazırlanmıştır. Kökleriyle birlikte alınan yedi adet domates bitkisinin kök ve meyve örneği önce musluk suyunda iyice yıkanmıştır. Sonra alınan bu bitki organları saf suda yıkanmış (Şekil 3) ve labaratuarda serilerek oda sıcaklığında kurutulmuştur. Kurutulan bitki örnekleri 24 saat 60 ^{0}C'de neminden arındırılarak kurutulmuştur. Kuruyan bu örnekler porselen krozeler içinde kül fırınında 50 ^{0}C'den başlayarak 550 ^{0}C'ye kadar 10 saatte alevsiz ortamda yakılarak kül haline getirilmiştir (Demir ve Özdemir, 2013).

Şekil 3. İnceleme alanında yetiştirilen domates bitkisinin yıkanması ve organlarına ayrılması

Altı adet toprak örneği, 0.5–1 m derinlikten 1 kg plastik numune kullanılarak toplanmıştır. Toprak örnekleri, Brooks v.d., (1992) ve Dunn (2007) tarafından önerilen yönteme göre analize hazırlanmıştır (Şekil 4). 80 ^{0}C etüvde kurutulan toprak örnekleri, -80

meşlik elekten geçen örneklerden 0.1 g tartılarak polietilen kaplara konulmuştur (Demir ve Özdemir, 2013).

Şekil 4. Alınan toprak örneklerinin kurutulması

Jeokimyasal olarak incelenecek bitki ve toprak örneklerinin analizlerinin yapılması için, Yozgat Bozok Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne (BİLTEM) getirilmiştir. Alınan tüm örneklerde incelenecek elementlerin analizi için ICP-MS cihazı kullanılmıştır.

3.DOMATES BİTKİSİNİN İNDİKATÖR BİTKİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Domates Bitkisi ile Toprak Arasındaki İlişki

Domates bitkisi ile bu bitkinin üzerinde yetiştiği topraktaki Cd, Co, Cu, Fe, Mg, Ni ve Pb elementleri ve bu bitkinin kökleri ile topraktaki Ag, F, Mg, Mn, Ni, Pb ve Sn elementleri arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanarak Şekil 5 - Şekil 18'de verilmiştir. Schroll (1975), toprak ve bitkiler arasındaki korelasyon katsayısını %99 ve %95 güvenilirlikle yorumlanmıştır (Özdemir ve Demir, 2010).

Domates bitkisinde Cd elementinin değeri 0.001 ile 0.017 ppm arasında, bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta ise 0.04 ile 0.1 arasında değiştiği değerler saptanmıştır. Schroll (1975)'e göre, domates ile toprak arasında % 99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır ($n = 6$, $r = 0.85$, r deneysel $>$ r teorik, $P < 0.01$). Buna göre domatesin Cd için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 4.1).

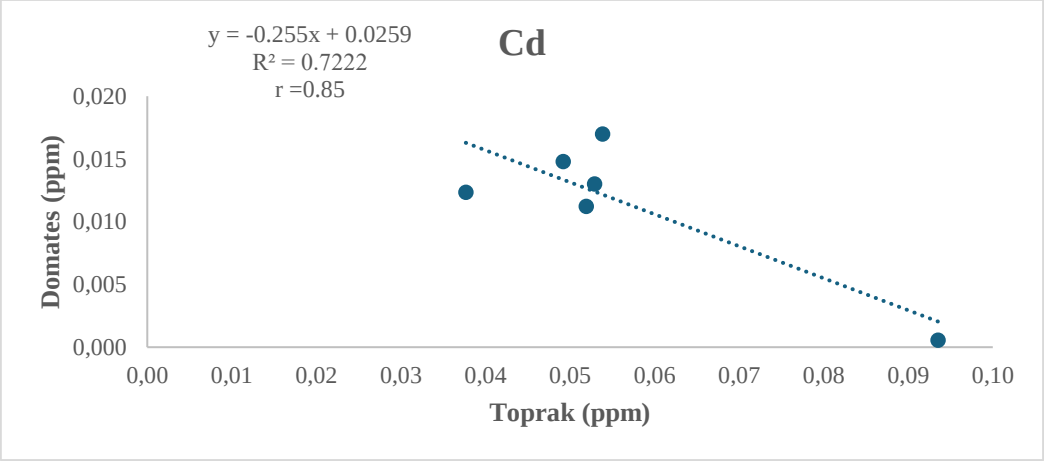

Şekil 5. Cd'un domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Co element değeri, 0.000 ile 0.012 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Co değeri 1.2 ile 2.3 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %95 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.71, r deneysel > r teorik, P < 0.05). Bu domates bitkisinin Co için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceğini göstermektedir (Şekil 6).

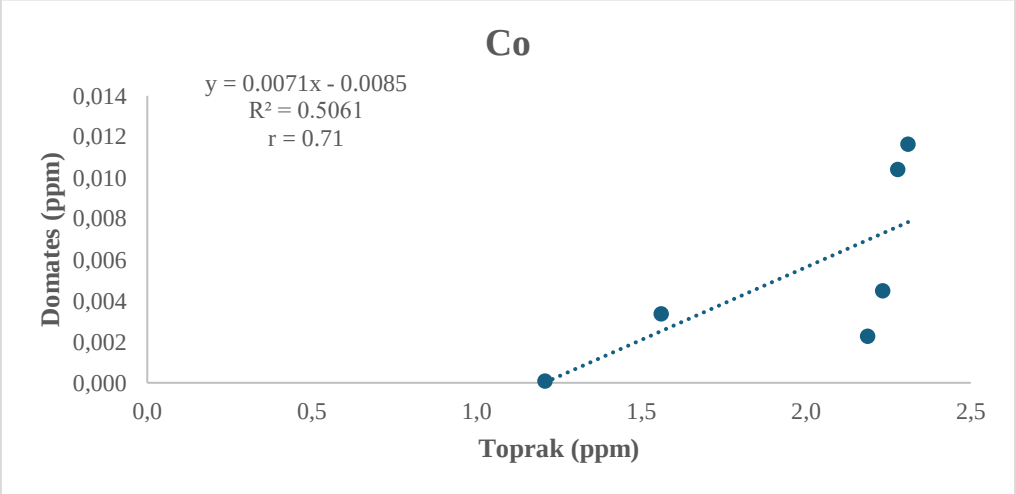

Şekil 6. Co'ın domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Cu element değeri, 0.01 ile 0.6 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Co değeri 3.0 ile 5.1 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %99 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.84, r deneysel > r teorik, P < 0.01). Domates bitkisinin Cu için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 7).

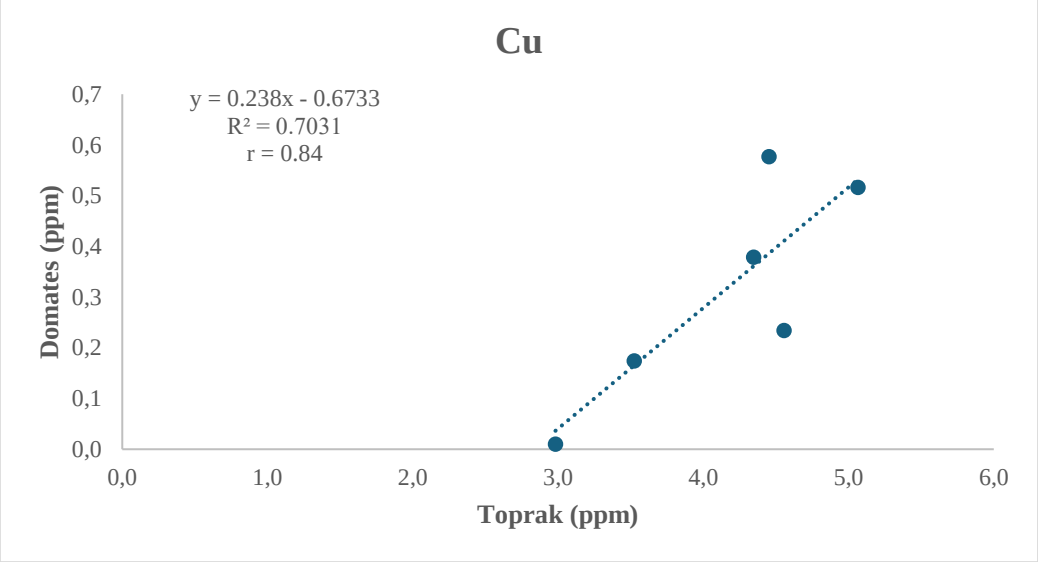

Şekil 7. Cu'ın domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Fe element değeri, 0.1 ile 2.5 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Fe değeri 4458.2 ile 1237.8 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %95 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.74, r deneysel > r teorik, P < 0.05) Domates bitkisinin Fe için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 8).

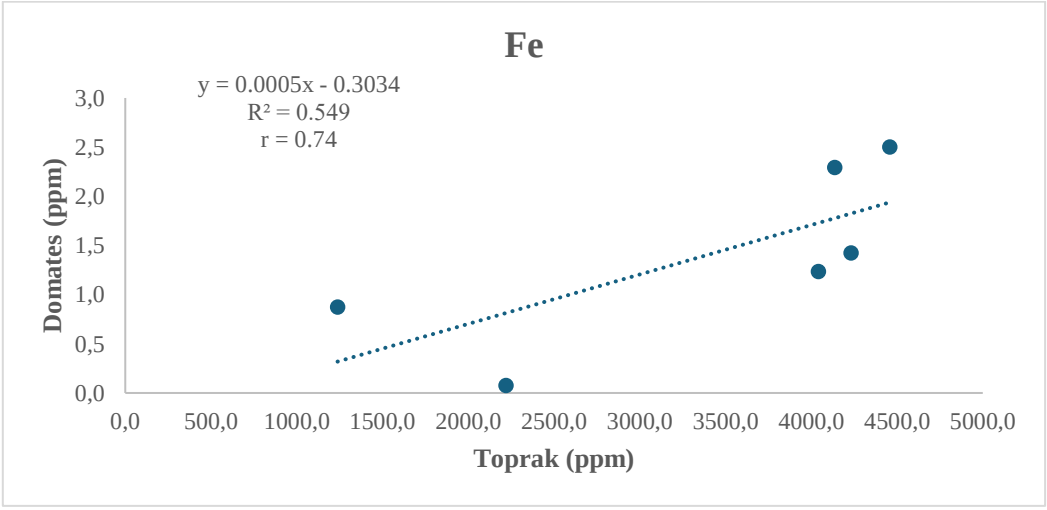

Şekil 8. Fe'in domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Mg element değeri, 1.3 ile 78.4 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Mg değeri 824.9 ile 1784.6 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon

bulunmaktadır (n = 6, r = 0.93, r deneysel > r teorik, P < 0.01). Buna göre domates bitkisinin Mg için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 9).

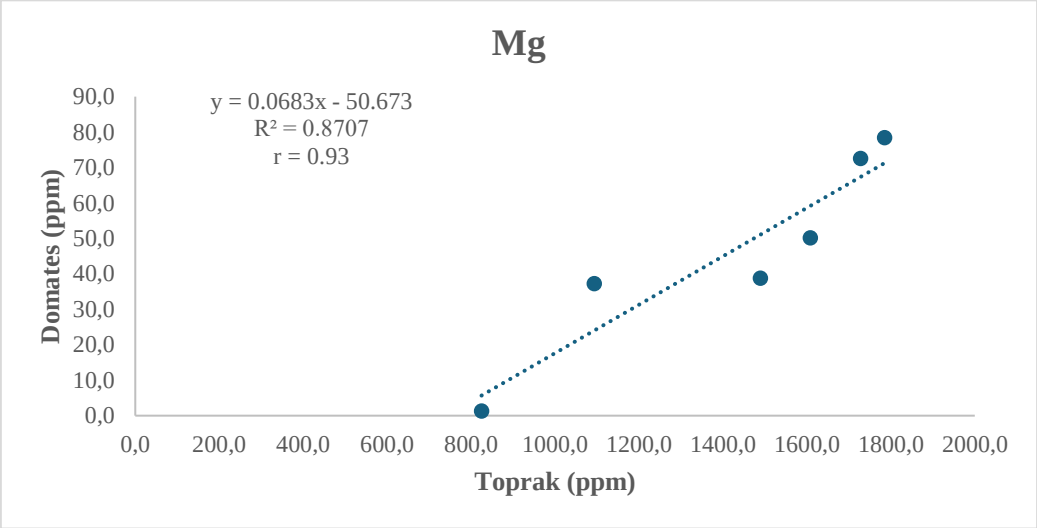

Şekil 9. Mg'un domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Ni element değeri, 0.001 ile 0.09 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Ni değeri 3.3 ile 6.2 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %99 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.79, r deneysel > r teorik, P < 0.01). Domates bitkisinin Ni için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 10).

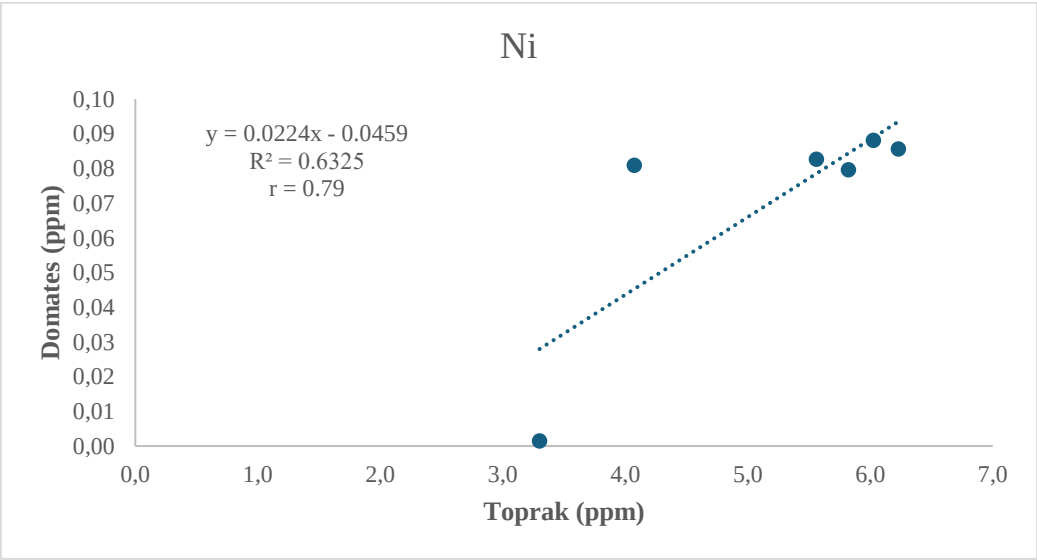

Şekil 10. Ni'in domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinde Pb element değeri, 0.002 ile 0.15 ppm arasında değişmektedir. Bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Pb değeri 2.2 ile 8.6 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre domates ile toprak arasında %99 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.89, r deneysel > r teorik, P<0.01). Domates bitkisinin Pb için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 11).

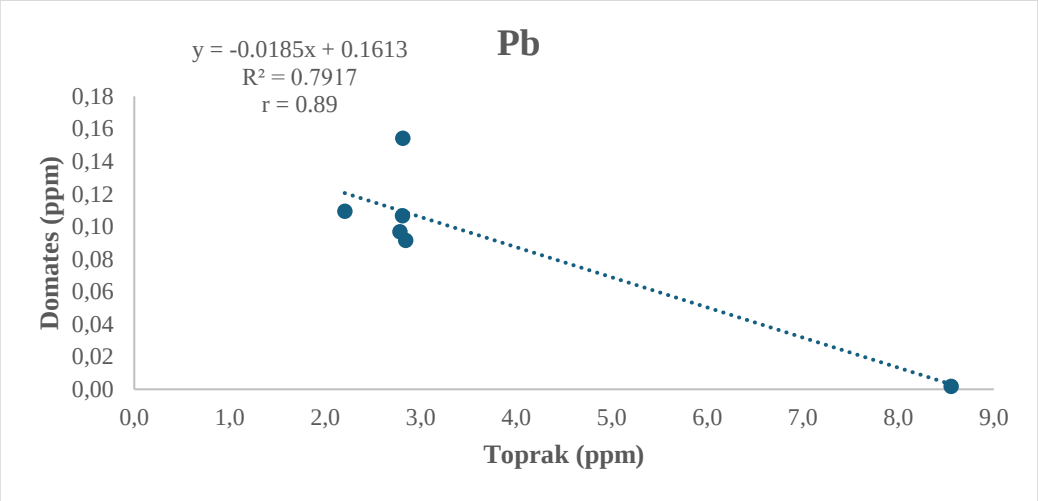

Şekil 11. Pb'nun domates bitkisi ile toprak arasındaki dağılımı

3.2. Domates Bitkisinin Kökü ile Toprak Arasındaki İlişki

Domates bitkisinin kökünde Ag element değeri, 0.001 ile 0.002 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Ag değeri ise, 0.01 ile 0.04 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.77, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Ag için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 12).

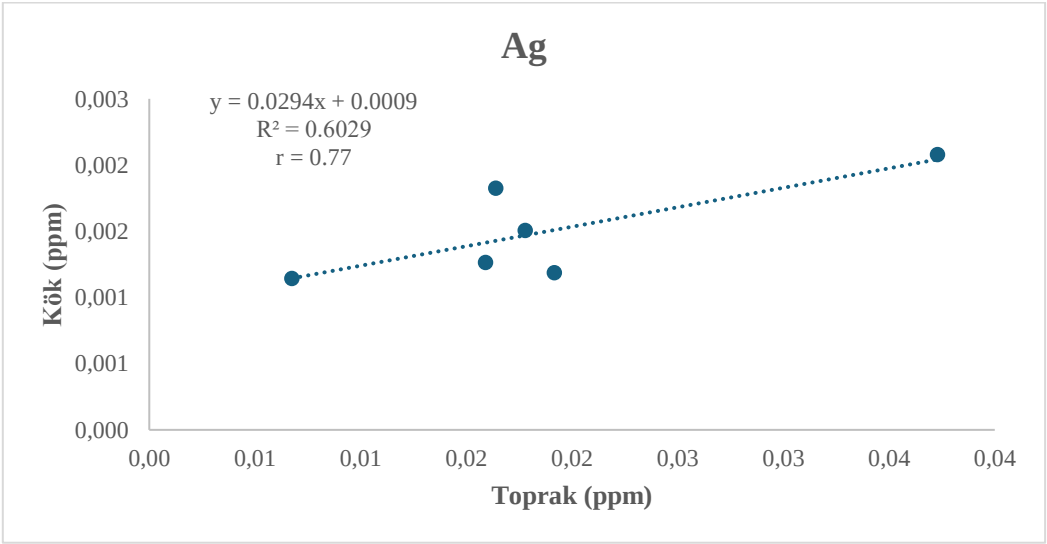

Şekil 12. Ag'ün bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde F element değeri, 6.32 ile 80.53 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta F değeri ise, 0.021 ile 0.14 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.9, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin F için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 13).

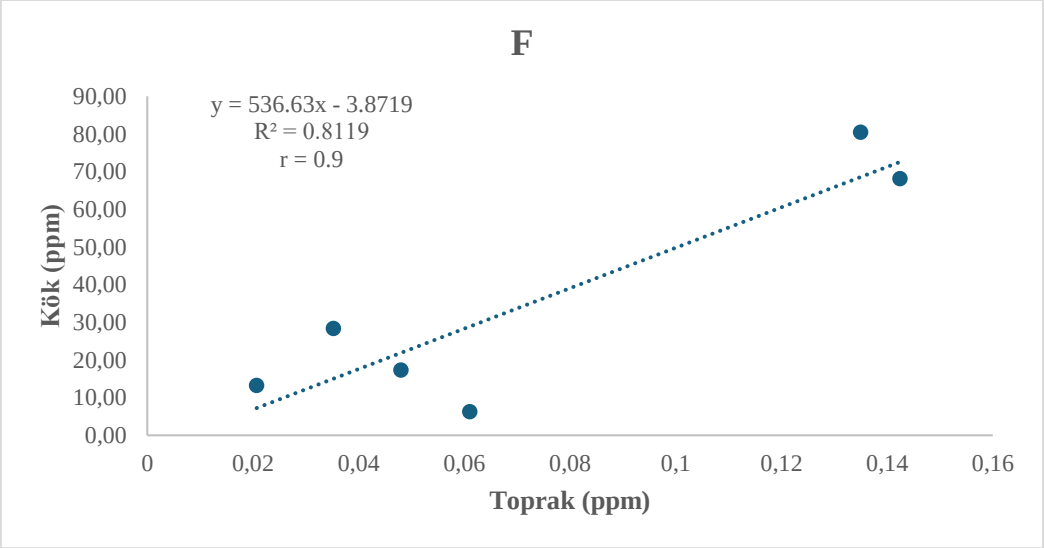

Şekil 13. F'un bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde Mg element değeri, 625.2 ile 1242.9 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Mg değeri ise, 824.9 ile 1784.6 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.98, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Mg için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 14).

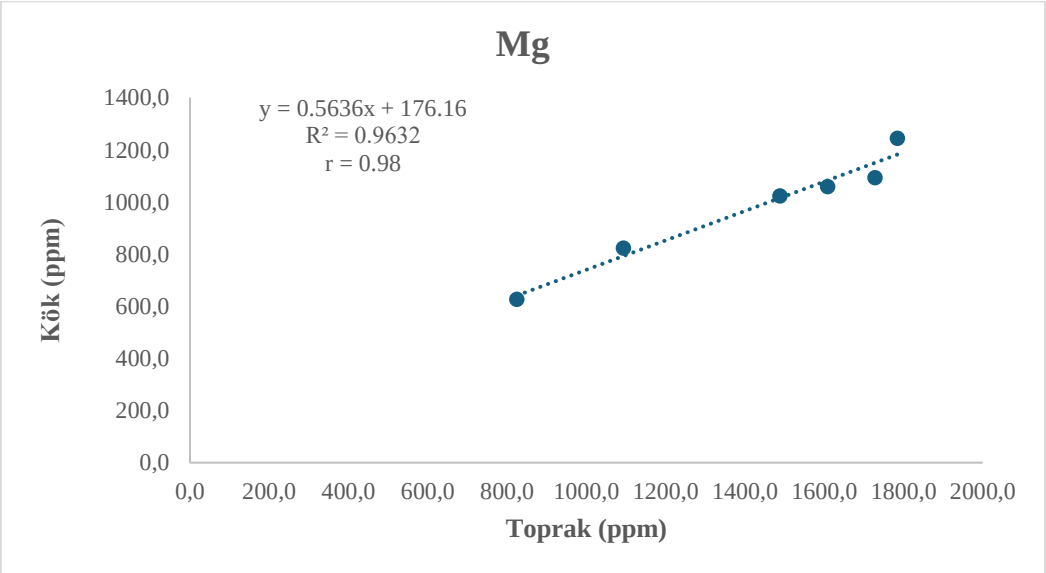

Şekil 14. Ni'in bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde Mn element değeri, 8.8 ile 13.9 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Mn değeri ise, 61.2 ile 95.4 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.81, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Mn için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 15).

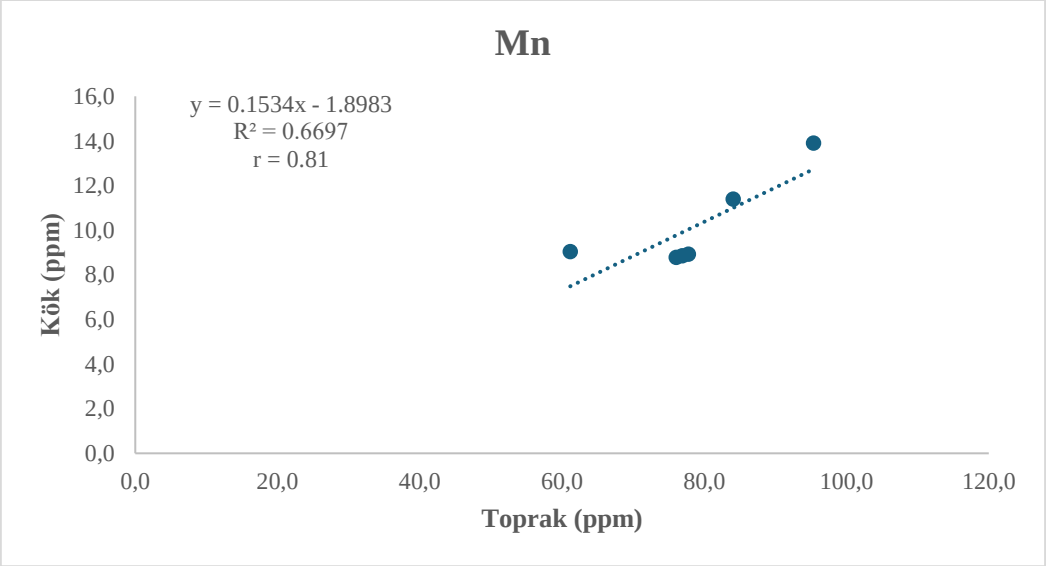

Şekil 15. Mn'nın bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde Ni element değeri, 0.3 ile 1.3 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Ni değeri ise, 3.3 ile 6.2 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.82, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Ni için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 16).

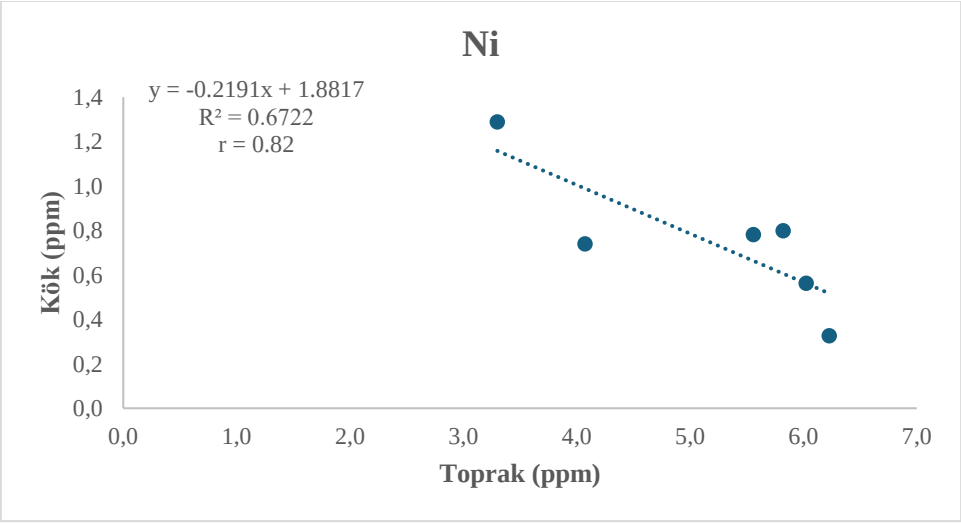

Şekil 16. Ni'in bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde Pb element değeri, 0.14 ile 0.61 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Pb değeri ise, 2.2 ile 8.6 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.81, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Pb için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 17).

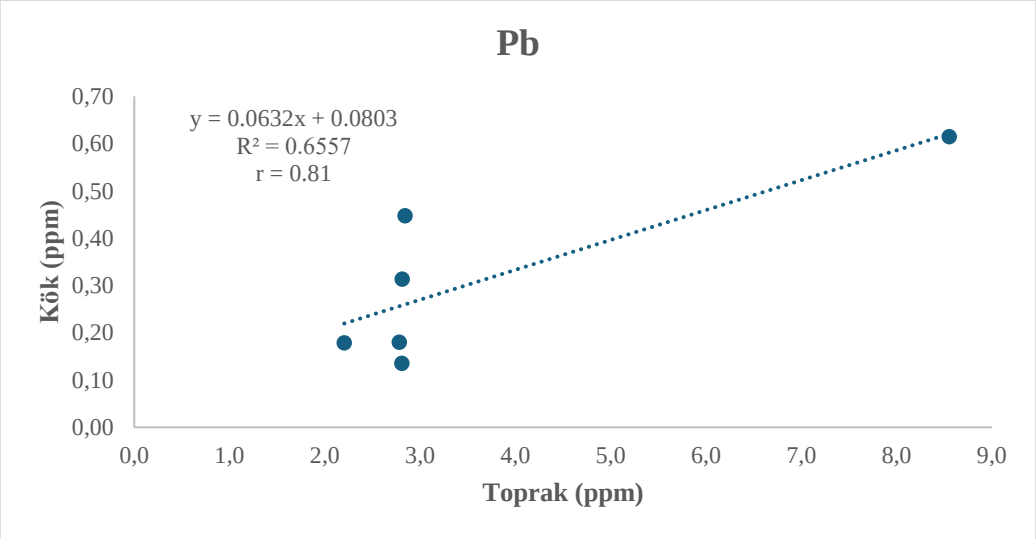

Şekil 17. Pb'nun bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

Domates bitkisinin kökünde Sn eleent değeri, 6.4 ile 9.8 ppm arasında ve bu bitkinin üzerinde yetiştiği toprakta Sn değeri ise, 0.09 ile 0.17 ppm arasında değişmektedir. Schroll (1975)'e göre kök ile toprak arasında %99 güvenilirlikle yüksek pozitif korelasyon bulunmaktadır (n = 6, r = 0.9, r deneysel > r teorik, P<0.01). Bu kök bitkisinin Sn için belirtgen (indikatör) bir bitki olabileceği söylenebilir (Şekil 18).

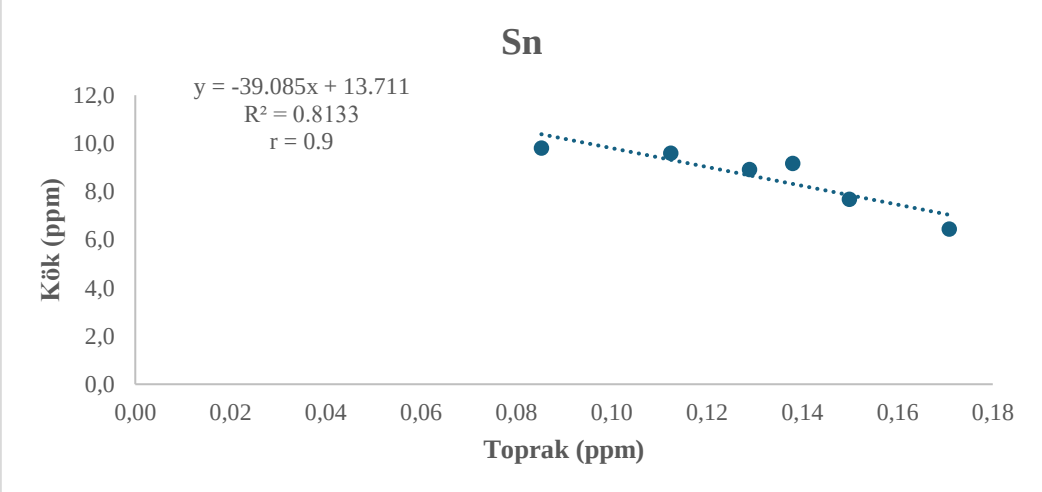

Şekil 18. Sn'ın bitki kökü ile toprak arasındaki dağılımı

4. SONUÇLAR

Yeniyapan Köyü (Akçakent - Kırşehir) bölgesinden alınan bitki ve toprak örneklerinin analiz sonuçları istatistiksel olarak değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Schroll (1975)'e göre, örnekleme yapılan bitkinin domates - toprak ve kök – toprak arasında %99 ve %95 güvenirlikle yüksek ve çok yüksek pozitif korelasyon görülmüştür. Bu bitkinin domatesinin Cd, Co, Cu, Fe, Mg, Ni ve Pb için; kökünün Ag, F, Mg, Mn, Ni, Pb ve Sn için belirtgen (indikatör) bitkiler olabileceği ve bu elementler bakımından kirletilmiş alanların iyileştirilmesinde (remeditasyonunda) kullanılabileceği önerilebilir.

Katkı Belirtme

Bu çalışma Yozgat Bozok Üniversitesi, Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından 6601a-FBE/20-399 kodu ile desteklenmiştir.

Kaynaklar

Asrari, E. (2014). Heavy metal contamination of water and soil: analysis, assessment, and remediation strategies. CRC Press, USA.

Benton, J. and Jones, R. (1984). Devlopments in the measurument of trace metal in foods. *Analytical Food Contrum*, 157-206

Brooks, R.R., Baker, A.J.M. and Malaisse, F. (1992). Copper flowers national geographic. Research and exploration, 8(3), 338-351.

Demir, E. ve Özdemir, Z. (2013). Kazanlı - Mersin Bölgesinde Cu, Mn, Zn, Cd ve Pb için Biyojeokimyasal Anomalilerin İncelenmesi ve Çevresel Ortamın Yorumlanması, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 37 (2), 119-140

Deniz Ciftci, T. (2018). Topraktan Asidik ve Bazik Sulara Arsenik, Bakır, Demir, Kurşun Gecişinin İncelenmesi, *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi Dergi*, 8(1),73-78, DOI: 10.7212%2Fzkufbd.v8i1.812

Dunn, C. (2007). Biogeochemistry in mineral exploration. Consulting Geochemist, 480 s.

Fluorit, (1979). Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Kimya Sektör Araştırma Yayınları, No: 4,100 s.

Jayakumar, K., Jaleel, C. ve Vijayarengan P. (2007). Changes in Growth, Biochemical Constituents and Antioxidant Potentials in Radish Under Cobalt Stress. *Turkish Journal of Biology,* 31(3), 127-131.

Ketin, L. (1959). Über Alter Und Art der kritallinen Gesteine und Erzlagerstaetten in Zentral-Anatolien: Berg. und Hüttenm Monatsh. 104, 8

Mengoni, A., Gonnelli, C., Galardi. F. ve Gabbrielli, R. (2000). Genetic Diversity and Heavy Metal Tolerance in Populations of Silene Paradoxa (Caryophyllaceae): A random Amplified Polymorphic DNA Analysis. 9, 1319-1324.

Özdemir, Z. ve Demir, E. (2010). Fındıkpınarı-Erdemli/Mersin bölgesinde Nikel akümülatörü bir bitki türü Alyssum murale Waldst.&Kit, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 34 (1).

Sağıroğlu A. ve Özdemir, Z. (1997). Biyojeokimyasal Prospeksiyon, *Jeoloji Mühendisliği*, Sayı 51, 1-16

Schroll, E. (ed), (1975). Analytische Geochemie Enke. verl.Bd.I.Stuttgart. s.292.

Uras, Y. (2007). *Pöhrenk Florit Yataklarının Kökensel İncelenmesi.* (Doktora Tezi), 33-40, Çukurova Üniversitesi, Adana.

USDA, U.S. Department of Agriculture (2000). Heavy Metal Soil Contamination, Soil Quality - Urban Technical Note.

Yaman, S. (1985). Akçakent (Çiçekdağı-Kırşehir) yöresi Fluorit yataklarının jeolojisi ve sıvı kapanım çalışmaları. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni* c.22, s.73-78

Yerli, C., Çakmakcı, T., Şahin,Ü., Tüfenkçi, Ş. (2020). Ağır Metallerin Toprak, Bitki, Su ve İnsan Sağlığına Etkileri, *Tr. Doğa ve Fen Derg*. 9, Özel Sayı, 103-114, https://doi.org/10.46810/tdfd.718449

OBSERVATION OF VISITORS' PREFERENCES IN AN URBAN PARK THROUGH BEHAVIORAL MAPPING

Öğr.Gör. Dr. Burçin Burcu DOĞMUŞÖZ
İzmir Katip Çelebi Univeristesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-5591-1405

ABSTRACT

Recently, with the increased urbanization and human population, urban parks, which have the ability to offer a variety of benefits to people, have gained importance. Urban parks are among of the most important areas for people to form social bonds and engage in cultural and recreational activities. However, they might not always accommodate visitors' varied needs. Consideration of visitors' choices is crucial to enhancing the recreational experience in urban nature parks and providing higher-quality facilities. Previous research has highlighted that people might have diferent preferences for recretational options and even for the type of vegetation. Understanding these can help administrators create efficient management systems to meet visitors' needs as well as land use planners strategically distribute resources among land uses. More research is required to understand users' preferences. In order to add to the body of knowledge, this study provides data on the demand for recreational options and experiences. For this purpose, behavioral mapping tool was used. Pullen park, which is one of the most popular urban parks in Raleigh, was selected as a study area. This park has attracted people from different age groups. During the observation carried out for three days, 72 instances were observed. The observation was made during summer time. Based on this observation, it was concluded that people were more tend to sit shady places. Although there are many seating options such as benches along the river, people do not prefer these kind of places since there were no shade. Moreover, there are not enough trees to protect people from the sunlight. Another observation was that there were no seating places in shaded areas. The results have suggested that the park was needed more shady places and more seating areas. Based on this, some improvements were suggested through drawings.

Keywords: urban parks; behavior mapping; visitor preferences

IMPLEMENTATION OF THE DOMAIN REDUCTION METHOD IN OPENSEES

Sefa UZUN
Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Engineering, Department of Civil Engineering
ORCID ID: 0009-0008-9450-1063

ABSTRACT

The Domain Reduction Method (DRM) is a powerful technique for simulating seismic wave propagation and soil-structure interaction in large-scale systems. This method reduces the computational domain while preserving the accuracy of the wavefield near the region of interest, allowing for more efficient numerical modelling. In this study, the DRM is implemented within the OpenSees (Open System for Earthquake Engineering Simulation) framework to improve its capabilities for simulating seismic effects on complex soil-structure systems. OpenSees, a widely used open-source platform for finite element analysis in earthquake engineering, is traditionally limited by the computational expense of large-scale simulations, especially for site-specific ground motion analysis and soil-structure interaction. By incorporating the DRM, the computational domain is divided into an interior and exterior region. The exterior region captures the seismic waves and transmits them to the interior region, where the actual structure or critical area is modelled. This separation allows for efficient modelling of complex boundaries without compromising accuracy. The steps to implement the Domain Reduction Method (DRM) in OpenSees are as follows: (i) generate a mesh for the entire domain and identify the DRM layer within the mesh, (ii) extract the node and element data from the DRM layer, then compute its mass, damping, and stiffness matrices, (iii) calculate the effective nodal forces acting on the DRM layer and apply these forces within the OpenSees framework. The implementation was validated against numerical and analytical benchmark problems (i.e., one-dimensional site response analysis and analytical solution of inclined incident SV wave), demonstrating its robustness and computational efficiency in handling seismic simulations. By reducing the size of the finite element model, the DRM allows for more accurate and cost-effective simulations. The enhanced OpenSees model provides a versatile tool for researchers and engineers to analyze seismic behavior in complex geotechnical and structural systems. Future work will focus on optimizing the method for large-scale parallel computations.

Keywords: OpenSees, domain reduction method, finite element method, one-dimensional site-response analysis

RECIPROCAL INFINITE ELEMENT FOR THE MODELLING OF UNBOUNDED DOMAINS

Sefa UZUN
Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Engineering, Department of Civil Engineering
ORCID ID: 0009-0008-9450-1063

ABSTRACT

Modelling unbounded domains poses significant challenges in finite element analysis, particularly in fields such as soil-structure interaction, acoustics, and wave propagation. Traditional finite element methods (FEM) are limited by the need to truncate the domain, often introducing inaccuracies at the boundaries. The Reciprocal Infinite Element (RIE) offers a robust solution by simulating the behavior of infinite domains without requiring excessive computational resources. This study presents the implementation and validation of the RIE for modelling unbounded domains. Various shape functions are utilized to discretize both the coordinates and displacements in the Reciprocal Infinite Element (RIE). Classical shape functions are applied for the discretization of displacements, while coordinate ascent formulation-based shape functions are used for the coordinates. The element matrices are evaluated using the Gauss-Legendre integration scheme. The RIE has been integrated into the finite element framework OpenSees (Open System for Earthquake Engineering Simulation) and is particularly effective for modeling problems involving unbounded media. Its validity is confirmed through comparison with a problem that has an established analytical solution in the literature. The results obtained from the RIE are in good agreement with those from the analytical solution. And also, the results demonstrate that the RIE significantly reduces computational time and yields more accurate results compared to truncated domain methods. The technique provides an efficient approach for simulating unbounded domains in engineering and geophysical applications while maintaining computational efficiency. This implementation of the RIE offers a valuable tool for engineers and researchers, enabling more precise modelling of systems where infinite domain conditions are critical. Future work will explore further optimization for large-scale simulations and application to more complex, real-world problems.

Keywords: Reciprocal infinite element, OpenSees, coordinate-ascent formulation, finite element method

FOTOĞRAFÇILIĞIN MİMARLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: YAPILAR NASIL ALGILANIR?

Selcem BAYIR AYDIN
Haliç Universitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tas. Böl, 34060 Eyüpsultan, İstanbul
ORCID ID: 0000-0002-6118-4427
F. Ceyda GÜNEY YÜKSEL
Haliç Universitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tas. Böl, 34060 Eyüpsultan, İstanbul
ORCID ID: 000-0002-9281-8285
Füsun SEÇER KARİPTAŞ
Haliç Universitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tas. Böl, 34060 Eyüpsultan, İstanbul
ORCID ID: 0000-0003-1594-6061
Sertaç ERDİ AYDIN
Haliç Universitesi, Mimarlık Fakültesi, Güzel Sanatlar Anabilim Dalı, 34060 Eyüpsultan, İstanbul
ORCID ID: 0009-0008-8424-5510

ÖZET

Fotoğrafçılık disiplini, mimarlık alanında hem estetik hem de algısal açıdan güçlü bir etkiye sahiptir. Bir yapının fotoğrafı, tasarımını, mimari detaylarını ve mekânsal özelliklerini görselleştirerek izleyiciye belirli bir perspektif sunmaktadır. Fotoğrafçılar, ışık, gölge, açı ve kompozisyon gibi unsurları kullanarak yapıların belirli bir ruh halini veya mesajını vurgulayabilirler. Bu durum, yapının estetik değerini ve işlevini yeniden tanımlama potansiyeline sahiptir. Ayrıca fotoğraflar, yapıların nasıl algılandığını da doğrudan etkilemektedir. Bir yapının fotoğrafları, o yapının gerçek ölçeği, dokusu ve mekânı hakkında izleyicide yanıltıcı bir algı yaratabilir. Fotoğraflar, geniş açılı lensler ya da optik illüzyonlar kullanılarak yapının gerçek boyutunu olduğundan büyük ya da küçük gösterebilir. Benzer şekilde, ışık ve gölge kullanımıyla yapının dinamikleri değiştirilebilmektedir. Hem dış hem de iç mekânların fotoğraflarla belgelenmesi, yapıların tarihsel, kültürel ve sanatsal değerlerinin izleyicilere aktarılmasına olanak tanır. Bu bağlamda fotoğrafçılık, mimarlık disipliniyle bütünleşerek yapıların toplum üzerindeki algısını şekillendirir. Fiziksel olarak deneyimlenemeyen yapılar, fotoğraflar aracılığıyla farklı kitlelere ulaşır ve bu da yapının geniş çapta tanınmasına katkı sağlar. Sonuç olarak, fotoğrafçılık mimarlık üzerinde yalnızca estetik ve algısal bir etki yaratmakla kalmaz, aynı zamanda yapıların görsel temsiliyetini dönüştürür. Bu bildiri kapsamında; estetik, temsiliyet ve algı arasındaki ilişki, yapıların fotoğrafla temsiliyet gücü, dijital teknolojilerle fotoğrafın mimarlığa katkısı ve yapıların algısal boyutunu zenginleştiren fotoğrafçılığın mimari yapıları küresel ölçekte nasıl erişilebilir ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mimari Fotoğrafçılık, Görsel Temsiliyet, Estetik Algı, Mekansal Deneyim, Yapıların Belgelenmesi

THE IMPACT OF PHOTOGRAPHY ON ARCHITECTURE: HOW ARE STRUCTURES PERCEIVED?

ABSTRACT

The discipline of photography has a powerful impact on architecture both aesthetically and perceptually. A photograph of a building visualizes its design, architectural details, and spatial characteristics, providing the viewer with a specific perspective. Photographers can emphasize a certain mood or message of a structure by using elements such as light, shadow, angle, and composition. This has the potential to redefine the aesthetic value and function of the building. Moreover, photographs directly influence how buildings are perceived. The photos of a building can create a misleading perception about its actual scale, texture, and space. For example, wide-angle lenses or optical illusions can make a building appear larger or smaller than its actual size. Similarly, the use of light and shadow can alter the dynamics of the structure. Documenting both the exterior and interior spaces through photographs allows for the communication of the building's historical, cultural, and artistic values to the viewers. In this context, photography integrates with the discipline of architecture to shape the public's perception of buildings. Structures that cannot be physically experienced can reach different audiences through photographs, contributing to their widespread recognition. As a result, photography not only creates an aesthetic and perceptual impact on architecture but also transforms the visual representation of buildings. This paper will comprehensively address the relationship between aesthetics, representation, and perception, the representational power of photography, the contribution of digital technologies to architectural photography, and how photography enriches the perceptual dimension of architecture, making it globally accessible.

Keywords: Architectural Photography, Visual Representation, Aesthetic Perception, Spatial Experience, Documentation of Structures

1.GİRİŞ

Mimarlık disiplini, yüzyıllardır insan yaşamını şekillendiren ve çevreyle olan etkileşimini derinleştiren bir sanat dalı olmuştur. Ancak, modern dünyadaki hızlı dijitalleşme ve görsel kültürün giderek önem kazanması, mimarlık alanında yeni algılama biçimlerini de beraberinde getirmektedir.

Fotoğrafçılık, bu algısal değişimin en önemli unsurlarından biri haline gelmiş; yapıların estetik ve işlevsel yönlerini yalnızca belgelemekle kalmayıp, onları birer sanat eseri olarak sunma gücüne sahip olmuştur. Böylece, mimari eserlerin nasıl yorumlandığı ve değerlendirildiği doğrudan etkilenmiştir. Fotoğraflar, sadece bir yapının fiziksel özelliklerini değil, mekânsal

atmosferini, ölçeğini ve duygusal etkilerini de izleyicilere aktarmaktadır. Bu bağlamda, mimari yapılar artık sadece bulundukları yerlerde deneyimlenen fiziksel objeler değil, aynı zamanda fotoğraflar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşan ve farklı anlamlar kazanan birer kültürel imgeye dönüşmektedir.

Mimari fotoğrafçılık ise, mimarinin iki boyutlu bir ortamda anlatımıdır. Bu anlatım, profesyonel, sanatsal, belgesel amaçlarla veya tamamen kişisel dürtülerle anı niteliğinde gerçekleştirilebilir. Anlatımlar, belirtilen kapsamlar ve fotoğrafın ait olduğu dönemdeki felsefi düşünceler ile sanat-tasarım akımlarına göre farklılık gösterebilir (Volkan, 2017).

Fotoğrafçılığın bu dönüştürücü gücü, mimarların eserlerini tanıtma ve topluma sunma biçimlerini de köklü bir şekilde değiştirmiştir. Fotoğraflar vasıtasıyla, yapının mimari özellikleri, ruhu ve tasarımcısının vizyonu da izleyicilere aktarılır. Özellikle dijital platformların yaygınlaşmasıyla, yapıların görselleri fiziksel deneyimden bağımsız olarak dünya çapında milyonlarca insana ulaşmaktadır. Bu durum, yapıların ve şehirlerin küresel bir kültürel anlam taşımasına katkı sağlamaktadır. Artık bir yapı, sadece inşa edildiği kentte değil, internet üzerinde veya bir sergi salonunda dünyanın her yerinde izlenebilmektedir.

Fotoğrafçılık, diğer yandan ise mimarlığın estetik sınırlarını da zorlar. Bir fotoğrafçı, kadraj, ışık, açı ve kompozisyon gibi tekniklerle yapının farklı yönlerini öne çıkarabilir ve yapının karmaşıklığını ya da sadeliğini daha güçlü vurgularla ortaya koyabilmektedir.

Bu süreçte fotoğraf, izleyiciye yapıyı yalnızca bir bina olarak değil, bir tasarım manifestosu ya da sanatsal bir ifade biçimi olarak da sunmaktadır. Mimari fotoğrafçılar, yapıyı bazen olduğu gibi belgeleme işlevinin ötesine geçerek, onu estetik bir simge haline getirme gücüne sahip olmaktadır. Özellikle modern mimarlık ve minimalizm gibi akımlar, fotoğrafçılık aracılığıyla daha geniş kitlelere yayılmıştır. Örneğin; Le Corbusier, Mies van der Rohe gibi isimlerin ikon haline gelmiş yapıları, genellikle fotoğraf karelerinde ölümsüzleşmiş ve onların mimari düşünceleri bu sayede geniş kitlelere ulaşmıştır. Fotoğraflar, bu yapıları deneyimleyemeyen insanlar için bir "*görsel deneyim*" sunar ve bu yolla yapıların küresel kültür içindeki yerini pekiştirmektedir. Bu etkileşim, mimarlık eserlerinin algılanış biçimini değiştirerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde farklı yorumlara kapı aralamaktadır.

1.1. Mimari Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Tarihçesi

Fotoğraf, bir veya iki kişinin buluşu olarak değil, Endüstri Devrimi sonrasında teknoloji ve toplumsal yaşamdaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyıl Avrupa'sında orta sınıfın yükselmesi, artan ihtiyaçların fazlasıyla karşılanması ve matbaa teknolojisindeki yetersizlik, çizimlerin daha kolay çoğaltılabileceği yeni yöntemlerin aranmasını hızlandırmıştır.

Bu yoğun talep, ressamların ve minyatür sanatçılarının çalışmalarını mekanize etmeye zorlamış ve fotoğrafın icadını hızlandırmıştır (Bayhan, 2000).

Fotoğraf, özellikle mimari yapıların belgelenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. 19. Yüzyılın ortalarına doğru fotoğrafçılığın gelişmesiyle birlikte, mimari yapılar artık çizimler ve gravürlerden daha gerçekçi ve ayrıntılı bir şekilde kaydedilmeye başlamış, bu durum mimarlık dünyasında derin etkiler yaratmıştır.

Fransız bilim insanı, milletvekili, fizikçi ve gökbilimci Louis François Arago (1786-1853), yeni bir icadın duyurusunu yaparken Jacques Louis Mande Daguerre'yi işaret ediyordu. Daguerre, görüntüyü elde etmek için kullanılan bu cihaza "daguerrotype" adını vermişti. Arago, Fransa'nın bu yöntemi bilim ve sanat alanında kullanması gerektiğini savundu. Fransız hükümeti, bu buluşu satın alarak toplumun hizmetine sundu (Gök, 2016).

1839'da Louis Daguerre'in daguerreotype fotoğraf tekniğini tanıtması, mimarinin belgelenmesinde yeni bir çağın başlamasını sağlamıştır. Bu teknik, yapıların net ve ayrıntılı bir şekilde görüntülenmesine olanak tanımıştır. Daguerre'in Paris'teki binaların fotoğraflarını çekmesi, mimari fotoğrafçılığın ilk örnekleri arasında yer almıştır. Böylelikle, şehir planlaması ve tarihi yapıları koruma gibi konulara katkı sağlanmış ve yapıların fotoğraflanması belge niteliği taşımıştır.

Resim 1: Tüm Tab Sürecini Tamamladığı Düşünülen Ilk Daguerrotype, "Daguerre'in Atölyesi", 1837 (URL-1)

1.2.İlk Mimari Fotoğrafçılar

Édouard Baldus: 1851 yılında Fransa'daki tarihi yapıların fotoğraflanması için başlatılan bir projede yer almıştır. Baldus, özellikle Notre-Dame Katedrali gibi yapıların belgelenmesinde öncü olmuştur. Fotoğrafları, detaylara verdiği önemle dikkat çekmiş ve bu belgeler mimarlık tarihçileri için değerli kaynaklar haline gelmiştir.

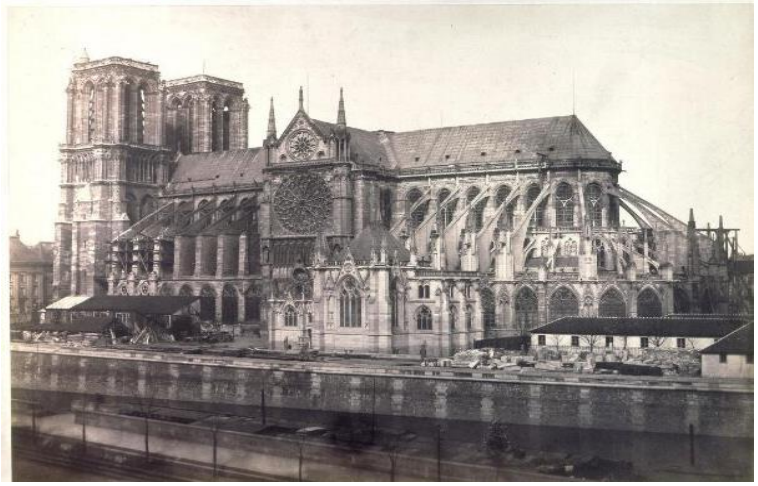

Resim 2: Édouard Baldus'un 1855 Yılında Fotoğrafladığı Notre- Dame Katedrali (URL-2)

Francis Frith: 19. Yüzyılın ortalarında Mısır ve Orta Doğu'daki antik yapıları belgelemek için çalışmıştır. Frith'in fotoğrafları, mimari yapılar ile tarihsel önemin kesiştiği alanlarda büyük yankı uyandırmıştır. Frith'in eserleri, egzotik ve antik yapıların Batı'daki algısını şekillendirdiği bilinmektedir.

Resim 3: Francis Frith'in Fotoğrafladığı Büyük Piramit ve Büyük Sfenks (URL-3)

Albert Levy: 19. Yüzyılın sonlarında Amerika ve Avrupa'daki modern binaları belgeleyen Levy, mimaride modernleşme sürecinin fotoğrafla belgelenmesinde etkili olmuştur. Levy'nin portföyü, dönemin en önemli mimari gelişmelerine ışık tutmaktadır.

Resim 4: Albert Levy'in Fotoğrafladığı Chicago Sanat Enstitüsü (URL-4)

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Fotoğrafçılığın mimarlık disiplini üzerindeki etkisi ve yapıların nasıl algılandığını incelemek amacıyla kullanılacak materyaller ve metodlar, bu iki disiplinin etkileşimini çok yönlü ele almayı gerektirir. Bu doğrultuda ele alınması gereken yöntemler aşağıda ki gibi sıralanabilir. Bunlar;

Görsel ve Estetik Analiz: Mimari fotoğraflar üzerinden estetik unsurların incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda fotoğrafçının tercih ettiği kadraj, açı, ışık kullanımı ve kompozisyon gibi öğeler analiz edilerek, yapıların fotoğraflar üzerinden nasıl bir görsel deneyim sunduğu değerlendirilebilir. Ayrıca, yapıların fotoğraflarda estetik olarak nasıl yeniden yorumlandığına ve izleyicinin yapıyı nasıl algıladığına odaklanılmalıdır.

Karşılaştırmalı Analiz: Aynı yapının farklı fotoğrafçılar tarafından çekilen görüntüleri veya yapıların hem profesyonel hem de amatör çekimlerinin karşılaştırılması yapılabilir. Bu sayede, fotoğrafçıların teknik tercihleri ve kompozisyon seçimlerinin yapıların algılanma biçimini nasıl etkilediği ortaya konacaktır.

Anket ve Görüşmeler: Katılımcılarla yapılacak anket ve görüşmeler yoluyla, yapıların fotoğraflar aracılığıyla nasıl algılandığına dair veriler toplanabilir. Anketlerde katılımcılara

mimari fotoğraflar gösterilerek, yapıların estetik, işlevsellik ve ölçek gibi unsurlar açısından nasıl değerlendirildiği sorgulanabilir.

Literatür Taraması: Fotoğrafçılığın mimarlık üzerindeki etkisini ele alan önceki çalışmalar incelenerek, teorik arka plan oluşturulabilir Bu taramanın, mimari fotoğrafçılık ve yapı algısı üzerine yapılmış araştırmalardan ve mimar-fotoğrafçı ilişkisini irdeleyen çalışmalardan oluşması gerekmektedir.

Saha Çalışmaları ve Fotoğraf Deneyimleri: Yapıların fiziksel mekânda nasıl deneyimlendiği ile fotoğraf karelerinde nasıl sunulduğu karşılaştırılmalıdır. Katılımcıların, aynı yapıların hem fiziksel hem de fotoğraflar üzerinden deneyimlerine dair gözlemler yapılmalı, yapıların fotoğraflar aracılığıyla nasıl farklı algılandığı üzerine çıkarımlara öncelik verilmelidir.

2.1.Fotoğrafın Mimarlik Dünyasına Etkisi

Belgelenme ve Yayılma: Fotoğrafın yaygınlaşması, mimarlık alanında yapıların belgelenmesi ve arşivlenmesi sürecini köklü bir biçimde değiştirmiştir. Artık yapılar, dünyanın farklı yerlerindeki insanlar tarafından incelenebilmekte ve bu da mimarlık pratiklerinin evrensel bir dile sahip olmasına katkı sağlamıştır.

19. Yüzyılın sonlarına doğru mimarlık dergilerinde ve kitaplarda mimari fotoğrafların kullanılması yaygın hale gelmiş, bu da mimarların ve yapıların daha geniş kitlelere tanıtılmasına katkı sağlamıştır.

Restorasyon ve Koruma: Fotoğrafçılığın mimaride belgeleme aracı olarak kullanılması, restorasyon çalışmalarında çok önemli bir rol oynamaktdır. Eski yapıların detaylı fotoğrafları, bu yapıların orijinal hallerinin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum özellikle Avrupa'da, savaşlar ya da doğal afetler sonrası zarar gören tarihi binaların yeniden inşasında etkili olmuştur.

Estetik ve Tasarım Anlayışının Gelişimi: Fotoğraf, sadece mimari tasarımların belgelenmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda estetik anlayışın yeniden şekillenmesinde de rol oynamıştır. Mimarlar, fotoğraflar aracılığıyla yapıların farklı açılardan nasıl algılandığını görebilmiş bu da mimari tasarımların daha iyi anlaşılmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır.

2.2.Erken Örnekler ve Mimari Fotoğrafçılığın Yükselişi

İlk dönem mimari fotoğrafçılıkta genellikle anıtlar, tarihi yapılar ve dini yapılar ön plana çıkmaktaydı. Paris'teki Notre-Dame Katedrali, Louvre Müzesi ve Babil'in Asma Bahçeleri gibi dünyaca ünlü yapılar, dönemin mimari fotoğrafçılarının ana odak noktalarını oluşturmuştur. Bu yapılar, yalnızca mimari özellikleriyle değil, aynı zamanda turizm ve sanat tarihi açısından da

büyük ilgi görmüştür. Mimari fotoğrafçılık, bu önemli yapıların estetik değerini ve tarihi önemini belgeleyerek, geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlamıştır.

Resim 5: Édouard-Denis Baldus'un Fotoğrafladığı Louvre Müzesi Görünüşü (URL-5)

2.3.Fotoğrafçılığın Yapılar Üzerindeki Etkisi

Fotoğrafçılığın yapılar üzerindeki etkisi, mimarlık ve tasarım dünyasında oldukça etkilidir. Fotoğrafçılık sanatı, yapıların yalnızca görsel bir belgeleme aracı olmasından öteye geçerek, onların nasıl algılandığını ve yorumlandığını etkileyen bir sanat formu haline gelmiştir. İşte bu etkilerin başlıca noktaları:

- Mekân Algısını Yeniden Şekillendirme
- Zaman ve Mekânın Dışında Bir Yapı Yaratma
- Yapıların Küresel Tanıtımı
- Yapının Estetik Değerinin Artırılması
- Tasarım Sürecine Geri Bildirim
- Tarihi Yapıların Belgelendirilmesi ve Korunması
- Yapıların Sanat Eseri Olarak Algılanması

Yapıların fiziksel varlığını ölümsüzleştirirken, onların algılanma ve deneyimlenme biçimlerini derinden etkileyen bir araç haline gelmiştir. Yapıların küresel tanıtımında, estetik değerlerinin yükseltilmesinde ve mimarlık dünyasındaki yeniliklerin yayılmasında etkin olduğu görülmektedir.

2.4.Fotoğrafçıların Gözünden Mekan Algısı

Bir yapının ya da mekânın nasıl deneyimlendiğini, nasıl yorumlandığını şekillendirir. Fotoğrafçılar, bir mekânın gerçekliğini sadece olduğu gibi kaydetmekle kalmaz, bunun yanısıra onu yeniden inşa eder ve izleyicilere farklı bir bakış açısı kazandırır. Bunlar;

- Perspektifin Yeniden Tanımlanması
- Işık ve Gölge ile Oynamak

- Detaylara Odaklanma
- Mekânın Dinamiklerini Yansıtma
- Duygusal Bağ Kurma
- Mekânın Zamanla İlişkisi
- Minimalizm ve Boşluk Kullanımı
- Simetri ve Geometri ile Vurgu
- Soyutlama ve Yeniden Yorumlama

Fotoğrafçıların mekân algısı üzerindeki etkisi, mekânların çok daha derin bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Perspektif, ışık, detay ve kompozisyon kullanımıyla, fotoğrafçılar mimariyi sanatsal bir deneyime dönüştürerek izleyicilere farklı bakış açıları sunmaktadır.

2.5.Fotoğraf ve Mekan Algısında Perspektifin Rolü

Perspektifin fotoğrafta ustaca kullanılması, izleyicinin mekânı nasıl algıladığını doğrudan etkilemektedir. Doğru perspektif, mekânın gerçek boyutlarını, şekillerini ve ilişkilerini izleyiciye aktararak, fotoğrafın etkisini artırmaktadır. Ayrıca, perspektifin manipüle edilmesiyle, mekân olduğundan daha geniş, dar, yüksek veya alçak gösterilebilir, bu da izleyicinin mekânı farklı bir şekilde deneyimlemesini sağlamaktadır.

Genel bir ifade ile perspektif, fotoğrafçılığın temel unsurlarından biri olarak, mekânın iki boyutlu bir görüntüde nasıl temsil edileceğini belirler. Fotoğrafçılar, perspektifi bilinçli bir şekilde kullanarak, izleyicilere mekânı etkileyici ve gerçekçi bir şekilde sunabilirler.

2.5.1 Perspektifin Fotoğrafta Kullanımı

Doğru Perspektif Seçimi: Fotoğrafçılar, çekim yaparken farklı perspektif teknikleri kullanarak konunun boyutlarını, şekillerini ve yerleşimlerini izleyiciye etkili bir şekilde aktarabilirler (URL 6).

Lens Seçimi: Geniş açılı lensler, daha geniş bir görüş alanı sunarak mekânın büyüklüğünü vurgularken; telefoto lensler, nesneleri yakınlaştırarak detayları ön plana çıkarır. Bu seçim, fotoğrafın anlatmak istediği mesaja göre yapılmalıdır.

Çekim Açısı: Yüksek veya alçak açılardan yapılan çekimler, konunun farklı yönlerini ortaya koyabilir. Örneğin, alçak bir açıdan çekilen fotoğraf, nesneyi daha büyük ve etkileyici gösterebilir.

Derinlik Algısı Oluşturma: Perspektif çizgileri ve alan derinliği teknikleri kullanılarak, fotoğraflarda derinlik hissi yaratılabilir. Bu, izleyicinin mekânı üç boyutlu olarak algılamasına yardımcı olur (URL 7).

2.6.Dijital Fotoğrafçılık ve Mimarlık

Modern ve çağdaş mimari ile fotoğrafçılık, birbirini besleyen ve zenginleştiren disiplinlerdir. Modernizmin getirdiği sade ve işlevsel anlayış, mimarinin ve fotoğrafçılığın temel taşlarını

oluştururken, çağdaş yaklaşımlar bu temelleri genişleterek sosyal, kültürel ve çevresel boyutları da kapsamaktadır. Fotoğraf, mimariyi sadece bir yapı olarak değil, insan yaşamının ve kültürünün bir parçası olarak belgeleyerek, mimarinin toplumsal değerini ve etkisini ortaya koyar. Bu kesişim noktaları, mimari ve fotoğrafın dinamik ve sürekli evrilen dünyasında, her iki disiplinin de birbirini nasıl zenginleştirdiğini gösterir (Bayır Aydın, Aydın:2024)

Bu anlamda dijital fotoğrafçılık, mimarlık dünyasında önemli gelişmelerden biridir. Geleneksel fotoğrafçılık tekniklerine kıyasla sağladığı hız, esneklik ve yaratıcılık olanakları, mimari yapıların belgelenmesi ve tanıtılması süreçlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Mimarlık, sadece yapısal işlevsellik ve estetik üzerinden değil, aynı zamanda görsel medyanın etkisiyle de geniş kitlelere ulaşan bir sanat dalı haline gelmiştir. Dijital fotoğrafçılığın sağladığı yenilikler, mimarlığın tanıtılmasında, yapılarla kurulan ilişkide ve yapıların mekânsal algısında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu sayede mimari yapılar daha geniş kitlelerce erişilebilir hale gelmiştir. Yüksek çözünürlüklü görüntüler, geniş açılı lensler, insansız hava araçları ve 360 derece fotoğraf çekimleri gibi teknolojiler, yapıların en ince detaylarının bile etkileyici bir biçimde aktarılmasına olanak tanır. Bu durum, yapıların görsel sunumunu sadece estetik bir ifade değil, aynı zamanda bir pazarlama aracı haline de getirmiştir. Mimarlar, projelerini dijital fotoğraflar aracılığıyla etkili bir şekilde tanıtarak uluslararası arenada görünür hale getirebilirler. Yapılar, dijital fotoğraflar aracılığıyla fiziksel varlıklarını aşan bir biçimde geniş kitlelere ulaşmakta ve görsel sunumlarının gücüyle küresel mimari kültüre katkıda bulunmaktadır. Dijital fotoğrafçılık, mimari yapıları daha erişilebilir, etkileyici ve kalıcı hale getirerek, mimarlık alanında yeni bir dönemin kapılarını araladığı söylenebilir.

2.7.Fotoğrafın Mimari Eleştiri ve Tanıtım Üzerindeki Rolü

Mimari eleştiri, yapıların tasarım, işlev ve estetik yönlerinin analiz edilmesi sürecidir. Fotoğraf, bu sürecin merkezinde yer alarak eleştirmenlerin yapıların özelliklerini görsel olarak değerlendirmelerine olanak tanır. Fotoğraflar, yapının mimari detaylarını, malzeme kullanımını ve mekânsal organizasyonunu göstermek için güçlü bir araçtır. Bir binanın farklı açılardan, çeşitli ışık koşullarında ve çevresiyle birlikte fotoğraflanması, mimari eleştirmenlere ve izleyicilere yapının çeşitli yönlerini keşfetme imkânı sunar.

Fotoğrafın mimari eleştirideki gücü, yapının sadece fiziksel varlığını göstermekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda fotoğrafçının vizyonu aracılığıyla yapıyı bir anlatı içinde sunar. Örneğin, bir yapının belirli bir açıdan çekilmiş fotoğrafı, izleyiciye yapının ölçeğini veya çevresiyle olan ilişkisini daha güçlü bir şekilde aktarabilir. Ayrıca, fotoğraflarda kullanılan teknikler, ışık ve

gölge oyunları yapının mimari değerlerini vurgulamak ya da eleştirilere yön vermek için kullanılabilir. Böylece, mimari eleştirinin görsel temeli olan fotoğraflar, izleyicilere yapının sadece somut özelliklerini değil, soyut mesajlarını da iletebilir. Mimarlık projelerinin geniş kitlelere tanıtılmasında da fotoğraf büyük bir rol oynar. Bir yapının halk tarafından nasıl algılandığı, çoğunlukla onun profesyonel fotoğraflarıyla şekillenir. Mimarlık dergilerinde, web sitelerinde ve sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar; yapıların estetik değerlerini ön plana çıkararak mimarların çalışmalarını tanıtır ve bu eserlerin uluslararası çapta tanınmasına olanak sağlar.

Mimari tanıtımda kullanılan fotoğraflar, yapıyı sadece olduğu gibi göstermekten ziyade izleyicide belirli bir duygusal ve estetik etki yaratmak amacıyla dikkatle hazırlanır. Bu bağlamda, fotoğrafçılar genellikle yapının en çarpıcı ve etkileyici yönlerini vurgular; geniş açılar kullanarak yapının çevresiyle olan ilişkisini gösterir ya da detay çekimlerle yapının ince mimari işçiliğini ön plana çıkarır. Ayrıca, fotoğraflarda kullanılan ışıklandırma ve kompozisyon teknikleri yapının görsel olarak daha çekici hale gelmesine katkıda bulunur.

3.SONUÇ

Fotoğrafçılık, mimarlığın tanıtımında, eleştirisinde ve geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Yapılar, fotoğraflar aracılığıyla sadece birer fiziksel varlık olarak değil, aynı zamanda estetik ve mekânsal deneyimler sunan sanat eserleri olarak da algılanır. Fotoğrafçılar; ışık, açı, perspektif ve kompozisyon gibi teknikleri kullanarak yapıların belirli özelliklerini öne çıkarabilir ve izleyicilere farklı bakış açıları sunabilir.

Dijital fotoğrafçılık, mimari fotoğrafçılığın olanaklarını genişletmiş, yapıları daha detaylı ve etkileyici biçimlerde sunmayı mümkün kılmıştır. Yapılar, fotoğraflar aracılığıyla küresel bir izleyici kitlesine tanıtılır, böylece mimarların işleri daha geniş bir etkiye ulaşır. Aynı zamanda, eleştirmenler yapıları fotoğraflar üzerinden değerlendirerek, mimarların tasarımlarını yorumlar ve analiz eder. Fotoğraflar, yapıların nasıl algılandığını büyük ölçüde şekillendirir. Belirli açılardan çekilen dramatik fotoğraflar, yapıların ölçeğini ve çevresiyle olan ilişkisini vurgulayarak izleyicinin yapıya bakışını etkiler.

Fotoğrafçılık, mimarlık üzerinde hem estetik hem de kültürel anlamda derin bir etkiye sahiptir ve yapıların sunulma ve algılanma biçimlerini kökten değiştirmektedir. Mimarlar ve fotoğrafçılar arasındaki işbirliği, bir yapının hangi yönlerinin vurgulanacağı konusunda belirleyici bir rol oynar. Bu süreçte, fotoğraflar yapının çevreyle ilişkisini, iç mekânın atmosferini ve malzeme kullanımını öne çıkarmak amacıyla kullanılır. Aynı yapı, farklı

fotoğrafçılar tarafından değişik açılar ve tekniklerle fotoğraflandığında, izleyicilere farklı algılar sunabilir.

Mimari fotoğrafçılığın bir başka önemli etkisi, yapıların sosyal medya ve çeşitli dijital platformlar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşması ve popüler kültürde yer edinmesidir. Görsel olarak etkileyici bir şekilde sunulan yapılar, daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak yapı tanıtımında güçlü bir araç haline gelir.

Sonuç olarak, fotoğrafçılık mimarlık üzerinde çok yönlü bir etkiye sahiptir. Yapıların nasıl sunulduğu ve algılandığı büyük ölçüde fotoğraflar sayesinde şekillenir. Bu durum, mimarlığın yalnızca tasarım ve inşa süreçleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda görsel anlatım ve tanıtım boyutunu da içerdiğini gösterir. Fotoğraf, yapıları zamansızlaştıran, kalıcı ve etkileyici bir belgeleme aracı olarak mimarlıkla iç içe geçmiş bir sanat formu haline gelmiştir.

KAYNAKLAR

Bayır Aydın,S.,Aydın,S.,E.,(2024). Objektiften Yapiya: Mimari ve Fotoğrafin Kesişim Noktalari, s.168

Bayhan, Mehmet, (2000.), Yayımlanmamış ders notları, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gök K., 2016. Fotoğrafın bulunuşu ve sonrasında oluşan teknik gelişmeler. Yıldız Journal of Art and Design. 3 (1), s. 43-66.

Volkan E. (2017). Geçmişten Günümüze Bir İfade Biçimi Olarak Mimari Fotoğraf, T.C. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.1,

URL KAYNAKLARI

URL 1: https://www.milliyetsanat.com/haberler/sanat-terimi/daguerrotype/328 E.T:20.09.2024

URL 2: https://collections.vam.ac.uk/item/O82860/notre-dame-photograph-baldus-edouard-denis/ E.T:21.09.2024

URL 3: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/286141 E.T:21.09.2024

URL 4: https://monovisions.com/albert-levy-biography-19th-century-architecture-photographer/ E.T:21.09.2024

URL 5: https://www.moma.org/collection/works/127191 E.T:21.09.2024

URL 6: https://erturgutsanatmerkezi.com/resim-sanatinda-perspektif/ E.T:21.09.2024

URL 7: https://dslrfotograf.blogspot.com/2015/04/fotografta-perspektif.html E.T:21.09.2024

OPTİMUM GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ YER SEÇİMİ: SECA YÖNTEMİ UYGULAMASI

Seda Hatice GÖKLER
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Industrial Engineering, 46040, Onikişubat, Kahramanmaraş
ORCID ID: 0000-0001-8786-1193

ÖZET

Enerji talebinin artması, dünya genelinde enerji üretim ve tüketim dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirmektedir. Nüfus artışı ve endüstriyel faaliyetlerin genişlemesi enerji ihtiyacını hızla artırmakta ve fosil yakıtların kullanımını teşvik ederek çevresel sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle, yenilenebilir enerjiye geçiş, enerji güvenliğini sağlamak ve çevresel etkileri azaltmak için kritik bir strateji haline gelmiştir. Yenilenebilir kaynaklar, sürdürülebilir ve düşük karbon salınımına sahip enerji üretimi sağlar. Güneş enerjisi bol ve tükenmez bir kaynak olarak temiz ve sürdürülebilir enerji üretimi sağladığı için güneş enerji santralleri bu geçişin en etkili araçlarından biri olmuştur. Bu nedenle, güneş enerji santrali yer seçimi, projenin başarısı ve verimliliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Yanlış bir yer seçimi, enerji verimliliğini düşürebilir, bakım maliyetlerini artırabilir ve çevresel zararlara yol açabilir.

Bu çalışmada, Eskişehir ilinde bir güneş enerji santrali kurulumu için en uygun yerin belirlenmesi amacıyla kriter ve alternatiflerin eşzamanlı değerlendirilmesi (SECA) yöntemi kullanılarak 14 farklı alternatif alan değerlendirilmiştir. Yer seçimi sürecinde, güneş radyasyonu, kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık, bakı, enerji nakil hattına uzaklık, eğim ve nüfus gibi kritik faktörler göz önünde bulundurulmuştur. SECA yöntemi ile eş zamanlı olarak her kriterin ağırlığı hesaplanmış ve alternatifler arasında en uygun alan belirlenmiştir. Uygulama sonunda, enerji nakil hattına uzaklık, kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık ve bakı kriterleri sırasıyla 0.19, 0.19 ve 0.17 ağırlıklara sahip en önemli ilk 3 kriter olarak bulunmuştur. Optimum güneş santrali yerleri ise sırasıyla 0.898 ağırlıkla Odunpazarı, 0.851 ağırlıkla Tepebaşı ve 0.727 ağırlıkla Alpu ilçeleri olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, güneş enerji santrali yer seçimi, çok kriterli karar verme yöntemleri, kriter ve alternatiflerin eşzamanlı değerlendirilmesi yöntemi

OPTIMUM SOLAR POWER PLANT SITE SELECTION: SECA METHOD APPLICATION

ABSTRACT

The increase in energy demand is radically changing the dynamics of energy production and consumption worldwide. Population growth and expansion of industrial activities are rapidly increasing the need for energy and encouraging the use of fossil fuels, leading to environmental

problems. Therefore, the transition to renewable energy has become a critical strategy to ensure energy security and reduce environmental impacts. Renewable resources provide sustainable and low-carbon energy production. Solar energy is an abundant and inexhaustible resource that provides clean and sustainable energy production, so solar power plants have become one of the most effective tools of this transition. Therefore, solar power plant location selection is of great importance for the success and efficiency of the project. A wrong location selection can reduce energy efficiency, increase maintenance costs, and cause environmental damage.

In this study, 14 different alternative areas were evaluated using the criteria and alternatives simultaneous evaluation (SECA) method in order to determine the most suitable location for a solar power plant installation in Eskişehir province. In the location selection process, critical factors such as solar radiation, distance to restricted and protected areas, aspect, distance to the power transmission line, slope, and population density were taken into consideration. The weight of each criterion was calculated simultaneously with the SECA method, and the most suitable area was determined among the alternatives. At the end of the application, the distance to the power transmission line, distance to restricted and protected areas, and aspect criteria were found to be the first 3 most important criteria, with weights of 0.197, 0.195, and 0.157, respectively. The optimum solar power plant locations were determined as Odunpazarı with a weight of 0.891, Tepebaşı with a weight of 0.844, and Alpu districts with a weight of 0.746, respectively.

Keywords: Renewable energy, solar power plant location selection, multi-criteria decision-making methods, simultaneous evaluation of criteria and alternatives method

1.GİRİŞ

Güneş, rüzgâr, dalga ve gelgit gibi doğanın sunduğu tükenmez kaynaklardan enerji üreten yenilenebilir enerji yöntemleri fosil yakıtların neden olduğu çevresel sorunları azaltma potansiyeline sahip olmaları nedeniyle giderek daha önemli hale gelmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklardan elde edilen enerji, karbon salınımını minimize ederek iklim değişikliğiyle mücadelede kritik bir rol oynar. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynakları sürdürülebilir oldukları için enerji arz güvenliğini artırır ve ekonomik kalkınmayı destekler. Bu yüzden, yenilenebilir enerji yöntemlerinin yaygınlaştırılması, hem çevresel hem de ekonomik açıdan büyük bir öneme sahiptir.

Güneş enerjisi, en önemli yenilenebilir enerji yöntemlerinden biridir. Güneş enerji sistemleri, güneş ışığını doğrudan elektrik enerjisine dönüştüren teknolojilerdir ve yenilenebilir enerji yöntemleri arasında özel bir yere sahiptir. Güneş enerjisinin bol, temiz ve sessiz bir enerji

kaynağı olması, bu sistemleri çevresel sürdürülebilirlik açısından cazip kılar. Güneş panelleri, kurulumdan sonra minimum bakım gerektirir ve uzun ömürlüdür, bu da uzun vadede maliyetini karşılamasını sağlar. Ayrıca, güneş enerjisi sistemleri, enerji bağımsızlığı sağlar ve elektrik şebekesinden uzak bölgelerde enerji ihtiyacını karşılamada önemli bir çözüm sunar.

Güneş enerjisinin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için güneş enerji santrallerinin doğru bir şekilde yerleştirilmesi kritik bir faktördür. Santral yer seçimi, güneş ışığını en verimli şekilde toplamak ve enerji üretimini maksimize etmek için büyük önem taşır. Bu süreçte coğrafi konum, güneş radyasyonu, enerji nakil hatlarına uzaklık, eğim, bakı, nüfus gibi çeşitli coğrafi ve çevresel faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleri, bu faktörleri sistematik bir şekilde değerlendirerek en uygun yer seçiminde karar vericilere önemli avantajlar sunar. ÇKKV yöntemleri, farklı kriterlerin ağırlıklarını ve alternatiflerin performansını analiz ederek, güneş enerji santrallerinin verimliliğini artırır ve enerji üretim maliyetlerini optimize eder. Bu nedenle ÇKKV yöntemleri, güneş enerji sistemlerinin etkinliğini en üst düzeye çıkarmak ve sürdürülebilir enerji çözümleri sunmak için kritik bir araçtır.

Bu çalışmada, Keshavarz-Ghorabaee tarafından geliştirilen kriter ve alternatiflerin eşzamanlı değerlendirilmesi (SECA) yöntemi kullanılarak Eskişehir ilinde güneş enerji santrali için en uygun yer seçimi yapılmıştır. SECA yöntemi, kriterler arasındaki ve içindeki varyasyonları dikkate alarak her bir alternatifin genel performansını maksimum düzeye çıkaran bir matematiksel modele dayanmaktadır. Bu yöntem, diğer çok kriterli karar verme yöntemlerinden farklı olarak, hem kriter ağırlıklarını hem de alternatif sıralamasını eş zamanlı olarak belirleme yeteneğine sahiptir. Çalışmada, güneş radyasyonu, bakı, enerji nakil hatlarına uzaklık, eğim, nüfus ve kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık gibi önemli kriterler ve Eskişehir'in 14 ilçesi alternatif alan olarak ele alınmıştır.

SECA yöntemi bugüne kadar sınırlı sayıda uygulamada kullanılmıştır. Kullanım alanları arasında BT hizmetlerinin kalitesinin değerlendirilmesi (Baradari vd., 2021), sürdürülebilir e-atık senaryolarının incelenmesi (Keshavarz-Ghorabaee vd., 2022), madencilik yöntemlerinin seçimi (Namin ve Amou, 2024), yenilenebilir enerji kaynaklarının önceliklendirilmesi (Assadi vd., 2022), güneş hidrojen santrali yerleştirilmesi (Zhang vd., 2024), hibrit işleme süreçlerinde optimum parametre karışımlarının belirlenmesi (Das ve Chakraborty, 2022) yer almaktadır. Ayrıca, ilaç endüstrisinde tedarik zinciri yönetimi (Mahdiraji vd., 2023), havacılık ve savunma sektöründe tedarikçi seçimi (Rasmussen vd., 2022), elektrikli araç şarj istasyonu yer seçimi (Lu vd., 2022), dağıtım güç sistemlerindeki kritik besleyicilerin belirlenmesi (Bahrami ve Rastegar,

2022), atıksu dağıtım alternatiflerinin değerlendirilmesi (Azbari vd., 2021) ve sürdürülebilir üretim stratejilerinin incelenmesi (Keshavarz-Ghorabaee vd., 2019) gibi alanlarda da SECA yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı ise, Eskişehir ilinde güneş enerji santrali için en uygun yerlerin belirlenmesidir. Güneş enerji santrallerinin etkin bir şekilde çalışabilmesi için, güneş ışığını en verimli şekilde toplayacak ve enerji üretimini maksimuma çıkaracak yerlerin seçilmesi hedeflenmektedir.

2.MATERYAL VE METODLAR

2.1.Materyal

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Eskişehir ili, 1.392.376 km²'lik yüzölçümüyle bölgenin en geniş topraklara sahip illerinden biridir. Yaklaşık 915 bin kişilik nüfusu ile Eskişehir, aynı zamanda bölgenin en büyük dördüncü şehri olma özelliğini taşır (URL_1). Eğitimi, kültürel zenginlikleri ve gelişen sanayisiyle dikkat çeken Eskişehir'in, sürekli artan nüfusu ile birlikte enerji talebi de giderek yükselmektedir. Şehrin dinamik yapısı, özellikle son yıllarda enerji ihtiyacını önemli ölçüde artırmış, bu da enerji üretimi ve tüketimi açısından yeni stratejilerin ve yatırımların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Eskişehir'in büyüyen nüfusu ve gelişen ekonomisi, enerji yönetimi açısından kritik bir öneme sahip olmasına neden olmaktadır.

2.2.Kriter ve Alternatiflerin Eşzamanlı Değerlendirilmesi Yöntemi

Kriter ve alternatiflerin eşzamanlı değerlendirilmesi (SECA) yöntemi, Keshavarz-Ghorabaee tarafından 2018 yılında geliştirilen çok kriterli karar verme tekniğidir. Bu yöntem, kriterlerin ağırlıklandırılmasını ve alternatiflerin sıralanmasını eş zamanlı olarak gerçekleştirir. SECA, kriterler içindeki ve arasındaki varyasyonu en aza indirirken, alternatiflerin genel performansını maksimize etmeyi amaçlayan çok amaçlı doğrusal olmayan bir programlama modeli içerir. Yöntemde öncelikle karar matrisi oluşturulur. Karar matrisinde (Eşitlik 1), x_{ij}, i. alternatifin j. kriterindeki performans değerini göstermektedir.

$$X = [x_{ij}]_{nxm} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Karar matrisi, kriterlerin maliyet (Eşitlik 2) veya fayda (Eşitlik 3) özelliklerine bağlı olarak normalize edilir ve Eşitlik 4'deki matris oluşturulur.

$$x_{ij}^N = \frac{min_k\, x_{kj}}{x_{ij}} \quad (2)$$

$$x_{ij}^N = \frac{x_{ij}}{max_k\, x_{kj}} \quad (3)$$

$$X^N = \begin{bmatrix} x_{11}^N & x_{12}^N & \dots & x_{1m}^N \\ x_{21}^N & x_{22}^N & \dots & x_{2m}^N \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1}^N & x_{n2}^N & \dots & x_{nm}^N \end{bmatrix} \quad (4)$$

Kriterler içi standart sapma (Eşitlik 5) ve kriterler arası korelasyon, her bir kriter (j ∈ {1, 2, ..., n}) için ve her bir kriter çifti (k ve j ∈ {1, 2, ..., n}) için hesaplanır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{x_{ij}^N - \overline{x_{iJ}^N}}{n}} \quad (5)$$

Daha sonra her bir kriter ile diğer kriterler arasındaki uyuşmazlık, Eşitlik 6 ile elde edilir. Eşitlikte yer alan r_{lj}, X^N karar matrisinin j ve l. sütunlarındaki uyuşmazlığı gösterir.

$$\pi_j = \sum_{j=1}^{m} (1 - r_{ij}) \quad (6)$$

Kriterler içi ve kriterler arası referans noktaları, σ_j ve π_j değerleri standartlaştırılarak (Eşitlikler 7-8) hesaplanır.

$$\sigma_j^N = \frac{\sigma_j}{\sum_{k=1}^{n} \sigma_k} \quad (7)$$

$$\pi_j^N = \frac{\pi_j}{\sum_{k=1}^{n} \pi_k} \quad (8)$$

Son olarak matematiksel programlama modeli ile her alternatifin genel performansının maksimize edilmesi amaçlanır (Eşitlik 9). Eşitlik 11 ve 12, kriter ağırlıklarının referans noktalarından sapmasını minimize etmeyi hedefler. Eşitlikler 13-15 ise [ε, 1] aralığındaki kriter ağırlıklarının toplamının 1 olduğunu gösterir.

$$\max Z = \lambda_a - \beta(\lambda_b - \lambda_c) \quad (9)$$

$$S_i = \sum_{j=1}^{m} w_j x_{ij}^N \qquad \text{i= 1,2,..,n} \quad (10)$$

$$\lambda_b = \sum_{j=1}^{m} (w_j - \sigma_j^N)^2 \quad (11)$$

$$\lambda_c = \sum_{j=1}^{m} (w_j - \pi_j^N)^2 \quad (12)$$

$$\sum_{j=1}^{m} w_j = 1 \quad (13)$$

$$w_j \leq 1 \qquad \text{j=1,2,…,m} \quad (14)$$

$$w_j \geq \varepsilon \qquad \text{j=1,2,…,m} \quad (15)$$

3.UYGULAMA

Bu çalışmada, Eskişehir ilindeki güneş enerji santrali yer seçimi sürecinde kullanılan kriterlerin detaylı bir analizi yapılmış ve SECA yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışmada güneş radyasyonu, bakı, enerji nakil hatlarına uzaklık, eğim, nüfus ve kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık gibi faktörler dikkate alınarak, 14 ilçeden oluşan Eskişehir ili için en uygun yerler belirlenmiştir. SECA yönteminin sağladığı avantajlar sayesinde, kriter içi ve kriterler arasındaki varyasyonlar detaylı bir şekilde incelenmiş ve her bir alternatifin genel performansı optimize edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular, Eskişehir ilindeki en uygun güneş enerji santrali yerlerinin belirlenmesi sürecine ışık tutmuştur. Uygulama 3 ana başlık altında incelenmektedir.

3.1.Kriterlerin Belirlenmesi

Çalışma kapsamında güneş enerji santrali yer seçiminde sıklıkla kullanılan güneş radyasyonu (Khorshidi vd., 2022; Soydan, 2021; Türk vd., 2021; Yankiv-Vitkovska vd., 2020), kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık (Barzehkar vd., 2021; Yankiv-Vitkovska vd., 2020), bakı (Noorollahi vd., 2022; Türk vd., 2021), enerji nakil hattına uzaklık (Khorshidi vd., 2022; Noorollahi vd., 2022; Settou vd., 2021), eğim (Barzehkar vd., 2021; Settou vd., 2021) ve nüfus (Solangi vd., 2019) gibi kritik kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Kullanılan kriterler ve açıklamaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan kriterler ve açıklamaları

Gösterim	Kriter	Açıklama
K_1	**Güneş Radyasyonu** (kWh/m^2)	Güneş enerji santrallerinin verimliliği doğrudan güneş ışığına bağlıdır. Yüksek güneş radyasyonu alan bölgeler, daha fazla enerji üretimi sağlar. Bu nedenle, güneş radyasyonunun yoğun olduğu yerler, güneş enerji santrali yer seçiminde öncelikli olarak değerlendirilir.
K_2	**Kısıtlı ve Korunan Alanlara Uzaklık (m)**	Doğa koruma alanları, asgari bölgeler gibi kısıtlı ve korunan alanlar, güneş enerji santrallerinin kurulumu için uygun değildir. Bu alanlara uzak yerlerin seçilmesi hem çevresel sürdürülebilirliği hem de hukuki çatışmaların önlenmesini sağlar.
K_3	**Bakı**	Arazinin güneşe olan yönü, güneş panellerinin ne kadar verimli çalışacağını belirler. Kuzey yarım kürede güneye bakan araziler, güneş ışığını daha fazla alarak enerji üretimini artırır.
K_4	**Enerji Nakil Hatlarına Uzaklık (m)**	Güneş enerjisi santralleri tarafından üretilen enerjinin kullanıcılara iletilmesi için enerji nakil hatlarına olan mesafe büyük önem taşır. Nakil hatlarına yakın bölgelerde santral kurulması, hem kurulum hem de iletim maliyetlerini düşürür ve enerji kaybını en aza indirir.
K_5	Eğim (°)	Arazinin eğimi, güneş panellerinin kurulumunu ve bakımını doğrudan etkiler. Çok eğimli arazilerde kurulum maliyetleri artar ve panellerin yerleştirilmesi zorlaşır.
K_6	**Nüfus**	Nüfusun fazla olduğu alanlara yakınlık, enerji talebi açısından önemlidir. Yüksek nüfus olan bölgelerde enerji talebi yüksek olacağından, bu bölgelere yakın yerlerde santral kurulumu enerji dağıtımında verimlilik sağlar.

3.2.Kriter Ağırlığının ve Alternatif Sıralamasının Belirlenmesi

Çalışmada, kriter ağırlıklarının ve alternatif sıralamasının belirlenmesi için SECA yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle, Eskişehir'de yer alan ilçe merkezlerinin her bir kriter için aldıkları performans değerleri tespit edilerek bir karar matrisi oluşturulur (Tablo 2).

Tablo 2. Karar matrisi

		Kriterler					
		K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6
Hedef Değer		Max	Max	Max	Min	Min	Max
Alternatifler	A_1	14	4	3	2288	5	9966
	A_2	14	5	5	24030	5	5781
	A_3	12	5	5	5050	4	14906
	A_4	14	3	5	9000	4	5155
	A_5	10	2	4	36789	3	2052
	A_6	10	5	1	8844	1	6173
	A_7	12	5	3	2201	4	7575
	A_8	14	1	5	24083	5	2987
	A_9	10	3	5	14603	3	7659
	A_{10}	12	5	5	3813	5	422423
	A_{11}	14	1	5	29193	4	4625
	A_{12}	11	2	1	5323	1	12587
	A_{13}	12	5	4	4816	4	20087
	A_{14}	12	5	5	5420	5	384645

K: Kriter, A: Alternatif

Kriterlerin maliyet / fayda özelliklerine göre Eşitlik 2 veya Eşitlik 3 kullanılarak karar matrisi normalize edilir. Normalize karar matrisine bağlı olarak kriterler arası korelasyon sonuçları hesaplanır (Table 3).

Tablo 3. Kriterler arası korelasyon matrisi

	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6
K_1	1	-0,15	0,43	0,076	0,65	-0,062
K_2	-0,15	1	-0,066	0,508	0,206	0,375
K_3	0,43	-0,066	1	-0,321	0,517	0,282
K_4	0,076	0,508	-0,321	1	0,195	0,184
K_5	0,65	0,206	0,517	0,195	1	0,513
K_6	-0,062	0,375	0,282	0,184	0,513	1

Eşitlik 7 ve Eşitlik 8 kullanılarak kriter içi ve kriterler arası referans noktaları hesaplanır (Tablo 4).

Tablo 4. Referans noktaları

Kriter	Referans Noktaları	
	σ_j^N	π_j^N
K_1	0,069	0,174
K_2	0,194	0,177
K_3	0,178	0,178
K_4	0,186	0,187
K_5	0,166	0,125
K_6	0,206	0,159

Son olarak Eşitlikler 9-15 kullanılarak matematiksel model çözülür. Matematiksel model sonucunda farklı β değerleri için elde edilen kriter ağırlıkları ve amaç fonksiyonu sonucu Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Farklı β değerleri için kriter ağırlıkları

β	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	1	2	3	4	5	6
K_1	0,81	0,59	0,46	0,38	0,34	0,23	0,18	0,16	0,15	0,14	0,14
K_2	0,10	0,19	0,21	0,22	0,21	0,20	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19
K_3	0,10	0,13	0,14	0,15	0,14	0,14	0,16	0,17	0,17	0,17	0,17
K_4	0,00	0,10	0,16	0,19	0,20	0,21	0,20	0,19	0,19	0,19	0,19
K_5	0,00	0,00	0,03	0,06	0,08	0,11	0,13	0,13	0,14	0,14	0,14
K_6	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	0,11	0,14	0,16	0,16	0,17	0,17
$\sum w_i$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
F	0,5757	0,4876	0,4443	0,4169	0,3971	0,3521	0,323	0,3082	0,2969	0,2871	0,278

F: Amaç Fonksiyonu

Elde edilen kriter ağırlıkları görselleştirildiğinde (Şekil 1) $\beta \geq 3$ değerini aldığında kriterlere ait ağırlıkların sabit kalmaya başladığı görülmektedir. Bu durum, matematiksel modelde yer alan β değerinin en az 3 olması gerektiğini göstermektedir.

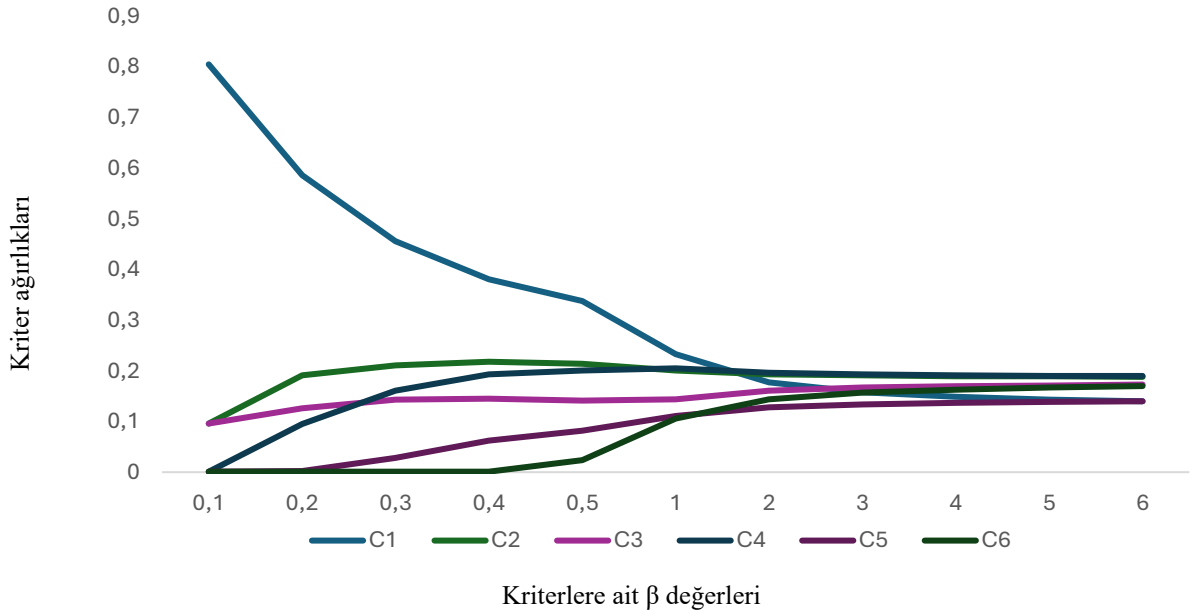

Şekil 1. Farklı β değerleri için kriter ağırlıkları

Benzer şekilde farklı β değerleri için alternatiflerin aldıkları değerler ve sıralamaları da incelenmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Farklı β değerleri için alternatif ağırlıkları ve sıralaması

	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S	w	S
β	0,10		0,20		0,30		0,40		0,50		1,00		2,00		3,00		4,00		5,00		6,00	
A_1	0,941	3	0,907	2	0,893	1	0,890	1	0,869	1	0,791	3	0,749	3	0,735	3	0,727	3	0,723	3	0.720	3
A_2	0,998	1	0,912	1	0,853	4	0,824	5	0,794	6	0,709	5	0,680	5	0,670	5	0,665	5	0,662	5	0.660	5
A_3	0,883	8	0,861	5	0,829	6	0,805	6	0,774	7	0,693	6	0,661	6	0,650	6	0,645	6	0,641	6	0.639	6
A_4	0,959	2	0,850	7	0,779	8	0,735	8	0,798	5	0,605	8	0,568	8	0,556	8	0,550	8	0,546	8	0.544	8
A_5	0,691	13	0,602	13	0,543	13	0,508	13	0,480	13	0,412	13	0,388	13	0,480	10	0,376	13	0,374	13	0.372	13
A_6	0,691	14	0,658	12	0,611	12	0,580	12	0,550	12	0,471	12	0,429	12	0,414	13	0,407	12	0,403	12	0.400	12
A_7	0,845	10	0,864	4	0,863	3	0,855	3	0,830	3	0,750	4	0,705	4	0,689	4	0,682	4	0,677	4	0.674	4
A_8	0,921	5	0,760	9	0,684	9	0,650	9	0,622	9	0,548	9	0,524	9	0,516	9	0,512	9	0,510	9	0.509	9
A_9	0,729	11	0,674	11	0,629	11	0,598	11	0,569	11	0,501	10	0,479	10	0,471	11	0,467	10	0,498	10	0.464	10
A_{10}	0,885	6	0,876	3	0,867	2	0,864	2	0,867	2	0,880	1	0,892	1	0,896	1	0,898	1	0,899	1	0.900	1
A_{11}	0,921	4	0,757	10	0,667	10	0,615	10	0,579	10	0,489	11	0,457	11	0,447	12	0,441	11	0,483	11	0.436	11
A_{12}	0,691	12	0,602	14	0,543	14	0,508	14	0,480	14	0,403	14	0,360	14	0,345	14	0,338	14	0,334	14	0.331	14
A_{13}	0,864	9	0,838	8	0,804	7	0,780	7	0,750	8	0,670	7	0,635	7	0,623	7	0,617	7	0,613	7	0.611	7
A_{14}	0,884	7	0,860	6	0,839	5	0,831	4	0,830	4	0,835	2	0,848	2	0,849	2	0,851	2	0,851	2	0.852	2
F	0,5757		0,4876		0,4443		0,4169		0,3971		0,3521		0,323		0,3082		0,2969		0,2871		0,278	

F: Amaç Fonksiyonu, w: Kriter ağırlığı, S: Sıralama

Tablo 6'dan görüldüğü üzere kriter sıralamaları $\beta \geq 4$ olduğunda sabit kalmaktadır. Bu durumda hem kriter ağırlıkları hem de alternatif sıralamaları dikkate alınacağından $\beta \geq 4$ şartı uygun görülmektedir. Aynı zamanda Tablo 6'da β değeri arttıkça amaç fonksiyonunun azaldığı görülmektedir. Amaç fonksiyonumuz her alternatifin genel performansını maksimize etmek olduğu için $\beta = 4$ olarak alınmalıdır.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Eskişehir ilinde güneş enerji santrali kurulumu için en uygun yerlerin belirlenmesi amacıyla SECA yöntemi kullanılarak çok kriterli karar verme süreci gerçekleştirilmiştir. Güneş enerjisinin temiz, sürdürülebilir ve uzun vadede ekonomik avantajlar sağlayan bir enerji kaynağı olması, yenilenebilir enerjiye geçişte önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, güneş enerji santrallerinin verimli çalışabilmesi için doğru yer seçimi kritik bir unsurdur. Çalışmamızda, güneş radyasyonu, enerji nakil hatlarına uzaklık, bakı, eğim, kısıtlı ve korunan alanlara mesafe gibi çeşitli faktörler değerlendirilmiş ve SECA yöntemi ile bu kriterlerin ağırlıkları hesaplanmıştır.

Analiz sonucunda, enerji nakil hatlarına uzaklık, kısıtlı ve korunan alanlara uzaklık ve bakı kriterleri en yüksek ağırlıklarla öne çıkmış ve bu faktörler güneş enerji santrali yer seçiminde

belirleyici olmuştur. En uygun yerleşim alanları olarak da sırasıyla Odunpazarı, Tepebaşı ve Alpu ilçeleri tespit edilmiştir. Bu bulgular, Eskişehir ilinde güneş enerjisi potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilebileceği yerlerin doğru seçilmesi durumunda enerji verimliliğinin artırılabileceğini ve çevresel etkilerin en aza indirilebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, SECA yöntemi kullanılarak çok kriterli bir değerlendirme süreci ile Eskişehir'de güneş enerji santrali kurulumu için en uygun yerlerin belirlenmesine yönelik önemli bir katkı sağlamıştır. Bu analiz, sadece enerji üretim verimliliğini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda yerel yönetimlerin sürdürülebilir enerji planlaması yaparken faydalanabileceği bir rehber niteliğindedir. Güneş enerji santrallerinin doğru yerleştirilmesi, hem çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına hem de enerji arz güvenliğinin artırılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

Kaynaklar

Assadi, M. R., Ataebi, M., Sadat Ataebi, E., & Hasani, A. (2022). Prioritization of renewable energy resources based on sustainable management approach using simultaneous evaluation of criteria and alternatives: A case study on Iran's electricity industry. *Renewable Energy*, *181*, 820-832.

Azbari, K. E., Ashofteh, P. S., Golfam, P., & Singh, V. P. (2021). Optimal wastewater allocation with the development of an SECA multi-criteria decision-making method. *Journal of Cleaner Production*, *321*, 129041.

Bahrami, S., & Rastegar, M. (2022). Security-based critical power distribution feeder identification: Application of fuzzy BWM-VIKOR and SECA. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*, *134*, 107395.

Baradari, I., Shoar, M., Nezafati, N., & Motadel, M. (2021). A new approach for KPI ranking and selection in ITIL processes: Using simultaneous evaluation of criteria and alternatives (SECA). *Journal of Industrial Engineering and Management Studies*, *8*(1), 152-179.

Barzehkar, M., Parnell, K. E., Mobarghaee Dinan, N., & Brodie, G. (2021). Decision support tools for wind and solar farm site selection in Isfahan Province, Iran. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *23*(4), 1179-1195.

Das, P. P., & Chakraborty, S. (2022). Application of simultaneous evaluation of criteria and alternatives (SECA) method for parametric optimization of hybrid machining processes. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing (IJIDeM)*, *16*(4), 1497-1509.

Keshavarz-Ghorabaee, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., & Antucheviciene, J. (2022). A fuzzy simultaneous evaluation of criteria and alternatives (F-SECA) for sustainable e-waste scenario management. *Sustainability*, *14*(16), 10371.

Keshavarz-Ghorabaee, M., Govindan, K., Amiri, M., Zavadskas, E. K., & Antucheviciene, J. (2019). An integrated type-2 fuzzy decision model based on WASPAS and SECA for evaluation of sustainable manufacturing strategies. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, *27*(4), 187-200.

Khorshidi, M., Erkayman, B., Albayrak, Ö., Kılıç, R., & Demir, H. İ. (2022). Solar power plant location selection using integrated fuzzy DEMATEL and fuzzy MOORA method. *International Journal of Ambient Energy*, 1-10.

Lu, F., Yan, L., & Huang, B. (2022). Site selection for shared charging and swapping stations using the SECA and TRUST methods. *Energy Reports*, *8*, 14606-14622.

Mahdiraji, H. A., Govindan, K., Yaftiyan, F., Garza-Reyes, J. A., & Hajiagha, S. H. R. (2023). Unveiling coordination contracts' roles considering circular economy and eco-innovation toward pharmaceutical supply chain resiliency: Evidence of an emerging economy. *Journal of Cleaner Production*, *382*, 135135.

Namin, F. S., & Amou, A. (2024). Simultaneous Evaluation of Criteria and Alternatives for Mining Method Selection (Case studies: Gol-E-Gohar No. 3 Iron ore and Chahar-Gonbad Copper ore). *Rudarsko-geološko-naftni zbornik*, *39*(2), 121-131.

Noorollahi, Y., Senani, A. G., Fadaei, A., Simaee, M., & Moltames, R. (2022). A framework for GIS-based site selection and technical potential evaluation of PV solar farm using Fuzzy-Boolean logic and AHP multi-criteria decision-making approach. *Renewable Energy*, 186, 89-104.

Rasmussen, A., Sabic, H., Saha, S., & Nielsen, I. E. (2022). Supplier selection for aerospace & defense industry through MCDM methods. Cleaner Engineering and Technology, 12, 100590.

Settou, B., Settou, N., Gouareh, A., Negrou, B., Mokhtara, C., & Messaoudi, D. (2021). A high-resolution geographic information system-analytical hierarchy process-based method for solar PV power plant site selection: a case study Algeria. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 23(1), 219-234.

Solangi, Y. A., Shah, S. A. A., Zameer, H., Ikram, M., & Saracoglu, B. O. (2019). Assessing the solar PV power project site selection in Pakistan: based on AHP-fuzzy VIKOR approach. *Environmental Science and Pollution Research*, *26*(29), 30286-30302.

Soydan, O. (2021). Solar power plants site selection for sustainable ecological development in Nigde, Turkey. *SN Applied Sciences*, *3*(1), 1-18.

Türk, S., Koç, A., & Şahin, G. (2021). Multi-criteria of PV solar site selection problem using GIS-intuitionistic fuzzy based approach in Erzurum province/Turkey. *Scientific Reports*, *11*(1), 1-23.

URL$_1$: https://tr.wikipedia.org/wiki/Eski%C5%9Fehir_(il)#cite_note-TU%C4%B0K-3

Yankiv-Vitkovska, L., Peresunko, B., Wyczałek, I., & Papis, J. (2020). Site selection for solar power plant in Zaporizhia city (Ukraine). *Geodesy and Cartography*, 69(1).

Zhang, W., Geng, X., Cheng, S., Zhou, Q., & Liu, Y. (2024). Simultaneous evaluation of criteria and alternatives method-based site selection for solar hydrogen production plant in Inner Mongolia, China. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, *61*, 103583.

GLOBAL HEALTH TOURISM AND TURKIYE

Assist. Prof. Dr. Murat BAYRAKTAR
Istanbul Esenyurt University, Faculty of Management and Administrative Sciences, Department of Economics and Finance.
ORCID ID: 0000-0003-4028-192X

ABSTRACT

Health tourism, a growing segment of the global tourism industry, has witnessed significant growth in recent years, driven by factors such as ageing individuals, rising healthcare costs, advancements in medical technology, and a growing emphasis on wellness and preventive care. This paper explores the current state of global health tourism, focusing on the role of Türkiye as a prominent destination. Türkiye, with its rich cultural heritage, affordable healthcare costs, and qualified medical professionals, has emerged as a competitive player in the global health tourism market. Therefore, analyzing the key factors contributing to Türkiye's success and identifies areas where it can further enhance its offerings. By examining the future trends and challenges in the global health tourism industry, the paper provides insights into Türkiye's potential for continued growth. Recommendations are offered to help Türkiye capitalize on emerging opportunities and strengthen its position as a leading destination for medical and wellness travelers. Türkiye can significantly boost its global health tourism market by implementing the following strategies: invest in medical technology, develop specialized medical centers, promote medical education and training, implement stringent quality standards, encourage international accreditation, develop patient-centric facilities, and attract international medical professionals.

Keywords: Health tourism, Türkiye, medical tourism, wellness tourism, global healthcare trends, healthcare costs

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ İLE İLGİLİ ANALİTİK VE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Dr. Öğretim Üyesi Abdülazim İBRAHİM
Karabük Üniversitesi İİBF/SBKY/Hukuk bilimleri
ORCID ID: 0000-0002-7617-2429

Özet

Bu çalışma, anayasa değişikliği süreçlerini hem analitik hem de karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemektedir. Anayasalar, bir ülkenin temel yasal ve siyasal yapısını belirlerken, aynı zamanda toplumsal değişimlerin gerektirdiği yeni düzenlemelere de uyum sağlamak zorundadır. Anayasa değişiklikleri, bu bağlamda, devlet yapısındaki değişikliklerin, sosyal, ekonomik ve politik taleplerin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Ancak bu süreç, her ülkenin siyasi ve hukuki sistemi çerçevesinde farklılık göstermekte olup, değişikliklerin nasıl yapılacağına ilişkin yöntemler ve süreçler ülkeden ülkeye çeşitlilik arz etmektedir.

Çalışmanın analitik kısmında, anayasa değişikliğinin hukuki ve siyasi yönleri ele alınmıştır. Hukuki açıdan, anayasa değişikliklerinin meşruiyeti ve sınırları üzerinde durulmuş, özellikle anayasa değişikliği süreçlerinin hukuk devleti ilkeleri ile nasıl uyumlu hale getirilebileceği tartışılmıştır. Ayrıca, anayasa değişikliği için gerekli olan çoğunluk oranları, değişiklik Usulleri, tekliflerinin nasıl yapıldığı ve hangi süreçlerden geçtiği gibi konular da detaylı bir şekilde incelenmiştir. Siyasal açıdan ise anayasa değişikliklerinin, yürütme, yasama ve yargı organları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, anayasa değişikliklerinin yürütme erkinin güçlenmesine ya da zayıflamasına yol açabileceği vurgulanmıştır.

Karşılaştırmalı olarak da, anayasa değişikliği süreçlerinin farklı ülkelerden örnek vererek nasıl uygulandığı incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık orta doğudan Mısır ve Türkiye gibi farklı anayasal sisteme sahip ülkelerin anayasa değişikliği süreçleri karşılaştırılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde anayasanın katı bir değişiklik sürecine tabi olduğu, anayasa değişikliğinin yüksek oy çoğunlukları ve eyaletlerin onayı ile yapılabildiği belirtilmiştir. Buna karşılık, Birleşik Krallık'ta yazılı bir anayasanın bulunmaması ve anayasa değişikliklerinin daha esnek bir süreçle gerçekleştirilmesi, anayasal değişikliklerin hızla yapılabilmesine olanak tanımaktadır.

Fransa'da ise yarı başkanlık sisteminin anayasa değişikliği süreçlerine etkisi ele alınmıştır. 1958 Anayasası'nda öngörülen değişiklik mekanizmaları, devlet başkanının ve yasama organlarının bu süreçteki rolleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Almanya'da anayasa değişikliklerinin, federal yapının korunması ve temel hakların güvencesi bağlamında oldukça katı kurallara tabi olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de ise anayasa değişikliklerinin çoğunlukla

siyasal istikrarın sağlanması veya kriz dönemlerinde gündeme geldiği, parlamenter çoğunlukla yapılan değişikliklerin halk oylaması ile desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çalışma, ayrıca, anayasa değişikliği süreçlerinin demokratik meşruiyetine ve toplumsal katılıma olan etkilerine de odaklanmaktadır. Özellikle referandum gibi doğrudan demokrasi araçlarının anayasa değişikliklerinde kullanımı, halkın sürece katılımını artırırken, bu durumun siyasal popülizme yol açabileceği de tartışılmıştır. Buna ek olarak, anayasa değişikliği süreçlerinin, anayasal denetim mekanizmaları üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Anayasa mahkemeleri veya benzeri yargı organlarının, anayasa değişikliklerini denetleme yetkisine sahip olduğu ülkelerde, bu sürecin daha sınırlayıcı ve denetleyici bir rol üstlendiği gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, bu makale, anayasa değişikliği süreçlerinin hukuki, siyasi ve toplumsal yönlerini analitik bir çerçevede ele almakta ve farklı anayasal sistemler arasında karşılaştırmalar yapmaktadır. Anayasa değişikliklerinin demokratik meşruiyeti, hukuk devleti ilkeleri ile uyumu ve devlet yapısındaki etkileri üzerinde durulmuştur. Bu süreçlerin ülkelerin siyasi ve hukuki yapılarındaki farklılıklara göre şekillendiği ve bu farklılıkların anayasa değişikliği süreçlerinin uygulanabilirliği üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Değişikliği, anayasal sistemler, değiştirme usulü, referandum,

AN ANALYTICAL AND COMPARATIVE EXAMINATION OF CONSTITUTIONAL AMENDMENTS

Abstract

This study examines the processes of constitutional amendments from both analytical and comparative perspectives. Constitutions determine the fundamental legal and political structure of a country, while also having to adapt to new regulations required by social changes. In this context, constitutional amendments reflect changes in the state structure as well as social, economic, and political demands. However, this process varies according to each country's political and legal system, with methods and procedures for making amendments differing from country to country.

The analytical part of the study addresses the legal and political aspects of constitutional amendments. From a legal perspective, the legitimacy and limits of constitutional amendments are discussed, with a focus on how the processes of constitutional amendment can be aligned with the principles of the rule of law. Topics such as the required majority ratios for constitutional amendments, amendment procedures, and how proposals are made and what processes they go through are examined in detail. Politically, the effects of constitutional

amendments on the executive, legislative, and judicial branches are evaluated, emphasizing that constitutional amendments can either strengthen or weaken the executive power.

Comparatively, the study explores how constitutional amendment processes are implemented in various countries by providing examples from different constitutional systems. The processes of constitutional amendments in countries such as the United States, France, Germany, the United Kingdom, Egypt, and Turkey are compared. It is noted that in the United States, the constitution is subject to a rigid amendment process, requiring high majority votes and state approvals. In contrast, the absence of a written constitution and the more flexible process for constitutional amendments in the United Kingdom allow for rapid constitutional changes.

In France, the impact of the semi-presidential system on constitutional amendment processes is discussed. The amendment mechanisms foreseen in the 1958 Constitution, along with the roles of the President and legislative bodies in this process, are evaluated. In Germany, it is emphasized that constitutional amendments are subject to stringent rules in the context of preserving federal structure and fundamental rights. In Turkey, it is noted that constitutional amendments often arise from the need for political stability or during crises, with amendments made by parliamentary majority needing to be supported by a referendum.

The study also focuses on the democratic legitimacy and social participation impacts of constitutional amendment processes. The use of direct democracy tools such as referendums in constitutional amendments is discussed as a way to increase public involvement in the process, though it is also noted that this can lead to political populism. Additionally, the effects of constitutional amendment processes on constitutional review mechanisms are examined, observing that in countries where constitutional courts or similar judicial bodies have the authority to review amendments, this process plays a more restrictive and supervisory role.

In conclusion, this article provides an analytical framework for examining the legal, political, and social aspects of constitutional amendment processes and offers comparisons between different constitutional systems. The study highlights the democratic legitimacy of constitutional amendments, their alignment with the rule of law principles, and their impact on state structures. It concludes that these processes are shaped by differences in countries' political and legal structures, and that these differences directly affect the applicability of constitutional amendment processes.

Keywords: Constitutional Amendment, Constitutional Systems, Amendment Procedures, Referendum.

GİRİŞ

Anayasa değişiklikleri, bir devletin hukuk düzeninde en temel normlar olarak kabul edilen anayasal hükümlerin değiştirilmesine yönelik süreçleri ifade etmektedir. Bu süreçler, yalnızca anayasa hukuku açısından değil, aynı zamanda siyasi, sosyolojik ve tarihsel açılardan da önem arz etmektedir. Anayasalar, devletin temel yapısını, yetkiler arasındaki ilişkileri ve bireylerin hak ve özgürlüklerini belirleyen normlar olduğu için, bu normların değiştirilmesi ya da güncellenmesi çoğunlukla kapsamlı ve karmaşık bir prosedür gerektirir. Anayasa değişiklikleri, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek, demokratik gelişmeler doğrultusunda mevcut düzenlemeleri güncellemek ya da siyasal sistemin işleyişini daha etkin hale getirmek amacıyla gündeme gelebilir. Ancak bu süreç, aynı zamanda, otoriterleşme eğilimlerinin güçlenmesine veya hukuki istikrarsızlığa yol açma riskini de beraberinde getirebilir.

Anayasa değişikliklerinin hukuk düzenindeki bu kritik rolü, akademik çalışmalarda da geniş çaplı bir tartışma alanı yaratmıştır. Bir yandan anayasa değişikliği süreçlerinin normatif çerçevesi incelenirken, diğer yandan bu değişikliklerin demokratik meşruiyeti ve toplumsal etkileri de analiz edilmektedir. Ayrıca, farklı ülkelerdeki anayasa değişikliği süreçlerinin karşılaştırılması, bu alanda yürütülen çalışmaların önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Anayasa değişiklikleri, her ülkenin kendine özgü tarihi, kültürel ve siyasi dinamiklerine bağlı olarak farklı biçimlerde gerçekleştirilmekte ve her bir ülkenin deneyimi, diğer ülkeler için önemli dersler sunabilmektedir. Bu bağlamda, anayasa değişikliklerinin analitik ve karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulması, hem anayasa hukuku hem de siyaset bilimi disiplinleri açısından değerli bilgiler sağlamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, anayasa değişikliklerini analitik ve karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektir. Bu çerçevede, anayasa değişikliği süreçlerinin hukuki, siyasi ve toplumsal boyutları ele alınacak; farklı ülkelerdeki anayasa değişikliği uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda, anayasa değişikliği sürecine ilişkin çeşitli teorik yaklaşımlar ve bu süreçlerin demokratik meşruiyeti konusundaki tartışmalar da detaylı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın bir diğer amacı, anayasa değişikliklerinin toplumsal barış ve siyasal istikrar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, anayasa değişikliklerinin sadece hukuki bir prosedür olarak değil, aynı zamanda toplumun genel siyasal atmosferini etkileyen bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim, anayasa değişikliklerinin, bir yandan toplumun geniş kesimlerinin taleplerine yanıt verme potansiyeli bulunmakla birlikte, diğer yandan da toplumsal kutuplaşmayı derinleştirme ve siyasal istikrarsızlığı tetikleme riski taşımaktadır.

Anayasa değişikliklerinin hukuki meşruiyeti de önemli bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, anayasa değişikliklerinin hangi koşullar altında ve hangi yöntemlerle meşru kabul edilebileceği sorusu, anayasa hukuku literatüründe geniş yer bulan bir meseledir. Özellikle demokratik meşruiyetin sağlanması ve halkın iradesinin anayasal değişiklik süreçlerine ne ölçüde yansıtıldığı sorunsalı, bu çalışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca, anayasa değişikliği süreçlerinde yargı organlarının rolü, denge ve denetleme mekanizmalarının etkinliği ve yürütme organının güçlenmesine yol açabilecek riskler de bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma, anayasa değişikliği kavramının teorik arka planını ve uygulamadaki farklılıkları ele alarak, bu süreçlerin devlet yapıları, toplumsal düzen ve demokratik ilkeler üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle farklı ülke örnekleri üzerinden yapılacak karşılaştırmalı analizler, anayasa değişikliklerinin küresel çapta nasıl şekillendiğini ve bu değişikliklerin demokratik rejimler üzerindeki etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın anayasa hukuku literatürüne ve karşılaştırmalı siyaset çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir.

A-ANAYASA DEĞİŞTİRME USULLERİ

Anayasa değişiklikleri, bir devletin en temel hukuki belgesi olan anayasada yapılan düzenlemelerdir. Anayasalar, devletin temel işleyişini, kurumlar arasındaki yetki dağılımını, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen en yüksek hukuk normlarıdır. Bu nedenle, anayasa değişiklikleri genellikle sıkı kurallara tabi tutulur ve sıradan yasaların değiştirilmesine göre daha karmaşık prosedürler gerektirir. Anayasa değişikliklerinin yapılabileceği çeşitli yollar vardır ve bu yolların başında "Meclis Kararıyla Anayasa Değişikliği" gelmektedir. Meclis kararıyla anayasa değişikliği, yasama organının anayasa üzerinde değişiklik yapma yetkisini kullanması anlamına gelir. Bu yöntem, birçok parlamenter demokraside ve başkanlık sisteminde anayasa değişikliği yapmanın en yaygın yollarından biridir. Ancak, anayasa değişikliklerinin sıradan yasalar gibi kolayca yapılmaması için genellikle mecliste nitelikli çoğunluk arandığı görülür.[1]

1. Meclis Kararıyla Anayasa Değişikliği

Meclis kararıyla anayasa değişikliği, anayasa tarafından belirlenmiş olan özel bir prosedür çerçevesinde gerçekleşir. Bu süreç, anayasanın katılığına ve demokratik yapının korunmasına

[1] Gülşah YALÇIN **GÜLER**, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ, KURUCU İKTİDARLAR VE MEŞRUİYET, SAYIŞTAY DERGİSİ SAYI: 66-67, 35-46

yönelik olarak nitelikli çoğunluk şartı gibi çeşitli kurallarla şekillendirilmiştir. Birçok ülkede anayasa değişikliği için, anayasa değişikliğinin sıradan bir yasa gibi basit çoğunlukla kabul edilmesi yeterli değildir. Bunun yerine, daha yüksek bir oy oranı, yani nitelikli çoğunluk aranır. Örneğin, anayasa değişikliği teklifinin kabul edilmesi için mecliste üçte iki veya beşte üç oranında bir çoğunluk gerekebilir.[2]

Nitelikli çoğunluk, anayasa değişikliğinin meclisteki geniş bir mutabakatla kabul edilmesini sağlar. Böylece, anayasa değişikliği yalnızca bir siyasi partinin veya grubun iradesiyle değil, farklı siyasi görüşlere sahip milletvekillerinin de desteğiyle yapılmış olur. Bu, anayasanın geniş bir meşruiyet temeline dayandırılmasına ve toplumsal uzlaşının sağlanmasına katkı sunar.[3]

Örneğin Türkiye'de, 1982 Anayasası'na göre anayasa değişikliği teklifleri en az 200 milletvekilinin imzasıyla yapılabilmekte ve anayasa değişikliğinin kabulü için Meclis'in en az beşte üç (360) çoğunluğunun onayı gerekmektedir. Eğer mecliste üçte iki (400) çoğunluk sağlanırsa, anayasa değişikliği doğrudan kabul edilir. Ancak, eğer beşte üç çoğunlukla kabul edilmişse, değişiklik halkoyuna sunulmak zorundadır. Bu tür düzenlemeler, anayasa değişikliklerinin istikrar ve geniş bir mutabakat temelinde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır.[4]

1.1.Anayasa Değişikliklerinde Nitelikli Çoğunluk ve Demokratik Meşruiyet

Nitelikli çoğunluk, anayasa değişikliği süreçlerinde demokratik meşruiyetin sağlanması açısından büyük önem taşır. Anayasalar, yalnızca bir siyasi grubun ya da iktidarın çıkarlarını değil, toplumun genelini ilgilendiren ve uzun vadeli etkileri olan hukuki belgeler olduğundan, anayasa değişikliklerinin geniş bir siyasi ve toplumsal mutabakata dayanması gerekmektedir. Bu bağlamda, nitelikli çoğunluk gerekliliği, anayasa değişikliklerinin sadece bir siyasi partinin kararına bırakılmaması, farklı kesimlerin görüşlerinin dikkate alınması ve değişikliklerin daha geniş bir tabana yayılması için bir araçtır.[5]

Bununla birlikte, nitelikli çoğunluk gerekliliği anayasa değişikliklerini zorlaştırabilir. Parlamentodaki dengelerin değişmesine bağlı olarak anayasa değişikliği yapmak zorlaşabilir veya kilitlenebilir. Özellikle siyasi kutuplaşmanın yüksek olduğu dönemlerde, mecliste geniş bir uzlaşma sağlamak zor olabilir. Bu da anayasa değişikliği süreçlerinin tıkanmasına yol

[2] Taylan BARIN& Hasan Sayim VURAL, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNDE BEŞTE ÜÇ ÇOĞUNLUK KURALI, Adalet Dergisi, 2023/2 71. sayı ss.793-825

[3] Taylan BARIN& Hasan Sayim VURAL, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNDE BEŞTE ÜÇ ÇOĞUNLUK KURALI, Adalet Dergisi, 2023/2 71. sayı ss.793-825

[4] Sigrid Boysen, ANAYASANIN DEĞİŞTİRİLMESİ, ANAYASA YAPIMI VE ANAYASAL DEĞİŞİM, TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ, ULUSLARARASI SEMPOZYUM, Ankara, 19-20 Mart 2010, ss.177-191

[5] C. Schmitt, Verfassungslehre (1928), 8. Auflage, 1993, S. 102.

açabilir. Ancak, anayasa değişikliklerinin bu tür zorluklarla karşılaşması, anayasanın istikrarını koruma açısından bir denge unsuru olarak da değerlendirilebilir.[6]

1.2.Meclis Kararıyla Anayasa Değişikliğinin Riskleri

Meclis kararıyla anayasa değişikliği süreci, demokratik bir mekanizma olmasına rağmen bazı riskler de taşır. Özellikle parlamentodaki çoğunluk partisi, anayasa değişikliği sürecini kendi siyasi çıkarlarına göre yönlendirebilir. Eğer nitelikli çoğunluk gereksinimi aşılabilecek durumda ise, iktidar partisi anayasa değişikliklerini kendi lehine yapabilir ve bu durum anayasanın tarafsızlığını ve toplumun genelini temsil etme özelliğini zedeleyebilir. Bu risk, anayasa değişikliklerinin toplumsal barışı zedeleyebileceği ve uzun vadede siyasi istikrarsızlığa yol açabileceği endişesini doğurur.[7]

Ayrıca, meclis kararıyla yapılan anayasa değişikliklerinin meşruiyeti bazen tartışmaya açık olabilir. Özellikle anayasa değişikliklerinin aceleyle ve yeterli tartışma yapılmadan gerçekleştirilmesi, anayasanın ruhuna aykırı sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle anayasa değişikliği süreçlerinin şeffaf, geniş katılımlı ve toplumun farklı kesimlerinin görüşlerinin dikkate alındığı bir süreçte gerçekleştirilmesi önemlidir.[8]

Sonuç olarak Meclis kararıyla anayasa değişikliği, birçok ülkede anayasa değişikliklerinin en yaygın yöntemlerinden biridir. Bu yöntem, yasama organının anayasa üzerinde değişiklik yapma yetkisini kullanmasıyla gerçekleştirilir ve genellikle nitelikli çoğunluk gerekliliği gibi çeşitli güvence mekanizmalarıyla desteklenir. Bu süreç, demokratik meşruiyeti sağlamak için önemli bir araç olmakla birlikte, aynı zamanda bazı riskler ve zorluklar da barındırır. Anayasa değişikliklerinin başarılı bir şekilde yapılabilmesi için, değişiklik süreçlerinin geniş bir toplumsal mutabakatla ve demokratik ilkeler çerçevesinde yürütülmesi büyük önem taşır.

2.Referandum Yoluyla Yapılan Anayasa Değişikliği

Referandum yoluyla anayasa değişikliği, anayasal düzenlemelerin halkın doğrudan katılımıyla onaylanması sürecini ifade eder. Bu yöntem, demokratik bir araç olarak halkın anayasa üzerinde söz sahibi olmasını sağlayan önemli bir mekanizmadır. Halkın anayasa değişiklikleri konusunda doğrudan oy kullanması, anayasanın meşruiyetini güçlendirmekte ve demokratik katılımı artırmaktadır. Referandumla anayasa değişikliği, genellikle önemli yapısal

[6] TEZİÇ, s. 195-200; KABOĞLU, s. 31-33; ANAYURT, s. 186-187.

[7] J. Masing, Zwischen Kontinuität und Diskontinuität: Die Verfassungsänderung, Der Staat 44 (2005), S. 1 (4).

[8] Can CEYLAN, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN ESAS BAKIMINDAN YARGISAL DENETİMİNİN KOŞULLARI: KISA BİR İNCELEME, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (ÇÜHAD), 2024/5, ss.17-42

değişiklikler gerektiğinde veya mevcut anayasal düzenin geniş halk desteğine ihtiyaç duyduğu durumlarda tercih edilen bir yöntemdir.[9]

Referandum süreci, anayasa değişikliği teklifinin öncelikle yasama organında kabul edilmesiyle başlar. Meclis, anayasa değişikliğini halk oylamasına sunma kararı alabilir veya anayasal süreçler gereği, belirli bir çoğunluk sağlanamadığında değişiklik otomatik olarak referanduma götürülebilir. Örneğin, Türkiye'de mecliste anayasa değişiklik teklifinin üçte iki çoğunlukla kabul edilememesi durumunda, değişiklik doğrudan referanduma sunulmaktadır. Bu tür bir uygulama, anayasa değişikliklerinin sadece siyasi elitlerin değil, halkın genelinin iradesiyle belirlenmesini amaçlar.[10]

Referandum yoluyla anayasa değişikliği, halkın anayasal düzene olan güvenini artırma potansiyeli taşır. Halkın anayasa değişikliklerine doğrudan katılımı, anayasanın geniş bir meşruiyet zeminine oturmasını sağlar. Ancak bu yöntem, bazı durumlarda toplumsal kutuplaşmayı artırabilir. Anayasa değişiklikleri, özellikle toplumun farklı kesimlerinde farklı görüşlerin olduğu tartışmalı konular içerdiğinde, referandumlar siyasi tansiyonu yükseltebilir. Ayrıca, referandum kampanyalarının siyasi partiler ve medya aracılığıyla manipüle edilmesi riski de bulunmaktadır.[11]

Referandum yoluyla yapılan anayasa değişikliklerinde halkın iradesi önemli bir rol oynasa da, bu süreçte halkın yeterli bilgiye sahip olması ve değişikliklerin sonuçları konusunda bilinçli karar verebilmesi büyük önem taşır. Aksi takdirde, anayasa değişiklikleri, geniş toplumsal mutabakat sağlanmadan ve yeterli tartışma yapılmadan geçebilir. Bu nedenle referandum sürecinin demokratik ilkeler çerçevesinde, şeffaf ve adil bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.[12]

Sonuç olarak, referandum yoluyla anayasa değişikliği, anayasanın demokratik meşruiyetini artıran önemli bir mekanizma olmakla birlikte, dikkatli yönetilmesi gereken bir süreçtir. Bu yöntemin toplumsal barışı ve siyasi istikrarı koruyacak şekilde uygulanması, anayasa değişikliklerinin başarıyla hayata geçirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

---

[9] Kerem Yavaşça, Anap İktidarında Sonun Başlangıcı: 25 Eylül 1988 Referandumu, Akademik Hassasiyetler, c. 10, sayı. 22, ss. 518-540, s. 533.

[10] Taylan BARIN& Hasan Sayim VURAL, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNDE BEŞTE ÜÇ ÇOĞUNLUK KURALI, Adalet Dergisi, 2023/2 71. sayı ss.793-825

[11] TURHAN, Anayasaya Aykırı Anayasa Değişiklikleri, s. 77-78; GÖZLER, Judicial Review of Constitutional Amendments, s. 35-39

[12] W. Dellinger, The Legitimacy of Constitutional Change: Rethinking the Amendment Process, Harvard Law Review 97 (1983/84), S. 386 (431)

3.Özel Komisyonlar veya Kurullar ile Yapılan Anayasa Değişikliği

Özel komisyonlar veya kurullar aracılığıyla anayasa değişikliği, genellikle daha derinlemesine bir inceleme ve geniş bir uzlaşının sağlanmasını amaçlayan bir yöntemdir. Bu süreçte, anayasa değişiklikleri doğrudan yasama organı tarafından değil, anayasal düzenlemeler konusunda uzmanlaşmış ya da geniş temsil yetkisine sahip bir komisyon veya kurul tarafından hazırlanır. Bu komisyonlar, akademisyenler, hukukçular, sivil toplum temsilcileri ve siyasi aktörlerden oluşabilir ve anayasa değişikliğinin teknik ve toplumsal boyutlarını derinlemesine tartışarak kapsamlı öneriler sunarlar. Bu yöntemin amacı, anayasa değişikliklerini daha demokratik, katılımcı ve objektif bir sürece tabi tutmaktır.[13]

Bu tür özel komisyonlar veya kurullar, anayasa değişikliği sürecinde birkaç önemli rol oynar. İlk olarak, anayasa değişikliği tekliflerinin daha ayrıntılı ve çok yönlü bir şekilde ele alınmasını sağlarlar. Anayasa değişiklikleri, sadece siyasi bir iradenin ürünü olarak değil, aynı zamanda geniş bir akademik ve uzmanlık bilgi birikimiyle şekillendirilir. Bu durum, değişikliklerin teknik doğruluğunu ve işlevselliğini artırır. İkinci olarak, bu tür komisyonlar toplumsal mutabakatın inşasında önemli bir rol oynar. Farklı siyasi görüşlerden temsilcilerin ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerinin bu süreçte yer alması, anayasa değişikliklerinin daha geniş bir kesim tarafından kabul edilmesine olanak tanır.Bir diğer avantajı ise, anayasa değişikliklerinin aceleye getirilmeden, uzun soluklu bir tartışma sürecinden geçmesi ve böylece daha sağlıklı bir anayasal yapı ortaya koyulmasıdır. Bu komisyonlar genellikle anayasanın sadece belirli maddelerini değil, bütünsel yapısını da ele alarak, anayasanın iç tutarlılığını sağlamaya yönelik öneriler sunarlar.[14]

Ancak, bu süreçlerin bazı zorlukları da vardır. Özel komisyonlar ve kurullar, uzun süreli tartışmalara yol açabilir ve siyasi süreçleri yavaşlatabilir. Ayrıca, komisyonların temsil düzeyi ve üyelerinin seçimi de tartışma konusu olabilir; toplumun tüm kesimlerinin adil bir şekilde temsil edilmediği düşüncesi, anayasa değişikliği süreçlerinin meşruiyetini zedeleyebilir.[15]

Sonuç olarak, özel komisyonlar veya kurullar ile yapılan anayasa değişikliği, özellikle karmaşık ve derinlemesine değişiklikler gerektiren durumlarda tercih edilen bir yöntemdir. Bu yöntem, anayasa değişikliklerinin daha geniş bir toplumsal ve uzman görüşü ile şekillendirilmesine olanak tanırken, sürecin daha kapsamlı ve demokratik bir zemine oturtulmasını sağlar.

---

[13] Kerem Yavaşça, Anap İktidarında Sonun Başlangıcı: 25 Eylül 1988 Referandumu, Akademik Hassasiyetler, c. 10, sayı. 22, ss. 518-540, s. 533.

[14] N. Luhmann, Politische Verfassungen im Kontext des Gesellschaftssystems, Der Staat 12 (1973)

[15] H. Dreier, Gilt das Grundgesetz ewig? Fünf Kapitel zum modernen Verfassungsstaat, 2009, S. 47.

4.Yüksek Mahkemelerin veya Anayasa Mahkemelerinin Katkısı ile Yapılan Anayasa Değişikliği

Yüksek mahkemelerin veya anayasa mahkemelerinin anayasa değişikliği süreçlerine katkısı, anayasal düzenin korunması ve anayasa değişikliklerinin hukuki çerçeveye uygunluğunun denetlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu katkı, doğrudan anayasa yapımına müdahil olmaktan ziyade, anayasa değişikliklerinin denetimi, yorumlanması ve uygulanmasına yönelik hukuki çerçevenin belirlenmesi yoluyla gerçekleşir. Özellikle anayasa mahkemeleri, anayasa değişikliklerinin anayasaya uygunluğunu denetleyerek, anayasal düzenin ve hukukun üstünlüğünün korunmasında merkezi bir rol oynar.[16]

4.1.Anayasa Mahkemelerinin Denetim Rolü

Anayasa mahkemeleri, anayasa değişikliklerinin mevcut anayasal düzenle uyumlu olup olmadığını inceleyebilir. Bu denetim, anayasanın "değiştirilemez" veya "dokunulamaz" hükümlerinin korunmasını sağlamak amacıyla yapılır. Birçok ülkenin anayasasında, belirli temel ilkeler ve maddeler (örneğin, devletin laiklik, demokratiklik gibi nitelikleri) değiştirilemez olarak kabul edilir. Anayasa mahkemeleri, anayasa değişikliklerinin bu temel ilkeleri ihlal edip etmediğini denetleyerek, anayasal düzenin temel yapı taşlarını koruma görevini üstlenir.

Bu denetim, anayasal hukuk çerçevesinde bir denge mekanizması işlevi görür. Yasama organları anayasa değişiklikleri yapma yetkisine sahip olsa da bu yetki sınırsız değildir. Anayasa mahkemeleri, yasama organlarının anayasa değişikliklerinde anayasal sınırları aşmamasını sağlar ve böylece anayasanın temel ilkelerinin korunmasına katkıda bulunur.[17]

4.2.Anayasal Yorum ve İçtihat

Yüksek mahkemelerin ve anayasa mahkemelerinin katkısı, yalnızca anayasa değişikliklerinin denetimi ile sınırlı değildir. Bu mahkemeler, anayasa değişikliklerinin yorumlanması ve uygulanmasında da kritik bir rol oynar. Mahkemeler, anayasa değişikliklerinin nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin yorumlar yaparak, anayasal düzenin evrimleşmesine katkıda bulunurlar. Özellikle anayasada açık olmayan ya da yoruma muhtaç

[16] R. Thoma, Die juristische Bedeutung der grundrechtlichen Sätze der deutschen Reichsverfassung im allgemeinen (1929), in: ders., Rechtsstaat – Demokratie – Grundrechte, hrsg. von H. Dreier, 2008, S. 173 (213 f.).

[17] Can CEYLAN, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN ESAS BAKIMINDAN YARGISAL DENETİMİNİN KOŞULLARI: KISA BİR İNCELEME, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (ÇÜHAD), 2024/5, ss.17-42

maddeler olduğunda, mahkemelerin verdiği kararlar anayasanın nasıl uygulanacağı konusunda yol gösterici olur.

Mahkemelerin bu tür içtihatları, anayasa değişikliklerinin geniş çaplı etkilerini belirler ve anayasaya aykırı olabilecek uygulamaları sınırlayabilir. Böylece, anayasa değişikliklerinin pratikte nasıl işlev göreceği konusunda önemli bir rol oynarlar.[18]

4.3.Yargı Yoluyla Dolaylı Anayasa Değişikliği

Yüksek mahkemeler ve anayasa mahkemeleri, bazen anayasa değişikliği yapılmadan da anayasal düzenin evrimleşmesine katkıda bulunurlar. Mahkemelerin verdiği içtihatlar ve kararlar, anayasanın yorumlanma biçimini değiştirebilir ve bu durum dolaylı bir anayasa değişikliği etkisi yaratabilir. Özellikle anayasanın uzun süre değişmediği durumlarda, mahkemelerin yorumları anayasanın çağdaş koşullara uyum sağlamasına yardımcı olabilir.[19]

Sonuç olarak, yüksek mahkemelerin ve anayasa mahkemelerinin anayasa değişiklik süreçlerindeki katkısı, anayasal düzenin korunması ve hukukun üstünlüğünün sürdürülmesi açısından büyük önem taşır. Bu mahkemeler, anayasa değişikliklerinin meşruiyetini ve hukuki çerçeveye uygunluğunu denetleyerek, anayasal düzenin istikrarını sağlarlar.

B-ANAYASA DEĞİŞTİRME GEREKLİLİĞİ

Anayasa değişiklikleri, bir devletin hukuki ve siyasi yapısının dinamik bir parçasıdır ve değişiklikler, genellikle toplumun, siyasetin ve hukukun ihtiyaçlarına uyum sağlamak amacıyla yapılır. Anayasa, bir devletin temel düzenlemelerini belirleyen en yüksek hukuki belgedir ve toplumsal düzeni sağlamada merkezi bir rol oynar. Ancak, anayasa ne kadar kapsamlı olursa olsun, zaman içinde değişikliklere ihtiyaç duyulabilir. Bu ihtiyaçlar, çeşitli faktörler tarafından şekillendirilir ve anayasa değişikliklerinin temel gerekçelerini oluşturur. Bu faktörler arasında toplumsal ve politik değişimler, hukuki gereklilikler, insan hakları ve özgürlükler ile yönetim şekli ve yetki dağılımı gibi nedenler başı çeker. Her bir gerekçe, anayasanın dinamik bir yapı olarak sürekli güncellenmesi gerektiğini ortaya koyar.[20]

1. Toplumsal ve Politik Değişimler

Toplumlar zaman içinde ekonomik, kültürel ve demografik açılardan önemli dönüşümler geçirebilir. Bu dönüşümler, anayasanın, toplumsal yapıyı ve değerleri yansıtma yeteneğini

[18] Georges Burdeau'dan nakleden Vlad Constantinesco ve Stéphane PierréCaps, Droit constitutionnel, Paris, PUF, 2004, s.12.

[19] Kerem Yavaşça, Anap İktidarında Sonun Başlangıcı: 25 Eylül 1988 Referandumu, Akademik Hassasiyetler, c. 10, sayı. 22, ss. 518-540, s. 533.

[20] E.-W. Böckenförde, Entstehung und Wandel des Rechtsstaatsbegriffs, in: H. Ehmke (Hrsg.), Festschrift für Adolf Arndt, 1969, S. 53 (75)

kaybetmesine neden olabilir. Örneğin, sanayileşme, küreselleşme veya teknolojik gelişmeler, anayasal düzenlemelerin eski toplumsal şartlar doğrultusunda yetersiz kaldığı bir duruma yol açabilir. Bu tür toplumsal değişimlerin sonucunda, anayasa değişiklikleri, mevcut hukuki ve siyasi yapıyı yeni koşullara uyumlu hale getirmek amacıyla gereklilik kazanır. Özellikle demokratik sistemlerde, halkın taleplerini ve beklentilerini karşılayan bir anayasa, toplumsal barış ve istikrar için büyük önem taşır. Toplumsal değişimlerin anayasaya yansıtılması, aynı zamanda siyasi istikrarın korunmasına ve devletin meşruiyetinin devamına katkıda bulunur.[21]

Siyasi yapının değişmesi de anayasa değişikliklerini zorunlu kılabilir. Örneğin, otoriter rejimlerden demokratik sistemlere geçiş süreçlerinde anayasanın yeniden yapılandırılması gerekebilir. Ayrıca, federal sistemden üniter sisteme geçiş veya başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçiş gibi yönetim biçimi değişiklikleri, anayasal düzenlemelerde köklü değişiklikler yapılmasını gerektirebilir. Bu tür siyasi değişimler, anayasanın, yeni yönetim yapısına ve yetki dağılımına uygun hale getirilmesini zorunlu kılar.[22]

2. Hukuki Gereklilikler

Anayasa, genellikle genel ve soyut hükümler içerir. Ancak bu hükümler, zaman zaman belirsizlikler yaratabilir veya uygulamada yetersiz kalabilir. Özellikle anayasanın bazı maddeleri, hukuki yorum ve içtihatlarla şekillendirilmeye muhtaç olabilir. Bu durumlarda, anayasanın hukuki belirlilik ve uygulanabilirlik ilkelerini koruması amacıyla düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir. Anayasa hükümlerinin açık, anlaşılır ve uygulamada sorun yaratmayacak şekilde formüle edilmesi, hukukun üstünlüğü ve adaletin sağlanması açısından önemlidir.[23]

Ayrıca, anayasal hükümlerin teknolojik, ekonomik veya sosyal gelişmelere uyum sağlayamaması da değişiklik gereksinimi doğurabilir. Örneğin, dijital haklar, veri güvenliği veya çevre koruma gibi modern hukuk meseleleri, mevcut anayasal çerçevede yetersiz kaldığında, anayasa değişiklikleri yapılarak yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekebilir. Bu tür değişiklikler, devletin hukuk düzeninin güncelliğini korumasına ve gelişen ihtiyaçlara uygun yanıtlar vermesine olanak tanır.[24]

---

[21] Levent GÖNENÇ, SĠYASĠ ĠKTĠDAR KAVRAMI BAĞLAMINDA ANAYASA ÇALIĢMALARI ĠÇĠN BĠR KAVRAMSAL ÇERÇEVE ÖNERĠSĠ, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007, ss.146-168

[22] Publilius Syrus, Sententiae (M.Ö. 1. yüzyıl) <http://www.thelatinlibrary. com/syrus.html> (23. 05.2024).

[23] Georges Burdeau'dan nakleden Vlad Constantinesco ve Stéphane PierréCaps, Droit constitutionnel, Paris, PUF, 2004, s.12.

[24] Jean Giraudoux, La Guerre de Troie n'aura pas lieu, Paris, Editions Bernard Grasset, Le Livre de poche, 1935, s.111.

3. İnsan Hakları ve Özgürlükler

Anayasalar, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan belgeler olarak büyük bir öneme sahiptir. Ancak, zamanla toplumsal normlar, insan haklarına ve özgürlüklere bakış açısında değişim gösterebilir. Bu değişimler, anayasanın insan hakları konusunda güncellenmesini gerektirebilir. Özellikle kadın hakları, azınlık hakları, ifade özgürlüğü, kişisel mahremiyet ve çevre hakları gibi alanlarda, uluslararası insan hakları normlarına uyum sağlamak amacıyla anayasa değişiklikleri yapılması kaçınılmaz hale gelebilir. İnsan hakları alanındaki gelişmeler, anayasa değişikliklerinin en önemli sebeplerinden biridir.[25]

Anayasa değişiklikleri, insan haklarının genişletilmesi ve korunması amacıyla da yapılabilir. Bireylerin sahip olduğu hakların korunamaması veya genişletilmesi gerektiği durumlarda anayasa, bu hakların güvence altına alınması için güncellenebilir. Örneğin, ifade özgürlüğü, toplumsal cinsiyet eşitliği veya engelli hakları gibi konularda anayasa değişiklikleri, birey haklarının korunması ve geliştirilmesi için kritik öneme sahiptir. Anayasal güvenceler, bir toplumun temel haklar konusunda uluslararası standartları yakalamasını sağlar ve toplumsal gelişime katkıda bulunur.[26]

4. Yönetim Şekli ve Yetki Dağılımı

Anayasa değişiklikleri, devletin yönetim biçiminde yapılacak yapısal reformlar nedeniyle de gereklilik kazanabilir. Yönetim sisteminin ihtiyaçlara cevap verememesi durumunda, anayasal düzenlemelerle bu sistemde değişiklik yapılması gerekebilir. Örneğin, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş veya merkeziyetçi bir yapının federal yapıya dönüştürülmesi gibi yapısal değişiklikler, anayasa değişikliklerini zorunlu kılar. Bu tür değişikliklerde, devlet organları arasındaki yetki ve görev dağılımı yeniden düzenlenir.

Anayasa, yürütme, yasama ve yargı organlarının yetkilerini belirler. Bu yetki dağılımında değişiklik yapılması gerektiğinde anayasa değişikliği kaçınılmaz hale gelir. Örneğin, yasama organının yetkilerinin genişletilmesi veya yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi gibi durumlar, anayasal çerçevenin yeniden düzenlenmesini gerektirir. Ayrıca, yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması veya merkezi yönetimle ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gibi reformlar da anayasa değişiklikleriyle sağlanabilir.[27]

---

[25] Abdülazim İBRAHİM, insan Hakları Teorisi Uyarınca, Eski ve Yeni Ahitte Düzenlenen Ortak Haklar, Adalet yayınevi, 2022. S.23

[26] J. W. von Goethe, Faust, Çeviri: Sadi Irmak, İstanbul, İstanbul Kitabevi, 1973, s.60. Keza bkz.: J. W. von Goethe, Faust (Tanslated by Anna Swanwick), New York, P.F. Collier & Son, The Harvard Classics, 1909–14; Part I, Satır 1060, 1080-185 (www.bartleby.com/ br/01901.html) (9. 06. 2024).

[27] Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s.169.

Sonuç olarak Anayasa değişiklikleri, toplumsal, hukuki, siyasi ve insan hakları odaklı gelişmelere yanıt vermek amacıyla gerekli hale gelebilir. Bu değişiklikler, anayasal düzenin dinamik yapısının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Toplumların sürekli değişen ihtiyaçlarına uygun bir anayasa, devletin meşruiyetini güçlendirmekte ve toplumsal barışı sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Anayasa değişikliklerinin yapılması hem hukukun üstünlüğünü koruma hem de devletin demokratik işleyişine uygun bir çerçeve sunma açısından kritik bir süreçtir.

Sonuç

Anayasa değişiklikleri, toplumların ve devletlerin ihtiyaçlarına yanıt vermek, siyasi yapıları güçlendirmek ve hukukun üstünlüğünü sağlamak amacıyla başvurulan önemli bir hukuki mekanizmadır. Anayasalar, bir toplumun temel yönetim ilkelerini, devletin işleyişini ve birey haklarını belirleyen en üst düzey hukuki belgeler olmalarına rağmen, zaman içinde değişen sosyal, politik, ekonomik ve kültürel koşullara uyum sağlamak zorundadır. Bu bağlamda anayasa değişiklikleri hem bireylerin haklarını genişletmek hem de devletin yönetim biçimini ve yetki dağılımını güncellemek açısından kritik bir rol oynar.

Toplumsal ve politik değişimler, anayasa değişikliklerinin en belirgin gerekçelerinden biridir. Modern toplumlar, sürekli olarak teknolojik, ekonomik ve demografik dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşümler, anayasal düzenlemelerin eski toplumsal yapılarla uyumlu olduğu dönemlerin ihtiyaçlarına yanıt verememesine neden olabilir. Örneğin, sanayileşme, küreselleşme ve dijitalleşme gibi faktörler, anayasa hükümlerinde güncellemeleri zorunlu kılar. Ayrıca, demokratikleşme süreçleri veya rejim değişiklikleri gibi köklü siyasi değişimler de anayasal yapıların yeniden düzenlenmesini gerektirir. Bu tür durumlarda, anayasa değişiklikleri toplumsal istikrarı sağlamada ve siyasi meşruiyeti güçlendirmede önemli bir araç olarak kullanılır.

Hukuki gereklilikler de anayasa değişikliklerini kaçınılmaz hale getirebilir. Anayasalar, genellikle genel ilkeler ve soyut hükümler içerir; ancak, bu hükümler zamanla uygulamada yetersiz kalabilir veya hukuki belirsizlikler yaratabilir. Bu durum, anayasa maddelerinin netleştirilmesi ve hukuki tutarlılığın sağlanması amacıyla değişiklikler yapılmasını zorunlu kılar. Özellikle anayasa mahkemeleri ve yüksek mahkemelerin anayasa yorumları ve içtihatları, anayasanın zamanla nasıl evrildiğine dair önemli ipuçları verir. Hukukun üstünlüğünü koruma amacı taşıyan bu değişiklikler, devletin hukuk düzenini güncel ve işlevsel tutar.[28]

[28] Georges Burdeau'dan nakleden Vlad Constantinesco ve Stéphane PierréCaps, Droit constitutionnel, Paris, PUF, 2004, s.12.

İnsan hakları ve özgürlüklerin korunması, anayasa değişikliklerinin en önemli nedenlerinden biridir. İnsan haklarına dair uluslararası normların gelişmesi ve toplumların bu haklara daha fazla önem vermesi, anayasal güvencelerin genişletilmesi gereğini doğurur. Özellikle ifade özgürlüğü, toplumsal cinsiyet eşitliği, çevre hakları ve kişisel mahremiyet gibi konular, anayasa değişiklikleri yoluyla daha güçlü bir şekilde korunabilir. Anayasa değişiklikleri, birey haklarının genişletilmesi ve korunması için hayati bir araç olup, devletin vatandaşlarına karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından da büyük önem taşır.

Yönetim şekli ve yetki dağılımındaki değişiklikler, anayasa değişikliklerini gerektiren bir diğer temel unsurdur. Devletin yönetim biçiminin ihtiyaçlara yanıt verememesi durumunda, anayasal düzenlemelerle bu sistemin yeniden yapılandırılması gerekebilir. Parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş, merkeziyetçilikten âdem-i merkeziyetçiliğe yönelim veya federal sistemlerin yapılandırılması gibi reformlar, anayasanın mevcut yapısının değişmesi anlamına gelir. Bu tür yapısal değişiklikler, devletin işleyişini düzenleyen anayasal çerçevenin güncellenmesini ve yeniden tasarlanmasını zorunlu kılar. Aynı zamanda, yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki yetki dağılımı da anayasa değişiklikleri aracılığıyla yeniden düzenlenebilir.

Ancak anayasa değişiklikleri, her ne kadar demokratik meşruiyetin ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasında etkili bir araç olsa da, bazı riskler ve zorluklar da barındırır. Siyasi iktidarların anayasa değişikliklerini kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanma riski, anayasal düzenin istikrarını tehlikeye atabilir. Bu nedenle anayasa değişiklikleri sürecinin şeffaf, katılımcı ve geniş toplumsal mutabakat zemininde yürütülmesi büyük önem taşır. Toplumun farklı kesimlerinin görüşlerinin dikkate alındığı ve demokratik süreçlerin işlediği bir anayasa değişikliği süreci, anayasanın meşruiyetini ve kalıcılığını güçlendirir.

Sonuç olarak, anayasa değişiklikleri, toplumların ve devletlerin sürekli değişen koşullara uyum sağlamasında vazgeçilmez bir araçtır. Toplumsal değişimler, hukuki gereklilikler, insan hakları ve yönetim yapısındaki ihtiyaçlar anayasa değişikliklerinin gerekliliğini ortaya koyar. Bu süreçlerin demokratik ilkeler çerçevesinde ve geniş katılımla yürütülmesi, anayasa değişikliklerinin başarılı ve kalıcı olmasını sağlar. Anayasa değişiklikleri, devletin hem birey haklarını korumasında hem de siyasi ve hukuki yapısını çağdaş koşullara uyarlamasında merkezi bir rol oynamaya devam edecektir.

TRENDS IN THE USE OF CHAOS AND COMPLEXITY THEORY IN AIRPORT MASTER PLANNING: A TREND ANALYSIS

Asst.Prof.Dr. Ayşe Aslı YILMAZ
Atılım University, SAC, Department of Pilot Training, 06830 İncek, Ankara
ORCID ID: 0000-0003-1784-7407

ABSTRACT

This study aims to conduct a trend analysis of approaches used in airport master planning within the framework of chaos and complexity theory. Chaos theory is based on the principle that small changes in initial conditions can lead to large and unpredictable outcomes, while complexity theory focuses on examining the behaviors of systems with multiple interacting components. The applicability of these theories is critical in large-scale and dynamic systems such as airport management, particularly in managing growing passenger and aircraft traffic, infrastructure requirements, and operational processes. This trend analysis examines how chaos and complexity theories have been applied over time in airport master planning, tracking the development of modeling, prediction, and optimization techniques based on these theories, and identifying periods of increasing or decreasing interest in these topics. Additionally, optimization techniques such as genetic algorithms and evolutionary computation methods are analyzed in detail to determine which years they attracted the most research attention.The findings reveal trends in the use of chaos and complexity theory-based approaches in airport planning, offering insights for their future applications. This analysis facilitates a deeper understanding of trends in airport management, contributing to the development of more flexible, sustainable, and efficient strategies.

Keywords: Chaos and Complexity Theory, Airport Master Planning, Trend Analysis, Optimization Algorithms

KAOS VE KARMAŞIKLIK KURAMININ HAVALIMANI MASTER PLANLAMASINDA KULLANIM EĞILIMLERI: BIR TREND ANALIZI

ÖZET

Bu çalışma, kaos ve karmaşıklık teorisi çerçevesinde havalimanı master planlamasında kullanılan yaklaşımlar üzerine bir trend analizi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Kaos teorisi, başlangıç koşullarındaki küçük değişikliklerin büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabileceği ilkesine dayanırken, karmaşıklık teorisi, birden fazla bileşenin birbirleriyle dinamik etkileşim içinde olduğu sistemlerin davranışlarını incelemeyi hedefler. Havalimanı yönetimi gibi büyük ölçekli ve dinamik sistemlerde bu teorilerin uygulanabilirliği, artan yolcu ve uçak trafiği, altyapı gereksinimleri ve operasyonel süreçlerin yönetimi açısından kritik bir rol oynamaktadır.Bu trend analizinde, kaos ve karmaşıklık teorisinin havalimanı master planlamasında ne şekilde kullanıldığı zamanla incelenmiş; bu teorilere dayalı modelleme, tahmin ve optimizasyon tekniklerinin gelişimi ve hangi dönemlerde bu konulara olan ilginin arttığı ya da azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca genetik algoritmalar, evrimsel hesaplama yöntemleri gibi optimizasyon tekniklerinin hangi yıllarda daha fazla araştırma ilgisi gördüğü detaylı olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular, kaos ve karmaşıklık teorisi temelli yaklaşımların havalimanı planlamasında kullanımına ilişkin eğilimleri ortaya koymakta ve bu yöntemlerin gelecekteki uygulamaları için yol gösterici bilgiler sunmaktadır. Bu analiz, havalimanı yönetiminde daha esnek, sürdürülebilir ve verimli stratejilerin geliştirilmesi için eğilimlerin derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaos ve Karmaşıklık Teorisi, Havalimanı Master Planlaması, Trend Analizi, Optimizasyon Algoritmaları

1.INTRODUCTION

The rapid growth in air traffic and the increasing complexity of airport operations have led to the need for more sophisticated planning and management techniques. Airport master planning, traditionally focused on infrastructure development, now requires integrating dynamic and complex systems approaches to handle fluctuating passenger numbers, evolving air traffic patterns, and infrastructural demands. In this context, chaos and complexity theories have emerged as essential frameworks for addressing the intricate and often unpredictable nature of airport systems.

Chaos theory, grounded in the principle that small variations in initial conditions can lead to significant and sometimes unexpected outcomes (Lorenz, 1963), offers valuable insights into

the inherent uncertainties and nonlinearities of airport operations. When applied to airport master planning, chaos theory facilitates an understanding of how minor disruptions, such as sudden changes in weather or air traffic control directives, can lead to larger systemic effects, affecting flight schedules, ground operations, and passenger flows (Pongsakornsathien et al., 2021).

Complementing chaos theory, complexity theory explores systems with multiple interacting components, recognizing that these interactions can produce emergent behaviors that are not easily predictable from the behavior of individual elements (Holland, 1992). In airport master planning, this perspective is crucial for understanding how different components—such as air traffic management, terminal operations, ground handling, and passenger services—interact in a constantly evolving environment (Zhang & Wang, 2022). By analyzing these interactions, airport planners can develop strategies that are more adaptive, flexible, and responsive to changing conditions.

Recent technological advancements, particularly in artificial intelligence (AI) and machine learning, have significantly enhanced the application of chaos and complexity theories in airport master planning. AI-based algorithms, such as genetic algorithms, deep learning models, and evolutionary computation, have been employed to optimize various aspects of airport operations, including air traffic management, gate assignment, and passenger flow (Nichakorn & Sabatini, 2021). These techniques enable the prediction and modeling of complex airport systems with higher accuracy, allowing for more efficient resource allocation, scheduling, and contingency planning.

This study aims to analyze trends in the use of chaos and complexity theory in airport master planning, focusing on how these theories have evolved and their impact on the optimization of airport operations. By conducting a comprehensive trend analysis, the study identifies the periods of increased research interest, the development of modeling techniques, and the most prominent optimization algorithms used in this field. In doing so, it provides valuable insights into the future potential applications of chaos and complexity theory in airport management.

The introduction of machine learning and AI in air traffic management (ATM) has further accelerated the adoption of chaos and complexity theories in airport planning. Machine learning solutions, such as deep learning enriched by Long Short-Term Memory (LSTM) and Extreme Learning Machine (ELM), have shown promising results in enhancing air traffic management efficiency by effectively handling chaotic and unpredictable flight data (Journal of Big Data, 2023). The application of such advanced AI techniques underscores the growing importance of

chaos and complexity theories in managing the intricate and multifaceted nature of airport operations.

This research is structured as follows: First, it provides a literature review of chaos and complexity theory applications in airport master planning, followed by an analysis of trends in the field, focusing on the use of optimization algorithms. Next, it discusses the findings, highlighting the significance of these theories in developing more efficient and resilient airport management strategies. Finally, the study offers recommendations for future research directions, emphasizing the potential for integrating AI-based approaches with chaos and complexity theories to address emerging challenges in airport master planning.

2.MATERIALS AND METHODS

2.1.Data Collection

The data for this study were collected from various scientific databases, including Web of Science, Scopus, IEEE Xplore, and ScienceDirect, to ensure a comprehensive analysis of publications related to chaos and complexity theory in airport master planning. The search query employed combinations of keywords such as "chaos theory," "complexity theory," "airport master planning," "optimization algorithms," "genetic algorithms," "evolutionary computation," "deep learning," and "machine learning." The search was conducted across multiple disciplines, including aviation management, transportation engineering, operations research, and artificial intelligence, to capture a broad range of studies that contribute to this field.

The time frame for the data collection spanned from 1990 to 2024, capturing trends over the past three decades to provide a detailed overview of the evolution and application of chaos and complexity theory in airport master planning. Articles, conference papers, reviews, and technical reports were included, provided they presented original research, theoretical frameworks, or practical applications relevant to the study's focus.

2.2.Data Analysis

The collected data were analyzed using trend analysis techniques, bibliometric analysis, and topic modeling. The following steps outline the process: Bibliometric Analysis: The bibliometric analysis was performed to identify the overall trends in publications, co-authorship networks, and frequently occurring keywords related to chaos and complexity theory in airport master planning. VOSviewer and Gephi software were used to visualize the co-occurrence of keywords and collaboration networks among authors, institutions, and countries. This approach helped identify the key contributors and emerging themes in the field over the specified period.

Trend Analysis: A trend analysis was conducted using R and Python programming languages to examine the temporal evolution of publications related to chaos and complexity theory in airport master planning. The analysis focused on identifying peak years of research interest, periods of growth and decline, and the introduction of specific modeling techniques, such as genetic algorithms, evolutionary computation, and machine learning. A regression analysis was performed to predict future trends in the application of chaos and complexity theory based on historical data.

Topic Modeling: Topic modeling was employed to uncover the dominant themes and topics in the literature. The Latent Dirichlet Allocation (LDA) algorithm was used for topic extraction, allowing the identification of the most frequently discussed subjects within the collected articles. This technique provided insights into the evolution of the primary research topics related to chaos and complexity theory in airport master planning and highlighted the integration of AI-based approaches in recent years.

Optimization Techniques Analysis: A separate analysis was conducted to explore the use of optimization algorithms such as genetic algorithms, evolutionary computation, and deep learning methods within the context of airport master planning. The frequencies of these techniques in published research were analyzed by categorizing articles into different time periods (1990–2000, 2001–2010, 2011–2020, and 2021–2024). This helped identify which optimization techniques were most prominent in different periods and how their application evolved over time.

To ensure the accuracy and reliability of the data, cross-validation was conducted using multiple sources, and the inclusion criteria were strictly adhered to. Only peer-reviewed articles and conference papers were included to maintain the quality of the data. Additionally, manual checks were performed to validate the relevance of the selected studies, ensuring that only those directly addressing chaos and complexity theory in airport master planning were included in the analysis. The following software and tools were used throughout the study:

R and Python: Used for statistical analysis, data visualization, and conducting trend and topic modeling analysis.

VOSviewer: Applied for bibliometric analysis, creating visualizations of co-authorship networks and keyword co-occurrence.

Gephi: Used to create complex network visualizations and identify collaboration patterns.

NVivo: Utilized for qualitative data analysis to identify key themes and concepts within the selected studies.

By combining bibliometric analysis, trend analysis, and topic modeling, this study aims to provide a robust and comprehensive understanding of the trends and developments in the use of chaos and complexity theory in airport master planning. This methodology allows for the identification of key research areas, the evolution of theoretical frameworks, and the impact of optimization algorithms on airport management practices.

3.RESULTS AND DISCUSSION

The trend analysis of the use of chaos and complexity theories in airport master planning revealed significant shifts over different decades, reflecting the evolving needs and challenges of airport management.

3.1. Periods of Increased Interest:

1990s: The 1990s marked a surge in interest in chaos theory, especially in fields like meteorology and traffic management, as advanced computing systems began enabling the simulation of chaotic systems. During this period, chaos theory was increasingly explored for its potential to model complex and dynamic airport operations, laying the foundation for more sophisticated planning and management techniques.

2000s: Complexity theory gained prominence during the 2000s, fueled by the rise of systems thinking and interdisciplinary research. This period saw a growing interest in linking fields such as biology, economics, and engineering to aviation systems. Researchers explored how complexity theory could provide insights into managing airport systems with multiple interacting components, such as air traffic control, terminal operations, and ground handling.

2010s: The application of chaos and complexity theories expanded significantly in the 2010s, with practical implementations in air traffic management, gate assignments, runway scheduling, and passenger flow management. The increased availability of computational power, along with the rise of AI and machine learning, facilitated more accurate modeling and prediction of complex airport systems.

3.2.Periods of Decline:

Late 1980s: Although there was early enthusiasm about chaos theory's potential applications, research faced a temporary decline due to limitations in computational power and the difficulty of applying chaos theory to real-world problems at that time.

Late 2000s: Complexity theory experienced a slight decline in publications toward the end of the 2000s, likely influenced by the global economic recession. This period saw a reduction in research funding across many industries, including aviation, which affected the exploration of complexity theory in airport planning.

3.3.Trends in the 2020s:

The 2020s brought about significant changes in the application of chaos and complexity theories, driven by the following factors:

Impact of COVID-19: The COVID-19 pandemic caused sudden and unpredictable disruptions in airport operations. Chaos and complexity theory-based prediction and planning systems were critical in helping airports adapt to rapid changes in passenger flow and operational constraints. Traffic modeling and optimization algorithms played a vital role in maintaining efficient operations despite limited resources and fluctuating demand.

Digitalization and Big Data: The rapid development of big data analytics and AI technologies in the 2020s enhanced the effectiveness of chaos and complexity theory-based airport management systems. Real-time data analytics allowed airports to respond quickly to operational challenges, enabling more accurate and dynamic decision-making. This digital transformation contributed to optimizing resource allocation, scheduling, and passenger management.

Sustainability and Carbon Reduction: With the increasing focus on sustainability, airports began integrating chaos and complexity theory-based optimization solutions into their carbon reduction strategies. For example, more efficient fuel usage and route planning, achieved through chaos-based modeling techniques, helped airports meet sustainability goals and reduce their carbon footprints.

Increased Flexibility and Adaptation: Airports in the 2020s shifted towards more adaptive systems for crisis management and operational flexibility. Chaos and complexity theory-based algorithms played a crucial role in managing unexpected events, such as flight cancellations, natural disasters, or emergencies. These adaptive systems enabled airports to maintain resilience and efficiency despite disruptions.

The findings highlight the evolving role of chaos and complexity theories in airport master planning. The integration of advanced AI and machine learning techniques, combined with the growing availability of real-time data, has made it possible to apply these theories more effectively to manage complex airport systems. As airports continue to face challenges such as fluctuating passenger demand, climate change, and the need for sustainable operations, chaos and complexity theory-based approaches are likely to become even more critical.

The study also underscores the importance of interdisciplinary collaboration, as advancements in technology, data analytics, and optimization techniques have enriched the application of chaos and complexity theories in airport master planning. As a result, airport

planners and researchers can develop more flexible, efficient, and sustainable strategies for addressing the dynamic challenges of modern airport opertions

CONCLUSION

The application of chaos and complexity theories in airport master planning has proven to be a valuable approach for understanding and managing the dynamic, unpredictable, and multifaceted nature of airport operations. These theories provide airport planners with the ability to develop more adaptive, flexible, and efficient strategies for handling the numerous challenges associated with airport management. As the aviation industry continues to evolve, especially in the face of disruptions such as the COVID-19 pandemic, the relevance and importance of chaos and complexity theories have become more pronounced.

The study's findings highlight the growing trend of integrating AI-based optimization techniques, such as genetic algorithms and evolutionary computation, with chaos and complexity theories. This integration enhances the predictive capabilities of airport planners, enabling them to anticipate disruptions and optimize resources more effectively. As a result, airports are better equipped to handle sudden changes in passenger flow, air traffic, and operational constraints, ensuring smooth and efficient operations even under challenging conditions.

Looking ahead, the continued digitalization of airport operations and the increasing emphasis on sustainability will further drive the adoption of chaos and complexity theory-based approaches. These methods will play a crucial role in supporting airports to adapt to evolving demands, technological advancements, and unforeseen disruptions. By integrating these theories with advanced data analytics, AI, and machine learning, airport planners can develop more resilient, sustainable, and forward-thinking strategies that meet the needs of a rapidly changing aviation landscape.

In conclusion, chaos and complexity theories, combined with cutting-edge optimization techniques, offer a powerful framework for addressing the complexities of modern airport master planning. As airports strive to become more flexible, efficient, and sustainable, these approaches will remain central to shaping the future of airport management, ensuring that airports can continue to operate effectively in an increasingly complex and dynamic environment.

REFERENCES

Han, Y., Lee, S., & Kim, J. (2021). Predicting air traffic flow using deep learning algorithms: An AI-based approach for handling chaotic flight data. *International Journal of Aviation, Aeronautics, and Aerospace, 8*(6), 118-136. https://doi.org/10.3390/aviation8060118

Holland, J. H. (1992). *Adaptation in Natural and Artificial Systems*. MIT Press.

Journal of Big Data. (2023). Optimization of air traffic management efficiency based on deep learning enriched by the long short-term memory (LSTM) and extreme learning machine (ELM). *Journal of Big Data*. https://journalofbigdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40537-023-00441-x

Journal of Big Data. (2023). Optimization of air traffic management efficiency based on deep learning enriched by the long short-term memory (LSTM) and extreme learning machine (ELM). *Journal of Big Data*. https://journalofbigdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40537-023-00441-x

Lorenz, E. N. (1963). Deterministic Nonperiodic Flow. *Journal of the Atmospheric Sciences, 20*(2), 130–141. https://doi.org/10.1175/1520-0469(1963)020<0130>2.0.CO;2

Nichakorn, P., & Sabatini, R. (2021). Advances in artificial intelligence for trusted air traffic management: Risk prediction and autonomy. *MDPI Aerospace*. https://www.mdpi.com/aerospace:contentReference[oaicite:0]{index=0}

Pongsakornsathien, N., Gardi, A., & Sabatini, R. (2021). Explanation of machine-learning solutions in air-traffic management. *Aerospace, 8*(8), 224. https://doi.org/10.3390/aerospace8080224

Pongsakornsathien, N., Sabatini, R., & Gardi, A. (2021). The role of AI in air-traffic management: Machine learning for safe and efficient flight operations. *Journal of Intelligent Transportation Systems, 12*(4), 145-167. https://doi.org/10.1007/s10462-021-10054

Zhang, X., & Wang, L. (2022). Applying chaos theory in air-traffic management: A review of complexity and AI techniques. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 24*(3), 85-97. https://doi.org/10.1016/j.trc.2022.06.003

TÜRKİYE'DE YENİLENEBİLİR ENERJİ VE FOSİL YAKITLAR BAĞLAMINDA ENERJİ BAĞIMLILIĞI

Dr. Süleyman Azad TUNÇER
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-2763-9894
Dr. Öğr. Üye. İbrahim YILDIRIMÇAKAR
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-1933-9798

ÖZET

Küresel hızlı nüfus artışı, dünya ekonomisindeki artış, kentleşme oranının artışı, sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve sosyo-ekonomideki refah artışı sonucu enerjiye olan talebi hızla artırmakta ve bu da enerji arzının önemi ortaya çıkmaktadır. Ülkeler enerji miktarlarını artırabilmek için mevcut kaynakları artırmak ve genellikle kendi öz kaynakları yetersiz olan ülkelerin ise yeni arayışlara yönelmektedirler. Bu arayışlardan en önemlisi yenilenebilir enerji kaynakları olmaktadır. Ülkemizde de özellikle son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında gerek yenilenebilir enerji alanında yapılan yatırımlarındaki güneş panellerindeki artış, rüzgar gülü kurulumu buna örnek gösterilebilir. Bunun yanında Karadeniz Gazı, Gabar Petrolü gibi hamlelerle fosil kaynakların ülke ekonomisine getireceği yararlar göz önünde bulundurularak çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Ülkemizde özellikle fosil yakıt üretimi ve tüketimi karşılaştırıldığında yaklaşık %90 civarında dışa bağımlı bir ülke olduğumuz gerçeği bu alanda yapılacak çalışmaların önemini ortaya koymaktadır. Dünya genelinde baktığımızda gelişmiş ülkelerin başında gelen ABD, Rusya, Kanada, Çin gibi ülkelerin enerjide kendi öz kaynaklarını koruyarak kaynak bağımlılığını düşürme noktasında çalışmalar yaptığı da görülmektedir.

Yukarıda kısaca değinilenleri özetle çalışmamızda enerji noktasında kaynak bağımlılığını Türkiye özelinde yapılan yatırımlar incelenerek gerek yenilenebilir enerjide gerekse de fosil yakıtlarda kendi öz kaynaklarımızla olan etkinlik düzeyi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Fosil Yakıtlar, Enerji Bağımlılığı

ENERGY DEPENDENCE IN TURKEY IN THE CONTEXT OF RENEWABLE ENERGY AND FOSSIL FUELS

ABSTRACT

As a result of the rapid global population growth, the increase in the world economy, the increase in the rate of urbanization, industrialization, technological developments and the increase in welfare in the socio-economy, the demand for energy is rapidly increasing, and this reveals the importance of energy supply. In order to increase their energy amounts, countries

have turned to various searches for the use of new and renewable energy sources in order to increase their existing resources and to reduce the dependence of countries, which generally have insufficient resources, on imported fossil energy sources. When we look at the studies carried out in our country, especially in recent years, it is seen that studies are carried out considering the benefits that fossil resources will bring to the country's economy, both with the increase in investments in the field of renewable energy and with moves such as Black Sea Gas and Gabar Oil. When we compare the production and consumption of fossil fuels in our country, the fact that we are a country dependent on foreign countries reveals the importance of the studies to be carried out in this field. When we look at the world, we see that countries such as the USA, Russia, Canada and China, which are among the leading developed countries, are working to reduce resource dependency by protecting their own resources in energy. In our study, in summary of what was briefly mentioned above, the level of efficiency in terms of our own resources in both renewable energy and fossil fuels was examined by examining the investments made in Turkey in terms of resource dependency in terms of energy.

Keywords: Renewable Energy, Fossil Fuels, Energy Dependency

1.GİRİŞ

Başta sanayi olmak üzere yaşanan enerji tüketimindeki artış ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan enerji bağımlılığı, 1760 yılında başlayan ve 1820- 1840 yıllarına da yoğun bir şekilde devam eden sanayi devriminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde başlayan üretim artışı, uluslararası ticaretin ilerlemesi ve günümüze kadar gelen teknolojik gelişmeler neticesinde günümüze kadar ulaşan ve güncelliğini koruyan konular arasında yerini almaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte veya az gelişmekte olan ülkelerin enerji ithalatının ve enerji bağımlılığının yüksek olması, bu kategorideki ülkeleri ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda fosil yakıtlar konusunda atılan adımların olmasına karşın bu alandaki sorunun tamamıyla çözülmesi, gelişen sanayimizin ihtiyacı olan enerjinin tamamen karşılanması yakın gelecekte pek mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Buna karşın ülkemizin jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakların potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir (Gençoğlu, 2002: 61). Söz konusu enerjinin üretime katılması durumunda, Türkiye'yi sosyo-ekonomik bağlamında avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü küresel anlamda bakıldığında gelişen ülkelerin gerek fosil yakıtlar olsun gerekse de yenilenebilir enerji olsun genellikle kendi öz kaynaklarıyla gelişim sağladıkları görülmektedir. Ortadoğu petrol zengini olan Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, İran, Umman ve BAE buna örnek gösterilecek ülkeler arasında bulunmaktadır. Türkiye'de de bir

Ortadoğu ülkesi olmasına karşın fosil yakıt enerjisi bakımından yeteri düzeyde olmadığı ve bu alanda dışarıya bağımlı bir ülke konumunda olduğu bilinmektedir. Ülkemizin her geçen gün gelişen başta sanayi ağının ve diğer alanların ihtiyacı olan enerji ihtiyacının kendi öz kaynaklarımızla yeterince karşılanamadığı Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı'nın güncel verilerle desteklenmektedir.

Yukarıdaki bilgilere istinaden Türkiye'de gerek konutlarda gerek sanayide ve gerekse diğer alanlarda kullanılan enerji türleri ile ilgili tanımlamalar aşağıda belirtilmektedir.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Enerji verimliliği ile ekonomik göstergelerin incelenmesi bağlamında ortaya çıkan sonuçlara yönelik yapılan değerlendirmede, enerji verimliliği alanında yaşanan iyileşmemenin ekonomi görünümünü pozitif anlamda etkileyeceği görülmektedir. Özellikle ülkemizde yenilenebilir enerji alanında yapacağı yatırımların desteklenmesiyle enerji alanında ciddi avantaj sağlayacağına vurgu yapılmaktadır. (Koç ve Şenel, 2013; Apergis ve Danuletiu, 2014; Doğan ve Yılankırkan, 2015; Aslan ve Öcal, 2016; Alper, 2018). Enerji üretimi alanında yapılan başka bir çalışmaya bakıldığında, enerji tüketimin ekonomik büyüme üzerinde çift yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle enerji üretimin ekonomik büyüme arasında bağımlı değişkenle olduğu öne sürülmektedir (Şengül ve Tuncer, 2006; Akpolat ve Altıntaş, 2013; Karhan, 2016; Doğan, 2016).

Yanar ve Kerimoğlu (2011) 'de 1975 ile 2009 dönemleri arasındaki enerji tüketimi ile cari açık arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, enerji tüketiminde yaşanan atışın cari açık üzerinde arttırıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bilginoğlu ve Dumrul (2012) yılında yaptığı çalışmaya göre, Türkiye'nin 1960-2008 dönemlerini arasında iki değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerin bir tanesi enerji ithalatı olurken diğer deşişken ise GSMH olarak gösterilmektedir. Yapılan analizler sonucunda; bağımsız değişken olarak kullanılan GSMH'nin enerji ithalatı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu gösterilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonuçlarına bakıldığında enerji tüketiminin ülke ekonomisi üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Bu anlamda enerji olarak kaynak bağımlılığı yaşayan ülkelerin ekonomik olarak gelişimlerini etkilediği sonucuna varılmaktadır.

3.KÜRESEL ÜRETİMİNDE KULLANILAN ENERJİ TÜRLERİ VE EKONOMİK YANSIMALARI

Dünya üzerinde kullanılan enerji kaynaklarında çeşitlilik gösterirken günümüz itibariyle bu enerji kaynakları petrol, doğal gaz, hidroelektrik, rüzgâr, güneş, jeotermal, biokütle ve son

olarak nükleer enerji olarak özetlenebilirken kuşkusuz bu kaynakların en çok dikkati çeken enerji kaynağının petrol olduğunu söylemek yanlış bir kanı olmayacaktır.

3.1.Petrol

Petrol, yeraltında bulunan organik moleküllerin değişime uğrayarak sıvı hale gelmesi ve bu sıvının zamanla belirli alanlarda birikmesi sonucu oluşmaktadır (Gerekan ve Gerekan, 2014: 58).Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının resmi sitesinde verilen bilgiye göre ise Petrol, organik maddelerin bozulması, akabinde belirli bir ısı ve basınca maruz kalması sonucu oluşmaktadır. Petrolün oluşması yüz milyon yıllar gibi uzun bir zaman dilimi kapsamaktadır. Bileşiminde karbon ve hidrojen gibi elementler buluna petrolde ayrıca içerisinde az da olsa oksijen kükürt ve nitrojen gibi elementleri de barındırmaktadır. Petrolün ilk olarak yüzeye çıkarılan ve rafine edilmemiş haline ham petrol denilmektedir. Ayrıca katı halde çıkarın petrol akabinde rafine edilerek kullanıma uygun hale getirilir petrol, (https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol.)

Ülkemizde çıkarılan petrol miktarının yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibi özetlenmektedir.

Tablo 1: Yıllara Göre Petrol Üretimi

Yıllar Years	HAM PETROL ÜRETİMİ (M.TON) CRUDE OİL PRODUCTION(M.TONS)
1999	2 939 896
2000	2 749 105
2001	2 551 467
2002	2 441 534
2003	2 375 044
2004	2 275 530
2005	2 281 131
2006	2 175 668
2007	2 134 175
2008	2 160 067
2009	2 401 799
2010	2 496 113
2011	2 367 251
2012	2 337 551
2013	2 398 454
2014	2 455 893
2015	2 515 662
2016	2 571 928
2017	2 551 929
2018	2 850 828
2019	2 984 800
2020	3 202 924
2021	3 441 659
2022	3 583 040

Kaynak: https://www.mapeg.gov.tr/Sayfa/Petrolistatistik

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı ve Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığının resmi verilerine göre, son yıllarda yapılan arama faaliyetlerin ve kullanılan teknolojinin de artmasıyla 2022 yılı itibariyle ülkemizde ham petrol üretiminin 3.583. 040 olduğu görülmektedir. Buna karşın aynı yılda 33,49 milyon ton ham petrol ithalatı yapılması ülkemizin petrol ihtiyacının %90'nın ithalat sonucu temin edildiği, petrol konusunda yeteri kadar üretime ulaşılmadığı ve bu enerji türünde ülkemizin dışarıya bağımlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Petrolde dışa bağımlı bir ülke olmamız sebebiyle bu alanda yıllarda çalışmalar yapıldığı da bilinmektedir. Özellikle son yapılan arama çalışmaları neticesinde Türkiye'nin petrol rezervi 2022 yılı itibariyle yaklaşık 70 milyon ton olarak tespit edilmiştir. TPO tarafından Gabar'da yapılan petrol arama faaliyetleri sonucu 2022 yılı itibariyle 421.408 metre sondaj yapılmıştır. Bu sondaj faaliyetleri sonucunda mevcut 191 olan ham petrol kuyusuna 95 petrol kuyusu daha ilave edimiştir. (https://www.setav.org/odak/odak)

Arz ve talep koşulları göz önünde bulundurma kaydıyla kürese anlamda petrol fiyatlarında dalgalanmalar yaşanmakta olup bu dalgalanmalar aşağıdaki gibi Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Yıllara Göre Petrol Fiyatları (Ş/Varil)

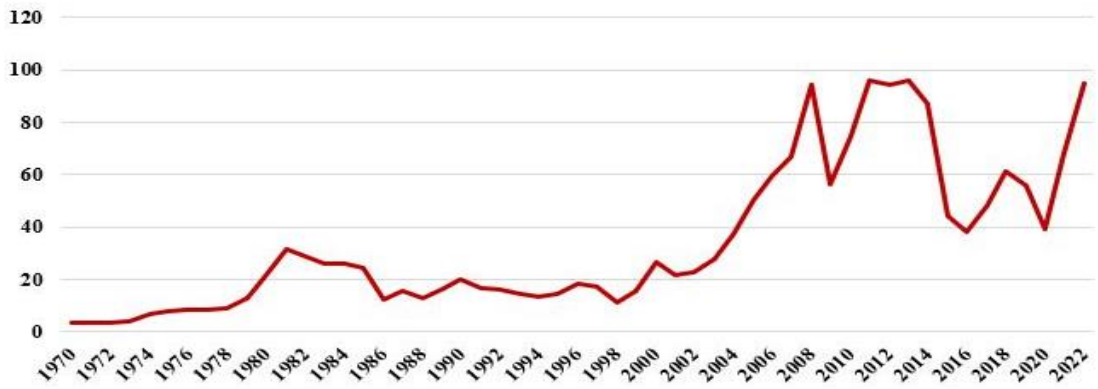

Kaynak: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol

Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere yıllara göre göre petrol fiyatlarında dalgalanma olduğu bu dalgalanmanın sebepleri ise ekonomik krizler, bölgesel savaşlar, küresel ve ya yerel faktörlerin sebep olduğu düşünülmektedir. Bahsi geçen faktörler petrol fiyatlarında arz ve talebe göre dalgalanmaya sebebiyet verdiği düşünülmektedir.

Küresel anlamda yenilebilir enerji olarak rüzgâr, güneş vb. alternatif kaynaklara yönelim artmış olmasına karşın en önemli enerji kaynaklardan olmayı devam ettiren petrol, günümüz ekonomilerin üretim ve maliyetlerinde en önemli enerji girdilerinden olmaya devam etmektedir. Enerjiden imalata, ithalattan ihracata gibi petrolün yüksek tüketim ağına sahip olması sebebiyle dünyadaki enerji tüketimin başvurulan kaynakların başında gelmesine imkân

sağlamaktadır. Ayrıca elektrik üretiminde de kullanılan petrolün taşımacılık sektöründe de yüksek oranlı bir kullanım ağına sahipliği söz konusudur.

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere 2022'de petrolün dünya genelinde yaklaşık 100 dolara ulaştığı, bu durumun petrole olan talebin arttığını göstermektedir. Kullanılan petrol miktarı incelendiğinde ise kullanım oranının en yüksek oranda %64,5'i ulaşımda kullanılmaktadır. Ulaşımı %16,6 ile enerji dışı uygulamalar takip ederken bunları %7,8 ile sanayi, %5,4 ile konut ve son olarak %5,7 ise diğer amaçlar için kullanıldığı belirtilmektedir(https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol).

Şekil 2: Ülkelere Göre Ham Petrol Rezervleri

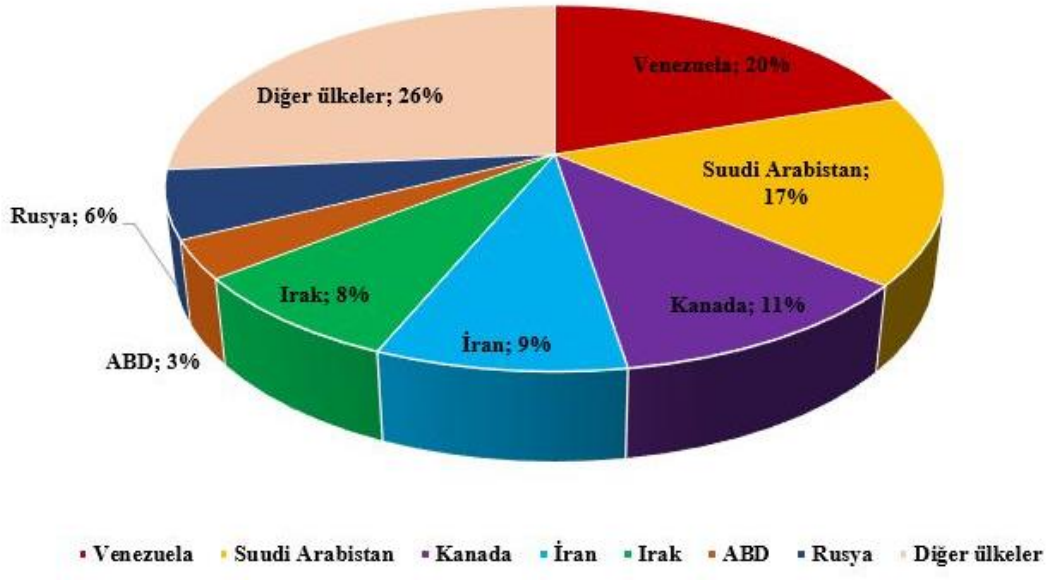

Kaynak: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol

Şekil 2'de de görüldüğü üzere 2021 yılı itibarıyla Venezuela %20 oran ve 244,4 milyar ton ile dünya genelinde ham petrol rezervinin en yüksek ülke konumunda olduğu ve bunu %17 ile Suudi Arabistan'ın takip ettiği görülmektedir. ABD'ni petrol rezervine baktığımızda %3 lük bir oran olmasına karşın, dünyadaki en büyük ham petrol üreticisi olarak bu alandaki üretimin %17'sini karşılamaktadır.

Yukarıdaki şekilde oransal olarak verilen dünya genelindeki petrol rezervleri toplam 1.696,6 milyar varildir. Bu rezervlerin yaklaşık 807,7 milyar varili (%47,6) dünya genelindeki en yüksek rezerve sahip olma özelliğiyle de Orta Doğu ülkelerinde bulunmaktadır. Orta Doğu ülkelerini 330,1 milyar varili (%19,5) Güney ve Orta Amerika ülkeleri takip etmektedir. (https://www.botas.gov.tr/).

3.2.Kömür

Kömür, bataklıktaki bitki ve ağaç kalıntıların milyonlarca yıl gibi uzun bir süreç sonunda, fiziksel ve kimyasal değişim sonucu organik ve inorganik bileşenlerden oluşan tortul bir kayaçtır (https://www.tki.gov.tr/enerji-ve-komur).

Ülkemizde kömür bakımından en zengin bölge olarak Zonguldak Havzası bölgesidir. Yapılan rezerv çalışmaları sonucunda tespit edilen 1,52 milyar ton kömür rezervi tespit edilmiştir (TESAB, 2024).

Ülkemizde 2022 itibariyle kömür ile çalışan 67 adet elektrik santrali bulunmaktadır. Bu santralden 16 adedi ithal kömür ile çalışıyor iken, 46 santral linyit kömürden, 4 santral taş kömüründen ve 1 adet santral ise asfaltit kullanılarak enerji üretmektedir. Bu santrallerden üretilen enerji miktarı toplam kurulu gücün %21'ine karşılık gelmektedir. Buna karşın yerli kömüre dayalı üretilen gücün toplam kurulu güce göre oranı ise %11 olarak tespit edilmiştir. (Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı,2024).

Dünyada genelinde çıkarılan kömürün büyük bir bölümü elektrik üretiminde kullanılmaktadır. (Singh H., Kumar S., Mohapatra S. K., Prasad S. B., Singh J. (2021). Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler grubunda, en fazla başvurulan fosil yakıt kaynaklarının başında gelen kömür, birincil enerji üretimi statüsünde yer almaktadır (Li C., Wang X., Yang T., Deng W. (2021).

3.3.Doğal Gaz

Doğal gaz renksiz, kokusuz ve çevreye olan zararı minimum olan özelliğiyle hidrokarbon bir yapıya sahiptir. Doğal gazın petrol ve kömür gibi diğer fosil kaynaklarda olduğu gibi milyonlarca yıl öncesinden yer altında bulunan bitki ve hayvan atıklarının sıcaklık ve basınca maruz kalması sonucu ortaya çıkan kimyasal değişimle meydana geldiği öngörülmektedir (Çorumgaz, 2020). Petrol üretimi esnasında ortaya çıkan ve geçmişte önemsiz olarak görülen Doğal Gaz günümüz itibariyle değerli görülen enerji türleri arasında görülmektedir. Her geçen gün stratejik bir önemi artan doğal gazın, ısıtma, soğutma ve küçük sanayi atölyelerindeki üretimlerde kullanılmaktadır. (Bayraç, 2018: 14-15).

Ülkemizde doğal gaz rezervleri bulunmasına rağmen kullanım alanlarının çeşitli olması sebebiyle bu alanda yeteri bir düzeyde üretime kavuşmadığı bilinmektedir.

Tablo 2: Yıllara Göre Doğalgaz Üretimi

Yıllar Years	DOĞALGAZ ÜRETİMİ (M3) NATURAL GAS (CUBİC METER)
1999	731 098 727
2000	639 222 969
2001	311 562 545
2002	378 402 738
2003	560 633 511
2004	707 008 763
2005	896 424 950
2006	906 587 974
2007	893 055 000
2008	1014 530 570
2009	729 414 369
2010	725 993 340
2011	793 397 572
2012	664 353 885
2013	561 544 788
2014	502 108 992
2015	398 723 410
2016	381 596 942
2017	364 295 167
2018	435 518 023
2019	483 381 033
2020	457 826 359
2021	415 036 880
2022	408 017 074

Kaynak: https://www.mapeg.gov.tr/Sayfa/Petrolistatistik

Ülkemizde özellikle 2015 yılına kadar doğal gazın sektördeki payının her yıl arttığı görülmekte iken 2015 yılında alternatif enerji kaynaklarının artmasıyla kullanım oranlarında düşme olduğu görülmektedir. Hali hazırda üretilen elektrik üretiminde kullanıldığı gibi, konutlarda, sanayide ve hizmet sektöründe kullanılmaktadır.

Kaynak bağımlılığında petrolde olduğu gibi doğal gazda da ülkemizde 2022 yılında yaklaşık 544 milyar m^3 üretilebilir doğal gaz rezervi olmasına karşın, 408 milyon m^3 doğal gaz üretimi yapıldığı tablo 2'den anlaşılmaktadır. Buna karşın ülkemizdeki çeşitli alanlardaki enerji ihtiyacının karşılanması adına 54,6 milyar m3 doğal gaz ithalatı yapılmıştır. Bu veriler ışığında ülkemizin %99 oranında doğal gaz ithalatına bağımlı olduğu sonucuna varılmaktadır. (https://enerji.gov.tr/).

Doğal gaz rezervini ülkelere göre dağılımı şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Dünya Geneli Doğalgaz Rezervleri

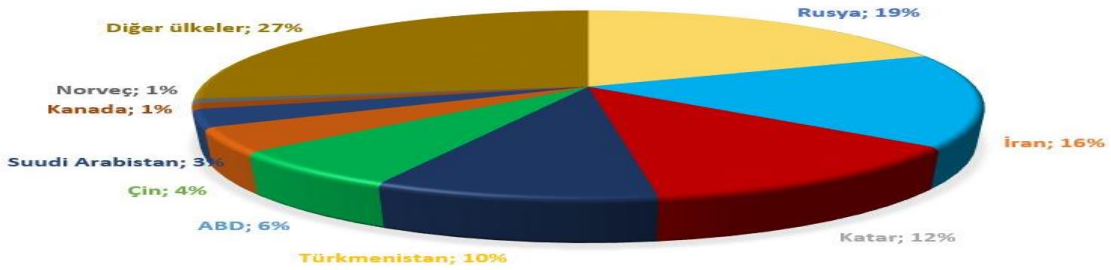

Kaynak: https://enerji.gov.tr/

Şekil 3'te de görüleceği üzere dünya geneli doğal gaz rezervleri incelendiğinde, Rusya ve Kanada'nın %19'luk payla doğal gaz rezervi sıralamasında dünyada ilk sırada yer almaktadırlar.

3.4.Hidrolik

Enerji kaynakları içerisinde çevre dostu olarak bilinen hidrolik enerji, en yaygın kullanılan yenilenebilir enerji kaynakları arasında yer alır. Barajların kurulmasıyla elde edilen suyun hareket enerjisi sayesinde türbinde elektrik enerjisi üretilir. Üretilen enerji miktarı suyun miktarı ve akış hızına göre farklılık göstermektedir. Yüksekten akan su büyük miktarda enerji taşır. Bu enerji, elektrik enerjisine dönüştürülerek kullanılır (Aydem 2024).

Şekil 4: Hidroelektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)

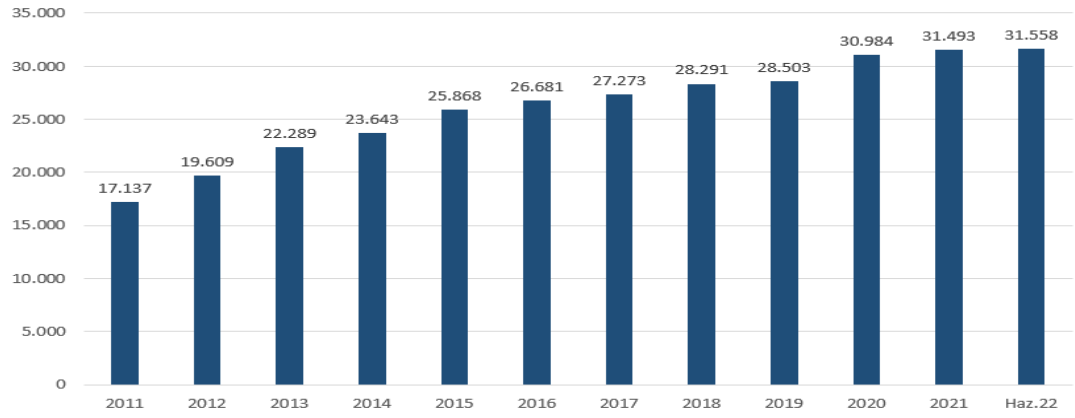

Kaynak: Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı

Hidroelektrik santraller; çevreye uyumlu, temiz, yenilenebilir enerji olmaları sebebiyle tercih edilmektedirler. Enerji üretebilmeleri için yakıt gideri olmayan, uzun ömürlü, işletme gideri çok düşük olması diğer bir tercih sebebi olmaktadır. Ülkemizin coğrafi özellikleri sebebiyle hidroelektrik enerji potansiyeli yüksek olup 2021 yılında hidroelektrik santraller sayesinde 55,5 milyar kWh elektrik üretilmiştir.

Şekil 5. Hidroelektriğin kurulu Güç İçerisindeki Toplam Oranı

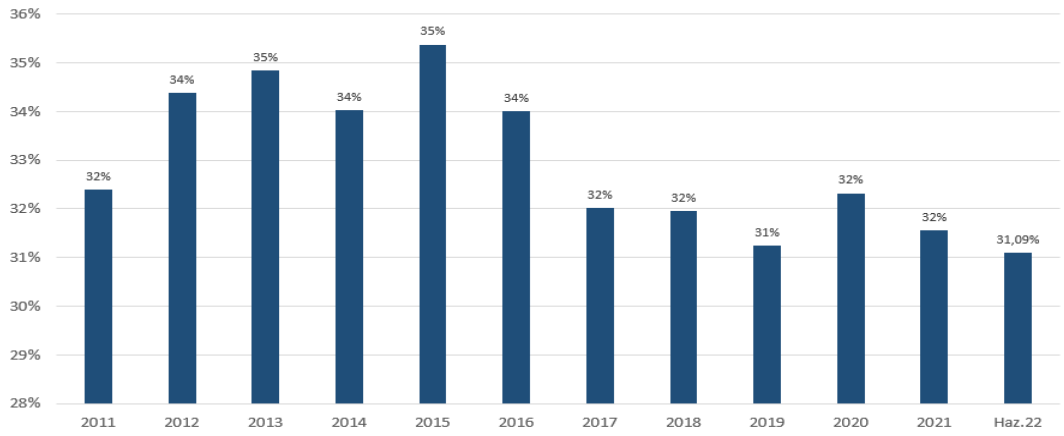

2022 Mayıs ayı bu sayı itibariyle hidrolik yaklaşık 35,2 milyar kWh değerine ulaşmıştır. Haziran 2022 sonu itibariyle hidrolik enerjisine dayalı elektrik kurulu gücümüz 31.558 MW, toplam kurulu güç içerisindeki oranı %31 olup yıllara göre kurulu güç değişimi ve toplam kurulu güç içerisindeki oranı yukarıdaki grafiklerde yer almaktadır. (https://enerji.gov.tr/)

3.5.Rüzgâr

Yenilenebilir enerji kategorisinde yer alan rüzgâr enerjisinin ülkemizdeki yeri oldukça önem arz etmektedir. Fosil yakıt rezervleri ve bu rezervlerin ekonomiye katılmasının maliyetli oluşu bu enerji türünün öne çıkmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerjisi türlerinin kullanımlarının arttırılması Türkiye'nin enerji bütçesine önemli derecede katkı sağlayacaktır(Çakır, 2010).

Teknolojinin her geçen gün ivme kazanarak ilerlemesi, finansal gelişmeler beraberinde enerji ihtiyacını doğuracaktır. Maliyetleri azaltıcı özellikleriyle yenilenebilir enerji bu alanda ilerleme sağlanmasına olumlu etkide bulunacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi başta rüzgâr ve güneş olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanarak ortaya çıkan enerji üretiminin üretimdeki maliyetleri azaltıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Özellikle kıyı bölgelerinin rüzgar ve güneş enerjisi kullanımı sayesinde, dışsallıklar hesaplanmadan bile fosil yakıtlar ile maliyetler açısından rekabet edebilir konuma ulaşmıştır (Amin, 2016).

3.5.1.Rüzgâr Enerjisine Dayalı Kurulu Güç Gelişimi

Rüzgâr enerjisine dayalı güç üretiminin geçmişi çok eski zamana dayanmamakla birlikte özellikle 2011 yılından itibaren Şekil 5'ten de anlaşılacağı üzere ivme kazandığı görülmektedir.

Şekil 6: Rüzgâr Enerjisi Kurulu Güç (MW)

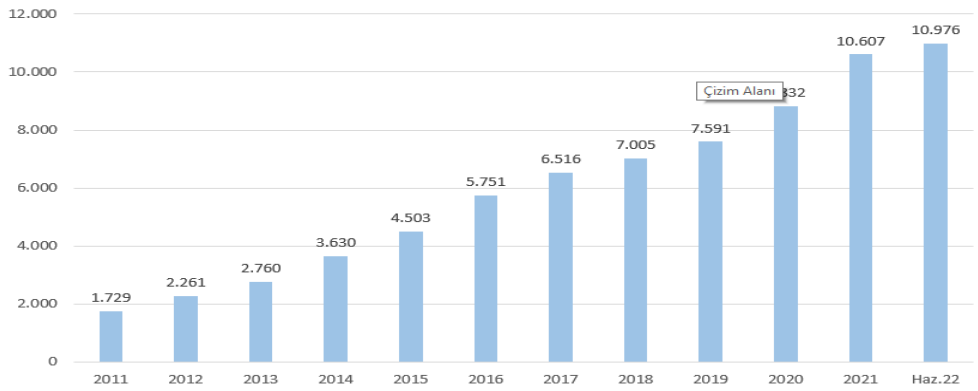

Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı'nın verilerine göre ülkemizde 2022 ortalarına doğru rüzgar enerjisiyle üretilen güç miktarının 10.976 MW 'ta ulaştığı ve sektördeki kurulu güç içerisindeki oranın ise % 10,81'e ulaştığı belirtilmektedir.

Şekil 7: Rüzgâr Enerjisi Toplam Kurulu Güç İçerisindeki Oranı (%)

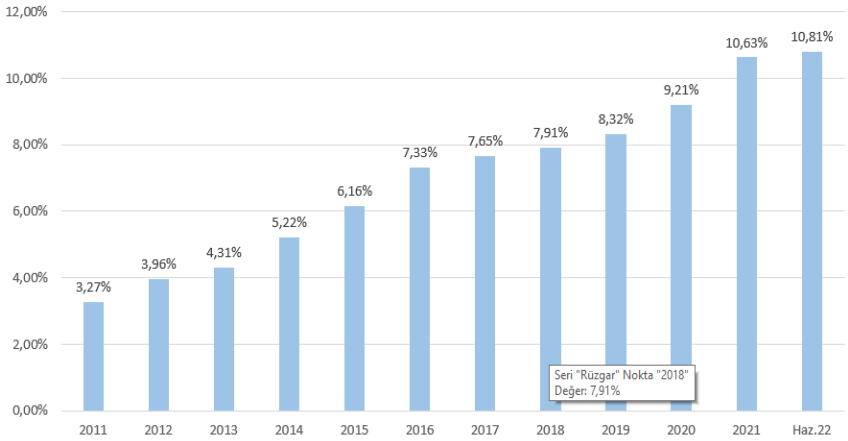

Kaynak: https://enerji.gov.tr

Şekil 6'dan anlaşılacağı üzere 2011 yılında enerji sektöründeki oranı 3,27 iken 2011 ile 2022 yılları arasında artış gözlendiği gözlenmektedir. Bu artışın devam etmesi yenilenebilir enerjinin maliyetleri azaltması noktasında önemli bir güç olacağı ve kaynak bağımlılığı noktasında iyileştirici faktör olacağı bilinmektedir. Bu noktada güneş gibi rüzgâr enerjisine yapılacak yatırımların sonucunda elde edilecek enerjinin üretime entegresi önemli bir faktör olacaktır.

3.6.Güneş

Güneşin içerisinde bulunan füzyon sürecinin açığa çıkmasıyla oluşan güneş enerjisi, genellikle ısınma ve elektrik ihtiyacının karşılanmasında yoğun bir şeklide kullanılmaktadır. Çevreci özelliğiyle de bilinen güneş enerjisi temiz enerji kaynakları arasında gösterilmektedir (Yılmaz, 2012). Sonsuz bir enerji kaynağı olması, kolaylıkla işlenebilmesi, mekanik bir yıpranmaya

uğramaması ve güneş enerjisi üretmek üzere kurulan panellerin pratikliği sayesinde dünya genelinde popülaritesinin her geçen gün atmasını sağlamaktadır. Ayrıca dünyadaki canlı ekosistemin devamlılığını için en önde gelen enerji kaynağı olan güneş enerjisi geçirdiği değişimler sonucunda aynı zamanda rüzgâr, okyanus sıcaklık farkı, deniz dalgası gibi enerji türlerine de dönüşme özelliğine sahiptir. (Varınca ve Gönüllü, 2006). Temiz bir enerji kaynağı olma özelliğine sahip olması ve kurulum aşamasından sonra ise düşük maliyetli olması, bu enerji türünün önemini arttıran faktörlerdir.

3.6.1.Güneş Enerjisi Potansiyelimiz

Ülkemiz, coğrafi konumu nedeniyle Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlasına (GEPA) 2.741 saat ve yıllık toplam ışınım değeri 1.527,46 kWh/m^2 olduğu, bu verilere göre önemli bir güneş enerjisi potansiyelinin olduğu görülmektedir.

Şekil 8: Enerji Potansiyeli Haritası

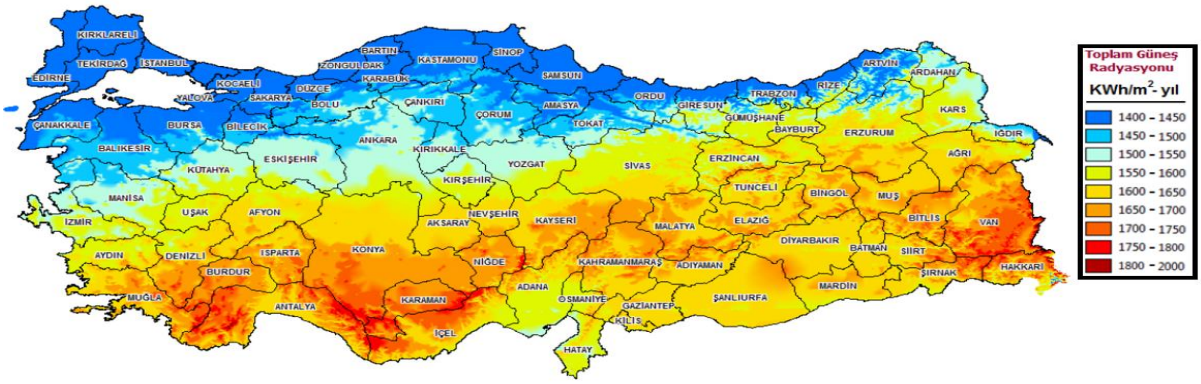

Kaynak: https://enerji.gov.tr

Şekil 8'den de anlaşılacağı üzere özellikle güney bölgelerde yer alan Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde güneş enerjisi potansiyelin yüksek olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Van ilinin de güneş enerjisi potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 9: Güneş Enerjisinin Kurulu Güç Miktarı (MW)

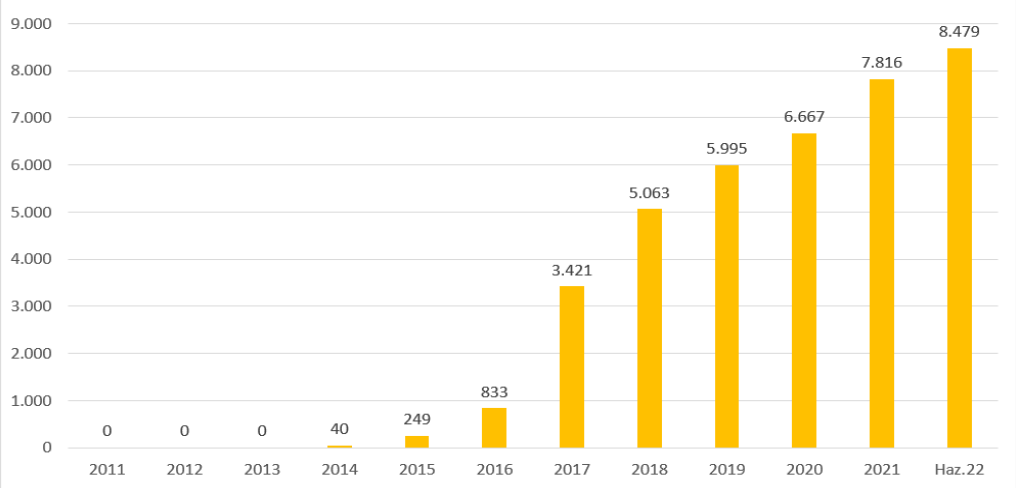

Kaynak: https://enerji.gov.tr

Şekil 9'dan da anlaşılacağı üzere ülkemizdeki güneş enerjisinin kurulu güç oranının 2015'ten itibaren başlayarak arttığı görülmektedir. Özellikle 2014 yılında üretilen güneş enerjisi miktarı 40 mw olurken bu miktarın 2022 haziran ayı itibariyle 8.479 mw'a ulaşmış olması Ülkemizde güneş enerjisinin üretimi noktasında yapılan yatırımların arttığını göstermektedir.

Şekil 10: Güneş Enerjisinin Kurulu Güç Oranı (%)

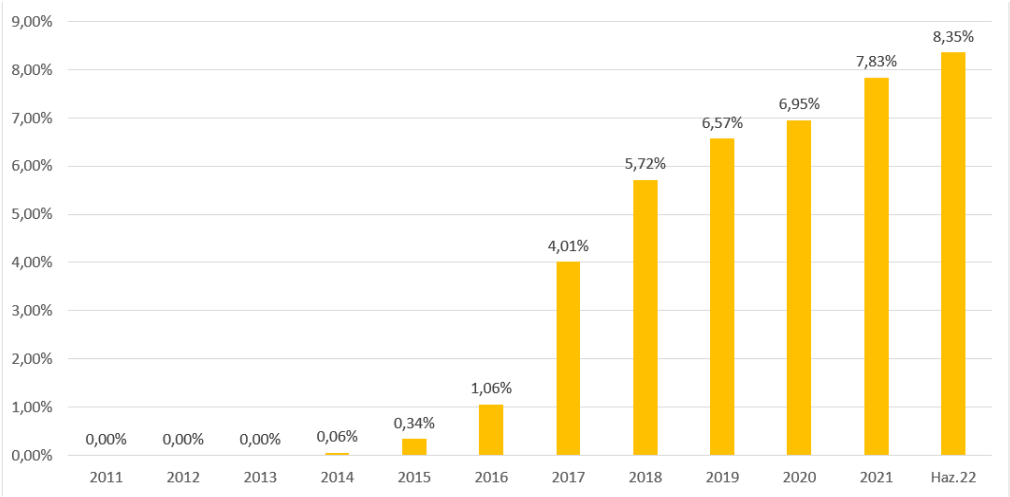

Kaynak: https://enerji.gov.tr

Şekil 10'da ise 2014 yılında üretilen güneş enerjisinin enerji sektöründekinin oranın 0,06 olduğu görülmekte iken 2022 Haziran ayı itibariyle bu oranın 8,35 olması da güneş enerjisinden faydalanılmasına yönelik yatırımların arttığı göstermektedir.

3.7.Jeotermal

Yerkabuğunun farklı katmanlarında yer alan ve potansiyelini yeryüzündeki havzalardan temin eden erimiş mineral tuzlar ve gazları içeren barındıran su ve buhar kütlelerinin meydana getirdiği hidrotermal kütleye Jeotermal enerji denir (Arslan, 2006). Diğer bir ifadeyle yer küre kabuğunda depolanan ısıl enerji jeotermal enerji oluşturur (Etemoğlu vd., 2004).

Yerküredeki termal rejimler kaynak tiplerine basınçlı yeraltı enerji, sıcak kuru kaya, yerküre, magma enerjisi ve hidrotermal enerji olarak sınıflandırılmaktadır. Yukarıda sayılanlar arasında yerküre enerjisi, yerkabuğuna yakın bölgelerde oluşan bir ısıl enerji olduğundan, yerkürenin çeşitli bölgelerinde bulunabilmektedir. Genel olarak endüstriyel ısı ihtiyacının karşılanmasında kullanılan bu enerji türü ayrıca konutların ısıtılması, serinletilmesi ve sıcak su ihtiyaçlarının karşılanmasında da kullanılmaktadır. (Arslan, 2006).

3.7.1.Jeotermal enerjinin kullanım alanları;

Türkiye'de başlıca jeotermal alanların %95'i ısıtma ve kaplıca kullanımına, geri kalan %5'lik kısmı da elektrik üretimine uygundur. Ülkemizde bulunana jeotermal kaynaklarının düşük ve orta entapilli (maddenin yapısında depolanan enerjilarin toplam hacmi) sebebiyle bu kaynaklar, ısıtma (konut, şehir, termal tesis, sera vb.), kimyevi madde, elektir üretimi ve termal turizmde değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2005).

3.7.2.Türkiye Jeotermal Enerji Potansiyeli

Ülkemiz volkanik özellikleri sebebiyle jeotermal kuşağında yer almaktadır. Özellikle Ege bölgesindeki çöküntü alanları ile Kuzey Anadolu deprem kuşağı jeotermal kaynak bakımından yüksel potansiyele sahip bölgelerimizdir (Ülker, 1994). Ülkemizde 1.000'e yakın jeotermal kaynak bulunmaktadır. Jeotermal potansiyeli açısından Avrupa'da 1. ve kurulu güç açısından ise Dünyada 4. ülke konumundadır. Jeotermal enerji kullanılarak elektrik üretimini en çok yapan ülke sıralamasında ABD ilk sırada yer almakta iken, ABD'yi Endonezya, Filipinler, Türkiye ve Yeni Zelanda takip etmektedir (https://enerji.gov.tr.)

Jeotermal kaynaklarının ülkemizdeki dağılımını yer aldığı harita şekil 9'da gösterilmektedir.

Şekil 11: Jeotermal Kaynak Dağılımı

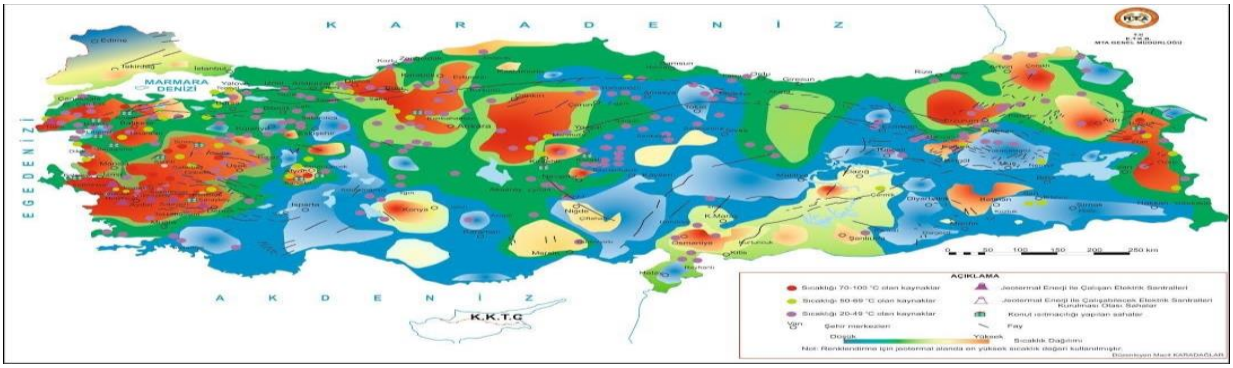

Kaynak: https://enerji.gov.tr

Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere ülkemizdeki jeotermal potansiyelin en yüksek olduğu bölge olarak Batı Anadolu olduğu görülmekte iken en az olduğu bölgenin ise Güneydoğu Anadolu olduğu görülmektedir.

1975 yılında 0,5 MHW güç üreten Kızıldere Santrali ile ilk jeotermal enerji üretimine başlanmıştır. Bu oran 2004 yılından itibaren mevcut kaynakların geliştirilmesi ve yeni kaynak alanlarının aranmasıyla 3.100 MW 'ta kadar yükselmiştir (Kaynak: https://enerji.gov.tr)

3.7.3.Elektrik Üretimi

Jeotermal enerji, ısıtmanın yanı sıra elektrik üretiminde de yaygın olarak kullanılmaktadır. jeotermal enerji kurulu gücü Haziran 2022 sonu itibariyle 1686 MW, toplam kurulu güç içerisindeki oranı %1,66 olup yıllara göre kurulu güç değişimi ve toplam kurulu güç içerisindeki oranı aşağıdaki grafiklerde yer almaktadır.

Şekil 12: Jeotermal Kaynaklı Kurulu Güç (MW)

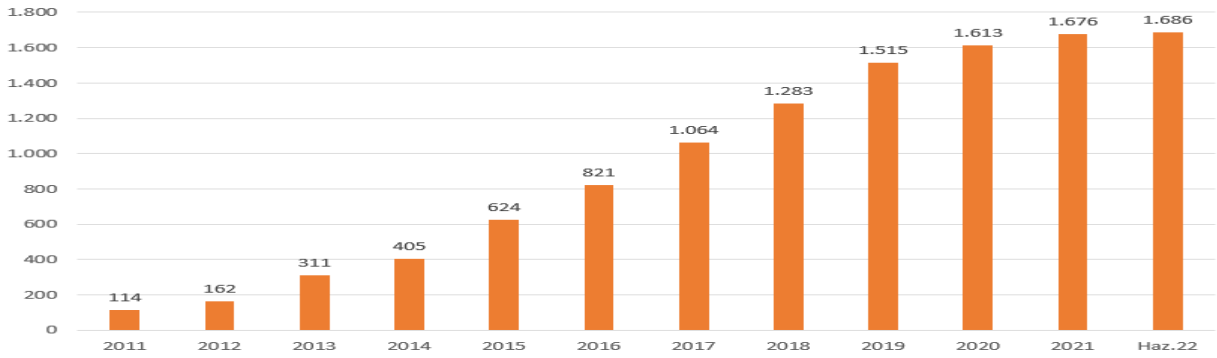

(**Kaynak:** https://enerji.gov.tr)

Şekil 12'dan da anlaşılacağı üzere 2011 yılından jeotermal enerjiden elde edilen elektriği MW cinsinden 114 olduğu görülürken bu oranın Haziran 2022 yılından itibaren ülkemizdeki kurulu güçten elde edilen elektriğin 1.689 MW ulaştığı görülmektedir.

Şekil 13: Jeotermal Kaynaklı Kurulu Güç Oranı (%)

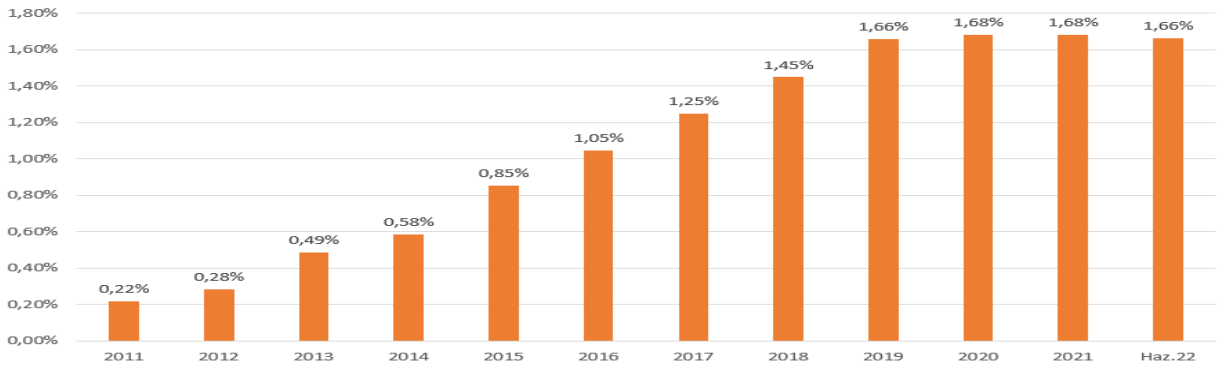

(**Kaynak:** https://enerji.gov.tr)

Şekil 13 de ise Jeotermal kaynaklardan kurulu güç oranın 2011 yılında % 0,22 olurken bu oranın 2022 itibariyle piyasanın %1,66 sına karşılık geldiği görülmektedir.

3.8.Nükleer Enerji

Petrol, kömür, doğalgaz kaynakları gibi nükleer enerji hidrolik santraller yenilenemeyen kaynak statüsünde yer almaktadır (Uğurlu, 2006). İlk olarak 1789 yılında Uranyum 'un keşfi ile başlayan bu enerji türünün tarihçesine baktığımızda, 1934 yılında atomun parçalanması sonucunda politika, bilim dünyası ve sanayi sektörünün ilgisini çekmeye başlamıştır. Birçok alanda meydana gelen teknolojik gelişmeler gibi bu alanın da keşfi öncelikle askeri ve savunma amaçlı olduğu görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında ise 2023 yılının Temmuzu itibariyle, 31 ülkede 410 nükleer reaktör işletmede, 17 ülkede 57 adet nükleer reaktör de inşa halinde olduğu belirtilmektedir. Nükleer santrallerde üretilen elektrik dünya elektrik arzının yaklaşık %10'una denk gelmektedir. Ülke bazında bakılırsa Fransa elektrik talebinin %63'ünü, Slovakya %59'unu, Macaristan yaklaşık %47'sini, Belçika yaklaşık %46'sını, Güney Kore %30'unu ve ABD %18'ini nükleer enerjiden karşılamaktadır (Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakalığı 2024).

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında 12 Mayıs 2010 yılında Nükleer Güç Santralinin Tesisi ve İşletilmesi adı altında bir antlaşma imzalanmıştır. Gerekli prosedürler yerine getirildikten sonra 13 Aralık 2013 yılında çalışmalara başlanmıştır. Hali hazırda ülkemizde yapımına devam edilen ilk nükleer enerji santrali olma özelliğini taşıyan Akkuyu Nükleer Güç Tesisi, 27 Nisan 2023'te yakıt çubukları getirilerek yapı nükleer tesis olarak anılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmaların hızla devam ettiği reaktörün 2024 yılında üretilmesi beklenmektedir (NTV, 2023). Bunun yanında, Akkuyu Nükleer A.Ş. tarafından Rusya'ya nükleer enerji mühendisliği eğitimine toplam 317 Türk öğrenci gönderilmiştir. Bu öğrencilerden 291'i eğitimlerini tamamlayarak projede çalışmaya başlamıştır. Buna ek olarak, 71 Türk öğrenci de yüksek lisans

eğitimi amacıyla Rusya'ya gönderilmiştir. Ayrıca, MEB tarafından yürütülen YLSY bursu kapsamında ülkemizin çeşitli kurumlarında çalışmak üzere şimdiye dek yaklaşık 500 öğrenci de Dünya'nın en iyi üniversitelerinde eğitim görmeleri amacıyla yurtdışına gönderilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gerek petrol, doğalgaz gibi fosil yakıtlar olsun gerekse de rüzgâr, güneş gibi yenilenebilir enerji olsun gelişen teknolojik gelişmelere bakıldığında küresel anlamda enerji ihtiyacının da artmasıyla bu kaynaklara olan gereksinimlerin de artarak devam edeceği öngörülmektedir. Özellikle sanayi devriminde sonra üretilen devasa fabrikaların üretiminde kullanılmak üzere makinaların enerji ihtiyacının karşılanmasıyla başlayan bu süreç ilerleyen zamanlarda da artacağı ülkelerin de gelecekte ihtiyaç duyacağı enerji kaynaklara olan ilginin artmasına neden olmaktadır. Bu durumu Türkiye özelinde incelediğimizde ise özellikle son zamanlardaki teknolojik gelişmelerin de yardımıyla enerji üretim ve tüketim oranlarında artış olduğu bu artışın karşılanması ve dışa bağımlılığın da düşürülmesi noktasında bir takım arama tarama faaliyetleri artırdığı görülmektedir. Bu noktada özellikle Karadeniz gazının çıkarılması ve çıkarılan bu gazın üretim tesislerinde uygun üretim düzeylerine dönüştürüldükten sonra gerek konutlarda gerekse de üretim tesislerinde kullanılmaya başlanması ekonomik kalkınma ve toplumsal refahı artıracaktır. Zira özellikle son yıllarda yaşanan enflasyonist ortamın temel nedeni olarak görülen enerji maliyetlerindeki artış ekonomik ve toplumsal olarak refah seviyesinin düşmesine neden olduğu görülmektedir.

Yukarıda açıklananları özetle gelişmiş ülkelere bakıldığında enerji anlamında kendini garanti altına alan ülkelerin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeylerine yansıdığı görülmektedir. Bu noktada ülkemizin de içerisinde olduğu gelişmiş ve ya gelişmekte olan ülkelerin enerjide dışa bağımlılığı sosyo-ekonomik durumlarına açıkça yansıdığı ve bu duruma örnekle enerjide dışa bağımlılığın, gelişmişlik düzeylerinde yavaşlamaya sebep olduğu da bilinmektedir. Petrol üretiminde öz kaynaklarımızla ülkemizdeki bu alandaki enerji ihtiyacının sadece %10'nun karşılanabildiği ve % 90 oranında ithal edildiği bilinmektedir. Doğal gazda ise bu oranın %99 olması kendi öz kaynaklarımızla bu alandaki ihtiyacın sadece % 1'inin karşılandığı görülmektedir. Bu sorunların aşılması noktasında özellikle ülkemizin yenilenebilir enerjiye biraz daha fazla önem vererek kendi öz kaynaklarıyla üretilen enerjinin üretime kazandırılması ve ithal edilen enerji miktarının azaltılması sonucunda maliyet düşüşlerine etki edecek ve enerji maliyetlerinden kaynaklı fiyat artışların önüne geçilmesi toplumsal refahın armasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akpolat, A. ve Altıntaş, N. (2013). "Enerji Tüketimi İle Reel GSYH Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1961-2010 Dönemi", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 8(2), 115-127.

Alper, F.Ö. (2018). "Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1990-2017 Türkiye Örneği", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 223-242.

Amin, A. Z. (2016). The Falling Costs of Renewable Energy: No More Excuses, The Huffington Post,Aktaran:Acevracı,A ve Yıldız, T, (20218). Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 4 (2) 2018, 137-152

Apergis, N. ve Danuletiu, D.C. (2014). "Renewable Energy and Economic Growth: Evidence from the Sign of Panel Long-run Causality", International Journal of Energy Economics and Policy, 4(4), 578-587.

Arslan, E. 2006. Jeotermal Enerjiden Yararlanılarak Kuyu İçi Eşanjörü Yardımıyla Konut Isıtılması ve Sıcak Su İhtiyacının Karşılanması, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Aslan, A. ve Öcal, O. (2016). "The Role of Renewable Energy Consumption in Economic Growth: Evidence from Asymmetric Causality", Renewable and Sustainable Energy Reviews, 60, 953-959.

Aydem, (2024) Hidroelektrik Enerji Santrali (HES) Nedir? Erişim Tarihi: 13/09/2024

Bayraç, H. N., (2018), Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Yapısı ve Uygulanan Politikalar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3, 13-36.

Çakır, M. T., (2010). "Türkiye'nin Rüzgar Enerji Potansiyeli ve AB Ülkeleri İçindeki Yeri", Politeknik Dergisi, 3(4), 287-293.

Çorumgaz (2020). Doğalgaz Nedir? https://www.corumgaz.com.tr/page.aspx?SayfaIcerik=7, Erişim Tarihi: 13/09/2024

Doğan, E. (2016). "Analyzing the Linkage between Renewable and Non-renewable Energy Consumption and Economic Growth by Considering Structural Break in Time-series Data", Renewable Energy, 99, 1126-1136.

Etemoğlu, A.B., Can, M., Kılıç, M. 2004. Ülkemiz Jeotermal Kaynaklarının İkinci Kanun Verim Değerlerine Bağlı Sınıflandırılması, Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, Bursa.

Gençoğlu, M. T. (2002). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Açısından Önemi. Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 14(2), 57-64.

Gerekan, B. ve Gerekan, B. (2014). Petrol Elde Etme Sürecinde Arama, Geliştirme, Terk Etme Faaliyetlerinin Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi. Mali Çözüm Dergisi, Vol. 24(121), 55-76.

Greenfield C., Alverez C. F. (2021). International Energy Agency (IEA). Coal-Fired Power
https://enerji.gov.tr, ErişimTarihi: 02/09/2024

https://www.botas.gov.tr, Erişim Tarihi: 20/09/2024

https://www.ntv.com.tr/galeri/ntvpara/akkuyu-nukleer-tesis-statusune-kavustu%2C-drXIHyYbUOau88HZXWi2g, Erişim Tarihi: 17/09/2024

https://www.setav.org/odak/odak , Erişim Tarihi: 18/09/2024

Karhan, G. (2016). "Enerji Yoğunluğu Ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Analizi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Koç, E. ve Şenel, M.C. (2013). "Dünyada ve Türkiye'de Enerji Durumu-Genel Değerlendirme", Mühendis ve Makina, 54(639), 32-44.

Li C., Wang X., Yang T., Deng W. (2021). Enhancement of fluidity and slurry-phase hydrogenation reactivity of coal-oil slurry by preheating treatment. Fuel, 290.

Singh H., Kumar S., Mohapatra S. K., Prasad S. B., Singh J. (2021). Slurryability and flowability of coal water slurry: effect of particle size distribution. Journal of Cleaner Production,

Şengül, S. ve Tuncer, İ. (2006). "Türkiye'de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme: 1960-2000", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, (21), 69-80.

Uğurlu, Ö. 2006. Türkiye' de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara

Ülker,İ. 1994, Sağlık Turizmi, Kaynaklar Planlama ve Tanıtım

Varınca, K.B., Gönüllü, M.T. (2006). "Türkiye'de Güneş Enerjisi Potansiyeli ve Bu Potansiyelin Kullanım Derecesi, Yöntemi ve Yaygınlığı Üzerine Bir Araştırma", UGHEK, 1. Ulusal Güneş ve Hidrojen Enerji Kongresi, Eskişehir.

Yıldırım, Ö. 2005. Termal Turizm İşletmelerinde Müşteri Sadakati Ve Bir Araştıma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir

Yılmaz, M., (2012). "Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi", Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 4(2), 33-54.

https://www.tesab.org.tr/attachments/article/133/komur~.pdf, Erişim Tarihi: 18/09/2024

WHAT IS MALWARE ?

Aytac Rüstəmli Elçin qızı
Azerbaijan Technical University Master's degree in Cybersecurity

Abstract

This article provides a comprehensive overview of what malware is, including its various types and impacts. Malware refers to software designed to harm systems and data, and it encompasses a range of different types from viruses and trojans to ransomware and spyware. The article describes the characteristics and purposes of each type of malware, while also discussing the key defensive measures used to combat them, such as antivirus programs and encryption techniques. Emphasis is placed on implementing appropriate security measures to mitigate the effects of malware and ensure data protection. Monitoring the evolution of malicious software and applying effective defense strategies should remain a priority for maintaining cybersecurity.

Keywords: Malware, Types of Malware, Viruses, Trojans, Ransomware, Spyware, Worms, Adware, Malware Impact, Anti-malware Solutions

MALWARE NƏDİR ?

Xülasə

Bu məqalə, zərərli proqramların (malware) nə olduğunu, müxtəlif növlərini və onların təsirini ətraflı şəkildə araşdırır. Malware, sistemlərə və məlumatlara zərər vermək məqsədini güdən proqram təminatıdır və viruslardan troyanlara, ransomware-dən spyware-a qədər bir çox fərqli növdə mövcuddur. Məqalə, malware-in hər bir növünün xüsusiyyətlərini və istifadə məqsədlərini təsvir edir, eyni zamanda, bu növ zərərli proqramlarla mübarizədə istifadə olunan əsas müdafiə metodlarını, məsələn, antivirus proqramlarını və şifrələmə texnikalarını müzakirə edir. Malware-ın təsirini azaltmaq və məlumatların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün müvafiq təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqi vurğulanır. Gələcəkdə zərərli proqramların inkişafını izləmək və effektiv müdafiə strategiyalarını tətbiq etmək prioritet olmalıdır.

Açar sözlər: Zərərli proqram, Zərərli proqram növləri, Viruslar, Trojanlar, Ransomware, Spyware, Qurdlar, Adware, Zərərli proqram Təsiri, Zərərli proqram əleyhinə həllər

Malware Nədir?

Malware (zərərli proqram təminatı) kompüter sistemlərinə və şəbəkələrə zərər vermək, məlumatları oğurlamaq və ya sistemi manipulyasiya etmək üçün hazırlanmış proqram təminatıdır. Malware müxtəlif formalar ala bilər və istifadəçinin icazəsi olmadan cihazlara yerləşdirilir. Onun məqsədi adətən maliyyə qazancı, məlumatların oğurlanması və ya

sistemlərin pozulması olur. Malware, zərərli kod vasitəsilə işləyir və cihazların funksiyalarını idarə edir, onları qeyri-qanuni məqsədlər üçün istifadə edir.[1]

Malware Növləri

- **Viruslar**: Viruslar özlərini digər proqramlar və ya fayllara yapışdıraraq yayılan zərərli proqramlardır. Onlar kompüterə bulaşdıqdan sonra faylları məhv edə, məlumatları oğurlaya və ya sistemi iflic edə bilər.[2]
- **Troyanlar**: Troyanlar zərərli fəaliyyətlər həyata keçirmək üçün gizli şəkildə sistemə daxil olan proqramlardır. Onlar adətən qanuni proqram kimi görünsə də, arxa planda sistemə zərər verir və məlumatları oğurlayır.
- **Ransomware**: Bu zərərli proqram növü kompüterdəki faylları şifrələyərək onlara girişin qarşısını alır və istifadəçidən fidyə tələb edir. Ödəniş edilmədikdə, məlumatlar silinə bilər.
- **Spyware**: Spyware istifadəçinin məlumatlarını gizli şəkildə toplayan və üçüncü tərəflərə göndərən zərərli proqramdır. Bu məlumatlar parollar, bank məlumatları və şəxsi məlumatlar ola bilər.
- **Worms**: Worms (qurdlar) sistemlər arasında avtomatik olaraq yayılan zərərli proqramlardır. Onlar viruslardan fərqli olaraq özlərini digər proqramlara yapışdırmır, lakin şəbəkələrdə sürətlə yayıla bilər.[3]
- **Adware:** Adware, istifadəçilərə icazəsiz reklam göstərən zərərli proqramdır. Bu proqramlar adətən sistem performansını yavaşladır və istifadəçilərin internet təcrübəsini pozur.

Malware-in Yayılma Yolları

Malware-in yayılma yolları çox müxtəlifdir. Ən geniş yayılmış metodlardan biri zərərli e-poçt əlavələridir. İstifadəçilər e-poçt vasitəsilə göndərilən zərərli faylları açdıqda, malware sistemə bulaşır. Digər yayılma yolları arasında infeksiyalı veb saytlar, şübhəli proqramlar və faylların paylaşılması, həmçinin USB cihazları və digər xarici saxlama vasitələri yer alır.[4]

Malware-in Təsiri

Malware sistemlərin fəaliyyətini pozmaq, məlumatları oğurlamaq və cihazları idarə etmək üçün istifadə olunur. Bu, həm şəxsi, həm də korporativ səviyyədə ciddi təsirlərə səbəb ola bilər. Malware kompüterin sürətini azaldır, faylları şifrələyir və məlumatları məhv edə bilər.[5] Daha ciddi hallarda, böyük təşkilatların əməliyyatlarına mane ola və böyük maliyyə zərərlərinə səbəb ola bilər.

Malware-dən Qorunma Yolları

- **Antivirus Proqramları:** Antivirus proqramları malware-i aşkar etmək və aradan qaldırmaq üçün əsas vasitələrdən biridir. Onlar zərərli proqramları tanıyır və onları bloklayır.
- **Firewall və IDS/IPS Sistemləri:** Firewall, şəbəkəyə daxil olan və çıxan trafikə nəzarət edərək, zərərli fəaliyyətlərin qarşısını alır. İntrusion Detection Systems (IDS) və Intrusion Prevention Systems (IPS) isə şəbəkədəki anormal fəaliyyətləri izləyir və hücumları aşkar edir.[6]
- **Məlumatların Şifrələnməsi:** Şifrələmə məlumatları qorumaq üçün istifadə olunan əsas üsullardan biridir. Bu metod məlumatların yalnız icazə verilən şəxslər tərəfindən oxunmasını təmin edir.
- **Təhlükəsiz İnternet Davranışları:** İstifadəçilər internetdə təhlükəsiz davranaraq, şübhəli e-poçtları açmamaq, şübhəli veb saytlara daxil olmamaq və yalnız etibarlı mənbələrdən proqram yükləməklə malware-dən qoruna bilərlər.[7]

Zərərli Proqramların Aşkar Edilməsi və Aradan Qaldırılması

Zərərli proqramların aşkar edilməsi üçün antivirus proqramları, firewall və digər təhlükəsizlik alətləri istifadə olunur. Bu alətlər zərərli proqramları tanıyır, onların fəaliyyətini bloklayır və onları sistemdən təmizləyir. Malware aşkar edildikdən sonra, onun təsirini azaltmaq üçün dərhal tədbirlər görülməlidir. Bura zərərli proqramın mənbəyinin müəyyən edilməsi, təsirlənmiş faylların təmizlənməsi və gələcək hücumların qarşısını almaq üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsi daxildir.[8]

Müasir Dünyada Malware ilə Mübarizə və Gələcəkdə Gözlənilən Təhdidlər

Müasir dövrdə malware təhlükəsi davamlı olaraq inkişaf edir. Kibertəhlükəsizlik mütəxəssisləri yeni növ zərərli proqramların qarşısını almaq üçün mütəmadi olaraq yeni müdafiə strategiyaları hazırlayırlar. Gələcəkdə, zərərli proqramların daha da mürəkkəbləşəcəyi gözlənilir, bu da şirkətlərin və fərdi istifadəçilərin təhlükəsizlik tədbirlərini daha da gücləndirməsini tələb edir. Xüsusilə, süni intellekt və maşın öyrənməsi kimi yeni texnologiyalar malware ilə mübarizədə mühüm rol oynayacaqdır.[9]

Nəticə. Malware, müasir kibertəhlükəsizlik sahəsində ciddi bir təhlükə olaraq qalmaqdadır. Zərərli proqramlar, fərdi istifadəçilərdən tutmuş iri korporasiyalara qədər hər kəs üçün ciddi nəticələr doğura biləcək hücumlar həyata keçirə bilər. Malware-in müxtəlif formaları — viruslar, troyanlar, ransomware, spyware və digər növlər — fərqli məqsədlər üçün istifadə

olunur və bu hücumların təsiri geniş miqyasda ola bilər. Buna görə də, məlumatların qorunması və sistemlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün antivirus proqramları, firewall, IDS/IPS kimi təhlükəsizlik alətlərinin istifadəsi və şifrələmə kimi metodlar həyati əhəmiyyət daşıyır. Gələcəkdə də zərərli proqramlarla mübarizənin vacibliyi artacaq, çünki texnologiyanın inkişafı ilə yanaşı, təhlükələrin mürəkkəbləşməsi də qaçınılmaz olacaqdır. Beləliklə, həm fərdi istifadəçilər, həm də təşkilatlar malware hücumlarının qarşısını almaq üçün daim məlumatlı olmalı və müdafiə tədbirlərini gücləndirməlidirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. **"Computer Security: Principles and Practice"** by William Stallings and Lawrie Brown
2. **"Malware Analyst's Cookbook and DVD: Tools and Techniques for Fighting Malicious Code"** by Michael Hale Ligh, Steven Adair, Blake Hartstein, and Matthew Richard
3. **"The Art of Computer Virus Research and Defense"** by Peter Szor
4. **"Malware Forensics: Investigating and Analyzing Malicious Code"** by Cameron H. Malin, Eoghan Casey, and James M. Aquilina
5. **"Practical Malware Analysis: The Hands-On Guide to Dissecting Malicious Software"** by Michael Sikorski and Andrew Honig
6. **"Handbook of Computer Networks and Cyber Security: Principles and Paradigms"** edited by A. T. Chan and H. C. Li
7. **"Hacking: The Art of Exploitation"** by Jon Erickson
8. **"Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems"** by Ross Anderson
9. **"Computer Virus Development and Control"** by John McCormac

İNSAN HAKLARINI SAVUNMADA GÜÇLÜ FAKAT SINIRLI BİR ARAÇ: ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

Dr. Öğretim Üyesi, Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU
T. C. Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-4327-4576

ÖZET

Vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini korumak devletlerin başlıca görevlerindendir. Ülkemizde de temel hak ve özgürlükler anayasal güvence altındadır. Türkiye, insan hakları alanında çok temel bir metin olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olup, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisini kabul etmiştir. Anayasamızın 90. maddesi ile de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi iç hukukumuzun bir parçası olarak kabul edilmektedir.

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucunda, Anayasa'nın 148. ve 149. maddelerinde yapılan değişiklikle, Anayasa Mahkemesinin görevlerine, asıl görevi olan norm denetimine ek olarak bireysel başvuruları inceleme görevi de yüklenmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmasının başlıca nedeni, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru sayısının endişe verici bir sayıya ulaşmış olmasıdır. Kabul etmek gerekir ki temel hak ve özgürlüklerin korunması öncelikli olarak iç hukukta çözümlenmesi gereken bir konudur. Bu nedenle, başka birçok devlette olduğu gibi, vatandaşlarımıza kamu güçleri tarafından yapılan hak ihlallerine karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeden önce Anayasa Mahkemesine başvurmaları imkânı sağlanmıştır. Bireysel başvuru, olağan iç hukuk yolları tüketildikten sonra ülkemiz yargı sistemi dâhilinde son çare olarak düzenlenmiş olan olağan üstü, istisnai ve ikincil niteliktedir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, teorik olarak vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruma açısından önemli bir mekanizmadır. Ancak uygulamadaki bazı sorun ve aksaklıklar mekanizmanın etkinliğinin azaltmaktadır. Başvuru sürecinin uzunluğu, mahkemenin iş yükü, kararların bağlayıcılığı, doğrudan kanundan kaynaklı ihlaller dolayısıyla bireysel başvuru yapılamaması ve temel hak ihlaline yol açan Anayasaya aykırı bir kanunun bireysel başvuru neticesinde iptal edilememesi gibi eksiklikler bireysel başvuru mekanizmasına getirilen temel eleştiriler arasındadır.

Çalışmamızda öncelikle bireysel başvuru hakkının teorik temelleri, uygulamadaki işleyişi ve karşılaşılan sorunlar ele alınarak, sistemin etkinliği ve demokratik hukuk devleti ilkesine uygunluğu eleştirel bir perspektifle değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Temel Hak ve Hürriyetler, Bireysel Başvuru, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

A POWERFUL BUT LIMITED TOOL TO DEFEND HUMAN RIGHTS: INDIVIDUAL APPLICATION TO THE CONSTITUTIONAL COURT

ABSTRACT

Protecting the fundamental rights and freedoms of their citizens is one of the main duties of states. Fundamental rights and freedoms are constitutionally guaranteed in our country. Turkey is a party to the European Convention on Human Rights, which is a fundamental document in the field of human rights and has also accepted the jurisdiction of the European Court of Human Rights. Article 90 of our Constitution accepts the European Convention on Human Rights as part of our domestic law.

As a result of the referendum held on September 12, 2010, amendments to Articles 148 and 149 of the Constitution granted the Constitutional Court the additional responsibility of examining individual applications, alongside its primary role of norm supervision.

The primary reason for granting the right to individual application to the Constitutional Court was the alarming number of applications being made to the European Court of Human Rights. It must be acknowledged that the protection of fundamental rights and freedoms is an issue that should primarily be resolved within domestic law. Therefore, as in many other countries, our citizens were given the opportunity to apply to the Constitutional Court against rights violations committed by public authorities before taking their cases to the European Court of Human Rights. The individual application is an extraordinary, exceptional, and subsidiary remedy within our legal system, designed as a last resort after exhausting ordinary domestic legal avenues.

The right to individual application to the Constitutional Court is, in theory, an important mechanism for protecting citizens' fundamental rights and freedoms. However, certain problems and shortcomings in practice reduce the mechanism's effectiveness. Key criticisms of the individual application include the length of the application process, the court's workload, the binding nature of decisions, the inability to make individual applications for violations

directly arising from the law, and the fact that an unconstitutional law causing a fundamental rights violation cannot be annulled as a result of an individual application.

In our study, we will first examine the theoretical foundations of the right to individual application, its practical functioning, and the problems encountered, and then critically evaluate the system's effectiveness and its compliance with the principle of a democratic rule of law.

Keywords: Fundamental Rights and Freedoms Individual Application, European Convention on Human Rights, Constitutional Court, European Court of Human Rights.

1.GİRİŞ

Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) temel fonksiyonu, norm denetimi yapmak, yani hukuk normlarının Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektir. AYM, Anayasa'ya aykırı bulduğu kanunları iptal etme yetkisine sahiptir. Bu yetki, hukukun üstünlüğünün sağlanması açısından son derece önemli olmakla birlikte, sınırlı bir yetki olarak değerlendirilmektedir. Zira hukuk düzeninin tesis edilmesindeki asıl sorumluluk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) aittir. Dolayısıyla, insan haklarının korunmasına yönelik güçlü bir mekanizmanın kurulması da TBMM'nin görevidir (Gözler, 2022). AYM yalnızca TBMM tarafından çıkarılan kanunları denetleyip iptal edebilir; ancak yeni bir kanun çıkarılması konusunda TBMM üzerinde bir baskı unsuru oluşturamaz. Bu sebeple, AYM'nin yetkisinin sınırlı olduğu kabul edilmektedir (Gözler, 2022).

Bununla birlikte, 23 Eylül 2012 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin görevlerine önemli bir yenilik eklenmiştir: bireysel başvuruları inceleme ve karara bağlama yetkisi. Bu yeni görev, hak ihlallerinin ulusal düzeyde çözülmesini sağlama amacıyla AYM'ye verilmiş olup, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuru yapılmadan önce başvuruların iç hukuk mekanizmalarıyla çözüme kavuşturulmasını hedeflemektedir. Bireysel başvuru hakkının tanınmasıyla birlikte AYM'nin iş yükü ve sorumlulukları da önemli ölçüde artmıştır.

Bu çalışmada öncelikle bireysel başvuru hakkının temel özellikleri ve işleyişi ele alınacak, ardından bu sisteme yönelik eleştiriler incelenecektir.

2.BİREYSEL BAŞVURU HAKKININ TEMEL ÖZELLİKLERİ VE İŞLEYİŞİ

Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) asli görevi, kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektir. Bu görevin yanı sıra diğer tüm görevler tali nitelikte kabul edilmektedir. Bireysel başvuru hakkı, 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda Anayasa'nın 148 ve 149. maddelerinde yapılan değişikliklerle hukuk sistemimize dâhil edilmiştir. Bu değişiklikle, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve hürriyetleri kamu gücü işlemleriyle ihlal edilen bireyler, olağan hukuk yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne

başvurabilme hakkına sahip olmuştur. Bu bağlamda, bireysel başvuru hakkı, istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak kabul edilmektedir (Ekinci ve Sağlam, 2012). Bireysel başvuru mekanizması, ülkemizde insan hakları standartlarının yükselmesine katkı sağlayan önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Şen ve Duymaz, 2023).

Bireysel başvuru mekanizmasının getirilmesinin temel nedenlerinden biri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) iş yükünü hafifletmektir. Bu sistemle, Türkiye'ye karşı açılacak davalarda AYM adeta bir "elek" görevi görerek, hak ihlallerinin bir kısmını iç hukukta çözüme kavuşturmayı ve AİHM'e başvuruların sayısını azaltmayı hedeflemektedir. Ancak, bireysel başvuru mekanizmasının tek amacı AİHM başvurularını azaltmak değildir; aynı zamanda kişilere daha hızlı bir şekilde adalete erişim imkânı sağlamayı da amaçlamaktadır (Şen ve Duymaz, 2023). Türkiye gibi birçok ülke, temel hak ihlallerinin öncelikle iç hukuk yollarıyla çözüme kavuşturulması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Bu doğrultuda, İspanya, Almanya, Avusturya, Macaristan, Polonya, İsviçre, Belçika, Rusya, Meksika ve Brezilya gibi ülkeler de hukuk sistemlerine bireysel başvuru hakkını dâhil etmişlerdir (Ekinci ve Sağlam, 2012).

Anayasa'nın 148 ve 149. maddeleri ile 30 Mart 2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45 ila 51. maddeleri ve 12 Temmuz 2012 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, bireysel başvuruya ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Ekinci ve Sağlam, 2012).

Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) kural olarak herkes bireysel başvuruda bulunabilir, ancak yabancı ülke vatandaşları için bu hak, kendilerine tanınan haklarla sınırlı tutulmuştur. Özel hukuk tüzel kişileri ise örgütlenme ve hak arama özgürlüğü kapsamında, üyelerinin haklarının ihlali durumunda bireysel başvuru hakkına sahiptir (Ekinci ve Sağlam, 2012).

Bireysel başvuru, yalnızca Anayasa ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve protokollerinde güvence altına alınan hakların ihlal edilmesi durumunda yapılabilmektedir. Bireysel başvuruda bulunulabilmesi için, başvurucunun AİHS tarafından da korunan anayasal bir hakkının, kamu gücü tarafından bir işlem, eylem ya da ihmal yoluyla ihlal edilmesi gerekmektedir. Bu ihlal, kamu gücünün bağlayıcı ve emredici bir işlemi veya eylemi şeklinde olabileceği gibi, yerine getirilmesi beklenen bir işlem ya da eylemin yapılmaması şeklinde de ortaya çıkabilir (Ekinci ve Sağlam, 2012). Ayrıca, bu işlemin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenlik yetkisi kapsamında gerçekleşmiş olması zorunludur.

Bireysel başvuru kapsamında değerlendirilemeyecek bazı işlemler de mevcuttur. Yasama işlemleri ile idarenin düzenleyici işlemleri hakkında doğrudan bireysel başvuru yapılamaz. Ancak, bu işlemlerin kişilere uygulanması sonucunda bir hak ihlali meydana gelirse, bireysel

başvuru yolu açılabilir. Ayrıca, Anayasa yargısının dışında bırakılan işlemler de bireysel başvuruya konu olamaz (Ekinci ve Sağlam, 2012).

Bireysel başvuru belirli bir süreye tabidir. Başvurunun, iç hukuk yollarının tükenmesiyle alınan kesinleşmiş nihai kararın taraflara tebliğinden itibaren 30 gün içinde yapılması gerekmektedir. Eğer başvuru yolu öngörülmemişse, süre ihlalin öğrenilmesi ile başlamaktadır.

AYM'ye bireysel başvuru yapılabilmesi için belirli ön koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, başvurucunun kişisel ve güncel bir hakkının doğrudan etkilenmiş olması, yani mağdur konumunda bulunması zorunludur. İkinci olarak, başvuru konusu hakkın ihlal edilmesi durumunda, tüm idari ve yargısal başvuru yollarının tükenmiş olması gerekmektedir. Bireysel başvuru, iç hukukta başvurulabilecek son çare olarak değerlendirilmektedir. Son olarak, başvurunun anayasal açıdan önem arz etmesi gerekmektedir. "Anayasal önem kriteri", temel hakları koruma görevinde esas sorumluluğun genel mahkemelere ait olduğunu, ancak daha önce AYM içtihatlarında çözülmemiş yeni ve/veya ciddi meselelerin AYM'ye taşınması gerektiğini belirtir. Bu kriter, AYM'nin, detaylarla boğuşmak yerine önemli meseleleri çözerek genel mahkemeler için temel ilkeleri belirleme görevine odaklanmasını amaçlamaktadır (Ekinci ve Sağlam, 2012).

AYM, bireysel başvuruların incelenmesinde iki aşamalı bir süreç izlemektedir: kabul edilebilirlik incelemesi ve esas inceleme. İlk aşamada, komisyonlar başvurunun kabul edilebilir olup olmadığına karar verir. Başvuru kabul edilirse esas inceleme safhasına geçilir. Esas inceleme sonucunda AYM, başvuruya ilişkin hak ihlali olup olmadığına karar verir. AYM, iki tür karar verebilir: hak ihlali vardır ya da yoktur. Ancak AYM'nin kararları yalnızca tespit niteliğinde olmayıp, ihlal tespit edilmesi durumunda başvurucunun zararının giderilmesi için tazminata hükmedebilir veya yargılamanın yenilenmesine karar verebilir. Ayrıca, zararın giderilmesi ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenleri ve alınması gereken tedbirleri de belirtebilir (Ekinci ve Sağlam, 2012). Yeniden yargılama yapılması hukuki bir gereklilikse, AYM dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Tüm kararlar ilgili kişilere ve Adalet Bakanlığı'na tebliğ edilmektedir.

AYM kararları bağlayıcı ve kesindir; bu kararlara itiraz edilemez. Ancak başvurucunun talebinin reddedilmesi durumunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurma hakkı saklıdır. AİHM'ne başvurabilmek için iç hukuk yollarının tükenmiş olması gerekmektedir. AYM'ye bireysel başvuru, iç hukukun bir parçası haline geldiği için, AİHM'ne başvurmadan önce kişinin AYM'ye başvurmuş olması ve başvurusunun reddedilmiş olması gerekmektedir (Ekinci ve Sağlam, 2012).

3.BİREYSEL BAŞVURU HAKKINA GETİRİLEBİLECEK ELEŞTİRİLER

Bireysel başvuru sisteminin mükemmel işlediğini söylemek mümkün değildir; zira bu sisteme yönelik haklı eleştiriler mevcuttur. Yargı mekanizmalarının etkin bir şekilde çalışması gerektiği gibi, bireysel başvuru sisteminin de etkili olması beklenmektedir. Bir yargı mekanizmasının etkinliği, erişilebilirlik, hızlı karar alma ve verilen kararların uygulanması gibi unsurlarla ölçülür (Gemalmaz, 2022).

Bu ilkelerden hızlı karar alma, doğrudan mahkemenin iş yüküyle bağlantılıdır. Ne var ki, sisteme yöneltilen başlıca eleştirilerden biri, Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) iş yükünün her yıl artmasıdır. 2012 yılından bu yana bireysel başvuru sayılarının sürekli artması ve derdest dava sayısının yükselmesi, iş yükünün ciddi bir soruna dönüştüğünü göstermektedir. Bu soruna çözüm getirilmediği takdirde sistemin kilitlenme noktasına gelmesi kaçınılmaz olacaktır (T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri, 23.09.2012-31.03.2024).

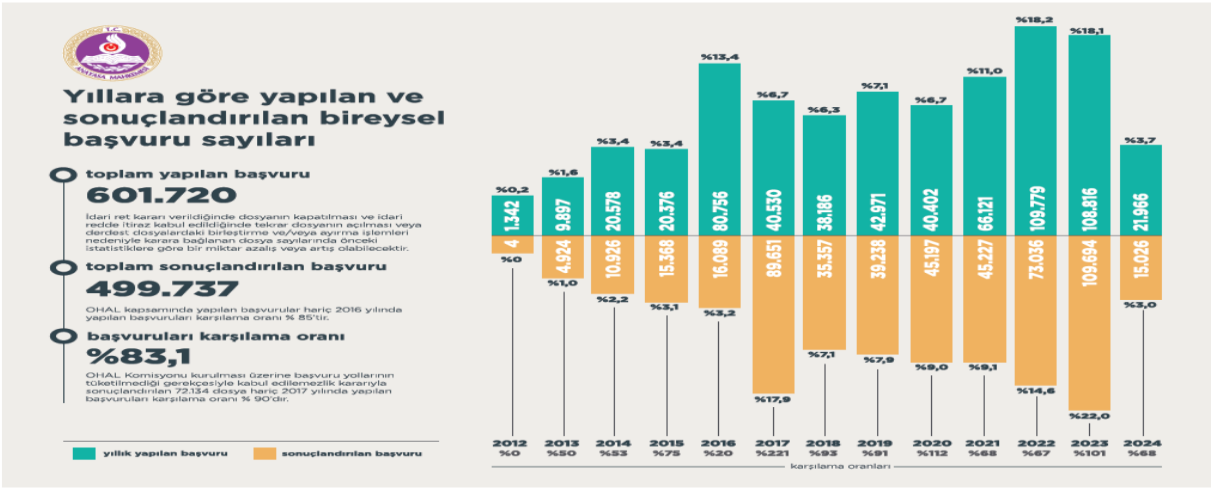

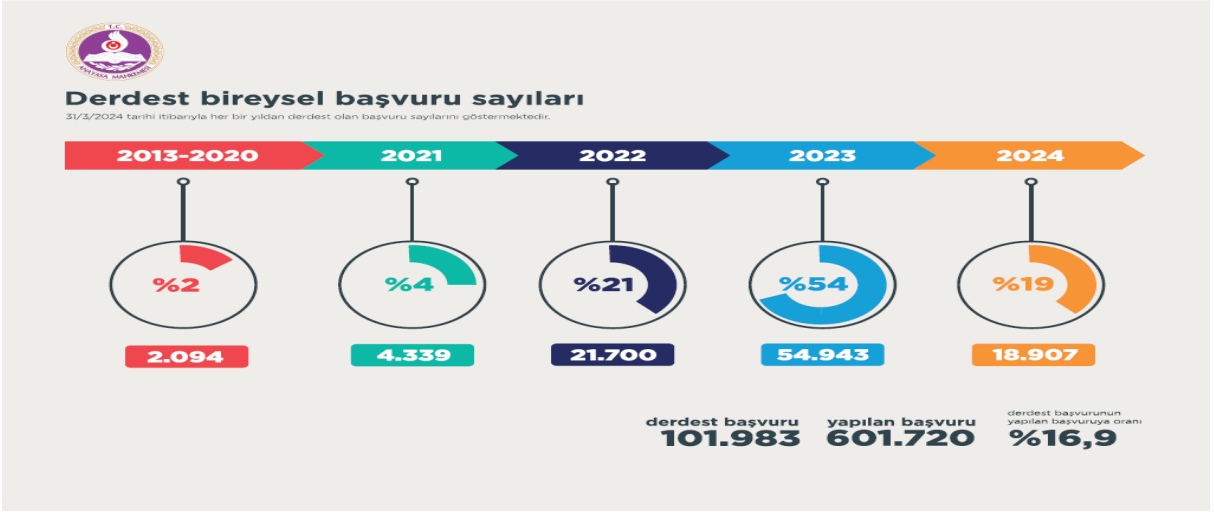

Artan iş yükünün doğal bir sonucu olarak davaların gereğinden fazla uzun sürmesi söz konusudur. Ortalama 5-6 yıl süren davalar bulunmaktadır (Şen ve Duymaz, 2023). İş yükünün

bu denli artması, AYM'nin "makul sürede yargılama" kriterini karşılayabilmesini de imkânsız hale getirmektedir (Doğru, 2022). Bunun yanı sıra, iş yükünün artması nedeniyle Mahkeme'nin özellikle kabul edilemezlik kararlarında gerekçelendirme yapmaması önemli bir sorun teşkil etmektedir (Şen ve Duymaz, 2023). Oysaki başvurucunun başvurusunun neden reddedildiğini öğrenmesi, temel bir haktır.

İş yükü sorununa yönelik çeşitli çözüm önerileri mevcuttur. AYM'nin iş yükünün artmasının temel nedenlerinden biri, alt düzeydeki yargı organlarının insan haklarını yeterince gözetmemeleridir. Oysaki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), iç hukukumuzun bir parçasıdır ve Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca, bir kanun ile AİHS'nin hükümleri çeliştiğinde AİHS'nin uygulanması gerekmektedir. Ancak hâkimler genellikle kararlarında insan hakları temelli bir yaklaşım izlememektedir. Bu nedenle, hukuk fakültelerinde ve yargı organlarının iç eğitimlerinde insan haklarına ağırlık verilmesi elzemdir. Yargı sisteminin her aşamasında insan hakları standardının yerleşik hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, AYM ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) üzerinden erişilebilir olması yararlı olacaktır (Gemalmaz, 2022).

Bununla birlikte, AYM'ye bireysel başvuru safhasında insan haklarını ihlal eden kanunları iptal etme yetkisi verilmesi, sistemin etkinliğini artıracaktır. Böylece aynı kanunların uygulanması sonucu doğan ihlallerden kaynaklanan başvuruların önüne geçilebilir. Ayrıca, dostane çözüm mekanizmasının işlevsel hale getirilmesi de iş yükünü azaltmada etkili olabilir. Özellikle daha basit konularda taraflar, Mahkeme'ye gitmeden tazminat ödemesiyle anlaşarak davayı sonuçlandırabilir. Bir diğer çözüm önerisi ise tazminat miktarlarının artırılarak caydırıcılığın güçlendirilmesidir (Gemalmaz, 2022).

Sisteme yöneltilen bir diğer eleştiri, AYM'nin siyasallaşma endişesiyle ilişkilidir. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili başvuruların bir kısmı siyasi olaylarla bağlantılı olabilmektedir. Ancak Mahkeme'nin bu tür olayları inceleme yetkisi ve görevi varken, sadece kararlarının siyaseti etkilemesi nedeniyle siyasallaştığı iddiasıyla eleştirilmesi, tarafsızlığına dair haksız bir şüphe yaratacaktır (Şen ve Duymaz, 2023). Zaman zaman AYM'nin yetkisini aştığı iddiaları da gündeme gelebilmektedir. Ancak Mahkeme, özellikle suç şüphesi durumunda delilleri incelemek zorundadır (Şen ve Duymaz, 2023). Unutulmamalıdır ki AYM, yalnızca şekli incelemeler yapan bir mahkeme değildir.

Bir diğer sorun, bireysel başvuruya konu olabilecek hakların sınırlı olmasıdır. AİHS ve protokollerinde yer almayan bazı haklar, Anayasa'da yer almasına rağmen bireysel başvuruya

konu olamamaktadır. Aynı durum, protokollere taraf olunmadığı için Anayasa'da yer almasına rağmen bireysel başvuruya konu olamayacak haklar açısından da geçerlidir (Uzun, 2012).

Ayrıca, kanunun 45/3. maddesinde yer alan yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağına dair düzenleme eleştirilmektedir. Oysa Anayasa'da böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Anayasa'ya göre kamu gücü kullanımından kaynaklanan her türlü ihlal bireysel başvuruya konu olabilmelidir. Bu düzenleme Anayasa'ya kıyasla sınırlayıcı niteliktedir (Uzun, 2012). Benzer bir sınırlama kamu tüzel kişileri açısından da geçerlidir. Anayasa'nın 148. maddesine göre herkes başvuruda bulunabilirken, kanun sadece özel hukuk tüzel kişilerine belirli koşullar altında başvuru hakkı tanımaktadır; kamu tüzel kişilerinin ise başvuruda bulunması engellenmiştir (Uzun, 2012).

Son olarak, AYM'nin bireysel başvuruya konu olan ve Anayasa'ya aykırı bulunan kanunları iptal edememesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ne yazık ki, kanun tasarısındaki eski düzenleme kabul edilmemiştir. Bireysel başvurular kapsamında kanunların incelenmesi ve iptal edilmemesi, insan hakları hukuku açısından sakıncalıdır. Temel hak ve özgürlükleri ihlal eden bir normun AYM tarafından iptal edilememesi, sistemin etkinliğini ciddi ölçüde azaltmaktadır (Gülgeç, 2021). En ideal çözüm, bireysel başvuruyu inceleyen bölümün, söz konusu kanun hakkında doğrudan iptal davası açma yetkisine sahip olmasıdır. Bu şekilde, temel hak ve özgürlükleri ihlal eden kanunların ortadan kaldırılması mümkün olacaktır.

4.GENEL DEĞERLENDİRME

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınması, insan haklarının korunması bakımından önemli bir adım teşkil etmekle birlikte, bu mekanizmanın ne derece etkili olduğu hususunda bazı tereddütler mevcuttur. Türkiye'de insan haklarının mutlak surette yüksek bir standarda oturtulması gerekmektedir ve bu hedef, yalnızca bireysel başvuru mekanizması ile değil, yargı organlarının insan hakları temelli bir yaklaşımı benimsemesi ve bu yaklaşımı içselleştirmesi suretiyle mümkün olacaktır.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruları incelemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarının iç hukuka aktarılması bakımından mühim bir işlev üstlenmekteyse de tüm yargı organlarının AİHM içtihatlarına uygun kararlar vermesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) iç hukukta fiilen uygulanabilir hale getirilmesi elzemdir.

Bununla birlikte, bireysel başvuru mekanizmasının çeşitli eksiklikleri bulunmaktadır. Özellikle, Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünün giderek artması ve temel hak ve özgürlükleri ihlal eden kanunları denetleme yetkisinin bulunmaması, bu mekanizmanın işlevselliğini sınırlamakta ve

etkinliğini azaltmaktadır. Dolayısıyla, bu eleştirilerin dikkate alınarak mevzuatta gerekli değişikliklerin ve güncellemelerin yapılması temenni edilmektedir.

5.KAYNAKÇA

Doğru O., (2022). Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarında Süre Sorunu. https://insanhaklari.gen.tr/Pdf.aspx?id=8

Ekinci, H., Sağlam M., (2015). 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, T.C. Avrupa Konseyi, Anayasa Mahkemesi.

https://veyseldinler.com/wp-content/uploads/2018/12/66_soru.pdf

Gemalmaz, B., (2022). Türk Anayasa Mahkemesinin Trajedisi: Bireysel Başvuru Yolunun Etkisizliğinin Bazı Sebepleri ile Bunu Giderebilecek Bazı Öneriler, Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Ankara.

https://www.anayasa.gov.tr/media/8589/bireysel_basvuruda_is_yuku_ve_cozum_onerileri_sempozyumu.pdf

Gözler, K., (2022). Anayasa Yargısının Bireysel Başvurulaşması,

https://anayasa.gen.tr/bireysel-basvurulasma.htm

Güleç, Y. B., (2021). Özgürsüzlük, Kanun ve Bireysel Başvuru: Türk Bireysel Başvuru Sistemine Bir Eleştiri, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi, 12 (2), s. 585-601. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1454751

Şen, E., Duymaz, E., (2023). Bireysel Başvuru Yollarının Güncel Sorunları ve Bunlara Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi

https://sen.av.tr/tr/makale/bireysel-basvuru-yollarinin-guncel-sorunlari-ve-bunlara-yonelik-elestirilerin-degerlendirilmesi

T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri, 23.09.2012-31.03.2024

https://anayasa.gov.tr/media/9362/bb_2024_2.pdf

Uzun, C. D., (2012). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler. SETA Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, https://file.setav.org/Files/Pdf/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-yolu.pdf

STUDY OF THE SYNTHESIS OF SIMULATION AND PHYSICAL MODELING OF AN AUTOMATED PROCESS CONTROL SYSTEM

Ph.D Nazila RAGİMOVA
Azerbaijan State Oil and Industry University
Graduate Student ALMAMMADOVA Mehriban
Ukrainian State University of Railway Transport
ORCID ID: 0000-0001-8324-3697
Graduate Student KAMENİEVA Nina
Graduate Student BİBİKOV Mykyta

ABSTRACT

The essence of the synthesis of two types of modeling during testing of automated process control systems is to configure the interaction of the middle-level software of the system for some of the control objects with real lower-level controllers to which physical models of these objects are connected, and for the other part - with software modules of the simulation model, which simulates the operation of these controllers and devices connected to them at the software level (Fig. 1).

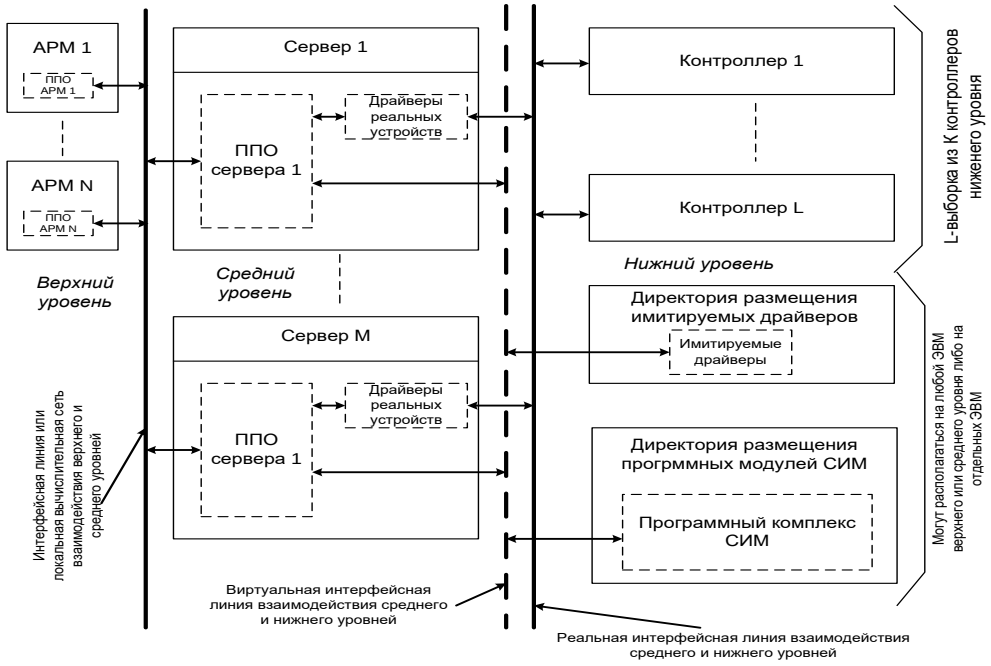

Fig. 1. Generalized scheme of synthesis of simulation and physical modeling of automated process control systems

The interaction of the middle-level software with the lower-level software and hardware is carried out by means of specialized software – drivers of the corresponding interface [3, 5]. These drivers, during their operation, generate temp (temporary) files placed in the

corresponding directories (folders, catalogs, etc.). Similar temp files, similar to the temp files of real drivers, are generated during their operation by the specialized simulation model (SIM) of the automated process control system [3, 5].

These temp files (of simulated drivers) are placed in separate directories within the same or different physical computers. The interaction with controllers physically connected to the test complex is carried out via the real interface line of interaction between the middle and lower levels by means of temp files of real drivers of the lower level equipment, and via the virtual one, by means of temp files of virtual drivers, with the corresponding modules of the simulation model, which simulate the operation of the remaining part of the lower level controllers [6].

Thus, the method of testing the automated process control system consists of performing test actions prescribed by the program and test methodology on the devices of the test complex of the system, the operation of some devices of which is physically modeled using real controllers, and some - programmatically, using the SIM modules. Considering that the control objects of the system are rigidly connected by logical dependencies, the new method allows to provide all the necessary logical dependencies for devices connected to the real interface line due to the SIM modules, and, thus, to ensure the verification of the functioning of the systems as a complex with the necessary selection of lower-level devices with the recreation of the entire set of technological situations [1].

Based on the above, the developed methods can also be applied to any automated process control system, taking into account the following limitations [1, 2, 5, 6]:

- client-server architecture of the automated process control system;

- the basic hardware and software of the automated process control system has been developed and has undergone preliminary examination;

- the core of the automated process control system software is unified for various objects of a certain type, and the adaptation of the software to a specific object (consists in the development and adjustment of auxiliary subroutines and files (configuration files);

- a specialized simulation model performs software simulation of the operation of only the lower level of the system;

- there is a fundamental technical possibility of interaction of the software with both physical controllers of control and monitoring objects and software simulators of similar objects (for example, for some of the station's objects, physical models are created connected to the

controllers of floor devices, and for another part, their operation is simulated using a specialized simulation model).

The last condition is the most important for the implementation of the synthesis of test methods on simulation and physical models. In this case, the preparation of the test complex should not involve changes to the software core, and the configuration of various control and monitoring objects for interaction with physical and simulation models should be carried out only by editing auxiliary software [6]. Within the framework of the synthesis of simulation and physical modeling, the following test methods have been developed: the method of isolated groups; the method of isolated objects; the method of isolated channels. In some cases, mutual combinations of these methods are also possible.

The method of isolated groups (Fig. 2)

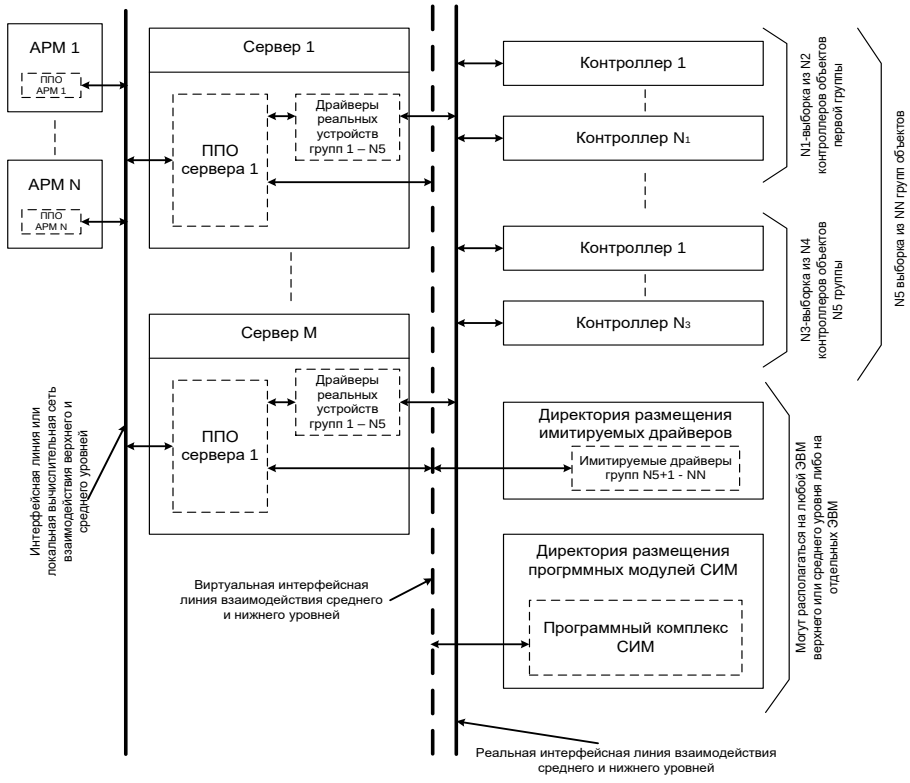

Fig. 2. Structure of the test complex using the method of isolated groups

A group of objects is a set of objects of a certain category that have a common type of interface driver for interaction with lower-level controllers, a common type of lower-level controller, and that exchange with mid-level servers via a single separate interface line for each control channel (or information control channel). When using this method, there is no splitting of the group of objects - each group interacts with a single set of drivers (simulated or real) for each channel.

Thus, within the framework of the implementation of this method, during testing, one or more groups of control and monitoring objects interact with the simulation model, and the remaining groups - with the hardware.

For the technical implementation of this method, the corresponding access addresses to various connection points of interface drivers (simulated and real, respectively) are specified in the technological files of the middle-level server software for each group of objects. The access addresses are specified according to the following approximate scheme (interface lines and groups of objects are numbered conditionally, the dashed line indicates the addresses and drivers of other groups) [3, 5, 6]:

LINE 1 [connection address of driver 1st group 1st channel] >> {real driver}

LINE 2 [connection address of driver 1st group 2nd channel] >> {real driver}

LINE 3 ----------

LINE 4 [connection address of driver 1st group M1st channel] >> {real driver}

LINE N1 [connection address of driver N1st group 1st channel] >> {simulated driver}

LINE N2[connection address of driver N1st group 2nd channel] >> {simulated driver}

LINE N3 ----------

LINE N4 [connection address of driver N1st group MN1st channel] >> {simulated driver}

During testing using the isolated group method, the necessary logical states for objects of those groups that interact with the simulation model modules that affect the state and behavior of objects interacting with real lower-level devices are simulated by means of the SIM.

The main advantages of this testing method compared to other methods within the framework of the given synthesis are:

- ease of setting up the test complex;
- the need to have and configure a limited number of interface lines (only those through which interaction of really connected controllers is performed);
- minimal degree of correction of the technological files of the middle-level software.

The main disadvantage of the isolated group method is the ability to recreate the entire set of process situations for a certain group of objects only in a limited area of the zone served by the APCS, for large-scale systems with a limited number of controllers in a certain group.

Method of isolated objects

Implementation of the method of isolated objects consists of splitting groups during testing and selecting individual objects of control and monitoring from them. In this case, interaction of some objects within one group with the simulation model is organized, and the other part - with the real hardware of the lower level (out of all M + N objects of one group, M objects interact with real drivers, and N with simulated ones). The specified splitting and selection of objects can be carried out within one or several groups (Fig. 3).

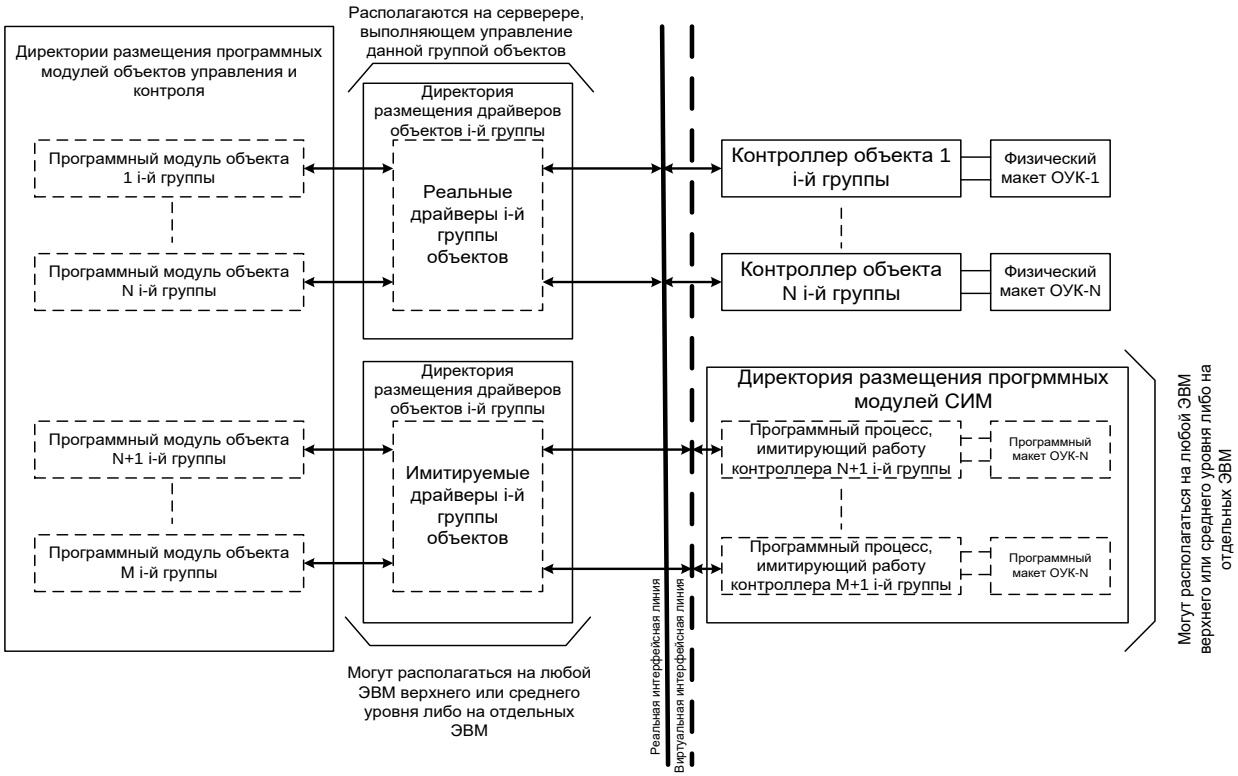

Fig. 3. The principle of implementing the method of isolated objects using the example of splitting one group

The software module of each control and monitoring object (CMO) generates control commands, specified by the software processes of the software of the corresponding server, to the corresponding lower-level controllers or software modules of the simulation model, and also receives control signals from them, via the drivers of the interface of interaction with the lower level, and also receives control signals from them. At the same time, within the

framework of one group of objects, the part of the CMO that interacts with real controllers ensures a comprehensive check of the functions and conditions of the system (during the interaction of components), and the part of the CMO, the operation of which is simulated using the SIM, ensures the necessary set of process situations for a comprehensive check of the functioning of the APCS.

For complete coverage of the functions and conditions of the APCS, as well as the reproduction of all possible process situations during testing using this method, it is recommended to make a certain minimum sample of objects from each group that will interact with the hardware, and for all other (most) objects, organize interaction with the simulation model. In particular, it is possible to organize a connection to the test complex for one lower-level controller of each type, with which one OUK from each group will interact.

Organization of access to connection points of real and simulated interface drivers when implementing this method for example of one ith group of objects, controlled (monitored) by two-channel lower-level controllers, corresponds to the following scheme:

LINE 1 [connection address of the i-th group driver of the 1st channel] >> {real driver}

LINE 2 [connection address of the i-th group driver of the 2nd channel] >> {real driver}

LINE 3 [connection address of the i-th group driver of the 1st channel] >> {simulated driver}

LINE 4 [connection address of the i-th group driver of the 2nd channel] >> {simulated driver}

Similarly, access to the connection points of interaction drivers with real controllers and software modules of the SIM is organized for any number of OUK groups with any number of lower-level controller channels with an arbitrary backup method.

Implementation of the isolated object method allows for full coverage of all process situations for the test object, as well as the use of automated testing tools. This ensures a complete check of the safety, reliability and operability of the system as a whole with the maximum possible coverage of functions and conditions.

The methods of isolated groups and objects can be used in combination - when some of the groups are divided into objects interacting with different drivers; and some of the groups are not subject to division.

The main advantage of the isolated object method is that it complies with all the positive properties (characteristics) of the methods of testing on simulation models and bench tests with a minimum configuration of the test complex with software and hardware of the lower level of the studied APCS and physical models of the OUK. Thus, practically all the disadvantages of simulation and bench tests are eliminated, as a result of which the reliability of the experimental

results increases and the time and material costs for their implementation are reduced. The main disadvantage of the method of isolated objects is the relative complexity of setting up the test complex and the need for more significant adjustment of the technological applications of the mid-level software. Thus, practically all the disadvantages of simulation and bench tests are eliminated, as a result of which the reliability of the experimental results increases and the time and material costs for their implementation are reduced. The main disadvantage of the method of isolated objects is the relative complexity of setting up the test complex and the need for more significant adjustment of the technological applications of the mid-level software.

Separate Channel Method

The method of separate channels is applicable to the process control systems, the lower level of which includes multi-channel (redundant) control and monitoring devices for sensors and actuators. The method of redundancy in this case can be arbitrary, which is determined by the purposes of redundancy. In connection with the use of redundancy of various types of devices of all levels of safety and reliability for most process control systems, the potential prevalence of this method can be very wide [2, 5]. The method of separate channels assumes the separation of interaction for some channels of individual objects or groups of lower-level objects in such a way that some channels interact with the simulation model, and the other - with real lower-level controllers. Thus, when implementing this method, the selected objects interact through one information (control) channel with the simulated drivers, and through another - with the real ones (Fig. 4).

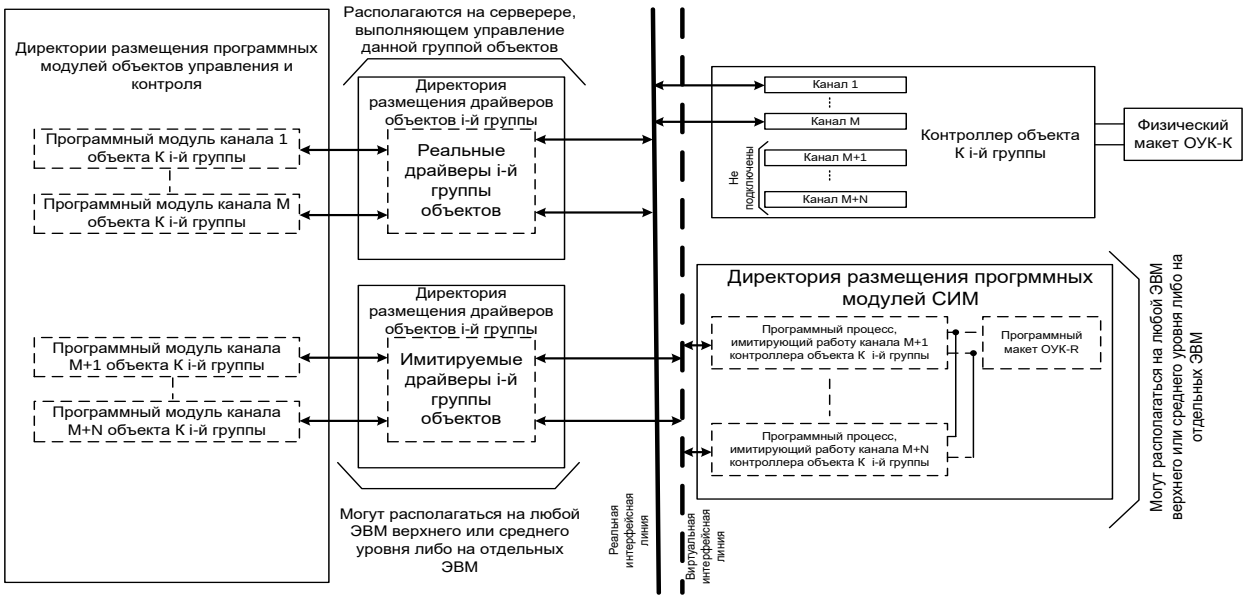

Fig. 4. The principle of implementing the method of separate channels using the example of splitting the channels of the controller of one object

Thus, when implementing this method, from all M+N channels of the redundant controller of a certain object of the lower level of the APCS, the software modules of M channels interact via real interface drivers with the physical channels (quantity - M) of this controller, and the remaining software modules of N channels - with the corresponding modules (processes) of the simulation model, simulating the operation of these channels (via simulated drivers).

This method is not used as an independent tool, but is used in combination with the method of separate groups or the method of separate objects (or with both of these methods).

When using the method of separate channels in combination with the method of separate groups, one channel of the group of objects as a whole interacts with the simulation model, and another channel of the group with the object controllers of the lower level (without splitting the groups and selecting individual objects from them). In this case, the access scheme to the connection points of interface drivers for different channels of groups of objects, using the example of an automated process control system with four groups of objects controlled by two-channel controllers with an arbitrary redundancy method, has the following form:

LINE 1 [connection address of the 1st group driver of the 1st channel] >> {real driver}

LINE 2 [connection address of the 1st group driver of the 2nd channel] >> {simulated driver}

LINE 3 ----------

LINE 4 ----------

LINE 5 [connection address of the m-th group driver of the 1st channel] >> {real driver}

LINE 6 [connection address of the m-th group driver of the 2nd channel] >> {simulated driver}

LINE 7 ----------

LINE 8 ----------

INTRODUCTION

The interaction with real and simulated drivers for controllers with an arbitrary number of channels and for an arbitrary number of object groups is organized in a similar manner. In this case, the method can be applied to one or more object groups.

When using the method of separate channels in combination with the method of separate objects, in the general case, each group of objects is divided according to the following principle

- for all N + M + K objects of the group:

- for N objects, interaction is organized only with the simulation model on both channels;

- for M objects, interaction is organized only with the corresponding lower-level controllers on both channels;

- for K objects, interaction is organized with the simulation model on one channel and with the lower-level controllers on the other.

The interaction with an arbitrary number of groups for controllers with an arbitrary number of channels is organized in a similar manner.

In special cases, the specified scheme can be simplified by splitting not all, but only some of the object groups into subgroups M, N, K.

The use of the method of separate channels in combination with both methods of separate groups and objects assumes for some of the groups splitting into subgroups M, N, K; for some of the groups, organizing the interaction of one channel of the group as a whole with the simulated drivers, and the other with real drivers. In this case, some of the groups can interact as a whole either with the simulation model or with the real hardware of the lower level.

The main objective of testing using the method of separate channels is to check the fulfillment of the conditions for redundancy of control information processing in the interaction complex of all components of the APCS. The use of the method assumes simulating data discrepancies in the channel interacting with the modules of the simulation model, with the channel interacting with the hardware components (the corresponding channel of the controller of the lower level object). In this case, all possible combinations of states are set on both channels within the capabilities of setting the states of the channels of the real lower-level controllers and the simulation model. In this case, the simulation model allows simulating such states of the controlled channel that cannot be set for a real controller using physical models or are fundamentally difficult (for example, simulating sending a code for unauthorized switching on of a more permissive indication on a traffic light, self-propelled movement of a pointer motor, differences in the states of a point in extreme positions, etc.).

CONCLUSION

The use of the method of separate channels in combination with the method of separate objects ensures the most complete set of tests of the automated process control system in the complex of interaction of the constituent components with coverage of not only all process situations, but also the maximum number of technical states of objects. This is the main advantage of this method.

The most rational use of the method of separate channels in combination with the method of separate objects is the formation of a test complex in which:

- for each group of objects, one object of the corresponding category (subgroup) is connected to the test complex, for which it is divided into channels interacting with different drivers (real and simulated), and for another object - not;

- for multi-channel objects (more than two channels), all combinations of physical and software simulations of the operation of the channels of the corresponding device are performed sequentially in time.

The main disadvantages of the method of separate channels are:

- complexity of setting up the test complex;

- the greatest degree of adjustment of technological applications of the mid-level software, which must be returned to their original state during normal operation of the system. However, with strict adherence to the regulations for adjustments and changes, which must be prescribed in the programs and test methods, these shortcomings are minimized.

Key words: controllers, simulation model, interface, object

BIBLIOGRAPHY

1. Glinkov, G.M. ACS TP in ferrous metallurgy [Text] / G.M. Glinkov, V.A. Makovsky. - 2nd ed., revised. and add. - M.: Metallurgy, 1999. - 310 p.

2. Dukhanov, A.V. Simulation modeling of complex systems: a course of lectures / A.V. Dukhanov, O.N. Medvedeva. - Vladimir: Publishing house of Vladimir. state University, 2010. - 115 p.

3. Kustov, V.F. Improvement of methods for testing microprocessor interlocking for safety of use / V.F. Kustov, A.Yu. Kamenev // Actual issues of development of railway automation and telemechanics systems: a collection of scientific papers. – SPb.: PGUPS, 2013. – P. 103 – 118.

4. Mesarovich, M. Theory of hierarchical multi-level systems / M. Mesarovich, D. Mako, I. Takahara; trans. from English; edited by I. F. Shakhnov; foreword by Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences G. S. Pospelov. – M.: Mir, 1973. – 344 p.

5. Patent No. 77047. Ukraine IPC G05B 23/00. Combined test complex for microprocessor interlocking of switches and signals / A. Yu. Kamenev, V. F. Kustov; applicant and copyright holder Ukrainian State Academy of Railway Transport. – No. U201208749; declared 16.07.2012; publ. 01/25/2013, Bulletin. No. 2. – 6 p.

6. Estublier, J. Impact of Software Engineering Research on the Practice of Software Configuration Management / J. Estublier, D. Leblang, A. Hoek and others // ACM Transactions on Software Engineering and Methodology. – 2005. – Vol. 14, No. 4. – Pages 1-48.

AN INVESTIGATION OF THE EFFECT OF WET AND DRY SEASON ON MINERALS AND PHYTOCHEMICALS COMPOSITION OF *CYMBOPOGON CITRATUS* AND *MORINGA OLEIFERA* LEAVES

Bando David CHRİSTOPHER*
Jesse Shingu POLLY
Odiba Emmanuel OGU
Bioresources Development Centre, National Biotechnology Research and Development Agency, Jalingo, Taraba State, Nigeria
Okonofua Eghe PATRICIA
Bioresources Development Centre, National Biotechnology Research and Development Agency, Abuja, Nigeria
Blessing Smart AİGBOGUN
Adamu Tutuwa NASHUKA
Haruna Gambo PEACE
Bioresources Development Centre, National Biotechnology Research and Development Agency, Jalingo, Taraba State, Nigeria.

Abstract

Phytochemical quality and quantity; and minerals varied in plants with respect to seasons. This study investigates the level of the secondary metabolites and minerals in *Cymbopogon citratus* and *Moringa oleifera* in dry and wet season. Phytochemical and minerals screening revealed the presence of phenolics, flavonoids, tannins, alkaloids, glycosides and K, Ca, Na, Fe, Zn respectively in both *Cymbopogon citratus* and *Moringa oleifera*. *Moringa oleifera* show higher quantity of phytochemicals compare to that of *Cymbopogon citratus* in both wet and dry seasons. Phytochemical content detected in both *Cymbopogon citratus* and *Moringa oleifera* samples follow this order:

Cymbopogon citratus; Phenolics>Flavonoids>Alkaloids>Tannins>Glycosides, *Moringa oleifera*; Phenolics>Flavonoids>Alkaloids>Tannins>Glycosides and mineral contents in both *Cymbopogon citratus* and *Moringa oleifera* are in the increasing order: K>Ca>Na>Fe>Zn. The amount of phytochemicals and minerals in *Cymbopogon citratus* and *Moringa oleifera* are slightly higher during wet season.

Keywords: *Cymbopogon citratus, Minerals, Moringa oleifera, Phytochemicals, season.*

KASTAMONU MERKEZ VE İLÇELERİNDE YAŞAYAN İNSANLARIN FAİZ, ENFLASYON VE FAİZSİZ BANKACILIK HAKKINDAKİ ALGI VE GÖRÜŞLERİ*

Aslı KAYA
Kastamonu Üniversitesi, İİBF Finans ve Bankacılık Bölümü, 37150 Kuzeykent, Kastamonu
ORCID ID: 0009-0000-9124-4171
Tolga ULUSOY
Kastamonu Üniversitesi, İİBF Finans ve Bankacılık Bölümü, 37150 Kuzeykent, Kastamonu
ORCID ID: 0000-0002-4365-0877

ÖZET

Bu araştırma, Kastamonu merkez ve ilçelerinde yaşayan kişilerin faiz, enflasyon ve faizsiz bankacılık konularındaki görüşlerini ve algılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, çeşitli demografik faktörler göz önünde bulundurularak, geniş bir katılımcı grubunu hedef almak üzere başlamış ve veri toplama yöntemleri olarak anketler ve yüz yüze görüşmeler kullanılarak yapılmış olan çalışmada insanların bu anket konusuna olan isteksizliği ve çekinceleri nedeniyle 500 kişiye ulaşamamıştır. Bu kısımda bile insanların faizsiz bankacılık hakkındaki görüşlerine ait ilk sonuca ulaşılmış olmaktadır.

Katılımcıların finansal tercihleri ve bankacılık ile ilgili tutumlarına bakıldığında, geleneksel bankacılık ürünlerine yönelik mesafeli bir duruş dikkat çekmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, mevduatlarını geleneksel bankacılıkta değerlendirmek yerine, farklı alternatifler aradıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, faizsiz-katılım bankacılığına yönelik ilginin de düşük olduğu gözlemlenmiştir. Çoğu katılımcı, bu tür bankacılık ürünlerini kullanmayı düşünmediğini ifade etmiştir. Ankette faiz ve enflasyon hakkındaki görüşler de sorgulanmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı, enflasyonun hayatlarını olumsuz etkilediğini belirtmiş, ancak faizli ürünlere yönelik yaklaşımlarında genel olarak bir çekingenlik gözlenmiştir. Bu durum, katılımcıların ekonomik şartlardan etkilenmelerine rağmen, faizli finansal ürünlere karşı belirli bir mesafeyi koruduklarını göstermektedir. Sosyal medya ve ekonomi haberlerine olan güven de anketin dikkat çeken bulgularından biridir. Katılımcıların büyük bir bölümü, sosyal medyada yer alan ekonomi haberlerine temkinli yaklaştığını, bu bilgilere güvenmekte tereddüt ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca, faizsiz finans ürünlerini kullanarak büyük yatırımlar yapma konusunda da katılımcıların çoğunluğunun bu ürünlerden uzak durduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Faiz, Enflasyon, Faizsiz Bankacılık, Kastamonu

* Araştırma B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164 sayısı ile 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 Yılı 1.Dönem destekleme kapsamında TUBİTAK tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

THE PERCEPTION AND OPINIONS OF PEOPLE LIVING IN KASTAMONU CENTRAL AND ITS DISTRICTS ON INTEREST, INFLATION, AND INTEREST-FREE BANKING*

ABSTRACT

This study aims to examine the perceptions and opinions of individuals living in Kastamonu central and its districts regarding interest, inflation, and interest-free banking. The research, which targeted a broad participant group by considering various demographic factors, was conducted using surveys and face-to-face interviews as data collection methods. However, due to participants' reluctance and concerns about the survey topics, the target of reaching 500 participants could not be achieved.

Even at this stage, initial findings on people's opinions about interest-free banking were obtained.

When examining participants' financial preferences and attitudes towards banking, a noticeable distance towards traditional banking products was observed. For example, a significant portion of participants stated that instead of keeping their money as deposits in traditional banking, they were looking for different alternatives. However, it was also noted that there was low interest in interest-free (participation) banking. Most participants expressed that they did not consider using such banking products. The survey also explored views on interest and inflation. A majority of the participants indicated that inflation negatively affected their lives, yet there was a general hesitancy in their approach to interest-based products. This suggests that despite being affected by economic conditions, participants maintained a certain distance from interest-based financial products. Another notable finding from the survey was participants' trust in social media and economic news. A large portion of participants expressed caution regarding economic news on social media, stating that they were hesitant to trust such information. Additionally, the majority of participants appeared to refrain from using interest-free financial products for significant investments

Keywords: Interest, Inflation, Interest-Free Banking, Kastamonu

***** The research was financially supported by TUBITAK within the scope of 2209-A University Students Research Projects Support Program 2023 1st Term support with the number B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164.

1.GİRİŞ

Günümüz dünyasında insanların faiz, enflasyon ve faizsiz bankacılık hakkındaki görüşleri genellikle sosyo ekonomik durumlar, dini inançlar ve eğitim seviyelerine göre şekillenen süreçlerden oluşmaktadır. Algı dediğimiz konunun sosyal medya ile daha da önem kazandığı dünyamızda faiz algısı durumunun aslında *din ve inanç temelli algıdan* mı oluştuğu yoksa

ekonomik algıdan da etkilenip etkilenmediği tartışma konusu olmuştur. Dahası özellikle İslam ülkelerinde faize bakış açısı önemli bir etken olarak görünmektedir. İslam'da faiz (riba) haram kabul edildiği içindir ki birçok kişinin faizli ürün ve hizmetlerden kaçındığı düşünülmektedir. Ekonomik açıdan düşünüldüğünde ise faiz oranları borçlanma maliyetleri insanların refahlarını etkileyen ilişkiler doğurmaktadır. Faiz algısının yanında insanların enflasyonu algılama biçimlerinde de değişiklikler hatta eksiklikler görülmektedir. Enflasyonun en yaygın algısının alım gücünün düşmesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Dahası fiyatların hızla yükselmesi ile birlikte gelirlerin değişmemesi veya aynı hızda yükselmemesi temel ihtiyaçlarda dâhil isteklerin azaltılması, birikimlerin erimesi ile sonuçlanmaktadır. Faiz ve enflasyon ilişkisine bakıldığı zaman faiz oranlarının tek başına kontrol edilebileceği ile edilemeyeceği düşünceleri yaygındır. İki karşıt görüşün kendisine göre olumlu veya olumsuz yanları da vardır. Burada yüksek faizin yatırımları kısıtlaması ile enflasyonu daha da yuları çekmesi söz konusu olabilmektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Bireylerin kişisel deneyimi ve medyanın faiz ve enflasyon algısına etkisinin derinlemesine incelenmesi davranışsal akımların son çalışma alanı olmuştur (Çömlekçi,2017; Özdemir vd., 2021; Şahin ve Şahin,2023;Seçilmiş,2016;Açma ve Kılıç,2019) İnsanlar enflasyonu genellikle kişisel deneyimlerine ve tecrübelerine göre değerlendirme eğilimine girmişlerdir. Artan gıda fiyatlarının günlük harcamalar üzerindeki etkisi ile gelişen enflasyon aynı zamanda gelir düzeyiyle de ilişkili olduğu için para (nakit) miktarının bol olduğu zamanlarda fiyat artışları insanlar tarafından yeterince kötü algılanmayabilmektedir. Burada ise iki nokta söz konusudur ki hem kişisel tecrübeler hem de deneyimlerde medyanın enflasyonu ele alış biçimi de önem kazanmaktadır. Tasarrufların eriyen değerlerinin bireylerde olumsuz olarak algılanması söz konusu olmaktadır. Dahası insanlar genellikle enflasyonu gıda, enerji ve barınma gibi en temel üç noktadan ele aldıkları için burada enflasyonun yüksek olmasının kişinin yeni borçlanmalar yapmasını engellemesi gibi bir durumda davranışsal olarak olumlu etkilendiğini belirten çalışmalar da mevcuttur (Feldstein,1997;Edey,1994;Minarik,1978). İslam'ın girişimciliğe bakış açısı ekseninde (Halis vd.,2016) şekillenen İslami bankacılık sektörü, yenilikçilik bağlamında geleneksel bankacılığın gerisinde kalmış görünmektedir (Esmer vd., 2020). Katılım bankacılığı da geleneksel bankacılıkta olduğu gibi Covid 19 pandemi ve sonrası enflasyon ve faiz değerlendirmeleri (Ulusoy ve Civek,2020) ile değişmiştir. Katılım bankacılığında da yatırım kararlarının davranışsal finans (Ormancı vd.,2022) ve duygusal zeka (Ulusoy ve

Civek,2021) ile olan ilişkileri ortaya konduğunda finansal enstrümanlardaki çeşitlilik de arttırılmış olacaktır

Enflasyonun algılanış biçimi ile faizsiz bankacılık algısı arasındaki korelasyonun önemli olduğu da bir gerçektir (Saadet vd.,2016). Çalışmanın sonraki kısımlarında da ele alınacağı üzere aralarında bir ilişkinin net olmadığı rahatlıkla özetlenebilmektedir. Faizsiz bankacılığa genellikle dini nedenlerle yönelenler yalnızca faizden kaçınma ilkesi nedeniyle inanışlarına uygun bir düzen içinde olduğuna inandıkları bir sistemin içinde olmak istemektedirler. Faizsiz bankacılık adlı sistemin risk paylaşımına dayalı katılımlı bir model olduğundan hareketle sisteme dahil olanlar genellikle adil olduğundan dolayı bu sisteme yöneldiklerini belirtirler (Dowd,1992).

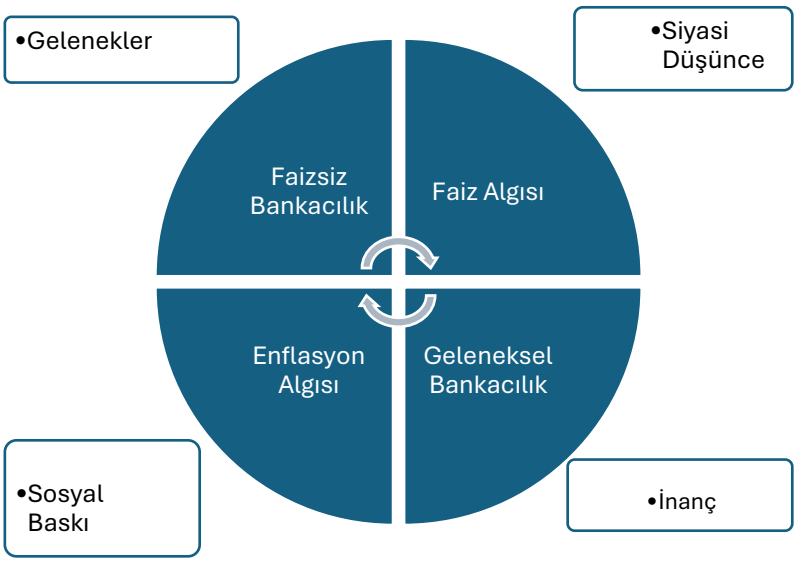

Şekil 1. Değişken Örgüsü

Faizsiz bankacılık ürünleri ile eleştiriler genellikle sınırlı seçenekler sunması özelinde olmaktadır (Yanık ve Erden,2019; Geçer,2022; Dereci,2018). Geleneksel bankacılık ürünlerinin faizsiz bankacılık ürünleri ile kıyaslandığında enflasyonla bireysel mücadele kapsamında zayıf kaldığını düşünenler oldukça fazladır. Burada üstlenilen risk seviyesi geleneksel bankacılıkta daha fazla olduğu için getirinin de bir o kadar yüksek olması klasik finans teorilerinin bir sonucudur. Katılım bankacılığında ise risk seviyesi geleneksel bankacılığa göre çok düşük olduğundan getiriler piyasa getirilerin altında kalmakta ve bu da enflasyonla mücadele için bireyleri sınırlamaktadır. Yine de enflasyon açısından değil de bireylerin risk iştahlarının sınırlandırılması açısından bakıldığında faizsiz bankacılıktaki risk

paylaşımına dayalı modellemelerin daha az karmaşık olması sisteme bakışın olumlu tarafları olarak algılanmaktadır.

Ergün (2014) işletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma yapmıştır. Öğrencilerin yalnızca temel düzeyde finansal okuryazar oldukları; öğrencilerin temel enflasyon bilgilerinin cinsiyetlerine, öğretim şekillerine ve ortalama aylık hane gelirlerine göre değiştiğini gözlemlemiştir. Ayçilek (2022) Diyanet personelinin algısı üzerine çalışmıştır. Katılımcıların toplumsal yapıdan bağımsız olarak sadece İslami finansa vurgu yapan bir anlayışla İslami finansın uygulanabilirliğini mümkün görmedikleri belirtilmektedir. Bunun bir yansıması olarak, İslami finans için bireylerin kuvvetli bir inanç ve dindarlık düzeyine sahip olmaları gerektiğini belirtmektedirler. Coşkun (2016) üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini araştırmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin % 49,6 gibi düşük bir oranda olduğu tespit edilmiştir. Durmuşkaya (2018) akademik gelişim ve finansal okuryazarlık üzerine çalışmıştır. Çalışmaya göre akademisyenlerin yaşları arttıkça finansal okuryazarlık düzeyleri de artmaktadır. Takur (2019) katılım bankalarının finans sektöründeki yeri üzerine araştırmalar yapmıştır. Ahmed (2022) İslami bankacılık hakkındaki farkındalık ile ilgili çalışmasında. Faisal vd., (2014) Müslümanların ve Müslüman olmayanların İslami bankacılığa karşı tutumlarında farklılıklar olduğu bulunmuştur. Şaşırtıcı bir şekilde her iki grup da İslami bankacılık kurumları hakkında benzer bir algıya sahiptir. Belwal ve Maqbali (2019)'a göre Umman'daki müşteriler İslami Bankalar hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. Bazıları bankaların İslami prensipleri takip edip etmediğinden emin olmadıkları için İslami bankalarda hesap açmadıkları daha fazla tanıtım ve güven tesis edilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

3. KAPSAM

Kapsam Kastamonu merkez ve ilçelerinde yaşayan kişilerin faiz enflasyon ve faizsiz bankacılık konularındaki görüşlerini ve algılarını incelemeye yöneliktir. Anketler ve yüz yüze görüşmeler şeklinde yapılmış olan veri toplama aşamasında 500 kişiden beklenen veriler, cevap verilmeme durumu ile sağlıksız verilerin ayıklanması ile 354 kişiden alınan cevaplar bir dizi analizden geçirilmiş ve analiz sonuçları bulgular bölümünde tartışılmıştır.

Araştırma Kastamonu ilinde gerçekleştirildiği için, anketin yapılacağı coğrafi bölge ile belirlenen demografik kriterler çalışmanın ana sınırlarını oluşturmuştur. Kastamonu ili çok dağınık bir yapıya sahiptir. Kuzey güney doğu batı ekseninde kendisine yakın olan illerin demografik, sosyal ve kültürel yapısından etkilenmiştir. Batısındaki Tosya ilçesi Çorum tarafından etkilenirken, Pınarbaşı Cide Abana gibi sahil kısımları Karadeniz'de ki diğer illerden etkilenmektedir. Bunun burada yazılmasının sebebi bireyler hakkında yapılan önceki her bir

çalışmada görülmüştür Kastamonu; bir ucunda doğu Karadeniz bir ucunda Batı Karadeniz bir ucunda Orta Anadolu düşünüş yapısından etkilenmektedir. Böylesi bir yapıda ise araştırmalarda tek taraflı karar vermemek ve yanlışa düşmemek için bölgesel sınırlar içerisinde anket ve görüşmelerin oldukça dağınık bir alanda yapılmasını gerekli olmalıdır.

Anket sonuçları Google forms üzerinde toplanmış ve Google Forms'da üretlen Excel tabloları Mathworks ve OpenAI uygulamaları kullanılarak yapay zeka üzerinde kod yazımı denenerek analiz edilmiştir. Alınan cevaplar ile yorumlamalar yapılmıştır (ChatGPT,2024).

4.BULGULAR

Anketin demografik verilerine göre katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınlardan oluştuğu gözlenmiştir. Katılımcılardan hane halkı sayısı 3-5 arasında değişmektedir. Anket sonuçlarına göre kiracı olan ve olmayanlar arasında belirgin bir fark gözlenmemiş olup eşit durumdadır. Ankete katılanlar yüksek oranda üniversite mezunudur. Özel sektörde ücretli çalışanlar ve öğrenciler ankete katılımda öne çıkmaktadır. Gelir bakımından yüksek oranda asgari ücretli çalışan oldukları görülmektedir. Tasarruf yapanlar ile yapmayanlar arasında dengeli bir dağılım söz konusudur. Buradan hareketle demografik veriler anketin katılımcı profilinin genç, eğitimli fakat gelir düzeyi nispeten düşük bir kesimi yansıttığını göstermektedir. (Tablo 1)

Tablo1.a Cinsiyet

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Kadın	183	51.7
Erkek	171	48.3

Tablo1.b Evinizde Kaç Kişi Yaşıyor?

Cevaplar	Frekans	Yüzde
3-5	216	61.0
1-2	99	28.0
5-8	39	11.0

Tablo1.c Eviniz Kira mı?

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Hayır	183	51.7
Evet	171	48.3

Tablo 1.d Yaşınız

Cevaplar	Frekans	Yüzde
24-34	114	32.2
35-44	108	30.5
18-24	78	22.0
45-54	54	15.3

Tablo 1.e Eğitim Durumunuz Nedir?

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Universite mezunu	141	39.8
Lisansüstü (Yüksek Lisans Doktora) Mezunu	138	39.0
Lise mezunu	63	17.8
İlkokul mezunu	9	2.5
Ortaokul mezunu	3	0.8

Tablo 1.f Mesleğiniz

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Kamuda ücretli çalışan	117	33.1
Özel sektörde ücretli çalışan	75	21.2
Öğrenci	75	21.2
Kendi işinde ücretli çalışan	45	12.7
Ev hanımı	21	5.9
İşsiz	12	3.4
Emekli	9	2.5

Tablo 1.g Geliriniz Var mı?

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Asgari ücret üstü	228	64.4
Geliri Yok (Ücretli Çalışan Değil)	99	28.0
Asgari ücret	27	7.6

Cinsiyet ile Finansal Tercihler kısmında Cinsiyet ile geleneksel bankacılık, faizsiz bankacılık gibi finansal tercihlerin ilişkisine bakıldığında cinsiyet ile geleneksel bankacılık tercihinde Ki-Kare Testi sonucuna göre p-değeri 0.178 çıkmıştır. Analize göre cinsiyet ile geleneksel bankacılık tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur denilebilir. Cinsiyet ile faizsiz bankacılık tercihinde Ki-Kare Testi sonucuna göre p-değeri 0.922 çıkmıştır. Yine cinsiyet ile faizsiz bankacılık tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur sonucuna ulaşılabilir. Cinsiyet ile geleneksel veya faizsiz bankacılık tercihleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu, cinsiyetin bu tür finansal tercihler üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Yaş Grupları ile Finansal Tutumlar kapsamında farklı yaş gruplarının faiz, enflasyon ve finansal ürünlere yönelik tutumları karşılaştırmasına bakıldığında, faiz, enflasyon ve finansal ürünlere yönelik tutumları analiz etmek için aşağıdaki soruları kullanılmıştır.

a) *Faiz Tutumu: "Katılım bankacılığı, faizsiz /İslami bankacılık anlamına gelir" (Soru 12)*
b) *Enflasyon Tutumu: "Türkiye'de 2024 yılının sonunda enflasyonun düşmesini bekliyorum" (Soru 34)*
c) *Finansal Ürün Tercihi: "Tasarrufumu Döviz biçiminde değerlendiririm" (Soru 11)*

Faiz tutumu ile yaş grupları arasındaki ilişkiye bakıldığında Ki-Kare Test sonucuna göre p-değeri 0.015'tir. ***Yaş grupları ile faiz tercihi*** arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. ***Enflasyon algısı ile yaş grupları*** arasındaki ilişkiye bakıldığında Ki-Kare Testi sonucuna göre p-değeri 0.008'dir Yaş grupları ile enflasyon algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. ***Finansal ürün tercihi ile yaş grupları*** arasındaki ilişkiye bakıldığında Ki-Kare Testi sonucuna göre p-değeri 0.012 çıkmıştır. Yaş grupları ile finansal ürün tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır . Yaş grupları ile faiz, enflasyon ve finansal ürünlere yönelik tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu ise yaşın bu finansal tutumlar üzerinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 2 *Chi-Square İlişki Sonuçları Özet* - Yaş Grupları ve Finansal Tutumlar

İlişki	Chi-Square	p	Df	İstatistiksel Anlamlılık
Faiz Tutumu ile Yaş Grupları	10.53	0.01	3	Anlamlı ($p < 0.05$)
Enflasyon Tutumu ile Yaş Grupları	17.38	0.00	6	Anlamlı ($p < 0.05$)
Finansal Ürün Tercihi ile Yaş Grupları	10.91	0.012	3	Anlamlı ($p < 0.05$)

Tablo 3 Chi-Square İlişki Sonuçları Özet- Eğitim Düzeyi ve Sosyal Medya Güvenilirliği

İlişki	Chi-Square	p	Df	İstatistiksel Anlamlılık
Eğitim Düzeyi ve Sosyal Medya Güvenilirliği	17.19	0.028	8	Anlamlı ($p < 0.05$)

Eğitim düzeyi ile sosyal medya güvenilirliği arasındaki ilişkiye bakıldığında Ki-Kare Test sonucu p-değeri 0.028'dir. Eğitim düzeyi ile sosyal medya üzerindeki ekonomi haberlerine olan güven arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi ile sosyal medya üzerindeki ekonomi haberlerine olan güven arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Farklı eğitim düzeylerinin sosyal medya üzerinden sunulan ekonomik bilgilere yönelik güven algısında farklılık yarattığını göstermektedir (Tablo3).

Gelir ile tasarruf yapma eğiliminde gelir durumu ile tasarruf yapma eğilimi arasındaki korelasyon incelenmiş, eğitim düzeyi ve bankacılık tercihlerinde eğitim düzeyinin geleneksel veya faizsiz bankacılık tercihleri üzerindeki etkisinin analizine bakıldığında aralarındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz, gelir durumunun tasarruf yapma eğilimini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyinin geleneksel veya faizsiz bankacılık tercihleri üzerindeki etkisini incelemek için ilişki analizi (Cross Tabulation Analysis) ve Ki-Kare Testi yapılmıştır. Eğitim düzeyine göre bankacılık tercihleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını göstermektedir. Gelir durumu ile tasarruf yapma eğilimi arasındaki korelasyonda korelasyon katsayısı 0.196 çıkmıştır. Pozitif korelasyon, gelir durumunun tasarruf yapma eğilimi üzerinde etkisinin zayıf olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi ve bankacılık tercihleri arasındaki ilişkiye bakıldığında geleneksel bankacılık tercihine ait Ki-Kare Testi sonucu p-değeri 0.424'dir. p-değeri 0.05'ten büyük olduğu için, eğitim düzeyi ile geleneksel bankacılık tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 4 *Chi-Square İlişki Sonuçları Özet* – Bankacılık Tercihleri

Bankacılık Tercihi	Chi-Square	p	Df	İstatistiksel Anlamlılık
Geleneksel Bankacılık	3.87	0.42	4	Anlamlı Değil ($p > 0.05$)
Faizsiz Bankacılık	14.80	0.00	4	Anlamlı ($p < 0.05$)

Aşağıdaki tabloda diğer ilişkiler ile ilgili korelasyonlar ve p değerleri üzerinden özetlenmektedir.

Tablo 5 İlişkiler ve Sonuçlar hakkında Özet Tablo

İlişki	Sonuç
Gelir Durumu ile Tasarruf Yapma Eğilimi Korelasyonu	Korelasyon Katsayısı: 0.196 (Zayıf Pozitif Korelasyon)
Geleneksel Bankacılık Tercihi ve Eğitim Düzeyi (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.424 (Anlamlı Değil)
Faizsiz Bankacılık Tercihi ve Eğitim Düzeyi (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.005 (Anlamlı)
Eğitim Düzeyi ve Sosyal Medya Güvenilirliği (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.028 (Anlamlı)
Faiz Tutumu ve Yaş Grupları (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.015 (Anlamlı)
Enflasyon Tutumu ve Yaş Grupları (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.008 (Anlamlı)
Finansal Ürün Tercihi ve Yaş Grupları (Ki-Kare Testi)	p-Değeri: 0.012 (Anlamlı)
Lojistik Regresyon - Finansal Ürün Kullanımı	Yaş ve Gelir Anlamlı, Eğitim Anlamlı Değil

Faizsiz bankacılık tercihine ait Ki-Kare Testi sonucu p-değeri 0.005 bulunmuştur. Eğitim düzeyi ile faizsiz bankacılık tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır denilmektedir. Gelir ve tasarruf eğilimi başlığında kısaca gelir durumu ile tasarruf yapma eğilimi arasında zayıf bir pozitif korelasyon vardır sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim düzeyi ve bankacılık tercihleri başlığında eğitim düzeyi ile geleneksel bankacılık tercihi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Eğitim düzeyi ile faizsiz bankacılık tercihi arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilmektedir ki eğitim düzeyinin faizsiz bankacılık tercihini etkileyebileceğini göstermektedir.

5.SONUÇ

Katılımcıların finansal tercihleri ve bankacılık ile ilgili tutumlarına bakıldığında, geleneksel bankacılık ürünlerine yönelik mesafeli bir duruş dikkat çekmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, tasarruflarını geleneksel bankacılıkta mevduat olarak değerlendirmek yerine, farklı alternatifler aradıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, faizsiz-katılım bankacılığına yönelik ilginin de düşük olduğu gözlemlenmiştir. Çoğu katılımcı, bu tür bankacılık ürünlerini kullanmayı düşünmediğini ifade etmiştir.

Ankette faiz ve enflasyon hakkındaki görüşler de sorgulanmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı, enflasyonun hayatlarını olumsuz etkilediğini belirtmiş, ancak faizli ürünlere yönelik yaklaşımlarında genel olarak bir çekingenlik gözlenmiştir. Bu durum, katılımcıların ekonomik şartlardan etkilenmelerine rağmen, faizli finansal ürünlere karşı belirli bir mesafeyi koruduklarını göstermektedir.

Sosyal medya ve ekonomi haberlerine olan güven de anketin dikkat çeken bulgularından biridir. Katılımcıların büyük bir bölümü, sosyal medyada yer alan ekonomi haberlerine temkinli

yaklaştığını, bu bilgilere güvenmekte tereddüt ettiğini dile getirmiştir. Faizsiz finans ürünlerini kullanarak büyük yatırımlar (örneğin, ev veya araba satın alma) yapma konusunda da katılımcıların çoğunluğunun bu ürünlerden uzak durduğu görülmektedir.

TEŞEKKÜR

Araştırma B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164 sayısı ile 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 Yılı 1.Dönem destekleme kapsamında TUBİTAK tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

Açma, B.,Kılıç, G. (2019) Davranışsal İktisat Perspektifinden 2008 Ekonomik Krizi Ve Bitcoin Piyasasının İncelenmesi.

Ayçilek, M. A., Ayrıçay, Y., & Bekereci, N. E. (2021). İslami Finansa Diyanet Personelinin Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 67-89.

Belwal, R., & Al Maqbali, A. (2019). A study of customers' perception of Islamic banking in Oman. Journal of Islamic Marketing, 10(1), 150-167.

Coşkun, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: Finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi, 5(7), 2247-2258.

Çömlekçi, İ. (2017). İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(63), 1423-1439.

Dereci, M. (2018). Katılım bankalarında ürün geliştirme süreçleri ve sorunları: Kuveyt Türk örneği. In Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik Kongresi (ISEFE)/International Congress Of Islamic Economy, Finance And Ethics (ISEFE).

Dowd, K. (Ed.). (1992). The experience of free banking. London: Routledge.

Durmuşkaya, S., & Kavas, Y. (2018). Akademik gelişim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin tespiti üzerine bir araştırma. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 25(3), 925-939.

Edey, M. (1994). Costs and benefits of moving from low inflation to price stability. Measurement, 100, 117.

Ergün, B., Şahin, A., & Ergin, E. (2014). Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. Journal Of International Social Research, 7(34).

Esmer, Y., Ulusoy, T., Dayı, F. (2020). Innovation in participation banks: a review on Turkey, Turkish Studies - Economy, 15(1), 167-184. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.37827

Faisal, M., Akhtar, A., & Rehman, A. (2014). Attitude of Muslims and Non-Muslims towards Islamic banking–an exploratory study in India. In The Developing Role of Islamic Banking and Finance: From Local to Global Perspectives (pp. 141-162). Emerald Group Publishing Limited.

Feldstein, M. S. (1997). The costs and benefits of going from low inflation to price stability. In Reducing inflation: Motivation and strategy (pp. 123-166). University of Chicago Press.

Geçer, T. (2022). Katılım Bankaları Ve Kredi Ürünleri. Düşünce Dünyasında Türkiz, 8(44), 81-89.

Halis, M. Ulusoy, T,Arslan,M.C. (2016) "İslam In Girişimciliğe Bakış Açısı Ekseninde Din Ve Girişimcilik," 7th International Congress on Entrepreneurship (ICE 2016) , Bishkek, Kyrgyzstan, 2016

Minarik, J. J. (1978). Who Wins, Who Loses from Inflation?. The Brookings Bulletin, 15(1), 6-10.

Ormancı, G., Civek, F. & Ulusoy, T. (2022). "Bireysel Yatırımcıların Kararlarında Davranışsal Finans Eğilimlerinin İncelenmesine Yönelik Amprik Bir Çalışma", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587- 2168), Vol:8, Issue:48; pp: 908-917

Özdemir, F. S., Bengü, H., Bulut, E., & Çelik, S. (2021). Bilim insanlarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışları üzerine bir araştırma: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), 449-482.

Saadat, R., Sheykhimehrabadi, M., & Masoudian, A. (2016). Taylor Rule: A Model for the Mechanism of Monetary Policy and Inflation Control in the Framework of the Interest-Free Banking Act. Advances in Mathematical Finance and Applications, 1(2), 29-41.

Sahin, A., & Sahin, G. (2023). Türkiye'de Farklı Kesimlerin Enflasyon Beklentilerinin Kontrolü İçin Ölçüm İhtiyacı Üzerine Bir Değerlendirme ve Öneri. Third Sector Social Economic Review, 58(3), 2402-2423.

Seçilmiş,E. (2016). Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?. Ekonomik Yaklaşim, 27(100).

Takur, S. (2019). Katılım bankalarının finans sektöründeki yeri: Iğdır Üniversitesi öğrencilerinin katılım bankası algısı üzerine bir araştırma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ulusoy, T. & Civek, F. (2021). "Determining The Effect Of Emotional Intelligence In Investment Decisions In Sustainable Finance", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(52): 2830-2836.

Ulusoy, T. & Civek, F. (2020). "Covid-19 Öncesi Ve Sonrası Dönem İçin Enflasyon Ve Faiz Değerlendirmesi: Abd-Türkiye-Çin", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(39): 2626-2636.

Yanık, R., & Erden, B. (2019). Katilim Bankalarinin Faizsiz Bankacilik Prensiplerine Göre Denetimi: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. International Journal of Academic Value Studies, 5, 186-198.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİNE KAYITLI ÖĞRENCİLERİN VE VELİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS, KARBON EMİSYONU, ATIK YÖNETİMİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN EKONOMİYE OLAN ETKİLERİ HAKKINDAKİ FARKINDALIK DÜZEYİ İLE MEVCUT ALGILARININ ANALİZİ*

Fatma Buse GÖRGÜLÜ
Kastamonu Üniversitesi, İİBF Finans ve Bankacılık Bölümü, 37150 Kuzeykent, Kastamonu
ORCID ID: 0009-0008-5398-9744
Tolga ULUSOY
Kastamonu Üniversitesi, İİBF Finans ve Bankacılık Bölümü, 37150 Kuzeykent, Kastamonu
ORCID ID: 0000-0002-4365-0877

ÖZET

Bu araştırma, bireylerin çevresel bilinç ve sürdürülebilir yaşam biçimleri hakkındaki tutumlarını değerlendiren bir anket çalışmasıdır. Anket, katılımcıların geri dönüşüm yapma alışkanlıkları, çevreye duyarlı ürünleri tercih etme durumları, sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu gibi kavramlar hakkında bilgi düzeyleri, küresel ısınmaya olan inançları gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Ayrıca, çevresel faktörlerin tüketici alışkanlıkları üzerindeki etkilerini, ürün satın alırken kalite ve fiyat tercihleri gibi faktörlerle karşılaştırarak incelemektedir. Amaç, bireylerin çevresel konularda ne kadar bilinçli ve duyarlı olduğunu anlamak ve bu bilgiler ışığında çevresel sürdürülebilirliği artıracak politika ve stratejiler geliştirebilmek için veri sağlamaktır. Çevresel bilinç ve eğitimin önemli olduğu görülmüştür. Anket sonuçları, katılımcıların büyük bir kısmının çevresel konulara duyarlı olduğunu göstermektedir. Özellikle geri dönüşüm ve atık yönetimi gibi konularda aktif katılım söz konusudur. Ancak, sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu gibi daha teknik konularda bilgi seviyeleri düşük, bu da bu alanlarda eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerektiğini işaret etmektedir. Çevre dostu ürün tercihi konusunda erişilebilirlik önemlidir. Çoğu katılımcı, ürün seçimlerinde çevreye duyarlılığı önemli bir faktör olarak görmekte, ancak kalite ve fiyat gibi diğer faktörler de karar verme süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Bu, pazarlamacıların ve üreticilerin çevre dostu ürünleri daha erişilebilir ve cazip hale getirmeleri gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Küresel ısınma ve çevresel politikalar hakkında farkındalık yüksektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu küresel ısınmanın gerçek bir tehdit olduğuna inanmakta ve bu konuda aktif önlemler alınmasını desteklemektedir. İklim değişikliği kanunları ve politikaları hakkında farkındalık yüksek olmakla birlikte, daha fazla bilgilendirme ve politika geliştirme ihtiyacı bulunmaktadır. Yaşam tarzı ve çevresel etkilerin önemi ortadadır. Elektrik ve doğalgaz kullanımı, çamaşır kurutma makinesi gibi dayanıklı tüketim mallarının kullanımı gibi yaşam tarzı seçimleri çevresel etkiler açısından değerlendirilmiştir. Veriler, daha sürdürülebilir yaşam

biçimlerine geçiş için destekleyici politika ve teşvik mekanizmalarının önemini ortaya koymaktadır. Bu proje, bireylerin çevresel tutumlarını ve davranışlarını daha iyi anlamak için kapsamlı bir veri seti sunmaktadır. Bu bilgilerle, çevresel sürdürülebilirlik stratejilerinin ve politikalarının geliştirilmesine yardımcı olunabildiği görülmüştür. Anketlerin eğitimler sonrası düzenli olarak yapılması, zaman içinde değişen çevresel tutum ve davranışların izlenmesini sağlayarak, etkili çevresel politika ve uygulamaların şekillendirilmesinde kritik rol oynayacağı kanaati bu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Finans, Atık Yönetimi, İklim Değişikliği, Kastamonu

***** Araştırma B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164 sayısı ile 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 Yılı 1.Dönem destekleme kapsamında TUBİTAK tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

ANALYSIS OF THE AWARENESS LEVELS AND PERCEPTIONS OF STUDENTS ENROLLED AT KASTAMONU UNIVERSITY AND THEIR PARENTS REGARDING SUSTAINABLE FINANCE, CARBON EMISSIONS, WASTE MANAGEMENT, AND THE ECONOMIC IMPACTS OF CLIMATE CHANGE *

ABSTRACT

This study is a survey that evaluates individuals' attitudes towards environmental consciousness and sustainable lifestyles. The survey covers various topics such as participants' recycling habits, their preference for environmentally friendly products, their knowledge about concepts like sustainable finance and carbon emissions, and their beliefs in global warming. It also examines the impact of environmental factors on consumer habits, comparing them with factors like quality and price preferences when purchasing products. The purpose of this study is to understand how aware and sensitive individuals are regarding environmental issues and to provide data that can be used to develop policies and strategies to enhance environmental sustainability. The importance of environmental awareness and education was evident. Survey results show that the majority of participants are sensitive to environmental issues, with active participation in recycling and waste management. However, knowledge about more technical topics such as sustainable finance and carbon emissions was found to be low, indicating a need for increased education and awareness efforts in these areas. Accessibility plays a crucial role in environmentally friendly product choices. Most participants consider environmental sensitivity as an important factor when choosing products, although factors such as quality and price also play a significant role in their decision-making process. This suggests that marketers and manufacturers should work towards making eco-friendly products more accessible and

attractive.Awareness about global warming and environmental policies is high. The vast majority of participants believe that global warming is a real threat and support active measures to combat it. While there is high awareness regarding climate change laws and policies, there is still a need for more information and policy development. Lifestyle choices and their environmental impacts are also of importance. Decisions such as the use of electricity and natural gas or the use of durable goods like clothes dryers were assessed for their environmental impacts. The data highlights the importance of supportive policies and incentive mechanisms to encourage more sustainable lifestyle transitions. This project provides a comprehensive dataset to better understand individuals' environmental attitudes and behaviors. It has been observed that this information can aid in the development of environmental sustainability strategies and policies. Regular surveys following educational efforts are recommended to track changing environmental attitudes and behaviors over time, playing a critical role in shaping effective environmental policies and practices.

Keywords: Sustainable Finance, Waste Management, Climate Change, Kastamonu

*[1]The research was financially supported by TUBITAK within the scope of 2209-A University Students Research Projects Support Program 2023 1st Term support with the number B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164.

1.GİRİŞ

Bu araştırma, bireylerin çevresel bilinç ve sürdürülebilir yaşam biçimleri hakkındaki tutumlarını değerlendiren bir anket çalışmasıdır. Anket, katılımcıların geri dönüşüm yapma alışkanlıkları, çevreye duyarlı ürünleri tercih etme durumları, sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu gibi kavramlar hakkında bilgi düzeyleri, küresel ısınmaya olan inançları gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Ayrıca, çevresel faktörlerin tüketici alışkanlıkları üzerindeki etkilerini, örneğin, ürün satın alırken kalite ve fiyat tercihleri gibi faktörlerle karşılaştırarak incelemektedir. Bu çalışmanın amacı, bireylerin çevresel konularda ne kadar bilinçli ve duyarlı olduğunu anlamak ve bu bilgiler ışığında çevresel sürdürülebilirliği artıracak politika ve stratejiler geliştirebilmek için veri sağlamaktır. Sürdürülebilirliğin karbon emisyonu, atık yönetimi ve iklim değişikliği gibi hususları kapsadığı fakat bu kadar geniş bir konunun tek çerçevede ele alınamayacağı bellidir. Bu manada yapılacak olan çalışmalarda özellikle belirli bölgelerde yaşayan veya aynı ortak paydayı kullanan grupların çevresel etkiler hakkında algılama biçimlerini anlamanın da önemi gün geçtikçe artmaktadır. Sürdürülebilirliğin ne olduğunu aslında bilen ve tanımlayamayan bireyler olduğu gibi, çöplerini ayrıştıran fakat karbon ayak izi kavramından habersiz bireyler ile tam tersi atık yönetimini bildiğini söyleyen

fakat basit düzeyde atıkların dahi hangisinin plastik ağırlıklı hangisinin kağıt ağırlıklı olduğunu henüz ayırt edemeyen bireylerin de mevcut olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu manada yeşil tahvil sürdürülebilir bankacılık, diğer finansal araçların çevresel etkiler bağlamında taraftar bulabilmesinin sağlanması isteniyorsa; kısacası yeşil finansal okuryazarlık hakkında yol alınması gerekli ise bu tip çalışmaların yapılmasının önemi de ortaya çıkmış olacaktır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Sürdürülebilirlik; sürdürülebilir finans kavramını ortaya çıkarmış, çevresel ve sosyal etkilerin en aza indirilmesi için hangi finansal araçların ve yolların üzerinden gidilmesi gerektiği konusu üzerine odaklanmıştır (Portney,2015; Ulusoy,2019). Bu ve benzeri yayınların tamamında sürdürülebilirlik, yeşil finansman, karbon emisyonu, küresel ısınma, karbon fiyatlaması, atık yönetimi, döngüsel ekonomi, ekonomik maliyetler vb konuların tekrar tekrar tanımlanması söz konusu olmaktadır (Ulusoy ve Civek,2021). Tanımların neredeyse büyük çoğunluğu birbirini tekrar eden bir örgü içerisinde yer almaktadır. Bu yayında ise algılamanın ve farkındalık düzeyinin finansal okuryazarlıkla karşılıklı etkileşiminin kavramsal alt yapısının daha önemli olduğu bilinci içinde kavramlara kısaca yeni olmayan fakat daha geniş açından bakılmasını gerektirecek bir boyut getirilmiştir. Bu manada kurumsal sürdürülebilirlik modellemelerinden bireysel sürdürülebilirlik modellemelerine geçişi hızlandırarak daha etkin bir algı mekanizması geliştirilmesi olasıdır (Ulusoy ve Abed,2023).

Davranışsal finansın yeşil boyutu ile tartışılması önemlidir. Bireyin çevresel boyutta finansal kararlarını alırken hangi rasyonel davranışlarda bulunduğunu, hangilerinde ise rasyonel olmadığının sebepleri araştırılmalıdır (Demiroğlu ve Ulusoy,2024).Buradan hareketle farkındalık düzeyi ve algılar, kişilerin finansal karar alma süreçlerinde bilişsel yanlılıkla nasıl etkileşime geçtiğini gösterir (Costa vd.,2019; Guang ve Siddik, 2022; Sunstein ve Reisch,2014). Buradan davranışsal yeşil finansta yeşil yanlılık konusunun önemli olduğu hatta burada yeşil yanılsama kavramının önemli olduğu gerçektir. Finansal okuryazarlık arttıkça kişilerin bireysel sürdürülebilirlik kararlarında rasyonellikten daha da uzaklaştıkları görüldüğünde buna *yeşil yanlılık (önyargı)* adı verilmektedir. Tüketicilerin çevre dostu veya yeşil olarak pazarlanan ürün ve hizmetlere karşı eğilimi bilinçli veya bilinçsiz aldıkları kararları ifade eden bir kavramdır. Hatta literatürün son on yılda sıkça tekrar ettiği bir kavram olan yeşil yıkama (greenwashing) kavramı da şirketlerin çevreye duyarlı olduklarını belirtmelerine rağmen bu eylemlerini destekleyecek eylemde bulunmama durumlarını ifade ederken (de Freitas Netto vd.,2020; Yang vd.,2020), bireysel manada da bu çalışmada sorulan sorulara çevreci yaklaşan bireylerin anket sonrası çevreye verdikleri tahribatın adı da bireysel yeşil

yıkama olarak adlandırılmaktadır (Davenport,2017;Piha,2018;Gavrylenko,2020). Buraya kadar olan kısımda ise yeşil yıkama kavramının aslında bilinçli bir hareketin ürünü olduğu söylenebilir.

Yeşil yanılsama ise işte tam olarak finansal okuryazarlığın kapsama alanına girmektedir. Yeşil yanılsama (green delusion) bireylerin ya da kuruların çevresel sürdürülebilirlik konusunda eksik bilgiler nedeniyle gerçekçi olmayan bilgilere sahip olduğunu ve algılarını buna göre yönlendirdiğini anlatır (Lewis,1992; Zumbraegel, 2022). Bu konuda "ben küresel ısınmaya inanmıyorum" ya da marketten aldığı ve beğendiği bir markanın ürününün içindeki "katkı maddelerinin zararlı olduğuna inanmıyorum" şeklinde ve aşırı iyimserlik yanılsamasına sahip bireyler bu kategoriye girmektedir. Dahası basit çözümlerin daha da karmaşıklaştırılmasının büyük çevresel sorunları çözebileceğine inanmak, yeşil teknolojilerin etkilerinin abartılması ile kısa sürede beklentiye girmek bu yanılsamanın örnekleri olarak verilebilir.

Bunların anlatılmasının ve çözüm üretilmesi gerekliliğinin temel nedeni sorunu bireysel ve toplumsal temelde çözmenin *dikte ederek* olmadığını göstermektir. Kişisel kararların etkilerinin kısa vadede geri dönüşünün olmayacağını bilen bireyler çevresel etkileri algılarlarken yanlış bir takım sonuçlara ulaşabilmektedirler. Küresel ölçekte etkin birtakım sonuçlar alınması gerekiyor ise anket çalışmalarının sonucuna göre yönlendirilmiş ve yeniden yapılandırılmış etkili algı mekanizmalarının hayata geçirilmesinin önemi ortadadır. İklim değişikliği ile birlikte iklim girişimciliği gibi kavramların anlatılması ile bu sorunun aşılması muhtemel gözükmektedir (Ulusoy,2023; Ulusoy ve Saeed,2022).

Ertekin (2012) ilköğretim öğrencilerinin karbon ayak izi konusunda bilinçlenmeleri üzerine çalışma yapmıştır. Akpulat (2019) sürdürebilirlik kavramı hakkında üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma yapmıştır. Akbulut vd. (2018) Üniverste kütüphanelerinde çevreci yaklaşımların neler olabileceği ile ilgili çalışma yapmıştır. Güleç ve Orhan (2022) ortaokul öğrencileri ve ekolojik ayak izi farkındalıkları üzerine araştırma yapmıştır. Kapçak (2023) gelişmekte olan ülkelerde mutluluk ve ekonomik büyümenin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi hakkında çalışmıştır. Selçuk ve Yılmaz (2017) fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları ve çevre kirliliğine yönelik algıları konusunda çalışma yapmışlardır. Yağcılar (2017) Kastamonu ili Çatalzeytin ilçesinde yaşam kalitesi ile ilgili çalışmış, Demir ve Yalçın (2014) Türkiye'de çevre eğitiminin önemi üzerine çalışmışlardır

3.BULGULAR

Toplam katılımcı sayısı 381'dir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında kadın ve erkek katılımcılar arasında dengeli bir dağılım olmasına gayret edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu aynı evde 4-

5 kişilik topluluklar halinde yaşamaktadır. Katılımcıların %81.10'u 18-24 yaş aralığındadır. Katılımcıların çoğunluğu lise mezunudur. Ardından %22.11 ile üniversite mezunları gelmektedir. Yüksek lisans yapanların oranı %7.10'dur. Genellikle asgari ücret ve hemen altında çalışan katılımcılar genellikle 81 ila 200 m2'lik evlerde yaşadıklarını belirtmişlerdir.(% 41.32) Evlerin % 37'lik bir kısmı kiradır. Geri kalanlar ev sahibidir. Çalışmaya katılanların %54,86'sı kadındır. Yüzde 51.99'unun gelirinin olmaması gibi bir sonuç; anketin öğrencilerle yapıldığı veya ebeveynlerden annelere ulaşım kolay olduğu için evin kadını ile anket yapıldığı sonucuna ulaşıldığını göstermektedir.

Cinsiyet, eğitim durumu ve gelir durumunun bu çalışmada ayrı bir öncelikle ele alınması gerekmektedir. Çünkü çevresel bakış açılarının özellikle bu değişkenler ile artıp azaldığını söylemek yanlış olmaz. Ankete katılan kadınların gelir durumu erkeklerden yüksek olup olmadığına verilecek olan yanıtın, çevresel farkındalık açısından incelenmesi ile tamamlanması araştırmayı daha anlamlı kılacaktır

Öncelikli olarak ankete katılanların gelir durumu eğitim durumu ve evdeki kişi sayısı ile ilgili durumlarına bakıldığında cinsiyet ile gelir durumlarında zayıf bir ilişki mevcuttur. Araştırmaya katılanlarda gelir durumu ile eğitim arasındaki ilişkinin de ters yönlü olduğu görülmektedir. İlginç olan taraf gelir durumundaki artışın eğitim durumundaki artışla pozitif yönlü ilişkide olması gerekirken bu durumun artık geçerli olmadığını göstermektedir. Gelir durumunun evdeki işi sayısına bağlı olarak değiştiği gözlemlenmektedir. Yüksek lisans mezunları arasında, kadınların ortalama gelir durumu erkeklere göre daha yüksektir. Üniversite ve lise mezunlarında ise erkeklerin ortalama gelir durumu kadınlardan yüksektir. Genel olarak, eğitim seviyesi arttıkça gelir durumunda bir artış görülmekte, ancak bu artış cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Bu anket sonuçları, katılımcıların yerleşim yerleri, konut büyüklükleri, gıda tüketim alışkanlıkları, enerji kullanımı ve ulaşım tercihleri gibi çeşitli yaşam tarzı unsurlarını yansıtmaktadır Çoğunlukla ilçe ve il merkezinde yaşayan katılımcıların büyük kısmı, 101-200 m^2 büyüklüğünde apartman dairelerinde ikamet etmektedir. Katılımcılar arasında haftada bir veya daha sık süt ve tavuk eti tüketimi yaygın olup, bitkisel gıdaların tüketimi de yüksek seviyededir. Ancak kırmızı et ve balık tüketimi, özellikle haftada birden az sıklıkta kalmaktadır. Enerji tasarrufuna yönelik davranışlar dikkat çekici olup, katılımcıların çoğu elektrikli aletlerde enerji sınıfına dikkat etmekte ve evlerinde ısı yalıtımı ve LED aydınlatma gibi enerji tasarruf sistemlerine yer vermektedir. Doğalgaz, hanelerin çoğunluğunda ana ısıtma sistemi olarak kullanılırken, elektrik ve güneş enerjisi gibi alternatif kaynaklar da sınırlı da olsa tercih

edilmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı binek otomobil kullanmakta, ancak elektrikli araç sahipliği hala düşük seviyelerde kalmaktadır. Ayrıca, şahsi araçlarıyla haftada 50 km'den az yol yapan katılımcıların sayısı oldukça fazladır. Bu tablo, katılımcıların enerji verimliliği ve sürdürülebilir tüketim konusunda farkındalık sahibi olduklarını, ancak elektrikli araç kullanımı gibi çevreci ulaşım seçeneklerinin henüz yaygınlaşmadığını göstermektedir.

Katılımcıların enerji kullanım alışkanlıkları, özellikle doğalgaz ve elektrik faturaları incelendiğinde, ilkbahar ve yaz aylarında doğalgaz faturalarının çoğunlukla 1000 TL'nin altında kaldığı, ancak sonbahar ve kış aylarında bu rakamın artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Elektrik faturaları ise mevsim fark etmeksizin ağırlıklı olarak 500-1000 TL aralığında seyretmektedir. Bu durum, katılımcıların enerji tüketiminde genellikle tasarruflu davrandıklarını, özellikle enerji verimliliği sağlayan sistemlerin evlerde yaygın olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Ulaşım açısından bakıldığında, binek otomobil en sık tercih edilen araç tipi olmasına rağmen, katılımcıların bir kısmının elektrikli araç kullanmayı tercih etmesi çevre dostu ulaşım seçeneklerine ilginin başladığını göstermektedir. Bununla birlikte, çoğunluk halen geleneksel yakıt kullanan araçlarla seyahat etmektedir. Özellikle tren kullanımının düşük olması, toplu taşıma sistemlerinin tercih edilme oranlarının artırılması gerektiğine işaret edebilir.

Konut harcamaları ve dekorasyon bütçeleri açısından, katılımcıların büyük kısmının aylık 2000 TL'nin altında bir harcama yaptıkları görülmektedir. Benzer şekilde, sanatsal ve kültürel faaliyetler için de çoğunluğun 2000 TL'yi geçmeyen harcamalar yaptığı kaydedilmiştir. Bu veriler, katılımcıların hane içi harcamalarda ve kültürel faaliyetlerde mütevazı bütçelerle hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Uçak yolculukları açısından da, katılımcıların büyük bir kısmının yılda hiç uçmadığı veya yalnızca kısa mesafelerde uçtuğu anlaşılmaktadır, bu da havayolu taşımacılığının katılımcılar için yaygın bir seyahat şekli olmadığını göstermektedir.

Anket sonuçları Google forms üzerinde toplanmış ve Google Forms'da üretlen Excel tabloları Mathworks ve OpenAI uygulamaları kullanılarak yapay zeka üzerinde kod yazımı denenerek analiz edilmiştir. Alınan cevaplar ile yorumlamalar yapılmıştır (ChatGPT,2024).

3.1.Farkındalık Sorularına Ait Sonuçlar

Veri setindeki çeşitli çevresel tutumlarla ilgili sorulara verilen yanıtlar, katılımcıların genel olarak çevresel konularda oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir. Geri dönüşüm ve küresel ısınma konusunda yüksek bir bilinç düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Sürdürülebilir finans ve karbon emisyonları gibi daha teknik konularda bilgi seviyeleri daha düşüktür. Bu, bu

alanlarda daha fazla eğitim ve farkındalık yaratılması gerekmektedir Toplulaştırılmış sonuçlar Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1.farkındalık Sorularına Ait Yanıtlar

Sorular	**Evet**	**Hayır**
Geri Dönüşüme Katkı Sağlıyor musunuz?	*282*	*94*
Sürdürülebilir Finans Kavramının Ne Olduğunu Biliyor musunuz?	*249*	*131*
Karbon Emisyonu Kavramının Ne Olduğunu Biliyor musunuz?	*226*	*153*
Küresel Isınmanın Olacağına İnanıyor musunuz?	*339*	*40*
Evde Çöp Ayırma ve Atık Yönetimi Yapıyor musunuz?	*223*	*148*
Çamaşır Kurutma Makineniz Var mı?	*324*	*57*
İklim Değişikliği Kanununu Duydunuz mu?	*207*	*174*
Sigara Kullanıyor musunuz?	*231*	*149*
Bir Ürünü Satın Alırken Çevreye Duyarlı Bir Ürün Olması mı Önemlidir Yoksa Fiyatı mı?	*237 (Çevreye Duyarlılık*	*148 (Fiyat)*
Bir Ürünü Satın Alırken Kalite mi Önemlidir Fiyatı mı?	*334 (Kalite)*	*47 (Fiyat)*

Birçok soru için katılımcıların büyük çoğunluğu benzer yanıtlar vermiştir, bu da belirli konularda güçlü bir fikir birliği olduğunu gösterir. Bazı sorulara çoğunlukla "Evet" yanıtı verilmişken, diğer sorulara çoğunlukla "Hayır" yanıtı verilmiştir.

Sürdürülebilirlik ve çevre bilinci ile ilgili olarak; Çevre bilinci ve sürdürülebilirlik ile ilgili sorularda, katılımcıların bazı konularda daha bilinçli, bazı konularda ise daha az bilgi sahibi olduğu görülmektedir. "Sürdürülebilir finans kavramını biliyor musunuz?" veya "İklim değişikliği kanununu duydunuz mu?" gibi sorularda "Hayır" yanıtlarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu, bu konular hakkında farkındalığın daha düşük olduğunu göstermektedir. Geri dönüşüm ve atık yönetimi konusunda; "Geri dönüşüme katkı sağlıyor musunuz?" ve "Evde çöp ayrıştırma ve atık yönetimi yapıyor musunuz?" gibi sorulara verilen yanıtlar, katılımcıların geri dönüşüm ve atık yönetimi konusundaki tutumlarını yansıtmaktadır. Geri dönüşümle ilgili soruya "Evet" yanıtı verenlerin sayısı yüksek olabilirken, evde çöp ayrıştırma konusunda "Hayır" yanıtlarının daha fazla olduğu gözlemlenebilir. Bu da günlük hayatta uygulamaların farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Ürün tercihleri ile ilgili sonuçlarda ;"Bir ürünü satın alırken çevreye duyarlı bir ürün olması mı önemlidir yoksa fiyatı mı önemlidir?" sorusu, katılımcıların çevre bilinci ve ekonomik kaygılar arasındaki önceliklerini ortaya koymaktadır. Burada "Fiyatı önemlidir" ve "Çevreye duyarlı olması önemlidir" gibi farklı yanıtların dağılımı gözlemlenebilir. Benzer şekilde, kalite ve fiyat arasında yapılan tercihler de katılımcıların tüketim alışkanlıklarına dair bilgiler sunmaktadır.

Ankete katılanların sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu bilgisi hakkında yorumlandığında; "Sürdürülebilir finans kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" ile "Karbon emisyonu kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" arasında gözlemlenen pozitif korelasyon, iki farklı çevre ve sürdürülebilirlik konusuna dair farkındalığın birbiriyle ilişkili

olduğunu gösterir. Bu, sürdürülebilir finans kavramını bilen kişilerin karbon emisyonu konusunda da bilgi sahibi olma olasılığının biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, bu ilişkinin seviyesi düşük olduğu için, genel bir eğilimden ziyade bazı katılımcıların bu iki konuda bilgi sahibi olma durumunun çakıştığı söylenebilir. Ankete katılanların küresel ısınma kavramına inancı ve sürdürülebilir finans bilgisi sorgulandığında; "Küresel ısınmanın olacağına inanıyor musunuz?" ile "Sürdürülebilir finans kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" arasındaki pozitif korelasyon, küresel ısınmaya inanan katılımcıların sürdürülebilir finans konusunda daha fazla bilgi sahibi olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Küresel ısınma gibi çevresel tehditlere inanan kişilerin genel olarak çevresel sürdürülebilirlik ve finansal sürdürülebilirlik gibi konulara daha fazla önem verdiğini veya bu konulara dair bilgi sahibi olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır. Ankete katılanların geri dönüşüm ve evde atık yönetimi konusunda "Geri dönüşüme katkı sağlıyor musunuz?" ile "Evde çöp ayrıştırma ve atık yönetimi yapıyor musunuz?" soruları arasındaki pozitif korelasyon, geri dönüşüm konusunda bilinçli olan kişilerin evde de atık yönetimi konusunda daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Çevre bilinci yüksek olan bireylerin bu bilinci günlük yaşamlarına da yansıttıklarını göstermektedir. Kalan cevaplar arasındaki düşük ilişkilere bakıldığında bunların ihmal edilebilir sonuçlara doğru gittiği söylenebilir. Bunlar arasında dikkate değer bir korelasyon bulunmamaktadır. Bu durum, soruların genellikle birbirinden bağımsız olarak yanıtlandığını veya katılımcıların farklı konulara farklı şekillerde yaklaştığını göstermektedir.

Sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu bilgisine ait korelasyon değeri 0.30'dur "Sürdürülebilir finans kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" ve "Karbon emisyonu kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" soruları arasında r=0.30 gibi düşük seviyede pozitif bir korelasyon bulunmaktadır. Bu, sürdürülebilir finans kavramını bilen katılımcıların karbon emisyonu hakkında da bilgi sahibi olma olasılığının biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir, ancak bu ilişki güçlü değildir. Küresel ısınma inancı ve sürdürülebilir finans ilişkisinde korelasyon değeri 0.25 çıkmıştır. "Küresel ısınmanın olacağına inanıyor musunuz?" ile "Sürdürülebilir finans kavramının ne olduğunu biliyor musunuz?" sorularına verilen cevaplar arasında r=0.25 gibi düşük bir pozitif korelasyon vardır.

"Geri dönüşüme katkı sağlıyor musunuz?" ve "Evde çöp ayrıştırma ve atık yönetimi yapıyor musunuz?" sorularının cevapları arasında r=0.40 orta düzeyde pozitif bir korelasyon vardır. Bireylerin, geri dönüşüme katkıda bulunan kişilerin evde de atık yönetimi yapma eğiliminde olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

3.2.Çevreye Duyarlı Ürün Tercihi ile Geri Dönüşüm Davranışı Arasındaki İlişkinin Analizi

r değeri 0.04701 çıkmıştır ve modelde geri dönüşüm davranışının varyansını açıklama oranını gösterir. Çevreye duyarlı ürün tercihi ile geri dönüşüm davranışı arasında zayıf da olsa anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çevreye duyarlı ürünleri tercih eden kişilerin geri dönüşüm yapma olasılığı, tercih etmeyenlere göre daha yüksektir. p-değeri 0.000'dir. Çevreye duyarlı ürün tercihi ile geri dönüşüm davranışı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

F-değeri: 21.26 çıkmıştır. p-değeri oldukça düşük bulunmuş, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. Çevreye duyarlı ürün tercihi yapanlar ve yapmayanlar arasında geri dönüşüm faaliyeti (davranışı) açısından anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Chi-Square Değeri (χ^2): 19.14 bulunmuştur. ($p < 0.05$). Çevreye duyarlı ürün tercihi ile geri dönüşüm davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Çevreye duyarlı ürünleri tercih edenlerin geri dönüşüm faaliyetinde bulunma olasılığının, etmeyenlere göre farklı olduğunu göstermektedir. Çevreye duyarlı ürünleri tercih eden kişilerin, geri dönüşümde bulunma olasılığı daha yüksektir. Bu sonuç, çevre bilincinin sadece bir tutum olarak kalmayıp, davranışlara az da olsa yansıdığını göstermesi açısından önemlidir.

SONUÇ

Çevresel bilinç ve eğitimin önemli olduğu görülmüştür. Anket sonuçları, katılımcıların büyük bir kısmının çevresel konulara duyarlı olduğunu göstermektedir. Özellikle geri dönüşüm ve atık yönetimi gibi konularda aktif katılım söz konusudur. Ancak, sürdürülebilir finans ve karbon emisyonu gibi daha teknik konularda bilgi seviyeleri düşük, bu da bu alanlarda eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerektiği de ortadadır. Çevre dostu ürün tercihi konusunda erişilebilirlik önemlidir. Çoğu katılımcı, ürün seçimlerinde çevreye duyarlılığı önemli bir faktör olarak görmektedir, ancak kalite ve fiyat gibi diğer faktörler de karar verme süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Pazarlamacıların ve üreticilerin çevre dostu ürünleri daha erişilebilir ve cazip hale getirmeleri gerektiği ortaya konmuştur. Küresel ısınma ve çevresel politikalar hakkında farkındalık yüksektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu küresel ısınmanın gerçek bir tehdit olduğuna inanmakta ve bu konuda aktif önlemler alınmasını desteklemektedir. İklim değişikliği kanunları ve politikaları hakkında farkındalık yüksek olmakla birlikte, daha fazla bilgilendirme ve politika geliştirme ihtiyacı bulunmaktadır. Yaşam tarzı ve çevresel etkilerin önemi ortadadır. Elektrik ve doğalgaz kullanımı, çamaşır kurutma makinesi gibi dayanıklı tüketim mallarının kullanımı gibi yaşam tarzı seçimleri çevresel etkiler

açısından değerlendirilmiştir. Veriler, daha sürdürülebilir yaşam biçimlerine geçiş için destekleyici politika ve teşvik mekanizmalarının önemini ortaya koymaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik stratejilerinin ve politikalarının geliştirilmesine yardımcı olunabildiği görülmüştür. Anketlerin eğitimler sonrası düzenli olarak yapılması, zaman içinde değişen çevresel tutum ve davranışların izlenmesini sağlayarak, etkili çevresel politika ve uygulamaların şekillendirilmesinde kritik rol oynayacağı da unutulmamalıdır

TEŞEKKÜR

Araştırma B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164 sayısı ile 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 Yılı 1.Dönem destekleme kapsamında TUBİTAK tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

Akpulat, F. (2019). *Sürdürülebilirlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Akbulut, M., Alaca, E., Büyükçolpan, T., Cevher, N., Kurbanoğlu, S., Soylu, D., & Yıldırım, B. F. (2018). Üniversite Kütüphanelerinde Yeşil (Çevreci) Yaklaşımlar: Türkiye Genelinde Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, *19*(2), 203-230.

Costa, D. F., Carvalho, F. D. M., & Moreira, B. C. D. M. (2019). Behavioral economics and behavioral finance: A bibliometric analysis of the scientific fields. Journal of Economic Surveys, 33(1), 3-24.

Davenport, L. (2017). Emotional resiliency in the era of climate change: A clinician's guide. Jessica Kingsley Publishers.

de Freitas Netto, S. V., Sobral, M. F. F., Ribeiro, A. R. B., & Soares, G. R. D. L. (2020). Concepts and forms of greenwashing: A systematic review. Environmental Sciences Europe, 32, 1-12.

Demir, E., & Yalçın, H. (2014). Türkiye'de Çevre Eğitimi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 7-18.

Demiroğlu, F., & Ulusoy, T. (2024). Sürdürülebilir Davranışsal Pazarlama Modeli. Eğitim Yayınevi

Ertekin, P. (2012). *Sürdürülebilir Kaynak Kullanımına Yönelik Çevre Eğitimi Uygulamalarının İlköğretim Öğrencilerinin Karbon Ayak İzi Konusunda Bilinçlenmeleri Üzerine Etkisi* (Master's Thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Gavrylenko, M. (2020). Personal greenwashing. Relacja kreowania proekologicznego wizerunku w mediach społecznościowych z rzeczywistością.

Guang-Wen, Z., & Siddik, A. B. (2022). Do corporate social responsibility practices and green finance dimensions determine environmental performance? An Empirical Study on Bangladeshi Banking Institutions. Frontiers in Environmental Science, 10, 890096.

Güleç, S., & Orhan, A. T. (2022). 5e Öğrenme Modeli Uygulamalarının Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Başarılarına, Ekolojik Ayak İzi Farkındalıklarına Ve Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Eğitim Bilim Ve Araştırma Dergisi*, *3*(2), 410-441.

http://www.openai.com

http://chatgpt.com

Kapçak, S. (2023). Gelişmekte Olan Ülkelerde Mutluluk Ve Ekonomik Büyümenin Ekolojik Ayak İzi Üzerindeki Etkisi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *10*(2), 136-146.

Lewis, M. W. (1992). Green delusions. Duke University Press.

Piha, S. (2018) Evolutıonary Psychology For Consumers.Yayınlanmış Doktora Tezi

Portney, K. E. (2015). Sustainability. MIT Press.

Selçuk, A. R. I. K., & Yılmaz, M. (2017). Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları Ve Çevre Kirliliğine Yönelik Metaforik Algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *25*(3), 1147-1164.

Sunstein, C. R., & Reisch, L. A. (2014). Automatically green: Behavioral economics and environmental protection. Harv. Envtl. L. Rev., 38, 127.

Yagcilar, A. (2017) *Yaşam Kalitesi Değerlendirmesi: Kastamonu Çatalzeytin Örneği* (Master's Thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Yang, Z., Nguyen, T. T. H., Nguyen, H. N., Nguyen, T. T. N., & Cao, T. T. (2020). Greenwashing behaviours: Causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review. Journal of business economics and management, 21(5), 1486-1507.

Ulusoy, T. & Civek, F. (2021). "Determining The Effect Of Emotional Intelligence In Investment Decisions In Sustainable Finance", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(52): 2830-2836.

Ulusoy, T. (2019). Sürdürülebilir Finans ve Dünya Uygulamalar. Türkiye'de Sürdürülebilir Finans Uygulamaları (Ed. Aysel Gündoğdu), Gazi Kitapevi, Ankara

Ulusoy,T (2023) İklim Değişikliği Ekseninde Sürdürülebilir Tüketim ve Sürdürülebilir Yatırım, Kitap: İklimin Geleceği İklim Değişikliğine Disiplinlerarası Bir Bakış, Palet Yayınları s.61-72

Ulusoy, T., & Abed, A. M. (2023). Strategic Management of Corporate Sustainability: Value and Performance Based Sustainable Strategic Management Model. Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences, 5(2), 84-89.

Ulusoy, T. & Saeed, M. (2022). "İklim Girişimciliği Nedir?: Yeşil Girişimcilik İle Benzerlikler Ve Farklılıklar Açısından Teorik Bir Değerlendirme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:98; pp:1840- 1846

Zumbraegel, T. (2022). Conclusion and Outlook: The Green Delusion. In Political Power and Environmental Sustainability in Gulf Monarchies (pp. 239-264). Singapore: Springer Nature Singapore.

EK

Yaşadığınız Konutun Büyüklüğü (m²)

Büyüklük Aralığı	Frekans
101-200 m²	199
81-100 m²	94
201-300 m²	46
0-80 m²	36
301 ve üzeri	5

Ne Tür Bir Konutta İkamet Ediyorsunuz?

Konut Türü	Frekans
Apartman	279
Müstakil Ev	87
Kır Evi - Köy Evi	14

Hangi Sıklıkta Süt Tüketiyorsunuz? (Sadece Süt)

Sıklık	Frekans
Her hafta 1 defa	94
Sık sık (haftada 2+ kez)	92
15 Günde 1 defa	77
Ayda 1 defa	60
Tüketmiyoruz	58

Bitkisel Besinleri Hangi Sıklıkta Tüketiyorsunuz?

lua

Kodu kopyala

Sıklık	Frekans
Sık sık (haftada 2+ kez)	225
Her haftada bir defa	95
15 Günde bir defa	45
Ayda 1 defa	15

Hangi Sıklıkta Tavuk Eti Tüketiyorsunuz?

Sıklık	Frekans
Sık sık (haftada 2+ kez)	125
Her haftada bir defa	110
15 Günde 1 defa	101
Ayda 1 defa	38
Tüketmiyoruz	6

Hangi Sıklıkta Kırmızı Et Tüketiyorsunuz?

Sıklık	Frekans
Ayda 1 defa	115
15 Günde 1 defa	95
Her haftada bir defa	89
Sık sık (haftada 2+ kez)	57
Tüketmiyoruz	24

Hangi Sıklıkta Balık Eti Tüketiyorsunuz?

Sıklık	Frekans
Ayda 1 defa	179
15 Günde 1 defa	104
Her haftada bir defa	71
Sık sık (haftada 2+ kez)	21
Tüketmiyoruz	6

Işıkları Düzenli Olarak Söndürmeye ve Cihazları Bekleme Modunda Bırakmamaya Özen Gösteriyor musunuz?

Cevap	Frekans
Evet	217
Hayır	164

Ne Çeşit Bir Araç Kullanıyorsunuz?

Araç Tipi	Frekans
Binek Otomobil	177
Ticari Araç	104
Elektrikli Araç	65
Motokurye/Yeğinlikli	27
Araç Kullanmıyorum	8

Kullandığınız Araç Elektrikli mi?

Cevap	Frekans
Hayır	305
Evet	76

Hanenizde Kullanılan Ana Isıtma Sistemi Nedir?

Isıtma Tipi	Frekans
Doğalgaz	264
Elektrikli	87
Kömür/Odun	21
Güneş Enerjisi	9

Hanede Doğalgaz Kullanılıyorsa, İlkbahar ve Yaz Aylarında Aylık Ortalama Doğalgaz Faturası (TL)

Fatura Aralığı	Frekans
0-1000 TL	141
1001-2000 TL	121
2001-3000 TL	61
3001-4000 TL	34
4001-5000 TL	12
5001+ TL	12

Evinizde Bu Enerji Tasarruf Sistemlerinden Hangileri Mevcut?

Sistem	Frekans
Isı Yalıtımı	177
Güneş Panelleri	104
LED Aydınlatma	65
Enerji Tasarruflu Aletler	35

Hanede Şayet Doğalgaz Kullanılıyorsa, Sonbahar ve Kış Aylarında Aylık Ortalama Doğalgaz Faturası (TL)

Fatura Aralığı	Frekans
0-1000 TL	76
1001-2000 TL	121
2001-3000 TL	101
3001-4000 TL	59
4001-5000 TL	17
5001+ TL	7

Ekoloji Dostu (A, A+, A++, A+++) Dayanıklı Tüketim Aletlerini Tercih Ediyor musunuz? Harflere Dikkat Eder misiniz?

Cevap	Frekans
Evet	232
Hayır	149

Evinizin Dekorasyonu ve Bakımı İçin Aylık Ne Kadar Para Harcıyorsunuz? (Yeni Eşya, Mutfak Eşyası, Onarım)

Harcama Aralığı	Frekans
0-2000 TL	177
2001-4000 TL	104
4001-6000 TL	65
6001-8000 TL	27
8001-10000 TL	8

Hanede Sıcak Su

Sıcak Su Kaynağı	Frekans
Merkezi	177
Bireysel	104
Yok	100

Giyim İçin Aylık Ne Kadar Para Harcıyorsunuz?

Harcama Aralığı	Frekans
0-2000 TL	195
2001-4000 TL	121
4001-6000 TL	45
6001-8000 TL	15
8001+ TL	5

Hanede Sonbahar ve Kış Aylarında Aylık Ortalama Elektrik Faturası (TL)

Fatura Aralığı	Frekans
0-1000 TL	217
1001-2000 TL	141
2001-3000 TL	21
3001+ TL	2

Son 6 Ay İçerisinde Tren Kullandınız mı?

Cevap	Frekans
Hayır	305
Evet	76

Hanede İlkbahar ve Yaz Aylarında Aylık Ortalama Elektrik Faturası (TL)

Fatura Aralığı	Frekans
0-500 TL	217
501-1000 TL	141
1001-2000 TL	21
2001+ TL	2

Sanatsal ve Kültürel Faaliyetler İçin Aylık Ne Kadar Para Harcıyorsunuz?

Harcama Aralığı	Frekans
0-2000 TL	195
2001-4000 TL	121
4001-6000 TL	45
6001-8000 TL	15
8001+ TL	5

Uçakla Bir Yılda Kaç Saat Yol Gidiyorsunuz?

Yolculuk Saati	Frekans
0 Saat	217
1-2 Saat	104
3-5 Saat	59
6-10 Saat	1

Şahsi Aracınızla Haftada Kaç Km Yol Gidiyorsunuz?

Yol Kilometresi	Frekans
0 Km	217
1-50 Km	141
51-100 Km	21
101-150 Km	2

ŞİRKETLERDE KRİPTO PARALARIN SERMAYE OLARAK KONULMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Doç. Dr. Yaşar ÖZ
Bartın University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, 74100 Merkez, Bartın
ORCID ID: 0000-0002-5290-3768

ÖZET

Kripto paralar, dijitalleşen dünyada hızla artan bir şekilde ticaretin ve yatırımların bir parçası haline gelmiştir. Ancak, Türk Ticaret Kanunu (TTK) kapsamında kripto paraların sermaye olarak kullanılması ve muhasebeleştirilmesi konusunda belirgin bir düzenleme eksikliği mevcuttur. TTK'da sermaye olarak değerlendirilebilecek unsurlar somut varlıklar ve alacak hakları gibi daha geleneksel araçlarla sınırlı olduğundan, kripto paraların bu tanıma girip girmeyeceği hukuki açıdan tartışma konusudur. Kripto paraların dijital ve soyut bir değer olması, sermaye olarak kabul edilmesi noktasında çeşitli belirsizliklere yol açmaktadır.

Bu belirsizlikler, kripto varlıkların muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlamalarda nasıl gösterileceği konusunda da geçerlidir. Türkiye'de muhasebe standartları açısından kripto paraların henüz net bir sınıflandırması yapılmamış olmakla birlikte, genellikle maddi olmayan varlıklar ya da finansal araçlar olarak değerlendirilebileceği tartışılmaktadır. Kripto paraların değişken yapısı, özellikle değerleme sürecinde büyük zorluklar yaratmakta ve muhasebe kayıtlarının doğru yapılabilmesi için yeni düzenlemeler gerektirmektedir.

Şirketler, kripto paraları sermaye olarak göstermek istediklerinde, vergi kanunları, mali raporlama standartları ve denetim süreçleri açısından dikkatli bir yaklaşım benimsemelidir. Kripto paraların piyasada hızlı değer değişikliklerine uğraması, bunların değerleme ve bilançolara yansıtılması sırasında dikkat edilmesi gereken önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de kripto paraların sermaye olarak kabulü ve muhasebeleştirilmesi, mevcut yasal çerçevenin bu yeni finansal varlık sınıfına uyum sağlamasını gerektiren bir alan olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şirket, Kripto Para, Sermaye, Muhasebe.

CAPITALIZATION AND ACCOUNTING OF CRYPTOCURRENCIES IN COMPANIES

ABSTRACT

Cryptocurrencies have rapidly become an integral part of trade and investments in the digital world. However, there is a lack of clear regulation regarding the use of cryptocurrencies as capital and their accounting treatment under the Turkish Commercial Code (TCC). The TCC traditionally limits the definition of capital to tangible assets and receivables, raising questions about whether cryptocurrencies fit into this category. Due to their digital and abstract nature, the recognition of cryptocurrencies as capital presents various legal uncertainties.

These uncertainties also extend to how cryptocurrencies should be accounted for and reported in financial statements. While there is no explicit classification for cryptocurrencies under Turkey's accounting standards, they are often debated to be categorized either as intangible assets or financial instruments. The volatile nature of cryptocurrencies poses significant challenges during valuation, necessitating new regulations to ensure accurate accounting records.

When companies wish to present cryptocurrencies as capital, a cautious approach is required in terms of tax laws, financial reporting standards, and auditing processes. The rapid fluctuations in the market value of cryptocurrencies represent a key risk factor that must be considered when valuing and reflecting them in balance sheets. Ultimately, the acceptance and accounting of cryptocurrencies as capital in Turkey highlight the need for the legal framework to adapt to this new class of financial assets.

Keywords: Company, Cryptocurrency, Capital, Accounting

LEVERAGING BRAND EQUITY TO DRIVE PURCHASE INTENTIONS: INSIGHTS FROM THE INDIAN HOTEL SECTOR

Dr. Ishwar MİTTAL (Co-Author)
Assistant Professor, IMSAR, Maharshi Dayanand University, Rohtak
Dr. Rosy DHALL (Co-Author)
Assistant Professor, Gandhinagar University, Gujarat
MİKUL (Co-Author)
Research Scholar, IMSAR, Maharshi Dayanand University, Rohtak

ABSTRACT

This study empirically investigates how brand equity influences purchase intentions in the Indian hotel industry. As customer focus gains prominence in driving business competitiveness, this is notably pertinent in India, where the hotel sector encounters fierce competition. A survey was administered to a random sample of prospective hotel guests in India to assess the effect of brand equity on their purchasing decisions. The results reveal a strong, positive relationship between brand equity components and purchase intentions, underscoring the significance of brand equity in securing a competitive advantage within the service industry.

MEGA SPOR ORGANİZASYONLARININ EKONOMİK FAYDA VE ZARARLARI: EKONOMİK BİR ANALİZ PERSPEKTİFİ

Yunus SAVAŞ
Bitlis Eren University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID ID: 0000-0002-9642-4734
Murat AYGÜN
Erzurum Technical University, Faculty of Sport Sciences, Deparment of Sport Management, Erzurum
Ardahan University, Faculty of Sport Sciences, Deparment of Sport Management, Ardahan
ORCID ID: 0000-0002-7636-8325

ÖZET

Olimpiyat Oyunları, FIFA Dünya Kupası ve Dünya Şampiyonası gibi mega spor organizasyonları, önemli ekonomik faydalar sunma potansiyeline sahiptir. Bu çalışmada, mega spor etkinliklerine ev sahipliği yapmanın avantaj ve dezavantajlarının ekonomik sonuçlarını araştırması amaçlanmıştır. Mega spor organizasyonlarının düzenlenmesi, büyük ölçekli altyapı yatırımlar gerektirdiğinden, stadyumların, ulaşım sistemlerinin ve diğer yardımcı tesislerin inşasını kapsamaktadır. Bu tür yatırımlar, inşaat sektöründe istihdam yaratmanın yanı sıra uluslararası yatırımcıları çekerek yerel ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Ayrıca, etkinlikler sayesinde elde edilen küresel görünürlük, ev sahibi şehir veya ülkenin marka değerini artırarak uzun vadeli ekonomik kazançlar ve turizmin artmasını sağlayabilir. Bunu yüzden, mega spor organizasyonlarının finansal yükü oldukça büyük olabilmektedir. Genellikle maliyetler, altyapı geliştirme, operasyonel harcamalar ve güvenlik önlemleri gibi kalemleri kapsadığından, başlangıçta öngörülenlerin ötesine geçmektedir. Bu mali yükler, gelir tahminlerinin karşılanmaması durumunda finansal kayıplar riski oluşturabilir. Bu nedenle, bu çalışmada, mega spor organizasyonlarının ekonomik fayda ve zararları detaylandırılarak, ekonomik açıdan genel etkilerinin açıklaması amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mega spor organizasyonları, ekonomik analiz, spor ve ekonomi

THE ECONOMIC BENEFITS AND DRAWBACKS OF MEGA SPORTS EVENTS: AN ECONOMIC ANALYSIS PERSPECTIVE

ABSTRACT

Mega sporting events, such as the Olympic Games, FIFA World Cup, and World Championship, have the potential to offer significant economic benefits. This study aims to investigate the economic outcomes of hosting mega sporting events by analyzing both their advantages and disadvantages. Organizing such events often requires large-scale infrastructure investments, including the construction of stadiums, transportation systems, and other supporting facilities. These investments not only create employment opportunities in the

construction sector but can also attract international investors, fostering local economic growth. Additionally, the global visibility gained from hosting these events can enhance the brand value of the host city or country, leading to long-term economic gains and increased tourism. However, the financial burden of mega sporting events can be substantial. Costs frequently exceed initial estimates, encompassing infrastructure development, operational expenses, and security measures. If revenue projections fall short, there is a risk of financial losses. Therefore, this study aims to provide a detailed analysis of the economic benefits and drawbacks of mega sporting events, offering a comprehensive assessment of their overall economic impact.

Keywords: Mega sports events, economic analysis, sports and economy

1. INTRODUCTION

Hosting mega sporting events is a highly coveted goal for many national governments, as they seek to capitalize on these occasions to enhance their tourism industry, generate revenue, and attain global recognition. Such events offer a range of benefits that extend beyond the economic sphere, including cultural, social, and infrastructural improvements. However, the economic implications of hosting these events are complex, with both positive and negative outcomes, which have been extensively analyzed in the literature.

Gratton and Preuss (2008) provide a detailed account of the benefits and drawbacks of hosting mega sports events. On the one hand, the potential advantages include urban revitalization, an enhanced international reputation, a surge in tourism, and improvements in public welfare. These events often lead to job creation, opportunities for local businesses, corporate relocation incentives, and enhanced marketing for the host city. Moreover, they foster a renewed sense of community, better cooperation between regions, and can stimulate the production of new cultural values and ideas. Mega events also have the potential to create popular memories and provide educational experiences for the local population, in addition to generating expertise and know-how in organizing large-scale events.

On the other hand, the disadvantages of hosting such events are significant. These include the accumulation of debt due to large-scale construction projects, which often exceed the initial budget. The high opportunity costs—resources allocated to the event that could have been used elsewhere—are another concern. Infrastructure built specifically for the event may be left underutilized after it concludes, leading to inefficient use of public funds. Additionally, these events can lead to temporary crowding out, where regular tourists avoid the host city due to the influx of event attendees. Rising property rental prices and the socially unjust displacement of

local residents are further negative outcomes, exacerbating inequality and disrupting local communities.

A key economic challenge associated with hosting mega sports events is the allocation of resources. Hosting such an event requires substantial financial investment, often diverting public funds from critical areas such as healthcare, education, and infrastructure. For example, the cost of hosting the 2014 FIFA World Cup in Brazil skyrocketed to $15 billion, with government funds initially earmarked for public services like schools and hospitals being reallocated to finance the event (Kennis, 2014). This reallocation of resources can be seen as a form of economic sacrifice, where immediate public needs are postponed in the hopes of long-term gains from the event.

Furthermore, while the direct costs of hosting a mega sports event—such as construction, marketing, and event management—are often accounted for, certain indirect costs are frequently overlooked. One such overlooked expense is the cost of security. Although security personnel, particularly public security officers, are typically already on duty, the heightened security needs during these events often lead to significant additional costs. Overtime payments for officers and the reallocation of security resources from other areas can strain public safety resources, potentially leaving other parts of the city or country under-protected. De Nooij et al. (2012) estimate that the public security costs for the 2006 FIFA World Cup in Germany amounted to approximately 427 million euros.

Despite these economic concerns, the desire to host mega sports events remains strong among politicians. This enthusiasm is often driven by the non-economic benefits that such events can bring, such as a boost in national pride and a sense of accomplishment for citizens. Nooij and Berg (2017) suggest that politicians are often motivated by the symbolic value of hosting these events, viewing them as opportunities to unite the nation and enhance public happiness, rather than focusing solely on the economic returns.

2. Economic Benefits of Hosting Mega Sports Events

Mega sports events are frequently seen as a powerful driver of national economic prosperity, with numerous advantages across various sectors. Many arguments support the idea that hosting such events can lead to significant economic growth, particularly in tourism, construction, and other business areas. The benefits, however, extend beyond the purely economic and encompass social and environmental gains. For instance, Liang et al. (2016) highlight that the combination of social, economic, and environmental benefits significantly influences urban sustainable

development. These broader effects make the hosting of mega sports events a multi-faceted opportunity for national advancement.

When a country is chosen to host a mega sports event, it often embarks on large-scale construction projects, primarily focusing on building new sports facilities. These projects create immediate employment opportunities and contribute to the overall economic development of the host city. In addition, these newly constructed sports complexes leave a lasting impact by improving the city's global image and positioning it as a destination for future international events. Düzen, Kargün, and Çelik (2022) emphasize that these sports facilities have played a pivotal role in fostering positive urban development while contributing to the employment sector. However, the construction does not stop at sports facilities. Hosting countries also invest heavily in upgrading other critical infrastructure, including roads, hotels, and public transportation. These events often act as a catalyst for the development of modern transportation systems, communication networks, and sports infrastructure (Zimbalist, 2010). After the event concludes, the host country is left with cutting-edge facilities and improved amenities that can be used for future sporting and non-sporting events. These improvements are not limited to short-term benefits but have long-term implications for urban development and economic growth. Hosting countries typically experience increased investment and consumption in the lead-up to the event. Preuss (2004) observed that between five and two years before the games, host countries saw considerable growth in investments, consumption, and overall economic output. This pre-event surge in activity can invigorate multiple sectors of the economy, leading to a ripple effect that boosts industries like construction, retail, and services.

Tourism is often one of the most immediate and visible beneficiaries of mega sports events. The influx of athletes, officials, spectators, media personnel, and fans from around the world can lead to a sharp increase in tourism revenue for the host country. These events attract large numbers of international visitors, who spend on accommodation, dining, transportation, and entertainment, thereby stimulating the local economy. Fourie and Santana-Gallego (2011) argue that while mega events boost tourism, the gains are not uniform and are influenced by the specific characteristics of each event. In peak seasons, tourism may already be at its maximum capacity, while in off-peak seasons, the influx of visitors can fill capacity gaps and provide a more substantial economic benefit.

Apart from the immediate economic gains, hosting mega sports events can also enhance the long-term image of the host country. Leiper (1990) contends that mega sports events, alongside other tourist attractions, serve as a crucial mechanism for enhancing a country's global image,

thereby elevating its prominence on the international stage. This enhanced visibility can have significant indirect economic effects, as a positive image can attract future tourists and foreign investment, thereby driving further economic growth. The global exposure from hosting an event of this scale allows the country to present itself as a modern, vibrant destination, with advanced infrastructure and an attractive cultural scene. Kim and Morrison (2005) provide evidence of this in their study on South Korea, showing that the country experienced a significant boost in its international image following the 2002 FIFA World Cup.

The indirect economic effects of mega sports events also extend to increased demand for products and services from the host country. A positive global image can enhance the desirability of goods and services produced in the country, boosting exports and attracting foreign investments in sectors beyond tourism. This phenomenon underscores the broader economic implications of hosting such events, which often reach far beyond the immediate context of the games themselves. Getz and Page (2016) reinforce this view by demonstrating that mega-events generate numerous business opportunities across sectors like accommodation, transportation, and other related industries. These sectors experience a surge in demand not only during the event but also in the months and years following, as the country capitalizes on its improved global standing.

In addition to these long-term effects, hosting mega sports events often results in a wave of investment in the years leading up to the event. Pre-event investments are typically concentrated in sectors like construction, hospitality, and transportation, which are directly related to the event. However, these investments can have broader economic benefits by stimulating consumption and production in other areas. Preuss (2004) observed that host countries saw considerable increases in investment, consumption, and output in the five years leading up to the games, further contributing to the overall economic well-being of the host nation. The influx of capital during this period often extends beyond the initial sectors targeted for event preparation, benefiting a wide range of industries.

3. Economic Drawbacks of Hosting Mega Sports Events

The economic allure of hosting mega sports events is undeniable, attracting many nations with the hope of fostering national pride, increasing tourism, and boosting economic growth. However, the significant economic risks and drawbacks associated with these events must be thoroughly evaluated before a country commits to hosting. One of the key issues is the inherent uncertainty of financial gains. There is no guarantee that hosting an event will result in a net positive economic outcome, as the costs can often surpass the projected revenues. While hosting

a mega event may lead to short-term economic stimulation, such as temporary increases in tourism and job creation, these benefits tend to dissipate over time, leaving little lasting impact. Several studies have demonstrated the lack of sustained economic gains from hosting mega sports events. For instance, Allmers and Maennig (2009) analyzed the economic outcomes of the FIFA World Cup in France (1998), Germany (2006), and South Africa (2010), finding no evidence of significant positive effects on tourism, employment, or income. Their research suggests that while these events may draw temporary attention to the host country, they do not necessarily lead to long-term economic benefits.

A central concern for host nations is the exorbitant costs associated with organizing these events, particularly in the construction of infrastructure. Mega sports events often require the building of new stadiums, upgrades to transportation systems, and improvements in public services to accommodate the influx of tourists and media. These investments can place immense financial strain on the host country. For instance, while such infrastructure developments may be necessary for hosting the event, they can result in long-term financial burdens, especially if the facilities are underutilized or become obsolete after the event concludes. In many cases, the income generated during the event is insufficient to offset the large initial costs of construction and preparation.

While mega sports events are often marketed as a way to increase tourism, the reality is more complex. Hosting such events can lead to a temporary influx of tourists, but the long-term effects on tourism are often minimal. Fourie and Santana-Gallego (2011) employed a gravity model to analyze the impact of hosting a mega-event, finding that it correlates with an approximate 8 percent increase in tourist arrivals. While this may seem substantial, it is important to note that this increase is typically concentrated around the event itself, and the effect tends to diminish once the event is over.

4. Conclusion

Many nations are eager to host mega sports events for a variety of reasons, which include economic, political, and socio-economic motivations. From an economic perspective, hosting such events presents the potential to stimulate growth through increased investments in infrastructure and event preparations. The construction sector, in particular, benefits from large-scale projects required for these events, leading to temporary job creation and a reduction in unemployment. Furthermore, the influx of tourists attending the events boosts tourism revenue, which can be especially advantageous in enhancing the host country's global image, potentially leading to increased tourism in the future.

While the immediate economic gains from hosting mega sports events can be substantial, the long-term benefits are often framed as more transformative. These events can act as catalysts for modernizing cities, improving public infrastructure, and attracting future investments. The infrastructure developed for such events, including sports venues, transportation networks, and hospitality facilities, can have enduring value if repurposed effectively for future uses. This legacy can enhance the quality of life for local residents and support the hosting of future international events. Additionally, the global exposure and media attention that accompany these events can positively affect the host nation's international image, drawing continued interest from tourists and investors long after the event concludes, thereby contributing to sustained economic growth.

However, despite these potential advantages, there is a growing body of research indicating that hosting mega sports events does not always yield the anticipated economic benefits. Many studies suggest that, when considering the extremely high costs of organizing these events, the financial returns may not justify the investment, even if all optimistic economic projections are realized. The massive expenditures on infrastructure, security, and event management often far exceed the revenues generated from tourism, sponsorships, and ticket sales. This has led some economists to argue that, from a purely economic standpoint, the costs of hosting frequently outweigh the benefits.

Given these risks, policymakers must take a cautious approach when considering the decision to host mega sports events. Both the potential benefits and drawbacks should be carefully evaluated, particularly in terms of the country's economic conditions, size, and budgetary constraints. A comprehensive cost-benefit analysis is essential to ensure that the event will not only be financially feasible in the short term but also offer lasting advantages. Without such strategic planning, the desire to host a prestigious international event could lead to financial strain and missed opportunities for more sustainable economic development. Therefore, governments should weigh the potential gains in tourism, infrastructure, and international prestige against the significant costs and risks involved before committing to host mega sports events.

REFERENCES

Allmers, S., & Maennig, W. (2009). Economic impacts of the FIFA soccer World Cups in France 1998, Germany 2006, and outlook for South Africa 2010. Eastern Economic Journal, 35, 500–519.

De Nooij, M., Van Der Berg, M. R., & Koopmans, C. C. (2010). Bread or games? Social cost-benefit analysis of the World Cup in the Netherlands (Discussion Paper No. 60). SEO Economisch Onderzoek.

De Nooij, M., & Van Den Berg, M. (2017). The bidding paradox: Why politicians favor hosting mega sports events despite the bleak economic prospects. Journal of Sport and Social Issues, 42(1), 68–92.

Düzen, K., Kargün, E., & Çelik, K. (2022). Socio-economic effects of mega sports events. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 9(2), 227–238.

Fourie, J., & Santana-Gallego, M. (2011). The impact of mega-sport events on tourist arrivals. Tourism Management, 32(6), 1364–1370.

Gratton, C., & Preuss, H. (2008). Maximising Olympic impacts by building up legacies. International Journal of the History of Sport, 25(14), 1922–1938.

Getz, D., & Page, S. J. (2016). Progress and prospects for event tourism research. Tourism Management, 52, 593–631.

Kim, S. S., & Morrison, A. M. (2005). Changes of images of South Korea among foreign tourists after the 2002 FIFA World Cup. Tourism Management, 26, 233–247.

Kennis, A. (2014). Brazil, defeat and the high cost of hosting FIFA's World Cup. Available at: https://www.americas.org/brazil-defeat-and-the-high-cost-of-hosting-the-world-cup/

Leiper, N. (1990). Tourist attraction systems. Annals of Tourism Research, 17, 367–384.

Preuss, H. (2004). The economics of staging the Olympics: A comparison of the games 1972-2008. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Zimbalist, A. (2010). Is it worth it? Hosting the Olympic Games and other mega sporting events is an honor many countries aspire to—but why? Finance & Development, 47(1).

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KIŞ OLİMPİYATLARI: KAPSAMLI BİR DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Murat AYGÜN
Erzurum Technical University, Faculty of Sport Sciences, Deparment of Sport Management
Ardahan University, Faculty of Sport Sciences, Deparment of Sport Management, Ardahan
ORCID ID: 0000-0002-7636-8325

ÖZET

Olimpiyat oyunları, dünyanın en büyük spor organizasyonlarıdır. Birçok ülkenin katılımıyla gerçekleşen oyunlar, sürdürülebilirlik, ekonomi ve spor açısından araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Bu nedenle, bu çalışmada 1956 yılından günümüze kadar Kış Olimpiyatları kapsamında yapılmış çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, Olimpiyatlar konusunda yıllık bilimsel üretim, en fazla bilimsel üretim yapan dergiler, ülkelerin bilimsel üretimleri ve en fazla atıf alan makaleler tespit edilecektir. Verilerin elde edilmesinde Scopus veri tabanı kullanılmış ve verilerin görselleştirilmesinde R Studio yazılımı kullanılmıştır. Kullanılan anahtar kelimeler doğrultusunda 715 araştırmaya ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlarda, yıllık bilimsel üretim miktarının 2006 yılı itibariyle ivme kazandığı ve ülkelerin bilimsel üretim oranlarının başarılarıyla paralel olduğu görülmüştür. Bu nedenle, Olimpiyatlar konusunda yapılmış araştırmaların değerlendirilmesinin literatürdeki mevcut durumun tespit edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Olimpiyatlar, kış olimpiyatları, R studio

A COMPREHENSIVE REVIEW OF THE WINTER OLYMPICS: FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

The Olympic Games are the largest sports organizations in the world. The Games, which are held with the participation of numerous countries, have become a focal point for researchers in terms of sustainability, economics, and sports. Therefore, this study aims to examine the research conducted within the scope of the Winter Olympics from 1956 to the present. The study will identify the annual scientific production on the Olympics, the journals with the highest scientific output, the scientific production of countries, and the most cited articles. The Scopus database was used to obtain the data, and R Studio software were employed for data visualization. A total of 715 studies were identified based on the keywords used. The results indicate that the annual scientific output has gained momentum since 2006, and the scientific

production rates of countries align with their achievements. Therefore, it is believed that evaluating the research on the Olympics will contribute to identifying the current state of the literature.

Keywords: Olympics, winter olympics, R studio

1. INTRODUCTION

The Olympic Games, which link sports and culture, have a history spanning 2,000 years (IOC, 2024a). As the most significant and comprehensive sporting event, the Olympics were originally held by the ancient Greeks in honor of their gods (Karaküçük, 1989). The historical origins of the ancient games date back to 776 BC, and it is known that the games were held every four years from 776 BC to 393 AD (IOC, 2024b). In 1892, some festivals were organized by Baron Pierre de Coubertin, who envisioned reviving the Olympics. The Olympic Games are the world's largest sports organization, providing economic and social benefits to countries and seeing thousands of athletes compete to be among the best (Karaküçük, 1989). Consequently, the number of participants in the Games is substantial, not only in terms of athletes but also spectators.

The first modern Olympic Games took place in Athens in 1896, followed by the second in Paris in 1900 (IOC, 2024a). The Winter Olympics, which began for the first time in 1924 (Aygün, 2021), have continued to the present day. For a comprehensive analysis of the Olympic Games, bibliometric analysis techniques are particularly employed to process data and highlight the high impact of research (Donthu et al., 2021). Therefore, this study aims to identify annual scientific production, leading journals in the field, countries' scientific output, and the most cited articles related to the Winter Olympics using the keyword "Winter Olympics."

2. METHOD

In this study, data were obtained using the Scopus database and processed with R Studio. The scope of the research is defined by the keyword "Winter Olympics," covering 708 studies from 1956 to 2024. The annual scientific output constitutes 5.41% of the total, with an average annual citation count of 18.94. The research also matches with 1964 authors.

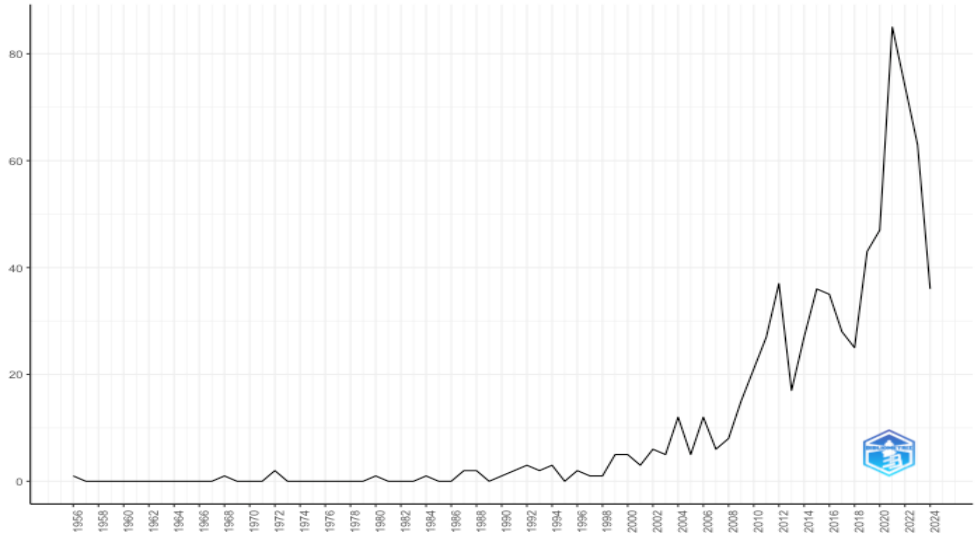

Fig. 1. Annual scientific production rate

The figure shows the publication frequency related to ice hockey from 1956 to the present. While scientific production remained steady from 1956 to 1998, a significant increase was observed after 1998. The period from 2018 to 2021 marked the highest levels of scientific output. However, the COVID-19 pandemic, which emerged in the last quarter of 2019, had a notable impact on this trend. This effect is reflected in the sharp decline in scientific production following 2021. The protective measures implemented during the COVID-19 pandemic, which kept many individuals at home, contributed to the downward trend in scientific output, making it an expected outcome.

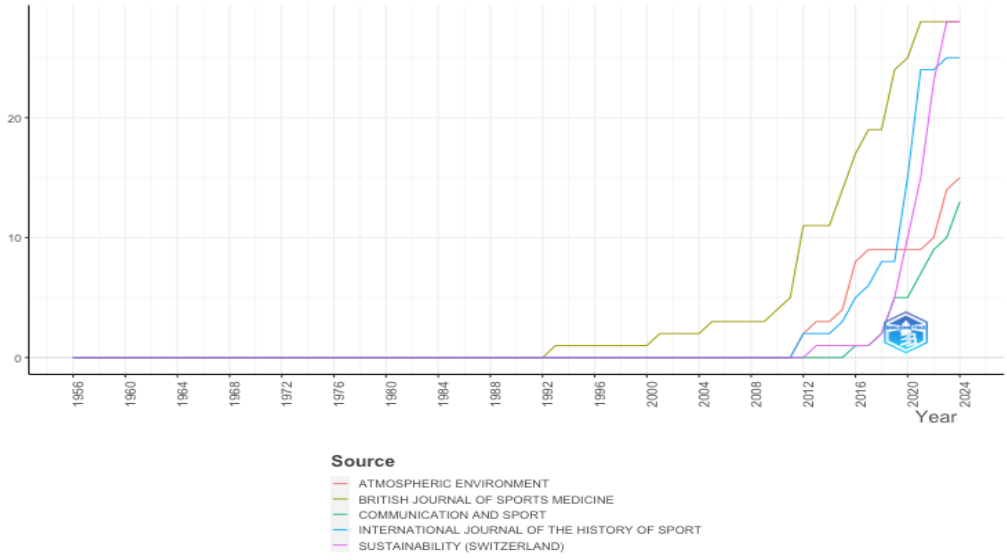

Fig. 2. The top 5 journals based on scientific production rate

In Figure 2, the number of publications produced by journals on ice hockey from 1956 to the present is shown. It was determined that from 1956 to 1992, there were no scientific journal publications on ice hockey. This is believed to be due to the researcher applying a restriction to 'journals' only. After 1993, the process began to gain momentum with articles published in the British Journal of Sports Medicine. The top five journals identified are Atmospheric Environment, British Journal of Sports Medicine, Communication and Sport, International Journal of the History of Sport, and Sustainability (Switzerland).

Tablo 1. The top 10 most cited articles/authors

YAZAR	DOI	ATIF ORANI
GURSOY D, 2006, ANN TOUR RES	10.1016/j.annals.2006.01.005	470
MÜLLER M, 2015, LEIS STUD	10.1080/02614367.2014.993333	340
DECCIO C, 2002, J TRAVEL RES	10.1177/0047287502041001006	327
ENGEBRETSEN L, 2010, BR J SPORTS MED	10.1136/bjsm.2010.076992	281
ANDERSON SD, 2001, BR J SPORTS MED	10.1136/bjsm.35.5.344	224
WILBER RL, 2000, MED SCI SPORTS EXERC	10.1097/00005768-200004000-00003	218
SOLIGARD T, 2015, BR J SPORTS MED	10.1136/bjsports-2014-094538	195
HU Y, 2020, J ENVIRON MANAGE	10.1016/j.jenvman.2020.110424	160
WILBER RL, 2007, MED SCI SPORTS EXERC	10.1249/mss.0b013e3180de49e6	151
RUNDELL KW, 2004, CHEST	10.1378/chest.125.3.909	150

Table 1 lists the top 10 most cited authors and their citation counts. In the literature, Gursoy and Kendall's (2006) study titled “Hosting Mega Events: Modeling Locals’ Support” ranks first with 470 citations. Müller’s (2018) work, “What Makes an Event a Mega-Event? Definitions and Sizes”, ranks second among high-impact studies with 340 citations. In 10th place, the study by Rundell et al. (2004), titled “Field Exercise vs Laboratory Eucapnic Voluntary Hyperventilation to Identify Airway Hyperresponsiveness in Elite Cold Weather Athletes”, holds 150 citations.

Countries	Freq.
CHINA	404
USA	275
CANADA	156
UK	91
NORWAY	79
SOUTH KOREA	77
ITALY	76
SWITZERLAND	68
GERMANY	60
AUSTRALIA	54

Fig. 3. The scientific production rates of countries

In Figure 3, the top 10 countries are ranked based on their respective scientific production in this field. It is suggested that China's position at the top of the list may be correlated with its success in the Olympics. This assumption is supported by the idea that one of the underlying factors of a country's success is its scientific research output. In line with this observation, the United States ranks second with 275 articles, followed by Canada in third place with 156 articles. When examining the top 10 countries, it becomes evident that nations consistently successful in the Winter Olympics are well-represented in the ranking.

3. RESULTS

The Olympic Games are the world's largest sporting event, bringing together multiple disciplines and involving the participation of numerous countries. Athletes engage in intense physical and mental competition in an effort to rank among the best. As a mega sporting event, the Olympics not only impact athletes but also facility management, economic factors, development, sustainability, and environmental considerations. Therefore, scientific research conducted during the preparation, execution, or aftermath of such a comprehensive event plays a crucial role. This study aims to review research related to the Winter Olympics since 1956.

An analysis of publication trends reveals a notable increase in scientific output, particularly as technology has advanced. However, the COVID-19 pandemic has slowed research efforts across many disciplines, not just those related to the Olympics. Consequently, the findings presented in Figure 1 are consistent with the literature. When examining the volume of publications, research related to Olympic athletes prominently focuses on health, historical

analysis, sustainability from an economic perspective, and environmental factors in terms of infrastructure. It is therefore unsurprising that the top five journals are concentrated in the fields of health, environment, history, and sustainability.

Looking at the scientific output by country, it is noteworthy that China, one of the world's most populous countries, ranks highly, which aligns with its Olympic success. Furthermore, countries that have excelled in the Winter Olympics also exhibit high levels of publication output, paralleling their Olympic achievements. Based on these findings, a detailed analysis of research conducted on the Olympics will provide researchers with new insights and foster the development of novel perspectives in terms of subject matter, scope, and content.

REFERENCES

Anderson, S. D., Argyros, G. J., Magnussen, H., Holzer, K. (2001). Provocation by eucapnic voluntary hyperpnoea to identify exercise induced bronchoconstriction. British Journal of Sports Medicine, 35(5), 344-347.

Aygün, M. (2021). Dün'den Bugün'e Kış Olimpiyat Madalyaları. (İçinde Spor Bilimleri, Edi.: Dinç Zeynep Filiz, s.: 249-260). Akademisyen Kitabevi.

Deccio, C., Baloglu, S. (2002). Nonhost community resident reactions to the 2002 Winter Olympics: The spillover impacts. Journal of Travel Research, 41(1), 46-56. https://doi.org/10.1177/00472875020410010

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 133, 285-296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Engebretsen, L., Steffen, K., Alonso, J. M., Aubry, M., Dvorak, J., Junge, A., ... Wilkinson, M. (2010). Sports injuries and illnesses during the Winter Olympic Games 2010. British Journal of Sports Medicine, 44(11), 772-780.

Gursoy, D., Kendall, K. W. (2006). Hosting mega events: Modeling locals' support. Annals of Tourism Research, 33(3), 603-623. https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.01.005

Hu, Y., Dai, Z., Guldmann, J. M. (2020). Modeling the impact of 2D/3D urban indicators on the urban heat island over different seasons: A boosted regression tree approach. Journal of Environmental Management, 266, 110424. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.110424

IOC. (2024a). International Olympic Committe. The History of the Olympic Games. Erişim tarihi: 14.09.2024. https://olympics.com/en/news/the-history-of-the-olympic-games

IOC. (2024b). International Olympic Committe. Welcome to the Ancient Olympic Games. Erişim tarihi: 14.09.2024. https://olympics.com/ioc/ancient-olympic-games

Karaküçük, S. (1989). Tarihi ve Politik Yönden Olimpiyat Oyunları. GSGM Yayınları, Ankara.

Müller, M. (2018). What makes an event a mega-event? Definitions and sizes. In Leveraging mega-event legacies (pp. 13-28). Routledge.

Rundell, K. W., Anderson, S. D., Spiering, B. A., Judelson, D. A. (2004). Field exercise vs laboratory eucapnic voluntary hyperventilation to identify airway hyperresponsiveness in elite cold weather athletes. Chest, 125(3), 909-915. https://doi.org/10.1378/chest.125.3.909

Soligard, T., Steffen, K., Palmer-Green, D., Aubry, M., Grant, M. E., Meeuwisse, W., ... Engebretsen, L. (2015). Sports injuries and illnesses in the Sochi 2014 Olympic Winter Games. British Journal of Sports Medicine, 49(7), 441-447

Wilber, R. L., Rundell, K. W., Szmedra, L., Jenkinson, D. M., Im, J., Drake, S. D. (2000). Incidence of exercise-induced bronchospasm in Olympic winter sport athletes. Medicine and Science in Sports and Exercise, 32(4), 732-737.

Wilber, R. L. (2007). Application of altitude/hypoxic training by elite athletes. Medicine & Science in Sports & Exercise, 39(9), 1610-1624. https://doi.org/10.1249/mss.0b013e3180de49e6

YİYECEK İÇECEK SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ: 11. KALKINMA PLANI DEĞERLENDİRMESİ

Serkan GÜN
Siirt University, Institute of Science, Department of Gastronomy, 56100 Kezer, Siirt
ORCID ID: 0000-0002-2501-1078

I.Özet

Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için gereksinim duyulan sabit sermaye yatırımları, birçok ülkede döviz kısıtlamalarının etkisiyle ciddi engellere maruz kalmaktadır. Bu çerçevede, turizm sektörü, ihracattan elde edilen döviz gelirleri sonrası ikinci en önemli döviz kaynağı olma durumu taşımakta. Milli gelire katkıda bulunmasının yanı sıra, döviz kazandırma yönüyle ödemeler dengesini iyileştirmeye destek sağlarken, aynı zamanda geniş istihdam fırsatları sunarak sosyal dengenin sağlanmasında kritik bir fonksiyon icra etmektedir. Bu araştırma, 2019-2023 yıllarını içeren On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde turizm sektörüne dair belirlenen amaç, hedef, ilke ve politikaları detaylı bir biçimde inceleyecektir. Ek olarak, turizm alanında öngörülen politikaların uygulanabilirliğini ve somut çıktılarını tartışarak, sektörün geleceğine dair kayda değer değerlendirmeler yapılacaktır.

A.Gıda ve İçecek Sektörünün Tanımı

Gıda ve içecek alanı, ekonomik sürdürülebilirlik ile sosyal gelişim açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu alan, tarım, üretim, dağıtım ve tüketim sırasının her aşamasında geniş istihdam fırsatları sağlayarak iş gücü piyasasına kayda değer katkılar sunmaktadır. Ayrıca, gıda güvenliğinin ve kalitesinin toplumların sağlığı için esas bir unsur olması sebebiyle, bu alanın etkin yönetimi ulusal güvenlik açısında da değerlendirilmektedir. Ülkemizde, düşük katma değerli ürünlerden yüksek katma değerli işlenmiş mallara geçiş, ekonomik gelişimin yanı sıra uluslararası rekabet gücünü de artıracaktır. Bunun yanında, sürdürülebilir tarımsal uygulamalar ile yenilikçi gıda teknolojilerin entegrasyonu, çevresel etkiyi azaltmakla birlikte tüketici taleplerinin karşılanmasını da sağlamaktadır (Camillo et al., 2021-04-09). Özetle, gıda ve içecek sektörü, ekonomik kalkınmanın lokomotifi olma potansiyeline sahip bulunmaktadır.

B.11. Kalkınma Planı Genel Görünümü

Turizm sektörü, döviz üretme kapasitesi ve ekonomik büyümeye katkısıyla kritik bir önem taşımaktadır. Spesifik olarak 11. Kalkınma Planı çerçevesinde belirlenen hedefler, bu sektörün gelişimi ve sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla oluşturulmuş durumdadır. Plan, turizm alanında nitelikli hizmet sağlanmasını teşvik etmeye çalışırken, rekabetçiliğin artırılmasına dönük stratejiler geliştirmeyi de hedeflemektedir. Bu bağlamda, yerli ve yabancı yatırımcılar

için cazip fırsatlar sunmanın yanı sıra, insan kaynakları eğitimi adına girişimlerde bulunmak ve altyapı yatırımlarını hızlandırmak öncelikli hedefler arasında sıralanmaktadır. Buna ek olarak, sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde çevresel sorunların azaltılması ve yerel toplulukların gelişimine yönelik politikaların yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, 11. Kalkınma Planı, yalnızca ekonomik verimlilik açısından değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel dengelerin sağlanması noktasında da önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir (OECD, 2015-01-14).

C.Gıda ve İçecek Sektörünün Ekonomik Gelişimdeki Önemi

Ekonomik gelişme sürecinde, birbirleriyle bağlantılı olan belirli sektörlerin etkileşimleri mühim bir rol oynamaktadır. Gıda ve içecek sektörü, sadece beslenme gibi temel bir ihtiyaçları gidermekle kalmayıp, aynı zamanda istihdam yaratımını destekleyerek ve yerel ekonomileri canlandırarak önemli bir ekonomik dinamik teşkil etmektedir. Bu sektör, yerel üreticileri desteklerken, istihdam olanakları sağlamakta ve ekonomik nakit akışını da artırma eğilimindedir. (Naill M. Momani et al., 2013) kaynaklara bakıldığında, gıda sektöründeki değişiklikler yalnızca gıda güvenliği ile sınırlı kalmayıp, işletmeler için stratejik yönetim yaklaşımlarını da etkilemektedir. Ayrıca, (Rocío Del Carmen Toral Tinitana et al., 2010) araştırmalarına göre, bu sektörün genişlemesi, çevresel ve sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik bir önem taşımaktadır. Nihayetinde, gıda ve içecek sektörü ekonomik gelişim stratejilerinin merkezinde yer almalı ve bu bağlamda daha fazla yatırım ve destek ihtiyacı bulunmaktadır.

D.Çalışmanın Amaçları

Kalkınma planlarının etkinliği, ekonomik sürdürülebilirlik ve toplumsal refah açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planının gıda ve içecek sektörüne yönelik hedefleri, ekonomik büyümenin desteklenmesi bakımından mühimdir. Özellikle, Lagos Eyaletinde gerçekleştirilen bir incelemede, dağıtım fonksiyonunun dış kaynak kullanımı ile şirket performansı arasında kayda değer ilişkiler tespit edilmiştir (Babatola et al., 2023). Bu bulgular, sektördeki optimizasyonun ekonomik verimlilik üzerindeki etkisini belirgin bir şekilde göstermektedir. Bununla birlikte, yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu ve sürdürülebilirlik üzerine icra edilen bir araştırma, gıda ve içecek endüstrisinin çevresel etkilerini azaltma potansiyelini ortaya çıkarmıştır (Douglas Edström, 2022). Dolayısıyla, bu çalışmada, On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde belirlenmiş politikaların gıda ve içecek sektöründeki yansımaları ile başarı durumu detaylı bir şekilde ele alınacak ve sektörün ekonomik kalkınmadaki rolü derinlemesine incelenecektir.

E.Değerlendirme Yöntemi

Gıda ve içecek alanının değerlendirilmesi, bu alanda gerçekleştirilen stratejik planların etkinliğini artırma bakımından kritik bir öneme haizdir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, sektöre ilişkin geliştirilen politikaların ve hedeflerin somut bir biçimde incelenmesi elzemdir. Bilhassa, Latin Amerika ve Karayipler bölgesi üzerindeki gıda ticareti etkilerini araştıran çalışmalara bakıldığında, Türkiye'deki benzer uygulamalarla kıyaslandığında, yerel ürünlerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü artırma adına bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir (Giovanna Maria Borges Aguiar, 2022). Bu çerçevede, döviz kısıtlamaları ve uluslararası ticaretin etkileri, hem sektördeki büyüme hem istihdam açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, gıda sektöründeki döngüsel ekonomi uygulamalarının potansiyeli, sürdürülebilir bir ekonomik modelin inşasında temel taşlar olarak değerlendirilmektedir (Borja Valls París, 2021). Nihayetinde, bu tür değerlendirmeler, gıda ve içecek sektörünün stratejik planlamasında belirleyici bir fonksiyon icra etmektedir.

F.Argümanın Yapısı

Ekonomik kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesinde, katma değer üreten sektörlerin rolü göz ardı edilmez bir durumdur. Özellikle turizm sektörü, döviz kazandırma etkisi ve istihdam fırsatları nedeniyle ülkelerin ekonomik yapılarında önemli bir konumda yer almaktadır. Ülkelerin döviz kısıtları gibi engellerle başa çıkma gerekliliği düşünüldüğünde, turizmin stratejik önemi daha belirgin bir hale gelmektedir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde yer alan politikaların turizm sektörünün gelişimine nasıl destek verdiği üzerine durmak gerekmektedir. Bu bağlamda, (Giovanna Maria Borges Aguiar, 2022)de ifade edildiği gibi, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde tarımsal ürün ticaretinde elde edilen rekabetçi avantajlar, gıda ve içecek sektörünün küresel pazardaki konumunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Sonuç itibarıyla, turizm ve tarım sektörleri arasındaki işbirliği, ekonomik sürdürülebilirlik ile sosyal istikrar açısından son derece kritik bir önemi haizdir.

G.Çalışmanın Önemi

Ekonomik kalkınma için stratejik planlamaların icra edilmesi, ülkelerin sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, gıda ve içecek sektörü, yalnızca ekonomik değer yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve çevresel boyutlarıyla da kayda değer bir etkiye sahiptir. Özellikle Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde tarımsal ürünlerin ihracatında gelişim göstermesi, bu sektörün küresel ticaret dinamiklerindeki ehemmiyetini vurgular (Giovanna Maria Borges Aguiar, 2022). Ek olarak, döngüsel ekonomi prensiplerinin gıda ve içecek sektöründe uygulanması, bu alandaki

kaynakların verimliliğinin artırılarak çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmektedir (Borja Valls París, 2021). Bu çalışma, On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde bu sektörün stratejileri üzerinde bir analiz gerçekleştirilerek, ekonomik kalkınmanın yanında sosyoekonomik dengelerin sağlanmasını temin etmenin yollarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

II.Gıda ve İçecek Sektörünün Ekonomik Katkıları

Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma, birçok sektör üzerinde etkili olmasına karşın, gıda ve içecek sektörü bu süreçte oldukça önemli bir rol oynamakta. Bu sektör, istihdam oluşturarak ve yerel ile uluslararası pazarlarda rekabet edebilirlik sağlayarak ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Özellikle gıda üretimi ve işleme, çiftçilerin gelirlerini artırmakla kalmayıp, tüketicilere de çeşitli, sağlıklı ve makul fiyatlı ürünler sunma işlevi görmekte. Ekonomik döngüyü güçlendirmekle birlikte, tarım ile sanayi arasındaki ilişkiyi de pekiştirmektedir. Bununla beraber, sürdürülebilir gıda sistemlerinin geliştirilmesi, çevresel etkilerin azaltılması ve toplum sağlığının iyileştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Her ne kadar bu sektör birçok avantaj barındırsa da, düzenlemeler ve politikalar üzerine düşünülmesi gereken önemli meseleler mevcut (Behrman et al., 2019-06-22). Bu nedenlerden ötürü, gıda ve içecek sektörünün ekonomik katkıları, sadece istihdam ve gelirle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda geniş bir etki alanına yayılmış karmaşık bir dinamik oluşturmaktadır.

A.Ulusal GSYH'deki Rolü

Ulusal Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), bir ülkenin ekonomik durumu ve kalkınma potansiyelini değerlendirmede temel bir göstergedir. Bu bağlamda, gıda ve içecek sektörü ile GSYH arasındaki etkileşim, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda istihdam yaratma, döviz kazancı sağlama ve sosyal dengeleri güçlendirme noktasında mühim bir yere sahiptir. Özellikle turizm sektörü açısından bakıldığında, gıda ve içecek sektörünün nasıl etkilendiği incelendiğinde, bu iki sektörün aslında birbirini tamamlayıcı bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, bu sektörlerin sürdürülebilir büyüme hedefleri doğrultusunda nasıl yönlendirileceği, uygulanabilir politikaların geliştirilmesi açısından kritik bir öncelik olma durumundadır. Bu nedenle, sektörlerin entegrasyonunu sağlamak, ulusal GSYH içindeki paylarının artırılması adına hayati bir strateji olarak değerlendirilebilir (EDC. et al., 1983).

B.İstihdam Yaratma

Ekonomik gelişimin sürdürülebilirliği açısından istihdam yaratmanın önemi yadsınamaz. Özellikle gıda ve içecek sektörü, bu bağlamda hayati bir rol üstlenmektedir; çünkü hem yerel hem de uluslararası düzeyde geniş çapta bir iş gücü potansiyeli içermektedir. Bu alan, tarım,

üretim, dağıtım ve perakende aşamalarında birçok insana iş imkanı sunmaktadır. 11. Kalkınma Planı'nın stratejik hedefleri çerçevesinde yer alan istihdam artırma yaklaşımları, özel olarak gıda ve içecek sektöründe yeni iş imkânları inşa etmeyi hedeflemiştir. Ek olarak, sektördeki büyüme yalnızca istihdam alanında değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma üzerinde de kayda değer etkiler yaratmaktadır. Sürdürülebilir bir istihdam politikası, yerel toplulukların gelir seviyelerini yükselterek sosyal refahı artırırken, ekonomik dengenin sağlanmasında da önemli katkılar sağlayacaktır (OECD et al., 2020-10-07).

C.İhracat Potansiyeli ve Döviz Kazançları

Türkiye'nin ekonomik kalkınması bakımından son derece önemli bir yere sahip olduğu düşünülen ihracat potansiyeli, özellikle gıda ve içecek sektörü özelinde yüksek döviz kazançları sağlama yeteneği ile ön plana çıkmaktadır. Bu sektör, aynı zamanda yerli üreticilerin uluslararası pazarlara açılımını sağlamaktadir ve ülke ekonomisinin döviz girişlerini artırmaktadır. Gıda ile içecek ihracatı, mali istikrarı destekleyici ve dış ticaret açığını azaltıcı gibi ehemmiyetli işlevler gerçekleştirmekle birlikte, istihdam oluşturma potansiyeliyle de sosyal krizlerin önlenmesinde rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, sektördeki standartların yükseltilmesi ve rekabet etme gücünün artırılması, ihracat miktarının genişletilmesi açısından kritik bir zorunluluk olarak çıkmaktadır. Bu kapsamda, On Birinci Kalkınma Planı'nda belirlenen stratejilerin etkin bir biçimde uygulanması, Türkiye'nin gıda ve içecek sektöründeki ihracat potansiyelinin ve buna paralel olarak döviz kazançlarının artırılması açısından determinatif bir unsuru teşkil edecektir (EDC. et al., 1983).

D.Yerel Ekonomilere Etkisi

Yerel ekonomilerin sürdürülebilirliği, gıda ve içecek sektörü ile doğrudan ilişkili bir durumdadır. Bu sektör, yalnızca sosyal istihdam yaratmamakta, aynı zamanda yerel tarım üreticileri ile tedarikçiler arasındaki güçlü bağlantıları tesis ederek ekonomik çarkların döngüsünü motive etmektedir. Gıda ve içecek endüstrisi, yerel kaynakların değerlendirilmesi ve onlara dayanan tüketim konularında önemli bir fonksiyon üstlenmektedir; dolayısıyla, bölgesel kalkınmanın teşvik edici unsurları arasında yer alması dikkat çekicidir. Özellikle, tarımda haddinden fazla sağlanan nihai ürünlerin yerel pazarlar vasıtasıyla değerlendirildiği durum, hem üreticilerin gelirlerini artırmakta hem de yerel halkın gıda güvenliğini tehlikeye atmaksızın gereksinimlerini karşılama kapasitesini geliştirmektedir. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı'nın yerel ekonomiler üzerindeki etkileri, gıda ve içecek sektörünün katkılarıyla birlikte incelenmelidir (R. David Lamie et al., 2020-05-21). Böylelikle, ekonomik büyüme ile sosyal refah arasında sağlam bir köprü inşa edebilmek mümkün hale gelecektir.

E.Tarımsal Gelişime Katkı

Tarım sektörü, ekonomik kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir, ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedefleri uyarınca mühim bir rol oynamaktadır. Ülkelerin döviz kısıtlamalarıyla mücadele edebilmesi ve ekonomik büyümeyi teşvik edebilmesi adına tarımsal gelişim stratejilerinin etkin biçimde uygulanması gerekiyor. Özellikle tarımsal üretkenliğin artırılması ve gıda güvenliğinin sağlanması, ulusal ve uluslararası düzeyde esas hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, 11. Kalkınma Planı, tarımsal gelişimin teşvikine yönelik politikaları, yerel kaynakların etkin kullanımını ve gıda sistemlerinin dönüşümünü öngörmektedir (Indran A. Naidoo et al., 2024). Tarımın yan sektörü olan gıda ve içecek endüstrisi, beslenme kalitesini artırmak ve gıda israfını minimize etmek hedefiyle döngüsel ekonomi uygulamalarıyla entegre olmalıdır (Borja Valls París, 2021). Nihayetinde, tarımsal gelişim, hem ekonomik büyüme hem de toplumsal refah açısından kritik bir öneme haizdir.

F.Turizm ve Misafirperverlik Üzerindeki Etkisi

Küresel ekonomik dinamiklerin ve değişken tüketici tercihlerin, turizm ve misafirperverlik sektörleri üzerinde derin etkiler yarattığı bilinmektedir. Bu sektörlerde sosyal becerilerin önemi, giderek artış göstermekte olup, profesyonellerin bu becerilerdeki yeterlilik düzeyleri, doğrudan müşteri deneyimlerini etkileme kapasitesine sahiptir (Sheena Carlisle et al., 2023). Araştırmalar, özellikle otelcilik ve gastronomi dolaylarıyla, çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesinin elzem olduğunu ortaya koymuştur. Covid-19 pandemisi sonrasında, tüketici bilincinin arttığı ve çevresel koruma konularında daha hassas bir müşteri kitlesinin oluştuğu gözlemlenmiştir (Nela Juhásová, 2023). Bu şartlar altında, turizm sektöründe daha sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesi zorunlu hale gelmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişimleri açısından kritik bir rolü olan turizm sektörü, döviz akışları aracılığıyla ödemeler dengesini iyileştirme işlevi görmekte olduğundan, bu sektörün sürdürülebilir şekilde gelişmesi, hem ekonomik hem de sosyal denge açısından mühimdir.

G.Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle Bağlantısı

Kalkınma süreçlerinde, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik hedeflerinin göz ardı edilmesinin uzun dönemli ciddi riskler yaratabileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), politika oluşturucular ve sektör temsilcileri için stratejilerin belirlenmesinde kritik bir yapı sunmakta olduğu ifade edilmektedir. Özellikle on birinci kalkınma planında dikkate alınan turizm sektörü, SKHlar ile entegre edilmiş hedefler doğrultusunda revize edilme ihtiyacı taşımaktadır. Örneğin, sürdürülebilir tasarım ve çevre

temelli uygulamaların teşvik edilmesi yoluyla, turizm alanında hem ekonomik hem de çevresel yararların artırılmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bununla beraber, sosyal eşitlik ilkeleri uyarınca, yerel halkın ekonomik sisteme entegrasyonu ve toplumsal faydanın sağlanması için politika önerilerinin geliştirilmesi elzemdir. Bu stratejiler; döviz geliri, istihdam oranları ve turizm çeşitliliği açısından ulusal ekonomi üzerinde etki yaratmakta ve ödemeler dengesine ilişkin baskıları hafifletebilmektedir (Riccardo Valentini et al., 2019-10-10). Sürdürülebilir bir gelecek inşası amaçları doğrultusunda bu hedeflerin gerçekleştirilmesi kritik bir önem arz etmektedir.

III.11. Kalkınma Planının Politika Çerçevesi

Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğinin ülkelerin döviz sağlama kapasiteleriyle doğrudan ilişki içerisinde olduğu, etkileyen unsurlar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle döviz kısıtlarının aşılması için stratejik bir yaklaşımın gerekliliği açıkça ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, 11. Kalkınma Planı'nın politika çerçevesinin turizm sektörüne odaklanmasının önemli bir adım olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Turizm, sadece milli geliri artırmakla kalmayıp, aynı zamanda döviz kazandırıcı etkisiyle ödemeler dengesini olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu noktada, plan dahilinde belirlenmiş hedef ve ilkeler çerçevesinde; yerli ve yabancı yatırımların teşvikine yönelik politikaların oluşturulmasının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, turizm sektörü için önerilen politikaların gerçekleşme derecesi ile alakalı verilerin analizi, uygulamaların etkinliğini gözler önüne sereceği düşünülmektedir (Roy C. Wood, 2010-02-17). Dolayısıyla, 11. Kalkınma Planı'nın bu kritik sektördeki dönüşümü, geleceğe yönelik kalkınma stratejileri açısından belirleyici bir unsur teşkil edecektir.

A.Politika Hedeflerinin Genel Görünümü

Politika hedeflerinin tayini, ulusun ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, gıda ve içecek sektörü sürdürülebilir bir biçimde büyümek zorundadır; bu durum hem ekonominin çeşitlendirilmesi hem de iş gücü istihdamının artırılması bakımından mühimdir. Özellikle, bu sektörde inovasyon ve girişimcilik potansiyelinin geliştirilmesine duyulan gereksinim, (Nicu Marcu et al., 2022) aracılığıyla vurgu yapılmaktadır. Ek olarak, gıda ve içecek sektöründeki işletmelerin pazar geliştirme stratejileri ile performansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu, (Gathogo Priscah Waruguru et al., 2024) ile ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, politika hedeflerinin etkili bir şekilde icra edilmesi, ekonomik verimliliği artırmanın yanı sıra, döviz kısıtları gibi temel engellerin aşılması adına kritik bir fırsat teşkil etmektedir. Nihayetinde, kapsamlı bir

politika çerçevesinin sektörel sürdürülebilirlik ve kalkınma sağlamak için gerekli olduğu öne sürülmektedir.

B.Sektör Büyümesi için Ana Stratejiler

Sektörlerin büyüme süreci, ekonominin dinamiklerini doğrudan etkileyen bir dizi stratejik hamleyi gerektirmekte olup, gıda ve içecek sektörü özelinde, yenilikçi ürün gelişimi, sürdürülebilirlik ile pazarlama stratejileri gibi unsurların, rekabet avantajı elde etmek bakımından kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği normlarına uygunluk, kalite standartlarının artırılması ve tarımsal üretim verimliliğinin yükseltilmesi gibi faktörler, sektördeki büyümeyi destekleyen temel bileşenler arasında sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra, dijitalleşmenin ve e-ticaretin yaygınlaşması, tüketici taleplerine daha hızlı cevap verme becerisi sunarak işletmelerin pazar paylarını artırmalarına imkan sağlamaktadır. Bu bağlamda, On Birinci Kalkınma Planının hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilecek politikaların etkinliğinin sağlanmasının, hem ekonomik hem de sosyal dengeyi tesis etmek adına büyük bir önem arz ettiği ifade edilmelidir (Simon N. Williams et al., 2017-10-02).

C.Yatırım Teşvikleri ve Destek

Döviz kısıtlarının sabit sermaye yatırımları üzerinde olumsuz tesirler oluşturması, ekonomik kalkınmanın önündeki mühim engeller arasında yer almakta olduğu kabul edilmektedir. Bu durum, özellikle turizm sektörünün döviz kazandırma hususunda önemi daha da ön plana çıkarma potansiyeline sahiptir. Türkiye gibi ülke örneklerinde, turizm yoluyla sağlanan döviz gelirleri, diğer sektörler için yatırımları teşvik etme maksatları doğrultusunda kullanılabilir. Misalen, sağlık turizmi gibi alanlar, gelişmiş ülkelerdeki yatırım teşvikleri ve destekler aracılığıyla ekonomik büyümeye katkıda bulunabilme kapasitesine sahip (Hasan Erdem, 2021). Bunun yanı sıra, yatırım teşviklerinin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesi, ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yanı sıra, çevreye yönelik bir yaklaşımın benimsenmesi bakımından temel bir mesele teşkil etmektedir (Andrés López et al., 2023). Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı bünyesinde şekillendirilmesi gereken politikalar, Türkiye'nin turizm sektöründeki potansiyelinin azami düzeye çıkması amacıyla stratejik bir yol haritası sunma çabası taşımaktadır.

D.Regülasyon Ortamı ve Uyumluluk

Regülasyon ortamı, gıda ve içecek alanında sürdürülebilir büyümenin temin edilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda, piyasa dinamiklerini şekillendiren düzenleyici çerçevelerin etkinliği, sektördeki uyumluluğun kolaylaştırılması yoluyla işletmelerin rekabet gücünü artırmaktadır. Misal vermek gerekirse, (Nida Kanwal, 2024)'da ifade edildiği üzere, gıda

israfının önlenmesi ve yönetimi ile ilgili etkili stratejilerin uygulanması sektörün çevresel sürdürülebilirliği açısından hayati bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda, (Sayani Mavai, 2024)'da ele alınan derin eutektik çözgenlerin (DES) kullanımı, gıda atıklarının değerli bileşiklere dönüştürülmesi açısından düzenleyici uyum ile yenilikçiliği bir araya getirmektedir. Bununla birlikte, regülasyonların sıkılaştırılması veya belirsizliklerin ortaya çıkması, sektör oyuncuları üzerinde ek mali yükler yaratabilir ve uzun vadeli yatırım kararlarının olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilir. Bu nedenle, düzenleyici süreçlerin şeffaflığının ve öngörülebilirliğinin sağlanması, gıda ve içecek sektörünün sürdürülebilir gelişimi açısından kaçınılmaz bir gereklilik arz etmektedir.

E.Kamu-Özel Ortaklıklarının Rolü

Ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşma bağlamında kamu-özel ortaklıklarının önemli bir araç olduğu ortadadır. Altyapı yatırımlarının finansmanında özel sektör kaynaklarının kullanılması, kamu sektorü üzerindeki mali yükleri hafifleterek projelerin daha hızlı bir biçimde hayata geçirilmesine imkan tanımaktadır. Bu tür ortaklıklar, iş gücü istihdamı ve teknoloji transferi gibi bazı avantajlarla sektörel büyümeyi desteklerken, rekabet gücünün artırılma potansiyelini de barındırmaktadır. Özellikle döviz kazandırıcı sektörler, mesela turizm alanında, kamu-özel işbirlikleri iş olanaklarını arttırarak sosyal dengelerin sağlanması açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, etkin yönetim ve sürdürülebilirlik ilkeleri altında gerçekleştirilen bu tür ortaklıklar, uzun vadeli ekonomik istikrarı da destekleme yönünde bir etki göstermektedir (João Leitão et al., 2017-12-07). Bu sebeple, kamu-özel ortaklıklarının rolü kalkınma planlarının başarısı açısından büyük bir önem taşımaktadır.

F.İzleme ve Değerlendirme Mekanizmaları

Ekonomik büyümenin sürdürülmesi, izleme ve değerlendirme mekanizmalarının etkili olup olmadığına bağlı bir durumdur. Bu mekanizmalar, On Birinci Kalkınma Planı içinde belirlenen hedeflerin hangi seviyede gerçekleştirildiğini analiz etmeyi mümkün kılarak, politika yapıcılar ile paydaşlar için önemli bilgiler oluşturur. Özellikle turizm sektörü gibi stratejik önemi olan alanlarda, belirlenen hedeflerin izlenmesi, hem sektörde görülen gelişmeleri anlamamıza hem de ekonomik stratejilerin güncellenmesi noktasında faydalı olur. Bu bağlamda, uygulamaya konulan göstergelerin verimlilik ve uygulanabilirlik açısından doğru değerlendirilmesi kritik bir gerekliliktir. Ayrıca, süreç içerisinde elde edilmiş verilerin şeffaf bir şekilde rapor edilmesi, kamuoyunun güvenini artıracak ve politika yapıcıların karar alma süreçlerinde daha bilinçli adımlar atmalarına imkan tanıyacaktır. Dolayısıyla, izleme ve değerlendirme mekanizmalarının

güçlendirilmesi ekonomik ve sosyal denge sağlama sürecinde kritik bir rol üstlenmektedir (1982-07).

G.Politika Uygulamasındaki Zorluklar

Ekonomik kalkınma süreçlerinde, zorluklarla karşılaşım genellikle yüksek düzeyde bilgi ve uygulama talep eden politikaların yanlış anlaşılmasından ya da uygulanmamasından güçlenmektedir. Özellikle ülkelerin döviz kısıtlamaları, sermaye yatırımlarını engelleyerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, turizm sektörü, döviz kazanma potansiyeli ile kritik bir rol üstlenmektedir; zira turizm, hem milli gelire katkı sağlamakta hem de ödemeler dengesindeki açıkları kapatma işlevi görmektedir. Ancak mevcut politika ve uygulamalar arasındaki uyumsuzluk, amaçlanan istihdam artışlarını ve ekonomik dengeleri sağlama noktasında sıkıntılar doğurmakta ve bu durum On Birinci Kalkınma Planı'nın belirlediği hedeflerin ve politikaların gerçekleştirilmesi için derin bir analiz ve etkili bir uygulama stratejisine gereksinim olduğunu ortaya koymaktadır (Edyta Rudawska, 2018-05-14). Bu bağlamda, politika uygulamasındaki zorlukların aşılması, turizm sektörünün güçlendirilmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır.

IV.Sosyal ve Kültürel Sonuçlar

Gıda ve içecek alanının sosyal ve kültürel etkileşimleri, toplumların ekonomik ilerlemeleri ile doğrudan bağlantılı olarak görülmektedir. Bu alan, sadece ekonomik katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda yerel kültürlerin korunması ile geliştirilmesi için de bir destek teşkil etmektedir. Örneğin, geleneksel mutfakların uluslararası düzeyde tanıtımı, kültürel mirasın kuşaklar arasında aktarımını teşvik ederek turizm sektörüne de bir katkı sunmaktadır. (Hasan Erdem, 2021) bağlamında, sağlık turizminin artışı ile sağlık ve beslenme bilincinin yükselmesini vurgulamakta, bu değişimlerin sosyal yapı üzerindeki olumlu etkilerini gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra, gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik konularındaki farkındalığın artışı, toplumlarda sosyal dayanışmayı güçlendirerek yerel üreticilerin desteklenmesine yol açmaktadır. Nihayetinde, gıda ve içecek sektörü, yalnızca ekonomik bir alan olmamakla birlikte, sosyal ve kültürel dinamiklerin şekillendirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

A.Gıda Güvenliği ve Beslenme

Gıda güvenliği, bir ulusun sosyal ve ekonomik istikrarının temel taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır; bu bağlamda, tarımsal üretim süreçlerinde sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesi fazlasıyla önem arz etmektedir. Ülkelerin gıda sistemlerinin, besin kalitesini ve güvenliğini sağlama işlevi, hem kamu sağlığının korunması hem de ulusal güvenliğin tesis

edilmesi bakımından son derece kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle pandeminin etkileri doğrultusunda, birçok gıda işletmesinin iletişim yetersizlikleri ile karşılaştığı gözlemlenmiş olup, bu durum gıda güvenliğini tehdit edecek derecede müşteri memnuniyetini önemli ölçüde azaltmıştır (Phuong Bui Thi, 2024). Ayrıca, coğrafi işaretler gibi yerel gıda kaynaklarının öne çıkarılması, yerel ekonomilerin güçlenmesi ve gıda çeşitliliğinin artırılması açısından faydalar sağlayacaktır (Stefanella Stranieri, 2024). Nihayetinde, gıda güvenliğini artırmak, beslenme kalitesini iyileştirmek ve toplum sağlığını korumak adına gerekli politikaların geliştirilmesi, On Birinci Kalkınma Planı'nın temel hedeflerinden biri olmalıdır.

B.Mutfak Mirasının Korunması

Kültürel mirasın değerli bir boyutu olan mutfak gelenekleri, yalnızca ulusal kimliğin sürdürülmesinde değil, aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik açısından da önemli bir işlev göstermektedir. Geleneksel tarifler, malzemeler ve pişirme yöntemlerinin nesilden nesile intikal ettirilmesi, yerel üreticilerin desteklenmesi ve gastronomik çeşitliliğin artırılması, turizmin ne şekilde gelişeceği hususunda hayati bir önem taşımaktadır. Mutfak mirasının korunmasının yanı sıra, gastronomi turizminin genişlemesi, yerel ekonomilerin canlanması ve bölgesel pazarlara entegrasyon açısından stratejik bir yaklaşım sunduğu belirtilmelidir. Bu mirası koruma çabası, sadece sosyo-kültürel bir sorumluluğun ifası olarak değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma için kritik bir araç olarak da değerlendirilmektedir. Mutfak kültürünü yaşatmak, her bir ülkenin kendine münhasır lezzetlerini küresel pazarda tanıtmanın önemli bir parçasıdır; bu çerçevede, hem ulusal hem de uluslararası seviyede politikaların gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (C. Michael Hall et al., 2008-09-10).

C.Topluluk Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Toplulukların ekonomik ile sosyal yapısının güçlenmesiyle alakalı olarak, sürdürülebilir kalkınmanın temellerini teşkil eden unsurlar meydana çıkmaktadır. Bu bağlamda, gıda ile içecek sektörünün ilerlemesi, yerel ekonomiler üzerinde kayda değer bir etki yaratmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde sunulan istihdam fırsatları, tarımsal üretim artışı ve yerel ürünlerin değerinin artması, toplulukların gelişimini teşvik etme noktasında dikkate alınması gereken bir husustur. Gıda sektörü, yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı olmanın ötesinde, sosyal etkileşim ve kültürel sürekliliği desteklemekte olduğu görülmektedir. Bu sektör aracılığıyla yerel geleneklerin ve göreneklerin korunması, toplulukların kimliklerinin güçlendirilmesi açısından kritik bir öneme haizdir. Ayrıca, gıda güvenliği ve sürdürülebilir üretim pratikleri üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, toplulukların kendi kendine yeterliliklerini artırmakla birlikte, çevresel sürdürülebilirlik açısından da katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Rhonda Phillips et

al., 2015-11-19). Bu sebeple, gıda ve içecek sektörü, toplulukların bütünsel gelişiminde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır.

D.Yerel Ürünlerin Tanıtımındaki Rolü

Yerel ürünlerin tanıtımında, bölgesel kimlik ile kültürel mirasın korunması açısından önemli bir yer tuttuğu açıktır. Bu tür ürünler, yalnızca ekonomik fayda sağlamanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal bağların güçlendirilmesi ve yerel toplulukların sürdürülebilirliği bakımından da hayati öneme sahiptir. Yerel üreticilerin desteklenmesi, bir yandan rekabetçi bir tarım ve gıda sektörü inşa ederken, diğer yandan tüketicilere çeşitlilik sunarak sağlıklı beslenme alışkanlıklarını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Fakat, yerel ürünlerin tanıtımındaki etkinlik, uygun stratejilerle desteklenmesi gereken bir durumdur; bu bağlamda, üniversiteler, kamu kuruluşları ve özel sektör arasında gerçekleştirilecek iş birliğiyle yürütülecek kampanyalar, hem üretimde bir artış sağlamakta hem de bu ürünlerin değerini tüketicilere iletmektedir. Nihayetinde, yerel ürünlerin tanıtımı, ekonomik gelişimin yanı sıra kültürel sürdürülebilirlik hedefleriyle de örtüşen bir strateji olarak ele alınmalıdır (Jason Katzman, 2011-03-23).

E.Tüketici Davranışları ve Eğilimleri Üzerindeki Etkisi

Tüketici davranışları, bireylerin satın alma kararlarına etki eden sosyo-ekonomik ve psikolojik faktörler tarafından şekillenme göstermektedir. Özellikle gıda ve içecek sektörü açısından, tüketicilerin sağlıklı yaşam eğilimlerine yönelimleri, işletmelerin ürün geliştirme stratejilerini değiştirmelerine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, çevresel endişeler ve sürdürülebilirlik gibi kavramlar, tüketici eğilimleri üstünde kayda değer etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, tüketicilerin organik ve yerel ürünlere olan ilgisi artarken, markaların da bu talebe uygun yanıtlar verme çaba ve gayreti önemli bir hale gelmiştir. Nitekim, tüketici bilincinin artması, piyasa dinamiklerinde değişiklikler yaratmış, firmalar ve markalar için rekabet stratejilerini yeniden gözden geçirme gerekliliği doğurmuştur (Maria Isabel Miguel et al., 2024-08-28). Dolayısıyla, gıda ve içecek sektörü içindeki değişimler, tüketici davranışlarının incelenmesini zorunlu kılmakta ve bu durum ekonomik büyüme hedefleri için hayati bir unsur teşkil etmektedir.

F.Eğitim ve Farkındalık İnisiyatifleri

Eğitim, toplumların sürdürülebilir kalkınmasını desteklemekte temel bir bileşen olarak ön plana çıkmakta bulunmaktadır. Özellikle gıda ve içecek sektörü gibi kritik alanlar bakımından, farkındalık inisiyatifleri, hem üreticilerin hem de tüketicilerin davranışlarını dönüştürme açısından büyük bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, uygulanmakta olan eğitim programları ve kampanyalar, gıda güvenliği, sağlıklı beslenme ve çevresel sürdürülebilirlik temaları

üzerinde biliçlendirme sağlamaktadır. Ülkelerin On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, bu tür inisiyatiflerin etki alanı, yalnızca ekonomik kazançlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal bilincin artışına da katkıda bulunmaktadır (Suzanne Taschereau, 1998). Bu sebeple, eğitim ve farkındalık programlarının güçlendirilmesi, sektörel büyümeyi hızlandırmayı hedefleyecek ve aynı zamanda toplumun sağlık ve refah seviyesini de artıracaktır.

G.Sosyal Eşitlik ve Kapsayıcılık

Kapsayıcı büyüme, ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi bağlamında hayati bir öneme sahip olup, sosyal eşitlik ile doğrudan bir bağlantı içermektedir. Gelişmekte olan turizm sektörü, yalnızca ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla sınırlı kalmayıp, toplumun farklı kesimlerine eşit fırsatlar sağlama yükümlülüğündedir. Özellikle, cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet konuları üzerine yürütülen araştırmalar, sektördeki kadın çalışanların geri planda kalmasının, iş gücü çeşitliliğini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Teresa Villacé-Molinero, 2024). Bu bağlamda, sosyal eşitlik ve kapsayıcılığı teşvik etme çabaları, sadece bir etik yükümlülük değil, aynı zamanda ekonomik açıdan bir gereklilik haline gelmiştir. Ayrıca, otelcilik sektöründeki performans değerlendirmeleri gibi karmaşık meselelerin ele alınmasında yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi, sosyal eşitlik alanında gerçekleştirilecek iyileşmelerin somut verilerle desteklenmesine olanak sağlayabilir (Yong Tan, 2024). Nihayetinde, turizm sektörü için oluşturulan politikaların, toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda duyarlılık gözeterek yeniden değerlendirilmesinin önemi büyüktür.

V.Gelecek Beklentileri ve Zorluklar

Ülkelerin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri için karşılaştıkları en büyük zorluklardan birisi döviz kısıtlamaları olmaktadır. Bu çerçevede, turizm sektörü, ihracattan sonra önemli bir döviz kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Turizmin, milli gelire katkısının yanı sıra, döviz kazandırma işlevi ile sağladığı istihdam fırsatları, ödemeler dengesindeki açıkları kapatmadaki rolü açısından ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması hususunda kritik bir öneme sahiptir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde yapılan politika önerilerinin etkinliği ve gelecekteki öngörülerin ne denli gerçekleşeceğini değerlendirmek, bu sektördeki potansiyeli kullanmak ve sürdürülebilir gelişimi sağlamak bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, 2019-2023 dönemini kapsamış olan planın turizmle ilgili hedef ve stratejileri, ortaya çıkan zorluklar ile geleceğe dair beklentilerle birlikte incelenecektir (Camillo et al., 2021-04-09).

A.Sektördeki Teknolojik Yenilikler

Sektördeki teknolojik yeniliklerle eş zamanlı olarak, gıda ve içecek endüstrisi etkin bir dönüşüm sürecine girdiği gözlemlenmektedir. Özellikle otomasyon sistemleri, veri analitiği ve

yapay zeka gibi yenilikçi teknolojilerin, üretim süreçlerinin optimize edilmesi suretiyle verimlilik sağladığı ifade edilebilir. Bu teknolojilerin entegrasyonu, yalnızca maliyetleri düşürmekte kalmayıp, aynı zamanda ürün kalitesinin de artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirlik ağlarının güçlendirilmesi, tüketici taleplerine daha hızlı yanıt verebilme yetisini artırmakta ve sektördeki rekabetçiliği pekiştirmektedir. Örneğin, otomatik takip sistemleri vesilesiyle ürünlerin tedarik zincirindeki her bir aşama daha şeffaf hale getirilmekte; dolayısıyla israfın önlenmesinin sağlanması temin edilmektedir. Bunun yanı sıra, yeniliklerin benimsenmesi sürecinde karşılaşılabilen zorlukların ve yatırım ihtiyaçlarının, sektördeki pazar oyuncuları tarafından özenle ele alınması şarttır (Ruth Rama, 2008-03-26). Bu çerçevede, teknolojik yeniliklerin benimsenmesi, yalnızca sektörel bir büyüme değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma bakımından da hayati bir öneme haizdir.

B.Küresel Eğilimlere Uyum

Küresel ekonomik dinamikler, ülkeler için kalkınma stratejilerini belirleme konusunda belirleyici bir etkiye sahiptir. Tarım ve gıda sektörü önem taşıdığında, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin (LAC) küresel tarım ticaretindeki önderliğine öncelikle dikkat çekmek gerekmektedir; bu bölge, 1995-2019 döneminde dünya tarımsal ve gıda ihracatının %15ini gerçekleştirmiştir (Giovanna Maria Borges Aguiar, 2022). Bu durum, yerel üreticilerin uluslararası pazarda daha rekabetçi olabilmeleri adına stratejilerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca, pandeminin doğurduğu zorluklarla başa çıkabilmek için, İICA'nın 2021 Yıllık Raporu'nda eğiticilik ve dayanıklılık konularına yönelik girişimler bu bakımdan hayati öneme haizdir (Inter-American Institute for Cooperation on Agriculture (IICA), 2022). Bu bağlamda, ülkelerin uluslararası ticaret ağındaki yerlerini sağlamlaştırmaları ve ekonomik sürdürülebilirliği artırmaları açısından küresel eğilimlere uyum sağlamak gerekiyor.

C.Çevresel Sürdürülebilirlik Endişeleri

Gıda ve içecek alanı, çevresel sürdürülebilirlik kaygılarının merkezinde yer almakta. özellikle plastik paketleme ile atık yönetim uygulamalarının etkileri, bu alandaki sürdürülebilirlik girişimlerini önemli ölçüde etkilemekte. Her ne kadar bu alan, ekonomik gelişim açısından kritik bir rol üstlense de, çevresel etkilerini göz ardı etmemek gerekmektedir. (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022) adlı çalışmada, esnek gıda ambalajlarının daha sürdürülebilir bir dizayn için karşılaştığı zorluklar, sektördeki dönüşümü zorlaştırmakta ve etkili politika önerileri noktasında bir eksikliğe işaret etmektedir. Buna ilaveten, (Borja Valls París, 2021) pandemi sonrası süreçte, döngüsel ekonomi fikrinin gıda ve içecek alanında nasıl hayata geçirildiği üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, sektörün

sürdürülebilir bir gelecek için atacağı adımlar, sadece çevre dostu uygulamalarla değil, toplumun her kesimini kapsayan politika önerileriyle gerçekleşebilir.

D.Ekonomik Şoklara Dayanıklılık

Ekonomik şoklara karşı gösterilen dayanıklılık, uluslararası ekonomik sistemin dinamikleriyle sıkı bir ilişki içerisinde yer almakta olup, bilhassa gelişmekte olan ülkeler bakımından kritik bir önem arz etmektedir. Bu tür dayanıklılık, ülkelerin döviz kısıtları gibi yapısal engellerle baş edebilmesine olanak tanırken, aynı zamanda ihracat gelirlerini artırarak ekonomik istikrarın desteklenmesi bakımından da ehemmiyet taşımaktadır. Başta turizm sektörü olmak üzere, döviz kazandırma potansiyeli ile belirginleşen alanlar, ödemeler dengesindeki açıkları kapatmada önemli işlevler üstlenmektedir. Ülkelerin turizm politikalarının etkin bir biçimde uygulanıp uygulanmadığı ve bunun ekonomik sürdürülebilirliğe sağladığı katkı, On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde yapılan analizler aracılığıyla daha belirgin bir hale getirilebilmektedir. Bu çerçevede, ekonomik şoklara karşı alınacak tedbirler ve uygulanacak stratejiler, yalnızca sektörlerin içindeki dinamikleri değil, aynı zamanda tüm ekonomik yapıyı dönüştürebilme potansiyelini de taşımaktadır (Fan et al., 2014-10-28).

E.Rekabet ve Pazar Dinamikleri

Rekabetin niteliği itibarıyla, şirketlerin kâr maksimize etme amacı ile piyasa dinamikleri arasında mevcut olan etkileşimlerin önemi oldukça büyüktür. Pazar dinamikleri, talep ve arzın dengesinin şekillenmesi ile ortaya çıkmakta iken, işletmelerin stratejik seçimleri bu dengeyi köklü şekilde etkileyebilir. Özellikle gıda ve içecek alanında, yerel firmaların uluslararası markalar ile baş edebilme kabiliyeti, hem ürün kalitesinin arttırılması hem de yenilikçi pazarlama taktiklerinin uygulanması ile doğrudan bağlantılıdır. Pazar taleplerine uygun olarak hareket eden şirketler, tüketici sadakatini kazanarak sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etme imkanına sahip olabilmektedirler. Bu sebeple, rekabetin sağladığı dinamizm, yalnızca ekonomik büyüme için katkı sunmakla kalmayıp, sektördeki aktörleri de yenilik yapma yönünde teşvik eder. Böylelikle, On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde belirginleşen stratejilerin uygulanması, gıda ve içecek alanındaki rekabetçi altyapıyı güçlendirecektir (Rameshwar Kumar, 2023-05-13).

F.Politika Uyum ve Reform İhtiyaçları

Kalkınma sürecinin içerisinde, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için elzem olan sabit sermaye yatırımlarının karşısında durduğu düşünülen en mühim engeller arasında döviz kısıtlamaları yer almakta olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, turizm sektörü, yalnızca ulusal gelire katkıda bulunmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda döviz kazancı sağlamadaki

hayati rolü ile ödemeler dengesindeki açıkları kapatma noktasında da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde turizmin stratejik pozisyonu, sektörün desteklenmesine yönelik oluşturulacak politikaların şekillendirilmesinde belirleyici bir etken olacaktır. Ancak, mevcut olan politikaların ve reformların etkililiği, sağlanan ekonomik ve sosyal dengenin niteliği ile doğrudan alakalıdır. Bu nedenle, turizm alanında yapılacak reform ihtiyaçları belirlenirken, sektörü etkileyen dışsal etkenlerin dikkate alınması ve sürdürülebilir bir büyüme modelinin geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Saleem et al., 2011).

G.Sektör için Uzun Vadeli Vizyon

Başarılı bir sektörel strateji oluşumunu sağlamak amacıyla uzun vadeli bir vizyonun belirlenmesi gereklidir. Uluslar, kalkınma planlarını geliştirirken, gıda ve içecek alanında sürdürülebilir bir büyümeyi temin edecek olan politikaları oluşturmalıdır. Bu aşamada, yasal düzenlemelerin yanında, sektördeki yenilikçi yaklaşımlar ve teknolojik yatırımlar kayda değer bir öneme sahiptir. Uzun vadeli bir vizyon, yalnızca üretim süreçlerini değil, tedarik zinciri yönetimi ve pazarlama stratejilerini de kapsamak durumundadır. Bu çerçevede, gıda güvenliği, çevresel sürdürülebilirlik ve tüketici sağlığı gibi meselelerin dikkate alınması, sektördeki rekabetçi gücün artışına katkı sağlayacaktır. Nihayetinde, On Birinci Kalkınma Planı'nın belirlediği hedefler doğrultusunda, gıda ve içecek sektöründe bir uzun vadeli vizyon oluşturmak, ekonomik büyümeyi desteklemenin yanı sıra toplumsal refahı da yükseltecektir (EDC. et al., 1983).

VI.Sonuç

Son yıllar itibarıyla, gıda ve içecek sektörü, ekonomik ve sosyal kalkınma üzerindeki etkisi bakımından giderek daha fazla ehemmiyet arz etmektedir. Bu sektördeki yatırımlar ve gelişmeler, ülke ekonomisine yaptığı katkılarla birlikte döviz akışını artıran mühim bir unsur durumuna gelmektedir. Özellikle turizmle ilişkili olan gıda ve içecek sektörü, hem istihdam oluşturarak hem de döviz kazandırarak, ülkelerin ödemeler dengesindeki açıkları kapatma potansiyeli taşımaktadır. Örneğin, (Jahangir A. Rather, 2024)da ifade edildiği üzere, çeşitli içecek üretim süreçlerinin optimizasyonu, sektördeki kaliteyi artırmakta olup bu durum, turistlerin ilgisini çekmektedir. Bunun yanı sıra, (Phuong Bui Thi, 2024) araştırması, İngilizce iletişim yeteneklerinin geliştirilmesinin otelcilik sektöründeki hizmet kalitesine olumlu bir etki sağladığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı dahilinde belirlenen hedeflerin elde edilmesi, gıda ve içecek sektörünün sunduğu fırsatların daha etkin bir biçimde değerlendirilebilmesi için önemli bir olanak sağlayacaktır.

A.Ana Bulguların Özeti

Kalkınma planlarının temel bileşenlerinden bir tanesi olan sektörel analizler ve bu sektörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri önemli bir yere sahiptir. On Birinci Kalkınma Planı'nda, gıda ve içecek sektörünün kalkınma içerisindeki rolü özellikle vurgulanmaktadır. Bu sektör, yerel üretimi desteklemenin yanı sıra turizm ile olan etkileşimi aracılığıyla ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. (Gabriel Alves Rezende, 2024) kaynaklarına dayanarak, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini açıklamada keyifli bir rol oynadığı ve bu durumun sektörün sürdürülebilirliğini artırabilmesi için hizmet kalitesine yönelik stratejilerin gerekli olduğunu göstermektedir. Ek olarak, (Giacomo Squeo, 2024) araştırması, gıda kalitesinin önemini öne çıkarırken, hızlı analiz tekniklerinin uygulanmasının gıda sisteminin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, gıda ve içecek sektörü hem ekonomik hem de sosyal dengenin sağlanmasında merkezi bir öneme sahiptir ve bu nedenle geliştirilecek politikaların etkili bir şekilde uygulanması elzemdir.

B.Sektörün Öneminin Tekrar Vurgulanması

Ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından belirli sektörlerin önemi giderek artan bir şekilde anlaşılmaktadır. Özellikle gıda ve içecek sektörü, istihdam ve döviz kazanımı bakımından kritik bir rol üstlenmektedir. Bu sektör, hem yerel üreticilerin desteklenmesi hem de uluslararası pazarlara açılım açısından stratejik fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, gıda güvenliği ve beslenme kalitesinin artırılması gibi sosyal hedeflere de katkı sağlayarak toplumun genel refah seviyesini yükseltmektedir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, bu sektörün mevcut durumu ve olası geliştirme alanları dikkatlice incelenmelidir. Planın, gıda ve içecek sektörüne dair belirlemiş olduğu hedefler ve politikaların etkinliği, yalnızca ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda toplumun sosyal dinamiklerini de şekillendirecektir (EDC. et al., 1983). Bu nedenle, sektöre yönelik stratejik yatırımların ve desteklerin artırılması son derece önemli bir durumdadır.

C.Politika İyileştirmeleri için Öneriler

Ülkelerin döviz kısıtlarının aşılmasının yanı sıra ekonomik büyümenin sağlanabilmesi açısından, turizm sektörüne yönelik sürdürülebilir gelişim üzerine dikkat verilmesi gereklidir. Bu durum itibarıyla, turizm yalnızca bir ekonomik gelir kaynağı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimlerin de sağlandığı bir mecra olarak görülmektedir; bu da politika iyileştirmelerinin önemini artırmaktadır. Öncelikle, yerel halkın turizmden elde edeceği faydanın artırılmasını amaçlayan politikaların oluşturulması, sürdürülebilir turizm anlayışının inşasında ana unsurları teşkil edecektir. Bunun yanı sıra, dijital pazarlama stratejilerinin

güçlendirilmesi, uluslararası düzeyde rekabetçiliği artırarak, turizm gelirlerinin çeşitlendirilmesine zemin hazırlayacaktır. Nihayetinde, altyapı yatırımlarının desteklenmesi ve çevre dostu uygulamaların teşvik edilmesi, uzun vadeli perspektiften hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayacaktır (Soffer Publishing). Bu önerilerin uygulanması, turizm sektörünün potansiyelinden yararlanabilmek için elzem bir durum arz etmektedir.

D.Paydaş Katılımı Çağrısı

Ekonomik kalkınma stratejileri, paydaş katılımını kritik bir unsur olarak kabul etmektedir. Tarım ve gıda sektörü açısından etkin bir şekilde hayata geçirilen paydaş katılımı, bu alanın sürdürülebilirlik ve rekabetçilik kapasitesini artırma olanağına sahiptir. Kapsayıcı bir paydaş katılımı, yalnızca yerel üreticilerin değil, bununla birlikte tüketicilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve devletin çeşitli katmanlarının görüşlerini ve gereksinimlerini dikkate almayı şart koşar. Böylece, alınacak olan kararların sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel açılardan da olumlu etkiler yaratması sağlanabilir. (Kapareliotis Ilias, 2024)de ifade edildiği üzere, deneyimsel pazarlama perspektifine dayanan yenilikçi stratejiler, bu katılım sürecini güçlendirecek unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ek olarak, (Andrews Tang, 2024)da belirtilen blockchain ve IoT gibi teknolojilerin entegre edilmesi, süreçlerin şeffaflığını ve güvenilirliğini artırarak paydaşların güvenini inşa etme olanağı sunmaktadır. Bu bağlamda, gıda ve içecek sektöründe paydaş katılımı, ekonomik büyüme ve sosyal istikrarın sağlanmasında kritik bir öneme sahiptir.

E.Gelecek Araştırma Yönelimleri

Turizm sektörü, ekonomik kalkınmanın yanında sosyal istikrarın sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Gelecek araştırma yönelimleri, sektördeki inovasyon ve sürdürülebilirlik gibi alanlara yoğunlaşmalıdır; çünkü bu unsurlar, çevresel olumsuz etkileri azaltmanın yanı sıra ekonomik getirileri de çoğaltmaktadır. Mesela, yerel halkın yaşam standartlarını yükselten, kültürel mirası koruma kapasitesine sahip ve doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanan turizm uygulamaları, uzun vadede sektörü daha da kuvvetlendirecektir. Bunun yanı sıra, dijital dönüşüm ve teknoloji entegrasyonu, turizm deneyimlerini geliştirme konusunda önemli unsurlar olarak öne çıkmakta. Dolayısıyla, gelecekteki araştırmaların, yapay zeka, veri analitiği ve akıllı ulaşım çözümleri gibi yenilikçi yöntemlerin turizm sektörü üzerindeki etkilerini de dikkate alması gerekmektedir (OECD, 2012-10-19). Böylece, sektördeki rekabet avantajı artırılabilir ve küresel pazar dinamiklerine daha etkin bir şekilde yanıt veren bir yapı tesis edilebilir.

F.11. Kalkınma Planı Üzerine Son Düşünceler

Ülkelerin kalkınma stratejilerinin etkinliği, hedeflenen sektörlerde uygulanan politikaların uygulanabilirliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planındaki turizm hedefleri, yalnızca ekonomik büyümenin teşviki ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik hususlarını da ön plana çıkarır. Örneğin, sağlık turizmi, dünya çapında artan yaşlı nüfus ve artan kronik hastalık prevalansı ile birlikte önemli bir fırsat sunma potansiyeli taşımaktadır (Hasan Erdem, 2021). Fakat, bu hedeflere ulaşımda karşılaşılan en büyük engellerden biri döviz sıkıntısıdır. Turizm, döviz elde etmede büyük bir öneme sahiptir ve ekonomik dengenin sağlanmasında kritik bir sektör konumundadır (Borja Valls París, 2021). Bu nedenle, On Birinci Kalkınma Planında belirlenen politikalar ve hedeflerin hayata geçirilmesi için hem ekonomik hem de sosyal açılardan güçlü bir stratejik yaklaşımın benimsenmesi kaçınılmazdır.

G.Gıda ve İçecek Sektörünün Gelişimdeki Rolüne Dair Kapanış Notları

Gıda ve içecek sektörü, ekonomik büyümenin temel taşları olarak rol oynayarak, birçok başka sektörle doğrudan etkili bir yapıya sahiptir. Özellikle tarım, sanayi ve perakende alanlarıyla olan ilişkisi, bu sektörün dinamiklerini kritik biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda, sektörün sürdürülebilirliği, beslenme güvenliği ve yerel ekonomilerin güçlenmesi gibi konularda önemli roller üstlenmektedir. Ayrıca, gıda güvenliği standartlarının yükseltilmesi, hem tüketici sağlığını korumaya katkıda bulunmakta hem de uluslararası pazarlarda rekabet avantajı yaratmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı'nda belirlenen hedefler, gıda ve içecek sektörünün kapasitesinin artırılması ve yenilikçi yaklaşımların desteklenmesini öngörmektedir. Netice olarak, bu sektör, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirliğe de katkıda bulunarak toplumsal kalkınmanın ayrılmaz bir unsuru haline gelmektedir.

References

- Naill M. Momani, A. Fadil (2013). "Risk Management Practices in the Saudi Business Organizations: A Case Study of the City of Jeddah". https://www.semanticscholar.org/paper/05ff6c3d97229ec1d17f7522bd47b423277643ee
- Rocío Del Carmen Toral Tinitana, Eduardo Anibal Suarez Vinueza (2010). "Caracterización del potencial industrial en la provincia de Loja". https://www.semanticscholar.org/paper/eae6486281df660d9d16b0965117eef5cd0d576b
- Yong Tan (2024). "Cost-benefit analysis in UK hotels: A hybrid SOCP-MCDM approach". 106(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517724001535
- Teresa Villacé-Molinero (2024). "Please don't go: Gendered formal and informal tools for talent retention in hospitality from an organizational social capital approach". 53(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211973624000801
- Kapareliotis Ilias (2024). "Crafting a Compelling Wine Route Experience: Stakeholder Perceptions, Trends and Application Consideration for Greece". https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780443137013004503
- Andrews Tang (2024). "Assessing blockchain and IoT technologies for agricultural food supply chains in Africa: A feasibility analysis". 10(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024106159
- Gabriel Alves Rezende (2024). "Modeling Customer Satisfaction in the Food Industry: Insights from a Structural Equation Approach.". 242(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050924019690
- Giacomo Squeo (2024). "Considerations about the gap between research in near-infrared spectroscopy and official methods and recommendations of analysis in foods". 59(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221479932400081X
- Jahangir A. Rather (2024). "Optimization of soy-whey fortified pineapple juice beverage using response surface methodology". 207(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0023643824008922
- Phuong Bui Thi (2024). "English needs analysis of food & beverage employees: A case study of a 5-star resort in Vietnam". 76(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889490624000371
- Stefanella Stranieri (2024). "<ce:italic>Terroir</ce:italic> takes on technology: Geographical indications, agri-food innovation, and regional competitiveness in Europe". 110(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016724001724
- Phuong Bui Thi (2024). "English needs analysis of food & beverage employees: A case study of a 5-star resort in Vietnam". 76(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889490624000371
- Nida Kanwal (2024). "From plate to palate: Sustainable solutions for upcycling food waste in restaurants and catering". 152(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0924224424003637
- Sayani Mavai (2024). "Emerging deep eutectic solvents for food waste valorization to achieve sustainable development goals: Bioactive extractions and food applications". https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308814624026505
- Andrés López, Álvaro Ons (2023). "Investment Incentives and Sustainable Productive Transformation in Latin America". Red Sur. www.redsudamericana.org
- Hasan Erdem (2021). "The Role of Health Tourism in the Development of the Country and its Impacts on Employment". Near East University Institute of Graduate Studies. https://docs.neu.edu.tr/library/8898245138.pdf
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2022). "Draft Report - OECD Workshop on Flexible Food-Grade Packaging Economic, Regulatory or Technical Barriers to Sustainable Design from a Chemicals Perspective – How Can Policy Makers Help?". OECD. https://ringmajandus.envir.ee/sites/default/files/2023-02/ENV-CBC-RM%282022%291-REV1.pdf
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation".

https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1

- Sheena Carlisle, Stanislav Ivanov, Pilar Espeso-Molinero (2023). "Delivering the European Skills Agenda: the importance of social skills for a sustainable tourism and hospitality industry". Tourism & Management Studies, 19(3). pp. 23-40. https://doi.org/10.18089/tms.2023.190302
- Nela Juhásová (2023). "Sustainability in the hospitality and gastronomy industry". University College Prague – College of International Relations and Institute of Hospitality Management and Economics, Ltd.. pp. 55. https://is.ucp.cz/th/dx3dn/Bachelor_Thesis_Juhasova.pdf
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation". https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1
- Hasan Erdem (2021). "The Role of Health Tourism in the Development of the Country and Its Impacts on Employment". Near East University Institute of Graduate Studies. https://docs.neu.edu.tr/library/8898245138.pdf
- Gathogo Priscah Waruguru, Kennedy Kirima Nteere, Monica Wanjiku Nderitu (2024). "Evaluation of Market Development Strategies on Performance of Food and Beverage Manufacturing Firms in Kenya". International Journal of Social Sciences and Information Technology, Vol X, Issue III. pp. 36-39. http://www.ijssit.com
- Nicu Marcu, Georgiana-Raluca Lădaru, Irina Neta Gostin (2022). "Entrepreneurial Innovation in Agri-Food Science: Course for Trainers". Alexandru Ioan Cuza University Press, Institute of Agricultural Economics - Belgrade. https://www.iep.bg.ac.rs/images/stories/izdanja/Monografije/IO2%20-%20AGROECOINN.pdf#page=104
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation". https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1
- Hasan Erdem (2021). "The Role of Health Tourism in the Development of the Country and Its Impacts on Employment". Near East University Institute of Graduate Studies. https://docs.neu.edu.tr/library/8898245138.pdf
- Giovanna Maria Borges Aguiar (2022). "Trade Patterns of Latin America and the Caribbean: Evidence from the agri-food sector". http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1271/2/Borges_Aguiar_ten.pdf
- Inter-American Institute for Cooperation on Agriculture (IICA) (2022). "2021 Annual Report of IICA". Inter-American Institute for Cooperation on Agriculture (IICA). www.iica.int
- Victoria Sauveplane-Stirling, Erica Di Ruggiero, Greg Hallen, Zee Leung, Daniel Sellen (2022). "Pursuing the co-benefits for Health and Environments through food system change: a compendium of research ideas from early career researchers". University of Toronto. https://www.dlsph.utoronto.ca/wp-content/uploads/2022/03/Pursuing-the-co-benefits-of-Health-and-Environments-through-food-systems-research_Research-Ideas-Compendium_March-4th.pdf
- Giovanna Maria Borges Aguiar (2022). "Trade Patterns of Latin America and the Caribbean: Evidence from the agri-food sector". http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1271/2/Borges_Aguiar_ten.pdf
- Giovanna Maria Borges Aguiar (2022). "Trade Patterns of Latin America and the Caribbean: Evidence from the agri-food sector". http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1271/2/Borges_Aguiar_ten.pdf
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation". https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1
- Giovanna Maria Borges Aguiar (2022). "Trade Patterns of Latin America and the Caribbean: Evidence from the agri-food sector". http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1271/2/Borges_Aguiar_ten.pdf
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation". https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1

- Indran A. Naidoo, Genny Bonomi (2024). "Approach paper for the thematic evaluation of IFAD's support to nutrition". International Fund for Agricultural Development. www.ifad.org
- Borja Valls París (2021). "Circular Economy in the Spanish Food and Beverage Sector: Analysis of the Present Situation". https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/194153/TFG_2021_VallsParis_Borja.pdf.pdf?sequence=1
- Babatola, Felix. A.; Ogunjemilua, Emmanuel. M.; Adeola Aroyewun (2023). "Distribution function and Performance of Food and Beverages Companies in Lagos State Nigeria". African Scholar Publications & Research International, Vol. 28, No. 7. https://www.africanscholarpublications.com/wp-content/uploads/2023/04/AJBDMR_VOL28_NO7_MAR-2023-4.pdf
- Douglas Edström (2022). "A methodology to achieve sustainability within the food & beverage industry". https://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9104297/file/9104298.pdf
- Camillo, Angelo A. (2021-04-09). "Strategic International Restaurant Development: From Concept to Production". IGI Global. https://play.google.com/store/books/details?id=HUIoEAAAQBAJ&source=gbs_api
- OECD (2015-01-14). "OECD Development Pathways Multi-dimensional Review of Myanmar Volume 2. In-depth Analysis and Recommendations". OECD Publishing. https://play.google.com/store/books/details?id=hm4sBgAAQBAJ&source=gbs_api
- Behrman, Jere R., Ghosh, Shibani (2019-06-22). "Evaluation study of the IFPRI/A4NH research program on diet quality and health of the poor". Intl Food Policy Res Inst. https://play.google.com/store/books/details?id=DGHHDwAAQBAJ&source=gbs_api
- EDC., National Economic Development Council (1983). "Review of the Food and Drink Manufacturing Industry". http://books.google.com/books?id=QTN2AAAACAAJ&dq=Importance+of+the+food+and+beverage+sector+in+national+GDP+and+the+11th+Development+Plan+evaluation&hl=&source=gbs_api
- OECD, Asian Development Bank (2020-10-07). "OECD Reviews on Local Job Creation Employment and Skills Strategies in Indonesia". OECD Publishing. https://play.google.com/store/books/details?id=sF0BEAAAQBAJ&source=gbs_api
- EDC., National Economic Development Council (1983). "Review of the Food and Drink Manufacturing Industry". http://books.google.com/books?id=QTN2AAAACAAJ&dq=Importance+of+food+and+beverage+sector+export+potential+and+foreign+currency+earnings+in+11th+Development+Plan+evaluation&hl=&source=gbs_api
- R. David Lamie, Steven C. Deller (2020-05-21). "Local Food Systems and Community Economic Development". Routledge. https://play.google.com/store/books/details?id=-HbnDwAAQBAJ&source=gbs_api
- Riccardo Valentini, John L. Sievenpiper, Marta Antonelli, Katarzyna Dembska (2019-10-10). "Achieving the Sustainable Development Goals Through Sustainable Food Systems". Springer Nature. https://play.google.com/store/books/details?id=UG21DwAAQBAJ&source=gbs_api
- Roy C. Wood (2010-02-17). "Strategic Questions in Food and Beverage Management". Routledge. http://books.google.com/books?id=5mYABAAAQBAJ&dq=Food+and+beverage+sector+importance+in+11th+development+plan+policy+framework+evaluation&hl=&source=gbs_api
- Simon N. Williams, Marion Nestle (2017-10-02). "Big Food". Routledge. http://books.google.com/books?id=RRA4DwAAQBAJ&dq=Importance+of+food+and+beverage+sector+growth+strategies+in+the+context+of+the+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- João Leitão, Elsa Morais Sarmento, João Aleluia (2017-12-07). "The Emerald Handbook of Public-Private Partnerships in Developing and Emerging Economies". Emerald Group Publishing. http://books.google.com/books?id=1XxCDwAAQBAJ&dq=Importance+of+Public-Private+Partnerships+in+the+Food+and+Beverage+Sector+within+the+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- (1982-07). "Business America". https://play.google.com/store/books/details?id=Z1MVdenmw1sC&source=gbs_api

- Edyta Rudawska (2018-05-14). "The Sustainable Marketing Concept in European SMEs". Emerald Group Publishing. https://play.google.com/store/books/details?id=WjdYDwAAQBAJ&source=gbs_api
- C. Michael Hall, Liz Sharples (2008-09-10). "Food and Wine Festivals and Events Around the World". Routledge. https://play.google.com/store/books/details?id=_KsrBgAAQBAJ&source=gbs_api
- Rhonda Phillips, Chris Wharton (2015-11-19). "Growing Livelihoods". Routledge. https://play.google.com/store/books/details?id=vYn4CgAAQBAJ&source=gbs_api
- Jason Katzman (2011-03-23). "A Basic Guide to Exporting". Skyhorse Publishing Inc.. http://books.google.com/books?id=Gj-1svKByQ8C&dq=Importance+of+local+products+promotion+in+the+food+and+beverage+sector+within+the+framework+of+the+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- Maria Isabel Miguel, Jana Majerova (2024-08-28). "Exploring Consumers' Willingness To Adopt Climate-Friendly Diets". Frontiers Media SA. http://books.google.com/books?id=y1UdEQAAQBAJ&dq=Importance+of+the+food+and+beverage+sector+consumer+behavior+trends+impact+evaluation+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- Suzanne Taschereau (1998). "Evaluating the Impact of Training and Institutional Development Programs". World Bank Publications. http://books.google.com/books?id=-Pc-cly_MM8C&dq=Importance+of+food+and+beverage+sector+education+and+awareness+initiatives+in+the+context+of+11th+Development+Plan+evaluation&hl=&source=gbs_api
- Camillo, Angelo A. (2021-04-09). "Strategic International Restaurant Development: From Concept to Production". IGI Global. https://play.google.com/store/books/details?id=HUIoEAAAQBAJ&source=gbs_api
- Ruth Rama (2008-03-26). "Handbook of Innovation in the Food and Drink Industry". CRC Press. http://books.google.com/books?id=t-HFRBf5pgYC&dq=Importance+of+technological+innovations+in+the+food+and+beverage+sector+for+the+11th+Development+Plan+evaluation&hl=&source=gbs_api
- Fan, Shenggen, Pandya-Lorch, Rajul, Yosef, Sivan (2014-10-28). "Resilience for food and nutrition security". Intl Food Policy Res Inst. https://play.google.com/store/books/details?id=UHaaCwAAQBAJ&source=gbs_api
- Rameshwar Kumar (2023-05-13). "Food and Beverage Industry". Independently Published. http://books.google.com/books?id=4asC0AEACAAJ&dq=Importance+of+the+food+and+beverage+sector+in+competition+and+market+dynamics+evaluated+in+the+11th+development+plan&hl=&source=gbs_api
- Saleem, Shaikh (2011). "Business Environment". Pearson Education India. http://books.google.com/books?id=wjk7BAAAQBAJ&dq=Importance+of+food+and+beverage+sector+policies,+reform+needs,+and+evaluation+in+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- EDC., National Economic Development Council (1983). "Review of the Food and Drink Manufacturing Industry". http://books.google.com/books?id=QTN2AAAACAAJ&dq=Importance+of+long-term+vision+for+the+food+and+beverage+sector+in+the+context+of+the+11th+Development+Plan+evaluation&hl=&source=gbs_api
- EDC., National Economic Development Council (1983). "Review of the Food and Drink Manufacturing Industry". http://books.google.com/books?id=QTN2AAAACAAJ&dq=Importance+of+food+and+beverage+sector+in+the+11th+Development+Plan+evaluation+and+reinforcing+its+significance&hl=&source=gbs_api
- . Soffer Publishing. http://books.google.com/books?id=oc-_EAAAQBAJ&dq=Enhancing+Food+and+Beverage+Sector+Policies:+Recommendations+for+the+11th+Development+Plan&hl=&source=gbs_api
- OECD (2012-10-19). "OECD Review of Agricultural Policies: Indonesia 2012". OECD Publishing. https://play.google.com/store/books/details?id=VymihVbOkeEC&source=gbs_api

- Jahangir A. Rather (2024). "Optimization of soy-whey fortified pineapple juice beverage using response surface methodology". 207(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0023643824008922
- Phuong Bui Thi (2024). "English needs analysis of food & beverage employees: A case study of a 5-star resort in Vietnam". 76(N/A). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889490624000371

VALORIZATION OF OLIVE POMACE: BIOACTIVE POTENTIAL AND SUSTAINABLE APPLICATIONS

GUERBOUB Lynda
SOUFI Ouahiba
OULDSAADI Linda
SIMOUD Yasmine Lina
Laboratoire de Mathématiques, Biophysique, Biochimie et Scientométrie, Faculté des Sciences de la Nature et de la Vie, Université de Bejaia, Bejaia 06000, Algeria

Abstract

In the ongoing quest for sustainable solutions in medicine and the exploration of the benefits of natural resources, my research focuses on the valorization of olive pomace. Highlighting its bioactive compounds, such as polyphenols, flavonoids, and fatty acids, this study employs innovative extraction techniques followed by in-depth analyses to comprehensively characterize the composition of the extracts. By adding value to olive pomace, we actively contribute to reducing agricultural waste and promoting sustainable practices in the food industry. As part of our study, we assessed the yield, total phenolic content, and antioxidant activity of olive pomace extracts. Antioxidant activity was measured using the DPPH test, while total phenolic content was determined using the Folin-Ciocalteu method. The results showed that aqueous extraction of olive pomace, under specific conditions (0.5 g of pomace, 10 minutes of extraction at room temperature), resulted in extracts with phenolic compound concentrations of 34.5 mg gallic acid equivalent and a significant antioxidant activity of 52.5%. These findings reveal a strong potential for the development of functional products in various sectors, including the food industry, dietary supplements, cosmetics, and pharmaceuticals. The results highlight the therapeutic potential of olive pomace, underscoring its significance as a valuable source of health-beneficial compounds.

This approach contributes to the recognition of underappreciated natural resources and opens new avenues in traditional medicine and pharmaceutical research, offering opportunities for sustainable development and health promotion through the judicious use of natural resources.

Keywords: olive pomace, bioactive compounds, polyphenols, flavonoids, fatty acids, extraction, antioxidant activity, sustainable development, food industry, cosmetics, pharmaceuticals

PREDICTION OF ENGINE-OUT RESPONSES FROM A BIODIESEL-FUELED COMPRESSION IGNITION ENGINE USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS

Lecturer & Research Scholar S. SANTHOSH KUMAR
Mechanical Engineering St. Joseph University in Tanzania, Dar es salaam, Tanzania
Dr. J. Ajith KINGS
Professor, St. Xaviers Catholic College of Engineering Nagercoil, India

Abstract

Accurate predictions of engine-out responses can be made using complex physical models in computational fluid dynamics (CFD); however, these simulations often require substantial memory and computation time. In contrast, artificial intelligence methodologies provide a more resource-efficient alternative. In this study, we used a neural network to predict the performance and exhaust emissions of a single-cylinder Diesel engine running on fossil diesel, biodiesel, and their blends across different speed and load conditions.

To optimize the network, we applied the Levenberg-Marquardt second-order method and employed early stopping to prevent overfitting.

The model has demonstrated its capability to forecast engine responses in a compression ignition engine fueled by biodiesel, there is still a lack of refinement in accounting for the inherent discrepancies resulting from the diverse physicochemical properties of various fuel blends. Therefore, the authors intend to further study the capability to incorporate physico-chemical property models into the ANN for future research.

Keywords: neural network, multilayer perceptron, back-propagation, diesel, biodiesel,

IMPROVING BENIN'S TOURISM OFFERING THROUGH CRENOTHERAPY

AISSI Jean-Roitinos
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
ACCALOGOUN Coffi Joel
African Heritage School, (EPA), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
SODJI Jean
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
AKOGBETO Nadine
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
TAMEGNON Rémi
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
HOUESSIONON Karel
Regional Institute of Public Health (IRSP), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
TCHAOUSSI Fousseni Ayouba
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
MONTCHO Bruno
Departement of sociology-Anthropology, University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
ABDOULAYE Djafarou
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)

ABSTRACT

The present study aims to study how crenotherapy can contribute to the improvement of the tourist offer of Benin. Crenotherapy is a therapeutic method based on the use of mineral water and thermal mud for medical purposes. Benin has a wide variety of mineral water, but these ressources are not yet exploited for tourism. In this context, the thesis proposes to identify the sources of mineral water, to evaluate their tourist potential and to propose strategies to improve their attractiveness to tourists.

The methodological approach used revolves around the collection of data through documentary research and field surveys, the processing and analysis of information collected from the target population. It emerges from the analysis of the results obtained that several obstacles hinder the development and exploitation of this thermal spring. We can mention : the lack of modern infrastructures, the absence of a marketing policy for the valorization of the source, the lack of professionalism of the guides present on the spot and the lack of in-depth studies on the quality and the virtues of this hot spring. To this end, solutions have been proposed for better valorization of this natural wealth.

Keywords: Crenotherapy, promotion, tourist offer, thermal source.

CREATION OF A BANANA FLOUR PRODUCTION AND MARKETING UNIT IN THE LOKOSSA COMMUNE (BENIN)

AISSI Jean-Roitinos
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
SODJI Jean
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
AKOGBETO Nadine
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
TAMEGNON Rémi
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
HOUESSIONON Karel
Regional Institute of Public Health (IRSP), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
ACCALOGOUN Coffi Joel
African Heritage School, (EPA), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
TCHAOUSSI Fousseni Ayouba
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
MONTCHO Bruno
Departement of sociology-Anthropology, University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
ABDOULAYE Djafarou
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)

ABSTRACT

This study focuses on a project to set up a banana flour production and marketing company in the commune of Lokossa. The aim is to exploit the region's banana potential and meet the growing demand for local, healthy food products. The project targets supermarkets, confectioners, bakers and consumers, who are the potential customers for the product. The cost of the project is 9590500FCFA, 18.73% financed by personal contribution and 81.27% by loans. In addition to its technical advantages and its benefits for Benin's economic and social development, the project's performance indicators are highly encouraging. It has an internal rate of return of 65.9% for all investments, and sufficient cash flow to repay borrowed capital after five years of operation.

Keywords: Marketing, Banana flour, Lokossa.

PERFORMANCE AUDIT OF AN INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEM: THE CASE OF DIGITAL GROUP

AISSI Jean-Roitinos
SODJI Jean
AKOGBETO Nadine
TAMEGNON Rémi
HOUESSIONON Karel
TCHAOUSSI Fousseni Ayouba
GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus,SEHOUBO Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland, MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
Regional Institute of Public Health (IRSP), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
Departement of sociology-Anthropology, University of Abomey-Calavi (UAC), Benin.

ABSTRACT

The integrated management system is a system that unites three (03) management systems, namely the quality management system, that of health and safety at work and that of the environment respectively governed by ISO 9001, ISO 45001 / OHSAS-BS 18001 and ISO 14001.

Several reasons push companies to set up an integrated management system which include the uniqueness of the documentary system, the elimination of contradictory decisions and objectives and the simultaneous satisfaction of the requirements of the interested parties.

The performance of an integrated management system is economic, financial, social, societal and environmental. It is assessed using performance indicators.

The audit of management systems is governed by the ISO 19011 standard entitled "Guidelines for the audit of management systems".

A well-developed integrated management system leads the company, which sets it up, to continuously improve its overall performance.

Key words : Performance, Management, Audit of management systems.

HYGIENE, SAFETY AND ENVIRONMENT MANAGEMENT SYSTEM: CONTRIBUTING TO GESD GROUP'S PERFORMANCE

AISSI Jean-Roitinos, SODJI Jean, AKOGBETO Nadine, TAMEGNON Rémi, HOUESSIONON Karel, TCHAOUSSI Fousseni Ayouba, GOUTHON Gilchrist, DOSSOU Sébastien, SOSSOU Camus, SEHOUBO Lambert, MENSAH Gildas, GBESSO Florence, TECHOU Roland, MONTCHO Bruno, ABDOULAYE Djafarou
Department of Geography and Land Management (DGAT), University of Abomey-Calavi (UAC)
Regional Institute of Public Health (IRSP), University of Abomey-Calavi (UAC), Benin
Departement of sociology-Anthropology, University of Abomey-Calavi (UAC), Benin

ABSTRACT

The professional risks are very numerous in the company; the latter constitutes a medium highrisk work. It combines the risks inherent in any work activity and the risks related to its specificity. And this is what endangers the worker and the existing tools and work in the threat. This study falls within the field of occupational health and safety. She proposes to carry out an occupational risk assessment (EvRP) at the Digital by proposing an EvRP approach and carrying out an EvRP in the company.

Key words : Risk, highrisk ,Management, health and safety.

ELECTROCHEMICAL AND ADSORPTION STUDIES OF C4-SHOP A HETEROCYCLIC ORGANIC COMPOUND INHIBITOR AGAINST CORROSION OF CARBON STEEL IN 1 M HCl

Youssef ADNAN *
Laboratory of Organic and Physical Chemistry, Faculty of Science, Ibn Zohr University
Brahim EL IBRAHIMI
Laboratory of Organic and Physical Chemistry, Faculty of Science, Ibn Zohr University
Faculty of Applied Sciences, Ait melloul, Ibn Zohr University, Agadir, Morocco
Nada Kheira SEBBAR
Faculty of Applied Sciences, Ait melloul, Ibn Zohr University, Agadir, Morocco
Laboratory of Heterocyclic Organic Chemistry, Faculty of Sciences, Mohammed V University in Rabat, Morocco
Hassan OUACHTAK
Laboratory of Organic and Physical Chemistry, Faculty of Science, Ibn Zohr University, Agadir
Faculty of Applied Sciences, Ait melloul, Ibn Zohr University, Agadir, Morocco
Abdelaziz AIT ADDI
Laboratory of Organic and Physical Chemistry, Faculty of Science, Ibn Zohr University

ABSTRACT

The inhibition effectiveness of carbon steel (CS) in 1M HCl by C4-SHOP has been examined using electrochemical impedance spectroscopy (EIS), potentiodynamic polarization (PPD), and weight loss measurements at 298 K. The results indicate that the inhibition efficiency (η %) increases with the concentration of inhibitor C4-SHOP reaching maximum values of 85 % at the optimal concentration (5.10−3 M) according to PPD analysis. PPD results suggest that inhibitor C4-SHOP act as mixed-type inhibitors. Furthermore, the inhibitor follow the Langmuir adsorption isotherm for monolayer adsorption. Scanning electron microscopy (SEM) analysis of CS has also been conducted and discussed. Theoretical calculations and molecular dynamics (MD) simulations show good agreement with the experimental results for the inhibitor C4-SHOP under study.

Keywords: Corrosion, inhibitor, heterocyclic, organic, compound, carbon steel.

MİRZƏ FƏTƏLİ AXUNDOV SATİRANI ƏDƏBİ CƏRƏYAN SƏVİYYƏSİNƏ QALDIRAN SƏNƏTKAR KİMİ

Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, "Ədəbiyyat" kafedrasında baş müəllim
ORCID ID: 0009-0003-4418-9319

Abstrakt

Milli ədəbiyyatşünaslığımızda satira ilə bağlı elmi araşdırmalara XIX əsrin ortalarından başlanmış və bu sahadə ilk araşdırıcı, söz, elmi-nəzəri fikir sahibi Mirzə Fətəli Axundzadədir. Azərbaycan ədəbiyyatında satirik üslub bir təmayül kimi Axundzadənin yaradıcılığı çərçivəsində milli ədəbi estetik fikrin bir qolu kimi formalaşmağa başlamışdır. XIX əsrdə B.Şakir, Q.Zakir, M.B.Nadim, M.F.Axundovla başlayan milli satirik cərəyan və üslub XIX əsrin II yarısında S.Ə.Şirvani yaradıcılığı ilə özünün yeni inkişaf mərhələsinə yüksəldi. XIX əsrdə ilk dəfə səhnə gülüşünü M.F.Axundov dramaturgiya ilə gətirdi və bununla da teatr səhnəsinə yol aldı. Azərbaycan dramaturgiyası 1850-ci ildə ədəbiyyat tarixi səhnəsinə gülüşlə çıxdı, "Hekayəti-Molla İbrahim Xəlil kimyagər" pyesi yarandı. Yazılı ədəbiyyatımız tarixində yeni tipli gülüşün əsası M.F.Axundov tərəfindən qoyulub.

M.F.Axundov Azərbaycan satirasını ən yüksək zirvəyə qaldırmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında XIX əsr satirik realizm haqqında ilk nəzəri fikirləri M.F.Axundov yazmış, satira yaradıcılığı ilə məşğul olanlara mübarizə proqramını vermişdir. M.F.Axundov məktublarının birində belə yazmışdır: "...Xalqı tərbiyələndirmək, həm məzhəbləşdirmək, əxlaqını saflaşdırıb islah etmək, dövləti nizama-intizama....ictimai bəlaların kökünü kəsmək üçün tənqiddən faydalı heç bir vasitə ola bilməz" (5, 19)

XIX əsr satirikləri də yaşadıqları mühitdə sərt gerçəkliyi, ictimai narazılığı görür və bunu maarifçilik prinsipləri ilə tənqid edirdilər. XIX əsrin II yarısında milli ədəbiyyatımızda realist şeir ənənələrinin güclənməsində, tənqidi şeirin satirik cərəyan, satirik üslub səviyyəsində yüksəlməsində Q.Zakirin rolu və fəaliyyətini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında satira M.F.Axundova qədər sözün həqiqi mənasında Q.Zakir poeziyasında formalaşır. XIX əsr Azərbaycan cəmiyyətinin reallığı, xalqın ictimai geriliyi, elm, məktəb, maarifin yoxluğu Azərbaycan cəmiyyətini ictimai-siyasi məngənədə boğurdu. Q.Zakir satirik cərəyanı qüvvətləndirən, formalaşdıran sənətkar idi. M.F.Axundov realist-satirik nəsrin yaradıcısıdır. Belə ki, 1857-ci ildə "Aldanmış kəvakib" ("Hekayəti-Yusif şah") povestini yazaraq Axundov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni realist satirik nəsrin təməlini qoydu.

Açar sözlər: M.F.Axundov, Azərbaycan ədəbiyyatı, satirik ədəbiyyat, tənqid

MIRZA FATALI AKHUNDOV AS AN ARTIST WHO RAISED SATIRE TO THE LEVEL OF A LITERARY TREND

Abstract

Scientific research on satire in our national literary studies began in the middle of the 19th century, and Mirza Fatali Akhundzadeh was the first researcher in this field. As a trend in Azerbaijani literature, the satirical style began to form as a branch of the national literary aesthetic thought within the framework of Akhundzadeh's creativity. The national satirical trend and style that started with B. Shakir, G. Zakir, M. B. Nadim, M. F. Akhundov in the 19th century rose to a new stage of development with the work of S. A. Shirvani in the second half of the 19th century. In the 19th century, M.F. Akhundov brought stage laughter for the first time with dramaturgy, and with that he made his way to the theater stage. In 1850, Azerbaijani dramaturgy entered the stage of literary history with laughter, and the play "The Story of Molla Ibrahim Khalil the Alchemist" was created. In the history of our written literature, the foundation of a new type of laughter was laid by M.F. Akhundov.

M.F. Akhundov raised Azerbaijani satire to the highest peak. M.F. Akhundov wrote the first theoretical ideas about 19th century satirical realism in Azerbaijani literature, and gave a program of struggle to those engaged in satirical creativity. In one of his letters, M.F. Akhundov wrote: "...There can be no more useful tool than criticism to educate the people, to sectarianize them, to purify and reform their morals, to discipline the state...to eradicate social evils" (5, 19).

The satirists of the 19th century also saw the harsh reality and public dissatisfaction in their environment and criticized it with the principles of enlightenment. In the second half of the 19th century, the role and activity of G. Zakir in strengthening the traditions of realist poetry in our national literature, raising critical poetry to the level of satirical trend and satirical style should be specially mentioned. In the 19th century Azerbaijani literature, satire is formed in the poetry of G. Zakir in the true sense of the word up to M.F. Akhundov. The reality of the 19th century Azerbaijani society, the social backwardness of the people, the absence of science, school, and education strangled the Azerbaijani society in a socio-political grip. G. Zakir was an artist who strengthened and shaped the satirical trend. M.F.Akhundov is the creator of realistic-satirical prose. Thus, in 1857, by writing the narrative "Aldanmish Kavakib" ("The Story of Yusif Shah"), Akhundov laid the foundation of a new realistic satirical prose in the history of Azerbaijani literature.

Keywords: M.F. Akhundov, Azerbaijani literature, satirical literature, criticism

Milli ədəbiyyatşünaslığımızda satira ilə bağlı elmi araşdırmalara XIX əsrin ortalarından başlanmış və bu sahadə ilk araşdırıcı, söz, elmi-nəzəri fikir sahibi Mirzə Fətəli Axundzadədir. Azərbaycan ədəbiyyatında satirik üslub bir təmayül kimi Axundzadənin yaradıcılığı çərçivəsində milli ədəbi estetik fikrin bir qolu kimi formalaşmağa başlamışdır. XIX əsrdə B.Şakir, Q.Zakir, M.B.Nadim, M.F.Axundovla başlayan milli satirik cərəyan və üslub XIX əsrin II yarısında S.Ə.Şirvani yaradıcılığı ilə özünün yeni inkişaf mərhələsinə yüksəldi. XIX əsr Azərbaycan satirik şairləri də öz mübarizələrində xalq azadlıq hərəkatından ilham və qüvvət alırdılar. Onlar öz satira yaradıcılıqlarında xalqın mənafeyini nəzərdə tuturdular. Bu dövr Azərbaycan milli estetik fikrin və bədii təfəkkürün yeni tarixi mərhələsi tənqidi realizm üçün zəmin yaradır.

M.F.Axundzadənin bu sahədə tarixi xidmətlərindən sonra satirik poeziyamızın nümayəndələri ilə bağlı ilk geniş məlumatlar F.Köçərlinin adı ilə bağlıdır. O, XIX əsr Azərbaycan satirasının B.Şakir, Q.Zakir, M.B.Nadim, S.Ə.Şirvani, M.B.Xalxali kimi sənətkarların həyat və yaradıcılığı haqqında elmi cəhətdən əsaslandırılan dolğun məlumatlar vermişdir, əsərlərindən müəyyən parçaları kitabına daxil etmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatında satirik şeirin cərəyan səviyyəsində formalaşdıran şərtlər:

- Ölkənin bütün ictimai təbəqələri arasında çar bürokratik üsul-idarəsinə, hakimlərinə və məmurlarına qarşı kəskin etiraz hissi
- Mövcud feodal cəmiyyətin daxilindəki sosial ziddiyyətlərin açıq şəkil alması
- Təbəqələr və kütlələr arasında ictimai münasibətlərin kəskinləşməsi və s.

XIX əsrdə ilk dəfə səhnə gülüşünü M.F.Axundov dramaturgiya ilə gətirdi və bununla da teatr səhnəsinə yol aldı. Azərbaycan dramaturgiyası 1850-ci ildə ədəbiyyat tarixi səhnəsinə gülüşlə çıxdı, "Hekayəti-Molla İbrahim Xəlil kimyagər" pyesi yarandı. Yazılı ədəbiyyatımız tarixində yeni tipli gülüşün əsası M.F.Axundov tərəfindən qoyulub.

M.F.Axundov Azərbaycan satirasını ən yüksək zirvəyə qaldırmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında XIX əsr satirik realizm haqqında ilk nəzəri fikirləri M.F.Axundov yazmış, satira yaradıcılığı ilə məşğul olanlara mübarizə proqramını vermişdir. M.F.Axundov məktublarının birində belə yazmışdır: "...Xalqı tərbiyələndirmək, həm məzhəbləşdirmək, əxlaqını saflaşdırıb islah etmək, dövləti nizama-intizama....ictimai bəlaların kökünü kəsmək üçün tənqiddən faydalı heç bir vasitə ola bilməz" (5, 19)

Məlumdur ki, M.F.Axundov komediyalarının mərkəzində iki cür gülüş dayanırdı:

- **Satirik gülüş:** Bu personajlara olan tənqidi gülüşdən doğan gülüş. Məsələn: Hacı Qara, Dərviş Məstəli şah və b. buna nümunə ola bilər.
- **Yumoristik gülüş:** Bu personajlara olan yumşaq gülüşdən doğan gülüş. Məsələn: Şərəfnisə, Şəhrəbanu və b. buna nümunə ola bilər.

XIX əsr satirikləri də yaşadıqları mühitdə sərt gerçəkliyi, ictimai narazılığı görür və bunu maarifçilik prinsipləri ilə tənqid edirdilər. XIX əsrin II yarısında milli ədəbiyyatımızda realist şeir ənənələrinin güclənməsində, tənqidi şeirin satirik cərəyan, satirik üslub səviyyəsində yüksəlməsində Q.Zakirin rolu və fəaliyyətini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında satira M.F.Axundova qədər sözün həqiqi mənasında Q.Zakir poeziyasında formalaşır. XIX əsr Azərbaycan cəmiyyətinin reallığı, xalqın ictimai geriliyi, elm, məktəb, maarifin yoxluğu Azərbaycan cəmiyyətini ictimai-siyasi məngənədə boğurdu. Q.Zakir satirik cərəyanı qüvvətləndirən, formalaşdıran sənətkar idi. M.F.Axundov realist-satirik nəsrin yaradıcısıdır. Belə ki, 1857-ci ildə "Aldanmış kəvakib" (“Hekayəti-Yusif şah”) povestini yazaraq Axundov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni realist satirik nəsrin təməlini qoydu.

Göründüyü kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında satirik poeziyanın təşəkkül və inkişafı XIX əsrdə yaranmış ictimai, siyasi, mədəni hadisələrlə daha çox əlamətdardır. XIX əsrin əvvəllərində tarixi şəraitin dəyişməsi ilə ictimai-mədəni mühitdə köklü dəyişikliklər baş verir. Belə ki, XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində yeni bir mərhələyə daxil olan rus azadlıq hərəkatının dalğaları Azərbaycanda qüvvətli əks-səda verir. Beləliklə, cəmiyyətdə müxalif mövqe aparıcı keyfiyyət qazanır. Milli ağrıların ünvanı konkretləşir, əsarətə, köləliyə, hər cür mənəvi eybəcərliyə etiraz güclənir. Azərbaycan maarifçiləri dini xurafata qarşı geniş hücuma keçməklə, əslində sivil dünyaya qovuşmağın, insan kimi yaşamağın, milli və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnməyin yollarını göstərməyə çalışırdılar. Dəyişmiş düzən, baş verən gerçək, ziddiyyətli tarixi hadisələr təbəqələşməni sürətləndirir, yeni münasibət formalaşdırırdı.

Realist satira XIX əsr Azərbaycan poeziyasının əsas qollarından biri idi. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında poeziyadakı didaktik ovqatı (didaktika, nəsihət...) tənqidi satirik məzmunlu əsərlər əvəz etdi. Çünki zəmanə dəyişmişdi, buna görə də zəmanəyə uyğunlaşmaq və ayaqlaşmaq lazım idi. Əks təqdirdə inkişaf, tərəqqi etmək mümkün deyildi. Sənətkar üçün isə bu çox mühümdür. Böyük sənətkar zamanın fövqündə duran, hətta zamanı qabaqlaya bilən sənətkardır”. (1, 8-9)

Məlumdur ki, XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda ilk dəfə olaraq yeni üsullu məktəblər açılmış, ilk dərsliklər meydana çıxmış, ədəbi-mədəni dövriyəyə "Əkinçi" kimi bir mətbuat orqanı daxil olmuşdu. Bu da Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində satirik poeziyanın inkişafında xüsusi rol oynadı. Milli ədəbiyyatımızda maarifçi satiranın yaranması sahəsindəki XIX əsrdən Qasım bəy Zakir, M.F.Axundovla başlayan uğurlu addımı S.Ə.Şirvani XIX əsrin II yarısında yeni ampulada davam və inkişaf etdirirdi. S.Ə.Şirvani yaradıcılığında maarifçi satiranın geniş şəkildə işlənməsi, özünün həcv, mənzum hekayə və təmsillərində işlənmişdir. Əgər Q. Zakir satiralarında şəxsi inciklik, narazılıq hiss edilirdisə, M.Ə.Sabir, S.Ə.Şirvani satiralarında milli ağrı, vətəndaşlıq kədəri diqqəti-cəlb edirdi.

Ədəbiyyat

1. Abi Aydın "Türkiyə ədəbiyyatı tarixi, Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007

2. Abıyev A., "Türk ədəbiyyatında satira", Bakı, Elm, 1991
3. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, AMEA-nın Ədəbiyyat İnstitutu, 6 cildlik, IV cild, Bakı, 2011

4. Ağazadə Yədulla Bəbir oğlu, Azərbaycan ədəbiyyatında satirik poeziyanın təşəkkülü və inkişafı, f.ü.e.dok. dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2013

5. Babayev Baba Maqsud oğlu, Azərbaycan realist nəsrində satiranın təşəkkülü, inkişaf mərhələləri və problemləri (1850-1920), filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2012.

DAVRANIŞ EGİTİMİ

Nermin MERDAN QIZI ALİYEVA
Bakü Devlet Universitetinin doktorantı
ORCID ID: 0000-0002-8558-5858

ÖZET

Davranış eğitimi dedikde ne anlaşılıyor? Bu davranışların değiştirilmesi, mükemmelleştirilməsi ve yeni davranış tarzinin menimsenilmesi anlamına geliyor.

Davranışların egitilmesi ferdin davamlı, planlı ve sistematik olarak, istenilen yönde davranış değişikliği yapmak, onu cemiyyet için, gerekli istikamete yöneltmektir. Uyaranlara karşı verilen tepki olarak bilinen davranış və ya davranma, bir amel, praktik iş, konuşma, davranım, muamele, hareket, ünsiyyet şeklinde ifade edilə bilir.

Davranış eğitimində söz və əməl mühüm ehemiyyet kesb eder. Yani ilk növbede sözle egitim, daha sonra emelde, praktik işde tamamlamaktır.

Eğitim davranışında sözlerin nasıl ne zaman kullanması böüyük önem taşıyır. Sözcüklərin hem kullanma terzi, hem de neden kullanmasının egitimde özel rolu vardır. Skinner "Gözel davranış" kitabında dili her birinin birer işlevi olan iki sınıfa bölürken, gözəl davarnış egitimi dörd tür sınıflandırmaya münasib bilinmiştir:

1. İstek bildirme sözleri. Bu hem istek hem de taleptir.

2. Adlandırma. Bu bir deneyim paylaşmak ve ya dikkat çekmek için kullnaılan yorumdur. Örnek göstere bilerik ki, egitmiçi çoçuğa uçakı gösterir ve onun "Uçak" olduğunu anlatıyor.

3. Söz-içi ve ya sual vermek. Soruyu cevaplantırmak için karşılık vermek amacı ile kullanılan bir yorum ola bilir. Meselan, "Sen nerede yaşıyorsun?" sorusuna "Baküde yaşıyorum"- cevabı veriliyor.

4. Ekolali. Sözlüyü. Buna Temrin sözlükleri de diye bilerik. Bu güzel konuşmak, sözleri düzgün ifade etmek işin çok gereklidir. Güzel davranışın mühüm şartlarından biri güzel konuşmaktır. Bu bakşmdan güzel sözler kullanmak davarnış medeniyyetidir. Böyle sözlere örnek - "Lütfen", "Buyuurn", "Teşekkür ediyorum", "Sağ olun", "Minnettaram", "Zahmet olmasa", "Üzr dilerim, Bağışalyın ve s. Bunlara "Sihirli sözler" de denilir.

Böyle degerli medeni sözleri kullanmakla beraber, hem de ifadeli konuşmak, manalı konuşşmak, lakonik konuşmak ve mekamı geldikde bir ata sözü kullanmak, bir deyim kullanmak ünsiyyetin daha güzel ve medeni olmasına sebeb oluyor.

Pedaqoji denetimlerden malum oluyor ki, egitim davranışını düzeltmek, islah etmək için için bir sürü pedaqoji etkinlikler kullanıal bilir:

1. Överek , tarif ederek davranışı islah etmek.

2. Gülümseyerek, severek, öperek, sarılarak davarnışa tesir etmek.
3. Sevdiyi bir işi yaparak ve ya ona sevdiyi bir yere götürerek davaranışı nizmalamak.
4. Küçük bir hediyye vererek davranışı düzeltmek
5. Telgin ederek nizamlı davaranışı yaratmak
6. İnam yaratarak doğru davranışa celb etmek.
7. Güzel yapılmış davarnışı övmeli, hoş olamayan davarnışı ise görmezden gelmeli.
8. Olumlu davarnışları ödüllendirmeli, tarif edilmeli.
9. Nizamsız davranışa darqın olduğunuz zaman yanlışlıkları, sakin bir biçimde anlatmalı
10. Nizamsız davranışları bağırarak, vurarak, küserek etmek istenmeyen davarnışları daha da artırmış oluyor.

Bazen oyle hallarla rastlaşmak oluyor ki, o davranış kabul edilmez. O zaman kesin tedbir görülmülidir. Eğer davranışlar tehlikeli ve yıkıcdırsa o zaman "hayır", "Olmaz", "izin vermiyorum" demek zorunda kalabilirsiniz, ya da onu oradan uzaklaştırmak ve hareketlerini kısıtlmak gerekebilir. Sürekli eleştiri bir süre sonra çocuk için anlamsızlaşır. Eğer "hayır", "Olmaz" sözlerini çok sık kullandıkda bu sözler öz degerini anlamsız hala getirer.

Davranışların nizamlanmasında bir sıra sözlerin kullanılmasından vaz keçmek gerekiyor.

Suçlamak - " Yine eve gec geldin"

İsim takmak – Sen çok inadkarsın, yaramazsın

Tehdit etmek - Bunu bir daha yaparsan seni evden atarım.

Emir vermek: Hemen derslerini oku.

Uyarılar - Bak eve gec gelirsin dışarıda kalırsın…

Kıyaslamalar - Komşunun kızları ne kadar iyi notlar alıyor, sen neden onlar gibi değilsin?"

Alay etme: Ne çabuk derslerini bitiridin. Sen bir dahisin.

Geleceğe yönelik tahminler- Böyle deavn olursa senden hiç bir şey çıkmaz…

Bütün bunlar davarnışı düzeltmek yerine daah da kötü etmiş olar. Bütün bunlerin yerine sevgi ile yanaşmalı, hürmüt ve sayqı davarnış egitiminde en mühüm amiul olacaktır.

Anahtar sözler: Davranış, kültür, medeniyyet, ünsiyyet, egitim.

KEYS TO GOOD BEHAVIOR

SUMMARY

Good behavior is created through education, training and upbringing. Good behavior is the most important indicator of human culture, manners and decency. It is possible to possess

perfect behaviors with education and to adopt new behavioral styles. Behavioral training is to make an individual's continuous, planned and systematic behavioral change in the desired direction and to direct her in the direction necessary for society.

Behaviors are expressed in speech, familiarity, movement, ambition, reaction, work, eating, play, rest, laughter and other types of activities. Meanwhile, according to Mevlana Celaddiin-i Rumi knowing what a person laughs at means knowing her mind, knowing how to laugh means knowing her manners.Wherever a person is, he should prefer to appear as he is, naturally and sincerely, and to be as he seems.

How and when to use words is of great importance in educational behavior. Both the way words are used and why they are used have an important role in education. It is known that four types of classification of good behavior training keys are appropriate:

1.Words of request. This is both a request and a demand. If a mother asks her teenage daughter to dress beautifully and tastefully, which dress to wear, the girl should accept this as a request.

2. Explaining. This is a comment used to share an experience or draw attention. For example, the educator shows the child an airplane and explains that it is an "Airplane".

3. Elocutionary and inquire. Answering the question well is of special importance in behavior training.

4. Doing practical exercises. This is both verbal and practical training, and it is necessary to accustom children to using good words and doing good deeds. One of the important conditions for good behavior is good speech and good deeds. In this respect, using nice keywords is a culture of behavior. Examples of such words are – “Please”, “Here you are”, “Thank you”, “I would be grateful”, “No trouble”, “I'm sorry”, “Excuse me” etc. These are also called "magic words". Using such valuable and polite words, as well as speaking expressively, speaking meaningfully, speaking concisely, and using a proverb or an idiom when appropriate, are clear examples of making the reputation more beautiful and civilized, and of the person being cultured and well-mannered. Just as the great minds said:

Key words: Behavior, culture, civilization, familiarity, education.

Decency is a crown given by God,
Wear that crown, be safe from every trouble

VALORIZING THE POTENTIAL OF SAFFRON PETALS EXTRACT FOR ALUMINIUM CORROSION CONTROL

Prof. Dr. Laila AFIA*
Ibnou Zohr University, Faculty of Sciences, Department of chemisrty,
Laboratory of Materials and Environment (LME) Agadir-Morocco
ORCID ID: 0009-0003-6324-8396
Prof. Dr. Rachid SALGHI
ORCID ID: 0000-0003-4845-8849
Ibnou Zohr University, National School of Applied Sciences, Team of applied chemistry and Environment

Abstract

In many industries with metal structures, corrosion is an ever-present issue. This problem leads to significant material and financial losses, including the partial or complete replacement of equipment and structures, as well as costly plant shutdowns for repairs. Using corrosion inhibitors is one of the most cost-effective methods to slow down corrosion, protect metal surfaces, and maintain industrial facilities. However, the harmful effects of most synthetic organic inhibitors and stringent environmental regulations have driven researchers to seek affordable, non-toxic, and eco-friendly natural alternatives as corrosion inhibitors.

The objective of this study was to explore the inhibition effect of Saffron Petals Extract (SPE) as an inhibitor on the corrosion of aluminum (Al) in a 3.5% NaCl solution by electrochemical impedance spectroscopy (EIS) and potentiodynamic polarization methods. The SPE acts as an effective corrosion inhibitor for Al in a saline medium. The inhibition process is attributed to the formation of an adsorbed film of inhibitor on the metal surface which protects the metal against corrosion. The result indicates that the inhibition efficiency (IE) increases with the concentration of the inhibitor. The %IE of SPE depends on its concentration, and attains approximately 95.1% for 500 ppm at 298K. A good agreement was found between experimental observations.

Keywords: Corrosion, Al, Inhibitor, SPE.

UPSCALING UNITED NATIONS SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS NUMBER ELEVEN , THIRTHEEN AND FFIFTEEN THROUGH ENVIRONMENTAL AND OCCUPATIONAL HEALTH SUSTAINABILITY BY REVISION OF BUILDING AND TOWN PLANNING LAWS IN NIGERIA

Efegbere, Henry AKPOJUBARO,
ORCID ID: 0000-0002-5599-6584
Olufunke ONAADEPO
Okeke Ifeyinwa MAUREEN,Madubueze Ugochukwu CHINYEM
Odo B. CHIMAOBI,Akaninyene M.
Essien Ubong BERNARD,Pelesai FOSTINA
Akpan Liberty EUGENE,Subulade Adetumi ADETUNJI
Dean IMEFON
Department of Community Medicine, Edo State University Uzairue, Edo State, Nigeria
International College of Health Sciences and Technology
International College of Management
Global Community Health Foundation, Nigeria
Cashville Development Foundation, Nigeria
International Centre of Inter-professional Team Building, Nigeria
Cherish Specialist Hospital
Department of Human Physiology, College of Health Sciences, University of Abuja, FCT-Abuja.
Department of Community Medicine, Alex Ekwueme Federal University Teaching Hospital Abakaliki Ebonyi State, Nigeria
Department of Community Medicine, Alex-Ekwueme Federal University Ndufu-Alike, Ikwo, Nigeria
National Obstetric Fistula Centre, Abakaliki, Ebonyi State, Nigeria
Meridian Hospital, Port Harcourt, Rivers State
Ministry of Health, Akwa –Ibom State
Global Professionals Multidisciplinary Practices Journal, Nigeria
Department of Nursing Sciences, Federal University Otuoke, Bayelsa State
Department of Public Health, Federal Medical Centre Owo, Ondo State
Department of Computer Science, College of Education, Edo State

ABSTRACT

This paper presents overview of building bye- laws, and the planning standards among others in developing countries ravage by poverty and helmed in by bad governance, majority of human settlements are of the informal types that hardly meets the requisite building standards of their respective countries. These housing units in unwholesome environments are deemed substandard and therefore unfit to live by humans. They are thus declared illegal by housing and governmental authorities. Yet, this is where between 50% and 80% of residents in many developing nations' cities live. Since they are illegal, they are often targets of demolition. The issue of critical concern, therefore, is what constitutes illegality and from whose point of view? How are the residents in many of these developing nations cities copping with it? These are some of the questions this paper seeks to answer. Thereafter, the politics and administration of building regulations as they relate to Nigeria are contextualized. More so , town planning tools, development plan and development control mechanism are proposed for revision. Conclusively, It is obvious there will be new development originating from urbanization and

economic fortune. For a development control exercise to be successful new ideas that meet current and future needs as guided by United Nations Sustainable Development Goals number eleven, thirteen and fifteen must be mainstreamed into their operating in order to preserve already planned settlement and guide against others developing into slum. Building standards and development control must be accorded its rightful place in planning to achieve United Nations Sustainable Development Goals.

Keywords: United Nations; Sustainable Development Goals number eleven, thirteen and fifteen; Environmental and Occupational Health; Building And Town Planning Laws In Nigeria

ANALYSIS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) USE AMONG CASSAVA FARMERS IN CROSS RIVER STATE, NIGERIA

Inyang, J. O.
Uzoigwe, A. E.
Njoku-Onu, K. A.
Assam, N. R.
National Biotechnology Research and Development Agency (NBRDA)

ABSTRACT

This study analysed ICT use among cassava farmers in Cross River state, Nigeria. The study aimed at ascertaining the level of access to ICT by cassava farmers in the study area, determining the level of ICT use for cassava farmers and determining the difference between yields of cassava farmers who use ICT to those who do not. Consequently, a multi-stage sampling procedure was used to select a sample of 190 cassava farmers in the study area and data obtained were analysed using descriptive and inferential statistics. Results from the study revealed that revealed that radio, mobile phone, television and social media were the most frequently accessed ICT tools in the study area. They had mean scores of (x= 3.73), (x = 3.61), (x= 3.07) and (x= 3.02) respectively. All other ICTs had a mean score of (x= < 2.5) which means they were not accessible to farmers. Similarly, the frequently used ICTs in the study area are radio (x=3.57), television (x =3.50), mobile phone (x =3.49) and social media (x =3.46). This implies that radio, television, mobile phone and social media are the frequently used ICT tools in the study area. The study also revealed that 93.2% of the farmers used mobile/cell phone, 80.5% used television, 68.4% used radio, 54.2% used social media and 53.2% used internet to get information and knowledge on cassava production. Similarly, 12.1% of the farmers used internet connected computer. 17.4% used computer and 3.2% used digital camera. Finally, result comparing the yields of cassava farmers who use ICTs and those who do not reveals that, while there is a 1.33 mean difference in output of famers who use ICTs and farmers who do not, this difference is not significant given that the P value = 0.251. this is perhaps due to the inadequate knowledge of use and application to increase output.

Thus, the study recommends that the Nigeria government should initiate different agricultural technologies transfer programmes by liaising with telecommunication companies' agricultural extension agents to enhance accessibility and use of ICTs to farmers, especially in Cross river state.

EFFECT OF PRETREATMENT METHODS ON NUTRITIONAL ENHANCEMENT AND ANTINUTRIENT REDUCTION IN *Indigofera arrecta* SEEDS

Ahmadu, Onyinoyi. Martha
Adeboye, Seyi Ebun
Adeshina, Dolapo Adetokunbo
National Biotechnology Research Development Agency, Bioproduction Division, Kano, Nigeria.
National Biotechnology Research Development Agency, Agricultural biotechnology Department, Along Airport Road, Lugbe, Abuja, Nigeria.

Abstract

This study evaluated the impact of various pretreatment methods on the nutrient composition of *Indigofera arrecta* seeds. Six treatments were applied: steam (StPS), acid (AcPS), alkaline (AlPS), combined alkaline and steam (CoPS), biological (BiPS), and ground sample (GdPS) as control. Significant changes ($p<0.05$) were observed in the proximate composition, antinutrient levels, and the lignin, hemicellulose, and cellulose content across all pretreated samples compared to the control. Notably, all pretreatments led to a significant reduction ($p<0.05$) in lignin and cellulose content, with BiPS showing the highest reduction—71% for lignin and 59% for cellulose. BiPS sample when compared with the control (GdPS) also achieved significant reduction in antinutrient content, with tannin, lectin, trypsin, and saponin levels decreasing to 0.103 ± 0.03, 0.017 ± 0.01, 0.017 ± 0.01, and 2.157 ± 0.41, respectively. Additionally, BiPS significantly increased mineral content, enhancing calcium, magnesium, iron, zinc, potassium, and phosphorus to 21.813 ± 0.01, 20.03 ± 0.02, 10.557 ± 0.00, 50.641 ± 0.01, 10,200 ± 0.01, and 4,333 ± 0.02, respectively when compared with the control. These findings demonstrate that pretreatment is an effective approach for improving the nutritional and mineral content of *I. arrecta* seeds while reducing antinutrient levels.

Keywords: Pretreatment; *Indigofera arrecta*; Proximate composition; antinutrients; Minerals; Lignin; Cellulose; Hemicellulose

PRESERVATION OF TIGER NUT MILK (KUNUN AYA) WITH DIFFERENT PRESERVATIVES (CLOVES AND WHITE PEPPER) FOR EXTENDING THE SHELF LIFE AND NUTRITIONAL QUALITY

Yakubu A.
Garga, M. A
Idris M.
Daniyan M. A.
Hassan, N. M
Salisu B.
Muhammad Y. A.
Muhammed B. A
Yahaya. I.
National Biotechnology Research and Development Agency (NBRDA), Bioresources Development Centre katsina, katsina state Nigeria

ABSTRACT

Tiger nut milk (Kunun aya) is a traditional beverage and its non-alcoholic widely consumed in northern part of Nigeria. To assess the effect of preservatives on Tiger nut milk (Kunun Aya) with different Preservative (Cloves and White Pepper) for extending the life shelf and nutritional quality. One kilogram of Tiger nut was soaked in distilled water for eight hours (8 hrs). The soaked tiger nut was drained and blanched at 700 C and then blended into slurry with water made up to six liters in a Q-link auto-clean blender. The slurry was than pressed using muslin cloth to extract the milk and two cups of sugar were added thus allowed to homogenized and cooled. The cloves and white pepper were also prepared and used as preservatives at various concentrations via; 0.5g, 1g, and 2g each and it was carried out in replicate respectively and added into the two hundred and fifty milliliter (250 mL) of tiger nut milk separately. The resulting mixtures were allowed to cool stored for the proximate analysis. Two samples of spiced drink were analyzed for total moisture, ash content, crude protein, crude fiber, crude fat, and carbohydrate. Results of the proximate analysis reveal a range of 80.0-89.5% and 79.8-87.2% and for moisture of tiger nut milk with cloves and white pepper which is higher at tiger nut with coves. Ash content ranged from 0.3 -0.6 and 0.6-0.8%, both shows no significant difference in both sample B (1g) of tiger nut milk with cloves and white pepper. For crude fat it range 2.5-4.8% and 2.3-4.1% for crude fiber 2.1-3.0 and 2.2-3.2%. for crude protein 3.3-3.7% and 3.0-3.9% and carbohydrate range 1.7-3.9% and 1.9-2.6% of tiger nut milk cloves and white pepper respectively with no significant difference in sample C(2g) and control in tiger nut milk with cloves under carbohydrate content. The bacterial count of tiger nut milk with cloves and white pepper range 1.2×104 -2.7×104 and 1.6×104-3.0×104 respectively. And fungal count 1.5×107 -2.1×107 and 1.8×107 -2.1×107 with no significant difference in sample B (1g) and C

(2g) with both have 1.8×107. The study revealed that cloves and white pepper can be served as a natural preservative in tiger nut milk and at the same timse maintain its nutritional qualities.

Keywords: Tiger nut, Preservatives, Clove, white pepper

ARTIFICIAL INTELLIGENCE WATER EXPLORATION OF MIDDEL MOULOUYA BASIN, (EST OF MOROCCO)

Khaoula El Hamsas ELYOUBI
Mohamed EL BASRI
Hasnaa HARMOUZI
Khalil EL-HAMI
Mohammed V University in Rabat, Scientific Institute, BP 703, Av. Ibn Batouta, Morocco
Exploration and Geotechniques Team, FSM, Moulay Ismail University, PB11201 Morocco

Abstract

Climate change has increasingly impacted water resources, particularly in arid regions like the Middle Moulouya Basin. The arid nature of this basin, coupled with low precipitation levels, compels residents to seek underground water by digging random wells. Given the vast area and the fact that it has not been thoroughly investigated, this study aims to predict potential underground water horizons using artificial intelligence, based on thematic maps related to groundwater, such as lineaments, faults, geology, stream networks, well yields, piezometry, and aquifer thickness. The lineament map was generated using Geomatica software and Sentinel-2 data. The results of this study will serve as a valuable resource for guiding exploratory borehole drilling and uncovering the area's water resources.

EXTRACTION AND ANALYSIS OF LINEAMENT IN THE MIDDLE MOULOUYA WATERSHED USING REMOTE SENSING SOFTWARE

Khaoula El Hamsas ELYOUBI
Mohamed EL BASRI
Hasnaa HARMOUZI
Khalil EL-HAMI
Mohammed V University in Rabat, Scientific Institute, BP 703, Av. Ibn Batouta, Morocco
Exploration and Geotechniques Team, FSM, Moulay Ismail University, PB11201 Morocco

Abstract

The middle Moulouya watershed, situated in the Moulouya valley between the hight and middele Atlas, has being studied to ascertain the function of geological structures in the underground hydrodynamics of the area.

This study is based on Satellite imagery analysis where we used remote sensing software such as Geomatica to extract lineaments and potential geological features, including faults and fractures.

The extracted features should be analyzed to detect their correlations and assessing their orientation, distribution and density along with their impact on the watercourse in the middle Moulouya basin.

The predicted results could explain the relationship between the geological features, the ground water flow allowing management of ground water resources.

DETECTION OF PHYSIOCHEMICAL PARAMETERS AND HEAVY METALS IN SEDIMENTS OF AJIWA RESERVOIR

Idris M, GARGA
M.A, DANIYAN
M.A, BAWA
Y.M, YAKUBU
A, Mohammed B.A
National Biotechnology Research and Development Agency Bio-resources Development Centre Katsina, Katsina State Nigeria

ABSTRACT

Ajiwa reservoir is a water body located in Batagarawa local government, Katsina State, Nigeria. Which faces quality threat due to anthropogenic activities. The aim of this study were to assess some physicochemical parameters, and heavy metals sediment concentrations in Ajiwa Reservoir. The study was carried out from September to December, 2023. The water and sediment samples were collected two times a month from four (4) sampling stations (A, B, C and D) and analysed for physicochemical parameters such as (pH, temperature, transparency, conductivity, DO and BOD) and heavy metals (Co, Cu, Ni, Mn and Pb) using standard procedures. The physicochemical parameters were found to be within the WHO/NESREA water and sediments standard limits. The mean of physicochemical parameters of Ajiwa reservoir were pH (7.10±0.49), Temperature (22.92±4.02), Transparency (12.61±2.47), Conductivity (113.97±10.63), DO (6.78±1.09), and BOD (3.52±0.88). Heavy metals was found in decending order of Co>Pb>Ni>Mn>Cu (Co 0.42±0.16, Pb 0.28±0.17, Ni 0.21±0.15, Mn 0.08±0.85 and Cu 0.07±0.041). However; Nickel (Ni) and lead (Pb) were found to be above the standard limit of WHO/NESREA. The findings indicated the levels of water physicochemical parameters to be within the permissible limits set by WHO /NESREA during this period of study. However, the concentration of heavy metals in the sediment samples showed variations, with Nickel and Lead exceeding permissible limits. The study recommend Implement measures to reduce lead (Pb) and nickel (Ni) inputs from waste dumping, household effluent, and fertilizer use.

Keywords: Water, Sediments, Heavy metals, physicochemical parameters.

DESIGN AND SIMULATION OF RECTANGULAR MICROSTRIP PATCH ANTENNA FOR SATELLITE COMMUNICATIONS AND IoT DEVICES USING FR-4 SUBSTRATE

Aremu, O.A.
Makinde, O.S.
Oyinkanola L.O.A.
Mufutau, J. A.
Anie, N. O.
Department of Physics with Electronics, The Polytechnic, Ibadan. Nigeria
Physics unit, GNS Department, Federal School of Surveying, Oyo Nigeria

Abstract

In this paper, the design and simulation of an innovative single element inset fed Rectangular Microstrip Patch (RMPA) Antenna for Satellite communications, GPS systems and IoT devices is presented. The proposed antenna design used an operating frequency of 1.93 GHz, a FR-4 substrate with dielectric constant of 4.30 mm, and a substrate height of 1.6 mm. All the performance parameters such as return loss, bandwidth, VSWR, gain, directivity, beam width **and radiation efficiency** were analyzed and investigated using Computer Simulation Technology (CST) studio suit 2024. The simulation results showed that the designed antenna resonated at 1.93 GHz, with a return loss (S1,1) of -10.966 dB, narrow bandwidth of 35 MHz, VSWR of 1.789, maximum gain of 6.91 dBi, minimum gain of -33.1 dB, directivity of -2.32 dBi, and a wider beam width of 167.2^{o}. The significant difference between the maximum and minimum gains of the novel designed RMPA indicates a highly directional antenna which makes it useful in applications where energy is needed to be concentrated in one direction like Satellite communication and IoT while minimizing energy in others to avoid interference or wasted power.

Key words: Microstrip Satellite communication, FR-4, Bandwidth, Return loss

VIRTUAL ARTICULATORS – NEW REALITY IN DIGITAL PROSTHODONTICS

Marijan DENKOVSKI
Aneta MIJOSKA
Vesna TRPEVSKA
Angela NAUMOVA
Borjan NAUMOVSKI

ABSTRACT

INTRODUCTION: A virtual articulator is a computer software tool that is capable of reproducing the relationship between the jaws and simulating jaw movement. Virtual articulators have allowed for a full analysis of occlusion with dental models that can simulate all mandibular movements in static and dynamic positions.

OBJECTIVE: To determine the usefulness of using virtual articulators, as well as presenting concepts and strategies for future replacement of mechanical articulators with virtual ones.

MATERIALS AND METHODS: To achieve the set goal, the study included 13 professionals in the field of prosthodontics, who have experience working with both mechanical and virtual articulators. Based on their previous work experiences, they were given questionnaires to highlight the differences and benefits of virtual articulators compared to mechanical ones.

RESULTS: 92.3% of the respondents noted that the fabrication of prosthetic restorations is more efficient and faster with virtual articulators compared to mechanical ones. According to the survey, 69.2% of the technicians claim that the level of complexity in using virtual articulators is appropriate, while 30.8% find that mastering the work with virtual articulators is easy.

CONCLUSION: Virtual articulator as a part of contemporary digital dentistry represent an advancement in prosthodontics, reshaping the way prosthodontists and dental technicians work. Combined with additional software enable for quicker and more precise individualized diagnoses and discussions of dental treatment planning options with our patients.

REDUCTION OF AMMONIA AND NITRITE ACCUMULATION IN AFRICAN CATFISH (*Clarias gariepinus*) PONDS USING PHOTOSYNTHETIC MICROALGAE

GWAM, UGO C. F.

ABSTRACT

Water supply is a major problem in fish ponds as water must be changed at regular intervals due to increases in pH, ammonia and nitrite concentrations and decrease in dissolved oxygen concentration. The frequency of water change depends on the density of fish and the cost of water represents a significant percentage of production costs. The ability of *Chlorella sorokiniana* to grow and remove ammonia and nitrite while improving dissolved oxygen concentration in catfish pond water at different inoculum volumes was evaluated under different levels of pond shading. In this study, plastic ponds were stocked with five 7week old postfingerling catfish (*Clarias gariepinus*), and the feeding rate maintained at 2-3% body weight. The total volume of each pond was 15 litres and they were bioaugmented separately with *Chlorella sorokiniana* at different inoculum concentrations ranging from 1 x108 to 8 x108 cells. Ponds without shading had optimal inoculum of 7x108 cells and gave the highest rates of ammonia and nitrite reduction and increase in dissolved oxygen concentration. When compared to the ponds without treatment (control) at day 16, ammonia was reduced from 0.4467mg/l to 0.0640mg/l, and nitrite from 0.0199mg/l to 0.0022mg/l. The dissolved oxygen concentration was maintained at 8.56mg/l while the pH was maintained at 6.8. These values compared with 3.9mg/l of dissolved oxygen and pH of 9.9 recorded in the ponds without *Chlorella*. Half shaded ponds had optimal inoculum of 6x108 cells and after 16 days, ammonia was reduced to 0.0964mg/l, nitrite to 0.0058mg/l, while the dissolved oxygen concentration increased from 3.647mg/l in the control to 8.376mg/l. pH was stabilized at 7.40 but in the control pond, the pH increased to 10.3. Fully shaded ponds had the least rate of ammonia and nitrite reduction. The optimal inoculum was 6x108 cells which after 16days had an ammonia concentration of 0.1983mg/l, nitrite concentration of 0.0118mg/l, dissolved oxygen of 6.738mg/l and a pH of 9.0. On the whole, ponds without shading and inoculum volume of 7x108 cells was the best condition for growth and effectiveness in maintaining water quality. The present investigation has demonstrated the possibilities of maintaining the catfish pond water quality for longer periods of time using *Chlorella sorokiniana*. This would reduce the frequency of water change with consequent reduction in the cost of production. Furthermore, catfishes also feed on *Chlorella sp* as a major source of essential nutrients such as polyunsaturated fatty acids thus improving fish health.

EFFECT OF FARMERS' SELECTED SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES UTILIZATION FOR CASSAVA PRODUCTION IN CROSS RIVER STATE, NIGERIA

Inyang, J. O,
Uzoigwe, A. E.
Njoku-Onu, K. A.
Assam, N. R.
National Biotechnology Research and Development Agency (NBRDA)

ABSTRACT

This study investigated the Effect of farmers' selected socio-economic factors on Information and Communication Technologies utilization for cassava production in Cross River State, Nigeria. The study was designed to describe selected socio-economic characteristics of cassava farmers, identify the types of ICTs used by the respondents, ascertain the factors that drive cassava farmers' use of ICTs, and to identify the constraints to the use of ICTs by the farmers. A multi-stage sampling procedure was used to sample 190 cassava farmers in the study area. Data obtained were analyzed using descriptive and inferential statistics. Results from the study revealed that more females (62.6%) were involved in cassava farming. A sizeable proportion (37.4%) of cassava farmers were between the age range of 31-40years. Most (90%) of the respondents had some form of formal education, 50.5% had between 1 and 10 years of cassava farming experience, and most (60%) of the respondents had contact with extension agents. The results also revealed that mobile/cell phone (93.2%), television (80.5%), radio (68.4%), social media (54.2%) and internet (53.2%) were the main types of ICTs frequently used by the farmers for cassava production. The results also showed that education (P= 0.038), income (P= 0.000), availability of complimentary service (P= 0.002), comparative advantage (P= 0.033) and access to agricultural information and innovation (P= 0.042) were significant drivers of the use of information and communication technology for cassava production in the study area. Low adoption and utilization ($\bar{x}$ = 4.38), high cost of ICT tools ($\bar{x}$ = 4.37), high level of poverty ($\bar{x}$ = 3.68), epileptic power supply ($\bar{x}$= 3.67) were some of the constraints to the utilization of ICTs for cassava production.

The study recommended that farmers be given opportunity through extension agents to learn skills needed on the use of ICT tools for better cassava production. Also, there is need for increase in extension visitation and contact with farmers to bridge knowledge gap on effective utilization of ICTs.

Word Count: 324

PHYTOCHEMICAL SCREENING OF THE LEAVES OF CITRONELLA (*Cymbopogon nardus*), PIGNUT (*Hyptis suaveolens*) AND AFRICAN BASIL (*Ocimum gratissimum*)

Nusaiba M. SODANGI
National Biotechnology Research and Development Agency, Abuja, Nigeria

ABSTRACT

The leaves of Citronella (Cymbopogon nardus), Pignut (Hyptis suaveolens), and African basil (Ocimum gratissimum) were investigated. The phytochemical screening of the leaves carried out in the laboratory using

standard methods revealed the presence of tannins, saponins, phenols, flavonoids, alkaloids, terpenes, resins, anthraquinones, terpenoids, steroids, and glycosides. This investigation shows that Hyptis suaveolens has the most components as it contains alkaloids, flavonoids, phenols, saponins, and tannins, which are major components of plants. The phytochemical screening shows that these plants are volatile oils that possess medicinal and insecticidal properties due to the presence of these phytochemical constituents.

Keywords: phytochemical, Cymbopogon nardus, Hyptis suaveolens, Ocimum gratissimum, medicinal, insecticidal.

DETERMINATION OF PROXIMATE AND MINERALS COMPOSITION OF *DIOSPYROS MESPILIFORMIS*

Haruna Abubakar DANYAYA
Hafsat I.K. USMAN
Ismaila ABDULLAHI
Department of science laboratory Technology Hussaini Adamu Federal polytechnic Kazaure
3Department of Agricultural Technology School of Agriculture
Binyaminu Usman Polytechnic Hadejia

Abstract

Some of the major challenges facing developing countries such as Nigeria are hunger and starvation due to the consumption of inadequate nutritive food. This ugly situation can be partially resolved, if good food rich in proximate and mineral contents are consumed. Diospyros mespiliformis is an indigenous wild-tree whose importance has not been fully explored. This study was aimed at investigating the proximate, and mineral composition of the pulp portion of the fruit. Unripe samples of the fruit was collected from Federal university Dutse Jigawa state. The fruits pulp portion was assessed for proximate, and mineral content using standard procedure. The results obtained from the proximate analysis were (g/100g): Moisture content (3.5±0.013), Ash content (3.2±0.048), Crude fat (48.2±0.017), Crude protein (18.4±0.05), and Carbohydrate (30.6±0.06). The mineral analyzed were (mg/100g): Sodium, Calcium, potassium, Magnesium. From the mineral analysis, Calcium is the most abundant indicating that fruit edible portion can be used for management of Oesteomalacia. The results also, indicated that Jackal berry fruit pulp could be promoted as carbohydrate and fat enhancement for rural communities. It can also serve as a raw material for juice and jam production.

Key word: Diospyros mespiliformis, Nutritive Food, Unripe samples, Proximate and Mineral contents

Introduction

Fruits represent an abundant source of nutritive and non-nutritive bioactive compounds which are mostly associated with reduced risk of many non-communicable/chronic diseases (Wolfe and Ijeoma, 2010). Global increase in chronic diseases has necessitated the research into diverse fruits and vegetables in order to increase their consumption for the potential health beneficial constituents of the underutilized plants. Generally, the health benefits of fruits are mainly attributed to their antioxidant activity which is largely characterized by the number and diversity of their phytochemicals composition. Thus, the more diverse the phytochemicals available in a diet, the better the health-beneficial potential derived. Therefore, seeking for

possible solutions to curb the growing phenomenon of low consumption of unrefined plant-based diets and rising chronic diseases (Padulosi *et al.,* 2006). Recommended plant biodiversity with emphasis on indigenous but underutilised species to significantly contribute to the realization of domestic food security as well as help curtail the double burden of malnutrition especially in low/middle income nations. Similar calls have been made for the numerous lesser known Nigerian fruits including Annona muricata, Annona senegalensis, Detarium microcarpum, *Diospyros mespiliformis*, Gardenia erubescens, Irvingia gabonensis, Senna alata, Trichosanthes anguina and Piliostigma thonningii (Onimawo *et al.,* 2003; Hassan *et al.,* 2004; Jimoh and Oladiji, 2005; Ojiyako and Igwe, 2008; Onyechi *et al.,* 2012; Otori and mann, 2014 and Abubakar *et al.,* 2015). Also, the above scenario has led to a paradigm shift of researchers into exploring the maximum use of underutilised tree fruits with emphasis on their health beneficial phytochemicals. This is with the aim of sensitizing a number of low/middle income countries to explore the value of most of their indigenous but underutilized fruits in order to aid productive inputs in encouraging their increased consumption, value probable use in food formulations and fortifications, and their subsequent commercial production in ensuring food security (Adekunle and Oyerinde, 2004; Otori and Mann, 2014 Abubakar *et al.*, 2015).

However, Hassan *et al.,* (2004) and Ietidal *et al.,* (2009) reported bioactive phytochemicals such as alkaloids, tannins and saponins with a corresponding high antioxidant activity (Ndhlala *et al.*, 2008) of Diospyros mespiliformis (L). Kone and Atindehou, (2008) and Luseba and Van der Merwe, (2006) also reported uses *Diospyros mespiliformis* in traditional veterinary medicine in Africa and its extract display muscular activity of experimental rat. Investigating key parameters for assessing the health potential of the underutilized fruits will complement literature in making known the potential of the Nigerian underutilized species as well as provide a stepping stone for further research works in other uses of the fruits. There is dearth of information on the health beneficial constituents of the edible portions of indigenous underutilized fruits in Nigeria to make any substantial claim for their optimal use (Akintayo *et al.*, 2002; Adekunle and Oyerinde, 2004; WHO/FAO, 2004).

Furthermore, endeavours in research works to enhance the active compounds from the fruit pulp and seed extracts of *Diospyros mespiliformis*, *But* commercial product subsequent value addition of fruits, have been tilted towards only the highly known plants leaving no room for variety for consumers. The aim of this work is to analyze and characterize the phytochemical compounds of fruits pulp and seed samples of *Diospyros mespiliformis*, collected for the first time from federal university dutse (FUD), using gas chromotography, mass spectroscopy

(GCMS). 2002). This is done by computer taking the spectrum of from unknown component and comparing with the spectrum of the known components stored in its library. Component relative percentages were calculated based on gas chromotography (GC) peak areas without using correction factors. The name, molecular weight and structure of the components of the test materials were ascertained based on this comparison. Therefore proximate and minerals composition of jackal berry fruit pulp.

More over Despite the availability of vast fertile land for agricultural activities in Nigeria. Food insecurity, scarcity, huger, poor health and malnutrition are some of the greatest challenges facing the country. This can be attributed to none diversification of crops, concentration on farming of fewer crops and rapid increase in the population (Baldermann et al., 2016; Ilouno et al., 2018). Blössner et al., (2005), defined malnutrition as the deficiency of nutrition because of the consumption of poor nutrient food in respect of the daily nutritional requirement. In the underprivileged population it was estimated that around 800 million people suffer from food and nutrition deficiency. Also poor nutrition causes nearly half (45%) of deaths in children under five, which accounts for about 3.1 million children each year. Food security exists when all people at all, times, have physical, social and economic access to adequate, safe and healthy food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life (Otaha, 2013). Some cultivated food crops become scarce and expensive at the beginning of the planting season or during famine, particularly for low income earners. This causes food insecurity which exists when people are undernourished as a result of the physical absence of food, their lack of social or economic access to sufficient food. This triggers researcher's interest toward wild edible fruit as potential to complement stable food. The plantation of wild edible fruit can serve as a means of diversification of diet in rural and urban areas. Many of the wild edible fruit are seasonal and most of their fruit and fruits seeds become available at the beginning of the dry season or at the end of the year. Some may even last throughout the year. Wild edible fruit can be dried and used throughout the year. This is important as the fruits and their seeds can serve as food until the cultivated crops become available there by promoting dietary diversification (Ilouno et al., 2018). However, majority of wild edible fruit are underutilized despite their potential as a source of diet for people living in rural and urban areas. Massive plantation of wild edible fruit can serve as a means of dietary diversification, source of income and help in tackling the problem of climate change.Diospyros mespiliformis, commonly known as jackal berry, African ebony, or jackal Bessie and in northern part of Nigeria, its called kanya (Hausa), Nelbi (Fulani). It belongs to the family Ebenaceae and is extremely widespread in African

countries such as Senegal east, Ethiopia, Kenya, South to Namibia, Northern South Africa, Swaziland and Nigeria (Ebbo *et al.*,2014; Maitera et al., 2018). It is evergreen tree of 12-15m height but sometimes reaches up to 20m or more in the rain forest (Ebbo *et al*., 2014). The leaves are simple alternate dark green with small heirs on the underside of old leaves. Flowing of the tree occur during the rainy season but fruit ripening takes place in the dry season (Ilouno *et al*., 2018). The work aimed at determining the proximate and minerals composition of *Diospyros mespiliformis*

Tree and unripe fruit pulps of Diospyros mespiliformis

RESEARCH METHODOLOGY

STUDY AREA

Dutse is a city located in northern Nigeria. It is the capital city of Jigawa State. It is home to Federal University, Dutse established in November 2011. In addition to the Federal University Dutse, there is also a Research Institute for Date Palm (Sub-Station) and state polytechnic in Dutse. The Jigawa State Polytechnic has its College of Business and Management Studies at Dutse, and college of science and technology with an estimated population of 153,000 (2009), Dutse is currently the largest city in Jigawa State followed by Hadejia (111,000), Gumel (43,000), and Birnin Kudu (27,000). Dutse is the capital of Jigawa state of Nigeria Dutse is a city located in northern Nigeria. It is the capital city of Jigawa State. It is home to Federal University, Dutse established in November 2011. In addition to the Federal University Dutse, there is also a Research Institute for Date Palm (Sub-Station) and state polytechnic in Dutse. Also, by 2009 census Dutse has an estimated population of 153,000 and its the capital of Jigawa state of Nigeria created in 1991 during the military regime of General Ibrahim Badamasi Babangida. In addition, Dutse (Dutse, in earlier notes) got its name from the rocky topography peculiar to the area. Different forms of rocks can be seen widely spread across the town. Mostly

igneous in nature, the rocky town got its name from this naturally endowed resources, Dutse (Hausa term for rock). Dutse and its environ are well known for Date Trees (Dabino) of different variety. The area is characterized with undulating topography and hilly walls. The name Jigawa (from Jigayi) is attributed to such topology. Peculiar to the North-Western states, the population of Dutse is predominantly Hausa and Fulani with availability of agrarian land, the inhabitants of Dutse are predominantly farmers; other occupations typical to rural area are also available among the populace.

RESEARCH DESIGN

This research was experimental research design. The experimental research is a research conducted with a scientific approach using one set of variable and the research was to show the proximate analysis and elementary composition of unrife *Diospyros mespiliformis*

SAMPLE COLLECTION AND PREPARATION

Healthy-looking unripe matured fruits pulp of *Diospyros mespiliformis was* collected from Federal University Dutse. The plant was then taken to biology laboratory Jigawa State Polytechnic Dutse for identification. Then the sample was washed under running water and air-dried.And prepared using n hexane an aqueous methanol.

3.4 METHOD

3.4.1 Proximate Analysis

Moisture Content. The moisture content was measured according to official methods of Association of official analytical chemists (AOAC). Crucible was washed with distilled water and oven dry at 105 ℃ for 2hrs, then cooled in a desicator and weighed. 15g of the sample in triplicate was placed inside the crucibles and then reweighed. The samples were dried in oven at 105 ℃ until a constant weight is obtained. The dried samples were then cooled and weighed. Moisture content in percentage of sample was then calculated.

Moisture content (%) = (W2 − W3 / W2 − W1) × 100

Where W1= Initial weight of empty crucible W2= Weight of crucible + sample prior to drying W3= Final weight of crucible + sample after drying.

Ash 5g of sample in triplicate was measured inside crucible. It was then placed in muffle furnace at 550 ℃ for 2hrs until a light greyish residue is obtained. The crucible was then cooled in desiccator and the new (weight of crucible + Ash), was recorded.

The ash content in percentage was calculated (AOAC);

$$Ash\ content\ \% = W3 - W1/W2 - W1 \times 100$$

Where w1= Weight of empty crucible;

w2= Weight of crucible+ sample prior to ashing;

w3= Weight of crucible + Ash.

Protein Content 5g of powdered sample were soaked in 50ml of aqueous methanol an n-hexane and filtered it with filter paper than used the filtered sample. Were used cormassir 100micro/L in each column in plate as a reagent and use casein as a standard protein then the sample was transfer in to micro plate reader machine for analysis

Carbohydrate Content 5g of powdered sample were mixed with 50ml of aqueous methanol an n hexane for 72hrs,it was filtered with filter paper than used with filtered sample, and few drop of benedict solution was added to the container and also take another container containing sample were added Fehling's reagents. Then the sample was transfer to micro plate reader machine for analysis

Formular for estimating lipid is show below

$$C+P+L+M=100\%$$

Where

c=carbohydrated

P=protein

L=lipid

M=moisture

3.4.2 Elemental Analysis

5ml of *Diospyros mespiliformis* powder of each aque/methanol and n hexane were dissolved in beaker . 1ml of HNO_3 were added, followed by 5ml of H_2SO_4 and then 1ml of HCl. The mixture was then boiled for 10-15min. Allowed to 100L. 50ml of distile water was then added. The mixture was then filtered using filter paper. The filterate was then place on the microplate using micropipate and then transfferd to microplate reader for the analysis. following mineral was detected using microplate reader machine. Ca, Mg, K, Na, Zn.(AOAC,2005).

4.RESULT AND DISCUSSION

The proximate composition of *diospyros mespiliformis* obtained in this study revealed that it contains high level of Lipid (48.8%), Carbohydrate (30.6%), and Protein (18.4%).moisture, and Ash, were very low with a value of 3.5%, and 3.2% respectively.

Table 1.0 Proximate Composition of *Diospyros mespiliformis (African Ebony) Unripe Fruit Pulps.*

PROXIMATE	PARAMETERS (%)
MOISTURE	3.5±0.013
ASH	3.2±0.048
PROTEIN	18.4±0.05
CARBOHYDRATES	30.6±0.06
LIPID	48.8±0.017

Data presented as Mean ± SD for three replicate determination.

The results of the mineral composition of *diospyros mespiliformisobtained* reveal that there is an appreciable quantity of potassium, magnesium, sodium, and Calcium.

Table 2.0 Minerals composition of *diospyros mespiliformis* (African ebony) unripe fruit pulps.

ELEMENT	SYMBOLS	CONCENTRATION (mg/100g).
sodium	Na	11.45 ± 0.85
Potassium	K	6.44 ± 2.43
Calcium	Ca	49.44 ± 6.73
magnesium	Mg	21 ± 11.52

Data presented as Mean ± SD of three replicate determination.

5.DISCUSSIONS

Table 1.0 shows the result of the proximate analysis of unripe fruit pulp of Diospyros mespiliformis. The moisture content was estimated to be 3.5±0.013 g/100g, the value is low than that of the same fruit reported by (Ilouno *et al*., 2018). Moisture content influences the deterioration and shelf life of a fruit. Also, Ash content is an indicator of mineral elements which are important in human nutrition due to their health benefit and was estimated to be (3.2±0.048 g/100g). The ash content of fresh food rarely exceed 5% while some processed food can have ash content up to 12% the value is lower than that of (Marshall , 2010).Inaddition, The crude fat obtained in this investigation is (48.8±0.017 g/100g), which is higher than that reported by (Jacob *et al*., 2016) on strychnos spinossa (2.04 ± 0.02 %). This variation could be due to the climatic factor. The highest crude fat value reported in this work indicated that the

fruit pulp is a good source of oil-soluble vitamins.541 The crude protein obtained in this investigation is (18.4±0.05g/100g) which is higher than that of the same fruit reported by (Ilouno *et al*., 2018). According to Jacob *et al*., (2016). Protein is an essential component of diet needed for survival of human and animal alike, as they supply the adequate amount of required amino acid for nutrition. High protein content in fruits observed in this study is comparable to results obtained by (Sander *et al*., 2007) who reported 4.9% protein in fruits. The amount of carbohydrate was estimated to be (30.6±0.017g/100g) which is similar to the value reported by (Jacob *et al*., 2016). These values are comparable to values reported in other studies (6.23 -16.50 g/100g) for different fruits reported by (Ugbaja *et al*., 2017). The sample with low carbohydrate contents might be ideal for diabetic and hypertensive patients requiring low sugar diet and for those that want to lose weight. However, table 2.0; show the result of the mineral content of unripe *Diospyros mespiliformis* fruit pulp. The results revealed that the most abundant mineral is Calcium (Ca), 49.44±6.73mg/100g,This concentration is much lower than that reported by (Jacob et al., 2016) for *Diospyros mespiliformis.* followed by magnesium (mg), 21±11.52mg/100g, sodium (Na), 11.45±0.85mg/100g, and the least is potassium (K),6.44±2.43 mg/100g.Calcium is an important nutritional element required in diet as it is indispensable cofactor in blood coagulation; serve as constituent of teeth and bone. It also serves as second messengers in signal transduction pathway and control muscle contraction. Calcium is needed by many enzymes for their activity (Jacob et al., 2016).The concentration of Magnesium in this investigation is 21±11.52 mg/100g. According to the Ilouno et al., (2018), the daily requirement of Magnesium for adult is 15 mg, the amount of Magnesium in the fruit pulp of *Diospyros mespiliformis* is more than the daily requirement of adult. Magnesium acts as a cofactor for enzymes and also involve in bone formation. The concentration of Sodium (Na) is 11.45±0.85 mg/100g. Sodium is important for acid-base stability and osmoregulation in inter-modular fluid. The value of Potassium obtained is 6.44±4.43 mg/100g, Potassium can prevent the severe damage to the kidney. Potassium is sufficient to lower blood pressure level and decrease the risk of kidney stones (Institute of Medicine, 2005).

6.CONCLUSION

In conclusion, the fruit pulps of *Diospyros mespiliformis* have shown to have nutritive values comparable to nutritious food. The fruit pulps is a good source of carbohydrate and can provide high food energy. The fruits pulp have potential to improve and diversify diet. However, in period of famine and drought if eaten as staple food, it should be supplemented with protein rich diet to prevent malnutrition and poor health. Though a poor source of sodium, the fruit is

a good source of calcium, potassium and magnesium as the values obtained meet their daily requirements. The result of the minerals factors suggest that the fruit is suitable for human consumption. However, the fruit may be used as animal feeds if further processed. The result of this study indicated that the parts of plants contain some major bioactive compound that inhibits the growth of microorganism there by proving very effective as alternative source of antibiotics

5.3 RECOMMENDATION

Based on the finding of this research, it is recommended that:

1. Parts of the plant can be used as antimicrobial agent (antibiotic) as it contains some bioactive compounds capable of inhibiting the growth of microorganisms.
2. Calcium being the abundant mineral explored in the plant can effectively be used medically in the management of diseases like oesteomalacia.
3. There is a need to fully characterize the anti-nutritional factor content of Diospyros mespiliformis fruit pulps. Based on the results, these fruits are highly recommended for consumption as they provide vital nutrients in the body need. Local communities may be encouraged to collect and store these fruits in large quantities for consumption and marketing. They can also be encouraged to cultivate these plants. Since the fruits are usually sun-dried, the process of preserving them is cheaper, easily stored and transported. Dried fruits can thus be sold elsewhere in the country. Further studies on the shelf- life of the fruits under normal and natural storage conditions are recommended.

REFERENCES

Abubakar, I., Mann, A., and Mathew, J., T. (2015). Evaluation of Phytochemical, Anti-nutritional and Antioxidant Potentials of Flower and Seed Methanol Extracts of Senna alata L. Grown in Nigeria. American *Journal of Applied Chemistry, 3(**3**): Pp 93-100.*

Akintayo, E.T., Adebayo, E.A., and Arogundade, L.A. (2002). Nutritive and anti-nutritive composition of wild fruits. *Food Chemistry, 42: 333-336*

Edga, H.O., Okwu, D.E. and Mbaebei, B.O. (2005). Phytochemical constituents of some Nigerian Medicinal plants. *Afr. J. Biot., 4(7):685-688.*

Hassan, L.G., Abdulrahaman, F.W. and Zuru, A.A. (2004). Nutritional and Phytochemical investigation of Diospyros mespiliformis (L). Nigerian *Journal of Basic and Applied Science, 13: 1 to 8.*

Jacob, O, John. Mann, Abdullahi. Adeshina, I, Olanrewaju. Ndamitso, M, M. (2016). Nutritional Composition of Selected Wild Fruits from Minna Area of Niger State, Nigeria. *International Journal of Nutrition and Food Engineering, 10(1), 37–42.*

Kone, W.M. and Atindehou, K.K. (2008). Ethnobotanical inventory of medicinal plants used in traditional veterinary medicine in Northern Cote d'Ivoire (West Africa). S. *Afr. J. Bot., 74: 76 to 84*

Otori, A. A. and Mann, A. (2014). Determination of Chemical Composition, Minerals and Anti-Nutritional Factors of Two Wild Seeds from Nupeland, North Central Nigeria. *American Journal of Chemistry and Application. 1(1): 20-*

Padulosi, S., Hodgkin, T., Williams, J.T. and Haq, N. (2006). Underutilized crops: Trends, challenges and opportunities in the 21st Century. Workshop on Moringa and other highly nutritious plant resources: Strategies, *standards and markets for a better impact on nutrition in Africa. Accra, Ghana.*

Tijjani, A., I .G. Ndukwe and R.G.Ayo (2011): studies on antibacterial activity of Adenium obesum (Apocynaceae) STEM-BARK. Continental J. Microbiology; 5 (1): 12 to17.

Wolfe, O.A. and Ijeoma, U.F. (2010). Effects of aqueous extracts of Irvingia gabonensis seeds on the hormonal parameters of male guinea pigs. Asian Pacific Journal of Tropical Medicine, 3(3): 200 to 204.

Ilouno L.E., Omaji G.O., A., and E.O., A. (2018). proxinate, mineral and anti-nutritional composition of jackal Berry (diospyros mespiliformis) seeds. Fudma Journal of Sciences, 2(1), 75–79.

Ugbaja CC, Fawibe OO, Oyelakin AS (2017). Comparative Phytochemical and Nutritional Composition of Trichosanthes cucumerina (L.) and Some Solanum lycopersicum (L.) Cultivars in Nigeria. Am J Plant Sci 8:297–309

Sanders H. Hyphaene petersiana Klotzsch ex Mart. SEPASAL database. Windhoek (2007). Marshall MR. Food Analysis. In: Nielsen SS (ed) Food Anal., 4th ed. Springer, West Lafayette, pp 105 to115 (2010) *Nyambe et al./ISTJN 2019, 13:2 to11.*

Mann et al., (2015); GC-MS analysis of bioactive compounds from the fruit pulp and seed extracts of Diospyros mespiliformis.

Sanders H. Hyphaene petersiana Klotzsch ex Mart. SEPASAL database. Windhoek (2007) Institute of Medicine. Dietary Reference Intakes for Water, Potassium, Sodium, Chloride, and Sulfate. Washington, DC:The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/10925 (2005).

Bolza, E. & Keating, W.G., 1972. African timbers: the properties, uses and characteristics of 700 species. Division of Building Research, CSIRO, Melbourne, Australia. 710 pp.

Burkill, H.M., 1994. The useful plants of West Tropical Africa. 2nd Edition. Volume 2, Families EI. Royal Botanic Gardens, Kew, Richmond, United Kingdom. 636 pp.

Onimawo, I.A., Oteno, F., Orokpo, G. and Akubor, P.I. (2003). Physicochemical and nutrient evaluation of African bush mango (Irvingia gabonensis) seeds and pulp. Plant Foods for Human Nutrition, 58 (3): 1-6.

Onyechi, U., Ibeanu, U., Nkiruka, V., Eme, E.P. and Madubike, K. (2012). Nutrient Phytochemical Composition and Sensory Evaluation of Soursop (Annona muricata) Pulp and Drink in South Eastern Nigeria. International Journal of Basic and Applied Sciences, 12 (6): 53-57. 543

Jimoh, F.O. and Oladiji, A.T. (2005). Preliminary studies on Piliostigma thonningii seeds: proximate analysis, mineral composition and phytochemical screening. African Journal of Biotechnology, 4: 1439-1442.

Ojiyako, O.A. and Igwe, C.U. (2008). The nutritive, antinutritive and hepatotoxic properties of Trichosanthes anguina (snake tomato) fruits from Nigeria. Pak. J. Nutr., 7: 85-89.

Adekunle, V.A.J. and Oyerinde, O.V. (2004). Food potentials of some indigenous wild fruits in lowland rainforest ecosystem of South West Nigeria. Journal of Food Technology, 2(3): 125-130.

Ietidal, E., Mohamed, E.l., Bushra, Muhammad, I. and Shamsun, N.K. (2009). Bioactive natural products from two Sudanese medicinal plants Diospyros mespiliformis and Croton zambesicus. Rec. Nat. Prod., 3:198-203.

Otaha, I. (2013). Food Insecurity in Nigeria: Way Forward. African Research Review, 7(4), 26. https://doi.org/10.4314/afrrev.v7i4.2

Ndhlala, A.R., Chitindingu, K., Mupure, C., Murenje, T., Ndhlala, F. and Benhura, M.A. (2008). Antioxidant properties of methanolic extracts 543from Diospyros mespiliformis (jackal berry), Flacourtia indica (Batoka plum), Uapaca kirkiana (wild loquat) and Ziziphus mauritiana(yellow berry) fruits. Int. J. Food Sci. Tech., 43(2): 284 to 288

Luseba, D. and Van der Merwe, D. (2006). Ethnoveterinary medicine practices among Tsonga speaking people of South Africa. Onderst. J. Vet. Res., 73: 115 to 122.

FAO/WHO (2004). Fruit and Vegetables for Health. Report of a joint FAO/WHO workshop 1-3 Sept 2004, Kobe, Japan.

Baldermann, S., Blagojević, L., Frede, K., Klopsch, R., Neugart, S., Neumann, A. Schreiner, M. (2016). Are Neglected Plants the Food for the Future ? Critical Reviews in Plant Sciences, 0(0), 1–14. https://doi.org/10.1080/07352689.2016.1201399

Blössner, M., Onis, M. De, Prüss-üstün, A., Campbell-lendrum, D., Corvalán, C., and Woodward, A. (2005). Malnutrition quantifying the health impact at national and local levels. (12).

Ebbo AA, Mammam M, Suleiman MM, A. A. and B. A. (2014). Preliminary Phytochemical Screening of Diospyros Mespiliformis. Anatomy and Physiology, 04(04), 57. https://doi.org/10.4172/2161-0940.1000156.

Maitera, O., Louis, H., Oyebanji, O., and Anumah, A. (2018). Investigation of Tannin content in Diospyros mespiliformis Extract using Various Extraction Solvents. Journal of Analytical and Pharmaceutical Research Investigation, 7(1), 55-59. https://doi.org/10.15406/japlr.2018.07.00200.

Suleiman Magaji *et al*., FUDMA Journal of Sciences (FJS) Vol. 3 No. 3, September, 2019, pp 576 - 580(2019) conducted a research on chemical compositions of jackal berry fruit edible part, Institute of Medicine. Dietary Reference Intakes for Calcium, Phosphorus, Magnesium, Vitamin D, and Fluoride. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/5776 (1997)

WOMEN ENTREPRENEURSHIP AND HONOUR KILLING OF WOMEN IN SMES BUSINESS: A CASE STUDY OF SALEH PAT SUKKUR

Dr. Faiz Muhammad SHAIKH
Professor-University of Larkano -Sindh
Rasool Bux JUNEJO
Director Agri.Extension-Government of Sindh
Syed Mehtab Ali SHAIKH
Progressive Grower
Saleh PAT
Muhammad Zafar WASSAN
Conservator Forest -Larkana
Eng. Syed Mujeeb Hyder SHAH
Consultant, Toronto, Canada

Abstract

This research investigates Women Entrepreneurship in SMEs business and its impact on economy of Pakistan The exceptional growth of Small and medium enterprises (SME) has been expected and executed in the development of the country economically since1947. It has contributed to the GDP growth, employment generation and export. The SME sector has acquired an outstanding contribution in the socio-economic development of the country. The damaging factors in the development of this sector are low capital base, accessibility of technology, credit policy, in consistent business services, quality human resources, low market awareness and infrastructural deficiency. The SME sectors are growth engine for economy in present scenario of globalization process. The Aim of this paper is to examine various issues in context of Pakistan economic condition. Because the SMEs are account for more than 95 percent of the industrial units, approximately 40 percent of the industrial production, and about 36 percent of the total exports. There are more than 18 million persons employed in various SME units and about 3.2 million registered SME units in the country. The scope of the paper examines the growth of SMEs in global era and its performance in economy. It identifies contribution of SMEs in GDP growth.

ACADEMIC GRIT ON ACADEMIC ACHIEVEMENT: MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL: THE CASE OF INJIBARA COLLEGE OF TEACHER'S EDUCATION IN

Mulunehe FETENE

Background, Grit is the capacity to pursue goals relentlessly and persevere through challenges, difficulties, and plateaus in one's career. Positive psychology has made a significant contribution by emphasizing human goodness and strength to prevent negativity and enhance overall well-being. **Objective**s, the purpose of this study was to investigate how academic psychological capital and grit predict academic achievement among Injibara College of Teachers Education students. **Methods,** a correlational study design were used. The study targeted 234 Injibara College teachers and education students. In the year 2016, E.C. Purposive and simple random sampling were used to select the college and the participants, respectively. A questionnaire was used to collect quantitative data. Students GPA from the registrar were used to collect academic achievement. A pilot study involving 60 students was conducted to establish the reliability and validity of the research instrument. We examined the Cronbach alpha in the pilot test, which indicated values consistent with the original assessment, surpassing the standard threshold. Measured psychological capital (Cronbach $\alpha = 0.78$. The overall Cronbach's alpha for the grit scale was 0.70. Both descriptive and inferential statistics were used to analysis the data. Quantitative data was analyzed using an independent t-test and Pearson's product moment correlation. Coefficient and multiple regressions. **Result**, Significant gender variations were observed in academic performance ($t(3.22) = .002$, $p < .05$), psychological capital $t\ (6.428) = .000$, $p < .05$), and academic grit $t\ (2.278) = .027$, $p < .05$) in college students. The multiple regression analysis shows a significant positive correlation ($R = 0.697$) with academic success, accounting for 47.1% of the variability by utilizing predictor variables such as psychological capital and academic grit. **Conclusion** the results of this research emphasize the important role of academic psychological capital and grit in influencing student academic achievement at Injibara College of Teachers Education.

Key words: psychological capital, academic grit, academic achievement

TRANSLATION, CULTURAL ADAPTATION AND VALIDATION OF THE GENERAL MEDICATION ADHERENCE SCALE (GMAS) IN MOROCCAN PATIENTS WITH TYPE-2 DIABETES

ARRAJI Maryem
CHAHBOUNE Mohamed
Hassan First University of Settat, Higher institute of Health Sciences, Laboratory of Health sciences and Technologies. Settat, 26000.

ABSTRACT

Background The objective of the study was to cross-culturally adapt and validate the General Medication Adherence Scale (GMAS) in patients with type-2 diabetes in Morocco.

Methods The study was a cross-sectional study conducted between September 12 and October 12, 2022, and included patients with type-2 diabetes from a primary health care network. To measure the different psychometric parameters of the construct, data analysis was performed using SPSS v20. The study was approved by the Moroccan Association for Research and Ethics.

Results A total of 284 patients were included in the study; the results of the different psychometric parameters were largely acceptable. Indeed, the improvement of the goodness-of-fit of the model in relation to the independence model was evaluated by the comparative fit index (CFI), which was higher than 0.95, as well as the normalized fit index (NFI), which expresses the percentage of the general covariance between the variable demonstrated via the tested model when the null model is taken as reference and was also higher than 0.95 in this study. Additionally, the Tucker Louis Index (TLI) or Unstandardized Fit Index, which measures the increase in goodness of fit when moving from the reference model to the model under study, had a value of > 0.95. The correlations between the items were good; indeed, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) index was > 0.7. The translated tool presents good internal consistency; thus, Cronbach's α had a value of approximately 0.804 (> 0.7).

Conclusions The version of the GMAS tool adapted to the Moroccan context has very acceptable psychometric values. This means that Moroccan researchers and health professionals can use it as an instrument to measure adherence among individuals with type-2 diabetes.

Keywords GMAS, Adherence, Type-2 diabetes, Validation study, Morocco

.

SYNERGISTIC EFFECT OF INCORPORATION METHOD ON Fe-Co BASED CATALYST FOR CO_2 VALORIZATION

Durga Devi SUPPIAH*
Wan Mohd Ashri Wan DAUD
Mohd Rafie JOHAN
Nanotechnology and Catalysis Research Centre (NANOCAT), Universiti Malaya
Department of Chemical Engineering, Faculty of Engineering, Universiti Malaya

Abstract

Carbon dioxide has been described as the most dominant greenhouse gas and most problematic climate pollutant over the decades. The continuous development of high CO2 gas field forces the paradigm shift from Carbon Capture Sequestrian (CCS) to carbon capture utilization (CCU). CO2 hydrogenation to value-added chemicals is highly sought and were mainly influenced by H2 and C-O bond activation through adsorption-desorption process on catalyst active sites.. The adsorption energy of CO_2 on the catalyst surface is the limiting factor; hence, the metal−support interaction is key in formulating a catalyst with superior performance. Two different supports nature were investigated; Titania (mesoporous) and HZSM-5 (microporous) were synthesised using four different methods; impregnation, ultrasonication, powder mixing and granular mixing for optimization of Surface Metal support Interaction. Elemental and morphological analysis from XRD Diffractograms reveals pure phases of magnetite and Co_3O_4 were attained with 5% K loading. HZSM5 supported catalyst had the highest acidic strength though these dropped when Fe is incorporated in contrast to Titania supported catalyst whereby the acidity is increased when Fe is added. Early Screening of Fe-Co-K catalyst on supported on Titania synthesised via powder mixing provides the highest CO_2 conversion though mainly produces CO. However, Fe-Co-K catalyst on supported on Zeolite via granular mixing produces the highest percentage of liquid fuels (C_5-C_{10}).

Keywords: CO_2 Valorization; Fischer Tropsch Synthesis; Liquid fuels; Support-Metal Interaction, Catalyst Synthesis

15 MINUTES OF TRAINING WITH 13-14 YEAR OLD GIRLS VOLLEYBALL PLAYERS

Prof. Assoc. Dr. ENKELEIDA LLESHI
Department of Sports Performance, Sports Research Institute, Sports University of Tirana, Albania
ORCID ID: 0000-0002-2800-4615
PhDc. BLERINA MEMA
Department of Education and Health, Faculty of Movement Sciences, Sports University of Tirana
ORCID ID: 0009-0005-2635-1989

ABSTRACT

Purpose of this study was to examine the effects of a training circuit for 15 min on agility and speed performance of young female volleyball players in Tirana of Albania. Two "Sports Associations" from Tirana in Albania, girls' volleyball were separated randomly in the Experiment team (EX-Nr.12) and the Control team (CO-Nr.12). The study started in September to December 2023. Measurements for EK team (age: 13.4±0.6 years, Height: 167.1±3.82 cm, Weight: 54.74±4.35 kg, BMI: 19.54±3.32 %) and CO team (age: 13.9± 0.1 years, height: 162.3±2.36 cm, Weight: 53.4±3.6 kg, BMI: 20.92±4.3%). The volleyball players were tested in some parameters in Agility Test; Lateral Change of Direction (LCD), T-Test (T-T), Shuttle Run Test 10 x 5 m (SHRT) and Hexagonal Test (H-T). The tests were conducted before and after the implementation of the circuit training program for 15-20 min 3 times sessions a week in EK team while CO team performed the regular volleyball training according to the coach's method. Results; Statistical analysis and data processing were performed using IBM SPSS Statistics 26 Software. Analysis of variation (ANOVA, t-test): for comparing the average of more than two groups. Conclusion: This study shows us that the methodology used is correct and helps to compare performances which help trainers to program a training in real time for the development of some physical components based on the conditions that exist

Keywords: Volleyball, Training, Agility, Speed

INTRODUCTION

Sport of volleyball is quite frequented by different age group for male and female in Albania. Volleyball is a complex team game that requires multi-faceted sports skills and characterized by components such as general strength, endurance, speed, agility and coordination. According to Miskin et al. (2010) volleyball coaches should estimate different performance skills and abilities of individual players during sets and matches, and then adjust the training cycle of the team focusing on the development of key motor skills that significantly determine players' abilities.

The stages of development of each child are different and are accompanied by physical, psychological, emotional and cognitive changes, for this reason, the training program must be suitable for each stage of development (Mema, B., & Lleshi, E. (2024). For children aged 11 - 14 years, it is recommended that the training intensity be increased to improve athletic performance. At this stage of their development, some athletes are likely to show a growth spurt (a 14-year-old playing sport can show large changes in physical potential similar to that of a 16-year-old), according to (Bompa & Carrera et al. 2015) and as a result manifest a lack of coordination during training. At this stage, the emphasis must fall on improving the qualities and skills of athletes and not on physical performance or winning during competitions/matches. Authors (Sakalidis et al., 2021) note that the constant training process of physical fitness of volleyball team members allows to correct training process and appoint new exercises, that develop and reinforce specific aspects of young athletes' training.

Agility, as a main component is heralded as an important quality required by team sports athletes (Lloyd et al., 2014, Serpell et al., 2011). Young et al. (2002) delineated several physical and cognitive components of agility. Although disparity may exist, agility is broadly defined as a rapid whole-body movement with change of velocity or direction in response to a stimulus (Sheppard & Young, 2006). The methods and effects of agility training are thought to vary with biological age. Recommendations regarding age-appropriate agility training are largely speculative due to the lack of literature in this area according to (Jeffreys et al. 2019). Researchers have concluded that recruitment of prospective sportsmen into the volleyball team is mainly composed of testing their jumping abilities as well as agility due to them being the most basic components during an evaluation of the sports capabilities of a candidate (Lath et al., 2021).

According to (E. Lleshi & V.Rizvanolli 2014) in their scientific research, have analyzed separate aspects of the jumping ability development of volleyball players through the employment of special exercises in the training process. According to (E. Lleshi & V. Rizvanolli 2014) achievement of high results in the development of these components depends on the employment of a special evaluative test system in the training process, which will evaluate the muscle strength and jumping ability of athletes at any stage of the training process. Mema, B., & Lleshi, E. (2024) based on the literature found on dexterity, different performance-determining factors have been identified such as perceptual and decision-making factors and technical and physical qualities. However, the contribution of these factors depends on the tests used to assess the skills and the environment in which the tests are performed. Studies suggest

that the relationship between agility performance and physical qualities depends on the age of the athletes. However, the contribution of these factors depends on the tests used to assess the skills and the environment in which the tests are performed. Studies suggest that the relationship between agility performance and physical qualities depends on the age of the athletes. Furthermore, encouraging coaches and those in charge of the training process to use and develop harmonic abilities exercises is crucial, as they are an important, effective, and influential part of improving and developing the skill performance of volleyball players according to (Asfour, H. R. et al 2022).

Referring to the sports games and the age of the athletes according to (Bompa & Carrera et al. 2015), in the sport of volleyball, the pre-puberty phase coincides with the age of 10-12 years, the post-puberty phase coincides with the age of 15-16 years and the maturity phase coincides with the age of 22-26 years. According to a pilot study conducted in Tirana Albania (Mema, B. & Lleshi, E. 2023), the results indicated children's volleyball agility improvement of the skills scores can be achieved with a specific training model to help players improve their skills. According to (Mema, B. & Lleshi, E. 2023) show the training process of children volleyball players in Association Sports Tirana in Albania is conditioned by the factor available to develop training sessions with a specific training purpose.

Current practical data on the effectiveness of training programs in team sports in age groups can be said to be still limited as a gap in scientific articles is evident. Problematic of coach's in Albania is in need to find new effective methods to develop agility, speed and coordination in the volleyball players in different age groups and to utilize those methodologies in the training process, for improvement of method effectiveness and achieving better overall team progress. For this reason, we undertook to conduct an experiment with 13-14-year-old female volleyball players, building a training program on a scientific basis and to be as efficient as possible for coaches in Albania.

MATERIAL AND METHODS

Only 2 “Sports Associations” were be randomly selected for our study and will be divided into the Experiment team (EX-Nr.12) and the Control team (CO-Nr.12). The subjects are girls who play volleyball, at least 2 years of experience and who train 3 (three) times a week for 90 minutes. The procedure of implementing the study was explained to all the volleyball players and they expressed their agreement. This study was approved by the Ethics Council of the Sports University of Tirana, Albania and all participants and their parents/coaches (in case they

were below 18 years old) signed the written informed consent, which meets the ethical standards of the Declaration of Helsinki.

***Participants*:** The study started in September to December 2023. Both volleyball teams included in the study were subjected to anthropometric measurements. EK team (age: 13.4±0.6 years, Height: 167.1±3.82 cm, Weight: 54.74±4.35 kg, BMI: 19.54±3.32 % and CO team (age: 13.9±0.1 years, height: 162.3±2.36 cm, Weight: 53.4±3.6 kg, BMI: 20.92±4.3%.

Procedure: The volleyball players were tested in some physical performance parameters, before and after the implementation of the training program with the experimental team for 11 weeks, while the control group developed the training according to the method of their coach. The tests were conducted in the "Laboratory of Biomechanics" and in the "Fitness Gym" at the Sports University of Tirana.

Test protocol/Instruments: The protocol tests that were used to evaluate the purpose of our study are agility Test; Lateral Change of Direction (LCD), T -Test (T-T), Shuttle Run Test 10 x 5 m (SHRT) and Hexagonal Test (H-T). The Leonardo® Ground Force Reaction Plate Contact Platform (GRFP-Novo Tec Medical, Pforzheim, Germany) was used to evaluate the vertical jump performance tests in the subjects included in the study. Agility tests were assessed in the gym with a stopwatch.

Intervention: The training program that was implemented in the Experiment team was extended to 11 weeks, with 3 sessions per week lasting about 15-20 minutes after a general warm-up. This intervention was take place before volleyball practice with a ball. This program training aim improving the agility skills of girls' volleyball players. The training program is constructed in the form of a circuit, based on the "step load" which increases progressively in the first 2 weeks, while in the third week the load decreases slightly to enable the recovery of athletes, a suitable method for U12 – U15 according to (T. Bompa & Carrera, 2015; Bompa & Sarandan, 2022). The circuit will contain 7 stations/exercises through which will improve agility, speed, strength and coordination in the age group under study. The distance from one station to another will be 2-3 m and the ratio of working time to rest time will be 1:2 (Weineck, 2009). The transition from one exercise to another will be continuous, without rest time referred to the American Council on Exercise (ACE). We have given special importance to the phase of getting to know and learning the technique of executing the exercises, planning that this phase should extend to the first 2 weeks (Sopa, 2019). In this phase, the load is standard in all sessions, 2

repetitions per session. The next 9 weeks are divided into 3 mezzo cycles where each of them is divided into 3 micro cycles.

***Statistical analysis*:** Statistical analysis and data processing were performed using IBM SPSS Statistics 26 Software. The statistical technique that was used is: Descriptive Analysis; which involves the use of descriptive statistics to explain the data clearly. Inferential Analysis that includes: Analysis of variation (ANOVA, t-test): for comparing the average of more than two groups. Correlation Analysis: To assess the relationships between two or more variables. This data analysis and processing helped us in understanding and evaluating the data in order to reach reliable conclusions.

RESULTS

Our study started with an initial anthropometric measurement, in September 2023, we measured, as can be seen in Table 1, the following anthropometry parameters: Body Height, Body Weight and BMI. Table 1 shows the mean of the anthropometric values, but also the values of agility test and jump height capacities of the two team's volleyball players taken in our study. The results of the comparison of the parameters of agility and jump are taken in the Pre_ and Post_ implementation of the experiment of the training program that we used. After the period of 11 weeks of following the training program for developing agility skills from experimental team we repeated measurements in the final evaluation (as we can see in Table 1) following the same procedure as at the initial testing. The parameters chosen for the measurement were important in our volleyball training method and also in the evaluation of agility parameters.

Table 1. Descriptive table the average results of volleyball players Pre_ and Post_

Anthropometric Measurements	Experimental	Control
Age (years old)	13.4 ± *0.6*	13.9 ± *0.1*
Body Height cm	167.1 ± *3.82*	162.3 ± *2.36*
Body Weight kg	54.74 ± *4.35*	53.4 ± *3.6*
BMI kg/m^2 %	19.54 ± *3.32*	20.92 ± *4.3*

Agility Test	Experimental		Control	
	Pre_	Post_	Pre_	Post_
LCD	7.4	6.9	8.27	7.77
T-Test	14.61	13.07	14.51	13.59
SHRT-10x5m	21.33	17.76	20.68	19.25
Hexagon	17.18	13.37	16.02	14.34

Agility Test; *Lateral Change of Direction (LCD), T -Test (T-T), Shuttle Run Test 10 x 5 m (SHRT) and Hexagonal Test (H-T).*

DISCUSSION

Ho et al. (2019) pointed out that the workload of a skill-based training program should be appropriate to improve the players' adaptability and achieve enhanced sports performance. Some author's studies revealed that there is enough evidence that children born in the first three months of the year are advantageously capable of excessive sport achievements in these sports (Cobley et al., 2009).

The results of the anthropometric parameters indicate that the differentiation between team EX and CO is small in value and there was no significant result, this is related to the morphological characteristics. Repeated-measures analysis of variance (ANOVA) is a suitable method for evaluating the effectiveness of an intervention on a time-dependent (post-intervention) variable with 2 groups, as it provides control for individual differences and the ability to examine changes in time within and between groups. ANOVA with repeated measures is suitable for analyzing data where the same subjects are evaluated at two times and under different conditions. In this case, the goal is to evaluate the effectiveness of the intervention in four dependent variables, evaluated according to two groups: the experimental group and the control group. The linear effect of intervention is statistically significant ($F(1, 22) = 53.797$, $p < 0.001$), indicating that there is a significant difference across levels of intervention. The results of ANOVA with repeated measurements evidence the effectiveness of the intervention in the impact of the dependent variables, resulting in statistically significant differences in the impact of the intervention for both experimental and control groups. Based on the results of the difference between the groups, the p-value is 0.292, which is greater than the pre-determined significance level (0.05). The results were compared between the initial and final tests and were as follows:

In the Lateral Change of Direction (LCD) test, we can observe a time reduction of 0.5 sec. between the initial test (7.4 sec) and the final test (6.9 sec) in the experimental group. But still volleyball players remain in poor values from the normative reference date. Negligible change was also observed in the control group. Regarding the T-Test, we can see a time reduction of 1.57 sec. between the initial test (14.61 sec) and the final test (13.07 sec), while the control group had a lower value of 0.92 sec. But compared to the values of the (Stamm et al., (2022) study, volleyball girls are faster in the T-Test (11.96 sec) The 10 x 5m shuttle test was intended to measure the speed and coordination skills of the volleyball players. According to the results of the test, it was found that the speed and coordination values of the female volleyball at the start of the study were close. But the experimental group had an improvement of 3.57 sec.

between the initial test (21.33 sec) and the final test (17.76 sec), while the control group had a lower value of 1.43 sec. Padrón-Cabo et al. (2020) reported that the 6-week agility ladder training provides 2.54% enhancement on 10 m sprinting. The hexagon test is a reliable measure of agility, with a high test-retest reliability rate (ICC = 0.93, $p < 0.001$). After the results in the Hexagon test, we can see a time reduction of 3.81 sec. between the initial test (17.18 sec) and the final test (13.37 sec), while the control group had a lower value of 1.68 sec.

Few studies have considered the possibility that the agility and sprinting performance of volleyball players can be improved through plyometric training (Lehnert et al., 2009 and Hrženjak et al., 2016). However, theoretically, plyometric training may help volleyball players develop both pacities. Two studies tested the benefits of plyometric training on the agility of volleyball players in both sexes. In a study conducted over eight weeks in under-15 female, it was observed that performance at in a shuttle run (6 m × 6 m) was significantly improved (by 0.7 s) according (Lehnert et al.,2009).

Sopa, I. S. (2019) showed that six month agility training program had good influence on the development of our volleyball players both on the agility skill components (coordination, speed, balance, laterality, quick change of direction etc.) and also on anthropometric parameters and proportionality indices. In this point of view, a big role in the process of developing agility is a good training timeline and efficient program of exercises. Concretely, the coach, by virtue of his role as manager and specialist, and his skill and experience, has the role of adapting the working methods and the intensity of the training according to the athletes' reaction to the planned effort, without departing from the proposed goals (Hulpus, 2014b). The authors Stamm et al., (2022) hold the view that, namely in this age group 13-16, the athletes of sports games should practice agility and be tested in it, as, according to literature, the development of agility slows down at the age of 16–17 years, and therefore, can be one of the obstacles for reaching the top in adult athletes.

CONCLUSION

This study shows us that the methodology used is correct and helps to compare the performances which help the trainers to program training in real time for the development of some physical components based on the conditions they are in. The training program of 15-20 min that was used in this study was adapted to the specific techniques of movements on the field for volleyball players. The results of the present study suggest that agility training improves the performance of young female volleyball players in their sport-specific skills. The research results confirm existing wide practical possibilities in perfecting and improving young

players', aged form 13 to 14 years, moving in various directions abilities, using our presented tests, adequate to volleyball game activity.

REFERENCES

American Council on Exercise. (2024, March 15). *ACE*. https://www.acefitness.org/resources/author/80/american-council-on-exercise/
Asfour, H. R., Rajah, T. G. A., & Asfour, R. H. M. (2022). The relationship between some harmonic abilities and the level of skill performance among elite volleyball players in Palestine. *Sport TK*, 24. https://doi.org/10.6018/sportk.539101
Bompa, T. O., & Carrera, M. 2015. *Conditioning Young Athletes* (First*)*. Human Kinetics, 4-11.
Bompa, T. O., & Carrera, M. 2015. *Conditioning Young Athletes* (First). Human Kinetics, 13-17
Bompa, T. O., & Sarandan, S. (2022). *Training and conditioning young athletes.* Human Kinetic.
Cobley, S., Baker, J., Wattie, N., & McKenna, J. (2009). Annual Age-Grouping and Athlete Development. *Sports Medicine,* 39(3), 235–256. https://doi.org/10.2165/00007256-200939030-00005
De Backer, M., Boen, F., Ceux, T., De Cuyper, B., Høigaard, R., Callens, F., Fransen, K., & Broek, G. V. (2011). Do perceived justice and need support of the coach predict team identification and cohesion? Testing their relative importance among top volleyball and handball players in Belgium and Norway. *Psychology of Sport and Exercise*, *12*(2), 192–201. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2010.09.009
Ho, C., Lin, K., Hung, M., Chang, C., & Chen, K. (2019). System design and application for evaluation of digging agility in college male volleyball players. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part P: Journal of Sports Engineering and Technology*, *233*(3), 424–431. https://doi.org/10.1177/1754337119840837
Hrženjak, Trajković, & Krističević. (2016). Effects of plyometric training on selected kinematic parameters in female volleyball players. *Sport Science*, *9*(2), 7–12. http://bib.irb.hr/datoteka/830705.Effects_Hrenjak.pdf
Hulpus, I. A. (2014b). *Managementul organizațiilor și activității sportive.* Sibiu*:* Editura Universității "Lucian Blaga".
Jeffreys, I. (2019). Agility training for young athletes. In *Routledge eBooks* (pp. 228–247). https://doi.org/10.4324/9781351115346-11
Lath, F., Koopmann, T., Baker, J., & Schorer, J. (2021). Focusing on the coach's eye; towards a working model of coach decision-making in talent selection. *Psychology of Sport and Exercise*, *56*, 102011. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102011
Lehnert, Lamrová, & Elfmark. (2009). Changes in speed and strength in female volleyball players during and after a plyometric training program. *Acta Univ. Palacki. Olomuc., Gymn*, *39*(1), 59–66. https://www.gymnica.upol.cz/pdfs/gym/2009/01/06.pdf
Lleshi, E., & Rizvanolli, V. Evaluation of volleyball vertical jump with arm swing. In *Research Gate*. International Conference in Sport Science Tirana, Albania. 2014. Volume: 1, Tirana, Albania. https://www.researchgate.net/publication/268427731
Lloyd, R. S., Faigenbaum, A. D., Stone, M. H., Oliver, J. L., Jeffreys, I., Moody, J., Brewer, C., Pierce, K. C., McCambridge, T. M., Howard, R., Herrington, L., Hainline, B., Micheli, L. J., Jaques, R., Kraemer, W. J., McBride, M. G., Best, T. M., Chu, D. A., Alvar, B. A., & Myer, G. D. (2013). Position statement on youth resistance training: the 2014 International Consensus. *British Journal of Sports Medicine*, *48*(7), 498–505. https://doi.org/10.1136/bjsports-2013-092952
Mema, B., & Lleshi, E. (2023). Comprehensive approach to physical skill in different age groups in sports games. *Scientific Journal of Sport and Performance*, *3*(1), 122–129. https://doi.org/10.55860/klge6883
Mema, B. & Lleshi, E. (20230. Evalutation of physical abilities in children 13-14 years old in sports games. *8-International Paris Congress on Sciences & Humanities*. April 1-3, 2023, Paris. Proceedings Book, 540-543.
Miskin, M. A., Fellingham, G. W., & Florence, L. W. (2010). Skill importance in women's volleyball. *Journal of Quantitative Analysis in Sports*, *6*(2). https://doi.org/10.2202/1559-0410.1234

Padrón-Cabo, A., Rey, E., Kalén, A., & Costa, P. B. (2020). Effects of Training with an Agility Ladder on Sprint, Agility, and Dribbling Performance in Youth Soccer Players. *Journal of Human Kinetics*, *73*(1), 219–228. https://doi.org/10.2478/hukin-2019-0146
Sakalidis, K. E., Burns, J., Van Biesen, D., Dreegia, W., & Hettinga, F. J. (2021). The impact of cognitive functions and intellectual impairment on pacing and performance in sports. *Psychology of Sport and Exercise*, *52*, 101840. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2020.101840
Serpell, R., Mumba, P., & Chansa-Kabali, T. (2011). Early educational foundations for the development of civic responsibility: An African experience. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *2011*(134), 77–93. https://doi.org/10.1002/cd.312
Sheppard, J. M., & Young, W. (2006). Agility literature review: Classifications, training and testing. *Journal of Sports Sciences*, *24*(9), 919–932. https://doi.org/10.1080/02640410500457109
Sopa, I. S. (2019). Testing and developing agility skill in volleyball players aged between 10-12 years. *The European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*. https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.02.78
Stamm, R., Stamm, K., & Stamm, M. (2022). Comparison of agility in 13–16-year-old volleyball and football players and non-athletes. *Papers on Anthropology*, *31*(1), 81–96. https://doi.org/10.12697/poa.2022.31.1.06
Weineck. (2009). *L'allenamento ottimale* (The Optimal training). Perugia, IT: Calzetti e Mariucci.
Young, W., James, R., & Montgomery. (2002a). Is muscle power related to running speed with changes of direction? *Journal Sports Med Phys Fitness*, *42*(3), 282–288.PMID:12094116.

COUNTING OF LATTICES ON n ELEMENTS CONTAINING 4 COMPARABLE REDUCIBLE ELEMENTS AND HAVING NULLITY

Aware Balasaheb PARASRAM
Modern College of Arts, Science and Commerce (Autonomous), Shivajinagar, Pune-5,
Research Scholar, Department of Mathematics, M.S., INDIA
Dr. Ashok Nivrutti BHAVALE
Modern College of Arts, Science and Commerce (Autonomous), Shivajinagar, Pune-5,
Head, Department of Mathematics, M.S., INDIA

ABSTRACT

In 2002 Thakare et al. counted lattices with n elements and up to $n + 1$ edges. In 2003 Pawar and Waphare counted lattices on n elements and having nullity one. Recently Bhavale and Aware counted lattices on n elements containing three reducible elements and having nullity two. In this paper, we count up to isomorphism the class of all lattices on n elements containing four reducible elements and having nullity two.

Keywords: Chain, Lattice, Poset, Counting.

MOOD PROFILE IN MALE PARTICIPANTS DURING SPORTS COMPETITION: A STUDY ON PLAYERS OF SELECTED UNIVERSITIES IN KARNATAKA

Dr. Prasanna B. K.
Asst. Director of Physical education Department of physical education &sports Mangalore University Mangalagangothri
Manjunatha E.
Research Scholar, Department of PG Studies and Research in Physical Education, Kuvempu University, Shankaraghatta577451, Shivamogga Dist. Karnataka State.

ABSTRACT

This study intends to identify the intensity of mood states whilst playing competitive sports games and verify the existing the participants sporting record. has selected universities men players from various universities of Karnataka namely Mangalore, Mysore, Nitte and Yenepoya. who participated in All India Inter University or inter collegiate Tournament for Men during the academic year 2023 – 2024. Four universities are selected from Karnataka. Hence total number of players who volunteered in this study were become 100 subjects. The selected subjects were each university 25. The age of the subjects was ranged between 19-25 years. Took part in the research, who completed the POMS (Profile of Mood State) questionnaire. Mean, Standard Deviation and ANOVA were the statistical analyses used in the study. Analysis showed that the tension and vigour dimensions were experienced with greater intensity in sports games, while the depression and anger dimensions decreased in intensity. Total vigour mood profile was slightly higher in male Mangalore University than the others selected university. Having experience playing sports was an important factor, showing that players with a record of playing sports scored higher levels in the vigour dimension. The results help to guide interventions by future professionals due to practical experience gained in the field of education and sports.

Key words: Profiling, Mood States, players, University.

INTRODUCTION

Sports psychology can help a lot in assessing the personality and self-concept of the players or individuals. Performance in physical education activity or sports not only demands systematic training to develop physical and physiological variables but also demands training and consideration of psychological characteristics for success in this field. Sports psychology is primarily interested in the analysis of behaviour of sportsmen. Sportsmen are those who go onto play fields and play some games with the aim of higher competition in that particular game. Kroll (1967) contends that there is a possibility that 4 some discrete set of personality factors cause some people to select and participate in sports.

Setting a goal, then visualizing each step needed to reach that goal can help mentally prepare the athlete for training or competition. Visualization involves creating a mental image of what you "intend" to happen. Athletes can use this skill to envision the outcome they are pursuing. They might visualize themselves winning an event, for instance, or going through the steps needed to complete a difficult movement. Visualization can also be useful for helping athletes feel calmer and more focused before an event.

There is a strong intuitive and anecdotal association between mood states and sport performance. However, empirical support for mood-performance relationships has been equivocal, despite the fact that more than 250 published studies have examined mood responses in sport and exercise settings (LeUnes & Burger, 1998) Sport psychology researchers have relied almost exclusively upon the Profile of Mood States (POMS: McNair, Lorr & Droppleman, 1971) as the measure of mood when examining links with athletic performance. The use of the POMS in sport was pioneered by Morgan and his co-workers (e.g. Morgan 1974; Morgan & Johnson, 1978; Morgan & Pollock, 1977; Nagle, Morgan, Hellickson, Serfass, & Alexander, 1975) who demonstrated that, when compared to population norms, the mood profiles of athletes particularly at the elite level were characterized by above average Vigor scores and below average scores for Tension, Depression, Anger, Fatigue, and Confusion. Morgan termed such a pattern of mood responses an iceberg profile and proposed that it was reflective of positive mental health (Morgan, 1980, 1985).

Nature of Mood

There is considerable literature demonstrating the essential roles that moods play in human functioning. Mood states influence perception, cognition, and behavior (Ekman & Davidson, 1994). Moods have been conceptualized as ever-present frames of mind (Morris, 1989), influencing how we interact with the world around us and directing how we behave by providing us with information on the probability of success or failure in our interactions with the environment (Bless, 2001; Brehm, 1999; Gendolla & Krüsken, 2002; Schwarz, 1990). For example, positive moods may indicate that a situation carries little threat while unpleasant moods may indicate that a situation is potentially challenging or threatening (Clore et al., 2001) and that additional resources need to be deployed in order for us to cope and adapt to the environment (Batson, Shaw, & Oleson, 1992; Brehm, 1999; Morris, 1992).

Mood is also likely to affect motivation (e.g., Bowles, Curtis, Davies, Lengerich, & Bugajski, 2019) and performance (e.g., Gendolla, Brinkmann, & Richter, 2007). It has been widely documented that intense emotional responses are elicited when individuals are involved in tasks

or events that carry personal Importance to them (e.g., major exams; Collins & Onwuegbuzie, 2003; Pekrun, 2017) or competing in major sporting events (e.g., Terry, 1995; Totterdell & Leach, 2001).

However, the empirical support for mood-performance relationships in sport has been more equivocal than clear cut, even though more than 250 published studies have examined mood responses in sport and exercise settings (LeUnes & Burger, 1998). The equivocality of the mood-performance relationship can be attributed to the lack of clarity or consensus in the sport psychology literature about the nature of the mood construct and its definition (Augustine & Hemenover, 2009; Batson et al., 1992; Lane & Terry, 2000), an inconsistency in the methods used in mood-performance research (e.g., differing response timeframes, see Terry, Stevens, & Lane, 2005), and a dearth of theoretical frameworks to guide research (Beedie et al., 2000).

The Influence of Mood on Sport Performance

The intuitive link between mood states and performance has provided a catalyst for psychologists to investigate this relationship (Lane & Terry 2000), which has been researched extensively over the past 40 years (see LeUnes & Burger, 1998; Renger, 1993; Rowley et al., 1995; Terry, 1995). The use of the POMS in sport was pioneered by Morgan and colleagues (e.g., Morgan, 1974; Morgan & Johnson, 1978; Morgan & Pollock, 1977; Nagle et al., 1975) who demonstrated that the mood profiles of athletes particularly those at the elite level, when compared to population norms, were characterized by above average vigour scores and below average scores for tension, depression, anger, fatigue, and confusion.

Past research had not always sufficiently distinguished between the level of performer and level of performance (Terry & Lane, 2011). As mood is transient, it is not obvious how and why mood profiles would distinguish between performers with different levels of achievement, because elite athletes do not have a monopoly on.

Positive moods (Terry & Lane, 2011) and are potentially affected by negative moods too. In reality, athletes may deviate from the iceberg profile, following injury, loss, tough training or stressful events and may experience a certain degree of disturbed mood during such periods (Terry, 1995), producing similar findings as Rowley and colleagues (1995), concluding that the line of research looking at whether mood could predict levels of achievement was questionable. While the results of more than 300 cross-sectional studies conducted in this area have offered many insights into the mood-performance link, it is likely that models emphasizing an intra-individual focus, like the individual zone of optimal functioning (IZOF) model (Hanin, 1997) can help improve our understanding of the mood-performance relationship.

STATEMENT OF THE PROBLEM

The aim of this study was to investigate the Comparative study on anxiety and mood profile of male university players of selected universities in Karnataka

OBJECTIVES OF STUDY

The purpose of this study was to compare the profile mood of between Male university players.

HYPOTHESIS

It is hypothesized Mangalore and Mysore university players increased positive mood in other selected university players in Profile of Mood States of vigour.

METHODOLOGY

To achieve the purpose of this study, the investigator has selected universities men players from various universities of Karnataka who participated in All India Inter University or inter collegiate Tournament for Men during the academic year 2023 – 2024. Four universities are selected from Karnataka. Hence total number of players who volunteered in this study were become 100 subjects. The selected subjects were each university 25. The age of the subjects was ranged between 19-25 years.

Procedure: McNair, et al., (1971) developed the instrument profile of mood States (POMS). This questionnaire constitutes 8 items which measures levels the positive variable (vigor). Reported for the Karnataka selected universities all India inter-university and inter collegiate players.

Scoring for POMS

Scores for each item is recorded as 0 for 'Not at all' up to 4 for 'extremely' except for the two (relaxed and efficient) affect subscale which are reverse-scored prior to being combined with the other items.

Vigor

This element assesses the state of lively, active, energetic, cheerful, alert, full of pep, carefree, and vigorous. The raw score on the element of vigor is the sum of values corresponding to statements 7, 15, 19, 38, 51, 56, 60 and 63 were scored.

STATISTICAL TECHNIQUE

Mean and Standard Deviation were the statistical analyses used in the study. The mean assists in determining the average score of the collected data. The standard deviation measures how far the scores deviate from the average (mean) or expected value. The analysis of variance (ANOVA) was calculated for POMS test of positive mood states for male players of selected four universities in Karnataka Whenever, the interaction effect is found significant, Results

were reported as the mean ± SD of all observations, and the level of statistical significance was set at $p < 0.05$ level of confidence.

RESULTS

Table. 01 Mean and Standard Deviation of mood profile (Vigour) Scores among Male University Players in Karnataka

Mood profile variables (VIGOUR)	Mangalore university		Mysore university		Nitte university		Yenepoya university	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Lively	2.6	1	2.2	1.1	2.1	0.73	2.12	0.72
Active	3.4	0.6	3.2	0.7	2.9	0.67	2.88	0.66
Energetic	3.7	0.5	3.5	0.6	3.1	1.05	3.12	1.05
Alert	2.8	1.1	2.3	1.1	2.6	1.04	2.56	1.04
Full Of Pep/Zest	2.1	0.9	2	0.9	2	0.84	2.04	0.84
Care Free	1.7	0.7	1.6	0.8	1.7	0.75	1.68	0.74
Vigorous	2.6	1.1	2.5	1	2.2	0.87	2.2	0.86

From table 4.1, it is evident that the statistical description of the mean scores of seven positive mood profile variables of male Mangalore university players were the mean value of lively is 2.6, SD value is 1, the mean value of active is 3.4, SD is 0.6, the mean value of energetic is 3.7,SD value is 0.5, the mean value of alert is 2.8, SD is 1.1, the mean value of Full of PEP/zest is 2.1, SD is 0.9, , the mean value of care free is 1.69, SD is 0.67, the mean value of vigor is 2.6,SD is 1.1 . Mysore university players were the mean value of lively is 2.2, SD is 1.1, the mean value of active is 3.2, SD is 0.7, the mean value of energetic is 3.5, SD is 0.6, the mean value of alert is 2.3, SD is 1.1, the mean value of Full of PEP/zest is 2, SD is 0.9, the mean value of care free is 1.6, SD is 0.8, the mean value of vigor is 2.5, SD is 1. Nitte university players were the mean value of lively is 2.1, SD is 0.73, the mean of active is 2.9, SD is 0.67, the mean value of energetic is 3.1, SD is 1.05, the mean value of alert is 2.6, SD is 1.04, the mean value of Full of PEP/zest is 2, SD is 0.84, the mean value of care free is 1.7, SD is 0.75, the mean value of vigor is 1.7, SD value is 0.87. Yenepoya university players were the mean

value of lively is 2.12, SD is 0.72, the mean value of active is 2.88, SD is 0.66, the mean value of energetic is 3.12,SD is 1.05, the mean value of alert is 2.56, SD is 1.04, the mean value of Full of PEP/zest is 2.04, SD is 0.84, , the mean value of care free is 1.68, SD is 0.74, the mean value of vigor is 2.2,SD is 0.86, respectively. The mean score for total mood profile was slightly higher for male Mangalore University than the others selected universities in Karnataka.

The mean score for total mood profile was slightly lower for male Mysore University than the Mangalore University and slightly higher than others Nitte and yenepoya universities in Karnataka.

The mean score for total mood profile was slightly lower for male Nitte University than the Mangalore and Mysore University and slightly higher than yenepoya universities in Karnataka.

The mean score for total mood profile was slightly lower for male Yenepoya University than the Mangalore, Mysore University and Nitte universities in Karnataka.

Table.02 Comparison Analysis of Total positive vigour mood profile Level of male university players of selected universities in Karnataka

Variable	Mangalore University N=25 Mean± SD	Mysore University N=25 Mean± SD	Nitte University N=25 Mean± SD	Yenepoya University N=25 Mean± SD
Positive Mood Profile (Vigour)	18.9±1.7	17.3± 2.4	16.9±1.94	16.0±1.80

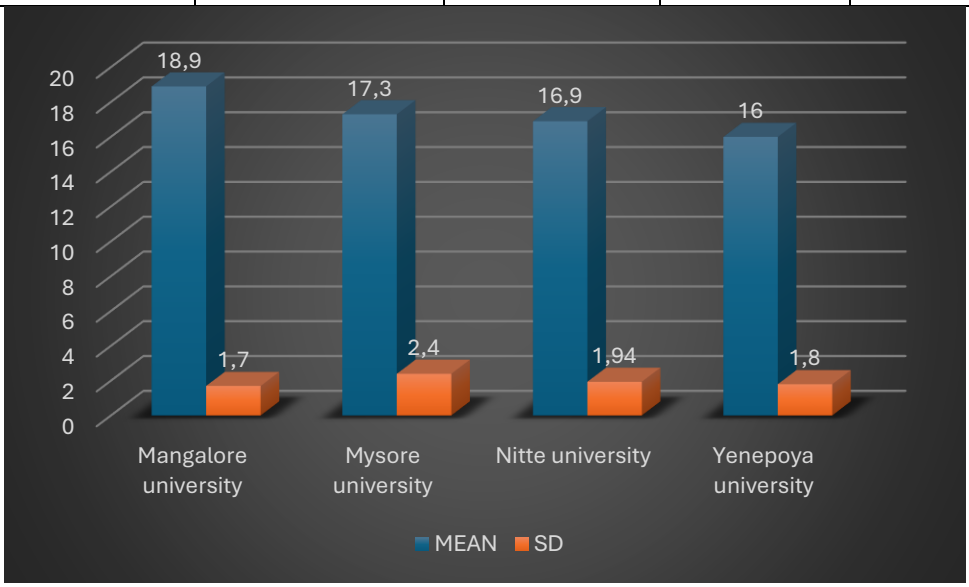

Graph.01 Comparison Analysis of Total positive vigour mood profile Level of male university players of selected universities in Karnataka

Table 02, and graph 01 show the comparison analysis of the mean and SD for Total positive vigour mood profile Level is 18.9 and ±1.7 of Mangalore university male players, Mysore university male players, it is 17.3 and ±2.4, and Nitte university male players it is 16.6±1.94, whereas yenepoya university male players it is 16.6±1.80. Statistical comparison has shown that total positive vigour mod profile level is male Mangalore university players higher among as compared to other selected university like Mysore, Nitte and Yenepoya universities in Karnataka.

Table. 03 Analysis of variance of vigor total mood profile of the male players of selected universities in Karnataka.

Source of Variation	SS	DF	MS	F	P-value	F crit
Between Groups	**85.48**	**3**	**28.49333**	**7.334**	**0.00018**	**2.699**
Within Groups	**372.96**	**96**	**3.885**			
Total	**458.44**	**99**				

Significant at 0.05 level

Table-03 it was reveal that the calculated f- value (7.33) was greater than the tabulated value (2.69), so there was significant difference between the vigor mood profiles and. There for we will reject null hypothesis and conclude that the vigour profile mood is not same level in all four selected universities in Karnataka.

DISCUSSION

The main objective of the present study was to Comparative study on mood profile of male university players of selected universities in Karnataka, who has participated in inter university and intercollegiate sports competition. The researcher selected variables anxiety and profile mood assessments of SCAT and POMS positive profile mood (VIGOUR) questionnaires of male university players. For the purpose of the present study, finally 100 players were selected as subjects. Out of total 100 subjects, 25 subjects from four universities of Mangalore, Mysore, Nitte and Yenepoya universities. Although these result tally with the observation of better Mangalore university players has increased vigour positive mood profile level compared to other universities players in Karnataka. These findings will support for the related study and results. Their psychological interest towards daily routine activities helps us to find out difference between Mangalore, Mysore, Nitte and Yenepoya university male players of selected universities in Karnataka

CONCLUSIONS:

With the limitation of the study and on the basis of finding the following conclusion may be drawn. Based on the findings of the present study, it is concluded that selected universities sports players in Karnataka.

- Total vigour mood profile was slightly lower in male Mysore University than the Mangalore University and slightly higher than others Nitte and yenepoya university.
- Total vigour mood profile was slightly higher in male Mangalore University than the others selected university.
- Total vigour mood profile was slightly lower in male Nitte University than the Mangalore and Mysore University and slightly higher than Yenepoya University.
- Total vigour mood profile was slightly lower for male Yenepoya University than the Mangalore, Mysore University and Nitte University.
- It is concluded that there was significant difference in (mood profile vigour) positive mood test of male selected universities in Karnataka.

RECOMMENDATION

In the light of findings, the conclusion drawn the following recommendations are made.

- It is recommended to take a study to compare the Sensation Mood profile of Physical education teachers and other academic teachers.
- It is recommended to compare the Mood profile Scale of individual game.
- It is recommended to compare the Mood profile Scale of rural and urban sports.

BIBLIOGRAPHY

Gould D, Krane V, Greenleaf C. 2002. The arousal-anxiety and sport behavior. In T. S. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology* (2nd ed., 207-242). Champaign, IL: Human Kinetics.

Gupta A, Yousaf A. 2015. Determinants of sponsor brand recall: An empirical investigation in context of sports sponsorship. *International Journal of Applied Business and Economic Research,* 13(3).

Hanton S, Connaughton D. 2002. Perceived control of anxiety and its relationship with self-confidence and performance: A qualitative explanation. *Research Quarterly for Exercise and Sport,* 73: 87–97.

Khan MA. 2016. A comparative study of competitive sport anxiety among India and Bangladesh players. *International Journal of Academic Research and Development,* 1(5): 53-54.

Khan MT, Devi R. 2019. Perception of Olympian and Arjuna awrdee Zafar Iqbal on coaching philosophy and doping in sports. *International Journal of Recent Technology and Engineering,* 8(2).

Kumar A. 2016. Pre-competitive anxiety levels in female players competing in individual versus team games. *International Journal of Physical Education, Sports and Health,* 3(2): 303-304.

LeUnes, A.; Egeberg, A.1988. Bibliography on the Profile of Mood States, Soc. Behav. Sci., 8, 63–64

Prapavessis, H.; Berger, B.; Grove, J.R. 1992. The relationship of training and pre-competition mood states to swimming performance: An exploratory investigation. Aust. *J. Sci. Med. Sport*, 24, 12–17

Singh K, Gera B. 2016. Achievement anxiety among senior secondary school students in relation to emotional self-efficacy and parental involvement. Man in India, 96(5).

DIGITAL TWIN TECHNOLOGY IN BATTERY MANAGEMENT SYSTEMS: A COMPREHENSIVE REVIEW OF RECENT ADVANCES AND FUTURE PROSPECTS

Bhushan CHAVAN
Research Scholar, Pacific Academy of Higher Education and Research University, Udaipur, Rajasthan, India
ORCID ID: 0000-0003-2871-784X
Dr. Manish POKHARNA
Professor, Pacific Academy of Higher Education and Research University, Udaipur, Rajasthan, India
Dr. Sameer NANIVADEKAR
Associate Professor, A. P. Shah Institute of Technology, Thane, Maharashtra, India
ORCID ID: 0000-0002-7498-8336
Dr. Amol SHINDE
Assistant Professor, A. P. Shah Institute of Technology, Thane, Maharashtra, India
ORCID ID: 0000-0001-6711-8941

Abstract

This paper provides a comprehensive review of recent advances and future prospects in digital twin technology for battery management systems (BMS), with a focus on electric vehicle (EV) applications. Digital twins are virtual representations of physical battery systems that enable real-time monitoring, analysis, and optimization. This review examines modeling approaches, state estimation techniques, predictive maintenance capabilities, and emerging trends in battery digital twins. Key challenges and opportunities for future research and development are also discussed. Digital twin technology shows significant promise for enhancing the performance, safety, and longevity of battery systems in electric vehicles and other applications.

Keywords: digital twin, battery management system, electric vehicles, state estimation, predictive maintenance, machine learning, artificial intelligence, lithium-ion batteries

1.Introduction

The rapid growth of electric vehicles (EVs) and renewable energy systems has increased the demand for advanced lithium-ion battery technologies. Ensuring the safe, efficient, and reliable operation of these battery systems requires sophisticated battery management systems (BMS) capable of accurately monitoring and controlling battery performance (Abayadeera et al., 2024). In recent years, digital twin technology has emerged as a powerful tool for enhancing BMS capabilities through the creation of high-fidelity virtual models that mirror physical battery systems (Ahmed Ali et al., 2023).

A digital twin is a virtual representation of a physical object or system that enables real-time monitoring, analysis, and optimization (Semeraro et al., 2024). In the context of battery management, digital twins integrate multi-physics modeling, data analytics, and machine

learning to provide detailed insights into battery states and predict future behavior (Branco & Fontanela, 2024). This technology has the potential to significantly improve battery performance, safety, and longevity in EVs and other applications.

This paper presents a comprehensive review of recent advances in digital twin technology for battery management systems, with a focus on developments from 2023-2024. The review examines key aspects including modeling approaches, state estimation techniques, predictive maintenance capabilities, and emerging trends. Additionally, future prospects and research directions for battery digital twins are discussed.

2.Methodology

This review is based on a systematic analysis of recent literature on digital twin technology in battery management systems. The primary source of information is a dataset of research papers published in 2023-2024, focusing on applications in electric vehicles and energy storage. Key topics examined include modeling methods, state estimation, predictive maintenance, and integration with other emerging technologies such as artificial intelligence and Internet of Things (IoT).

3.Recent Advances in Battery Digital Twins

3.1 Modeling Approaches

Recent research has focused on developing high-fidelity models that accurately capture the complex behavior of lithium-ion batteries. Bugueño et al. (2024) provide an overview of modeling methods for lithium-ion batteries, including equivalent circuit models, electrochemical models, and data-driven approaches. They highlight the advantages and limitations of different modeling techniques and discuss the application of linear parameter-varying representation to enhance model accuracy.

Xie et al. (2023) propose an online adaptive battery reduced-order model framework that incorporates a gated recurrent unit neural network and incremental learning techniques. This approach enables the digital twin to adapt to changing battery conditions and improve prediction accuracy over time. The authors demonstrate a 43.3% improvement in accuracy compared to traditional modeling approaches.

3.2 State Estimation Techniques

Accurate estimation of battery states, particularly State of Charge (SOC) and State of Health (SOH), is critical for effective battery management. Several recent studies have explored advanced state estimation techniques using digital twin technology.

Kharlamova and Hashemi (2024) evaluate multiple data-driven approaches for forecasting battery SOC, including recurrent neural networks, support vector regression, random forest, and AdaBoost methods. Their study compares these techniques based on forecast errors, computational requirements, and training speed, providing recommendations for selecting suitable methods for modeling utility-scale battery digital twins.

Kulkarni et al. (2023) propose an online impedance estimation method for smart battery systems that utilizes a bypass device to excite battery impedance at different frequencies. This approach enables more accurate SOH estimation while minimizing impact on the load. The authors demonstrate improved voltage response prediction accuracy using their digital twin model.

3.3 Predictive Maintenance and Fault Diagnosis

Digital twins offer significant potential for enhancing predictive maintenance and fault diagnosis in battery systems. Chen and Fang (2023) introduce a cloud-based platform that utilizes a digital twin BMS for real-time monitoring and analysis of lithium-ion battery performance. Their system incorporates advanced data processing and analytics techniques to improve battery performance prediction and address sensor errors.

Pooyandeh and Sohn (2023) propose an AI-empowered digital twin approach for smart lithium-ion battery monitoring in EVs. Their system combines physical offline modeling with long short-term memory (LSTM) algorithms for SOC predictions and incorporates a time-series generative adversarial network (TS-GAN) to enhance predictive capabilities through synthetic data generation.

3.4 Integration with Emerging Technologies

Recent research has explored the integration of digital twins with other emerging technologies to further enhance battery management capabilities. Njoku et al. (2023) investigate the use of explainable artificial intelligence (XAI) methods to improve the interpretability and trustworthiness of digital twin models for battery state estimation. Their study demonstrates the effectiveness of techniques such as SHapley Additive exPlanations (SHAP) and Local Interpretable Model-agnostic Explanations (LIME) in providing insights into the predictions made by deep neural networks and LSTMs in digital twin-supported BMS.

Yuan et al. (2023) examine the potential of integrating digital twins with Internet of Things (IoT) technologies for real-time monitoring, diagnostics, and error correction in domestic solar energy storage systems. Their proposed framework combines physical and digital components to provide a holistic solution for battery performance optimization and fault detection.

4.Future Prospects and Research Directions

4.1 Enhanced Modeling and Simulation

Future research in battery digital twins is likely to focus on developing more accurate and computationally efficient modeling techniques. This may include the use of hybrid modeling approaches that combine physics-based and data-driven methods to capture complex battery behavior across a wide range of operating conditions (Branco & Fontanela, 2024). Additionally, advancements in multi-scale and multi-physics modeling could enable digital twins to provide more comprehensive insights into battery performance at the cell, module, and pack levels.

4.2 Advanced Machine Learning and AI Integration

The integration of advanced machine learning and artificial intelligence techniques with digital twins presents significant opportunities for improving battery management. Future research may explore the use of reinforcement learning algorithms to optimize charging strategies and extend battery life (Eaty & Bagade, 2023). Additionally, the development of more sophisticated anomaly detection and fault diagnosis algorithms could enhance the predictive maintenance capabilities of battery digital twins.

4.3 Real-time Optimization and Control

As digital twin technology continues to advance, there is potential for more tightly integrated real-time optimization and control of battery systems. This could include dynamic adjustment of operating parameters based on digital twin predictions to maximize performance and minimize degradation (Ahmed Ali et al., 2023). Research into edge computing and distributed digital twin architectures may enable faster response times and more efficient processing of battery data.

4.4 Standardization and Interoperability

To facilitate wider adoption of digital twin technology in battery management systems, future research should address challenges related to standardization and interoperability. This includes developing common data formats, communication protocols, and modeling frameworks to enable seamless integration of digital twins across different battery types and applications (Abayadeera et al., 2024). Efforts to establish industry standards for battery digital twins could accelerate innovation and improve compatibility between different systems.

4.5 Security and Privacy Considerations

As battery digital twins become more interconnected and data-driven, addressing security and privacy concerns will be crucial. Future research should explore robust cybersecurity measures to protect sensitive battery data and prevent unauthorized access to digital twin systems (Yuan

et al., 2023). Additionally, investigating privacy-preserving techniques for data sharing and collaborative learning could enable more effective fleet-wide battery management while protecting individual user information.

5.Conclusion

This review has examined recent advances and future prospects in digital twin technology for battery management systems. Significant progress has been made in areas such as high-fidelity modeling, state estimation, predictive maintenance, and integration with emerging technologies like artificial intelligence and IoT. Digital twins show great promise for enhancing the performance, safety, and longevity of battery systems in electric vehicles and other applications. Future research directions include developing more accurate and efficient modeling techniques, integrating advanced AI and machine learning algorithms, enabling real-time optimization and control, addressing standardization and interoperability challenges, and ensuring robust security and privacy measures. As digital twin technology continues to mature, it has the potential to revolutionize battery management and accelerate the transition to sustainable energy systems.

References

Abayadeera, M. R., Ganegoda, G. U. (2024). Digital Twin Technology: A Comprehensive Review Exploring the Potential, Evolution, Applications, and Future of Digital Twin Technology.

Ahmed Ali, W., Fanti, M. P., Roccotelli, M., Ranieri, L. (2023). A Comprehensive Review of Digital Twin Technology: Applications and Innovations in Solar Energy Systems.

Branco, C. T. N. M., Fontanela, J. M. (2024). A design methodology to employ digital twins for remaining useful lifetime prediction in electric vehicle batteries.

Bugueño, V., Barbosa, K. A., Rajendran, S., Diaz, M. (2024). An Overview of Digital Twins Methods Applied to Lithium-Ion Batteries.

Chen, F., Fang, G. (2023). Harnessing digital twin and IoT for real-time monitoring, diagnostics, and error correction in domestic solar energy storage.

Eaty, N. D. K. M., Bagade, P. (2023). Digital twin for electric vehicle battery management with incremental learning.

Kharlamova, N. V., Hashemi, S. M. (2024). Evaluating Machine-Learning-Based Methods for Modeling a Digital Twin of Battery Systems Providing Frequency Regulation.

Kulkarni, A., Sorouri, H., Zheng, Y., Sui, X., Oshnoei, A., Weinreich, N. A., Teodorescu, R. (2023). Li-ion Battery Digital Twin Based on Online Impedance Estimation.

Njoku, J. N., Nwakanma, C. I., Kim, D. S. (2023). Explainable Data-driven Digital Twins for Predicting Battery States in Electric Vehicles.

Pooyandeh, M., Sohn, I. (2023). Smart Lithium-Ion Battery Monitoring in Electric Vehicles: An AI-Empowered Digital Twin Approach.

Xie, J., Yang, R., Hui, S. Y. R., Nguyen, H. D. (2023). Dual Digital Twin: Cloud–edge collaboration with Lyapunov-based incremental learning in EV batteries.

Yuan, J., Ma, J., Tian, Z., Man, K. L. (2023). Development of Digital Twin Platform for Electric Vehicle Battery System.

DESIGN AND DEVELOPMENT OF NOVEL APPORACH FOR FILE SHARING FOR SECURITY USING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY : LITERATURE REVIEW

Deepak BANSAL
Indian Institute of Finance, Greater Noida, India
ORCID ID:0009-0001-0777-3300

Abstract

File sharing is a fundamental aspect of data management, and it is essential for collaboration, communication, and data exchange. However, file sharing systems are susceptible to security threats and data breaches, which can compromise data confidentiality, integrity, and availability. A novel approach for file sharing using blockchain technology is required which would ensures secure and decentralized file sharing. The novel approach for file sharing would use a hybrid consensus mechanism, combining proof-of-work and proof-of-stake algorithms, to ensure network security and prevent malicious attacks.

It would use multi-layer encryption to enhance file security, where files are encrypted at the user level and the blockchain level. The proposed Novel approach would also incorporates smart contract technology for file access control, where users can set permissions for file sharing and access. The proposed approach was developed and tested using a prototype implementation, and the results show that the system is secure, efficient, and scalable. The system also provides a high level of data privacy and security, making it suitable for various applications, including healthcare, finance, and government.

Keywords: Novel Approach, File sharing; Security; Blockchain, Technology

1. Introduction

In recent years, file sharing has become an integral part of our daily lives. It is widely used for sharing information, collaborating with colleagues, and transferring data between individuals and organizations. However, traditional file sharing systems are vulnerable to various security threats, such as data breaches, hacking, and unauthorized access. Blockchain technology offers a decentralized, secure, and tamper-proof environment for file sharing, making it an ideal solution to address the security challenges of traditional file sharing systems. This literature review provides an overview of the current state of research on blockchain-based file sharing systems, their architecture, security mechanisms, and performance.

Evolution of Blockchain Technology

Blockchain technology was initially introduced as the underlying technology for the Bitcoin cryptocurrency. However, since its inception, blockchain technology has evolved significantly, and its application has expanded beyond cryptocurrency to various domains, including file sharing. Blockchain technology is a decentralized, distributed, and tamper-proof database that provides secure and transparent data sharing. The main characteristics of blockchain technology are its decentralized architecture, immutability, and consensus mechanism.

Architecture of Blockchain-Based File Sharing Systems

Blockchain-based file sharing systems are designed to provide a secure and decentralized environment for file sharing. These systems are composed of three main components: the blockchain network, the user interface, and the file storage. The blockchain network is responsible for maintaining the integrity of the system, ensuring the validity of transactions, and preventing malicious attacks. The user interface provides users with an easy-to-use interface for uploading, downloading, and sharing files. The file storage component is responsible for storing and retrieving files securely.

Security Mechanisms of Blockchain-Based File Sharing Systems

Security is a crucial aspect of blockchain-based file sharing systems. The security mechanisms of these systems are designed to provide data confidentiality, integrity, and availability. The security mechanisms of blockchain-based file sharing systems include network consensus, encryption, and smart contracts.

Network Consensus

Network consensus is the mechanism used by blockchain-based file sharing systems to validate transactions and ensure the integrity of the system. The most commonly used consensus algorithms are proof-of-work (PoW) and proof-of-stake (PoS). PoW is used in the Bitcoin network, and it requires miners to solve a cryptographic puzzle to validate transactions. PoS is used in the Ethereum network, and it requires validators to hold a certain amount of cryptocurrency to validate transactions.

Encryption

Encryption is the process of encoding data to ensure its confidentiality and integrity. Blockchain-based file sharing systems use encryption to protect files from unauthorized access and tampering. The most commonly used encryption algorithms in blockchain-based file sharing systems are AES and RSA. AES is a symmetric encryption algorithm that uses a shared

secret key to encrypt and decrypt data. RSA is an asymmetric encryption algorithm that uses a public key to encrypt data and a private key to decrypt data.

Smart Contracts

Smart contracts are self-executing contracts that are stored on the blockchain network. Smart contracts are used in blockchain-based file sharing systems to implement access control and automate file sharing. Smart contracts can be programmed to execute certain actions when specific conditions are met.

Performance of Block-chain-Based File Sharing Systems

The performance of block-chain-based file sharing systems is affected by various factors, including transaction throughput, latency, and network scalability. The transaction throughput is the number of transactions that can be processed per second. Latency is the time taken to process a transaction. Network scalability is the ability of the network to handle an increasing number of users and transactions. The performance of block-chain-based file sharing systems can be improved by using efficient consensus algorithms, optimized file storage, and network optimizations.

II. LITERATURE REVIEW

Muqaddas Naz et al (2019)

Data sharing within a research community is crucial to maximizing the information gained from earlier work. Current data sharing solutions rely on a reliable third party. Such systems lack trust, transparency, security, and immutability because of the presence of TTP. This article proposes a blockchain-based secure data sharing platform to address these problems by using the advantages of the interplanetary file system. Owner uploads a meta data to an IPFS server, which is subsequently separated into n secret shares. By performing the access roles that the owner has defined in the smart contract, the suggested system ensures security and access control. Prior to submitting the desired amount as the fee of digital material, users must first confirm their identities using RSA signatures. The user is invited to provide feedback of the data after its successful delivery. The Watson analyzer is used to verify these reviews and weed out any bogus ones. Customers that submit truthful evaluations are rewarded. The greatest number of reviews is therefore submitted for each file. The Ethereum blockchain, decentralized storage, encryption, and an incentive system are all incorporated in this scenario. Solidity-written smart contracts are deployed on a local Ethereum test network to carry out the suggested scenario. Transparency, security, access control, owner authenticity, and data quality are all achieved by the suggested plan. In order to accurately assess the cost of implementing the

implemented scenario in a real-world setting, a study of gas consumption and actual cost necessary in terms of USD is conducted in the simulation results. Also, the computational time for several encryption algorithms is plotted to show how well the implemented system, shamir secret sharing, performs.

Kanayo Kizito Uka et al (2020)

The purpose of this study is to examine how a tertiary institution uses blockchain architecture to share and manage files. It is anticipated that this technology will enable an online system that could offer a decentralized architecture for multiple file transfers and sharing among participants, design a system that can ensure data integrity and security of files using IBM Blockchain technology, and provide a system that can support multiple users and multiple transactions at once. The research was spurred on by the security issues with the current system, which include slow file transfer and sharing, giving a single user a lot of power and responsibility in a centralized system, high risk of attack and file loss, sluggish file access/retrieval speeds, and a finite number of concurrent users. The programming language used was HTML, CSS, Java, and Node Js, and the methodology utilized was Object Oriented Analysis Design Process together with IBM Blockchain Technology and Unified Modeling Language (UML). A decentralized cloud-based file sharing and management system that supports multiple-shared, replicated, and permissioned network transactions was the end outcome of the design process.

Tuan-Vinh Le1 and Chien-Lung Hsu (2021)

With the advent of its first and most popular use, bitcoin, blockchain technology has gained recognition as a cryptocurrency platform. Blockchain helps to transform centralized transaction ledgers with low trust, maintained by a single entity, into decentralized ones with high trust, held by several verifying nodes. Blockchain has enormous potential for use in a variety of sectors outside of bitcoin because of its decentralized structure and security resilience. Blockchain transforms the conventional method of centrally storing data into a decentralized, trustless one. Blockchain's inherent security features open the door for large-scale applications that are coupled with cutting-edge technologies like mobile networks, edge computing, or IoT. They present and describe several blockchain security aspects in order to do this. There is a detailed taxonomy of blockchain applications in numerous areas. Also, they examine the security and performance issues with blockchains in their work and provide a number of remedies. The security features of blockchain should be acknowledged more, Work on safe

energy and healthcare applications powered by blockchain should continue, and the environmental sustainability of blockchain has to be further addressed.

Md. Nasim Uddin et al (2021)

Humans rely on centralized systems with trusted third-party administration for sharing material, yet these platforms lack security, trust, immutability, and clarity. By combining the Interplanetary File System and Public Key Infrastructure technologies, this study has suggested a file-sharing environment based on Blockchain, which offers benefits for resolving these issues. The predetermined access-control list is enforced using a modified version of the IPFS software, and the smart contract is used to limit access rights.

In order to secure file sharing, an application framework on a secure decentralized file sharing system is described. It works with IPFS and PKI. Every file transaction is encrypted and decrypted using PKI using public and private keys, and identities are authenticated with Metamask to cryptographically identify account ownership in the Blockchain system. On the private Ethereum network, a gas consumption-based outcome analysis is conducted, and it achieves transparency, securely regulated access, and quality of data suggesting higher effectiveness of this job.

Pabba Sumanth et al (2021)

The market share of cloud computing, a relatively recent technical development, has consistently grown over the previous three years. In this article, we'll outline a novel approach to sharing files safely via the cloud that combines block chain for secure transactions and file viewing. The use of file-shredding software is widespread. Some individuals use these applications to earn money by selling the files that represent their work.

Chegg, Scribd, and other platforms offering a platform for academics, researchers, and independent contractors to publish their work are well known. Yet we need to be members in order to access these programs. Even if a user want access to the files, the application—not the author—must be paid a charge. We thus developed a novel strategy called as "Cloud-based file sharing utilizing Blockchain" in order to do away with middlemen. Users may simply transfer files utilizing the cloud-based file sharing approach by using our program.

As a consequence, this technology makes it easy and efficient for users to store and distribute information over cloud networks. We often lose control of our data when we upload it to the cloud, which increases the security threats to the integrity and confidentiality of our data. Hence, to prevent this, they will talk about an encrypted secure file sharing system for the cloud

in this paper. In this study, we presented a novel file-sharing technique. A block chain is used to transfer the transaction from one user to another in order to see the files.

Yogesh M Gajmal and R. Udayakumar (2021)

A key element in improving data security in the cloud storage system is access control. The research community has a significant difficulty due to privacy data leaks and key abuse in the present data sharing and access control methods. As a result, the cloud storage system develops an efficient technique known as Blockchain-based access control and data sharing approach to improve data security. Single-point failure in the cloud system is successfully resolved by the suggested Blockchain-based access control and data sharing strategy. By boosting throughput and decreasing cost, it offers greater advantages. With their ID and password, the Data User submits a registration request to the Data Owner, who then processes it and verifies the Data User's identity. With the encrypted master key, the data owner's information is encoded and added to the transactional blockchain. The Data Owner completes the data encryption procedure, and the Interplanetary File System receives the encrypted files. The Data owner creates the ciphertext information and is included in the transactional blockchain based on the location of the encrypted file and the encrypted key. The suggested blockchain-based solution to data exchange and access control performed better according to the metrics, with a reduced response time of 25 seconds and a higher percentage of authentic user detection of 95%.

Xiaowei Wang (2022)

The expansion of numerous data sharing technologies has increasingly filtered into many industries thanks to the ongoing development of technology. In order to realize the value of the data, data exchange and security are essential. Yet, the original data sharing arrangement makes it difficult to keep an eye out for signs of electronic data usage. Another issue is the data suppliers' unwillingness to release their data. This study suggests a data sharing paradigm based on blockchain technology, providing safe access to data in order to overcome the security and control challenges of conventional centralized data sharing and administration. The model's usefulness and security are also evaluated in this research. The findings demonstrate the high degree of viability, security, controllability, and efficiency of the blockchain-based data sharing paradigm proposed in this study.

Ajitesh Kumar et al (2022)

The blockchain used in this study organizes network users into groups and maintains a single copy of the blockchain for each group. In contrast to the current bitcoin network and the lightweight blockchain architecture, the study offers a revolutionary blockchain method for safe

healthcare sector data management. This mechanism lowers communicational and computing overhead costs. The article also explores how to use the suggested design to deal with the identified risks. The experimental findings demonstrate that the proposed design decreases network bandwidth by ten times and speeds up ledger updates by 63% as the number of nodes increases.

III. SUMMARY

File sharing is a fundamental aspect of data management, and it is essential for collaboration, communication, and data exchange. However, file sharing systems are susceptible to security threats and data breaches, which can compromise data confidentiality, integrity, and availability. A novel approach for file sharing using blockchain technology is required which would ensures secure and decentralized file sharing. The novel approach for file sharing would use a hybrid consensus mechanism, combining proof-of-work and proof-of-stake algorithms, to ensure network security and prevent malicious attacks.

It would use multi-layer encryption to enhance file security, where files are encrypted at the user level and the blockchain level. The proposed Novel approach would also incorporates smart contract technology for file access control, where users can set permissions for file sharing and access. The proposed approach was developed and tested using a prototype implementation, and the results show that the system is secure, efficient, and scalable. The system also provides a high level of data privacy and security, making it suitable for various applications, including healthcare, finance, and government.

References

1. Uka, K. Oguoma, S. and Chuma-Uba, U. (2020) Analysis of Blockchain Architecture in File Sharing Management for Tertiary Institution. Intelligent Information Management, **12**, 88-104. doi: 10.4236/iim.2020.123007.

2. Le, Tuan-Vinh & Hsu, Chien-Lung. (2021). A Systematic Literature Review of Blockchain Technology: Security Properties, Applications and Challenges. Journal of Internet Technology. 22. 789-801. 10.53106/160792642021072204007. 3. Md. Nasim Uddin; Abu Hayat Mohammed Abul Hasnat; Shamima Nasrin; Md. Shahinur Alam, Mohammad “2021 5th International Conference on Electrical Information and Communication Technology (EICT)” : 10.1109/EICT54103.2021.9733608

4. Pabba Sumanth, Popuri Poojitha, Ponnam Bharani, Thokala Gopal Krishna, Sriramulu Bojjagani,2021 “Cloud based file sharing using BlockChain, EasyChair Preprint no. 8078

5. Wang, Xiaowei,2022 “Design and Implementation of a Data Sharing Model for Improving Blockchain Technology” Research Article | Open Access Volume 2022 | Article ID 4578525 | https://doi.org/10.1155/2022/4578525

6. Kumar, A.; Singh, A.K.; Ahmad, I.; Kumar Singh, P.; Anushree; Verma, P.K.; Alissa, K.A.; Bajaj, M.; Ur Rehman, A.; Tag-Eldin, E. A Novel Decentralized Blockchain Architecture for the

Preservation of Privacy and Data Security against Cyberattacks in Healthcare. Sensors 2022, 22, 5921. https://doi.org/10.3390/s22155921.

7. Naz, Muqaddas & Al-Zahrani, F.A. & Khalid, Rabiya & Javaid, Nadeem & Qamar, Ali & Afzal, Muhammad & Shafiq, Muhammad. (2019). A Secure Data Sharing Platform using Blockchain and IPFS. Sustainability. 11. 10.3390/su11247054. 8. Gajmal, Y. M.., & Udayakumar, R. (2021). Blockchain-Based Access Control and Data Sharing Mechanism in Cloud Decentralized Storage System. Journal of Web Engineering, *20*(5), 1359–1388. https://doi.org/10.13052/jwe1540-9589.205

ASSESMENT OF SHORT-TERM AND LONG-TERM ADVERSE DRUG REACTIONS OF DIFFERENT TYPES OF COVID-19 VACCINES IN POPULATION OF DISTRICT KOHAT, KHYBER PAKHTUNKHWA

Sana SAEED
Abdul WAHAB
Fawad ALI
Kohat University of Science & Technology, Kohat KPK Pakistan

Abstract

COVID-19 infection is caused by severe acute respiratory syndrome - Coronavirus 2 (SARS-CoV2). The impact of COVID-19 was far-reaching worldwide, including more than 150 countries. Thus, the WHO declared this disease a global pandemic. About 700 million COVID cases are documented globally, 7 million of which are fatal. Due to this massive human loss, researchers created emergency COVID-19 vaccinations. WHO authorized many COVID vaccines. Pakistan has authorized seven COVID-19 vaccines: AstraZeneca (ChAdOx), Sinopharm (BBIBP-CorV), Sputnik V (Gam-COVID-Vac), Cansino (Convidecia AD5-nCOV), Sinovac, Pfizer/BioNTech (BNT162b2), Moderna's vaccine (mRNA-1273), and SpikeVax Post-vaccination problems and reactions occur in many nations. Adverse responses may occur immediately after immunization and for months or years thereafter.

In Pakistan, there is no such study conducted, therefore in this study, we have assessed the short-term and long-term ADRs of COVID-19 vaccines in District Kohat. This prospective was conducted for six months by collecting data from 500 vaccinated individuals through a questionnaire. The data was then arranged and analyzed using statistical tools to get results. The majority of the individuals reported fever, headache, and pain at the injection site as short-term ADRs while recurrent throat infection, joint pain, hormonal disorders, and lack of concentration as long-term ADRs. Hormonal disorders were reported to be more frequent in females than males. Our study results suggest a dire need for proper national-level pharmacovigilance on the use of all types of COVID-19 vaccines as these were prepared and used on an emergency basis to cope with the pandemic.

Keywords: COVID-19, Vaccines, Adverse Drug Reactions, District Kohat

ANXIETY AND DEPRESSION ASSESSMENT ON TYPE 2 DIABETES MOROCCAN PATIENTS

Mohammed EL AAMERI
Miloud CHAKIT
Nadia MESKINI
Imane JAGHROR
Youness TABOZ
Natural Resources and Sustainable Development Laboratory, Faculty of Science, Ibn Tofail University, Kenitra, Morocco.
Biology and Health Laboratory, Faculty of Sciences,Ibn Tofail University, Kenitra, Morocco

Abstract

Depression is a disorder caused by a combination of genetic, environmental, biological and psychological factors. Mood disorders, such as major depression, are frequently observed in patients with type 2 diabetes. The main aim of our study is to evaluate the prevalence of psychiatric disorders, in order to facilitate diabetic management. The questionnaire used in this research is the HAD (Hospital Anxiety and Depression scale) at 300 patients. Specific biological parameters of diabetic disease were also determined in order to establish links between these parameters and depression. This finding deserves careful consideration by researchers and physicians. In our study conducted at the Moulay Hassan Hospital in Kenitra (Morocco), 16% of diabetics were found to have depressive symptoms and 37 % with anxiety symptoms. The biological characteristics give the following results: age of diabetics (58,51±13,11 years), BMI (26,44±3,4 Kg /M2), glycemia (1,85±0,64 g/l), HTA (45,7%) , HbA1c (8,09±1,7%) and chronic complications (41, 7%) including retinopathy (16%) , nephropathy (4%) , neuropathy (3.3%) , cardiovascular disease (16.7%) and dyslipidemia (22.6%)Type 2 diabetic patients (PDT2) show signs of anxiety and are often irritated and tense (59%), PDT2 do not really feel cheerful and in a good mood (50%), have a feeling of fear as if something is going to happen to them (20%) and do not know how to laugh and see the funny side of things really, rarely hold themselves in place (57%), quite often show feelings of panic (52%). Depression increases the risk of developing comorbidities such as cardiovascular disorders and alters the quality of life of patients.

Keywords : Type 2 diabetes, anxiety symptoms, depressive symptoms, mental disorders, Morocco.

INTEGRATION OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM (GIS) WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) FOR CROP RECOMMENDATION SYSTEM

K. M. NIRANJAN
Mariswamy M.
Asst. Prof. Santhosh S. PATIL
ORCID ID: 0009-0009-4858-4379
Dept of Computer Science,VSK University

ABSTRACT

In this growing world, agriculture makes a major contribution to the country's economy. Agriculture is also called the backbone of the country. One of the problems faced by farmers is choosing the type of crop for their fields to be grown. Choosing the perfect crop for farming is a confusing task. No two lands are perfect for the same crop. There are many parameters like soil fertility, soil Ph level, climate characteristics, rainfall, area, humidity that are considered while selecting the crop to be grown.

In this developing world, agriculture has seen many innovative techniques in farming. Using advanced methods and techniques, farming is easy nowadays. The use of applications of artificial intelligence has been majorly seen in recent years. Using precision farming farmers benfits with precise data to grow crop with

A Geographic Information System (GIS) is a computer system that analyzes and displays geographically referenced information. It uses data that is attached to a unique location. Using GIS, we can perform Soil & Nutrient analysis, Agriculture mapping, Livestock monitoring, Crop health monitoring etc. GIS can collect, store, analyze, and visualize spatial data using drones, satellites, and detailed maps. GIS software utilizes maps to display spatial data. Images are created using a variety of GIS technologies and then linked to relevant maps and data that is hidden from view. What you end up with is a map not only showing the location and overall health of your crops but also taking into account other relevant factors such as terrain, soil type, and fertilization. GIS helps farmers with better decision-making and a better understanding of geographic information. Using Geographic Information System (GIS), we can decide which crop to be grown on that particular land based upon the GIS data collected, which is very helpful for farmers to decide.

Keywords: GIS, Precision farming, Agriculture, Crop monitoring, Spatial Data

ENHANCED PHOTOCATALYTIC DEGRADATION OF Rh B DYE USING $CuO/g\text{-}C_3N_4/ZnFe_2O_4$ NANOCOMPOSITE UNDER UV-VISIBLE LIGHT IRRADIATION

Sania ARIF, Hafeez ANWAR
Department of Physics, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

ABSTRACT

The discharge of various hazardous effluents from textile industry wastewater affects the ecosystem badly. Therefore, it is necessary to eliminate these hazardous substances from water through the use of more effective methods. Heterogeneous photocatalysis based on semiconductors is a sustainable method that effectively breaks down organic contaminants. For the purposes of photocatalytic, copper oxide, graphitic carbon nitride, and zinc ferrite magnetic composite were synthesis for the remediation of Rh B dye. The $CuO/g\text{-}C_3N_4/ZnFe_2O_4$ ternary composite have been synthesized through simple precipitation method. XRD, EDX, SEM, FTIR and UV-visible spectroscopy were used to characterize the prepared composites. The $CuO/g\text{-}C_3N_4/ZnFe_2O_4$ composites have low bandgap and lowered electron-hole recombination rate may be the cause of this encouraging behaviour under visible light. To determine the ideal conditions for degradation, various experimental parameters were changed, including the irradiation time, the concentration of the dye solution, oxidant dose, the amount of catalyst, and the pH. The most effective conditions for degradation by photocatalysis were observed at a pH of 8, a photocatalyst dosage of 30 mg/100 mL, an H_2O_2 dosage of 8 mM, utilizing a ternary CGZ composite. Under these conditions, the degradation of RhB dye was achieved efficiently within 1 hour. Degradation efficacy of 97% was achieved under optimized conditions using the ternary $CuO/g\text{-}C_3N_4/ZnFe_2O_4$ composite. The nanocomposite's reusability was also evaluated over 5 cycles.

A SUSTAINABLE METHOD OF PEST PREVENTION IN COTTON PLANT (GOSSYPIUM HERBACEUM) BY USING BIOCHEMICAL REPELLENTS

Sunidhi S. DESAI
GURUPRASAD
ORCID ID: 0009-0009-2137-7302
(Asst. Prof. Dept. of biology, international institute for Assisted Reproductive Technology and Research Center, Mysore)

ABSTRACT

INDIA is a country where agriculture is Widely practiced and Considered as the backbone of the country in terms of both Social and Economical way. India produces around 9 million hectares of cotton every year and is the largest producer of cotton in the world. 4 million farmers grow cotton every Year and the state of Gujarat stands first in its production. Due to increase in population and extensive demand for this crop, use of insecticides has terribly increased to obtain the best and most efficient yield. But these insecticides are not only harmful to the insects, but is also leading to biomagnification and environmental damage. Over the period of time this, these toxic, substances and chemicals can get accumulated in the body. With every increasing trophic level of food chain, the toxicity in the organisms' body increases in a hazardous way. So, avoiding the use of insecticides, preventing biomagnification and thereby increasing the yield simultaneously is what the world is thriving for. Studying about the mechanism of repelling out of pests is the crucial step here. Though there have been many environmentally friendly approaches such as Genetically modified plants eg., Bt Cotton, many cons and concerns come along with it. These plants kill the organisms like Cotton bollworm (Helicoverpa armigera) when they try to consume these plants. But this would reduce the entity of these pests and could get extinct one day. So as to troubleshoot this, use of Biochemical repellents turns out to be the best choice ever. Plants like Thyme, Eucalyptus, Peppermint, Foss flower, Garlic, Basil etc produce an aromatic organic compound called Volatiles, that isn't harmful to the pests. But yet the same time it repels away the pests more efficiently. Since there is no harmful chemicals are administered, the soil fertility, quality of the crop, ecological balance and pollution free environment are marvellously maintained. This approach will provide more healthier and less violent conditions for the organisms and plants to survive.

Keywords: Pest repellent, Bio-magnification, tropic level, insecticides.

THE CRUCIAL, YET COMPLEX ROLE OF PESTICIDES IN AGRICULTURE

Pratibha SHARMA
Abhishek SHARMA
Ritu SHARMA
Kalpna SHARMA
Gautam Group Of Colleges, Hamirpur H.P. India

ABSTRACT

Pesticides play a crucial role in modern agriculture by safeguarding crops against pests, diseases, and weeds, thereby enhancing productivity and ensuring food security. This abstract examines the multifaceted roles of pesticides in agricultural practices, focusing on their benefits, challenges, and implications. Firstly, pesticides are instrumental in protecting crops from harmful organisms that can severely reduce yield or destroy entire harvests. Insecticides, herbicides, and fungicides target specific pests, weeds, and pathogens, respectively, preventing losses that could otherwise threaten food production. Their application enables farmers to maintain consistent yields, meet market demands, and contribute to global food supply. However, the indiscriminate use of pesticides poses environmental and health risks. Residues can accumulate in soil, water bodies, and food products, affecting ecosystems and potentially entering human and animal food chains. Moreover, pesticide resistance among target pests necessitates continuous innovation and adaptation in pesticide development and application methods. The economic impact of pesticides is significant, with costs of pesticide use balanced against potential yield losses and environmental consequences. Integrated Pest Management (IPM) strategies offer a sustainable approach by minimizing pesticide use through biological controls, crop rotation, and habitat manipulation. In conclusion, while pesticides are indispensable for modern agriculture, their responsible and judicious use is critical to mitigate adverse effects on human health and the environment. Future agricultural practices must prioritize sustainability and resilience, incorporating advances in technology and regulatory frameworks to ensure safe and effective pesticide management.

Keywords: pesticides, agriculture, crop protection, integrated pest management, sustainability

INTEGRATED SUSTAINABLE AGRICULTURE SYSTEM USING ORGANIC FERTILIZERS AND IoT-ENHANCED CROP MANAGEMENT

Harsharani KOTE
Research scholar VIT AP university

ABSTRACT

This research explores the development and implementation of an integrated sustainable agriculture system that leverages organic fertilizers, unwanted crop detection, and crop protection against wild animals through IoT and machine learning technologies. The study aims to enhance soil health, increase crop yields, and protect crops from various threats in an eco-friendly manner. Organic fertilizers such as compost, vermicompost, and biochar were applied to improve soil nutrient content and microbial diversity. Concurrently, an IoT-based system utilizing sensors and drones was deployed to monitor crop fields for unwanted plants and wild animal activity. Machine learning algorithms, including convolutional neural networks (CNNs) and decision trees, were developed to accurately identify unwanted crops and predict wild animal intrusion. The integrated system was tested over two growing seasons in diverse agricultural settings. Results demonstrated a 20% increase in crop yield and a significant improvement in soil health. The unwanted crop detection system achieved a 93% accuracy rate in identifying undesirable plants, while the IoT-based crop protection system reduced crop damage from wild animals by 80%. The study concludes that integrating organic fertilizers with IoT and machine learning technologies provides a holistic approach to sustainable agriculture, offering substantial benefits for soil health, crop productivity, and ecosystem conservation. Future research will focus on optimizing the system for different crop types and expanding its application to broader agricultural contexts.

Keywords: Sustainable Agriculture, Organic Fertilizers, IoT, Unwanted Crop Detection, Wild Animal Intrusion, Integrated Agriculture System

SUSTAINABLE AGROECOSYSTEM MANAGEMENT THROUGH ORGANIC FERTILIZATION AND INTELLIGENT CROP PROTECTION

Harsharani KOTE
Research scholar VIT AP university

Abstract

This research presents a comprehensive approach to agroecosystem management, integrating the benefits of organic fertilization with advanced technologies for intelligent crop protection. The study explores the synergistic effects of organic fertilizers and an IoT-based system equipped with machine learning algorithms for real-time monitoring and management of crop health and protection from wild animals. Organic fertilizers, including vermicompost and biochar, were applied to fields to enhance soil fertility and microbial biodiversity, leading to improved crop resilience and productivity. Simultaneously, an IoT framework comprising sensors and drones was implemented to monitor crop conditions, detect unwanted crops, and identify potential threats from wild animals. Machine learning models, specifically Random Forest and deep learning networks, were employed to accurately classify unwanted plants and predict animal intrusion patterns. Field experiments conducted over two agricultural cycles demonstrated a significant increase in crop yield, averaging a 22% improvement compared to conventional practices. The unwanted crop detection system achieved an accuracy of 91%, while the crop protection system effectively reduced damage from wild animals by 85%. The research highlights the potential of combining organic and technological solutions to create a sustainable and resilient agricultural system. Future work will focus on refining machine learning models for different crop species and scaling the integrated system for diverse agricultural landscapes.

Keywords: Organic Fertilization, Intelligent Crop Protection, IoT Framework, Precision Farming

INTEGRATION OF BIOCHAR-INFUSED ORGANIC FERTILIZER DELIVERY AND IOT-BASED CROP MANAGEMENT FOR PRECISION AGRICULTURE

Harsharani KOTE
Research scholar VIT AP university

Abstract

This research proposes an innovative precision agriculture system that integrates organic fertilizer application with real-time unwanted crop detection using a unified Internet of Things (IoT) network. The system deploys biochar-infused organic fertilizer delivery drones, equipped with multispectral imaging sensors and soil moisture sensors, to disperse fertilizers while capturing comprehensive field data. These drones are designed to perform two key functions using an advanced machine learning model: real-time weed and disease identification, and targeted organic fertilizer application. The machine learning model analyzes spectral data and soil conditions to identify unwanted vegetation and potential crop health issues. It then directs the drones to apply biochar-infused fertilizer precisely in areas needing weed suppression, nutrient amendments, or disease mitigation. This approach aims to enhance crop yield and health by optimizing nutrient delivery and promoting sustainable growth. Additionally, it seeks to reduce the environmental impact of farming by minimizing resource use and pollution associated with traditional fertilizer application methods. The research presents a holistic solution to precision agriculture, combining organic fertilization with data-driven crop management, thereby contributing to the development of a more sustainable and efficient agricultural system.

Keywords: Precision Agriculture, Organic Fertilizer, Biochar, IoT, Multispectral Imaging, Machine Learning, Weed Detection, Disease Identification, Sustainable Agriculture

ASSESSMENT OF 21ST CENTURY ENTREPRENEURIAL SKILLS AMONG PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS IN FEDERAL UNIVERSITY OF TECNOLOGY, MINNA, NIGER STATE

MARIAM, S. G.
SHUAEEB, A. I.
BABAGANA, M.
Department of Science Education, Federal University of Technology, Minna, Niger State Nigeria.

ABSTRACT

In Nigeria, entrepreneurship is now widely acknowledged as a key factor in job creation and economic progress. In the 21st century, the demands placed on educators extend far beyond the traditional focus on subject-matter expertise. Pre-service science teachers are now expected to develop a diverse skill that includes entrepreneurial competencies, such as opportunity recognition, risk-taking resilience, collaborative innovation and digital marketing which these skills are crucial for equipping students with the mindset and capabilities needed to tackle the complex challenges of the modern world. The research design adopted for this study was a descriptive survey research design using quantitative data analysis. The population of this study consists of the pre-service science teachers in School of Science and Technology Education (SSTE) which consist of the total of 867 students from which 533 are male and 334 are female. The sample size to be used for this study is 130 pre-service science teachers using Krejcie and Morgan's table, out of which 121are male and 76 are female. The research instrument to be used for this study is a structured questionnaire named 21st Century Entrepreneurial Skills Questionnaire (21stCESQUE) as a means for data collection and a reliability coefficient of 0.81 was obtained for the 21stCESQUE. The data will be analyzed using various statistical methods such as frequency counts, percentages, mean (x) scores and the standard deviation for each questionnaire item. To address the research questions, the analysis will be conducted with the assistance of the SPSS version 25. The criteria for determining agreement and disagreement for items in 21stCESQUE will be based on the following mean ranges of 0 to 2.49 will signify disagreement and 2.50 to 4.0 will indicate agreement.

Keywords: Entrepreneurship, 21st Century Entrepreneurial skills, Pre-service science teachers, Entrepreneurs & Self-employment.

CHANGES IN THE ECOLOGICAL CONDITION OF THE DRIED BOTTOM OF THE ARAL SEA DUE TO CLIMATE CHANGE, THE FORMATION OF SOIL AND GROUND LAYERS, AND THEIR EFFECTIVE UTILIZATION THROUGH IMPROVEMENT OF THEIR PROPERTIES

Zafarjon JABBAROV, Doctor of Biological Sciences
Department of Soil Science, National University of Uzbekistan
ORCID ID: 0000-0003-2816-6347
Shokhrukh ABDULLAEV, An Independent Researcher
Department of Soil Science, National University of Uzbekistan
ORCID ID: 0009-0007-0355-4948

Abstract

The drying of the Aral Sea, once one of the world's largest inland bodies of water, has led to severe ecological, economic, and social consequences. This thesis examines the changes in the ecological condition of the dried bottom of the Aral Sea as a result of climate change, the formation of soil and ground layers, and explores strategies for their effective utilization through the improvement of their properties. The research aims to provide a comprehensive understanding of how climate change has influenced the region, contributing to altered weather patterns, increased temperatures, and changing precipitation rates. These climatic factors, combined with human activities, have accelerated the desertification process, significantly impacting the newly exposed seabed. Over the past five decades, the Aral Sea has shrunk by approximately 90%, leaving behind a vast area of exposed seabed now subject to extreme environmental stresses. The research aims to provide a comprehensive understanding of how climate change has influenced the region, contributing to altered weather patterns, increased temperatures (by an average of 2°C over the last 30 years), and changing precipitation rates (with a decrease of 30% in annual rainfall). These climatic factors, combined with human activities, have accelerated the desertification process, significantly impacting the newly exposed seabed. Through a combination of field surveys, satellite imagery analysis, and soil testing, this study investigates the current state of the soil and ground layers that have formed on the dried seabed. Key focus areas include the composition, quality, and stratification of these layers, as well as the ecological implications of their formation. The presence of high salinity, erosion, and the spread of toxic dust storms are identified as major challenges affecting the local environment and human health. The thesis also explores various ecological restoration and soil improvement techniques that have been implemented in similar environments worldwide. It assesses the potential for agricultural use of the area, considering both traditional and innovative approaches to enhance soil fertility and reduce environmental degradation. Recommendations

are provided for sustainable land management practices, aiming to rehabilitate the dried bottom of the Aral Sea and make it a viable resource for local communities. Ultimately, this research contributes to the broader understanding of the complex interplay between climate change and ecological transformation in arid regions. It offers practical solutions for mitigating the adverse effects of environmental degradation and promotes sustainable development in the affected areas. The findings have significant implications for policymakers, environmental scientists, and local stakeholders working towards the restoration and effective utilization of the Aral Sea region.

Key words: Aral Sea, climate change, ecological restoration, soil formation, soil quality, arid regions, Central Asia, agricultural potential, soil amendments, GIS mapping.

BIRD ECOLOGY ALONG THE URBAN-RURAL GRADIENT IN BENI MELLAL: EVIDENCE FROM MOROCCO (NORTHWEST AFRICA)

Ikram DOUINI*
ORCID ID: 0000-0002-6965-3339
Mohamed MOUNIR
El Mostafa BENKA
Mohamed DAKKI
Soumaya HAMMADA
Agro-industrial and medical biotechnology laboratory, Faculty of Sciences and Technology, Sultan Moulay Slimane University of Beni Mellal, Morocco
Geo-Biodiversity and Natural Patrimony Laboratory, Scientific Institute, University of Mohammed V, Rabat 10106, Morocco

ABSTRACT

Urban expansion leads to modifications of habitat features, organization, and resources. Bird assemblages are known to respond by escaping destructive changes and adapting to sustainable ones. In this study, we investigated for the first time the avian diversity and its variation following the rural-urban gradient in Beni Mellal (Morocco) from 2018 to 2021. We used the line-transect method and multivariate analysis to demonstrate the selection of breeding habitats. Our result revealed a total of 84 species divided into resident breeders (64.28%), passage migrants (17.85%), breeding migrants (26.19%), winter visitors (32.18%) and accidental visitors (1.19%). Two globally vulnerable species counting the European Turtle Dove Streptopelia turtur and the European Goldfinch Carduelis carduelis were recorded. Breeding populations were concentrated in green spaces (9 spe cies) located in the urban zone, compared with farmlands (7 species), peri-urban (3 species), and rural areas (3 species). Therefore, these results reverse the hypothesis that rural and farming lands are more species-rich because of a higher population size. This is due to the abundance of breeding and foraging resources in urban green spaces compared to arid lands surrounding cities in this North African area. Furthermore, our study provides a new opportunity for comparative studies of avian diversity in Morocco and Northwest Africa.

Keywords: Avian diversity, rural-urban gradient, Beni Mellal.

HEALTH, CLIMATE CHANGE, AND SUSTAINABILITY- A SYSTEMATIC REVIEW

Associate Professor, Dr. C. VIJAI
Department of Commerce and Business Administration, Vel Tech Rangarajan Dr. Sagunthala R&D Institute of Science and Technology, India
ORCID ID: 0000-0003-0041-7466
Assistant Professor, Mr. M. ELAYARAJA
Department of Commerce, St.Peter's Institute of Higher Education and Research, Tamil Nadu, India

ABSTRACT

This systematic review explores the intricate relationships among health, climate change, and sustainability, acknowledging their interdependencies in shaping global well-being. The objectives of this review are to comprehensively analyze existing literature and synthesize findings to understand the multifaceted impact of climate change on human health, evaluate strategies for mitigation and adaptation, and examine the nexus between environmental sustainability and public health. A rigorous search strategy was employed, utilizing diverse databases and keywords to identify relevant studies. Inclusion criteria focused on various study designs, geographical regions, and time periods. Quality assessment was conducted to ensure the reliability of selected studies. The synthesis of findings reveals the direct and indirect health impacts of climate change, encompassing issues such as infectious diseases, food and water security, extreme weather events, and mental health. Strategies for climate change mitigation and adaptation were examined, including policies, technologies, and interventions contributing to sustainability and improved health outcomes. The review also delves into the relationship between environmental sustainability practices and public health, addressing concerns related to air and water quality, pollution, and the built environment.

Implications for policy development are discussed, evaluating existing policies and proposing recommendations for future endeavors. Gaps in the literature are identified, suggesting avenues for future research to enhance our understanding of the complex interplay between health, climate change, and sustainability. In conclusion, this systematic review provides a comprehensive overview of the current state of knowledge, emphasizing the need for integrated approaches to address the challenges posed by the interconnections of health, climate change, and sustainability. The findings underscore the importance of informed policymaking and continued research efforts to foster a resilient and sustainable global future.

Keywords: Climate Change, Air Quality, Mental Health, Water Scarcity.

Introduction

The 21st century is marked by unprecedented challenges that transcend traditional disciplinary boundaries, with health, climate change, and sustainability emerging as critical components of the global agenda. The intricate interplay among these domains necessitates a comprehensive understanding to address the complex and multifaceted issues shaping human well-being. This systematic review seeks to unravel the interconnected relationships between health, climate change, and sustainability, recognizing the urgency of examining their synergies and implications.[2]

The nexus between climate change and health is a pivotal concern, given the escalating frequency and intensity of extreme weather events, shifts in infectious disease patterns, and disruptions to food and water security. Understanding these direct and indirect health impacts is imperative for devising effective mitigation and adaptation strategies. Concurrently, the pursuit of sustainability, encompassing environmental, social, and economic dimensions, is recognized as a fundamental pathway to safeguarding global health. [1 As nations grapple with the consequences of a changing climate, the imperative for policy interventions becomes evident. This review aims to critically evaluate existing policies addressing the intersections of health, climate change, and sustainability. Additionally, it seeks to provide recommendations for future policy development, emphasizing the need for integrated approaches that recognize the synergies between environmental conservation and public health.[3] By synthesizing the current state of knowledge, this systematic review aims to contribute to a nuanced understanding of the intricate relationships between health, climate change, and sustainability. In doing so, it underscores the importance of informed decision-making, holistic policy frameworks, and collaborative research endeavors to navigate the challenges and opportunities that lie ahead in our pursuit of a healthier, sustainable, and resilient global future.[4]

Objectives of Health effects of climate change

The objectives of investigating the health effects of climate change are manifold, reflecting the imperative to comprehend the intricate connections between environmental shifts and human well-being. Firstly, this exploration seeks to identify and comprehend the direct health impacts arising from the changing climate. These impacts encompass a spectrum of issues, from the intensification of extreme weather events, such as hurricanes, heatwaves, and floods, to alterations in disease patterns and the spread of infectious diseases. Understanding the

epidemiological consequences of climate change is crucial for healthcare systems to adapt and respond effectively to emerging health challenges.

Secondly, the review aims to assess the indirect health consequences triggered by climate-induced disruptions to ecological systems. Changes in food and water security, for instance, can have profound repercussions on nutrition and hydration, leading to increased susceptibility to diseases and malnutrition. Examining these indirect pathways is essential for devising strategies that address the root causes of health vulnerabilities.

Furthermore, the review seeks to analyze the differential impacts of climate change on vulnerable populations. Certain communities, such as those in low-income countries or marginalized groups, are disproportionately affected by climate-related health hazards. Understanding the social determinants of health in the context of climate change is crucial for developing equitable and inclusive interventions that prioritize the most vulnerable.

Beyond the examination of negative health outcomes, the review also aims to identify potential co-benefits and opportunities for health improvement through climate action. Certain mitigation and adaptation strategies, such as transitioning to cleaner energy sources and sustainable urban planning, have the potential to simultaneously improve environmental conditions and public health. In summary, the objectives of investigating the health effects of climate change encompass understanding direct and indirect health impacts, evaluating differential vulnerabilities, and identifying opportunities for positive health outcomes in the face of environmental challenges. This multifaceted approach aims to provide a comprehensive understanding that can inform policies, interventions, and public health strategies tailored to the complexities of a changing climate.

Health effects of climate change

Climate change has wide-ranging impacts on human health, both directly and indirectly. Here are some of the key health effects associated with climate change:

Heat-related illnesses: As global temperatures rise, heatwaves become more frequent and intense, leading to heat-related illnesses such as heat exhaustion and heatstroke. These conditions can be particularly dangerous for vulnerable populations, including the elderly, children, and individuals with pre-existing health conditions.[5]

Increased cardiovascular and respiratory problems: Climate change contributes to the degradation of air quality, primarily through the increase in pollutants such as ground-level ozone and particulate matter. Exposure to these pollutants can exacerbate cardiovascular and respiratory conditions, leading to an increased risk of heart attacks, strokes, asthma attacks, and other respiratory diseases.[9]

Spread of infectious diseases: Climate change influences the distribution and behavior of disease-carrying vectors such as mosquitoes, ticks, and rodents. Warmer temperatures and altered precipitation patterns can expand the geographical range of vector-borne diseases like malaria, dengue fever, Lyme disease, and Zika virus. Changes in rainfall patterns can also lead to waterborne diseases, including cholera and other gastrointestinal infections.

Mental health impacts: Climate change can have substantial psychological and emotional effects on individuals and communities. Disasters triggered or intensified by climate change, such as hurricanes, floods, and wildfires, can cause significant trauma, loss of life, displacement, and disruption of social support networks. These factors contribute to increased rates of anxiety, depression, post-traumatic stress disorder (PTSD), and other mental health conditions.[10]

Food and water insecurity: Climate change disrupts agricultural systems, leading to reduced crop yields, changes in the availability and quality of food, and increased food prices. This can result in malnutrition, particularly among vulnerable populations. Additionally, altered precipitation patterns and rising temperatures can affect the availability and quality of water, leading to water scarcity and an increased risk of waterborne diseases.

Impacts on vulnerable populations: Climate change disproportionately affects vulnerable populations, including low-income communities, indigenous peoples, and those with limited access to healthcare resources. These populations often face greater exposure to climate-related health risks and may have less capacity to adapt or recover from climate-related events.[8]

Estimating the global burden of disease due to climate change

Estimating the global burden of disease attributable to climate change is a complex task that involves synthesizing data from various sources and employing sophisticated modeling techniques. While it is challenging to quantify the precise impact of climate change on specific diseases, several studies have provided valuable insights into the overall burden. Here are some

approaches and findings regarding the estimation of the global burden of disease due to climate change:

Comparative Risk Assessment (CRA): The Global Burden of Disease (GBD) study, conducted by the Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), utilizes the CRA framework to estimate the health effects of various risk factors, including climate change. By comparing the current burden of diseases with a hypothetical scenario without climate change, researchers can attribute a portion of the disease burden to climate-related factors.

Attribution studies: These studies employ statistical techniques to attribute the occurrence of specific climate events, such as heatwaves or extreme precipitation, to climate change. By linking these events to health outcomes, researchers can estimate the health burden associated with climate change.

Disease-specific studies: Researchers have conducted studies focusing on specific diseases that are known to be influenced by climate change. For example, studies on vector-borne diseases like malaria, dengue fever, and Lyme disease have explored the relationship between climate variables and disease incidence to estimate the impact of climate change.

Integrated assessment models: These models combine climate models with epidemiological data to project the future health impacts of climate change. They consider various factors, such as changes in temperature, precipitation patterns, and population vulnerability, to estimate the burden of specific diseases under different climate change scenarios.[6]

Findings from these studies suggest that climate change contributes to a substantial global burden of disease. For instance, the GBD study estimated that, in 2019, exposure to ambient particulate matter resulting from fossil fuel combustion and other factors related to climate change contributed to over 4 million premature deaths worldwide. The study also attributed a significant portion of the global burden of diarrheal diseases, malnutrition, and cardiovascular diseases to climate change-related factors.

It is important to note that estimating the global burden of disease due to climate change is an ongoing area of research, and the results can vary depending on the methodologies, data sources, and assumptions used in the studies. Furthermore, the burden of disease can vary across regions and populations, with certain groups being more vulnerable to climate-related health impacts.[7]

Despite the challenges, these estimation efforts provide valuable insights into the magnitude of the health burden posed by climate change. Such information can help inform policy decisions, guide adaptation strategies, and promote efforts to mitigate climate change, ultimately aiming to reduce the adverse health impacts associated with a changing climate.

Conclusion

In conclusion, this systematic review delves into the intricate relationships among health, climate change, and sustainability, uncovering a tapestry of interdependencies that necessitate comprehensive consideration. The exploration of direct and indirect health impacts of climate change underscores the urgency of implementing adaptive strategies to mitigate emerging challenges. From the intensification of extreme weather events to shifts in disease patterns, the vulnerabilities posed to global health demand immediate attention and concerted action.

The evaluation of policies addressing these interconnections reveals both progress and gaps in the current landscape. While some policies demonstrate a commitment to integrating health considerations into climate and sustainability agendas, there remains a need for more holistic and cross-sectoral approaches. The identified gaps highlight opportunities for refining and developing policies that better encapsulate the complexities of these interwoven challenges. Moreover, the review emphasizes the importance of recognizing differential vulnerabilities, ensuring that interventions are tailored to address the unique needs of diverse populations. Climate change exacerbates existing health disparities, particularly affecting marginalized communities, making equity a central consideration in the pursuit of sustainable and resilient solutions. As we navigate an era defined by environmental uncertainties, this synthesis of knowledge calls for collaborative efforts across disciplines and sectors. Informed decision-making, innovative policies, and sustained research are essential for navigating the nexus of health, climate change, and sustainability. The findings presented in this review advocate for a paradigm shift towards integrated and proactive approaches that safeguard global health while advancing sustainability goals. Ultimately, the pursuit of a healthier, more resilient future necessitates a unified commitment to transformative action. By understanding the complex relationships outlined in this review, stakeholders can contribute to the development of policies and interventions that address the challenges posed by climate change while fostering global well-being and sustainability.

References

1. Haines, A., & Ebi, K. (2019). The Imperative for Climate Action to Protect Health. New England Journal of Medicine, 380(3), 263-273. DOI: [DOI]

2. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2018). Special Report on Global Warming of 1.5°C

3. Watts, N., Amann, M., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Belesova, K., & Boykoff, M. (2019). The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: Ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate.

4. Costello, A., Abbas, M., Allen, A., Ball, S., Bell, S., & Bellamy, R. (2009). Managing the health effects of climate change. The Lancet and University College London Institute for Global Health Commission, 373(9676), 1693-1733. DOI: [DOI]

5. Myers, S. S., Smith, M. R., Guth, S., Golden, C. D., Vaitla, B., & Mueller, N. D. (2017). Climate Change and Global Food Systems: Potential Impacts on Food Security and Undernutrition. Annual Review of Public Health, 38, 259-277. DOI: [DOI]

6. Frumkin, H., Hess, J., Luber, G., Malilay, J., & McGeehin, M. (2008). Climate change: The public health response. American Journal of Public Health, 98(3), 435-445. DOI: [DOI]

7. World Health Organization (WHO). (2016). Climate Change and Health: Fact Sheet

8. Adger, W. N., Arnell, N. W., & Tompkins, E. L. (2005). Successful adaptation to climate change across scales. Global Environmental Change, 15(2), 77-86. DOI: [DOI]

9. Watts, N., Adger, W. N., Agnolucci, P., Blackstock, J., Byass, P., & Cai, W. (2015). Health and climate change: policy responses to protect public health. The Lancet, 386(10006), 1861-1914. DOI:

10. Campbell-Lendrum, D., & Prüss-Ustün, A. (2019). Climate change, air pollution and noncommunicable diseases. Bulletin of the World Health Organization, 97(2), 160-161.

ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN NEUROLOGICAL DISORDERS

Gupta Swati SANJAYKUMAR*
Rishabha MALVIYA
Department of Pharmacy, School of Medical and Allied Sciences, Galgotias University Greater Noida, Uttar Pradesh, India
Department of Pharmacy, School of Medical and Allied Sciences, Galgotias University, Greater Noida, Uttar Pradesh, India.

ABSTRACT

A significant area of computer science called artificial intelligence (AI) is successfully applied to the analysis of intricate medical data and the extraction of significant relationships from datasets for a variety of clinical purposes. AI technologies that analyse and extract features from the intrinsically complicated medical data are machine learning as well as deep learning, which can produce the required results. AI technologies that analyse and extract features from the intrinsically complicated medical data are machine learning as well as deep learning, which can produce the required results. Thus, the integration of sophisticated AI-based algorithms in the delivery of healthcare has great promise for enhancing healthcare, particularly in the areas of automated neurological problem diagnosis, evaluation, and therapeutic treatments. In order to test their theories and evaluate neuroimaging data, neuroscientists have benefited from AI-based systems. This has aided in early diagnosis and prediction of psychiatric diseases. In addition, these AI systems establish a brain-machine interface, retrieve neurological data. A number of artificial intelligence (AI)-assisted brain computer/machine interface (BCI) applications are being created to support individuals suffering from neuromuscular conditions such spinal cord injuries or cerebral palsy. AI-based methods utilising a variety of predictor factors, including neutrophils, lymphocytes, and the neutrophil-to-lymphocyte ratio (NLR) in cerebrospinal fluid (CSF), could accurately predict the type of meningitis. When used in neuro-oncology, AI is also linked to a number of advantages because it may offer accurate preliminary diagnosis and treatment alternatives.

THE ROLE OF ZAKAT IN ISLAMIC ECONOMIC AXIOLOGY

Intan Athiyatul MAULA
ORCID ID: 0000-0001-6625-7026
Dian NOFITASARI
ORCID ID: 0000-0003-3727-4251
Karina Atha NABILA
ORCID ID: 0000-0009-1195-2289
Muhammad Sultan MUBAROK, M. E. Fakultas Ekonomi Bisnis Dan Islam UIN K.H. Abdurrahman Wahid

ABSTRACT

Zakat has a very important role in the axiology of Islamic economics in the branch of philosophy that considers values and ethics, and zakat is one of the main principles of Islamic economics which deals with the provision of mandatory donations to help those in need. Therefore zakat is important in reflecting Islamic economic values and ethics such as social justice, community empowerment, poverty alleviation, social solidarity, and improving the quality of life. This research aims to explore, analyze, and examine the role and impact of zakat in the context of Islamic economics. This research is a literature study with a qualitative approach. The data sources in this research are obtained through the study of various references such as books, journal articles, the internet, and other sources relevant to the research topic. The data analysis in this research uses content analysis techniques from existing reference sources. The results of this study show that zakat not only has religious value, but zakat also has significant economic value.

Keywords: Zakat, Axiology, Economy, Islam

A COMPREHENSIVE OVERVIEW OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS (IPR) AND DRUG REGULATORY AFFAIRS

K. DHANUSHA*, M. K. VIJAYALAKSHMI, Dr. R. SRINIVASAN
Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Selaiyur

ABSTRACT

Legal safeguards for intangible works of human intellect are included in intellectual property rights, or IPR. There are various forms of intellectual property protection, including trademark, copyright, and patents. A patent is an acknowledgment for an invention that meets the requirements of worldwide uniqueness, non-obviousness, and practical use. Better invention or creative protection requires intellectual property rights (IPR) for identification, planning, commercialization, and rendering. Different industries should have different IPR policies, management styles, strategies, and so forth based on their areas of expertise. In the upcoming era, the pharmaceutical industry's evolving IPR strategy will need a stronger focus and approach. In a particular industry, regulatory affairs refers to the administration of protocols that ensure compliance with laws, regulations, and guidelines. Acquiring authorizations, permits, and certifications are among the things it entails. It also requiresstaying current with and adapting to regulatory requirements that change. In the food, technology, and pharmaceutical industries, among others, regulatory affairs specialists play acrucial role in navigating the intricate regulatory landscape and ensuring that products adhereto safety and legal requirements. In numerous industries, the amalgamation of Intellectual Property Rights (IPR) and Regulatory Affairs is imperative. While IPR protects intellectual property, regulatory affairs specialists make sure that processes and products adhere to legal requirements. All of them work together to protect innovations, guide companies through complex regulatory environments, and guarantee moral and legal standards are followed during the creation, licensing, and marketing of goods and services.

Keywords: Intellectual property, Patent, Drug Design, Trade Secrets and FDA

IoT CIHAZ BAKIMI VE GÜVENLIĞI KESIŞIMINDE YÖNLENDIRME: BAĞLI BIR DÜNYADA STRATEJILER

Abdoul Aziz KAROUNA MOUSSA
Higher School of Electronic Communications and Postal Services ESCEP-NIGER, Data Networks and Security
ORCID ID: 0009-0001-9683-8048
Mansourou ABOUBACAR YACOUBA
Islamic University of Niger, Sciences and Technology Faculty, IT department
ORCID ID: 0009-0005-8445-0280

ÖZET

İnternet Nesneleri (IoT), akıllı cihazları yaşamımıza ve işlerimize sorunsuz bir şekilde dahil ederek teknolojiyle ilişkimizi kökten değiştirmiştir. IoT cihazları hem kullanışlı hem de verimli olmakla birlikte, kesintileri ve siber saldırıları önlemek adına ele alınması gereken bakım ve güvenlik meydan okumaları ortaya koymaktadır. Bu çalışma, IoT cihazlarının sürdürülmesi ve korunmasıyla ilgili zorlukları incelemekte ve ekosistem güvenilirliği ile güvenliğini sağlamak için etkili çözümler önermektedir. Mevcut araştırmalar, vaka çalışmaları ve güvenlik olay verilerini sistematik olarak gözden geçirerek, IoT cihazlarının ve ağlarının ana zafiyetleri tanımlanmıştır. Ortak IoT cihazı bakım protokollerinin eksikliği ve farklı ekosistemler, bakım ve güvenliği zorlaştırmaktadır. Bu makale, söz konusu zafiyetlerin veri mahremiyeti, sistem bütünlüğü ve kullanıcı güveni üzerindeki olası etkilerini tartışmaktadır. Bu temele dayanarak, çalışma, kapsamlı bir IoT cihazı yönetimi ve güvenlik yaklaşımı teklif etmektedir. Güvenlik standartlarını korumak, firmware ve yamaları güncellemek ve yapay zeka destekli anomali tespit sistemleri gibi gelişmiş siber güvenlik teknolojileri kullanmak hayati öneme sahiptir. Ayrıca, kullanıcı eğitimi ve etkili olay yanıt protokollerine vurgu yapılmaktadır. Üreticiler, geliştiriciler ve düzenleyici otoriteler, daha güvenli ve dirençli bir IoT ekosistemi inşa etmek için iş birliği yapmalıdır, diyor makale. Tasarım ve uygulama aşamalarında bakım ve güvenliğe öncelik vererek, paydaşlar IoT cihazlarının avantajlarından maksimum düzeyde yararlanırken gelişen siber tehditlere karşı korunmayı sağlayabilmektedir. Bu çalışma, IoT güvenliği üzerine yapılan tartışmalara katkıda bulunarak, IoT döneminde bakım ve güvenliğin yönetilmesi için önemli içgörüler ve yöntemler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: IoT Güvenliği, Cihaz Bakımı, Siber Güvenlik Stratejileri, Firmware Güncellemeleri, Standartlaştırma

NAVIGATING THE INTERSECT OF IoT DEVICE MAINTENANCE AND SECURITY: STRATEGIES FOR A CONNECTED WORLD

ABSTRACT

The Internet of Things (IoT) has revolutionized our relationship with technology by seamlessly integrating smart devices into our daily lives and businesses. IoT devices are convenient and efficient, but they also pose maintenance and security issues that must be addressed to prevent outages and cyberattacks. This study examines the challenges of maintaining and protecting IoT devices and proposes effective solutions to ensure ecosystem reliability and security. The primary vulnerabilities of IoT devices and networks are identified by systematically reviewing existing research, case studies, and security event data. Maintenance and security are complicated by the lack of common IoT device maintenance protocols and disparate ecosystems. The article discusses how these vulnerabilities may affect data privacy, system integrity, and user trust. Based on this, the study proposes a complete IoT device management and security approach. Maintaining security standards, updating firmware and patches, and using advanced cybersecurity technologies like AI-powered anomaly detection systems are crucial. Additionally, user education and effective incident response protocols are stressed. Manufacturers, developers, and regulatory bodies should collaborate to build a more secure and resilient IoT ecosystem, the paper says. Stakeholders may maximize the benefits of IoT devices while protecting against evolving cyber risks by prioritizing maintenance and security throughout design and implementation. This study adds to the IoT security conversation by giving insights and methods for managing maintenance and security in the IoT era.

Keywords: IoT Security, Device Maintenance, Cybersecurity Strategies, Firmware Updates, Standardization

ELEKTRONIK ONARIMINDA SÜRDÜRÜLEBILIR PRATIKLERIN GELIŞTIRILMESI: DAHA YEŞIL BIR GELECEĞE YOLCULUK

Mansourou ABOUBACAR YACOUBA
Islamic University of Niger, Sciences and Technology Faculty, IT department
ORCID ID: 0009-0005-8445-0280
Abdoul Aziz KAROUNA MOUSSA
Higher School of Electronic Communications and Postal Services ESCEP-NIGER, Data Networks and Security
ORCID ID: 0009-0001-9683-8048

ÖZET

Elektronik cihazların küresel olarak artan kullanımı, elektronik onarımlarda sürdürülebilir metodlara olan acil ihtiyacı ve bu yöntemlerin çevresel sonuçları azaltma ve döngüsel ekonomiye katkıda bulunma potansiyelini ön plana çıkarmıştır. Bu araştırma, sürdürülebilirlik ile elektronik bakım arasındaki kritik ilişkiyi mercek altına almakta ve elektronik atıkların (e-atık) azaltılmasına, ayrıca elektronik ekipmanların kullanım ömrünün uzatılmasına katkı sağlayabilecek yeni uygulama ve yöntemleri incelemektedir. Bu çalışma, mevcut bakım prosedürleri, atık yönetim tedbirleri ve geri dönüşüm stratejileri üzerine derinlemesine bir inceleme yaparak, elektronik onarım endüstrisinde sürdürülebilirliğin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, güncel literatürü değerlendiren karma yöntemler yaklaşımını kullanır ve farklı ülkelerden başarılı sürdürülebilir bakım stratejilerine dair vaka çalışmaları sunmaktadır. Araştırma, çevre dostu onarım yöntemlerinin etkisini, elektronik bileşenlerin yenilenmesi ve yeniden kullanımını ve elektronik bakımın çevresel etkisini azaltmada sürdürülebilir politikaların rolünü irdelemektedir. Ana bulgular, proaktif ve sürdürülebilir bakım uygulamalarının hayata geçirilmesinin, elektronik ekipmanların kullanım ömrünü önemli ölçüde artırdığını ve üretilen e-atık miktarını ciddi anlamda azalttığını göstermektedir. Araştırma, elektronik onarım işlemlerine sürdürülebilir pratiklerin entegrasyonu için bir model önermekte, hükümet desteğinin, sektör içi iş birliğinin ve tüketici bilincinin altını çizmektedir. Elektronik cihazların tasarımı ve bakımında çevresel faktörlerin göz önünde bulundurulmasını savunarak, doğal olarak bozunabilen malzemelerin ve daha az enerji tüketen komponentlerin kullanımını teşvik etmektedir. Bu araştırma, sektördeki paydaşlara daha çevre dostu metodlar benimsemeleri için pratik öneriler sunarak, sürdürülebilir elektronik onarım konusundaki genişleyen diyaloga katkı sağlamaktadır. Sürdürülebilirliğe verilen öncelikle, elektronik onarım endüstrisi, elektronik ürünlerin yaşam döngüsünün daha sürdürülebilir ve ekolojik olarak sorumlu bir şekilde yönetilmesine doğru önemli bir adım atabilmektedir.

Bu makalenin amacı, elektronik onarımda sürdürülebilir bir gelecek için daha fazla araştırma, politika geliştirme ve sektörel girişimleri teşvik edecek sonuçlar ve fikirler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Bakım, Elektronik Geri Dönüşüm, Çevre Dostu Uygulamalar, Yaşam Döngüsü Yönetimi, Yeşil Teknolojiler

ADVANCING SUSTAINABLE PRACTICES IN ELECTRONIC MAINTENANCE: TOWARDS A GREENER FUTURE

ABSTRACT

The worldwide increase in electronic device use has emphasized the immediate need for sustainable methods in electronic repair, intending to reduce environmental consequences and advance a circular economy. This research focuses on the important connection between sustainability and electronic maintenance. It examines new practices and methods that may decrease electronic waste (e-waste) and improve the lifespan of electronic equipment. This study emphasizes the need for sustainability in the electronics repair industry by thoroughly examining existing maintenance procedures, waste management measures, and recycling approaches. The research utilizes a mixed-methods approach to examine current literature and includes case studies of effective sustainable maintenance strategies from various countries. This study investigates the impact of environmentally friendly repair methods, the restoration and reuse of electronic components, and the implementation of sustainable policies in minimizing the environmental impact of electronic maintenance. The key results indicate that implementing proactive and sustainable maintenance practices not only increases the lifespan of electronic equipment but also leads to a substantial reduction in the amount of electronic trash produced. The study presents a model for incorporating sustainable practices in electronic repair operations, highlighting the significance of governmental backing, industry cooperation, and customer awareness. It supports the incorporation of environmental factors into the creation and maintenance of electronic gadgets, encouraging the use of materials that can naturally break down and components that consume less energy. This research adds to the growing conversation on sustainable electronic repair by providing practical suggestions for industry stakeholders to implement more environmentally friendly methods. By giving priority to sustainability, the electronic repair industry may have a crucial impact on the transition towards a more sustainable and ecologically responsible management of the electronic lifetime. The purpose of this article is to provide results and ideas that will encourage more study, policy development, and industry activities to promote a sustainable future in electronic maintenance.

Keywords: Sustainable Maintenance, Electronic Recycling, Eco-friendly Practices, Lifecycle Management, Green Technologies

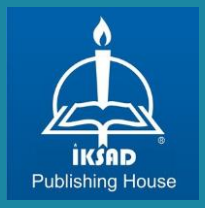

isarc

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

https://www.isarconference.org/

ISBN: ' 978-625-367-864-7'